TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

ANKARA, MART 2012

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

02 Mart 2012
ANKARA

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

Türkiye Barolar Birliği Yayınları : 221

Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı

ISBN: 978-605-5316-43-3

© Türkiye Barolar Birliği
Şubat 2013, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat – ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: 312 286 55 65
www.barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B
Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

02 Mart 2012
ANKARA

I. GÜN
Birinci Oturum
"Doğa İçin Hukuk Yapmak"

Anayasa ve Yasa Yapmak

Oturum Başkanı

Av. Ahmet GÜREL

Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı

Samsun Barosu

SUNUCU- Türkiye Barolar Birliği Sayın Başkanım, Sayın Milletvekillerim, Türkiye Barolar Birliği önceki Başkanı, Türkiye Barolar Birliği Sayın Başkan Yardımcım, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu Üyeleri, yüksek mahkemelerimizin sayın başkanları ve değerli üyeleri, değerli hukukçular, baro başkanları ve barolarımızın çevre komisyon üyeleri, sayın konuklar, değerli basın mensupları; Türkiye Barolar Birliği tarafından düzenlenen I.Çevre ve Kent Hukuku Kurultayına hepiniz hoş geldiniz.

Açış konuşmalarını yapmak üzere Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sayın Av. Vedat Ahsen Coşar'ı kürsüye davet ediyorum. (Alkışlar)

VEDAT AHSEN COŞAR- Türkiye Barolar Birliğinin Değerli önceki Başkanı Sevgili Atilla Ağabey, barolarımızın değerli başkanları, değerli milletvekilleri, değerli hâkimler, Yargıtay üyeleri, değerli konuklar, sevgili meslektaşlarım; Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu tarafından düzenlenen Çevre ve Kent Hukuku Kurultayına hoş geldiniz. Hepinizi Türkiye Barolar Birliği adına, Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlarım adına ve kendi adıma sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Temel bir insan hakkı olan çevre hakkı, insanın onurlu ve iyi bir yaşam sürmesine olanak veren, nitelikli ve sağlıklı bir çevrede özgürlük, eşitlik ve adalet içerisinde yaşama hakkına sahip olduğu ilkesine dayanır. Gelişme hakkı, barış hakkı, in-

sanlığın ortak mirasından yararlanma hakkıyla birlikte üçüncü kuşak haklar arasında yer alan ve tüm dünya insanlarıyla paylaştığımız için dayanışma hakkı olarak isimlendirilen çevre hakkı, günümüzde hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde son derece ciddi tehlikeler ve tehditlerle karşı karşıyadır.

20. Yüzyılın hızlı teknolojik gelişmesine, küreselleşmeye, yoğun nüfus artışına, kentleşmenin ve sanayileşmenin doğa üzerinde kurduğu baskıya, üretim ilişkilerindeki çarpıklığa, üretim araçlarının kullanılış biçimine, iç ve dış göçe, yoksulluk, barınma ve açlığa bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunları, sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde de hepimizi ve herkesi ilgilendiren en ciddi ve önemli bir insanlık sorunudur.

Türkiye Barolar Birliği olarak bütün bunların bilincinde ve ayırtında olduğumuz, hukuk ve hukukçuların meslek kuruluşu olarak hak ve özgürlükleriyle, bunların her türlü ihlali konusunda son derece duyarlı bulunduğumuz için, Türkiye Barolar Birliği bünyesinde çevre ve kent hukuku komisyonu oluşturduk.

Türkiye Barolar Birliği bünyesinde Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu tarafından düzenlenen bu kurultay süresince, konunun uzmanı olan değerli konuşmacılar, ulusal ve uluslararası mevzuat ile yargı kararları bağlamında çevre hakkını, bu hakkın ihlalinin doğuracağı hukuki ve cezai sonuçları konuşup, tartışacaklar.

Bu kurultayın, bu kurultayda sunulacak tebliğlerin ve yapılacak tartışmaların çevre hukukuyla ilgili mevzuata çok önemli katkılar yapacağı inancındayız. O nedenle tüm konuşmacılara bu katkılarından dolayı, kurultayın düzenlenmesindeki hizmetlerinden, emeklerinden, çalışmalarından dolayı değerli mesai arkadaşım Sayın Ahmet Gürel'e ve onun şahsında Çevre ve Kent Komisyonunun üyesi olan değerli meslektaşlarımıza teşekkür ediyor, kurultayın başarılı geçmesini diliyor, hepinizi bir kez daha sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

SUNUCU- Sayın Başkanımıza konuşmalarından dolayı teşekkür ediyoruz. Konuşmasını ve birinci Oturum Başkanlığını gerçekleştirmek üzere Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı Başkanı Sayın Av. Ahmet Gürel'i kürsüye davet ediyorum.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Sayın Birlik Başkanım, Sayın Milletvekilim, Sayın önceki Birlik Başkanım, Türkiye Barolar Birliğinin Değerli Yönetim Kurulu Üyeleri, baro başkanlarım ve çevre komisyonu üyeleri, Türkiye'nin çeşitli yörelerinden gelen çevre dostları, değerli meslektaşları; şahsım ve Çevre Kent Komisyonu üyesi arkadaşlarım adına hepinizi en içten dileklerle selamlıyorum.

1854 yılında Kızılderililerin reisi Seattle, ABD Başkanı Franklin Pierce'a gönderdiği mesajında şöyle diyor: "*Washington'daki büyük şef topraklarımızı satın almak istediğini bildiren sözünü göndermiş. Beyaz adam anası dünyaya ve kardeşi gökyüzüne sanki satın alınabilen veya yağma edilebilen bir mal gibi davranır. Onun bu iştahı ve hırsı bir gün dünyayı yiyip bitirecek ve geriye sadece çorak bir çöl bırakacaktır*" diyerek uygar dünyaya âdeta yaşam ve insanlık dersi vermiştir.

Gerçekten de geçen 158 yıllık süreçte, doğanın kendi yasalarıyla, insanoğlunun koyduğu kurallar sürekli çelişmiş ve çatışma halinde olmuştur. Dünyanın doğal kaynakları hava, su, toprak, flora ve faunayla birlikte doğal ekosistemlerin korunması gerekirken, sözde insanoğlunun daha konforlu bir yaşam sürebilmesi adına gelişen sanayileşme süreci, çevrenin bilinçsiz ve hor kullanımı, akarsuların, denizlerin ve havanın kirlenmesine, ozon tabakasının delinmesine ve küresel ısınmaya neden olarak her geçen gün artan bir hızla dünyamızı ve dünyamızdaki canlı yaşamı tehdit etmektedir.

Özellikle ülkemizde enerji yatırımlarında rüzgâr, güneş santralleri gibi yenilenebilir enerji kaynakları yerine, bütün dünya ülkelerinin terk etmeye başladığı nükleer santraller, termik santraller ve HES'lerin tercih edilmesi, 2B adı altında orman arazilerinin talanı. Plansız yapılaşma ve betonlaşma,

binlerce yılda oluşan sahillerimizden geçirilen otoyollar, ormanlarımızı, su havzalarını, sit alanlarını, turizm alanlarını, tarımsal alanları tehdit eder nitelikte madenlerimizi ve yeraltı zenginliklerimizi yabancı tekellerin yağmasına yol açacak şekilde çıkarılan ve çıkarılmak istenilen yasalar. İdarenin ve yasamanın mahkemelerce verilen yürütmeyi durdurma kararlarını sonuçsuz bırakacak yönetmelik ve yasa değişiklikleri her geçen gün yaşam alanlarımızı daraltmakta ve içinde yaşadığımızı doğayı yaşanabilir olmaktan çıkarmaktadır.

Kanunların memleket ihtiyaçlarına uygun olarak gelişmesi ve yürütülmesi yolunda dileklerde, yayınlarda bulunmak, gerekirse ön tasarılar hazırlamak, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak görev ve sorumluluğunu taşıyan Türkiye Barolar Birliği, en temel haklardan olan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının önemi nedeniyle, 7-8 Haziran 2008'de Kuşadası'nda gerçekleşen toplantıdan sonra çevre sorunları komisyonu oluşturulmasına karar vermiş ve 05.03.2011 günü yönetim kurulu kararıyla da bugünkü adıyla Çevre ve Kent Komisyonunu yeniden oluşturmuştur.

Komisyonumuz göreve başladıktan itibaren, dünya ve ülkemizdeki çevre sorunlarıyla ilgili çalışmalarını sürdürmüş, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunun onayı ile 5 Haziran 2012 Dünya Çevre Günü öncesinde kamuoyunun dikkatini çevre sorunlarına çekebilmek ve çözüm yollarına ilişkin gerekli mesajların verilebilmesi amacıyla çevre kurultayının yapılmasına karar vermiştir.

Kurultayımızda önemli çevre sorunlarının tartışılması, çözümler üretilmesi en büyük beklentimizdir. Bu amaçla önemli gördüğümüz 6 konuda, İstanbul, İzmir, Rize, Mersin, Samsun, Antalya illerimizle, civar illerden gelenlerin de katılımıyla gerçekleştirilen atölye çalışmalarının sonuçları kurultayımızın ikinci gününde tebliğ olarak sunulacak ve tartışılacaktır.

Kurultayın hazırlanmasına karar ve katkı veren, başta Türkiye Barolar Birliği Başkan ve Yönetim Kurulu Üyelerine,

Çevre ve Kent Hukuku Komisyon üyelerimize, barolarımıza, atölye çalışmalarına ve kurultayımıza katılan değerli katılımcılara, başlangıcından itibaren bize özveriyle destek olan Genel Müdürümüz Sayın Necati Kaya'ya ve sekretaryamızı yürüten Sayın Eda Öztürk'e ve emeği geçen herkese en içten teşekkürlerimi iletirken, kurultayın çevre bilincinin gelişmesine, çevre sorunlarının tartışılıp çözülmesine önemli katkılar vermesi dileğiyle saygılarımı sunuyorum. (Alkışlar)

Bu arada sesimdeki rahatsızlıktan dolayı hepinizden özür diliyorum, kulaklarınızı tırmalıyordur. Bugünkü birinci oturumu açıyorum. Oturumun katılımcılarını buraya davet etmek istiyorum. Sayın Prof. Dr. Ülkü Azrak, Sayın Doç. Dr. Cüneyt Ozansoy, Sayın Av. Ömer Turgut Erlat. (Alkışlar)

Konuşmacılara söz vermeden önce kısa bir özgeçmişlere değinmek istiyorum, gerçi hepiniz tanıyorsunuz, ama. Türkiye'nin yetiştirdiği en yetkin idare hukukçularından Prof. Dr. Ülke Azrak, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanlığı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü ve Siyasal Bilimler Kamu Yönetimi Bölüm Başkanlığı, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Danışma Kurulu Üyeliği, YÖK Üyeliği yapmıştır. Almanya Cumhurbaşkanından birinci sınıf liyakat nişanı alan ikinci Türk vatandaşıdır. Halen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ders vermektedir.

İkinci konuşmacımız Doç. Dr. Cüneyt Ozansoy, Ankara Üniversitesi İdari Hukuk Öğretim Üyesidir. 1977 lisans, 1989'da doktorasının vermiş ve halen aynı üniversitenin Hukuk Fakültesinin İdare Hukukunda Doçent, üç yıl kadar da Çevre Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığı yapmıştır.

Av. Ömer Turgut Erlat, 9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra İzmir Barosuna kayıtlı avukat olarak serbest çalışmaktadır. Çevre Avukatları Hareketi Çevre Komisyonu üyesidir İzmir Barosunun ve devamlı çevre hukukuyla ilgili çalışmalar yürütmektedir.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Süremiz 90 dakika, bunun 15 dakikasını soru-cevap bölümüne ayıracağım, konuşmacılarımıza 25'er dakika süre düşüyor. Ben ilk sözü Sayın Ülkü Azrak'a vermek istiyorum. Buyurun Sayın Azrak.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Barolar Birliğinin sayın Başkanı, sayın oturum başkanı ve sayın meslektaşlarım. Konuşmama başlamadan önce, beni buraya davet ederek konuşma fırsatı veren Barolar Birliğine çok teşekkür ederim.

Sayın başkanım, demin kürsüde söze başlarken zikrettiğiniz Amerikalı yerlilerin söyledikleri şeylere ben de bir katkıda bulunacağım. Çok hoşuma gittiği için burada sizlere aktarmak istediğim çevreyle ilgili bir anekdot var. Amerika'nın yerlileri Avrupa istilacılarının hücumuna uğradıktan sonra, bunların orada çok hızlı bir şekilde doğayı tahrip etmeleri karşısında, yerli kabilelerin başında bulunan kişi çok güzel bir söz söylemişti: "*Bütün ormanları yok edip, suları da bitirdikten sonra, bu koskoca ülkeyi bir çöl haline getirdiğiniz zaman, paranın yenmeyeceğini anlayacaksınız*".

Kuzey Amerika kıtasında bundan 300 sene önce gerçekleşen istilada ortaya çıkan vahşice doğa tahribinin bir başka türlüsünü biz, bütün dünyada kapitalizmin şaha kalktığı dönemlerin başından beri hızlı biçimde ortaya çıkan gelişmelerle zaten yaşıyoruz ve görüyoruz. O kapitalizmin vahşice saldırısına ne yazık ki Türkiye de uzunca bir süredir maruz bulunmaktadır ve bunun sonuçları hızlı biçimde kendisini göstermektedir. Her şeyden önce doğal çevrede, hatta bunun uzantıları olan kültürel çevrede de bu tahribatı her geçen gün biraz daha fazla gözlemleyebiliyoruz.

Şimdi ben bu bağlamda sadece birkaç konuyu ele almak istiyorum. Çünkü aslında konu çok geniş olduğundan, onunla ilgili tüm hukuki sorunları ele almamız olanaksız olduğu için konuyu sınırladım. Bir kere altın üretimi sorunuyla başlayacağım, ondan sonra da bugünlerde yaklaşmakta olan çok büyük bir tehdide değinmek istiyorum. O da nükleer santral tehdi-

didir. Kurulmaya başlamakla birlikte henüz işletilme aşamasına gelmediği için zararlı sonuçları ortaya çıkmadı, ama bu sonuçları şimdiden görmemiz lazım. Yani kurularak işletmeye açılması o kadar çabuk olacak bir şey değildir. Deneyimlere bakarak bu işin ancak 10-15 yıl içerisinde sonuçlanabileceğini düşünüyoruz; ama bir kere de ortaya çıktıktan sonra giderilemeyecek çok büyük zararlar ve Türk halkı için yaratacağı tehlikeler önümüzde duruyor.

Başlık doğanın korunması konusunda oluşturulan karşı hukuk ve çıkış yolu. Bu başlık biraz yadırgatıcı olarak algılanabilir. Çünkü aslında hukukun çevrenin ve özellikle doğanın korunmasını sağlayıcı önemli bir işlevi olması gerekir, ama bazen pozitif hukukun oluşturulmasında doğanın korunması gibi çok büyük bir önem taşıyan bu işlevin göz ardı edilerek, kamu yararına aykırı düzenlemelerin, özel çıkarların ağır basmasıyla ön plana çıkarıldığına tanık olunmaktadır.

Türkiye ne yazık ki uzunca bir süredir böyle bir olumsuz süreçlerin yoğun bir şekilde ortaya çıktığı bir laboratuvar örnek olmaya başlamıştır. Bu gibi durumlara tipik olarak rastlandığı alanları, demin sözünü ettiğim iki alanla sınırlandırıyorum. Bu alanlara ilişkin açıklamaları burada hızla yapmaya çalışacağım.

1. Bunlardan bir tanesi demin belirttiğim gibi maden üretimi alanındaki hukuksuzluklar. En tipik olanı altın üretimi, ama sadece onunla da sınırlanamaz tabiî. Çünkü altın üretiminde kullanılan zararlı yöntemler, başka yerlerde de kullanılıyor aslında, ama en tipik olarak ve yoğun biçimde altın üretiminde rastlanıyor. Şimdi Türkiye, Amerika'nın demin de söylediğim gibi 200-250 sene önceki altın arayıcılarının vahşi saldırısına maruz kaldı.

Bunlardan en tipik olanı, önce uzunca bir süreçten geçen **Bergama-Ovacık** İlçesindeki altın üretimine değineceğim. Bu konudaki açıklamalarıma başlamadan önce, bugün aramızda bulunan İzmir Barosunun avukatlarından sayın **Noyan** Özkan'ın bu alandaki cehdine, çalışmalarına, mücadelelerine

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

yollamada bulunmak istiyorum. Kendisi bununla sonuna kadar mücadele etmiş ve sorunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kadar götürmüştür. Burada söyleyeceğim şeyler tabii ki onun malumu, ama ben bunu buradaki dinleyici kitlesine biraz daha yaymak istediğim için ele aldım.

Şimdi bu Bergama'nın Ovacık İlçesinde 1989 yılında altın madeni aranması için girişimde bulunulmuş ve Alman-Avustralya sermayesinin oluşturduğu **Eurogold** adlı şirket, (ki daha sonra ortaklık yapısı değiştirilip, **Normandiya** adını alacaktır) nihayet 1992 yılında arama ruhsatı alabilmiş ve 1994'de de madenin işletilmesine geçilmiştir. Burada hemen belirtmek isterim ki, Türkiye'nin yeraltı zenginliklerinin halkın çıkarları doğrultusunda işletilmesine olumlu yaklaşılmasının gerekliliği yadsınacak değildir. Bununla birlikte burada çok önem taşıyan iki husus var:

1.1. Bunlardan bir tanesi, yeraltı zenginliklerimizin ulusal çıkarlara uygun ve rasyonel biçimde işletilmesidir. Söz konusu zenginliklerin başında tabiî altın geliyor. Altın rezervlerinin bilinmedik bir biçimde Anadolu'nun her tarafına yayıldığını yaptığım araştırmalarda gördüm. Onun için çok büyük bir önem taşıyor bu sektör şimdi. Yeraltı zenginliklerinin hızlı bir tempoyla istismar edilerek, ulusal toplumun gelecekteki kuşaklarının bu zenginliklerden yararlanması olanağının kısa sürede ortadan kaldırılmamasının önlenmesi için, zorunlu tedbirlerin alınması gerektiğinde kuşku yoktur.

Bu alanda Ereğli kömür havzasında ve Bor madeninde olduğu gibi kamu sektörünün baş rolü oynaması (*ki, bu alanlar da da şimdi tehlikeyle karşı karşıya, oysa bor,* çok değerli bir maden olduğu, dünyada çok az bulunduğunu bildiğimiz bir madendir) mutlak bir koşul olarak kabul edilmeyecekse ve devlet özellikle bor madeni üretimi alanından çekilecekse en azından, yabancı girişimlerin üretim kotalarının belli sürelere bağlanarak, aktüel ihtiyacın üzerine çıkmayacak biçiminde sınırlanması doğrultusunda önlem alınması büyük bir önem taşımaktadır.

Bunun özellikle yabancı girişimler açısından öngörülmesinin nedeni, bu girişimcilerin kısa sürede yüksek kâr elde etme amacıyla maden rezervlerini hızla tüketmelerinin önüne geçilmesinin zorunluluğudur. Bunun en canlı örneğini Bergama Ovacık altın madeni üretiminde görebiliriz. Gerçekten sözü geçen yörede, altın madeni üretimine başlayanlar, daha önce de belirtildiği gibi yabancı şirketlerdir. **Eurogold, Normandiya** ve nihayet **Newmond** .Ama bunları bir yerli şirket takip etti. Daha önce Düğün davetiyeleri basan bir şirket ; onun için de adı Koza Davetiye. Sonra Koza Altın oldu adı. Şimdi o istismar ediyor o maden ocağını.

Yukarıda söylenenler bütün bu girişimler için geçerlidir. Aslında Bergama Ovacık Madeni oldukça mütevazı altın rezervi olan bir mekân. Verilen rakamlar doğruysa 24 ton altın rezervi söz konusu ve 8 yıllık ömür biçilen bu madende üretimin sonuna yaklaşıldığı görülüyor. Karadeniz'de Gümüşhane Masta yatağında yıllık 1,86 ton altın üretimi öngörülüyor. Bu mekânların dışında İzmir Efem Çukuru, **Uşak Kışladağ**, **Kozak Yaylası**, Çukuralan Köyü, **Erzincan Çöpler Köyü** ve daha niceleri, dünyanın en güçlü maden tekellerinin eline geçmiş durumdadır. Bu şirketler Kozak Yaylasında görüldüğü gibi, altın üretimi için büyük bir orman tahribatına girişmektedirler. Böylece doğaya uzun yıllar giderilmesi imkânsız olacak biçimde zarar vermişlerdir. Yani daha işe başlarken bu zararı veriyorlar. İşletilmesi esnasında ortaya çıkan zararlar da ayrı, ama daha başlarken bir kere o bölgelerdeki ormanları yok ediyorlar ve hükümet de buna seyirci kalıyor.

Doğal çevreye ve insan sağlığına zarar veren üretim tekniklerinin kullanılmasına şimdi değineceğim ; ama şunu da işaretlemek isterim ki, buralardaki altın üretiminden alınan devlet payı, üretilen madenin ocak başı değeri üzerinden nakit olarak alınan çok mütevazı yüzde 2 oranındadır. Gerisini yani yüzde 98 kârı bu yabancı şirketler alıp yurtdışına götürmektedirler. Ayrıca asıl bizi yakından ilgilendiren bir konu olarak, bu altın işletmelerinin hepsinde, biraz sonra göstereceğim üzere doğaya ve insan sağlığına açıkça zarar verici yöntemler kullanılmaktadır.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

1.2. Maden üretimindeki hukuka aykırılık oluşturan husus, madenin üretiminde her şeyden önce doğal çevreye ve insan sağlığına zarar verecek üretim yönteminin, kullanılması. Bu üretim yöntemi siyanür liçi denilen, fevkalade tehlikeli ve zararlı bir materyali içermektedir. Bu husus çok uzun süren idari davalar sürecine konu olmuştur. Gerçekten toprağa zararlı etkisinin en az 50 yıl süreceği uzmanlarca tespit edilen bu zehirli maddenin kullanılması suretiyle yapılan üretimin, Anayasanın 56. maddesinde öngörülmüş olan herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu yolundaki hükme ve Çevre Kanunundaki koruyucu düzenlemelere aykırı olduğu iddiasıyla açılan idari davalar, İzmir İdare Mahkemesinde başlangıçta redde uğramış, fakat Danıştay'ın 6. Dairesinin siyanür liçi kullanılarak uygulanan bu üretim biçiminin uzman raporlarına göre taşıdığı riskin büyüklüğüne de bakılmaksızın, Anayasaya ve Çevre Kanununa aykırılığı hüküm altına alınmıştır. Bu kararın tarihi 13.05.1997'dir. Kararın bir yerinde de belirtildiği gibi, risk %1 bile olsa, göz yumulabilecek bir şey değildir. Bununla birlikte, araya giren TÜBİTAK'ın olumlu raporu üzerine Bakanlar Kurulunun **gizli kaydını** taşıyan ve, Resmi Gazetede yayımlanmayan bir kararıyla, Danıştay hükmünün arkasına dolanılmış ve mühürlenmiş olan maden tekrar işletmeye açılmıştır. Tasavvur buyurunuz, Bakanlar Kurulu toplanıyor ve Resmi Gazetede yayımlanmayan, yani halktan hiç kimsenin , göremeyeceği, öğrenemeyeceği bir kararı veriyor ve bu karar Resmi Gazetede yayınlanmıyor. Bu gizli kararda, TÜBİTAK'ın verdiği rapor esas alınarak deniyor ki, üretici şirket tarafından tedbirler alınmıştır, sakınca kalmamıştır. Üretime devam. O gizli kararla Valiye gönderdikleri talimat bu.Vali mecbur olmuştur mührü sökmeye ve hukuk kavgası günümüze kadar devam etmiş, fakat Danıştay'ın 6. Dairesinin ne hikmetse, (yeni yapısından kaynaklanan bir şey midir bilemiyorum, bir yargıya varmak istemiyorum bu konuda) eski kararından rücu ettiğini açıkça ortaya koyan yeni bir kararından sonra, bu yabancı şirketlerin çekilmesini izleyen dönemde oraya el koyan, demin adını söylediğim Koza şirketi (*ki, en kötülerinden bir tanesi, bunu çok açık söylüyorum,*

fevkalade tehlikeli bir grup, ocağın yanına kimseyi yanaştırmıyor, eli silahlı adamlarla koruyor ocağı) Danıştay'ın kararıgereği bu sürecin böyle sonlanmasından aldığı cesaretle, Kozak Yaylasının Çukuralan köyünde yaptığı altın üretiminde de siyanür liçini rahatça kullanmaya başlamıştır ve devam etmektedir.

Oysa dünyanın başka yerlerinde bu denli zarar yaratmayan çok başka üretim yöntemleri uygulanmaktadır. Bunu çok açık söyleyeyim, bu altın üretimi şirketleri ancak direnci fazla olmayan az gelişmiş ülkelerde bu yöntemi kullanıyorlar. Bir zamanlar Hindistan'da da aynı yöntemi kullandı bu şirketler, ondan sonra Türkiye'ye de geldiler, aynı yöntemi kullanıyorlar, ama dünyanın başka yerlerinde asla ! Ne Amerika'da, ne bilmem Avrupa'nın başka bir yerinde bu yöntemi kullanıyorlar. Ben kimyager değilim, ama gördüğüm rastladığım şeylerde, bu başka üretim yöntemlerinin biraz pahalı olan, yani siyanür liçinden biraz daha pahalı olan yöntemleri kullanmak suretiyle, zarar vermeyecek yöntemleri kullanmak suretiyle altın üretimi yaptıklarını yaptığım araştırmalarda gördüm. Türkiye'ye layık gördükleri bu siyanür liçi yöntemi. Ne yazık ki yerli şirket de aynı yöntemi kullanmaktan geri kalmıyor.

Şimdi geliyorum bu toplantının üst başlığı olan kanuni önlemlerin neler olabileceği konusuna. Kanımca Anayasanın 56. maddesinde düzenlenmiş olan sağlıklı çevrede yaşamaya ilişkin temel hakkın korunabilmesi için, Maden Kanunu ve Çevre Kanununa, maden üretiminde doğal çevreye -*buna ormanlar da dahil tabi*- ve insan sağlığına aykırı yöntemlerin kullanılmasını yasaklayan açık hükümlerin konulması zorunludur. Bu suretle zarar ortadan kaldırılabilir, ama tabiî bu üretimi yapan şirketlerin başka açıdan da, daha başında söylediğim gibi üretimin yoğunluğu ve ulusal zenginliğin korunması bakımından da kontrol altında tutulması zorunlu.

2 . Geliyorum ikinci konuya. O da nükleer güç santralleri konusu. Belki bu, altın üretiminden daha da tehlikeli. Türk halkını sürekli olarak yaşamsal bir tehlikeyle karşı karşıya bırakacak bir olay. 1980'li yıllardan bu yana Türkiye'de bir nükleer enerji santrali kurulması konusu, zaman zaman kesintiye uğrasa da hep

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

gündemde kaldı. Hatta yapılan ihaleler de dört kez iptale uğradı. Hukuka uygun ihale bile yapamıyorlar. Onun da altını çizmek istiyorum. Nükleer enerji santrali ihalesine ilişkin yönetmeliğe karşı, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği tarafından 2009'da açılan iptal davasında, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu yürütmeyi durdurma kararı verince, Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim Şirketi TETAŞ tarafından ihalenin iptal edildiği kamuoyuna duyuruldu. Bunun üzerine nükleer santral projesinin, son dönemlerin yaygın uygulamasına uyularak, ihalesiz –*ihale zorlama çünkü*- gerçekleştirilmesi kararı verilerek, o güne kadar nükleer santral yapımı için yabancı şirketlerle anlaşma yapılması konusundaki başarısızlıkların aşılması suretiyle, 12 Mayıs 2010'da Rusya Federasyonuyla Mersin Akkuyu'da nükleer enerji santralinin bir devlet şirketi olan ROSATOM adlı kuruluşa yaptırılmasına ilişkin bir sözleşme imzalandı.

ROSATOM büyük bir faciaya sahne olan Ukrayna'nın Çernobil bölgesindeki nükleer enerji santralini bir zamanlar inşa eden ve işleten şirkettir, bunu unutmamamız lazım. Çok modern teknolojiyle kuracaklarmış bunu; onların ifadesi böyle, ama biraz sonra değineceğim o modern teknolojinin ne olduğunu, size bir örnekle anlatacağım.

Gelelim 12 Mayıs 2010 tarihinde Ankara'da imzalanmış olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle Rusya Federasyonu arasında, Türkiye Cumhuriyetinde **Akkuyu** sahasında bir nükleer güç santralinin tesisine ve işletimine dair işbirliğine ilişkin anlaşmanın onaylanmasına. Bu onay kararı Meclisten 15.07.2010 günü ve 6007 sayılı yasayla uygun bulunarak çıkarılmıştır. Uygun bulma yasasına karşı, Anayasaya aykırılık savıyla yapılana başvurunun, Anayasa Mahkemesi tarafından ele alınarak incelenmesi ve karara bağlanması beklenildiği bir sırada, Başbakanın ivedilik talimatıyla, yani Anayasa Mahkemesi daha işe el koymadan (*yüksek mahkemenin bugünkü yapısıyla fazla beklenecek bir şey değildir ama olur ya yürütmeyi durdurma kararı filan verir diye*) santralin kuruluş çalışmaları hızlandırılmıştır.

Anayasa Mahkemesine yapılan başvurunun temel gerekçesi, bu anlaşmanın yapımı sürecinde ihale, yarışma ve rekabet kurallarına uyulmamış olmasıdır. Şöyle ki, bu anlaşmanın yapılma-

sına tabi olacağı usule ilişkin kurallar 09.11.2007 tarihli ve 5710 sayılı **Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesiyle Enerji Satışına ilişkin Kanun'**da düzenlenmiştir. Bunların arasında ihale şartı zorunlu bir şart olarak yer almaktadır. Görüldüğü gibi hükümet nükleer santralin yapım ve işletilmesini ROSATOM şirketine devredilmesini öngören anlaşmayı imzalarken, 5 yıl önce bizzat kendi iktidarının kabul ettiği ve halen yürürlükte olan 5710 sayılı Yasayı da yok saymış bulunmaktadır.

Uygun bulma yasasının Anayasaya aykırılığının ikinci önemli gerekçesi de, yasanın ilişkin olduğu anlaşmayla kurulacak olan nükleer enerji santralinin doğal çevreyi ve insan sağlığını ciddi biçimde tehdit eden bir tehlikeyi içermesidir. Böyle tehlikeli bir tesisin kurulması konusunda verilen karar ve buna ilişkin sözleşmenin uygun bulunmasına ilişkin yasa, Anayasanın 56. maddesine açıkça aykırıdır.

Akkuyu'da kurulmasına girişilen nükleer enerji santralinin doğal çevreye ve insan sağlığına vereceği zararlar nedir? Şimdi onlara çok kısa değinmek istiyorum. Bir tanesi şu: Yüksek rakamlarda elektrik enerjisi üreten bu enerji santralleri, ne denli modern teknolojiyle kurulup işletilse de, iddia edildiği kadar temiz enerji üreten bir sistem değildir, bunu unutmamak lazım. Bu santrallerin işletim sürecinde, atmosferin ısınmasının suçlusu olarak gösterilen sera gazı yani karbondioksit üretimi tümüyle önlenememektedir, tecrübeler bunu gösteriyor. Öteki santrallerden daha az da olsa bu salınım, nükleer enerji santrallerinde de vardır.

Öte yandan, en gelişmiş nükleer enerji santralleri bile önlenemeyen sızıntılar dolayısıyla çevreye radyoaktif etkiler yaymaktadır. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin 7-8 Temmuz 1997'de Mersin'de düzenlediği Nükleer Enerji Uluslararası Sempozyumunda (*ki, bu sempozyum Fakültenin dekanı olarak benim girişimimle yapılmıştır*) bir bildiri sunan Alman nükleer enerji uzmanı Profesör **Schmitz- Feuerhake,** Almanya'daki nükleer enerji santrallerinin radyoaktivite içeren sızıntılar nedeniyle yakın çevresinde yoğun biçimde çocuk lösemileri ortaya çıktığını açıklamıştır. Kendisi fizik uzmanı ve aynı zamanda hekim.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Avusturyalı atom fiziği uzmanı Profesör **Wolfgang Kromp** da 200 bin insanın ölümüne, buna yakın sayıda insanın da tiroit kanseri ve kan kanserine yakalanmasına neden olan Çernobil felaketinden sonra Viyana'da inşa edilmekle beraber, henüz işletmeye açılmayan nükleer santralin, Viyana halkının protestosu ve direnmesi üzerine sökülerek Cezayir'e ihraç edildiğini ayrıntılı biçimde anlatmıştı. Her iki bilim insanı, deprem bölgesi içinde bulunan sahil kasabası Akkuyu'yu ve orada yaşayan halkın tepkisini bizzat gördükten sonra, bu santralin yapılmaması gerektiğini ısrarla belirtmişti.

Akkuyu'ya gelen Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı'nın, hayatımda duyduğum en gayri ciddi beyanlarla oradaki halkı köy kahvesinde yanıltmaya çalıştığına tanık oldum. Onlara "*bu santral çalışmaya başladıktan sonra her eve birer televizyon hediye edilecektir, televizyon seyretmeye başlayacaksınız.* Çok iyidir bu santral, size çok büyük faydaları olacak" deyince, başı beyaz örtülü yaşlı bir hanım el kaldırdı, ayağa kalktı ve "*bey*" dedi, "*madem bu kadar iyi bir şey de, bunu niye Ankara'da kurmuyorsunuz*?". Tasavvur edebileceğiniz gibi, verecek hiçbir cevap bulamadı tabiî o zat. Ama Profesör Kromp'la yan yana durdum o köy kahvesinde, halkın tepkilerine bizzat tanık oldu . Kucağında bebeleriyle oraya gelen anaları gördü.İnanılmaz bir şey, size bunu aktarmak zorundayım. 50 yaşlarına yakın bu Profesörün orada gözleri doldu ve bana dönerek "*bu halkı hiçbir hükümet görmezden gelemez*" dedi. Ama bizim hükûmetimiz görmezden geldi. Bir yabancının bu konudaki duyarlığına bakın, bir de bizim siyasal iktidarımızın ve geniş çevrelerin duyarsızlığına bakın. Avusturyalı bilim adamı, Türkiye'de de kendi ülkesindeki gibi demokratik bir ortamın bulunduğunu düşünmüştü ve tabiî yanılmıştı. Bunları da parantez içinde size anlatmak istedim.

Şu da unutulmaması gerekir ki, aktif bir fay hattı olan **Ecemiş fay hattı**'nın Akkuyu'dan uzaklığı sadece 25 kilometredir. 27 Haziran 1998'de Akkuyu'nun yakınındaki bir atılım hattının etkisiyle, Ecemiş fayında ortaya çıkan kırılmanın neden olduğu depremde 150 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu afet çok çabuk unutuldu. Bundan kısa bir süre önce de bölgede, merkezi (epi-

sentrumu) Akkuyu'ya 15 kilometre uzaklıkta bulunan bir deprem olmuştur. Hâlâ aktif olan Ecemiş fayında daha büyük bir kırılma olduğu takdirde, Akkuyu'da yapılacak nükleer santralde ne büyüklükte bir kazanın olacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir.

Buna ek olarak başka bir gerçeği daha burada ifade etmek istiyorum. Kıbrıs'la Mersin arasındaki alanda, denizin altında aktif bir fay hattı var. Orada bir kırılma olduğu takdirde Japonya'daki Fujiyama felaketinin bir benzeri orada da karşımıza çıkacaktır. Yani sadece karadaki fay kırıkları değil, ama biliyorus ki, o denizdekinin yaratacağı **tsunami** denilen felaketle oradaki halkın karşı karşıya kalması kaçınılmaz hale gelecektir.

Bir balıkçı kasabası olan Akkuyu'da balıkçılarla konuştum. Bu santral çalışmaya başladığı zaman, denizden su alıp, denize sıcak su verecek. Zaten denizin suyu yeterince sıcak orada, yani soğutması da çok zor santrali, ama o sıcak suyu denize verdikten sonra, çok büyük bir alanda, bir tek balık yaşayamayacak o denizde artık. Orada balıkçılık yapan insanların yaşamı sönmüş demektir. Görüldüğü gibi sadece doğal yaşam değil, insan yaşamı da tehdid altındadır. Bu korkunç zararı kim karşılayacak ? Enerji bakanı bu konuda bir tek söz söylemiyor.

Nükleer atıklar, atom santralini işleten ülkelerde çok büyük sorunlar yaratmaktadır. Türkiye'de nükleer santral yapılması ve işletilmesi kesinleşen Rus ROSATOM şirketi, nükleer atıkları nasıl depolayacağı konusunda hiçbir açıklama yapmamıştır. Sözleşmede de bu konuda hiçbir hüküm yoktur. Böyle bir sözleşmeyi hükümet bu hususu görmezden gelerek imzalamıştır. Çevre ve insan sağlığı için bu denli önem taşıyan bir soruna sözleşmede yer verilmemesi de, doğrusu şaşırtıcıdır.

Son olarak şu hususları işaretlemek isterim. Amerikan üniversitelerinde yıllarca ders vermiş olan Atom Enerjisi Uzmanı Profesör Hayrettin Kılıç'ın belirttiğine göre, bir zamanlar **Tree Island**'taki atom santrali kazasından ve Rusya'daki Çernobil, Japonya'daki **Fujiyama** felaketinden sonra, Amerika Birleşik Devletleri yeni atom santrali kurmaktan vazgeçmiş bulun-

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

maktadır. Almanya'da geçen yıl federal parlamentoda kabul edilen bir karara göre, işletimde bulunan atom santrallerinde üretim belli süreler içerisinde durdurulacaktır. İsviçre'de federal konseyin, nükleer santral yapımını yasaklaması doğrultusunda hazırladığı bir tasarının, federal mecliste onaylanması beklenmektedir.

1993 yılında yürürlüğe giren Rus Anayasasına göre -*şimdi söyleyeceğim şeye dikkatinizi çekmek istiyorum*- nükleer santral yapımı konusunda başvurulması mecburi olan referanduma –*Anayasada referandum öngörülmüş*- **Kostromo** bölgesinde yapılması istenilen santral için başvurulmuş ve bölge halkının yüzde 87'sinin ret oyu kullanması üzerine bu projeden vazgeçilmiştir. Rusya'nın söz konusu davranışının, Mersin Akkuyu halkının direnişine aldırış etmeden nükleer santral yapımına karar veren ve bu kararını Mecliste de onaylatan Türk hükümetinin davranışından çok daha demokratik olduğunu görmek üzüntü vericidir.

İşaretleyelim ki, en modern teknolojiyi geliştirdiği iddia edilen ROSATOM firmasının İran'da kurduğu nükleer santralde ortaya çıkan ciddi bir arıza yüzünden, bu santralin çalışmasına şimdi ara verilmiş bulunmaktadır.

Başka bir hususa daha değinmek istiyorum. Burada notlarıma bakacağım, çünkü bu işin uluslararası boyutları da var : Şöyle ki, **Avrupa Çevre Sağlığı Bildirisi'**ne göre, enerji üretimi tesisleri kurulabilmesi için, yöre halkının görüşünün alınması zorunludur. Türkiye buna imza koymuştur, hem de hiçbir çekince öne sürmeden. Yine Türkiye'nin taraf olduğu **Barselona Sözleşmesi**'nde, Akdeniz kıyısında kurulacak termik ve benzeri santrallerin Akdeniz'i kirletmesi tehlikesi karşısında yapılmadan önce, böyle bir projenin Akdeniz'e kıyısı olan öteki ülkelerin bilgisine sunulması gerekir.

Akkuyu nükleer santrali konusunda bunlardan hiçbiri yapılmadığı gibi, Çevre Etki Değerlendirme Raporu alınması yoluna da gidilmemiştir. Yani işin neresinden baksanız, hukuka çok ağır darbe indiren bir girişimdir bu.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Yukarıda açıklanan gerçekler göz önünde tutulduğu takdirde, nükleer santraller doğal çevreye ve insan sağlığına zarar vermesinin önlenmesi için iki yol vardır. Ya İsviçre'de yapılması düşünüldüğü gibi nükleer santral yapımının yasaklanması ya da hazırlanmakta olan yeni Anayasaya Rusya Anayasasında olduğu gibi nükleer santral yapımından önce yöre halkının oyuna başvurulması.

Bu kadar ayrıntılı ve uzun bir konuşmayı sabırla izlediğiniz için çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

AHMET GÜREL'İN KONUŞMASI

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Çok teşekkür ediyoruz hocam, açıklamalarınız gerçekten çok doyurucuydu. Korsan bildiri olmaması adına bir açıklama da ben yapmak isterim. Değerli Hocam değindiler madenlerimize, biliyorsunuz Mart 2012'de Türkiye Büyük Millet Meclisine bir yasa tasarısı sunuldu. Türkiye'nin 1978 yılında devletleştirilen Bor madenleri, maalesef bu yasa tasarısıyla özelleştirilmek isteniyor.

Dünyanın yüzde 80 seviyesinde rezerve sahip olan tek ülkesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu zenginliği hammadde olarak dışarıya peşkeş çekilecek. 280'e yakın sanayi dalında hammadde olarak, ara tuzu olarak kullanılan bu maden, maalesef işletilmeden satıldığı takdirde, çok büyük kayıtlara neden olmakta. Biz 200 katı fiyatla bunları işlendikten sonra geri alıyoruz. Uzay teknolojisinden, otomatik kapılara kadar her konuda kullanılan bu maden, hem stratejik önemi nedeniyle, hem de doğal zenginlik nedeniyle 78 yılında devletleştirilmişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyesi de aramızda. Ümit ediyorum bu yasa Meclisten geçmez. Ayrıca Türkiye Barolar Birliği Çevre Komisyonu bu konuda bir rapor hazırladı ve milletvekillerimize gönderildi. Umarım bütün milletvekillerimiz aynı duyarlılığı gösterirler.

Bir açıklamam da, nükleer santralle ilgili. Demin Sayın Hocam bahsetti, açılmış olan bir davaya Türkiye Barolar Birliği sadece destek olmak amacıyla müdahale talebinde bulundu. Umarız bu tür santraller ülkemizde yapılmaz.

Ben şimdi sırayla sözü Sayın Doç. Dr. Cüneyt Ozansoy'a vermek istiyorum. Buyurun Sayın Ozansoy.

CÜNEYT OZANSOY KONUŞMASI

Doç. Dr. CÜNEYT OZANSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Saygıyla selamlıyorum sayın konukları. Sayın Hocam Ülkü Azrak epey noktaya değindi, çok iyi etti, biraz da bize bir şey pek davalar bağlamında bırakmadı gibi. Aslında epey de ufuk açtı diyebilirim yapmayı düşündüğüm konuşmama. Çok fazla biliniyor belki, bu davanın takipçisi olan çok değerli meslektaşlarım var burada, Bergama Ovacık'la ilgili. Bu ne anlama geliyor? Onun üzerine çok şey söyleyecek değilim, ama bu Bergama davası süreci birkaç noktayı da hatırlatsın istiyorum bize. Belki onun izini sürebilirim.

O da çevre, doğa gibi alanda hukuk ya da hukukumuz nerede duruyor ya da hukukun aslında işlevi bu alanlarda olumlu mu? Siyasi iktidarlar hukuka rağmen mi bir şeyler yapıyorlar ya da bununla beraber hukuk sayesinde de mi bir şeyler yapıyorlar? Bu oturumun başlığına bakıyorum Sayın Başkanın önünde, doğa için hukuk yapmak. Yani dile gelseydi belki doğa, ne olur benim için bir şey yapma diyebilirdi. Çünkü birileri ya da bir şeyler adına bir şey yapma süreci, modernite kuramı içinde baktığımızda esas olarak insanın macerasının, doğayla macerasının, ilişkisinin epeyce sorunlu olduğu açık. Bu çok büyük ve vazgeçilmemiş bir paradigmadır. Esasen ilerlemenin, uygarlığın, gelişmenin doğayla bir kavgaya, bir bilek güreşine tutuşmak ve onu alt etmeye dayalı biçimi. Sonraki safhası da, tabi onu kendinde bir değer olarak görmek değil, tipik bir meta yaklaşımıyla sömürülecek, kullanılabilecek, alınacak, satılabilecek bir şey olarak tabi görmeye dayalı.

Şimdi paradigma içinde hukuk ne yapabilir? Şayet küreselleşme, adına ne derseniz deyin, uluslararası sermaye içinde hukukun çok parçalı segmental çözümleri –çözümse şayet- nereye kadar gidebilir? Tabi çok paradoksal bir şey var. Doğanın en büyük düşmanı sermaye olarak kabul edilirse, o zaman yine aynı süreç ve olgu içinde çözümü yine ondan bekler ya da umar durumda olacağız.

Burada ciddi bir sıkıntı var. O nedenle belki çok genel bir şey söyleyeceğim, o da şu: Bazı hukuki düzenlemelerin düzeltici, onarıcı veya sonradan devreye girip, pansuman edici etki-

leriyle ilgili çok iyimser değilim. Galiba tüm var oluş biçimimize ait bir esaslı sorgulamaya ihtiyacımız var. Yani bir filozofun birkaç yüzyıl önce söylediği değerlerin yeniden değerlendirilmesine dayalı, dolayısıyla madenimizde, suyumuzda birtakım ve benzeri her alanda çözümlerden öte, var oluş tarzına ait genel bir sorgulama. Bu da sadece bir tashih edici, düzeltici değil, ama inşai ve devrimci bir tarzı gerektiriyor. Şüphesiz ki siyasal bir tutumu gerektiriyor.

Biz sıklıkla deprem gibi, bazen sel gibi, biraz bizim dışımızda bir vaka olarak görüp, ona ait tedbirler üzerinde konuşuyoruz. Çevre hukuku böyle bir şey değil. Çevre hukuku, sürekli olarak bizim meydana getirdiğimiz bir tahribatı, yine aynı özneler eliyle, yani bizler eliyle düzeltme. Biraz paradoks dediğim taraf tabi bu.

Şimdi Değerli Hocam Azra'nın bıraktığı veya sıkça değindiği Bergama ve birkaç noktaya daha değineceğim. Hukukun işlevini acaba ne denli bel bağlayabiliriz, güvenebiliriz? Çoğu meslektaşımın bildiği bir süreçtir, bir-iki noktaya değineyim. Bergama'yla ilgili bildiğim kadarıyla ÇED olumlu raporu iptal edildi, Danıştay bu kararı onadı, ama ardından Bakanlar Kurulu bir karar aldı. Bu süreci yazarak şöyle şöyle oldu, Danıştay'da da karar onandı, ama biz Bakanlar Kurulu olarak madenin işletilmesine izin veriyoruz. Aşağı yukarı böyle bir şeydi Noyan Bey Bakanlar Kurulu Kararı.

Şimdi çokça da konuşuyoruz, hukuk hukuk, ama işte mahkemeler karar verdikten sonra tabi onun takipçisi olamıyorlar. Danıştay'dan Sayın Yargıcım Sinan Yörükoğlu'nu da görüyorum. 6. Dairenin verdiği birçok kararın, kendisi 6'da değiller, ama bilirler, bu konuda verilen birçok kararın uygulanmadığını biliyoruz. Şimdi mahkeme kararı dışında gideceğimiz yer de yok. Sonunda birkaç dava için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine de tabi gidildi, oradan da tabi mahcup olarak dönüldü iktidar açısından veya idare açısından, ama sıfıra sıfır, elde var sıfır.

Hocamın dediği gibi maden işletilmeye devam edildi. Dedikodu yapmayalım, ama söylemezsek de ayıp olur, bu süreçte

bazı meslektaşlarımız bu şirketlerin tüfeğine bolca barut doldurdu, siyanürün ötesinde onları da yaptık, afili mütalaalarla, avukatlıklarla tabi idare hukukumuzun sayfaları her zaman yüz akı içermiyor, böyle şeyler oldu.

Şimdi bir mahkeme kararı çıkıyor ve Bakanlar Kurulu diyor ki, ben bu mahkeme kararını biliyorum, vakıfım, ama uygulamayacağım. Bakanlar Kurulu Kararı bunu söyleyebilir mi? Söyleyemez, ama galiba 8'e de geldi Sinan Bey, hem 6, hem 8 bu kararı da iptal etti. Hani yani kenardaki bir yerde, bir idaredeki kişi belki mahkeme kararıyla ne yapacağı konusunda sıkıntı yaşayabilir de, Bakanlar Kurulu tamamdır, ben mahkeme kararını, ama uygulamayacağım diyor.

Şimdi bu sadece Turgut Özal'ın da bir defa Anayasayı ihlal etsek bir şey olmaz. Bunlar sadece bir hukuka saygısızlık noktasında değil, bunun ait olduğu daha farklı bir dünya görüşü var. O da esas değerin, ekonomik değerin, çıkar ve kâr maksimizasyonunun her türlü insani değerin önünde oluşuyla ilgili.

Üç-beş gün önce muhtemelen görmüşsünüzdür, artık gazete reklâmını göze alarak "Cinnet Koy'u" diye bir başlık, altta fotoğraf, daha aşağıda bu yapılaşma öncesi Koy'un fotoğrafı, yazık ki çok net görülemiyor. Efendim bütün Koy'un çevresi, hepsi yapılaşmayla yok edilmiş durumda. Diyeceksiniz ki bu artık vakayı adiye, bu haber değeri artık taşımıyor, o kadar kanıksandı. Beni en çok şaşırtan, bir gazetenin ilk sayfasında nasıl manşet oluyor böyle haberler, yani köpeğin insanı ısırması nasıl birinci sayfada haber oluyor. Tabi gazetecilerin başka hesapları vardır, o kadar masum değil basın, ama hakikaten çok üzüntü verici, utanılası bir manzara, Türkiye'nin çoğu yeri böyle.

Şimdi sadece arazi açısından, hocamın değindiği nükleer santraller açısından, termik santraller açısından değil. Esasen o sözünü ettiğim algı, bakınız Kaymakam Bey ne cevap vermiş? Biz mutluyuz, Bodrum büyüyor, yatırımın gelmesi bizim için çok iyi bir şey. Dolayısıyla yatırım para demek, para refah demek herhalde öyle oluyor, evet bazılarına. Dolayısıyla her

şeyin fiyatının olup, ama artık hiçbir şeyin değerinin olmadığı bir dünyada aksini düşünen bizler gibiler de galiba gizli işsiz olarak bu mesleği icra etmeye devam edeceğiz.

Bergama Ovacık'la ilgili sürece değindim, Baturay dostum da burada, çoğunu iyi bilir. Şimdi veya konuşma sonrası saysa, epey zamanımız gider. Uygulanmayan mahkeme kararları, sadece kendi çevremizde yaşadığımız yerde bakıyorum. Akay kavşağıyla ilgili uygulanmadı, Kuğulu kavşağıyla ilgili uygulanmadı, Sıhhiye köprüsüyle ilgili uygulanmadı, İmrahor Vadisi'nde uygulanmadı, Sheraton'da uygulanmadı. Neleri unuttum? Neler, neler, Ankara'dakileri sayıyorum sadece, daha açılmadım öbür tarafa. Ülkenin başkentinde, karar alınıyor, bunların büyük kısmı işte Bakanlıklar semtinde uygulanmıyor mahkeme kararları.

Maden arama faaliyetiyle ilgili ÇED içinde görüyor yargı, idare diyor ki sen bunu ÇED içinde görebilirsin, bunun çözümü var. Çevre Kanunundaki 10. maddede değişiklik yapıyor, çıkarıyor. Maden arama faaliyetinin olumlu ÇED raporu alınması gereken bir faaliyet olmadığına karar veriyoruz. Dolayısıyla ekli bir listeler, iki listeler, yönetmelikler çıkıyor, kanunlar çıkıyor, hepsini değiştiririz.

İdare hukuku derslerinde bazen imtiyaz ve onun hikâyesinden bahsederken, önce yap işlet devret dediler imtiyaza iptal ettiniz. Sonra kanunu değiştirdiler, Anayasa Mahkemesi iptal etti, geriye tek bir şey kaldı Anayasa değiştirildi. Şimdi burada hukukun işlevi, ne kendi başına bembeyaz, ne tabi siyah bir işlev, ama altyapı üstyapı gibi eski klişelere ya da bazı şemalara başvurmadan da, siyasal seçim ne olursa olsun, Türkiye'de hukukun hangi işleve sahip olduğu konusu gerçekten sorgulanması gereken bir şey.

Şimdi sabah beklerken toplantıyı, Ömer Bey dostumla konuşuyordum. Kendi çantasından çıkardı, birkaç gün önce çıktığını görmüştük. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. 6. maddesinin 9. bendi: Bu kanun uyarınca tesis edilen idari işlemlere karşı tebliğ

tarihinden itibaren 30 gün içinde dava açılabilir diyor, ayrıntıyı okumuyorum. 60'ı 30 yapmışlar, siz vakıfsınız tabi bu sürece. Devamını okuyorum efendim, aynı bendin ikinci cümlesi: Bu davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.

Kanunun ilgili olduğu, teknik kısmına çok girmiyorum da ilgili olduğu konular yıkımlar, insan tahliyeleri, iskân, benzeri şeyler. Yürütmenin muhtemelen en anlamlı olduğu konular, yani bundan neden bu kadar çekiniliyor. 60 günü 30 yapmanın hukuk devletine nasıl bir yararı olacak? Yani birilerinin davayı kaçırma ihtimalini arttırmanın nasıl bir yarattığı beklenti var? Anayasanın 125. maddesi 6. fıkrasında; yürütmenin durdurulmasının sınırlanmasından bahsediyor, ama savaş halinden, seferberlikten, sıkıyönetimden, ondan bundan filan bahsediyor, ama sınırlanma diyor. Bu haller olmadığı gibi, sınırlama ortadan tümüyle kaldırmadan bir şey de olmak gerekir.

Böyle durumlarda genelde şunu söylüyoruz: Anayasa Mahkemesi var. Demin imtiyazla ilgili andığım süreçte idare hukuka aykırı bir işlem yaptığında idare mahkemesi var diyorduk. Bizi biraz hayal kırıklığına uğratıyorsa karar Danıştay var diyorduk. O da uğratıyorsa, sonra kanunun dayandığı Anayasa Mahkemesi var diyorduk. Muhtemelen bütün bu referanslarımız eski gücünde değil. Bergama'yla ilgili Danıştay 6. Dairesinin verdiği kararda pek hoş ifadeler vardı 97'de. Ekonomik bir değer ile insan yaşamının ait olduğu kamu yararı alanı karşı karşıya geldiğinde, insan yaşamını tercih etmeliyiz diyordu, kararı verirken öyle diyordu.

Sayın Azra'nın andığı sonraki karar böyle demiyor. 6. Daire içtihadını değiştirdi. Bildiğim kadarıyla ne insan yaşamı, ne insan onuru, bu birkaç yıl içinde böylesi bir değişikliği hak edecek dönüşüme uğramadı. Kamu yararı da uğramadı. Muhtemel ki değişikliğe uğrayan daire olmuş, öyle görünüyor. Çünkü yani o zaman konuşmamın başında söylediğim, hukuka bir reddiye, hukuka bir küçümseme tabi anlamlı değil, ama galiba hak ettiğinden daha büyük işlevler yüklediğimiz zaman da bazı şeylerin üstünü örtme ve meşrulaştırma biçimi olduğunu. Özellikle biz hukukçuların daha çok düşünmesi gerekir zannındayım.

Bazı avukat arkadaşlarım, ne diyorsun şu konuda diye bir şeyden haberdar ettiler beni. Tabi avukatlık da yapmadığım için olan bitenden çoğu zaman haberdar olmuyorum. Birkaç davalarında gördüğüm ve çoğu da zaten eli boş dönmüşler. Değerli konuklar, birtakım KİT'ler Kamulaştırma Kanunu uyarınca kamulaştırma yapıyorlar, yapmışlar. Enteresan bir biçimde bir süre sonra, hiçbir tebligat, ilam, şu-bu olmadan, söz konusu kamulaştırılan, kamu yararı olduğu için kamulaştırılan bu araziler, Kamulaştırma Kanununun yanılmıyorsam 30. maddesi uyarınca, orada kamulaştırılan gayrimenkulün ihtiyacı varsa başka bir idareye devredilmesiyle ilgili, devredilmiş efendim. Hangi idareye devredildiğini tahmin edersiniz. Hayır efendim, özelleştirme araziyi ne yapsın? TOKİ'ye. Özelleştirme her şeyi satar.

30. maddeye göre özelleştirmeye zannımca veremezsiniz.

KATILIMCI- Malatya'da tütün fabrikalarının olduğu yeri özelleştirmeye aldılar, şirkete sattılar.

Doç. Dr. CÜNEYT OZANSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Tamam, o ayrı bir şey. Haklısınız, özelleştirme bunun için kurulmuş bir idare zaten, ama özelleştirme toprak alıp, toprak satmaz onu söylemek istedim, daha başka işler yapıyor. Sonuçta TOKİ'ye gitmiştir efendim bunlar. Açılan davalarda da, benim kamulaştırdığım gayrimenkulümü, bu gerekçeyle somut kamu yararı şuydu, sen bu maddeye göre buna devrettin, benim buna dava açma hakkım olmalıydı aslında. Menfaatten ret, menfaati yok. Gayrimenkulü kamulaştırılan kişisi, kamulaştıran kamu kurumunun kendisine haber de vermeden başka bir üstelik TOKİ'nin de yaptığı faaliyetin hangi boyutta bir kamu hizmeti olduğu çok tartışılır. Büyük bir rant çarkının korkunç büyük bir organizasyonu, bu biçimde.

İşte hukuka, mahkemelere, hatta bize, meslektaşlarımıza umarım eşit düzeyde vurmuşumdur, ama üzerinde konuşa konuşa, imzalar ata ata yorulmuyoruz, ama ilginç bir şey çok da bir şey değişmiyor. Bunun üzerinde düşünmekte fayda var.

Şununla bitireyim sözlerimi: Ünlü 18. Yüzyıl filozoflarından biri sanatın tarifini yaparken "*sanat doğaya eklenmiş insan demektir*" demiş. Güzel bir tanım, ama muhtemelen o filozof yüzyılımızda yaşasaydı, hatta geçen yüzyılda da, bunu herhalde böyle söylemezdi "*felaket doğaya eklenmiş insan demektir*" diyebilirdi. Çünkü aslında yaşadığımız süreç gerçekten bir felaket. Bunun için tabi hocam kimyacı değilim dedi, ama zaten fen bilimci olmaya gerek de yok. Kaba bir gözlem her şeyi gösterebiliyor.

Herhalde bugün en çok alıntı yapılanlar, bizim gibi akademisyen olmayan, buna da uzak olan Kızılderili şefleriydi. Demek ki o tür bir tahsile zaten ihtiyaç yok. Acaba belki tahsil de öldürüyor mu daha gerçekçi bakmayı, tabi o da ayrı bir şey. Şununla bitireyim uzun konuşmamı, epey Kızılderililer dışında okumuşlara da atıf yapıp dengeleyeyim. Edward Thomson diye önemli bir İngiliz Marksist tarihçi vardır, değerli bir tarihçi. Uygarlığı birtakım safhalara ayırır, son safhanın imhalaşma safhası olduğunu söyler. O zamana kadar da İngilizcede olmayan bir kelime bulun Latinceden, imhalaşma. Yani bu büyük gelişmeyi, refahı sağlayan özne, bu gidişatıyla zaten kendi imhasını da sağlayacak.

Dolayısıyla Kızılderili şefiyle farklı bir yerde durmuyor, ama ne olacak? Onu tabi öyle bir projeksiyonumuz pek çok. Bugün gazetede okudum, NASA'nın bir açıklaması. İçinde bulunduğumuz Samanyolu başka bir galaksiyle çarpışacak, 500 milyar yıl, 500 milyar hiç fena değil. Dolayısıyla bugün gündeme almasak da olabilir. Çok teşekkür ediyorum, sağ olunuz. (Alkışlar)

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ediyoruz bu güzel açıklamaları için. Sayın Ozansoy'a katılmakla birlikte, bu ülkede vicdanı hür, fikri hür yargıçlar da var. Bu sabah televizyon haberlerinde izledim, dün de arkadaşlarımızla konuşmuştuk. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan bir davada, baz istasyonunun yerleşim yerinin dışında olması gerektiğine yönelik verilen karar, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca onanmış, çok sevindirici bir karar. Öncesinde Rize İkizdere'de idare mahkemesince verilen yürütmeyi durdurma

CÜNEYT OZANSOY KONUŞMASI

kararları hepimizi bu noktada düşünceye sevk eden kararlar, olumlu kararlar tabiî ki. Umarız parlamentoda da fikri hür, vicdanı hür milletvekillerimizin sayısı artar da, bu tür problemleri burada tartışmayız.

Ben şimdi sözü Sayın Av. Ömer Turgut Erlat'a vermek istiyorum. Buyurun Sayın Erlat.

Doç. Dr. CÜNEYT OZANSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Sayın Başkanım sadece tek cümle söylememe izin verir misiniz? Herhangi bir yanlış anlama olduğu zannında değilim tabi. Sayın Başkana katılıyorum, esasen bu hale gelmemizde mahkemeler, akademisyenler, idareciler. Hayır, bu tür açıklamalar sürekli topu belli bir yere atıp, kendimizle hesaplaşmayı engellediği için. Kastettiğim şudur: Biz hukukçular da biraz gerçekten hukukun bu süreçteki işlevi nedir onu sorgulayalım. Akademisyenler, yargıçlar, uygulayıcılar, kastettiğim sadece budur, yoksa bir olumsuzlama söz konusu değil tabi.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Buyurun Sayın Erlat.

ÖMER TURGUT ERLAT'IN KONUŞMASI

Av. ÖMER TURGUT ERLAT (İzmir Barosu)- Hepinizi saygıyla selamlarım. Arkadaşlar katkımı istediler ve bir çalışma yaptım, o çalışmayı kısmen ekranda sunarak size aktarmak istiyorum. Önce bir tespitle başlamak istiyorum. Bizim basında yer almasa da son yıllarda ülkemizde çevrede, doğada, kültür ve tabiat varlıklarında talanı andıran bir yıkımın mevcut olduğunu tespit etmek istiyorum. Sanıyorum buradaki tüm izleyiciler buna katılırlar.

Az önce Hocamın söylediği, galiba o imha süreci dönemi, Edward Thomson'ın tanımladığı dönem, bizim ülkede yaşanmaya başladı mı nedir? Onu düşünmeye başladım. Bu yıkım ve talanın da bir hukuku var hepinizin bildiği gibi. Bu toplantıyı düzenleyen arkadaşlar "*doğa için hukuk yapmak*" gibi bir başlık seçerken, sanıyorum bu talanı ve yıkımı tespit ettiler, bunun hukukunu da, talan hukukunu da tespit ettiler ve buna karşı hukuk yapma adına, bir alternatif üretme çabasıyla sanıyorum bu başlığı tespit ettiler ve bizden katkı bekliyorlar.

ÖMER TURGUT ERLAT'IN KONUŞMASI

Ancak, "*Doğa için nasıl bir hukuk olmalı*" sorusundan önce, bugüne nasıl gelindi, talan hukuku hangi süreçlerde oluşturuldu bunun üzerinde biraz konuşmak gerektiğini düşünüyorum. Arkasından da ne olmalı, çevre için, doğa için yasa ya da Anayasa? Onun üzerine bir-iki şey söyleyeceğim. Tespitlerimi önce sıralayacağım, arkasından da bu tespitlerimin somut olarak mevzuattaki dayanakları üzerine bir-iki şey söyleyeceğim.

Uzun yıllardır çevre ve doğa hukuku konusunda davalar açarız, çalışırız. 90'lı yılların başından beri devam eden bir süreçtir bu. Uygulamanın içinden gelerek vardığım şahsi kanı, 2000'li yıllara gelinceye değin İyi-kötü çevrenin ve doğanın korunması yönünde bir mevzuatın olduğu, bu mevzuatın da bugüne göre çok daha iyi işleyen bir yargısal denetimle desteklendiğini ifade etmek isterim. Ancak 2000'li yılların başından itibaren tedricen koruma mevzuatında yapılan değişiklikler ve nihayet 12 Eylül Anayasa referandumunun ardından oluşan yargısal yapı ile artık eskiyi çokça arar hale geldik.

Şimdi 10 yılda mevzuatta yaşanan tedrici değişiklikleri, yıkım ve talan hukukunun nasıl oluşturulduğu, bu güne nasıl gelindiği üzerinde durmak istiyorum.

Yıkım ve talanın hukuksal altyapısı, önce mevcut doğa ve çevre koruma mevzuatının içinde serpilip gelişti. Örneğin, çevreye zarar verecek faaliyetler Çevre Kanunu ve bu kanuna dayanan yönetmeliklere müdahale edilerek çevreye zararlı faaliyetler çevrenin korunması prosedürlerinin dışına çıkarıldı. Ya da meraların korunmasına ilişkin mevzuata müdahale edilerek, meralar amaç dışı kullanımlara açıldı. Ya da zeytinlik ve tarım alanlarının korunmasına ilişkin mevzuata müdahale edilerek zeytinlik ve tarım alanları talana açıldı, su havzaları hakeza.

Diyeceğim talanın hukuku, koruma hukukunun içinde serpilip gelişti. Giderek adı koruma olan, mevzuatın içinde amacı da koruma olan iş, sadece bir vitrin olarak kaldı, talan ise koruma mevzuatının asli unsuru haline geldi.

Bir örnek vereyim, çok yeni bir örnek. Biliyorsunuz zeytinciliğin ve zeytinlik alanlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla hazırlanmış bir mevzuatımız var. Birkaç hafta önce, zeytinlik alanların korunması amacıyla hazırlanmış bu mevzuatta bir değişiklik yapılarak 25 dekardan küçük zeytinliklerin zeytinlik sayılmayacağına, bir başka söyleyişle 25 dekardan küçük zeytinlik alanların artık koruma statüsünün olmayacağına, bu zeytinliklerin talana açık olacağına ilişkin bir hüküm konuldu. Bakın garipliği işaret etmek istiyorum; zeytinliklerin korunması amacıyla hazırlanmış bir mevzuatta değişiklik yapılarak zeytinliklerin korunmaması, talan edilebilmesinin önü açılıyor. Ama sözümona zeytinliklerin korunması diye bir mevzuatınız varmış gibi de görünüyor. Bir başka örnek vereyim: Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununda, kültür ve tabiat varlıklarını korumayla görevlendirilen bir üst kurulun bünyesine Enerji Bakanlığı bürokratları dahil edilebiliyor. Yani, kültürel ve doğal varlıkların korunması ile ilgili bir kurulda kararlar, korumanın gereklerine göre değil enerji bürokrasisinin madencilik ve yatırım tercihlerine göre şekilleniyor. Bu bir ironidir, garip bir ironidir.

Yukarıda aktardığım koruma mevzuatının içine yerleştirilen korumama düzenlemelerinin yanı sıra bu süreçte sanayi, madencilik, enerji, inşaat, turizm konulu mevzuatın içine, koruma mevzuatı hükümlerinin uygulanmayacağına ilişkin düzenlemeler de yerleştirildi. Örneğin orman alanlarının turizm yatırımları için talan edilmesinin yol ve yöntemi, Turizm Teşvik Kanununun içine yerleştirildi. Sit alanlarının, milli parkların giderek koruma altındaki tüm alanların enerji yatırımlarına tahsisi enerji mevzuatının içine yerleştirildi…

Son on yılda gelinen noktada sözümona ortada adı ve amacı kültür ve tabiat varlıklarının, toprağın, meraların, kıyıların, suyun, giderek çevrenin korunması olarak öngörülmüş bir mevzuat var, ancak özünde bu mevzuatın içine yerleştirilmiş hükümlerle ya da ikincil düzenlemelerle ya da bu mevzuat dışında kalan, mevzuata yerleştirilen hükümlerle korumamanın, giderek yıkım ve talanın hukuku uygulamaya girdi.

Koruma vitrininin altındaki örtüyü kaldırdığınızda, işin özünün korumama olduğunu, işin içinde büyük bir ikiyüzlülük olduğunu görüyorsunuz. Maalesef ne zaman bir çevre ve doğaya yönelik ihlale ilişkin dava hazırlığına girişsem, mevzuatı incelediğimde asli unsurun koruma olduğunu görüyorum. Detaya girmeye başladığımda da, çarpışacağım konunun bir şekilde mevzuatın dışına çıkarıldığını görüyorum. Büyük bir şaşkınlık yaşıyorum.

Yukarıda izaha çalıştığım ikiyüzlülüğü mevzuatın adı ve ilgili maddeleri ile somutlaştırmak istiyorum. Her mevzuatı ayrı ayrı ele aldım ve bunlar sırasıyla ekrana yansıyacak.

Önce "*meralar ve tarım alanları*" başlığını ele aldım. Biliyorsunuz Anayasanın 45. maddesi ile devlet tarım arazilerinin, çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemekle ödevli. Aynı zamanda meralar, devletin hüküm ve tasarrufu altında, kullanım hakları da köy ve kasabalara verilmiş. Gerek Mera Kanunun 4. Maddesinde ve gerekse Kadastro Kanununun 16. maddesinde, meralarda kullanma hakkının kasaba ve köylere ait olduğu meraların özel mülkiyete de konu olamayacakları belirlenmiş.

Ancak Mera Kanununda 2004 yılında yapılan bir değişiklikle, meralar maden ve petrol faaliyetine tahsis edilmiş. Şimdi burada bir kronoloji de veriyorum. Yani son 10 yılda yapılanlara ilişkin yukarıda yaptığım tespiti de somutlaştırıyorum. Önceden maden ve petrol arama faaliyetine izin vardı, ancak zaruret hali öngörülüyordu, 2004 yılında o zaruret hali kaldırılmış.

Efendim 2004 yılında meralar turizm yatırımına tahsis edilmiş. 2008 yılında, elektrik ve doğalgaz faaliyetlerine tahsis edilebileceği düzenlenmiş meraların. Bütün bunlar Mera Kanunu içinde yapılmış. Baktığınızda Mera Kanunu, meraların amaç dışı kullanılamayacağını, köy ve kasabalara kullanımının tahsis edildiğini düzenlemesine karşın, bir ikiyüzlülük olarak tespit ettiğim duruma göre, aynı kanun meraların amaç dışı kullanılabileceğini, köy-kasabaların dışında kullanımlar için tahsise imkan verdiğini görüyoruz. Meralar kendi kanunu dışında da amaç

dışı kullanıma açılmış. 2010 tarihinde Organize Sanayi Bölgeleri Kanununa eklenen geçici bir madde ile, organize sanayi bölgesi olarak yatırım programına alınan alanların mera vasfını yitireceği düzenlenmiş. Bakınız yatırım programına alınmış olması dahil, meranın mera vasfını yitirmesi için yeterli hale getirilmiş.

Şimdi dönüp bakıyorum devam ediyorum, en son 2008 tarihli Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanununda HES'ler ve yenilenebilir enerji kaynakları için meraların amaç dışı kullanılabileceği, HES'lere ve yenilenebilir enerji kaynaklarına tahsis edilebileceği düzenlenmiş. 2007 tarihinde kum-çakıl ve malzeme alımına ilişkin bir yönetmelik hazırlanmış. Bu yönetmelikte meraların, kum-çakıl ve malzeme alımına tahsis edilebileceği öngörülmüş. Nihayet 2011 tarihli 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, valiliklerin yerleşme yeri olarak uygun gördükleri meraların kullanım amacının değiştirileceği ve imara açılacağı düzenlenmiş, şu son meşhur kanun hükmünde kararname…

Dönüp baktığımda hep kendime soruyorum, o halde neden hala, Anayasada Mera Kanundaki bu hükümler, yani meraların amaç dışı kullanılamayacağı hükmü, meraların kullanma hakkının kasaba ve köylere ait olduğu hükmü orada duruyor . Ne yürütme ne de yargı organı için bu hükümler hiçbir şey ifade etmiyorsa böyle *bir şey varmış gibi* yapmanın ne anlamı var ki..?

Tarım topraklarına gelince, Anayasanın 45. maddesine göre devlet tarım arazilerinin amaç dışı kullanılması ve tahribini önlemekle ödevli. 44. maddesine göre de devlet toprağın verimli işletilmesini, geliştirilmesini, toprak kaybını önlemekle ödevli. Toprak Koruma Kanununa göre de, mutlak tarım arazileri, dikili tarım arazileri ve sulu tarım arazileri amaç dışı kullanılamaz.

Ancak gerek Anayasa, gerek Toprağın Korunması Hakkındaki Kanun hükümlerine rağmen, bizatihi toprağın korunması amacıyla düzenlenen kanunda 2007 yılında yapılan bir değişiklikle, tarım arazilerinin doğal altyapı ve üstyapı faaliyetleri için

amaç dışı kullanılabileceği düzenlenmiş. 2008 yılında, yine Toprak Koruma Kanununda yapılan değişiklikle, HES' ler ve yenilenebilir enerji kaynakları için, tarım topraklarının amaç dışı kullanılabileceği düzenlenmiş. Bakın bunlar toprağın korunmasına ilişkin mevzuatın içindeki düzenlemeler. Yani amacı toprağın korunması olan bir mevzuatta bunlar öngörülmüş, yukarıda da aktardığım ikiyüzlülüğün bir başka yönü bence bu.

Toprak Koruma Kanunu dışında da, 2006 tarihli Kamu Taşınmazlarının Turizme Tahsisi Yönetmeliğiyle, biliyorsunuz meralar, tarım alanları, ormanlar vesaire bütün kamu taşınmazlarının turizm yatırımlarına tahsis edileceği düzenlenmiş. Tahsisten de öte, burada 75 yıla varan sınırlı ayni hak tesis edileceği, yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişiler lehine sınırlı ayni hak tesis edileceği düzenlenmiş. Mera ve orman yönünden baktığınızda, devletin hüküm ve tasarrufu altında olan, özel mülkiyete konu olamayacak alanlar üzerinde, 75 yıla varan bir sınırlı ayni hak tesisine imkân veren böylesi bir düzenlemenin, açıkça Anayasaya aykırı olduğunu düşünmek gerekir. Ancak maalesef Turizm Teşvik Kanunu Anayasa Mahkemesinde önce iptal edildi, sonra işte bir şeyler yapıldı, iptal edilen hükümler allanıp pullanıp tekrar Turizm Teşvik Kanuna konuldu yukarıda aktardığım konu aynıyla vaki devam ediyor.

Toprak Koruma Kanunu dışında yine, 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkındaki Kanunda 2003 yılında yapılan değişiklikle, Hazineye ait tarım arazilerinin satışından belli bir süre sonra, tarım arazilerinin amaç dışı kullanılabileceği düzenlendi. 2009 tarihli kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisine ilişkin yönetmelik hükümleri gereğince, Toprak Koruma Kanunu kapsamında kalan tarım alanlarının yatırımlara tahsis edileceği düzenlendi.

Nihayet 2011 tarihi 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, köye yerleşik alanlarda Toprak Koruma Kanunu hükümleri uygulanmaz denilerek, köy yerleşik alanlarındaki mutlak tarım arazileri, dikili tarım arazileri ve sulu tarım arazilerinin parselasyona tabi tutularak yapılaşmaya açılmasının düzenlemesi yapıldı.

Kıyılara gelince; 1990 tarihli Kıyı Kanununa göre kıyılarda biliyorsunuz kazı yapılamaz, yapı yapılamaz, kıyıların korunması düzenlenir, kıyıların devletin hüküm ve tasarrufunda olduğu düzenlenir. Yine Anayasanın 43. Maddesinde de aynı düzenlemeler vardır. Herkesin kıyılardan eşit yararlanması öngörülmüştür, halen bu hükümler Anayasada ve Yasada mevcuttur. Ancak Kıyı Kanununda 2008 yılında yapılan bir değişiklikle, kıyılara turizm yatırımları, bunların konaklama tesisleri, spor tesisleri, bunların konaklama tesislerinin yapılabileceği düzenlendi.

Kıyı Kanunu dışındaki diğer kanunlarla, özellikle 2008 tarihinde Turizm Teşvik Kanunuyla kıyılarda oluşturulan turizm bölgelerinde, yerli ve yabancı kişilere ayni hak tesisine imkân tanındı. Kıyılarda ve hatta deniz alanlarında imar planlarıyla yapı yapılabileceği düzenlendi. 2010 tarihli Maden Kanunu değişikliğiyle, kıyılar maden arama ve işletmesine açıldı. Şimdi sormak gerekiyor, nerede kaldı Anayasanın 43. maddesi, Kıyı Kanununun hükümleri, amacı, koruma düzenlemeleri…?

Sulak alanlar ve su havzalarına gelindiğinde; bir yönetmelik var, sulak alanların korunmasına ilişkin bir yönetmelik. Ramsar sözleşmesinin uygulanması amacıyla çıkarılmış ve sulak alanların korunması amaçlanmış. Bu yönetmelikte 2010 yılında bir değişiklik yapılmış. Değişiklikte deniz kıyısı bölümlerinde ve akarsularda sulak alan koruma bölgeleri kaldırılmış. Sulak alanlarda yönetmeliğin yayımından önce faaliyete geçmiş işletmelere faaliyet izni getirilmiş. Yapay sulak alanlar, koruma bölgelerinden muaf tutulmuş. Sulak alanların tampon bölgelerinde madencilik, enerji sanayi işletmeleri yapılmasına izin verilmiş.

Bu benim çok dikkatimi çeker, ilginç geliyor bana. Sulak alanların korunmasına ilişkin bir yönetmelikte 2010 yılında bir değişiklik yapıyorsunuz, bu yönetmeliğe EK-2 diye bir ek ekliyorsunuz. Bu EK-2'de yaklaşık 50-55 tane sanayi tesisinden söz ediyorsunuz. Bunlar nedir ? Enerji tesisidir, sanayi tesisidir, bunlar masum tesisler değil. Bakanlığın, sulak alanlarının tampon bölgelerinde, ekolojik koruma bölgelerinde bu tesislerin yapılmasına izin verebileceğini düzenliyorsunuz.

Bu tesisler kurşunlu akümülatör ile endüstriyel akümülatör hücreleri batarya ve pil üreten tesisler olabileceği gibi, tehlikeli atık taşıma firmaları da olabiliyor, asfalt üretim tesisleri de olabiliyor. Bakın bütün bunlar sulak alanların korunmasına ilişkin yönetmelikte düzenleniyor. Burada bir garabet var, burada bir ikiyüzlülük var.

Burada bir şeyi daha işaret etmem gerekiyor, yeni öğrendim. Doğa Derneğinin bu yönetmelik değişikliklerinin iptali için açtığı davada, Danıştay 6. Dairesi sadece sulak alanlar koruma bölgelerinden, yapay sulak alanların koruma bölgelerinden muaf tutulmasına ilişkin hükmü iptal etmiş. Sulak alanlarda Ek-2 de sıraladığım sanayi tesislerinin faaliyetine ve bir dizi koruma bölgesi muafiyetine cevaz verilmiş İptali talep edilen 7-8 tane düzenleme için istem reddedilmiş.

Aynı problem, su havzalarında da var. Yani bakıyorsunuz 2007 yılında yönetmelik değiştirilip, su havzaları koruma bölgeleri daraltılmış. Arkasından su havzalarında yapılmış yapılara, tesislere af getirilmiş. Av. Emre Baturay arkadaşım bunun iptali için dava açmış, fakat bazı hükümler iptal edilmiş, özellikle koruma mesafeleri yönünden, ama bakıyorsunuz 2008 yılında yönetmeliğe yeni bir hüküm getirilmiş, iptal edilen hususlar aynen devam ediyor. Öyle değil mi?

Son olarak Hocam da söz etti, birkaç gün önce bir "*afet*" kanun yürürlüğe girdi, tam bir *afet* bence bu. Herhalde bu konuda arkadaşlar öğleden sonra da detaylı konuşacaklar, ama benim dikkatinizi çekmek istediğim bir şey var, genel hatlarıyla bunu belirtmem lazım, sözünü ettiğim Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. Şimdi bu kanuna göre, TOKİ'nin talebi üzerine Bakanlık tarafından rezerv yapı alanları belirlenecek. Bu rezerv yapı alanlarıyla afet riski altındaki alanlar arasında hiçbir bağlantı, ilişki, miktar, yakınlık, uzaklık, yer olarak bağlantı hiçbir ilişki kurulmuyor. Sadece rezerv yapı alanları, böyle tanımlanıyor, belirlenecek. TOKİ talep edecek, Bakanlık karar verecek rezerv yapı alanlarına.

Bu rezerv yapı alanları Hazinenin ve kamu idarelerinin mülkiyetindeki tüm taşınmazlar olabilecek. Çok ilginç, altını çizeyim: Askeri bölgeler dahil ve bu kanun uygulamasında Boğaziçi Kanunu hükümleri uygulanmayacak. Bunun yanında mera Kanunu, Kıyı Kanunu, Toprak Koruma Kanunu hükümleri uygulanmayacak. Şimdi çok şey söylenebilir, ama benim buradan ilk elde gördüğüm şu: Bu kanunun hedefi, özellikle Boğaziçi'ndeki geniş askeri bölgeler. Buralar korunmuş durumda, kuzeyine doğru boğazın geniş askeri yeşil alanlar var, bölgeler var, kıyı bölgeleri. Buralar afet riski altındaki alanla irtibat kurulmadan rezerv alan olarak tayin edilip, TOKİ'nin talebi üzerine bedelsiz olarak TOKİ mülkiyetine geçirilecek, TOKİ'ye tahsis edilecek. Bu idari işlemlere karşı dava açma süresi 30 güne indirilmiş, yürütmenin durdurulması kararı verilmesi yasaklanmış, Hocam onları anlattı.

Başka şeyler de söylenebilir. Bu Kanun iki gün önce Resmi Gazetede yayımlandı, sayın milletvekilleri de burada, bu kanunun meclis komisyonlarından nasıl geçtiğini ben anlayamadım, genel kuruldan nasıl geçtiğini anlayamadım. Bu noktada ciddi bir muhalefet bayrağının yükseltilmesi lazım, bu Afet Kanunu gerçekten bir "*afet*".

Efendim yukarıda kaba hatları ile aktardığım mevzuat üzerinde çevre ve doğa üzerinde son 10 yılda yaratılan talan ve yıkım hükümlerini tespit ettikten sonra şu soruyu sordum: Peki uygulamada ne oldu, yani son 10 yılda mevzuatta yaratılan dejenerasyonun doğa üzerinde etkileri ne olmuş ? Verilere ulaşmak istedim. İnternet üzerinden kapsamlı bir araştırma yaptım, bir-iki günümü harcadım. Ne kadar mera sanayiye ayrılmış, ne kadar mera turizme gitmiş, ne kadar mera TOKİ'ye gitmiş? Resmi veri elde edemedim, yok. Sadece Harita Kadastro Mühendisleri Odasının bir basın açıklamasından mera alanları hakkında şu bilgiye ulaştım: 2005 yılı verilerinde 21.505 Milyon Hektar ile Türkiye'nin yüzde 27'si mera alanları iken, 2011 yılında mera alanları14.467 Milyon Hektara, yani Türkiye'nin yüzde 18'ine düşmüş.

Aynı konuyu tarım alanları yönünden de araştırdım, maalesef veri elde edemedim. Özellikle İstatistik Kurumunun sitesine ulaştım veri elde edemedim. Yani ne kadar tarım alanı sanayiye gitti, ne kadar tarım alanı turizme gitti ? Veri yok. Ormanlar yönünden bir resmi veriye ulaştım. Orman Genel Müdürlüğü sitesinden elde ettim. Bakın veri şu, sizlere anlatmama gerek yok ormanların perişanlığını, durumunu en iyi sizler biliyorsunuz, ama Orman Genel Müdürlüğü sitesinde şu bilgi var: 1973 yılında Türkiye'de 20 Milyon Hektar orman varmış, 2010 yılındaysa 21.537 bin hektar orman varmış, yani orman varlığımız artmış.

Bana bu veri çok ilginç geldi, onun üzerine araştırmama devam ettim. Yine Harita Kadastro Mühendisleri Odasının sitesinde gayri resmi bilgiye ulaştım. Onlar da diyorlar ki, 2005 yılı verilerine göre Türkiye'de 23 Milyon hektar orman vardı, 2011 verilerine göre 20.763 bin hektar orman kaldı…

Şimdi bütün bunlardan sonra, insan ve çevre sağlığını koruyacak olan çevre mevzuatını inceledim, orada neler olmuş onlara bakmak istedim.

1983'te Çevre Kanunu yayınlanıyor, bu Kanunda Kanunun amacı: Çevrenin korunması, arazi ve doğal kaynakların korunması olarak, koruma eksenli tanımlanıyor. 2006 yılında bir değişiklik yapılıp, o uzun amacın dışında çok basit, kısa bir amaç konuyor. Deniyor ki; çevrenin korunması sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde olur. Ben sürdürülebilir kalkınmanın ne olduğunu bu güne kadar anlayamadım. Nerede başlıyor sürdürülebilir kalkınma, nereye kadar gidiyor? Onu anlayamıyorum, cahilliğime de verebilirsiniz, ama siz Çevre Kanunun da 2006 yılında bir değişiklik yapıp çevrenin korunmasını "*sürdürülebilir kalkınma"* gibi belirsiz müphem bir kavrama bağlarsanız bu hatalıdır. Sonucu ne olur az sonra somut olarak göstereceğim.

1983 tarihli Çevre Kanunun 10. maddesinde; çevre sorunlarına yol açabilecek, kurum ve kuruluşların bir ÇED raporu hazırlayarak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve artıkların

ne şekilde zararsız hale getirileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir deniyor. Şimdi burada, bu tanımda çok güzel tespit ediyoruz, diyordu ki Kanun çevre sorunlarına yol açabilecek kurum ve kuruluşlar ÇED raporu hazırlayacak. Bu rapor da, çevre kirlenmesine yol açabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirileceği, hangi önlemleri alacakları belirtilecek deniyor, ama kanunun 10. maddesi 2006 yılında değiştiriliyor.

Bu değişiklikle ÇED raporu dışında, çevre sorunlarına yol açabilecek kuruluşların proje tanıtım dosyası da hazırlayabileceği öngörülüyor. Yani ÇED raporu veya proje tanıtım dosyası. Yani ÇED raporunun yerini alacak yeni bir kategori icat ediliyor. Derken yine 2006 değişikliğinde, çevresel etki değerlendirilmesi gerekli değildir diye bir katagori yaratılıyor. İçi boş, ne olduğu belli değil. Bence çok daha önemlisi, 1983 düzenlemesinde yer alan, ÇED'in amaç ve kapsamını yasayla düzenleyen, belirleyen "*atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirileceği veya alınacak önlemlere*" ilişkin düzenleme 10. maddeden kaldırılıyor. Yani artık ÇED'in kapsamı belirsiz hale getiriliyor. Nihayet bugün biz ÇED'i sadece bir bürokratik işlem olarak, yerine getirilmesi gereken bir işlem olarak görüyoruz.

KONUŞMACI- Kanuni dayanağı olmayan bir yönetmelik aslında.

Av. ÖMER TURGUT ERLAT (İzmir Barosu)- Evet, ÇED'e şimdi geleceğim, ÇED süreçlerine. Sanıyorum biraz geçtim ben oraları.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Biraz toparlarsak iyi olacak Sayın Erlat.

Av. ÖMER TURGUT ERLAT (İzmir Barosu)- Size başka bir şey göstermek isterim. Hepiniz biliyorsunuzdur, beş kez değiştirildi bu ÇED Yönetmeliği. Her değişiklikte ayrı bir garabet geldi. Muafiyetler, kapsam dışılar geldi, aflar geldi, ÇED gerekli değildir diye bir süreç geldi, ön ÇED kaldırıldı. 93'te gelen yer tetkik süreci kaldırıldı, ÇED hadım edildi, yani ortada adı var ama işleyecek bir ÇED süreci yok.

ÖMER TURGUT ERLAT'IN KONUŞMASI

Ben size başka bir şey göstermek istiyorum, ÇED'le ilgili gelinen nokta bu. Size ekranda bir grafik sunuyorum. Bu grafik ve veriler ÇED Genel Müdürlüğüne ait resmi veriler. Grafiği de aynen bu resmi kurumun sitesinden aldım. Bakınız bu verilere göre Türkiye'de 1993'le 2011 yılı arasında yaklaşık 38 bin yatırım için ÇED müracaatında bulunulmuş. Bu başvuruların 36 bine yakını için "ÇED gerekli değildir" kararı verilmiş. Yani uygulamada ÇED fiilen yoktur arkadaşlar, böyle bir şey yok. İşte burada çevrenin korunmasının başı sonu belli olmayan *sürdürebilir kalkınma* ilkesine bağladığınızda bu ilkenin bize has başı ve sonunu somut olarak görüyorsunuz çevre sorunlarına yol açabilecek 38 bin projenin 36 bini için ÇED gerekmiyor….

Peki, ÇED yoksa Çevre Kanunu niye var? Bizim için o koruma mevzuatının hükümleri birer fantezi noktasında. Görüyorsunuz 10 yıllık süreçte doğa ve çevrenin korunması adına düzenlenmiş mevzuatlar yok edilmiş, korumama adına bir süreç yaşıyoruz.

Son olarak, sizleri sıktım, uzattım galiba. Arkadaşlar sormuşlar, diyorlar ki doğa için hukuk, ama nasıl? Şimdi bugünkü yasama organı veya işte siyasi iktidarın doğa için hukuk yapmak gibi bir derdi olmadığını düşünüyorum. Biraz fantezi olur bu, ama ilerideki başka günler için bir şey söylemek lazım ise, öncelikle doğa için hukuk yapmadan önce, arkadaşlar 2002 yılından itibaren koruma mevzuatında yaratılan dejenerasyon ayıklanmalıdır. Arkasından ikincil düzenlemeler, yönetmelikler yeniden ele alınmalıdır. Bana göre doğa için ulaşılabilir gerçekçi bir hedef bu olabilir.

Bu kapsamda ikinci söylemek istediğimi şey şu; doğa için hukuk yapmak denildiğinde yeniden 1983 yılındaki ekseninde Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yazalım yaklaşımı yetersiz olur kanısındayım. Özellikle son 10 yılda çevrenin, doğanın hayli tahrip edilmiş olduğunu kabul ederek, bu tahribin geriye iadesi, eski hale iadesi yönünde bir mevzuat oluşturmak, ciddi bir mevzuat oluşturmak gerekli diye düşünüyorum.

ÖMER TURGUT ERLAT'IN KONUŞMASI

Son olarak bir düşüncemi daha belirtmek istiyorum, arkadaşlar toplantı konusuna Anayasa yapmak diye de bir başlık eklemişler. Benim kanımca bugünkü Anayasanın çevrenin, toprağın, tarım alanlarının, çayır ve meraların, ormanların, tarih kültür ve tabiat varlıklarının korunması hükümleri ile çevre şartlarını gözeten planlı kentleşmeyi öngören hükümleri yeterli hükümlerdir. Son yıllarda gelen değişiklik önerileri ise, kıyısından, köşesinden bu yeterli hükümleri dejenere eden hükümlerdir. Sunumumda örnekleriyle anlattığım gibi sorun Anayasa hükümlerinin yetersizliğinden kaynaklanmıyor, son 10 yılda mevzuata giren Anayasaya aykırı yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanıyor.

Hepinize teşekkür ederim. (Alkışlar)

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ederiz. Sayın Erlat'ın bu çarpıcı açıklamalarından sonra, bizim bu konunun başlığını doğa için hukuk yapmamak olarak yazmamız gerektiğini anlıyorum, yanlış yaptık biraz doğacılık yapmak adına.

Gerçekten son 10 yılda çevre koruma mevzuatları anormal düzeyde geriye gitti. Sanayileşme adına, turizmin gelişmesi adına, madenciliğin gelişmesi adına. Buna bir dur demek lazım. Şimdi bu konuşmalarımızın hepsi kayıt altına alınıyor, daha sonra kitap halinde yayınlanacak. Soru sormak isteyen katılımcı varsa, lütfen soru sormadan önce ismini de bahşederse kayıtlarda geçmiş olur.

Soru cevap bölümünden sonra hemen yan salonda yemek ihtiyacı giderilecek. Öğleden sonraki oturumumuz da saat 13.00'de başlayacak.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- En son konuşmacı meslektaşımızın, avukat arkadaşımızın söylediği hususa bir ek yapmam lazım. Sürdürülebilir kalkınmanın çok belirsiz bir kavram olduğu doğru. 1983'de oluşturulan Çevre Kanununu hazırlayacak komisyonda ben üyeydim. O zaman Çevre Bakanı Nimet Bey böyle bir komis-

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

yon oluşturdu, o komisyonda iktisatçı vardı, bir çevre teknisyeni vardı bir profesör arkadaşımız Boğaziçi'nden ve iki tane de hukukçu, Aydın Ayvay ve ben orada görevliydim.

Bu sürdürülebilir kalkınma konusunda o iktisatçı arkadaşımız çok ısrarcı davrandı. Biz de sizin gibi düşündük, yani sürdürülebilir kalkınmanın kriterleri nedir belirsiz bir kavram. O uygulamayla ortaya çıkar dediler, uygulamayı da gördük. Şimdi ÇED denilen şey, aslında tabi bu ideal bir şey, çünkü biz bunu uydurmadık, gökten zembille inmedi bu. Bunun uygulayıcısı, çok sadıkane uygulayıcısı ve titizce uygulayıcısı olan ülke Almanya'dır. Oradaki kavramdan geldi bu ÇED tabiri, aynen aldık biz, onu çevirerek tercüme ederek aldık ve kanunun içine koyduk. Tabi kanun çıktığı zaman ÇED Yönetmeliği yoktu ortada, çok uzunca bir süre geçti o yönetmelik yapılıncaya kadar, 10 sene tabi. Çok uzun bir süre geçti, ondan sonra hiç, ha çıktı ha çıktı ha çıkmadı. Ne kanunu uyguluyorlar, ne de yönetmeliği uyguluyorlar. Sizin dediğiniz gibi aslında galiba bu gereksiz olan hükümlerin hepsini kaldırmak lazım. Hiçbir tane kalmadı maalesef, yani çok karamsar bir beyan bu, ama gerçek bu maalesef gerçek bu.

MAHMUT KARATEKİN'İN KONUŞMASI

Av. MAHMUT KARATEKİN (Ankara Barosu)- Öncelikle bu güzel sunumdan dolayı hepinize teşekkür ediyorum. Dün edindiğim bir bilgiyi sizinle paylaşmak isterim. Akkuyu'yla ilgili Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruyu Anayasa Mahkemesi reddetti. Bunu bilgilerinize sunmak istiyorum. Bir de izin verirseniz Ülkü Hocama özellikle bir sorum olacak.

Şimdi nükleer santrallere karşıyız, ben de karşı olan gruptanım. Fakat sık sık şu dillendiriliyor: Deniyor ki, iyi de kardeşim Türkiye ciddi bir enerji darboğazına giriyor. Siz bu enerjiyi ona karşısınız, HES'lere karşısınız, işte termik santrallere karşısınız, nükleer santrallere karşısınız. Peki, biz bu enerjiyi nereden elde edeceğiz gibi böyle bir soru. Belki buna benim verebilecek bir cevabım var, ama bu konuyu da açarsanız, buna vermemiz gereken cevap nasıl olmalı, ne olmalı? Bunu öğrenmek isterim.

MAHMUT KARATEKİN'İN KONUŞMASI

Belki şunu da düşünebilirdik, affınıza sığınarak söylüyorum. Burada nükleer santralleri savunan bir hocamız da olsaydı acaba daha mı iyi olurdu diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

SABAHATTİN YILMAZ'IN KONUŞMASI

Av. SABAHATTİN YILMAZ (Sakarya Barosu)- Arkadaşımızın sorduğu yerden devam etmek istiyorum, benimkine de cevap vermiş olursunuz aynı zamanda. Bizim Adapazarı'nda organize sanayi bölgesi kuruldu, Toyota Fabrikası oraya yapıldı ve fabrika yapılacağı zaman Demirel Cumhurbaşkanı mıydı, Başbakan mıydı bilemiyorum, daha ne istiyorsunuz diyor patates çıkan yerden otomobil çıkacak, işte şehir kalkınacak, şöyle olacak, böyle olacak. Arkadaşımdan devamla, şimdi biz çevre konusunda ve enerji santralleri vesaire konusunda konuştuğumuz zaman enerjisi olmasın mı ülkenin, insanlar işsiz mi kalsın? Yani bu noktada bir kavram olarak kamu yararı kavramı bizim için bir can simidi olabilir mi?

Mesela Bergama kararında da kamu yararı nedeniyle olası risklerin az da olsa giderilememe ihtimali, işte denetlenememesi ihtimali nedeniyle kamu yararının üstün tutulacağı ve iptal edilmesi gerektiği yönünde bir karar veriyor. Yani bu konuda, daha doğrusu biz ne söyleyebiliriz insanlara, meslektaşlarımıza, işte çevredeki çevre karşıtlarına diyelim.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Affederseniz ben deminki konuşmamda ismini zikretmeyi unuttum, o Çevre Kanunu konusundaki bilgileri verirsen Ülkü Azrak diye ekleyelim onu oraya, şimdi tekrar adımı zikrediyorum.

ALEV TUNA'NIN KONUŞMASI

Av. ALEV TUNA (İstanbul Barosu)- Aynı konuyla bağlantılı tekrar söz alıp bölmek istemedim Hocam. Şimdi sayın meslektaşım dedi ki, burada nükleeri savunan bir hocamız da olsaydı acaba nasıl olurdu diye. Benim İstanbul'da Kadir Has Üniversitesindeki bir konferansımda, oradaki bir hoca vardı ve nükleeri savunuyordu. Siz HES'leri ve diğer santrallere karşı çıkarak doğalgaz firmalarını zengin etmek için mi uğraşıyorsunuz dedi bana, böyle bir soru yöneltti.

ALEV TUNA'NIN KONUŞMASI

Şimdi doğalgazı yurtdışında ithal ediyoruz tabiî ki ve her gün zam geliyor ve kesintilere uğruyor. Bunların belli bir amaçlarla yapıldığını düşünüyor musunuz? En son okuduğum bir haber vardı iki-üç gün önce gazetede, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Trakya'da 24 yıllık ihtiyacımızı karşılayacak doğalgaz rezervimiz var diye bir açıklaması vardı. Böyle bir rezervimiz varsa, bu kadar tehlikeli santralleri yapmamıza gerek var mı? Ben bu konuda görüşünü almak istedim Hocamın. Teşekkür ediyorum.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Toptan cevap vereyim. Bir kere o nükleer santrallerden yana beyanlarda bulunan bilim adamı dostumuza el cevap. Doğalgaz ithal ediliyor, ama bu nükleer santraller bir tane değil, bir de Karadeniz kıyısında yapılacak. Onlar yapıldığı zaman Türkiye uranyumu nereden bulacak, gökten mi inecek uranyum Türkiye'ye? Bunu hiç söylemiyorlar, bu gizli tutuluyor.

İki, Türkiye'de elektrik kaçağı ne kadar? Onu da itiraf etsinler yüzde 50'si kaçak ve faturalarda bizden kaçak bedelini tahsil ediyorlar. Üç, Türkiye'nin elektrik ihtiyacı bakın çevrenize, şu yaptıkları gökdelenler, AVM'ler yeni moda tabiriyle, buna ne kadar elektrik harcıyorlar bunları da araştırmak lazım. Elektrik harcama lüksü içinde yüzüyor Türkiye, hiçbir tasarruf tedbiri yok. Bunlar için mi biz nükleer santral yapacağız? Dört, peki nükleer santral yapmayalım da, HES'leri yapmayalım da ne yapalım, elektrik mi üretmeyelim? Tabi üreteceğiz, barbar bağırıyor çok iyi niyetli bir üretici var. Rüzgâr enerjisinden yararlanmak için tesisler yapın. Yapıldı, biraz yapıldı, ama yeterli değil, buna hız verilir.

Bakın Almanya'da her 20 kilometrede, 30 kilometrede bir böyle rüzgâr enerjisi pervaneleri var ve onlar onun için de zaten nükleer santrallerini kapatmayı düşünüyorlar belli bir süre içinde, 10 sene içinde filan kapatacaklar onları, başka tarafa veriyorlar. Güneş enerjisi var, bunu hiç düşünmüyorlar, bundan da yararlanmak mümkün.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Kaldı ki, hidroelektrik enerjisi sadece en kritik yerlerde, halkın yararlandığı suları kesmek suretiyle elde edilecek bir enerji de değildir, başka yerlerden de elde edilir hidroelektrik santralleri. Bu kadar baraj inşa ediyorlar, o barajlarda ... yapılınca, oradan elektrik enerjisi elde edilmez mi? Bunların hepsi bahane, ciddi değiller. Onun için bunları hiç ben zaten artık görüyorum, duymazlıktan geliyorum, ciddi olmadığı için önem de vermiyorum. Bu problemlerin çözümü var, ciddi ve samimi olması lazım bunları söyleyen insanlarımızı. Maalesef ciddi ve samimi değiller. Onlar aslında yine özel yararları kamu yararlarının önüne geçiriyorlar.

Teşekkür ederim.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Ekleme yapmak istiyorum. Geçen Pazar günü Çanakkale'de Bozcaada'daydık. Orada yap işlet devret modeliyle yapılan 17 tane rüzgâr santrali var. Müthiş güzel santraller, sessizlik, doğa, her şey harikaydı. Bir tanesi bile devamlı çalıştığında adanın ihtiyacını karşılıyormuş. Bizim enterkonnekte sistemimize katkı sağlıyor. Ülkemizin üç tarafı deniz, dalgalardan enerji üretiliyor. Jeotermal santraller kurulabilir. Geçen televizyonda izledim, yerin altı fışkıran bir jeotermal kaynağımız var.

Yani ülkemizde kaynak çok, güneş enerjisi, rüzgâr santralleri, bir de elektrik kaçakları var, iletişim kaçakları var. Bunların da önüne geçmek gerekiyor.

Efendim buyurun, siz herhalde soru sormak istemiştiniz, buyurun.

ÖZDEN SAV'IN KONUŞMASI

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Sabahki oturum için bütün konuşmacılara çok teşekkür etmek istiyorum. Hem çok bilgilendim, hem de çok mutlu oldum ki yalnız değilim. Özellikle Hocam Ülkü Azrak'a çok özel teşekkür etmek istiyorum. Nükleer konusunu gündeme getirmeniz benim için çok önemliydi, çünkü bu konuyu yıllar önce çalışmıştık, bir sınıf arkadaşımla lisansüstü programı yaparken. Bu konuyu çalışan, kanının son damlasına kadar savunan kişi o arkadaşımdı, ben karşıydım o zaman da,

ÖZDEN SAV'IN KONUŞMASI

hâlâ karşıyım. Özellikle Türkiye'de seçtikleri iki kıyının da, çok özellikle seçildiğini düşünüyorum.

Akdeniz'in en sıcak olduğu noktayı seçip, daha da Akdeniz'in bütün iklimini bozmak için yapılan özel bir program olduğunu düşünüyorum. Başka türlü düşünmem için birilerinin ikna etmesi gerekiyor, gayret göstermesi gerekiyor. Kimse de bunu yapmayacağı için ben böyle düşünmeye devam edeceğim.

Benim söz almak istememin nedeni, sevgili meslektaşım Erlat'ın sorduğu bir soruya cevap vermek, sürdürülebilir kalkınma nedir? Sürdürülebilir kalkınma, 1990'ların sonunda, 2000'lerden önce Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı için hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporunda açıklanmıştı. Bu raporu **Guraharland Brutland** başkanlığında bir komisyon hazırlamıştı. O komisyon kısaca bunu şöyle açıklamıştı, herkesin anlayacağı biçimde. Sürdürülebilir kalkınma şudur: Şu andaki varolan çevreyi öyle kullan ki, torunlarımız da senin bulduğun gibi bir çevre bulsun. Ne kadar güzel, Kızılderililerin söylediği sözler gibi. Bunu uygulamaya nasıl dönüştürdüğünü bilemiyorum, ama bir başka etkisi oldu. Birleşmiş Milletler bünyesi içerisinde kabul edilen her belgenin, ilgili ilgisiz her belgenin içine sürdürülebilir kalkınma kavramı yer aldı.

Yani kadın haklarından söz ederken sürdürülebilir kalkınma kavramı geçiyor. Bunun uygulamadaki etkisinin ne olacağını, işte Almanya gibi çevre koruma konusunda duyarlı olan ülkelere bakarak ancak anlayabiliriz. Bizde onun etkisinin olmadığı anlaşılıyor. 2000'den önceydi, ben bir ödev yapmak için ÇED düzenlemelerini araştırdım. ÇED diye bir şey gerçekten var, adı var. Çevre Bakanlığının o zaman ÇED diye bir dairesi vardı. Onlardan raporlar aldım, temiz belgesi alabilmek için yatırım yapan yatırımcıların hazırladığı raporlar var, ama buna karşı Çevre Bakanlığının vermesi gereken temiz raporları yok. Varsa bile kimseye açmıyorlar. Dolayısıyla 2000'den önce de bu ÇED düzenlemesi çalışmıyordu, bugün de çalışmadığı anlaşılıyor.

Çok teşekkür ediyorum.

CÜNEYT OZANSOY'UN KONUŞMASI

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Ben teşekkür ediyorum. Demin Gökçeada dedim, kusura bakmayın Bozcaada'ydı, 17 santralin olduğu ada. Evet, buyurun. Peki, buyurun Hocam. Hocam bir cevap versin ondan sonra.

Doç. Dr. CÜNEYT OZANSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili ben çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Kendilerinin yaptığı tanım tabiî ki genel kabul gören tanımdır. Aslında çok fazla kuşku da yok zaten tanımın ne olduğunda, şu soruyu da sormak lazım. Burada sürdürülebilirlik kalkınmaya ilişkindir, doğaya ilişkin değil. Şayet kalkınmacı ideoloji, iktisadın belli tür bir algısı ve ideolojisi olumlanmıyorsa tarafımızdan, o zaman sürdürülebilir olan şey sadece bir olumsuzluk olur.

Bir başka deyişle, sürdürülebilir kalkınmanın anlamlı, hoş ve belki Kızılderilileri de çağrıştıran tarafları var, ama benim çok kişisel, muhtemel yanılgı da barındıran yaklaşımım: Sanayinin kalkınmacı ideolojinin klasik ilerleme paradigmasının ve ekonomizmin bir Truva atıdır. Biz kalkınacağız, bunları bunları yapacağız, ama merak etmeyin bunu da gözeteceğiz. Konuşmamda bahsettiğim hem evi yakanın, hem de yangını söndürme misyonu benim için anlaşılması zor bir şeydir. O nedenle sıcak da çok bakmıyorum ona. Söylemek istemiştim sadece.

MEHMET FATİH ÇALIŞKAN'IN KONUŞMASI

Av. MEHMET FATİH ÇALIŞKAN (Ankara Barosu)- Ben sorudan ziyade yorum mahiyetli bir ilave yapmak istiyorum. Siz doğa için kanun yapmak

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Yalnız çok uzun olmasın, zamanımız giderek kısalıyor.

Av. MEHMET FATİH ÇALIŞKAN (Ankara Barosu)- Siz doğa için kanun yapmaktan bahsettiniz, ben de doğa için idari işlem yapmaktan bahsedeceğim, tarafsızlığını koruyan bir gazeteden aldığım alıntıyla. Okuyorum: Başbakanlığın Orman Genel Müdürlüğüne gönderdiği bu yazılı emrin üzerinden 2,5 ay geçtikten sonra, bu kez Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Özer Kontoğlu, Orman Genel Müdürü Kurtulmuşoğlu ve

MEHMET FATİH ÇALIŞKAN'IN KONUŞMASI

TOKİ Başkanı Ahmet Haluk Karabel arasında yeni başbakanlık binasının bu bölgede inşa edilmesi için protokol imzalandı.

Bu TOKİ oyununun ne kadar büyük bir tuzak olduğunu anlattınız, ben de buna bir cümleyle devam ediyorum. Protokole göre 151.723 metrekare üzerinde TOKİ tarafından Başbakanlık hizmet binası Söğütözü'nde yapılacağına dair haberler de, duyumlarımızı aldık. Orman Mühendisleri Başkanlığının bir yorumu vardı buna ilişkin bildirimi vardı. Orada kısaca hemen cümleleri alırsam: Oysa oradaki sedir ağaçları 50-60 yıllık ağaçlardır. Bir şey yapacaksanız açık yüreklilikle yapın, ama 60 yaşındaki ağaçları 20 yaşında gibi göstermeniz doğru değil şeklinde haberden alıntı yapıp, bilgi vermek istedim. Teşekkürler.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Ben de bir ekleme yapayım. Atatürk Orman Çiftliği biliyorsunuz birinci derece sit alanıydı, bu kararlar üçüncü derece sit alanına dönüştürüldü. Aynı Afyon'da fay hattının, belediyenin iskan alanıyla şehir dışına taşınması gibi oldu bu da.

Başka soru sormak isteyen. Buyurun üstadım.

ATİLLA SAV'IN KONUŞMASI

Av. ATİLLA SAV- İzin verirseniz bir ufak yorum yapmak istiyorum. Doğa için hukuk yapmak, Anayasa ve yasa yapmaktı başlığımız, ama konuşmacılara teşekkür ederim, çok aydınlatıcı konuşmalar yaptılar, bilgi dağarımı çok zenginleştirdiler. Yalnız yasa ve Anayasa yapmak suretiyle çevreyi korumanın da artık aşıldığını, fethedildiğini anlıyorum. Bir yargı kaldı galiba elimizde, korkarım yakında o da elden çıkacak. Onun için de bir düşünme ve önlem tasarlamak gerekecek gibi geliyor.

Yalnız bu arada izin verirseniz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bana bir meslek adamı olarak kazandırdığı bir yargıyı paylaşmak istiyorum. Avrupa'da en çok dava açılan, hakkında dava açılan ülke Türkiye'ymiş, Rusya'dan sonra diyorlar. Hakkında en çok aleyhe karar verilen ülkenin Türkiye olduğu kuşkusuz. Bana bu avukatlarımızın çok başarılı olduğunu, haklı davaları bulup, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürdüğünü gösteriyor. Bir avukat olarak bundan mutluluk duyuyorum, ama buna karşılık da kararları ve eylemleri en

çok yargı tarafından bozulan bir toplum olarak da, yargımızın bir kendine çeki düzen vermesi gerektiğini düşünüyorum.

Ankara Barosunda bir çalışma yapıldı, Anayasanın 90. maddesine eklenen son fıkranın, nasıl bir olumlu etki kazandıracağı yolunda. Biraz önce nükleer santralin Akdeniz'i nasıl tahrip edeceği, hocam çok güzel anlattı. Belki Barselona Sözleşmesi, bu kanunun, Anayasa Mahkemesince kabul edilmiş kanuna göre de üstün kural diye sayılarak bir yargı kararı alınabilir mi diye düşündüm. Her halükârda Ankara Barosunun yaptığı çalışmada, dört çalıştay yaptılar ortaya bir şey çıktı. Yargıçlarımız böyle bir hazırlık için hazırlıklı değiller. Yani hep mazeret ürettiler, çünkü hangi uluslararası antlaşmalar, usulüne göre uygulanmaya konulmuş uluslararası antlaşmalar temel hak ve özgürlüklerle ilgilidir.

Kamaca bir araştırma yaptım, 5000'e yakın uluslararası antlaşma yürürlüğe girmiş bugüne kadar. Bunlardan büyük bir kısmı, tabi temel hak ve özgürlüklerle ilgili değil, ama hangileri temel hak ve özgürlüklerle ilgilidir konusunda bir katalog veya bir fihrist yapılmış değil. Bu itibarla bu çalışmayı birilerinin yapması gerekiyor. Korkarım bu yine savunma mesleği örgütlerinin görevi haline gelecek. Çünkü ne akademisyenler, ne de yargı buna hazırlıklı gözükmüyor.

Orada da toplantıya katılan yargıç arkadaşlar yahut yargıyı temsil eden arkadaşlarımızın ileri sürdükleri görüşler, hep mazeret yaratmak gibi geldi. İşlerinin çok olduğunu, bu kadar çok iş arasında kanunları takip etmeyi, yani Yargıtay ve Danıştay yüksek yargı kararlarını takip etmeyi bile yeterince yapamadıklarını. Nerede kaldı ki, uluslararası antlaşmalar içerisinden temel hak ve özgürlükleri seçerek uygulamayı ve tabi onun yarattığı bir yargı kararları bütünü ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarıyla ilgili bir çalışmayı da yapmakta çok zorlanacaklarını ifade ettiler. Bu bir bakıma savunma mesleği örgütümüzün yeni bir misyon yüklendiğini, görev yüklendiğini düşündürdü bana.

Teşekkür ederim.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Bir şey eklememe izin verir misiniz? O yargıç arkadaşlarımız bahaneler ileri sürüyorlar. İşleri çok tabi biliyoruz, ama yapabilecekleri bir şey var. Ben staj yaparken bu işi üstlenmiştim. Stajyerleri görevlendirip, bu hususta yardımcı olmalarını isteyebilirler, mükemmelen de bunu isteyebilirler. Zaten stajyerlerin de görevidir bu. Yani bu bir çıkar yol olabilir. Yargıç arkadaşlarımıza hatırlatmakta yarar olduğunu düşünüyorum bunun. Kullansınlar stajyerleri.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Patron milletvekilimiz söz istediler, buyurun.

MAHMUT TANA'NIN KONUŞMASI

Av. MAHMUT TANA (CHP İstanbul Milletvekili)- Ben öncelikle Türkiye Barolar Birliğine çok teşekkür ederim, böyle bir konuyu gündeme getirdikleri için. Sayın konuşmacılardan çok yararlandım. Sormak istediğim birinci sorum Değerli Hocam Ülkü Azrak Hocama. Rahmetli Lütfü Duran Hocamla idare hukukunu okumuştum ben.

Kargil davası bir çevre davasıydı, Bursa'da devam etti, devam eden ve bu davayı kazanan tüm meslektaşlarımı saygıyla selamlıyorum. Bu davada, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı idari davaları tatbik etmemekle tazminata mahkûm oldu Hukuk Genel Kurulu Kararıyla. Böyle bir örneği dünyada var mı acaba Değerli Hocam?

İkinci sorum Değerli Cüneyt Hocama, yine Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde düzenlenen konferansta yine tanışmıştık, yine bugünkü tartışılan Afet Yasasını orada da ben sormuştum, ama tabi komisyonda maalesef mücadeleler akıl süzgecinden geçmiyor. Emir gelmişse, talimat gelmişse parmakla bu geçiyor. Burada hukukun işlevi güçlüyü korumak olmamalı, zayıfı korumaya muhtaç olanı koruması gerekir, dengeyi bulması lazım iken, maalesef son 10 yılda Değerli Meslektaşım Ömer Beyin anlattığı o süzgeçle birlikte hukuk işlevini yitirmiş durumda. Burada bir direnme anlamında, direnme hukuku açısından neler söyleyebilirsiniz?

Teşekkür ederim.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Hocam önce siz mi cevap vereceksiniz, yoksa Cüneyt Hocam mı?

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Noyan Özkan dostumuz açıklayacaktır. Zannediyorum o dönemde Danıştay'ın kararını uygulamayan Çevre Bakanını mahkûm ettirdiniz değil mi siz tazminata? Öyle hatırlıyorum yanılmıyorsam. İmren Aykut o zaman, dava açıldı kendisine mahkemenin kararını uygulamadı diye, bir tam yargı davası, hayır bir şahsi davaya muhatap oldu.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Şimdi Bergama sürecinde biliyorsunuz TÜBİTAK'tan alınan bir raporla Danıştay 6. Dairesinin kararı rafa kaldırıldı. Biz o TÜBİTAK kararından sonra biliyorsunuz Bakanlar Kurulu gizli bir kararname almıştı. O Bakanlar Kurulu Kararının alınması nedeniyle Başbakan Mesut Yılmaz ve de vali vesaire, bütün silsileyle onlar hakkında tazminat davası açmıştık. Ankara'da görülen davada Mesut Yılmaz tazminata mahkûm oldu, onu çok iyi hatırlıyorum. Yani İmren Aykut'la ilgili bir şey hatırlamıyorum, zannetmiyorum.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Ben yanlış hatırlıyor olabilirim, çünkü İstanbul'da bir toplantı vardı yine, Semih Bey de beraberdi. Orada ben bunu tavsiye ettim, Bakanın aleyhine dava açın dedim.

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Hocam siz bunu 10-15 senedir siz hep bunu söylediniz. Bunu maalesef avukatlar çok geç uygulamaya başladı. Çünkü özellikle politikacıların, karar veren politikacıların korkacakları hiçbir şey yok, milletvekili dokunulmazlığı nedeniyle. Bürokratların da biliyorsunuz bu memurların yargılanmasına ilişkin yasa çıkmadan önce, Memur Muhakematı Hakkındaki Kanun mükemmel bir zırh veriyordu onlara. Ancak ve ancak korktukları şey cepleridir, kişisel tazminat davası.

Yalnız biliyorsunuz bu da kaldırıldı şimdi, ben fazla teferruata girmek istemiyorum, maalesef o silah da elimizden alındı.

CÜNEYT OZANSOY'UN KONUŞMASI

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Sayın Milletvekilimizin sorduğu soru, dünyada bir örneği var mı, böyle bir siyasetçinin mahkûmiyetine ilişkin. Ben şahsen hatırlamıyorum, ama hukuk devleti olan yerlerde zaten bunlar olmaz. Yargının kararlarına herkes saygı gösterir, gereğini yerine getirir. Türkiye'deki hukuk devleti anlayışını da takdirlerinize bırakıyorum ben şahsen.

Hocam buyurun.

Doç. Dr. CÜNEYT OZANSOY (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Daha önce Sayın Başkandan ricada bulunmuştum, Sayın Sav'ın saptamasıyla ilgili bir şeyler, kısa bir şeyler söylemek isterdim. Aslında iş yükünden ya da benzeri sebeplerden olduğunu zannetmiyorum. Sadece yargıya özgü olduğunu da sanmıyorum. Bizde uluslararası anlaşmalar herhangi bir kanun şeklinde bir hukuk kaynağı görülmüyor. Teknik açıdan görülüyor, uluslararası anlaşma nedir dediğimizde, 90. maddeye ya da başka bir şeye atıfla şu şuna denktir, şunda Anayasa Mahkemesine gidilemez filan. Sonrası önüne koyduğu hukuk kaynağı, özellikle idarenin denetiminde herhangi bir kanun kadar itibara sahip değil, bu çok açık. Sadece yargıda değil, bu Dışişleri Bakanlığına ya da hükümete ilişkin bir siyasal belge addediliyor çoğu zaman, böyle görülüyor.

Bunu tabi bu şekilde formüle etmiyor, ama şimdi bir düşündüğümüz zaman uluslararası bir anlaşmaya atıf yaparak, kanundaki bir hükme rağmen ya da hükümle beraber hüküm kurma oranı nedir Sayın Başkanım? Çok düşük. Yani bunu sadece yargıya değil, akademisyenler olarak bizler de bunu bir bahis olarak bir yerde anlatıyoruz. Yani şimdi böyle bir şey yapıyoruz uluslararası anlaşmalar, eline sağlık Noyan Beyin de katkıları için, ama biz bunu burada bir 41. odadaki bir şey muamelesi yapıyoruz, gerektiğinde bakıyoruz.

Her konuda mevzuat çıkar. İmar mevzuatı, çevre mevzuatı, idari yargı mevzuatı, hiçbirinde veya birazcık alttan alayım, çok büyük bir kısmında uluslararası anlaşma birebir o konuyla ilgili yoktur. Anlamak kabil değil. Nedir formasyonumuzda, eğitimizde böyle mi oldu açıkçası onu bilmiyorum, üzücü bir şey tabi.

Sayın milletvekilimin sorduğu soru, aslında atıf yaptığı Meclisteki konuşmamın başlığı, mahkeme kararlarının uygulanmaması bir karşıtlık değil, bir çelişki yollu bir şeyler söyleyip anlatmıştım. Karşıtlık ve çelişki esasen felsefe terminolojisine ait terimler. Bunlar kavram olarak birbirine yakın görünür, biz de gündelik dilde konuşuruz, ama epey farklıdırlar. Bir hukuk devletinde mahkeme kararlarının uygulanmayabileceği vakası bir karşıtlık olamaz, bir çelişkidir noktasındaydım.

Karşıtlık, hukuka aykırılık bir karşıtlıktır. Hukuk kurallarına, normlarına aykırılığın cevabını verir. Hukukun kendi içinde ihlal vardır, hayatın içinde ölümün olması gibi. İhlal vardır, buna ilişkin tedbirlerini de alır zaten. Yaptırımı olmayan bir norm anlamında, norm demeyiz. Karşıtlıktan nereden ayrılıyor çelişki? Karşıtlıkta iki ve birinden hoşlanmayan olgu ya da kavram yan yana gelebilir. Sıcak-soğuk karşıttır, gece-gündüz karşıttır, bunların birbirine geçişi vardır. Çelişkide iki olgu yan yana olamaz, ceset ve canlı karşıt değildir, çelişiktir bu. Siyah ve beyaz karşıttır, arada griler vardır, ama ceset ve canlı öyle değil.

Bu nedenle hukuk devletinde mahkeme kararları uygulanmayabiliyor ise, hukuki imkânsızlıklardan şundan bundan bahsetmiyorum. Siz dediniz ki var mı dünyada örneği? Açıkçası dünyayla atıf yaptığımız yere bağlı. Yani kuzeyimiz, güneyimiz değişik uygulamalar var, ama en azından bizim kendimizi ait gördüğümüz batı hukuk sistemi içinde bu bir müessese halini almış değildir.

Ne demek müessese halini almak? Bir süredir idare hukuku veya idari yargı kitaplarında bakıyorum, sorumluluk sebeplerinden biri de mahkeme kararlarını uygulamamak olarak. Mahkeme kararlarını uygulamamak sorumluluk sebeplerinden ya da ilkelerinden ne derseniz biri olmamalı. Artık o gün de söylemiştim, Osmanlının sevdiği bir laf vardır: *Badül harabül Basra.* Yani Basra harap olduktan sonra artık belki devreye girebilecek bir şey. İdari Yargılama Usulü Kanunumuzun 28. maddesinde hüküm var.

Bunun anlamı sıklıkla uygulamak zorunda idare kararı, ama uygulamaz bazen. Uygulamazsa da tazminata hükmedi-

CÜNEYT OZANSOY'UN KONUŞMASI

lir. Böyle bir seçenek söz konusu olmamak gerekir. Uygulanmama istikrarlı, sistematik bir hale geldiği zaman, konuşmamda saydım, sadece Ankara'da ve Çankaya Bakanlık bölgesinde kıyamet kadar uygulanmayan mahkeme kararı ve biz bunlarla beraber parlamentoyla bitişik bir yerde. Bunlar her gün, siz de seyrediyorsunuz onları, görüyorsunuz, içindeyiz.

Dolayısıyla biraz işte ihtiyatlı karamsar veya biraz mutlu bir karamsar diyeyim, yine de bir umut taşıyorum. Biraz bunları da görmekte tabi fayda var. Sanırım şununla bitireyim uzattım: Çevre hukuku alanında mahkeme kararlarının uygulanmaması tahminimce, galiba en sistematik, en bilinçli biçimde bir uygulama alanını, pratiğini, olgusunu oluşturuyor ve kalıplaştı neredeyse. Kurumlaştı, müesseseleşti, böyle bir hal.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Hocam süremizi çok aştık. Peki buyurun.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Şimdi çok haklı Cüneyt. Hukuka karşı direnmek, bunun müeyyidesi sadece tazminat oluyorsa, çok kolay. Kararı uygulamam, parayı da ödetirim o iş biter kapanır. Biliyor musunuz ben dekanlığım sırasında senatoda rektörle bu yüzden kavga ettim. Aynı şeyi söyledi, mahkeme kararları uygulamadı. Ondan sonra da zaten YÖK üyesiyken de maalesef bunu gündeme getirdik, kendisi aleyhindeki şeyini, rektörlükten uzaklaştırılmak gibi bir durumla karşılaştı. Bakınız böyle üstünden atmak için bu bahane kâfi gelebiliyor. Yani parayı ödetirim idareye, cebinden çıkmazsa tabi, parayı ödetirim idareye, ama kararı da uygulamam, sonuna kadar da direnirim, bu kadar.

Av. AHMET GÜREL (Oturum Başkanı)- Hocam teşekkür ediyoruz. Ben birinci oturumu kapatmadan önce, toplantıya katılan konuşmacılara ve siz değerli katılımcılara ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Zaten öğleden sonraki oturumun konusu da idari yargı ve çevre davaları ve uygulama deneyimleri. Öğleden sonra bunları genişçe tartışma olanağı bulacağız.

Şimdi oturumu kapatıyorum, hep birlikte yemeğe geçiyoruz, afiyet olsun diyorum. (Alkışlar)

(Yemek arası verildi)

I. GÜN
İkinci Oturum
"Çevre Hukuku, İdari Yargı ve
Uluslararası Sözleşmeler"

İdari Yargıda Çevre Davaları ve Uygulama Deneyimleri

Oturum Başkanı

Av. Ayşegül ALTINBAŞ
Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi
İzmir Barosu

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Efendim tekrar hoş geldiniz. Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Komisyonu tarafından düzenlenen Çevre ve Kent Hukuku Kurultayımızın ikinci oturumuna başlayacağız.

İkinci oturum konusu genel anlamda çevre hukuku, idari yargı ve uluslararası sözleşmeler bağlamında geçecek başlık olarak. Bunun için de yine programda üç etapta bu, üçe ayırdık ve konuşmaya gayret edeceğiz.

Yine çok değerli konuşmacılarımız var. Konuşmacılarımızdan ilki Abdurrahman Beşer Bey, Ankara İkinci İdare Mahkemesi Yargıcı. Bundan önce de Edirne, Trabzon, Rize'de 4 yıl idare mahkemesi başkanlığı olmak üzere mesleğini icra etmiş. Konya Selçuk Üniversitesi 1994 mezunu, şu anda Ankara 2. İdare Mahkemesinde hâkimlik görevini ifa ediyor.

Bir diğer konuşmacımız Emre Baturay Altınok. 2002 Ankara Hukuk mezunu, 18 senedir çevre mücadelesi içinde, 10 yıllık avukat. Çevre ve Ekoloji Hareketi Avukatları üyesi, yine Türkiye Barolar Birliği Çevre Komisyonu Üyemiz. 6 yıl Ankara Barosu Çevre Komisyonu Başkanlığı yaptı ve yoğun biçimde de bu davaları vekil sıfatıyla açıyor, takip ediyor.

Görüyoruz bir önceki oturumda sohbetini yaptık, mevzuat, mevzuattan kaynaklanan sorunlar, yine yatırım diye nitelendirilen elektrik santrallerinden maden ruhsatlarına, yine

AYŞEGÜL ALTINBAŞ'IN KONUŞMASI

bir başka imar uygulamalarından kaynaklanan sorunlar gibi çevreyi etkileyecek, bütün halinde çevreye zarar verebilecek, kirletilmesine neden olacak ya da insanlığın doğal kültürel mirastan yararlanma ya da yaşadıkları çevreyi sürdürme, orada yaşamaya devam etme gibi haklarını ihlal eden birçok uygulama var.

Bunun karşılığında da vatandaşlar dava açma yoluna gidiyorlar, bu da bunun bir parçası. Lakin yine yargılama sürecinde de konuşmacılarımızla sohbet edeceğiz bu konuda. Tuhaf durumlar da söz konusu oluyor. Yine bu yatırımların çevresel etki değerlendirme sürecinde yaşanan sorunlar. Özellikle bu davaların idarenin işlemi, verdiği izinler olabilir, ruhsatlar olabilir, buna karşı yapılması sonucunda. İdareyle yatırımcının yan yana vatandaş karşısında yer alması gibi enteresan durumlarla da şu an bu mesleği ifa eden meslektaşlarımız olarak da sıklıkla karşılaşıyoruz.

Bunun için sözü uzatmadan ben önce yargıcımıza sözü bırakmak istiyorum. İdari yargıda çevre davaları ve uygulama deneyimlerini bir hâkim gözüyle bize sunacak. Buyurun Abdurrahman Bey.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Katılımcıları saygıyla selamlıyorum. Daha önceki ilk seansta bayağı hâkimlere de yük yüklenmiş, şu an omzumda da bayağı bir yük hissediyorum. Şimdi "*Çevre hukuku, idari yargı ve uluslararası sözleşmeler*" konusu başlığı adı altında kısa bir giriş yaptıktan sonra idari davalara gelmek istiyorum.

Şimdi ülkemizde hızlı bir gelişim gösteren kentleşme ve sanayileşme sorunu var. Bu sürecin planlı ve sağlıklı bir şekilde yürümemesi sonucunda, nüfus yoğunluğunun da buna etki ederek çevre için ciddi tehditler oluşturmakta, bazen giderilmeyecek derecede zararlara sebebiyet vermekte ve zamanla da bütün bireyleri etkileyecek boyuta ulaşmaktadır.

Ana hatlarıyla baktığımızda bu süreçte, doğal kaynakların bozulması, doğal ve tarihi güzelliklerin tahrip edilmesi, tarım

ve orman alanlarının yapılaşmaya açılması sorunlarıyla sıklıkla karşılaşılmakta. Geleceğin bu sorunları hukuk çerçevesi içerisinde önüne geçebilmek için bireylere, sivil toplum örgütlerine ve kamu idarelerine ve adli makamlara ciddi bir sorumluluk düşmekte. Bu denetim görevi, bu bireyler, sivil toplum örgütleri ve kamu idareleriyle adli makamlar tarafından önleyici, denetleyici ve cezalandırıcı diyebileceğimiz üç çeşit denetim göreviyle yerine getirebiliyor.

Bunlar karşımıza işte bireysel ve örgütsel tepkiler olarak, idari yaptırımlar olarak ve idari davalar, kamu davaları da işte savcılıklar aşamasında yürütülen kamu davaları ve bunların ceza mahkemelerinde açılmış ceza davaları olarak karşımıza çıkıyor. Benim şimdi buradaki ayrımın idari yargıda çevreyle karşılaşılan davalar olduğu için, buradan idari dava, idari yargı boyutundaki meseleleri aydınlatmaya çalışacağım.

Şimdi burada idari yargıda karşılaşılan çevreyle ilgili davaları, yine 2577 sayılı İdare ve Usul Kanununun başlığı altında olduğu gibi, iptal davaları ve tazminat davaları diye iki başlık altında toplayabiliriz ana hatlarıyla. Burada iptal davalarını idari yaptırım niteliğinde müeyyide içeren işlemlere karşı açılan davalar, birinci ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar idari para cezaları, faaliyetten men veya kapatma şeklinde, tesislerin kapatılmasına ilişkin tesis edilen işlemler, idari yaptırım kararı olarak değerlendirebiliriz.

İkincisi ise, genel düzenleyici nitelikteki işlemlere karşı açılan davalar. Bunlar da yönetmeliklere karşı açılan davalar, çevre planları, nazım uygulama imar planları gibi genel düzenleyici nitelikte değerlendirdiğimiz davalar olarak değerlendirebiliyoruz. Üçüncüsü ise, idari süreç içerisinde yürütülen işlemlere karşı açılan davalar. Bunları da genellikle işte izin, ruhsat, ÇED süreci işlemleri, koruma kurul işlemleri gibi nitelendirebiliriz. Bunlar sit alanı belirleme veya kaldırma, taşocağı ruhsatlarını da bu davalar içerisinde sayabiliriz.

Tazminat davaları başlığı altındaysa; çevre ve kamu idareleri veya özel hukuk tüzel kişilerince veyahut da bu özel

hukuk tüzel kişilerinin idarenin denetim ve gözetimi altında yürüttüğü faaliyetler sonucu oluşan zararların giderimine ilişkin açılan tazmin davalarını, tazminat davaları başlığı altında sayabiliriz.

Şimdi çevre davalarında esas uygulama örneklerine geçmeden önce, çevre davalarıyla ilgili sorunların büyük bir kısmı da usule ilişkin sorunlardan kaynaklanmakta. Bunun da en önemli başlığı ehliyet olmakla birlikte sırayla bu konuda hangileriyle karşılaştığımızı, biz uygulamada daha fazla önümüze gelen davalardan çıkardığımız bir şablon yaparak bunları açıklamaya çalışayım.

Örneğin görevle ilgili sorunla çok sık karşılaşılmamakta, ama nadiren Kıyı Kanunundan kaynaklanan davalarda önümüze geliyor. Kıyı Kanununda sadece yeni Kabahatler Kanunu uyarınca, Kıyı Kanunundan kaynaklanan para cezaları idari yargıda görülmüyor, bunlar sulh ceza mahkemelerinde görülüyor. Fakat eğer bir idari yaptırım kararı da, idari bir işlem de tesis edilmişse, yine Kabahatler Kanunu hükmü uyarınca ikisi birlikte idare mahkemelerinde görülmekte. Bunun dışında zaten Çevre Kanunundan kaynaklanan idari para cezaları, idare mahkemelerinde görülüyor, bunun için de problemle karşılaşılmıyor uygulamada.

En önemli konu "*ehliyet*" başlığı altında açıklayabileceğimiz, işte iptal davasına konu edilecek işlemle, davacı arasındaki menfaat ilgisinin kurulabilmesi. Gerek doktrinde, gerekse içtihatlarla birlikte güncel, kişisel, meşru ve güncel bir menfaat ilgisinin varlığıyla mümkün oluyor. Bu sözünü edilen menfaat ilişkisinin varlığı ve sınırları, uygulamada olayların niteliğine göre mahkemelerce de değerlendiriliyor. Bazen reddediliyor, bu yeterli görülmeyerek reddediliyor. Fakat daha önceki Danıştay'ın, Vergi Dava Daireleri Genel Kurulunun da kararlarıyla bu çok geniş bir şekilde çevre, işte çevreyle ilgili, imar planlarıyla ilgili davalarda geniş bir yorumla götürülüyordu. Fakat şu an bazı değişiklikler var, onları daha sonra açıklayacağım.

Şimdi burada bu menfaat kriterlerini örneklerle vermeye çalışayım. Şimdi çevrede yaşama, o bölgeyle irtibatı olma veya çevreyle ilgili dernek ve sivil toplum örgütleri ve ilgili meslek kuruluşları, yurtdışında yaşayan, o yörede bağlı olan o yörenin insanlarının oluşturduğu başka illerdeki yöresel dernekler dava açmakta menfaat olarak gözüküyor. Fakat 2908 sayılı Yasa uyarınca, üyelerinin ve temsil ettikleri kişilerin ortak çıkarlarını korumak ve bunlar arasında dayanışmayı sağlamak üzere kurulan derneklerin dava ehliyetlerinin tüzüklerinde yazılı kuruluş amaçları ve faaliyet alanlarıyla sınırlı olması hususu da bu menfaat kriterinin tespitinde göz önüne alınıyor.

Barolara da yine bu menfaat koşulunu yerine getirdiğini düşünerek dahil ediyoruz, ama bununla ilgili de gelişen ileride örnekler vereceğim. Dediğim gibi çevre ve tarihi kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren konularda dava açma ehliyetinin, bu durum göz önünde bulundurularak, geniş yorumlamak suretiyle saptanacağı Danıştay içtihatlarıyla kabul edilmiş. İşte Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 21.03.2007 tarihli kararı da bu yönde.

Vatandaş olmak kural olarak, ehliyetli olarak gözükmüyor, ama bu çevreyle ilgili davalarda o yörede oturan vatandaşların, az önce de belirttiğim gibi menfaat koşulunu yerine getirdiği düşünülüyor.

Şimdi güncel davalardan birkaç ehliyetle ilgili konularda örnek vermek istiyorum. İşte bu konuda yakın zamanda Danıştay 14. Dairesinin verdiği bir kararı burada sizinle paylaşmak istiyorum. Derneklerin doğrudan dernek tüzel kişiliğinin hak ve çıkarlarını ilgilendiren konularda iptal davası açabilmeleri açık olmakla birlikte, bu kapsamı aşan konularda salt tüzüğünde hüküm bulunduğundan bahisle, dava ehliyetinin mevcut olduğunun kabulüne hukuken olanak bulunmamaktadır.

Bu durumda davacı derneğin Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin … sayılı imar planı değişikliğine ilişkin kararına karşı dava açtığı anlaşılmış olup, söz konusu işlemin doğrudan

doğruya dernek tüzel kişiliğinin hak ve çıkarlarını etkilemediği, davacı dernek tarafından hazırlanan dernek tüzüğünün de davacıya hukuken böyle bir hak tanımayacağı değerlendirildiğinde, davacı derneğin dava konusu işlemin iptalini istemekte hukuken korunması gereken bir menfaat ilişkisinin bulunmadığı, dolayısıyla davanın ehliyet yönünden reddi gerekir sonucuna varılmıştır. Bu Ankara'daki bir derneğin Büyükşehir Belediyesinin yapmış olduğu bir imar planına karşı açtığı davada, Danıştay 14. Dairesinin verdiği bir karar.

Baroların, barolarla ilgili Danıştay'ın 6. ve 14. Dairelerinin yine verdiği kararlar var, baroların ehliyet sorunu. Eski Danıştay'ın yukarıda İdari Davalar Genel Kurulunun kararından bahsetmişti, fakat yeni 6. ve 14. daireler il barolarının bu konuda bir kısıtlama getiriyor. Açtığı davalarda menfaat koşulunu dar yorumluyor.

Buna örnek olarak bir karardan alıntı yaptım, onu sizinle paylaşmak istiyorum: Baroların hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak konusunda yasal olarak yetkili kılındığı konusunda duraksama bulunmamakla birlikte, baroların hukukun üstünlüğünü savunma görevinin, avukatlık mesleğinin geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğinden, baronun avukatlık mesleğini ilgilendirmeyen ve avukatların ortak menfaatlerini koruma amacı dışında kalan işlemleri dava konusu etmesi durumunda, bu davaların sübjektif ehliyet koşulunun bulunmaması nedeniyle reddedileceği tabii dir.

Her ne kadar Danıştay kararlarında çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını ilgilendiren konularda dava açma ehliyeti geniş yorumlanarak, özellikle yörede ikamet eden vatandaşların da dava açma ehliyetlerinin bulunduğunun kabul edildiği görülmekteyse de, çevreyi geliştirmeyi, çevre sağlığını korumayı, çevre kirliliğini önlemeyi devlete bir ödev olarak veren, ayrıca herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu belirten Anayasanın 56. maddesine dayanarak, yaşadığı çevreyle ilgili işlemler nedeniyle anayasal hakkı ihlal edilen kişilerce açılan söz konusu davaların, bu dava için emsal oluşturamayacağı açıktır.

Ayrıca odalar gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, kendi görev alanlarını ilgilendiren, bu bağlamda çevre, imar planı gibi konularda dava açma ehliyetine sahip olmaları, kuruluş kanunlarında yer alan ve görev alanlarıyla ilgili konularda dava açmalarına olanak veren düzenlemelere dayanmakta olup, barolarla ilgili mevzuatta benzer bir düzenleme bulunmadığından, söz konusu meslek kuruluşları tarafından açılan davalarda da, bu davaya örnek teşkil etmek hukuken olanaklı görüşmemiştir. Danıştay 14. Dairesinin kararı bu.

Biz Rize İdare Mahkemesinde çalıştığımız sırada, özellikle bu menfaat konusunda idarelerin dava açıldıktan sonra ileri sürdüğü ilk itirazlarda bulunuyorlardı. Bunları biz mahkeme olarak şu şekilde karşılıyorduk, bunu da burada paylaşmak istiyorum: İşlemin öğrenme tarihi itibariyle davanın süresinde açıldığı ve dava konusu projenin gerçekleştirileceği bölgede yaşayan kişilerin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip oldukları ve bu hakkın vatandaşlara Anayasayla tanınan bir hak olduğu. Bölgede doğaya yapılacak bir müdahaleden öncelikle o bölge insanlarının etkileneceği ve bu anlamda tartışmasız bir söz hakkı olduğu düşünüldüğünde, davacıların bakılan uyuşmazlığa ilişkin olarak dava açmada menfaatlerinin bulunduğu anlaşılmakla, davalı idarenin ve müdahil şirketin dava açma süresi ve dava açma ehliyetine ilişkin iddiaları yerinde görülmeyerek, işin esas incelemesine geçilmiştir. Bu Rize İdare Mahkemesinin benzer kararlarında bu hususa yer veriyorduk.

Şimdi dediğim gibi ehliyet konusunda son durum bu. Herhalde genel kurullara ehliyet konusunda baroların yapmış olduğu itirazlar da aynı yönde, bu dairelerin yönünde karar verildiği söyleniyor, ama bu sonuçta daha elimize geçmiş bir karar yok şu an için. Dava açma süresine gelince, çevreyle ilgili davalarda, davanın süresinde açılmadığı iddiası da ciddi görülen, karşılaşılan usuli sorunlardan bir tanesi. Biz uygulamada açık bir öğrenme tarihi varsa, bu tarihten itibaren dava açma süresini başlatıyoruz. Eğer yoksa bilgisi dahiline girme veya ortada bir tebliği olması halinde zaten bu tebliğ tarihinden başlıyor. Yoksa makul süre içerisinde davanın açıldığını dosya üzerin-

den inceliyoruz. Eğer idare bize daha önceden öğrendiğini açık bir şekilde, vatandaşın örneğin idareye yapmış olduğu başvurular varsa daha önceden, bunun o tarihten itibaren öğrenildiğini göz önüne alıyoruz ve süreyi oradan başlatıyoruz.

Fakat eğer böyle bir şey yoksa ve o yörede yaşayanlar için de, örneğin bir inşaat faaliyetine çevreyle ilgili yapılan bir inşaat faaliyetine başlama varsa, inşaat faaliyetine başlanması, o çevrede yaşayanlar için bu öğrenilme tarihi olarak bu süreyi oradan başlatıyoruz.

Davaya müdahale ve feragat konusuna gelince: Çevreyle ilgili davalarda, dolayısıyla da olsa davadan bir etkilenme söz konusuysa, müdahil taleplerini kabul ediyoruz. Tarafların şeylerini alıyoruz, taraflara çıkarıyoruz, herhangi bir itiraz varsa onu değerlendiriyoruz. İtirazın müdahil olmasını gerektirmeyecek bir neden yoksa müdahil talebini kabul ediyoruz.

Diğer karşılaşılan sorun da feragat sorunu. Dava açıldıktan sonra eğer mahkemece ilk aşamada yürütmenin, biz dava açıldığı zaman yürütmeyi durdurma kararını kısa bir kararla veriyorduk çevre davalarında. Özellikle HES projelerinde açılan davalarda, ÇED gerekliliğiyle veya ÇED olumlu kararlarına karşı açılan davalarda. Ortada eğer gerekçeli bir yürütme kabul kararımız, yani açık hukuka aykırılığı tespit edilmesine ilişkin bir karar, gerekçeli bir yürütmeyi kabul kararımız veya esas kararımız, artık ondan sonra bizim müdahale şansımız yok da, kabul kararımız varsa feragat istemini kabul etmiyoruz.

Eğer gerekçeli bir kararımız, kısa bir kararla, hani ilk başta dava açıldığı zaman inşaatın çevreyi etkileri, projenin büyüklüğü dikkate alınarak, savunmaya gelinceye kadar yürütmeyi kabul ediyoruz. Fakat gerekçeli bir karar olarak bunun daha hukuka aykırılığı açık bir şekilde tespit etmediğimiz için, burada feragat sorununu kabul etmiyor, yani feragat talebini burada kabul ediyoruz. Fakat gerekçeli yürütme kabul kararı, keşif, bilirkişi incelemesi yapılmış veyahut da mahkemece keşif, bilirkişi incelemesine gerek görülmeden bir YD kabul gerekçeli kararı verilmişse, bu aşamadan sonra yapılan feragat

taleplerini mahkeme olarak biz reddediyorduk. Danıştay'ın uygulaması da şu an yine aynı uygulamaya Danıştay'da temyizde bu feragati kabul etmiyor.

Fakat 6100 sayılı Kanunla bu konuda da ciddi bir değişiklik yapıldı Hukuk Muhakemeleri Kanununda. Orada 309'un 2. fıkrasında diyor ki; feragatle kabulün hüküm ifade etmesi, karşı tarafın ve mahkemenin muvafakatine bağlı değildir. Gerçi bu hüküm şu an çevreyle ilgili davalarda uygulanmıyor, fakat bu hüküm tabiî ki katıldığımız seminerlerde de özellikle biz idare mahkemelerinde çalışan hâkimler olarak, özellikle gittiğimiz HUMUK'la ilgili seminere, çünkü bizim kanunumuz atıf yapıyor, İdari Yargılama Usulü Kanununun 31. maddesi, Hukuk Usulü Muhakemelerine atıf yapıyor. Yeni 6100 sayılı Kanunda da özellikle bize seminer vermek için Adalet Bakanlığının bu çalışmalarına katılmış, kanun çalışmalarında bulunan hocalara özellikle bir soruyorduk.

Hocam diyorduk, siz bu kanunları, Hukuk Usulü Kanunu çıkarırken, İdari Yargılama Usulünün 31. maddesi var, bunları dikkate alarak mı bunu hazırlıyorsunuz? Bizi ilgilendirmiyor diyor, biz hukuk usulü olarak bunu değerlendiriyoruz. Yani idari yargıda nasıl uygulanacak, burada atıf var bunu nasıl değerlendirecekler diye düşünmüyoruz. Bu örneklerinden bir tanesi, yani idari yargıya olmayacak bir elbise dikilmiş gibi. Atıf var, ama feragatle kabul, burada ortada açık bir kamu yararı varsa, biz feragati kabul etmiyoruz, ama bu hüküm de ortada duruyor. Yani belki artık değiştirilebilir mi? Nasıl olacak bilemiyorum onu, böyle bir sorun var. Hukuk hocaları bu konuda, bizim idareyle ilgili düşünerek düzenlenmiş bir madde değil diyor bunlar.

Diğer bir başlık yürütmenin durdurulması başlığı, bu da çevreyle ilgili davalarda yürütmenin durdurulması da çok önemli bir husus. Davanın açılmasıyla işlemin yürütmesi kısa bir gerekçeli kararla, özellikle HES'lerle ilgili davalarda veriyorduk. Savunma gelince keşif ve bilirkişi incelemesi yapılıp, raporlara tarafların itirazları alındıktan sonra yürütmeyi durdurma veya gelen bilirkişi raporunun doğrultusunda mahkeme olarak değerlendiriyoruz bilirkişi raporunu. Biz de heyet

olarak bilirkişi raporundaki aykırılıklar, ÇED olumlu kararı veya ÇED gerekli değildir kararları genelde bizim bilirkişi incelemesi yaptırdığımız konular oluyordu. Raporu uygun görüyorsak tarafların itirazlarını dikkate alarak değerlendiriyoruz, ya kabul kararı veriyoruz veyahut da ret kararı veriyoruz. Kabul kararı veriyorsak, gerekçeli yürütme kararı yazılıyor ve taraflara tebliğ ediliyor, yürütme ret kararı veriliyorsa kısa bir gerekçe ile, ret gerekçesi kısa bir gerekçeyle, işte açık bir hukuka aykırılık olmadığı, telafisi güç ve imkânsız bir zarar bulunmadığı gerekçesini yazarak taraflara tebliğ ediyoruz.

Yine çok sıklıkla kullandığımız keşif ve bilirkişi incelemesi de çevreyle ilgili davalarda çok hassas bir konu. Özellikle bu konu hassas bir konu olduğu ve çevreye de müdahale edildiği için, süreci mahkemelerin muhakkak hızlı bir şekilde yürütmesi gerekiyor. Bu nedenle ÇED süreciyle ilgili davalarda bilirkişileri getirmek konusunda çok daha aceleci davranmak zorunda mahkemeler. Özellikle ÇED süreciyle ilgili davalarda çevre mühendisi, jeoloji mühendisi ve su ürünleri sular anabilim dalından. Çünkü sular üzerine yapıldığı için, bu suların uzmanlık konusu olan, bu sularda hangi canlıların yaşadığı, balıkların ne kadar su bırakıldığı takdirde yaşamını sürdürebileceğini bilebilecek hocaların olması gerekiyor.

Bunu da Rize'de bu konuda çok uzman bir hocamız vardı ondan alıyorduk değerlendirmeleri bu konudaki. O yüzden şu an üç kişiyle yapmak zorundaydık. Eski yine HUMUK'ta üç kişiyi geçemiyorduk, fakat yeni düzenlemeyle bu artık üçle sınırlanma şeyi yok artık. Tek sayılar olmakla birlikte, artık beş kişinin de, yeni görüştüğüm arkadaşlar artık beş kişi. Çünkü çevre mühendisi, jeoloji mühendisi, su ürünleri mühendisinden oluşturuyorduk, fakat biyolojik çeşitlilik var o yörede, işte endemik canlılar var, orman mühendisinin de olması gerekiyor, çevre mühendisinin olması gerekiyor, yani bir beş kişilik heyetin olması daha sağlıklı bir raporların alınmasına sebebiyet verebilir.

Sitlerle ilgili davalarda da, siz alanlarının çıkarılmasına ilişkin açılan davalar vardı. Yine santraller örneğin sit alanı ilan edildiği zaman tesis yapılamıyor sit alanı içerisinde. O yüzden

onlar da siz alanından çıkarılması için başvuruda bulunuyorlar. Bunlara karşı açılan davalar vardı, onları da orman mühendisi ve peyzaj mimarlığından akademisyenler seçiliyor ve keşif bilirkişi incelemesi. Kesinlikle bir de şunu da ilave etmek gerekiyor: Ciddi bir güvenlik tedbiri alınarak yapılıyordu. Bu konuda da ciddi sorunlarla karşılaştık.

Gelelim ilk konularda da çok tartışılan kararların uygulama kabiliyeti. Yani bu bizim mahkemeler olarak bizi de tabi rahatsız ediyor, ama ben Rize'de çok böyle bu konuda sıkıntı yaşamadık. İlk yürütmeyi durdurma kararı, hani kısa yürütmeyi durdurma kararı verildiğinde zaten dava açıldığı zaman kısa bir yürütmeyi durdurma kararıyla savunma gelinceye kadar kamu kararıydı ve çalışmalar duruyordu. Zaten 30 günlük süresi var idarenin bu kararı uygulamakta.

Gerekçeli yürütmeyi durdurma kararıyla, kararların gerekleri tarafların yerine getirmesi zorunluluğu doğuyor. Taraflar yeniden gerekçeli yürütme kararı verildikten sonra, örnek vererek açıklayacak olursak, su yönünden yeterli bulmuyoruz. Örneğin bırakılacak suyun yeterli, diğer yönlerden, örneğin örnek bir dava vardı, ilk açılan davalardan biriydi. Sadece su yönünden hoca yeterli görmedi. Raporu 500 metreküp su bırakılacaktı, bu dedi burada yaşayan balıklar için yeterli olmaz, bunun 2500 metreküp olması gerekiyor demişti. Biz de ÇED sürecindeki kararı sadece bu yönüyle iptal ettik. Daha sonra yürütme kabul kararından sonra davalıların yanında müdahil olan şirket, bu taahhüdünü arttırarak 2500 metreküpe çıkararak yeniden bir ÇED olumlu kararı aldı, bunun üzerine de açılan davalarda biz yürütmeyi durdurma kararını reddettik. Çünkü sadece bu yöne ilişkindi bizdeki mahkemenin kararı.

Şimdi buradan çevre ve usule ilişkin sorunları tamamladıktan sonra, şimdi çevre zararlarının büyük bir bölümünü çevre para cezaları oluşturmakta. Şu an önümüze gelen davaların büyük bir bölümünü çevre para cezaları oluşturmakta. Devamında planlama işlemlerine karşı açılan davalar, faaliyetten men ve ruhsat izin ve ruhsat iptal davalarıyla ÇED sürecine ilişkin davalar ile tazminat davaları oluşturmakta. Açılan davalarda

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

mahkemeler mevzuat olarak işte Anayasa, Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Orman Kanunundan faydalanıyor ve bunların uygulama yönetmeliklerini gerekçe olarak kararlarına almakta.

Yine birinci seansta tartışıldı, işte mahkemeler uluslararası sözleşmelere yer vermiyor. Belki bir Rize İdare Mahkemesi bunun canlı örneğidir. Biz kararlarımızda kesinlikle kullandığımız örneğin, zaten uluslararası sözleşmeler de bizim konu başlığımız altında. Kyoto Protokolünü, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini ve Bern Sözleşmesine kesinlikle kararların konusuna göre yer veriyorduk.

Uygulama örneklerine geçeceği, fakat kopma olmasın diye uluslararası sözleşmeler kısmını anlatıp, uygulama örneklerine geçmeden önce uluslararası sözleşmelerle ilgili uyguladığımız ana başlıkları vermek istiyorum. Şimdi dediğim gibi Kyoto Protokolüne, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine ve Bern Sözleşmesine biz mahkeme kararlarımızda ilgili olanlarda atıyorduk. Örneğin Kyoto Protokolü Birleşmiş Milletler Aralık 1997'de Kyoto'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği ve Çerçeve Sözleşmesini üçüncü taraflar konferansında kabul edilmiş. Sözleşme, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını stabilize etmeleri yönünde bağlayıcı olmayan bir yükümlülük tanımlamışken, protokol sanayileşmiş ülke taraflarına da bağlayıcı sera gazı salınım sınırlama ve azaltım yükümlülüklerini getirmiştir.

Protokolün ülkelerin onayı ve uygulamasına hazır hale getirilmesi için gerekli ayrıntılı uygulamaları 2001 yılında Marakeş'te gerçekleştirilmiş. –*bunun da çok ayrıntısına girmek istemiyorum*- Bu sözleşme Şubat 2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda kabul edilmiş ve söz konusu 5836 sayılı Kanun 17.02.2009 tarihli, 27144 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış. Biz bunu mahkeme olarak HES davalarında özellikle Kyoto Protokolüne yer veriyorduk.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi de, bitkilerin ve hayvanların mikrobiyolojik yaşamının çeşitliliğinin tam olarak korunması, biyolojik çeşitliliğini sürdürebilir bir şekilde kullanılmasını, bi-

yolojik çeşitlilikten sağlanan faydaların eşit olarak paylaşımını taahhüt etmişlerdir taraflar bu sözleşmeyle. Türkiye Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine 1996 yılında taraf olmuş, sözleşmeye 2011 yılı itibariyle toplam 193 ülke taraf. Ülkemiz sözleşme gereği, 4. ulusal raporunda Haziran 2009'da Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi sekretaryasına sunmuş ve 21.11.1996 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanıp, 27.12.2007 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış.

Bern Sözleşmesi ise, Avrupa'nın yaban hayatı ve yaşam ortamlarının korunması sözleşmesi diye içerisinde geçmiş, Bern Sözleşmesinin içerisinde var. Bu sözleşmeyle, yabani flora ve faunayı, bunların yaşam ortamlarını muhafaza etmek ve geliştirmenin amaçlandığı, yabani flora ve faunanın korunmasında hükümetlerin ulusal amaçları ve programlarının da dikkate alınması, özellikle göçmen türlerin korunmasında uluslararası işbirliğinin gerekliliği yine bu sözleşmeyle kabul edilmiş ve Türkiye'nin imzaladığı AB katılım müzakereleri çerçevesinde, Avrupa'nın yaban hayatı ve doğal yaşam ortamlarının korunması sözleşmesiyle, endemik ve doğal yaşamı korumakla yükümlü olduğu, Anayasamızın 90. maddesinin son bendine göre usulüne uygun yürürlüğe girmiş. Bu sözleşme de yine 20.02.1984 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış.

Şimdi uygulama örnekleri diyor, birkaç tane de uygulama örneği vermek istiyorum. Şimdi ÇED gerekli değildir kararının iptali istemiyle açılan bir dava örneği vermek istiyorum. Dava konusu Kayalar HES'in faaliyetine geçmesinden sonra, bırakılacak hayat suyu miktarının, akarsudaki canlı yaşamının sürdürülebilirliği için yeterli düzeyde olmadığının, hazırlanan bilirkişi raporunda tespit edildiği. Buna göre akarsudaki mevcut sucul canlıların yaşamlarının devamı için, bu projede bırakılması gereken en az hayat suyu miktarının 0,60 metreküp saniye olması gerektiği. Her iki regülatörden en az 0,560 metreküp saniye debiye sahip hayat suyu bırakılması durumunda, biyolojik çeşitliliğin şu anda yaşayan omurgalı-omurgasız hayvanlar ve sucul floranın asgari düzeyde devamlılığının sağlanacağının belirtildiği.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

Dolayısıyla proje tanıtım dosyasında taahhüt edilen ve davalı idare tarafından da onaylanan hayat suyu miktarının, bilirkişiler tarafından yeterli bulunmadığı. Bilirkişi raporunda da belirtildiği üzere, proje tanıtım dosyasında depone alanı, yollar, kesilecek ağaç sayıları, atıkların kontrolü ve yönetimine ilişkin protokoller, yöre halkının geçim kaynağı olan çay tarımının etkilenme durumu ve birçok hususun belirsiz bırakıldığı ve yeterince irdelenmediği. Projenin yapılacağı bölgede ciddi heyelan tehlikesi bulunmasına rağmen, projede heyelan konusunun göz ardı edildiği. Proje kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde çıkan hafriyatın, yönetim ve denetiminin yeterli bulunmadığı.

Sonuç olarak belirsiz bırakılan birçok konunun, yatırımcı şirketin tek taraflı iradesine terk edildiği, bu durumun genel kamu yararıyla bağdaşmayacağı, yapılacak projenin çevresel sonuçlarının eksiklik olarak davalı idare tarafından belirlenip planlanması, yönetilmesi ve verilen taahhütlerin yeterliliğinin denetlenmesinin, davalı idarenin kanundan kaynaklanan görev ve sorumlulukları arasında bulunduğu. Uyuşmazlık konusu Büyükdere su havzası üzerinde kurulması planlanan Kayalar HES Projesine ÇED gerekli değildir kararı verilirken, davalı idare tarafından aynı havza üzerinde toplam kaç HES inşaatının planlandığının ve bunların birleşen çevresel etkilerinin ne olduğunun hesaplanmadığı. Aynı havzada kum, çakıl ve taşocaklarının bulunduğunun hesaba katılmadığı. Bu tespitler için ilgili kuruluşla yeterli koordinasyonun sağlanmadığı, proje dosyasına sunulan veriler ile proje sahası gerçeklerinin örtüşmediği. Dolayısıyla Büyükdere akarsuyu havzasının çevresel zorlama kapasitesinin gerçek anlamda hesaplanmadığı, kabul edilebilir bir çevresel etkinin tespit edilmediğinin görüldüğü gerekçesiyle, dava konusu işlemin iptaline karar verilmiş.

Sit alanı olarak belirlenen bölgedeki sit kararlarının kaldırılması istemiyle açılan bir dava örneğini yine paylaşmak istiyorum sizinle. Rize İli, Fındıklı İlçesi, Çağlayan Köyünde, Abu Çağlayan Deresi üzerinde planlanan Paşalar regülatörü ve HES projesi alanı ve çevresinin, birinci derecede doğal sit alanı olarak tescil edilmesine ilişkin, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Kararının iptali istemiyle açılan davada:

Davacı şirket tarafından yapımı planlanan Çamlıca regülatörü ve HES projesi alanının, dava konusu işlem ve birinci derecede doğal sit alanı olarak ilan edilen alan içerisinde kalan kısmının da, topografya, bitki örtüsü çeşitliliği, ilginç kompozisyon ve peyzaj bütünlüğü barındırdığı, canlı türleri ve mevzuatta aranılan diğer hususlar bakımından birinci derece doğal sit alanı olarak belirlenebilmek için gerekli olan şartları taşıdığı ve vadi bütünlüğü açısından sit alanı kapsamından çıkarılmasında, hukuka ve mevzuata uyarlılık görülmediğinden davanın reddine karar verilmiş, yine Rize İdare Mahkemesinin kararı.

Para cezası ve tazminat davalarına ilişkin de bir-iki tane örnek vermek istiyorum. İdari para cezasına ilişkin bir örnek vereyim. Davacının 2872 sayılı Çevre Kanununun 9/f ve 20/k maddeleri uyarınca, 21.560 TL para cezasıyla cezalandırılmasına dair, işlemin iptali istemiyle dava açılmış. İdare mahkemesince dosyanın incelenmesinde, nadir bulunan ve nesli tehlike altında olan bitkiler arasında sayılan kardelen çiçeklerine ait soğanların, mevzuata aykırı olarak ticaretini yapan ve bu durumu kendi ifadesinde de açıkça dile getiren davacı hakkında, usulüne uygun şekilde yapılan tespit üzerine tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmediğinden, davanın reddine karar verilmiş. Danıştay 6. Dairesi tarafından da onanmış bu karar.

Çevre taşkını ve kirlilik nedeniyle açılan bir tazminat davası örneği vermek istiyorum. Artvin Merkez Taşlıca Köyünde bulunan ve davacı tarafından işletilen alabalık çiftliğinin, çiftliğin bulunduğu derenin üzerinde davalı idarelerce yapılan yol çalışmaları sonucunda zarar gördüğünden bahisle, uğranıldığı ileri sürülen 27.940 TL maddi zararın yasal faiziyle birlikte tazmini istemiyle açılan dava sonucunda. Rize İdare Mahkemesince, olayın meydana geldiği tarihle, davanın açıldığı tarih arasında uzun bir süre geçmiş olduğundan, mahkemece yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılarak, daha sağlıklı zarar tespiti yönüne gidilmesine olanak bulunmadığı. Dolayısıyla adli yargıda yapılan tespitlere göre karar verilmesi yoluna gidildiği.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

Artvin Asliye Hukuk Mahkemesince yaptırılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu, düzenlenen raporun incelenmesinden, meydana gelen zararın Orman İşletme Müdürlüğünün bakım ve gözetimi altında bulunan yolda, bu idarece verilen izinle, Artvin Köy Hizmetlerine ait iş makineleri tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, yol yapımı sırasında çıkan hafriyatın çevreye zarar vermeyecek şekilde uzaklaştırılması gerekirken, alabalık tesisini besleyen dereye dökülmesi nedeniyle oluştuğu anlaşıldığından, Artvin Sulh Hukuk Mahkemesince, 2000/1025 diğer iş sayılı dosyasında yaptırılan bilirkişi incelemelerinin mahkemece de yerinde görüldüğü. Davalı idarelerin yürütmekte olduğu kamu hizmetinin iyi işlememesinden kaynaklanan eylemle meydana gelen zararla aslında doğrudan illiyet bağının bulunduğu, dolayısıyla anılan zararın hizmet kusuru işleten davalı idarece tazmini gerektiği gerekçesiyle tazminat isteminin kabulüne karar verilmiş.

Örneklerim var, ama başınızı şişirmek istemiyorum. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

AYŞEGÜL ALTINBAŞ'IN KONUŞMASI

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Sayın yargıcımız tabi Rize İdare Mahkemesinde görev yaparken, davalının savunmasını almadan gördüğü lüzum üzerine yürütmeyi durdurma kararını veren bir yargıçtır. Bu yüzden de kendisini tabi bu tavrının çok kıymetli olduğunu beyan edip, teşekkür etmek isterim. Biliyorsunuz üçüncü yargı paketi içinde yürütmenin durdurulmasını düzenleyen yeni bir hüküm var. Komisyondan geçti, Meclisin gündeminde. Barolar Birliğimiz de buna ilişkin bir çalışma yaptı ve fevkalade zararlı sonuçları olacağına inanıyoruz, hem komisyon olarak, hem Türkiye Barolar Birliği, hem de kendi barom İzmir Barosu adına.

Bundan derhal dönülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü artık biliyorsunuz şöyle bir düzenleme var: Davalı tarafın idarenin savunması alınmadan yürütmeyi durdurma kararı verilemeyecek. O süreçte de davalı idarenin savunması alınana kadar müdahale talepleriyle kilitlenen bir sistem. Türkiye'deki yargının işleyiş hızı da düşünüldüğünde, muhtemelen mahkemeden bir karar çıkana kadar tesis zaten baştan sona yapılmış olacak.

AYŞEGÜL ALTINBAŞ'IN KONUŞMASI

Şöyle bir eşitsizlik de yarattığını düşünüyoruz: Eğer mahkeme ret kararı verecekse yürütmenin durdurulması istemine hemen verebiliyor, ama yürütmeyi durdurma vermek isterse tüm bu süreçlerin bitiminden, savunmaların alınması, yine bunu Baturay meslektaşım anlatacaktır. Müthiş bir eşitsizlik, tüm hukukun genel evrensel ilkelerine aykırı bir düzenleme olduğunu düşünüyoruz, geri dönülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bunu buradan bildirmek isterim.

Yine bunca yıllık içtihatlar kapsamında İdari Dava Daireleri Genel Kurulu ve genel kabul görmüş bir durum, baroların da ehliyeti yönünden. Şu birkaç senedir bu karardan dönülüyor ve baroların açtığı davalar ehliyet yönünden reddediliyor. Yasada çok açık, insan haklarını korumak, geliştirmek, hukukun üstünlüğünü korumak diye bir madde var. Bu maddeyi sadece avukatlık faaliyeti kapsamı içinde kullanabilir demek, takdirleri size bırakıyoruz, yine ayrıca açıklamasını Baturay meslektaşıma bırakıyorum. Buyurun.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Teşekkür ederim Ayşegül Hanım. Öncelikle Türkiye Barolar Birliğine söz konusu kurultayı gerçekleştirdiği için değerli yönetimine ve komisyonda çalışan, beraber çalıştığımız emektar arkadaşlarıma çokça teşekkür ediyorum.

Bugünkü konunun öğleden önceki kısmında, büyük oranda zaten hocalarımız uygulama içerisinden, İzmir Barosu Çevre Komisyonu Üyesi Ömer Erlat meslektaşımızın yaptığı açıklamalar çok ciddi anlamda ışık verici ve bazı nüveleri bize ayrıntılandırmak konusunda yol açıcı oldu. Dolayısıyla ben aslında uygulamada yaşanan bazı sıkıntıları, bugüne kadar açılan çevre davalarında önümüze gelen bazı sorunlarla birlikte hem biraz eleştirel, hem de birazcık da geliştirici olması yönünden kısa kısa değinmek istiyorum.

Çünkü aslında hukukun bu anlamda geliştirilmesi, her ne kadar barolara kanunla tanınmış bir görev ise de, bu baroların mensubu olan biz avukatlar da bu görevi kamusal bir bakış

açısı içerisinde geliştirmek ve buna yönelik de hukukun gelişimine katkıda bulunmakla kendimizi görev addediyoruz. Buna ilişkin de çevre hukuku alanındaki mücadelemizi uzun yıllardır devam ettiriyoruz.

2577 sayılı Kanunun bu seneki ve bundan önceki idari yargı gününde, işte değerli yüksek yargıçlar, mahkemelerimiz hâkimleri ve avukatlar yönünden tartışıldığı birkaç etkinlik yapıldı. O etkinliklerde de genel kabul edilen, gerek uygulayıcının kürsü aşamasında hâkim ve savcılar, gerek uygulayıcı aşamasında savunma makamı olarak biz avukatlar açısından çokça eleştirilen hükümleri var.

2577 sayılı Kanuna özellikle atıf yaptığı Hukuk Muhakemeleri Kanununa, Kanununda atıf yaptığı madde sayısından çok daha az bir maddeyle, kendi idari yargı sistemini bugün içtihat ile çevirmeye çalıştığını maalesef ki uygulayıcılar her fırsatta dile getiriyorlar. O yüzden bugün Adalet Bakanlığı gündeminde olan, yine belli bilim komisyonları tarafından hazırlanan belli taslaklar var. Bunun da kamuoyuna açık bir şekilde tartışılması, uygulama sorunlarının da bu anlamda yasal mevzuat içerisine yerleştirilmesi bizim de en büyük dileğimiz. Tabi bu tartışmalar içerisinde de Barolar Birliğinin ve il barolarımızın da muhakkak ki tartışma zemini içerisinde kendisine yer bulması gerektiğini düşünüyoruz.

2577 sayılı Kanunu özellikle çevre davalarındaki uygulamalardaki en sık tartışılan ve önümüze gelen sorun menfaat. Yani bir davayı açma ve bunu yürütme konusunda menfaat sahibi, davacıların menfaat sahibi olup olmadığı noktasında. Sayın Abdurrahman Bey kısaca bahsetti, Rize İdare Mahkemesinin bu anlamda verdiği kararlar, daha sonra bu kararları onayan Danıştay'ın ilgili dairelerinin verdiği içtihat kararları, bugün uygulamayı çok ciddi anlamda belirliyor. Çevre hukukuna ilişkin açılan davalarda, uygulamayı çok ciddi anlamda şeklini çiziyor.

Fakat özellikle demokrasinin ve insan haklarının gelişimine bu kadar ihtiyacımız olduğunu düşündüğümüz bir dönemde, menfaat ilkesinin o anlamda çok ciddi anlamda daraltıldığı,

hukuk yoluyla, içtihat yoluyla daraltıldığını maalesef ki üzülerek görüyoruz. Bunun en güzel örneği, aslında 2004 yılında bir itiraz sonucunda, yine Bergama sürecine ilişkin bir davadaki itiraz sonucunda verilen İdari Dava Daireleri Kurulunun bir kararıydı. Yine 2007 yılında bahsedilen, baroların insan haklarına dayalı bir sistemin oluşturulması, insan haklarının geliştirilmesi yönünde hukuka aykırı işlem ve eylemler karşısında menfaat sahibi olduğuna yönelik bir dava ehliyeti olduğuna dair bir Danıştay kararıydı.

En son Danıştay Dergisinde de yayınlanan, beraberce İzmir Barosuyla birlikte de hazırlayıp açtığımız, Gebze Orhangazi İzmir Otoyolunun ÇED muafiyetine ilişkin bir davada, Danıştay davalı idarenin savunmasını dahi almadan, davayı ehliyet yönünden reddetti. Bugün Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu önünde ehliyet yönündeki tartışma çok geniş kapsamlı bir şekilde iletildi ve sunuldu. Fakat bir içtihat birliğinin de olmadığı düşüncesindeyiz. Büyük ihtimalle bu İdari Dava Daireleri Kurulunun o günkü toplantı içerisindeki tartışma zemini ve o günkü toplantıya katılan üyelerin genel eğilimleri ve hukuk yorumlarıyla değiştiğini düşünüyoruz. Çünkü yaklaşık 1,5 ay önce yine uzun yıllardır karar düzeltme aşamasında dairenin önünde bulunan Bursa Barosunun bir davasında, 19'a 18 oyçokluğuyla ehliyet yönünden baroların dava açma ehliyeti bulunmadığına dair idarenin itirazları reddedildi.

Bir yandan dairelerin bu anlamdaki ehliyeti bulunmadığı dair kararları, yine dairelerin İdari Dava Daireleri Kurulunun 1 üye farkıyla verdiği bu ehliyeti bulunduğuna dair karar, bugün mevcut barolarımızın çevre ve kültür varlıklarının korunmasına ilişkin Danıştay ve idare mahkemeleri nezdinde görülen davaların temyiz aşamasında incelenecek ve İdari Dava Daireleri Kurulunun vereceği bir içtihat kararıyla uygulamayı belirleyeceğini düşünüyoruz.

Yine Abdurahman Bey bahsetti, dernekler yönünden yeni birtakım içtihat kararları var. Fakat bu içtihat kararlarının da mevcut Ankara imar planları üzerinden çok yoğun açılan birtakım davalar sonucunda verilmiş bir karar olduğunu da özel-

likle belirtmek gerekiyor. Çağdaş Başkent Ankara Derneğinin yaptığı itirazlar sonucunda, davalar sonucunda bu ehliyet kararı Danıştay'dan çıktı. Tabi bu demokrasinin gelişimi, hak arama hürriyeti anlamında diğer derneklerin bu alana ilişkin açacağı davalarda da çok ciddi anlamda bir geriye gidiş ve kötü bir emsal olduğunu düşünüyoruz.

Nitekim Tüketici Hakları Derneğinin açtığı bir davada, dernek 1994 yılından bu yana kamu yararına çalışan bir dernek olması statüsü sebebiyle, normal sıradan bir dernek olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesiyle biz kararı temyiz ettik. Ankara'da 14. İdare Mahkemesinin vermiş olduğu ehliyetten ret kararı, yine Danıştay'ın mevcut verdiği kararlar doğrultusunda, hukuka uygun olmadığını düşünerek bunu temyiz ettik.

Tabii bu şu anlamda değerlendirilebilir: Derneklerin sadece tüzüklerinde belirttiği amaç ve çalışmaları doğrultusunda kendilerini davacı sıfatıyla görevli addetmeleri Danıştay'ın bu yeni kararıyla mümkün gözükmüyor. Uygulama içerisinde kamu yararına çalışan derneklerin asıl amacının, kamu yararın tesisine yönelik işlem ve eylemleri de aynı zamanda dava konusu edebileceği düşünüldüğünde, o anlamda da bir yorum farklılığının getirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Yine mevcut mühendislik bilim esasları dahilinde bu davalarda davacı ehliyetini taşıdığını düşündüğümüz, 6235 sayılı Kanuna dayalı ve Anayasanın 135. maddesinden kendisine dayanak alan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin açtığı davalarda, kendi menfaat alanlarına ilişkin davalarda, davacı ehliyetinin halen tartışmalı olduğunu, davalı idarelerce yoğun bir şekilde bunun itiraz olarak mahkemelere taşındığını. Fakat henüz bu konuya ilişkin dayanağını kanundan alan ve kendi meslek disipliniyle ilgili çalışmalarda davacı ehliyeti bulunmadığına dair henüz bir karar çıkmadı. Menfaat yönünden genel uygulama, özellikle tüzel kişiler açısından söz konusu şekilde işliyor.

Yine uygulamada bir başka sorun, davaya müdahale sorunu. Buna da uygulamadan çok çarpıcı birtakım örneklerle değinmek gerekiyor. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanu-

nu yürürlüğe girmeden önce, davacı veya davalı yanında müdahale eden tarafların işlemleri dolayısıyla mahkemeler usuli işlemleri durduruyor, taraflara bu müdahale talebine karşı beyanda bulunmak için bir süre veriyordu ve müdahale talebini taraflara tebliğ ediyordu.

Şimdi özellikle Bergama süreci bizim için bu anlamda çok öğretici oldu. Bugün sabahki oturumda da bahsi geçiyor, bugün Bergama'da 8'e yakın dava halen devam ediyor. Türkiye'de Bergama hukuk mücadelesinin aslında 20-21. yılı. Hâlâ mevcut kapasite artışlarının, atık havuzlarının yükseltilmesinin, mevcut yeni ÇED kararlarının alınması ve mevcut rezerv alanlarının daha da genişletilmesi ve buna bağlı olarak verilen izinler hâlâ Bergama'da dava konusu, İzmir idare mahkemelerinde.

Bu davalarda sabah da bahsi geçen şirket tarafından, özellikle hukukun çıkmaz noktalarından biri olan bu müdahale, çok kötü niyetli bir şekilde kullanıldı ve 2008 yılında açılan davalarda, 2011 yılının sonuna kadar bir keşif yapılamadı. Bu şöyle gerçekleşti: Her bir davada yaklaşık 130-140 tane müdahale talebinde bulunuldu ve periyodik zamanlamalar içerisinde bulunuldu, usuli işlemleri durdurması sebebiyle. Bizim tüm ısrarlarımıza, hak arama hürriyetinin açık bir ihlali olduğunu ifade etmemize rağmen, mahkemeler bu konuya ilişkin müdahale taleplerine ilişkin, ne kısa süreler verdi, ne müdahale taleplerini bu anlamda reddetti. Her müdahale işlemini taraflara tebliğ etti, o tebliğ kararı üzerine karar vereceği gün dosyayı önüne aldığında, yeni bir müdahale talebi önüne geldi. 150'lere varan rakamlarda müdahale talepleriyle, yaklaşık 3,5 yıl maden faaliyetinin izinleri hukuken denetlenemedi.

Yani keşif, bilirkişi incelemesi dahi yapılamadı, alana gidilmedi, gidilemedi. Hatta çalışan işçiler tek tek müdahil oldular ve tamamının avukatı şirketin avukatıydı. Hatta bahsini ifade etmek gerekir ki, söz konusu madene yemek servisi yapan yemek şirketi dahi davaya müdahil oldu, maalesef mahkeme tarafından müdahale talepleri o anlamda geçerli görüldü. Menfaat ihlal edildiği gerekçesiyle müdahale talepleri her seferinde kabul edildi ve muazzam kalabalık ve gergin bir keşifle 2011

yılının sonunda mahallinde keşif ve bilirkişi incelemesi yapabildik. Biraz da bunu kırabilmemizin imkânı, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda getirilen yeni düzenlemeyle, tarafların mahkemece değerlendirilip, müdahale taleplerinin kabul edildiği aşamada davanın tarafı olabileceğine ilişkin yeni yasal düzenlemesi sebebiyleydi. Mahkeme bunu bir ön açıcı faaliyet olarak gördü ve artık müdahale talepleri yönünden usuli işlemleri durdurmadan keşif ve bilirkişi incelemesine karar verdi.

Tabii bu uygulamada bu müdahale işlemleri, özellikle avukatların mesleki anlamda, mesleki etik ve ilkelerine çok da uygun olmadığı düşüncesiyle biz gerekli girişimlerde bulunmak üzere davacılar olarak da başvurularımızı yaptık. Bu müdahale taleplerinin kötüye kullanılması, davacıların dava yönünden hak arama hürriyetini çok ciddi anlamda ihlalini oluşturdu ve Danıştay'ın da bu konuya ilişkin vermiş olduğu daha önceki kazanılmış hak tartışmaları içerisinde vermiş olduğu bazı kararlar ve verdiği içtihatlar sonrasında, yaklaşık 3 ya da 4 yıl sonra faaliyet alanına gittiğimizde, neredeyse bütün inşai faaliyetin tamamlandığını gördük. Artık bu aşamadan sonra verilecek bir iptal kararının da, mahkeme kararının uygulanmamasına yönelik olarak bir belge olarak karşımıza çıkacağını tahmin ettik ki, bugün 20 yıldır yaklaşık uygulamada bu şekilde maalesef ki oldu.

Müdahale talepleri dediğimiz gibi böyle bir sıkıntı oldu. Yine yargılama süreci içerisinde uygulamadan çıktığını düşündüğümüz karar verilmesine yer olmadığına dair kararlara son zamanlarda gerek idare mahkemelerinde, gerek Danıştay'ca verilen kararlarda sıkça rastlıyoruz. Biraz yargılama sürecinin daha da gecikmesi, bu gecikmeye bağlı olarak mevzuatın anbean ve sürekli değişmesi, davalarda bir karar aşamasına gelindiği noktada yönetmelik hükmünün değişmesi, maalesef ki açılan davalarda 1,5-2 yıl sonra karar verilmesine yer olmadığı kararını karşımıza çıkarıyor. Bu anlamda idarenin hiçbir eylem ve işlemi, maalesef ki iptal davasında bir gerekçeyle bağlı bir şekilde iptal edilemiyor. Böyle devam eden, özellikle bio güvenlik ve genetik çeşitliliğin korunmasına ilişkin GDO'larla ilişkin davalarda, 2009 yılından beri açılan bütün davalarda

karar verilmesine yer olmadığına kararı verildi. Hâlâ bio güvenlik hukuku açısından Türkiye'de mahkemelerce verilmiş bir içtihat kararının gerekçesi maalesef ki elimizde yok.

Yine bu yürütmeyi durdurma kararları içerisinde verilen bazı uygulamalarla ilgili sıkıntılardan kısaca bahsetmek istiyorum. Özellikle yürütmeyi durdurma kararının yine kanun hükmüne dayalı olarak 27/2. maddesi uyarınca açıkça hukuka aykırılığı tespit edilmediği ve telafisi güç imkânsız zararların oluşmadığı gerekçesiyle reddedildiğini. Fakat bunun aslen bir gerekçe olmadığı düşüncesiyle itirazları bölge idare ve İdari Dava Daireleri Kuruluna sunuyoruz, fakat bu itirazların da bir maalesef ki gerekçe olarak önümüze gelmediğini görüyoruz.

Özellikle imar planlarına ilişkin açılan birtakım davalarda, daha önce verilen bir karar dolayısıyla karar verilmesine yer olmadığına veya yürütmeyi durdurma kararı verilmesine yer olmadığına dair verilen kararları 6. Dairenin, davaları dava konusu ettiği işlemin iptal ve yürütmeyi durdurma gerekçesini öğrenme hakkı vardır yönündeki içtihadını da maalesef ki burada uygulamada yerleşik bir içtihat haline gelemediğini görüyoruz.

Yine dava açıldıktan sonra keşif ve bilirkişi incelemesi safhasına kadar yürütmeyi durdurma talebiyle birlikte değerlendirirsek çok ciddi anlamda sıkıntılar var. Özellikle davanın açıldığı, tevzii ve ilk inceleme aşamasından geçtikten sonra, yürütmeyi durdurma savunmadan sonra kararında klişe şekilde, 30 günlük bir cevap süresi davalı idareye tanınıyor. Bunun çoğunlukla idareler tarafından ilgili belgelerin, ilgili makamlardan getirtilmesi yönünde yaşanacak zorluklar gerekçe gösterilerek, bu süre bir kereye mahsus olarak uzatılması talep ediliyor. Dolayısıyla yaklaşık bir dava konusu edildiği aşamadan sonra, neredeyse bir 30 gün daha idareye o anlamda bir süre veriliyor.

Daha sonra idarenin ilgili bilgi ve belgelerini, işlem dosyasının tamamının gönderilmesine ilişkin klişe kararı idarelerce mevcut işleme dair dosyanın tamamının gönderilmemesi ve

mahkemece bu eksikliğin tespit edilmesi halinde, bir ikinci ara kararı doğuruyor. Bu ikinci ara karar gereği de idareye maalesef ki yine 30 günlük süreler tanınıyor. Burada bir söz konusu uzatma süresi olmaması sebebiyle, yaklaşık ilk davanın açıldığı tarihten, yaklaşık tebligatta geçen süreleri de bir kenara bırakırsak, 90-100 gün gibi bir civarda, idarenin ilk savunması dosyaya belgeleriyle birlikte gelebiliyor.

Mahkeme bu aşamadan sonra yürütmeyi durdurmaya ilişkin talepleri değerlendirmek için önüne alıyor. Eğer ki yürütmeyi durdurma talebini reddediyorsa, 27 Ekim'deki koşulların gerçekleşmediği iddiasıyla reddediyor. Buna karşı bölge idare mahkemesine veya İdari Dava Daireleri Kuruluna yapacağımız itirazlar da, maalesef ki dava dilekçesindeki iddialarımızı tekrarlamak zorunda kalıyoruz. Çünkü ret gerekçesindeki, ret anlamındaki gerekçede herhangi bir tartışma yapabileceğimiz bir aşamaya maalesef ki gelemiyoruz.

Özellikle bölge idare mahkemesine götürdüğümüz dosyalarda çok yüksek bir oranda. Bölge idare mahkemesinin belki iş yoğunluğundan, belki işin esasına ilişkin bu anlamda çok fazla görüş belirtmek istememesi gerekçesiyle, maalesef ki idare mahkemelerinin verdiği kararların çoğunlukla onanması ve itirazların reddi üzerine karar tesis edildiğini görüyoruz.

Şayet ki bütün bu savunmalar aldıktan ve keşif ve bilirkişi incelemesine karar verilmesi durumunda, mahkemelerin de bugün yaşadığı en büyük sıkıntılardan biri keşif ve bilirkişi heyetinin oluşturulması. Eski yasanın 3 dediği, şimdi tek sayılı 3'ten fazla olarak kurulabilecek bilirkişileri bulmakta, söz konusu davalarda maalesef ki mahkemeler sıkıntı çekiyorlar. Bu anlamda daha önce, özellikle idareler bilimsel özgürlük ve ifade özgürlüğü anlamında daha önce bu ve benzer panellerde konuşmuş olan akademisyenlerin, akademik özgürlük çerçevesi içerisinde değerlendirdiği birtakım görüş ve eleştirileri, maalesef ki özelikle matbu yayınlar içerisinde yer alan eleştirileri, bilirkişilerin isimlerine itiraz gerekçesi olarak ek olarak sunduğunu görüyoruz.

Mahkemeler bilirkişi heyetini oluşturabilmesi ve keşif günü, mevsim şartlarına bağlı olarak keşfe gidilebilmesi, maalesef ki uygulamada idare mahkemelerinde yaklaşık 9-10 ayı buluyor. Dolayısıyla imara ilişkin yeni yasal düzenlemelerde de yürütmeyi durdurmaya ilişkin ve keşif bilirkişi incelemesi yapılmadan böyle bir karar verilemeyeceği çok açık olduktan sonra, artık mevcut düzenlemelerde mahkemelerce verilecek kararların bir etkisinin uygulamada olamayacağını düşünüyoruz.

Dolayısıyla uygulamanın bu kadar sıkıntılı olduğu bir noktada, mevcut hukuki done ve argümanların da maalesef ki yasal düzenlemelerle ortadan kaldırılması, maalesef ki hukukun daha da gelişmesini ve mahkemelerin ve idarenin hukuka uygun işlem tesis etmesini zorlayıcı birtakım gerekçeli kararların elde edilmesini maalesef ki zorlaştırıyor. Yine verilen kararlarda gerekçenin yazılması maalesef çok uzun zamanlar alıyor, 1-1,5 ay gibi bir zaman alıyor, mahkemelerce ayrıntılı gerekçelerin yazılması, çok iyimser bir rakamla. Bunun idareye tebliğinde maalesef ki Ankara içinde yapılan tebligatlarda bile 20-25 günlük süre görüyoruz tebliğ tarihinden, mahkemeden çıkış tarihinden 25 gün sonra idareye tebliğ yapılıyor. 30 günlük de bir uygulama süresi olduğunu düşünürsek, bu işlemler maalesef ki bugün yerleşmiş bir uygulama olarak maalesef ki hiçbir zaman uygulanamıyor. Eğer ki bir mevzuat değişip, yeni bir izin alınmadığı sürece maalesef ki uygulanamıyor.

Yine idare mahkemelerinde verilen birtakım yeni kararlar var, bunun da ciddi sıkıntı olduğunu düşünüyoruz. Özellikle dava açıldıktan sonra söz konusu işlem geri alınmış veya idarece tek taraflı bir tasarrufla iptal edilmiş veya mevcut bir düzenleyici işlemse, bu düzenleyici işlem yeni bir düzenleyici işlemle ortadan kaldırılmış ise, o aşamaya kadar yapılan tüm işlemler herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan, karar verilmesine yer olmadığına karar veriliyor. Bazen yürütmeyi durdurma ret kararı veriliyor, davanın esasına ilişkin verilen kararda da açık bir hukuka aykırılık tespit edilemediğinden, eskiden idare mahkemeleri ve Danıştay bu anlamda dava harç ve masrafları ve dava vekâlet ücretinin davacı tarafa verilme-

sine hükmediyordu. Bugün yeni yeni kararlar çıktı, açık bir hukuka aykırılığın tespit edilememesi durumunda, davacının yaptığı masrafların üzerinde bırakılmasına ve avukatlık ücreti takdirine yer olmadığına diye kararlar çıkmaya başladı.

Dolayısıyla yargının geç işlemesi, hukukun bu kadar hızlı bir devinim içerisinde yeni işlem ve düzenlemeler tesis etmesi, maalesef hak arama hürriyetinde ciddi anlamda ihlali sonuçlarını doğuruyor. Yine tebliğ aşamasında, biraz önce bahsettiğim 20-25 günlük süre Ankara için de yaşanan bir tebliğ süresi. Biz özellikle kanunun bize verdiği imkânla acele işlerde memur eliyle tebligatı özellikle talep ediyoruz. Fakat bugüne kadar uygulamada maalesef ki memur eliyle tebligata ilişkin ben uygulamada sadece bir tane karar görebildim kendi açtığım davalarla ilgili. O da 1 Mart 2010 tarihinde yürürlüğe girecek bir işlemle ilgili 29 Şubat tarihinde memur eliyle tebliğ yapılabildi. Gerekçenin birazcık geç yazılmasından kaynaklı.

Kararların uygulanması aşamasıyla ilgili de çok kritik ve önemli olduğunu düşündüğüm bir düzenlemeden de bahsetmek istiyorum. Şu anda Danıştay nezdinde dava konusudur aynı zamanda. 13 Şubat 2009 tarihli, 2009/7 sayılı bir Çevre Orman Bakanlığı Genelgesi var. Özellikle bu ÇED uygulamalarına ilişkin yürütmeyi durdurma kararlarının nasıl uygulanacağına dair yol gösterici bir genelge.

Bu genelge iki hükümden oluşuyor. Birinci hüküm, ÇED olumlu kararının tüm ya da bazı bölümleri yönünden değişik gerekçelerle yürütmenin durdurulması iptal kararları verildiği belirtilerek, verilen bu kararların gereğinin yerine getirilmesinin, projenin inşaat çalışmalarının devam ettiği zamana denk gelmesi durumunda, yürütmenin durdurulması iptal kararlarının yerine getirilmesinden önce proje sahibine çevre emniyetinin alınması, can ve mal güvenliğinin sağlanması ve çevre sorunlarına yol açacak durumların ortadan kaldırılması için idare tarafından makul süreler verilmesi yönünde bir genelge hükmü.

Bu makul sürenin ne olduğu, uygulamada çok ciddi anlamda uzun süreler olarak karşımıza çıkıyor. Maalesef ki İdari

Yargılama Usulü Kanunu gereğince 30 gün içerisinde derhal uygulanması gereken bu kararların, idarelerce verilen makul süreler içerisinde can ve mal güvenliğinin sağlanması, çevre sorunlarına yol açacak durumların ortadan kaldırılması gibi muğlâk ifadelerle maalesef ki, yürütmeyi durdurma kararlarının da ötelendiğini görüyoruz.

Yine ÇED davalarında özellikle karşımıza çıktı, mahkemelerin yürütmeyi durdurma veya iptal kararı gerekçelerinde açıkça iptal gerekçesine dayanak teşkil eden düzenlemelerin, davalı idareye sunulan proje sahipleri tarafından taahhüt edilmesinin veya bunlara ilişkin eksikliklerin derhal giderilmesi halinde ÇED sürecinin baştan işletilmeyeceği, ÇED olumlu kararının derhal tekrar belge üzerinden ilgili başvurucu şirkete verilmesine ilişkin düzenleme.

Bu genelgenin iki düzenlemesi de dava konusu edildi, 2009 yılında Danıştay 6. Dairesinin makul süre verilmesine ilişkin uygulamanın yürütmesini durdurdu. Diğer yöndeki talebi ise reddetti. Her iki taraf da, hem Çevre Mühendisleri Odası, hem de Çevre ve Orman Bakanlığı İdari Dava Daireleri Kuruluna itiraz etti. İdari Dava Daireleri Kurulu Çevre Orman Bakanlığının itirazını kabul ederek, makul süre verilmesine ilişkin durdurma kararını da kaldırdı.

Şimdi bu kararın, özellikle derdest bir karar, ama uygulamada çokça karşımıza çıkan bir uygulama olması sebebiyle, çok önemli bir hususu da aslında değerlendirmek gerekiyor. O da şu: Aslında ÇED süreci baştan aşağı tüm projenin başına gelebilecek, inşaat aşamasında dahi mevcut durumla ilgili alınacak tedbirleri, bu tedbirlerin ve tehlikelerin nasıl bertaraf edileceğine ilişkin tüm prosedür ve işlemleri düzenleyen bir dosya.

Dolayısıyla aslında bu dosyada birtakım düzenleme konusu edilmemiş ve daha sonradan ortaya çıktığı iddia edilen her şey, aslında proje için yapılan başvuruda ÇED dosyası içerisinde muhakkak ki değerlendirilmesi gerekiyor. Dolayısıyla idarenin makul süre vermesi bu anlamda hukuka uygun olmadığı

düşüncesindeyiz ve bu makul sürelerin de özellikle hidroelektrik santrali uygulamalarında, maalesef ki Kuzey Karadeniz'de çokça uygulandığını da yapılan yazışmalarda elde edilen belgelerle de tespit ettik.

Yine genelgenin ilgili hükmündeki, biraz önce Abdurrahman Beyin de bahsettiği bilirkişi incelemesinde sadece can suyu olarak bırakılacak metreküp oranına ilişkin bir açık tespit var ise, bu anlamda şirketin bu taahhüdünü daha da arttırması halinde yeniden bir ÇED süreci işletilmiyor. Bu projenin hızlandırılması amacıyla getirilmiş olduğunu düşündüğümüz bir düzenleme. Fakat tabi tartışılması gereken de şu çevresel ve ekolojik etkiler çok büyük bir bütün. Yani oradaki 10 metreküp suyun bir anda 100 metreküpe çıkması da daha başka bir etkiler yaratıyor oradaki ekosistem açısından. Dolayısıyla sadece o taahhüdün ve açıklıkların tespit edilmesi ve onların giderilmesi sürecinde yine bir belge üzerinden tamamlanmasını gerektirmiyor düşüncesindeyiz. Çünkü ÇED süreci, aynı zamanda bir halkın katılımı sürecidir. Bu anlamda eksikliklerin de maalesef ki uygulamada çıkarılan bazı düzenleyici işlemlerle de devam ettirildiğini görüyoruz.

Yine son olarak Ayşegül Hanım bahsetti, üçüncü yargı paketi adı altında, geçen gün Adalet Komisyonundan geçen tasarıda önemli olabilecek birkaç düzenleme var. Özellikle Danıştay ve idare mahkemeleri, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç ve imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilecek. Yürütmenin durdurulması kararlarında, idari işlemin hangi gerekçelerle hukuka aykırı olduğu ve işlemin uygulanması halinde doğacak telafisi güç ve imkânsız zararların neler olduğu belirtilecek. Sadece ilgili kanun hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulduğu gerekçesiyle yürütmenin durdurulmasına karar verilemeyecek.

Yine uygulamada, dava dilekçesi ve eklerinden yürütmenin durdurulması isteminin yerinde olmadığı anlaşılırsa, da-

valı idarenin savunması alınmaksızın istem reddedilebilecek. Aynı sebeplere dayanılarak ikinci kez yürütmenin durdurulması isteminde bulunulamayacak. Bugün 2577 sayılı Kanunda, mevcut şartlar içerisinde yeni birtakım değişiklikler bulunması halinde, harcının ikmal edilmesi durumunda, ikinci kez yürütmeyi durdurma talep edilebiliyordu. Fakat mevcut düzenlemeyle birlikte maalesef ki, artık ikinci kez yürütmeyi durdurma talebinde reddedilen işlemlere karşı bulunulamayacak.

Yine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunda bulunan, şu anda yaklaşık 6000 diye söylenilen –*tasarı içerisinde geçiyor*- dosyanın karara bağlanabilmesi için, bu kurulun bir daimi kurul haline getirilmesi geçici bir süre söz konusu ve çalışma usulü değiştiriliyor. Söz konusu 6000 dosyanın iki-üç yıl içerisinde karara bağlanması hedefiyle, söz konusu dairede görev alacak hâkimler kendi dairelerinde görev almadan, sadece İdari Dava Daireleri Kurulundaki dosyaları görüşmek üzere, bu aradaki geçiş dönemi içerisinde görevlendirilecekler.

Çok kısa olmakla birlikte, birkaç şeyden de bahsetmem gerekiyor. Özellikle idari yargı kararlarının uygulamada uygulanmaması sebebiyle ilgili kişilerin bir ceza kovuşturmasına maruz bırakılması için yapılabilen işlemler, maalesef ki Memur Muhakematı Kanunu ve ona bağlı yasal düzenlemelerle birlikte, bugün neredeyse fiili anlamda kullanılamayan bir hak haline geldi. Dolayısıyla önce işleme koymama kararı, o karara yapılan itirazın kaldırılması halinde müfettiş ataması ve meni muhakeme kararına yine bir itiraz aşaması öngörülüyor. Bu itiraz aşaması sonrasında dosya hasbelkader savcımızın önüne gelirse, savcı da dosyada yeterli ve gerekli bir araştırma yapmadan takipsizlik kararı veriyor ve en yakın ağır ceza mahkemesine yapılan itirazlar da dosya üzerinden görüşülüyor. Bu aşamaların hiçbirinde maalesef ki etkin bir şekilde görev ve yetki alamıyoruz, iddialarımız da maalesef yeterli bir şekilde değerlendirilemiyor.

Yine çevre davalarında bizim için hayati bir olmazsa olmaz olduğunu düşündüğümüz, davanın reddedilmesi halinde, temyiz aşamasında yürütmeyi durdurma talebimiz ve buna

bağlı olarak temyiz aşamasında duruşmalı yapılması talebimiz. Maalesef ki yerleşik uygulama kuralları gereği, özellikle temyiz aşamasında Danıştay tarafından duruşma açılmaması, bu anlamda birtakım iddialarımızın da temyiz aşamasında dile getirilmesi de maalesef ki engelleniyor.

Hep bahsettik, yargının biraz yavaş ve geç işlemesi, özellikle uygulamada verilen kararın da hukuk dünyasında bir etki doğurmaması sonucunu maalesef ki doğuruyor. Üçüncü köprü ihalesiyle ilgili açılan bir davamızda, üzerinden iki kez ihale ertelemeyi kararı verildi ve mevzuatta ve Çevre Kanunu gereğince çevresel etki değerlendirmesi yapılmadan projeler ihale edilemez hükmüne dayalı olarak çok basit bir şekilde verilmesi gereken bir yürütmeyi durdurma ve iptal kararı, maalesef 2,5 yıldır Ankara 13. İdare Mahkemesinin önünde, en son projeye ilişkin ihale süreçleri iptal edildi. Devlet kendi eliyle bir ihaleyi bir konsorsiyuma teslim etti, maalesef bugün hâlâ o davada bir karar yok. Fakat davanın etkisiyle üçüncü köprü için ÇED raporu muafiyetle ilgili olarak yapılmaya başlandı, ona ilişkin bir sözleşme imzalandı.

Son olarak şundan da bahsetmek gerekiyor. Özellikle geçici 3. madde bizim için çok kritikti, bütün çevresel etkiler açısından. Çünkü Türkiye'nin yaklaşık kalkınma stratejisi içerisinde belirlediği bu süreç içerisinde, yaklaşık 40-50 yıllık yatırım planları var, Devlet Planlama Teşkilatının yatırım planları içerisine aldığı. Sabahki oturumda da bahsedildi, 83 yılında Çevre Kanununun çıkarılması ve kanunun 6 ay içerisinde çıkarılmasını söylediği ÇED yönetmeliğinin 10 yıl sonra çıkarılması. Bu aradaki geçiş dönemindeki projelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmemesi için bir geçici maddeyle, bugüne kadar yapılan beş değişiklikte bu geçici madde korundu.

En son 2010 yılında Danıştay'da açtığımız davaya yapılan itirazda, İdari Dava Daireleri Kurulu ÇED Yönetmeliğinde geçici 3. maddenin yürütmesini durdurdu. Orada belli bir kriter belirledi. Bu kriter uyarınca Çevre Orman Bakanlığı, 14 Nisan 2011 tarihinde tekrar muafiyete ilişkin bir düzenleme getirdi geçici 3'ü ve 1993 yılından önce yapılmış faaliyetler açısından

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunu açık bir gerekçeyle yürütmesini durdurduğu işlemlerde muafiyet sınırını, ek 1 ve ek 2 projeleri kapsamında 2013 ve 2015 yılına kadar daha da ilerletti.

Buna karşı açılan, hemen ertesi gün açılan dava, maalesef ki Danıştay dairelerinin, yeni dairelerin kurulması, dosyanın oralara tevzi sebebiyle yaklaşık 1,5 yıl sonra gerek tetkik hâkimi ve Danıştay daire savcısının verdiği olumlu görüşe rağmen, durdurulması görüşüne rağmen, heyetçe gerekçesiz bir şekilde reddedildi. Dosya, biraz önce de bahsettiğim 6000 dosyaya eklenmek üzere İdari Dava Daireleri Kuruluna itirazen götürüldü.

Bu karara bağlanmadığı sürece, Türkiye'nin en büyük yatırımları, Ilısu Projesi, Gebze Orhangazi İzmir Otoyolu, nükleer santral projelerinin hepsinin ÇED muafiyeti geçerli. Bu ÇED muafiyeti bütün planlama süreçleri içerisinde, projenin adı dahi geçmiş olsa muafiyet olarak bugün hâlâ maalesef ki kabul ediliyor. Buna ilişkin de uygulamanın da idareler tarafından maalesef ki uygulama sorunu haline bizzat kendilerinin getirdiğini düşünüyorum.

Soru cevaplarla belki daha da geliştirebiliriz. Teşekkür ederim beni dinlediğiniz için. (Alkışlar)

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ediyoruz. Sorularınız varsa sevgili konuklar, buyurun.

ÖMER AYKUL'UN KONUŞMASI

Av. ÖMER AYKUL- Şöyle bir karar aldım, müvekkilim TEMA Vakfı adına müdahil olduğumda, dava açma imkânı varken bu imkânı kullanmayıp, müdahil olduğunuzdan reddine. Şimdi öyle bir kararı alan başka meslektaşım var mı? Bir de Sevgili Abdurrahman Bey buna bir yorum getirir mi? Çünkü ben biraz anlayamadım, böyle bir karar var. Teşekkür ediyorum.

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Benim verdiğim bir karar olmadığı için, şimdi ben yorum yapamayacağım. Yani usulen böyle ilk kez ben de duyuyorum, yani 15 yıllık meslek hayatımda ben de ilk kez sizden duyuyorum.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Yani dava açma süresi içerisinde dava açma hakkını kullanmayan kişiler, daha sonradan davaya müdahil olmada menfaati bulunmadığına yönelik.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Bir şey ilave etmek istiyorum. Buradaki müdahillik konusundaki problem, aslında yine Hukuk Muhakemeleri Kanunundan kaynaklanıyor. Adli yargıdaki gibi asli müdahil, feri müdahil ayrımı var. Fakat idari yargıda feri müdahil formatında götürülmesi gerekiyor dosyadaki müdahilliğin, yani dosyada devam etmesi o şekilde. Çünkü tek başına temyiz yetkisi yok, çok sınırlanmış.

Bu da yine uyumsuzluktan kaynaklanıyor. Yani o elbisenin idari yargıya uygulanmasından kaynaklanıyor, onun sonuçlarından bir tanesi belki de. Yani bu kararın verilmesinin nedeni, belki İdari Usul Kanununun kendi maddeleri içerisinde düzenlenmiş olsa, bu atıf değil, atıf yapılmadan 2577'in içerisinde bu ilgili maddeler düzenlenirse, bu tür sorunların önüne geçilebileceğini düşünüyorum.

En son seminere katıldık, orada bile tartıştık yani aynı şeyi. Biz feri müdahil şeyinde devam ettiriyoruz.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Hayır, İdari Yargılama Usulü Kanununun aslında özünde bulunan, hani davacının yanında müdahil olduğu için, o temyiz etmediği sürece temyiz edememe sonuçlarını. Yani sonuçta feri müdahillik olarak devam ediyor hâlâ.

Ben kısaca bir cümleyle de şeyi ifade etmek isterim. Bu müdahale süreçlerinin kilitlenmesiyle ilgili sorunda, özellikle uygulamadan doğan ve maalesef ki hâkimlerimizin inisiyatifini kullanmamasından kaynaklı davaların çıkmaza düştüğünü düşündüğümüz bir uygulamadan da bahsetmem gerekiyor.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Müdahale talebinin mahkemece reddi halinde, 2577 sayılı Kanunda bir itiraz usulü öngörülmüyor. Fakat buna rağmen müdahale talebinin reddi, bölge idare mahkemesine gönderilmesi talebiyle yapılan itirazlar, mahkemelerce hani kanunda böyle bir başvuru yolu yoktur diye evrak üzerinden reddedilmesi gerekirken, her seferinde dosya bölge idare mahkemesine gönderiliyor. Bölge idare mahkemesi kanunda böyle bir düzenleme olmaması sebebiyle dosyaya karar verilmesine yer olmadığına kararı verip, dosyayı mahal mahkemesine geri gönderiyor. Yeni bir müdahillik geliyor, o reddedilirse tekrar bölgeye gidiyor. Yani bu 130 kez karşılaştığınız bir durum olduğunda, artık hukukla izah edemez bir hale geliyorsunuz.

Dolayısıyla hani bir uygulamada ben dosyayı yürütmeyi durdurma talebim reddedildiği aşamada yasada böyle bir şey yer almamasına rağmen dosyayı bu aşamada temyiz ediyorum diye Danıştay'a nasıl gönderemiyorsam, mahkemelerce bu taleplerin de evrak üzerinden görüşülüp, bölge idare mahkemesine gönderilmemesi gerekiyor.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Buyurun.

HASAN SITKI ÖZKAZANÇ'IN KONUŞMASI

HASAN SITKI ÖZKAZANÇ (Elektronik Mühendisi)- Sayın Abdurrahman Başer'e bir sorum var. Ben Karadeniz sahil yoluyla ilgili davaların yürütülmesi sürecinde bulundum, Danıştay 6. Dairesinde yürüdü ve doğrusu o dönemde biraz hukuka inancım zayıflamıştı. Şöyle ki; iki yıl içinde bilirkişi incelemeleri yapılabildi, yürütmeyi durdurma talepleri esastan incelenmedi ve yol bittikten sonra iptal kararlarını elde ettik, ama HES'lerle ilgili davalarda Rize'de, gerçekten devrim niteliğinde bir gelişme oldu ve savunma bile alınmadan yürütmeyi durdurma kararları verildi ve bunlar da onandı daha sonra.

Ben Abdurrahman Beye şunu sormak istiyorum: Bu hakikaten pek yaygın olmayan, hukukçu olmama rağmen bir uygulama ve doğru olumlu bir uygulamaydı. Bu noktaya nasıl gelindi?

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Yani bu kendi mahkemedeki heyetimizin oluşturduğu bir uygulama. Buradaki düşüncemiz, şu düşünceyle hareket ettik: Başta yürütmeyi durdurma kararını vermemiş olmamız halinde, bu tesislerin hem yörenin özelliğinden kaynaklandığı için, hem ağaç kesilmesi, tesisler derelerin kenarında yapıldığı için, bu çıkan taşların derenin içerisindeki suyu kapama, işte ciddi sorunlar oluşturuyor. Hem de tesislerin belli bir aşamaya geldikten sonra bu kişilerin herhangi bir olumsuz karar üzerine devlete karşı açacakları tazminat davaları da düşünüldüğünde, biz bu süreç başlamadan süreci durduralım, keşif bilirkişi incelemesi yaptıktan sonra gerekçelendirdik. İşte inşaat süreci, çevreye olacak etkileri, yani kısaca geniş bir savunmaya kadar kabul kararı vermedik, ama kısaca sebebini açıklayacak bir şekilde bir-iki satırla belirterek, savunmaya gelinceye kadar kabul kararı verdik. Sonuçlarında da çok, geri dönüşünde de çok sağlıklı bir şey yürüttüğümüzü, bütün dosyalarda da aynı uygulamayı yaptık. Bu nedenle de hiçbir sorunla da karşılaşmadık.

Yani bütün açılan davalarda, eğer ehliyet usuli bir nedenden dolayı davayı reddetmemişsek, işte dava açma süresi, ehliyet. Bunun dışındakilerinin hepsinde bu uygulamayı yerine getirdik, sağlıklı bir sonuç ortaya çıktı. Danıştay'da bizim kararlarımızı dediğiniz gibi onadı, herhangi bir problem çıkmadı, bölge de kaldırmadı kararlarımızı. Yani biz savunmaya kadar kabul kararı verince, bölgeye kadar, bölge de itirazları reddetti.

Şimdi az önce ben baktım, o feri müdahil açıkça düzenlenmiş, zaten 66-69. maddeleri diyorlar. Ben kendim de baktım, şu an 65. maddesinde asli müdahale, 66. maddesinde de 6100'ün feri müdahale düzenlenmiş. Yani dediğim gibi bu bizim şeyimize, ben hâlâ diretiyorum bu konuda. HUMUK'da atıf devam ettiği sürece, idari yargıçlarının da önünün açılmadığını, yani çok böyle sorunla karşılaşabileceğimizi ben düşünüyorum. İnşallah yeni kanun çalışmalarında, akademisyenler var katılanlar, bizim yargı camiasında da büyüklerimiz var, arkadaşlarımız var katılanlar. Bu konuda inşallah bir direnç gösterirler de, yani Kanunlar Genel Müdürlüğü bildiğim

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

kadarıyla yeniden bir düzenleme yapılmasın, bu kadar işte kitapları kalınlaştırmayalım kanunları diyor. Aynı şeyler var, ama uymuyor. Yani 2577'in kendi içerisinde düzenlemesi gerekiyor, bazı sorunlar da bundan kaynaklanıyor. Teşekkür ediyorum.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ediyoruz. Başka soru yoksa var mı? Buyurun önce siz.

ALİ AYDIN ÇALIDAĞ'IN KONUŞMASI

Av. ALİ AYDIN ÇALIDAĞ (Çanakkale Çevre Komisyonu Üyesi)- Ben Abdurrahman Beye bir soru soracağım. Ben Çanakkale Barosu Çevre Komisyonu üyesi Av. Ali Aydın Çalıdağ.

Abdurrahman Bey öncelikle sizi Rize'deki verdiğiniz kararlardan dolayı bir hukukçu olarak tebrik ediyorum. Danıştay Başkanının bundan sonra idarelerin önünü açacak kararlar vereceğiz şeklindeki beyanından sonra, kaç idare mahkemesi hâkimi sizin gösterdiğiniz direnci gösterebilecektir? Bununla ilgili yorumunuzu almak istiyorum.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Şimdi bunu yorumlamak bana düşmez, ama söylemeden önce de baskı hissedebilecek bir karaktere sahip olan insanlar bunu her zaman hissederler, ama böyle bir kriter, onu zorlayıcı bir kriter olmayacağını düşünüyorsa. Yani biz Rize'de görev yaptık, Rize Başbakanın memleketinde görev yaptık. Bir hâkim olarak ben kendimi baskı altında hissediyorsam, dava açıldığı zaman baştan itibaren yürütmeyi durdurma kabul kararını vermem. Yani bu kişilerin kendi, böyle bir kendi hayal dünyasında psikolojik baskı oluşturacak unsurlar kendilerine yaratıyorlarsa, mesleklerinin sonuna kadar devam ederler, ama yaratmıyorlarsa sorun da olmuyor. Sonuçta Rize'deydim, Rize'de kurul bizi uygun gördü Ankara İdare Mahkemesi Başkanı olarak atadı. (Alkışlar)

Herkes kararlarıyla konuşacak. Biz kararlarımızı verdik, kararlarımız Danıştay'da onananlar var, bozulanlar var, problem değil, ama buradayız, görevimize burada devam ediyoruz.

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

Herhangi bir problem yok benim için bilemiyorum, kişisel bir durum yani. Danıştay Başkanının görüşü de, kendi görüşüdür, ona bizim diyeceğimiz bir şey, ben söyleyemem buradan.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Teşekkür ederiz. Ülkü Hocam buyurun.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Teşekkür ederim. Sayın Yargıç Beşer'e bir soru sormak istiyorum. Genellikle karşılaştığımız şey şu kararlarda: Yürütmeyi durdurma kararlarını karşılaştırdığımız zaman, yürütmeyi durdurma talepleri kabul edilirken sayfalar dolusu gerekçeler yazılıyor, reddederken sadece 2547 sayılı Kanunun o maddesine atıfta bulunuyor, o maddeye uygun olmadığı için reddedilmiştir deniyor. Niçin böyle davranılıyor?

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Ben istatiksel olarak bir veriyle cevabınızı vereyim. Şu an Ankara 2. İdare Mahkemesinde 2600 derdest dosyamız var. Bunların yüzde 75'i de yürütmeli açılmış. Bu kadar esastaki dosyanın, eğer zaten gerekçelendirmesini açık hukuka aykırılık ve telafisi güç ve imkânsız zarar yoksa reddediyoruz. Eğer bunu gerekçelendirmeye kalkarsak, az önce belirtilen 1 ay, 1,5 aylık süreler 3 ay, 4 ay, 5 ay olur. Şu an yazılmayan, yani ortalama yazma süresi Ankara'daki idare mahkemelerinde 2 ay, 3 ay. Yani hâkimler iş yoğunluğu altında ciddi şekilde bir baskı altında, yani iş baskısı altında. Yani YD kararlarında da reddedilenleri de kanuni zorunluluk olmamakla birlikte gerekçelendirip yazarsak, mahkemedeki işlerin yürüme imkânı olmaz şu iş yoğunluğu içerisinde.

Her mahkemenin 500 tane dosyası olursa yılda bakacağı, ret kararlarını da gerekçeli olarak yazabilirler, buna zaman olabilir.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Ben demek ki yanlış algıladım, çünkü mahkemeler kabul kararlarını

ABDURRAHMAN BEŞER'İN KONUŞMASI

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Kanuni zorunluluk var, kabulü gerekçeli yazıyoruz. Açık hukuka aykırı diyoruz işte, hukuka aykırılık yok, telafisi güç ve imkânsız bir zarar yoktur diyoruz, bu da bir gerekçedir sonuçta, kanunun belirttiği bir gerekçe, yani sonuçta bir gerekçe. Yani tatmin etmeyebilir, ama o aşamada bunu karşılaması mümkün değil, zaten esasta karşılayacak. Yani yürütmesini reddetti, esasta, esas karar zaten idare mahkemeleri adli yargıdan farklı olarak zaten ciddi bir gerekçelendirilmiş şekilde, bence tatmin edici şekilde kararlar veriliyor. Artık lehe, aleyhe olur onu bilemiyorum, ama.

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Demek ki ben yanlış algılamışım. Kabul edildiği zaman yürütmeyi durdurma talebi, idareyi tatmin etmek için bu kadar uzun gerekçe yazılıyor, ama başvuran bireyleri tatmin etme zorunluluğu olmadığı için reddedilmiştir deyip bitiriyorlar. Yani böyle algıladım ben hep.

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Ben 15 yıla yaklaşık bir süreçte, burada büyüklerimiz de var bilirler. 2577'de yürütme ret kararlarına gerekçe yazan, yazılma durumu yok gibi, yani yazılmıyor.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Oturum süremizi ziyadesiyle aştık yalnız.

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Bir şey söyleyerek bitirmek istiyorum konuşmamı izin verirseniz. Yani bütün bu konuşmalardan, sayın yargıcın konuşmalarından tabi öyle bir sonuç pek çıkarmak istemiyorum, ama avukat arkadaşımızın Emre Beyin konuşmasından sonra. Artık idari yargılama, daha doğrusu idari yargı denetlemesi, bir de denetlememesi var Türkiye'de. Dili varmıyor, idari yargı çökmüştür demek her şeyi ifade eder zannediyorum. Teşekkür ederim.

ABDURRAHMAN BEŞER (Ankara 2. İdare Mahkemesi Yargıcı)- Kusura bakmayın Hocam, çalışan şu anki hâkim savcılara da, hâkim arkadaşlarımıza da haksızlık olur. Yani dediğim gibi şu an

ÜLKÜ AZRAK'IN KONUŞMASI

Prof. Dr. ÜLKÜ AZRAK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Düzenlemeleri kastediyorum ben. Bundan sonra artık idarenin denetlenmemesini istiyor devlet, onun için böyle düzenlemelere gidiyor. Çünkü yürütmeyi durdurma kararının olmadığı yerde idari yargı yoktur, bu kadar.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Size son bir söz vereceğim, buyurun.

SİNAN YÖRÜKOĞLU'NUN KONUŞMASI

SİNAN YÖRÜKOĞLU (Danıştay Başkan Vekili-İdari Dava Daireleri Kurulu Başkanı)- Öncelikle konuşmacılara çok teşekkür ederim, gerçekten aydınlatıcı bilgiler verdiler, ama kendimce bazı katkılar vaktinizi de almamak üzere yapmak istiyorum.

Şimdi idari yargıda usul ne kadar önemlidir? Usul çok önemli olsaydı, 600 maddeye yakın galiba bir hukuk usulü var, 61 maddelik bir Danıştay İdari Yargılama Usul Kanunu var. Demek ki usulün hükümleri içtihatlarla yaratılıyor, hatta zaman zaman, ben 1973'te Danıştay'a başladım. O dönemde bazı Danıştay başkanları, idari yargıda usule ne gerek var görüşünü de dile getiriyordu. Bu şu nedenle: Anayasa Mahkemesinin usulü yok, hukuk devleti yargılaması yapan ve hukuk devletini gerçekleştirmeye çalışan bir yargı organının usul hükümleriyle çok boğmamak lazım. Usul adli yargıda tarafların ne diyelim? Hâkim önündeki arenada nasıl davranacakları, hangi talepleri ne zaman ileri sürebileceklerini öngören iki eşit taraf arasında bir husus. İdari yargılamada olsun, Anayasa Mahkemesindeki yargılamada olsun böyle bir şey yok.

O nedenle İdari Yargılama Usul Yasasının tartışmalı olan maddelerini toplasanız 3- 4 maddeyi geçmez. Bunun dışında da birtakım yargılama olduğu için yapılan keşif, bilirkişi, müdahil vesaire konular var. Burada da Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa İdari Yargılama Usulünün 31. maddesiyle yapılmış göndermeler var. Bu göndermeler İdari Yargılama Usul Yasasının bünyesi içerisine alınsın diye 2000 yılından beri yapılan çalışmalar var. Fakat Danıştay bugüne kadar uygulamalarında, hukuk usulüne yapılan göndermelerin, idari yargılamayla bağdaştığı ölçüde uygulanmasını kabul etti. Bakın bu önemli bir nokta.

Neden önemli nokta? Feragat, biz dedik ki kamu çıkarı gözetmek amacıyla, kamu yararını sağlamak amacıyla bir davayı açıyorsanız, yürütmeyi durdurmadan sonra o davadan feragat edemezsiniz hiçbir aşamada. Nerede yazıyor bu, var mı bunun bir yasal dayanağı? Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda böyle bir sınırlayıcı hüküm var mı? Yok. Neyle çıkıyor? İçtihatla çıkıyor.

Dolayısıyla İdari Yargılama Usul Yasası bir içtihadı öngören ve Danıştay içtihatlarıyla bugüne kadar belli bir noktaya gelmiş bir uygulama var. Şimdi burada en çok tartışılan menfaat meselesi. Menfaat kanunumuzda ehliyet olarak nitelendiriliyor. Davanın ön kabul şartlarından birisi, ehliyetli birisi tarafından açılmış olması. Ehliyetin bir objektif yönü var. O zaten Medeni Kanun ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri çerçevesinde, yani kişinin ehil olup olmadığı konusu orada, o objektif kısmı.

Sübjektif kısmı da, açılan bu davada idari işlemle davacı arasındaki menfaat bağını kurabilmek. Menfaatin, hocalarım burada çok çeşitli tanımları yapabilirim, ama üzerinde ittifak edilen bir tanımı var mı? Nedir menfaat? En kolay tanımı, hakkın ötesinde bir şeydir. Bu tanım ifade ediyor mu? Etmiyor. O zaman Danıştay kararlarıyla menfaatin hukuk devletini, çünkü iptal davaları objektif nitelikte davalardır ve hepsinin amacı bir anlamda hukuk devletini ve idareyi hukuk sınırları içinde tutmayı hedefler. Bu nedenle menfaat meselesi hakkı aşan gerçekten bir husustur. Hakkı ihlal edilmemiş olsa bile, kişi menfaatini ihlal eden bir işlemle bağlantı kurup, dava açabilir.

Menfaatin şartlar var. Güncel olacak, aktüel olacak, meşru olacak, kişisel olacak. Danıştay'ın içtihatları var. Diyor ki; aktüel olmak davanın bütün aşamalarında, davayla bağlantısı olmak amacına gelmez. Davayı aştığı anda davayla bir menfaat ilişkisi varsa, bu ilişkiyi sonuna kadar aramak gerekmez, başlangıçtaki şey yeterlidir. Birinci tespitimiz bu olsun.

İkincisi, efendim meşruiyet. Zaten üzerinde bir tartışma yok, kişisellik en önemli kısım burası. Menfaat kişisel olmalı.

SİNAN YÖRÜKOĞLU'NUN KONUŞMASI

Danıştay içtihatları çok eski yıllardan, yani bunlar bakın böyle bir 5 senede, 10 senede değil. Yani ben 40 senedir ve 40 sene önce de, benden 40 sene önceki insanların yarattıkları o içtihatları uyguluyorduk. Kişisellik diyor, sadece o şahıs hakkında alınmış olması değildir. O şahsı ilgilendirmese bile, hakkını ihlal etmese bile, menfaatini ihlal eden bir şey varsa, bu konuda o iptal davası açabilir. Tam yargı davaları farklı tabi.

Peki, menfaati kim tespit edecek? Bunu tanımlayabilir miyiz bir kanunda? Hangi davada menfaat nasıl olacak, böyle bir kazuistik yöntem var mı? Yargı belirleyecek. Şimdi bugüne kadarki yargı uygulamalarında, kişiler yönünden çok bir problem yoktu. Daha çok konu tüzel kişilerin hangi konularda dava açacağı. Çok eski kararlarda o da tartışma konusu değildi. Neden değildi? Çünkü idari davalarda böyle çevre vesair gibi sorunlar yoktu benim mesleğe başladığımda. Klasik davalar vardı, onlar görülüyordu, orada da çıkan menfaat ihlallerinde, özellikle bu meslek kuruluşları, odalar, dernekler, sadece üyelerini ve kendi tüzel kişiliklerini ilgilendiren konularda iptal davası açabilirlerdi.

Fakat giderek zaman içerisinde, efendim çevre meselesinin, özelleştirme meselelerinin artması, idari yargının görev alanının genişlemesi ve çok önemli bir unsur sivil toplum örgütlerinin, artık toplumun temelini oluşturan, örgütlü toplumun diyelim temeli sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkması bir sarsıntı yarattı. Bunlar doğrudan kendi tüzel kişiliklerini ilgilendiren bir konuda dava açmıyorlar. Üyelerinin de doğrudan ilgilendiren konu değil, ama ülkenin genel meselelerini ilgilendiren, bir özelleştirme konusunda dava açabiliyor, bir tarihi eser konusunda dava açabiliyor, bunlar ne olacak? İçtihat birden gelişmiyor, süreç içerisinde gelişiyor. Bunlarda da böyle bir meşru bağlantı kurulabiliyorsa, bir menfaat ilgisi kurulabiliyorsa, dava açma ehliyetleri kabul edildi.

Bir dönem geldi milletvekili maaşlarıyla ilgili dava açılması üzerine, hatta Ankara Hukuk Fakültesi Hocası Doğan Bey, bir de eski Ziraat Bankası Genel Müdürü özellikle milletvekilleri maaşlarındaki her artışa karşı dava açıyorlar ve onun dayanağı olan yasaya aykırılığını ileri sürüyorlar.

SİNAN YÖRÜKOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Efendim toplarsak biraz.

SİNAN YÖRÜKOĞLU (Danıştay Başkan Vekili-İdari Dava Daireleri Kurulu Başkanı)- İsterseniz anlatmayayım.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Yok, ben diğer konuklarımız için çok programımız sarktı diye, tabi buyurun.

SİNAN YÖRÜKOĞLU (Danıştay Başkan Vekili-İdari Dava Daireleri Kurulu Başkanı)- Ben sabahtan beri söylenilene bir, yani şurada şunu söyledi ben bunu çürüteyim anlamında değil.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Biz de öyle değerlendirmiyoruz.

SİNAN YÖRÜKOĞLU (Danıştay Başkan Vekili-İdari Dava Daireleri Kurulu Başkanı)- İsterseniz burada bırakayım.

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Buyurun o zaman.

SİNAN YÖRÜKOĞLU (Danıştay Başkan Vekili-İdari Dava Daireleri Kurulu Başkanı)- İdari Yargılama Usul Yasasını değiştirdiler. Sadece dediler ki, çevre, tarih, kültür varlığı vesaire gibi konularda menfaati ihlal edilenler dava açar, hak ihlalinde dava, diğerlerinde hak ihlali gerekir. Anayasa Mahkemesine gitti, Anayasa Mahkemesi iptal davalarının ana unsurunun menfaat ihlali olduğundan bahisle, İdari Yargılama Usul Yasasının iptal davalarını tanımlayan ilgili maddesinde yapılan yasal değişikliği iptal etti.

Şimdi geldik baro meselesine. Bugüne kadar TMMOB'un açtığı davalar var, efendim işte Maçka'da Taşkışla'yla ilgili açtığı davalar var filan, bunlar hepsinde ehliyetli olduğu kabul edildi, menfaat bağı. Barolarla ilgili Avukatlık Kanununa hüküm ilave edilince, insan hakları ve hukukun üstünlüğü meselesi, şimdi bu yeni bir tartışma konusu haline geldi, bunlar dava açabilirler mi? Açarlarsa hangi konuda açarlar?

SİNAN YÖRÜKOĞLU'NUN KONUŞMASI

İnsan hakkını doğrudan doğruya ilgilendiren bir konuda dava açabileceklerinde hiçbir tereddüt yok. Cezaevleriyle ilgili açtılar vesaireyle açtılar. İmar planlarında bir tartışma çıkıyor.

Arkadaşımız söyledi, dedi ki imar planlarıyla ilgili başlangıçta ehliyetli olduğuna dair verilen kararlar var. Fakat zaman içerisinde, şimdi bu kararlardan yine örnek verdi, anlatıldı, bir dönme var. Dava Daireleri Kurulunda Bursa Barosunun açmış olduğu bir davada, en son kararda 1 oy farkla dedi arkadaşımız, evet baro dava açmaya ehliyetlidir diye. Geçen gün plan olmamasına rağmen, tütün ve alkollü içkilerle ilgili bir yönetmeliğin iptali istemiyle, bu yönetmeliğin tek tip muhafazakâr bir insan tipi yaratmak istiyor temel iddiasıyla İstanbul ve Ankara Baroları tarafından açılan davalarda, daire ehliyetli gördüğü halde, Dava Daireleri Kurulunda yine 1 oyla bu sefer baronun bu konuda dava açamayacağına dair bir karar ortay çıktı.

Şimdi bir de efendim, Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Vakfı, Mümtaz Hocanın kurduğu vakıf vardı, özelleştirmelere karşı dava açıyordu, ehliyetli kabul edildi. Şöyle bir örnek onu da tartışmak istemem, ama belirtmek, neden ehliyetli sayılmadı. Bir dernek Ankara'nın bütün belediyelerini tarayarak, hangi parselde ne gibi değişiklik yapıldığını tespit edip, o parselle ilgili dava açmasıyla ilgili bir ehliyetsizlik, menfaat şeyinin olmadığına dair verilmiş olan bir karardır.

Dolayısıyla sürecin tabi bu kadar böyle baroyla ilgili 1 oy öyle, 1 oy böyle olmaması lazım, bunun bir şekilde mutlaka oturması lazım, ama menfaat konusu gerçekten yargı organının hukuk devletiyle iptal davası arasındaki ilişkiyi nasıl görüp ve nasıl yorumladığına bağlı olan bir husus.

Zaman içerisinde bakalım biz de göreceğiz, biz de bekliyoruz. Fazla uzatmak istemiyorum, bir TEMA avukatımız söyledi. Dedi ki, ben böyle bir kararı hayatımda duymadım. Halbuki bu karar ki, kendileri çok dava da açarlar. 10. Dairenin eski kararlarında da dile getirilen, ama Dava Daireleri Kurulunca benimsenmemiş bir içtihattır. Orada söylenilen şey, müstakil dava açabilen, o dava açma süresini kaçırdıktan sonra, başka bir da-

vacının yanında davaya müdahil olamaz. Bu görüş şimdi tekrar ortaya çıktı mı çıkmadı mı bilmiyorum, ama bu görüş var, ilk kez de icat edilmedi. Bu görüşün de kuvvetli savunucuları var.

Efendim son bir şey müdahaleyle ilgili. Müdahale bir ara kararı, ara kararı itirazı olmaz. Siz itiraz diye yazdığınız için onu bölgeye mutlaka gönderiyorlar, ama nihai kararla birlikte müdahale talebi reddedilenin de temyiz isteklerini kabul ediyoruz ve öncelikle temyize konu olan kararı müdahale yönünden inceliyoruz. Müdahale talebinin kabul edilmesi gerektiğine karar verirsek, bozup dosyayı ilgili mahkemesine veya dairesine gönderiyoruz.

Müsamahanıza sığınarak son bir kez yürütmeyi durdurmayla ilgili, yürütmeyi durdurma çok tartışmalı bir konu. Yürütmeyi durdurma olmazsa iptal davası olmaz, yürütmeyi durdurma olmazsa hukuk devletini gerçekleştirmek çok zor olur, idareyi hukuk sınırı içinde tutmak çok güç olur. 12 Eylül yönetimi yürütmeyi durdurma kararını Danıştay çok veriyor diye şikâyetçi olduğunda, Anayasada hani hep kısa Anayasa olsun diyoruz ya, yürütmenin nasıl verileceğini bile düzenleyen bir Anayasamız var, 81 Anayasası. Orada iki koşulu aradı. Bugüne kadar ki Danıştay uygulaması, sadece telafisi güç bir zararı bile yürütme durdurma nedeni olarak kabul ederken, bu mevcut Anayasa açık hukuk aykırılığı, hukuka aykırılık da değil, açık olması lazım. O nedenle hâkim ben diyor ki, gerekçe yazmak zorundayız.

Öyle bir hale geldi ki yürütmeyi durdurma kararı, nihai karar gibi oldu. Üç sayfalık yürütmeyi durdurma kararı. Davanın esasında söylenecek hiçbir şey kalmadı artık. Yürütmeyi durdurma kararıyla, hâlbuki yürütmeyi durdurma çok daha başka bir şey, iptal kararı verinceye kadar ki durumu askıya almak, onun koşulları çok farklı olmalı. Maalesef 81 Anayasasında bile öngörülmeyen bir şey, şimdi gelip şu son yargı paketinde savunma alınmadan, bakın iki koşul olacak, savunma da alınacak mutlaka, yürütme kabul kararı verebilmek için.

SİNAN YÖRÜKOĞLU'NUN KONUŞMASI

Peki, bir idari işlemin, dava konusu edilen idari işlemin dayanağı olan bir düzenleme başka bir aşamada iptal edilip, bu işlemin hukuka aykırılığı, o davada verilen iptal kararıyla açıkça ortaya çıkmışsa ve telafisi güç bir zarar da uygulanması halinde söz konusuysa, halen daha savunma mı alınıp yürütmeyi durdurma kararı verilecek? Umarım Meclis Genel Kurulunda bu iş bir şekilde halledilebilir. Fakat yürütmeyi durdurma müessesesinin özünü zedeleyen, gerçekten işlemez hale getiren bir düzenlemedir, komisyondan geçen bu tasarı.

Sabrınız için teşekkür ederim, sağ olun. (Alkışlar)

Av. AYŞEGÜL ALTINBAŞ (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ederiz, sağ olun. Sevgili konuklar oturumu kapatıyoruz. Bir 10 dakika ara verelim, bayağı bir programımız sarktı çünkü bir sonraki oturuma geçeriz. Diğer soruları da çay kahve içerken hep beraber sohbet ederiz. Teşekkürler.

(Çay-kahve Arası verildi)

İdari Yargıda Kamu Yararı Kavramı,
Hukukilik ve Yerindelik Denetimi

Oturum Başkanı

Av. Eralp ATABEK
Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi
Bursa Barosu

Av. ERALP ATABEK (Oturum Başkanı)- Programımızdaki kaymaya rağmen öğleden sonraki ikinci yemek sonrası oturumu açıyorum. Umarım uykunuz filan gelmemiştir, daha dinç oluruz. Ben daha sonra bir oturum var, bu anlamda çok önemli, orada da iyi yıldızlarımız var, onlar da güzel konuşacaklardır.

Konu başlığımız; idari yargıda kamu yararı kavramı, hukukilik ve yerindelik denetimi. Kendi özelimde bu yerindelik denetimi anlamında şimdiye kadar açtığımız Bursa barosunun açtığı davalarda çok önemli saydığımız, çok kritik kararlar aldığımız, Kargil gibi artık iyice afişe olmuş kararlarımızda yerindelik denetimi anlamında çok olumlu yorumları hem kendimiz yaptık, hem kendimizi geliştirdik, hem de idari yargıda da bizi destekleyen yorumlamalara girildi. Bu konuyu inceliyor olmak, hem de bir Danıştay üyesi üzerinden bu konuda bilgilenmek beni mutlu ediyor.

Öncelikle Tacettin Beye sözü vereceğim. Konuşmacılardan kısaca kendilerini tanıtmalarını rica ediyorum. Konuşmalar sonrasında da son bölümde yine soru cevap kısmı olacak. Buyurun.

Dr. TACETTİN ŞİMŞEK (Danıştay 8. Daire Üyesi)- Adım Tacettin Şimşek, 1979 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldum. Avukatlık ve hâkimlik stajından sonra çok kısa süre Şenkaya sorgu hakimliği yaptım, daha sonra avukatlığa geçtim. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Deniz-

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

cilik Müsteşarlığında avukat, müşavir avukat ve hukuk müşaviri olarak çalıştım. Daha sonra Çevre Bakanlığı Birinci Hukuk Müşaviri olarak görev yaptım. 2002 yılından beri de Danıştay üyesi olarak çalışıyorum. Akademik kariyerimi de Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında tamamladım. Bu yıl Şubat ayı itibariyle de, bugüne kadar 8. Dairede çalışırken, 15. Dairede görev yapmaya başladım. Anlatacağım bu kadar kendimle ilgili.

Şimdi kamu yararı, hukukilik ve yerindelik denetimiyle ilgili Sayın Başkanla konuştuğumuzda, tabi epey bir sıkıntı çektim. Yerindelikle ilgili bir tanımı yok. Yerindelik denetimi nedir, hukukilik denetimi denir? Bu işe bakarken de, bu sefer de idari işlemlerin iptali gerekçelerine kadar gitmek gerekti. Bu nedenle kısaca idari işlemlerin iptali istemlerinde denetim sebeplerine kısaca değineceğim, sonra takdir yetkisi, hukukilik, yerindeliğe geleceğim.

Tabii sabahki oturumdaki haklı değerlendirmeler, birazcık kuvveti maneviyemi kırdı, çünkü yargı kararının bir anlamının kalmadığı gibi bir tablo ortaya çıktı. Buna rağmen ben bardağın dolu tarafından, azıcık da olsa dolu tarafından bakmayı daha uygun gördüğümü söyleyeyim. Her şeye rağmen toplumda bir çevre bilinci, giderek daha da büyüyen bir şekilde gelişiyor, böyle değerlendiriyorum ben. Bu görev yaptığım süre boyunca karşılaştığım olaylardan yola çıkarak.

Şimdi idari işlemlerin iptal sebepleri malumunuz, Anayasa ve 2577 sayılı Yasada belirtilmiş. Yetki, şekil, sebep, konu, maksat diye yazılmış ve denetimin sınırı da yine kanunda son Anayasa değişikliğiyle Anayasaya alınarak, yerindelik denetimi yapılamayacağına ilişkin hükümler konulmuş.

Anayasa değişikliği yapıldıktan sonraki genel değerlendirmeler, biraz böyle bazı makaleler okudum HES'ler üzerinden olumsuz değerlendirmeler yapıyordu. Ben psikolojik bir faktör olmasının ötesinde bir anlam taşımadığını düşünüyorum. Çünkü yargıcı yerindelik kavramının tanımından yola çıkarak sınırlayacak şey, zaten idari yargı uygulamasında ve 2577 sayılı Yasada bulunmaktadır. Anayasada açıkça yerindelik denetimi yapılmaz gibi bir ekleminin bu anlamda çok da önemli olma-

dığını düşünüyorum, ama psikolojik bir faktör olarak önem taşıyor. Tamamen de önemsiz demek pek de uygun olmayacak.

Şimdi yetki unsuru, yetki malumunuz kamu düzenindedir. Yetkiler kanunla belirlenmiştir. Bu iptal nedenleriyle ilgili örnekler vermeye çalışacağım. Bu örnekleri de işte çevreyle ilgili meselelerden derlemeye çalıştım. Diğer konular çünkü kitaplarda var, işte 657-76. madde her kitapta görülür rahatlıkla, çevreyle sınırlı olarak bir inceleme yapmaya çalıştım.

Yetkiyle ilgili yer, kişi, zaman, konu yönünden yetkili olması ya da olmaması mümkün olabiliyor. Karşımızda iki-üç tane olay var yetki konusunda. Bir tanesi hatırlanacaktır, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ÇED Yönetmeliği yayınlamıştı bir tarihlerde. Onunla ilgili Çevre Bakanlığıyla bir uyuşmazlığı vardı. Mahkeme Bakanlığın açtığı davayı reddetmişti, Danıştay İSKİ'nin ÇED Yönetmeliği hazırlama yetkisinin bulunmadığını belirterek, mahkeme kararını bozdu, sonra da bozulmaya uyuldu.

Bir başka uyuşmazlık, Çevre Bakanlığıyla Bayındırlık ve İskân Bakanlığı arasında çevre düzeni planlarının hazırlanmasında kimin yetkili olacağı hususunda epey bir sorun yaşamıştı her iki Bakanlık. Tabi Bakanlıkların birbirini yargı önünde dava etmesi pek mümkün değil, ama bir başka uyuşmazlıktan bu meseleler Danıştay'da, 6. Daire önünde tartışıldı ve 6. Daire Bayındırlık ve İskân Bakanlığının çevre düzeni planlarını hazırlama yetkisinin olduğunu karara bağladı, bu kesinleşti. Malumunuz daha sonra Çevre Orman Bakanlığına geçti, şimdi iki Bakanlık birleşerek Çevre ve Şehircilik adı altında bu mesele tam olarak halledilmiş bulundu.

Yine yetkiyle ilgili bir başka husus, şu tür işlemleri oluyor belediyelerin. Belediye meclisinin karar alması gereken hususta encümen kararı alıyor. Davalar açıldığında da, öncelikle yetki meselesinden konu inceleniyor kamu düzeninden olduğu için ve iptal kararı veriliyor. Şekil unsuru da idari işlemin yaratılmasında izlenilen usul ve iradenin dışarıya yansıma biçimi olarak nitelendirebiliriz. Bu da hazırlayıcı işlemler, görüş alma, savunma alma gerektiğinde, usulde ve şekilde paralellik gibi kavramlarla ifade ediliyor.

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

Şöyle bir uyuşmazlık hatırladım. Belediye meclisinin toplantı için karar alma yeri bellidir, onun dışında bir yerde toplandıysa şekil yönünden hukuka aykırıdır ve iptal kararı verilebiliyor. Yine toplantı ve karar nisaplarıyla ilgili uyuşmazlıklar oluyor. Burada da yarıdan bir fazla ne demek, salt çoğunluk ne demek, bu tür tartışmalarla birtakım uyuşmazlıklar yargı önüne getiriliyor. İdari işlemlerin denetimi açısından tabi en önem taşıyan şey sebep unsuru. Zaten sebep unsuru, konu ve maksatla da birlikte bütün, özellikle çevre davalarında çok net bir şekilde gözleniyor ve irdeleniyor mahkemeler tarafından.

Sebep bazen kanunda çok açıkça belirtilir, bir bağlı yetki durumu söz konusudur. Bazen müphem ifadelerle, lüzumunda, gereğinde gibi ifadelerle belirtir, bazen de hiç belirtilmez, burada idari makamların bir takdir yetkisinden söz etmek mümkün. Kanundaki kullanılan ifadeyi söylüyorum ben, bu durumda takdir yetkisi mi olur, değerlendirme marjı mı ya da bir başka ifade mi, takdiri yetki mi? Bu öğretide malumunuz çok tartışılıyor, ama bizim bakacağımız uyuşmazlıklar bakımından kanunda da kullanılan ve yaygın kullanılan takdir yetkisini ben de kullanacağım burada.

Bir başka iptal için değerlendirme unsuru konu. İşlemin konusu, onun doğurduğu hukuki sonuç, hukuk ayrımının meydana getirdiği değişikliktir. İdari işlemin konusu imkânsız olabilir ya da meşru olmayabilir. Konu yönünden o zaman hukuka aykırılıktan söz edebiliriz. Yine geçmişe etkili ve sonuç doğuran işlemlerde de konu yönünden hukuka aykırılıktan söz etmek mümkün olabiliyor.

Maksat unsuru, kamu yaparı olarak nitelendireceğimiz hususdur. İdari işlemin daha iyi yürütülmesi ve kamu yararının sağlanması. Bu anlamda çevreyle ilgili uyuşmazlıklarda da, hep zaten kamu yararı diye söyleriz. Kamu yararı kendini Anayasanın 56. maddesinde ifade ediyor. Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olarak nitelendirebiliriz.

İşte idareler işlem tesis ederken, sebebini serbestçe takdir edebildikleri için, bu takdir yetkisi sonucu tesis ettikleri işlerin

yargısal denetimi çok önem taşıyor. Takdir yetkisiyle ilgili bir Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi kararı var. Orada bazı ilkeler getirmiş, kısaca hemen söyleyeyim. Takdir yetkisini kullanan idari makam, yetkinin veriliş amacından başka amaç güdemez. Yalnızca olaya ilişkin öğeleri hesaba katarak, nesnelliğe ve tarafsızlığa uyar. Hakkaniyete uymayan ayrımcılığı önleyerek, yasa önünde eşitlik ilkesini gözetir. İşlemin amacıyla, kişilerin hakları, özgürlükleri veya menfaatleri üzerindeki olumsuz etkileri arasında uygun bir denge sağlar.

İşlemi her somut olaya göre belirlenen makul bir süre içinde yapar. Genel idari ilkeleri tutarlı bir şekilde uygular ve aynı zamanda her olayın özelliklerini göz önünde tutar. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin bu kararı, tabi idari yargı açısından da işlemlerin hukukiliğinin denetlenmesinde dikkate alınan hususlardır, ilkelerdir. Bu anlamda yerleşik idari yargı içtihadının belirttiği gibi, takdir yetkisi kullanılarak tesis edilen işlemin, dokunulmaz mutlak nitelik taşımadığı, kamu yararı ve hizmet gerekleriyle sınırlı olduğu sonucuna varabiliriz. Yargı pratiği de sürekli bunu söylemektedir.

Yerindelik kavramı ne demek? Yerindelikle ilgili değerlendirmeler umumiyetle çeşitli uyuşmazlıklarda kendisini farklı ifadelerle hissettiriyor. Yargı tam bir yerindelik tanımı yapmış değil, ama şimdi okuyacağım uyuşmazlıklarda bir yerindelik kavramıyla ilgili bir değerlendirme var.

Yine doktrinde bazı değerlendirmeler var, müsaadenizle onları bir söyleyeyim. Yerindelik takdir yetkisinin denetiminde kullanılan hizmet gerekleriyle kamu yararı ölçütlerine uygun bir işlemin isabetli veya yararlı olup olmadığına karar verilmesidir. Böyle bir tanımlama yapılmış. Bir başka tanım, bir işlemde takdir yetkisi kullanılırken eşitlik ilkesine hizmet gereklerine ve kamu yararına uygun davranılmadığı, somut ve objektif olarak belirlenemiyorsa, yapılan denetime yerindelik denetimi deniyor.

Yargı pratiğinde yerindelik denetimi nasıl yapılmış ve nasıl tanımlanmış? 8. Dairenin eskiden beri gelen bir kararı var. İdare işlemlerine karşı yerindelik denetiminin söz konusu olabil-

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

mesi için, bir işlemin idarenin nesnel değerlendirilmesi olanağı bulunmayan işleyiş zorunlulukları ile ilgili ya da idarenin hukuk sınırları içindeki seçeneklerden birine karışılması gibi bir durumun oluşması gerekiyor. İdarenin hukuk sınırları içinde, hukuka uygun gerekçelerle alternatiflerden birini seçtiğinde, eğer yargı organı bunlardan herhangi birine karışıyorsa yerindelik denetimi yapmış sayılır diyor.

Yine üç-dört tane yerindelik denetimi, yani bir idari işlemin yargısal denetiminin yerindelik sayılıp sayılmayacağına ilişkin mahkeme ve Danıştay kararları var. Onlardan bahsetmek istiyorum. İdare mahkemesince taşınmazı planla getirilen kullanımın, şehircilik ilkeleri, planlama esasları bakımından uygun olup olmadığı belirlenerek karar verilmesi gerekirken, taşınmazın idarenin mevzuata uygun olarak seçebileceği, rekreasyon alanı olarak belirlenmesi gerektiği gerekçesiyle işlemin iptaline karar verilmesinde isabet görülmemiştir diyor. Burada mahkemenin yerindelik denetimi yaptığını söylüyor Danıştay dairesi.

Bazen ÇED'le ilgili uyuşmazlıklarda olur, bir faaliyetin icra edeceği alanla ilgili ÇED raporunda alternatif alanlarla ilgili hiçbir değerlendirme yapılmamıştır. Niye burada değil de, şurada yapıyorsun gibi bir gerekçeyle verilen iptal kararı yerindelik denetimi olarak kabul edilmektedir. Hâlbuki böyle bir durumda mahkemenin vereceği iptal kararının gerekçesi, alternatif alanlar değerlendirilmeden verilen ÇED olumlu kararında hukuka uyarlılık bulunmadığı yolunda olmalıydı.

Yine bir başka uyuşmazlık da, vatandaşın gecekondusu tasfiye edilmiş, kendisine enkaz bedeli verilmiş, bir de sosyal konut tahsisine karar verilmiş. Konutu beğenmemiş dava açmış. Daire, idarenin bu yöndeki takdirinin denetlenmesinin yerindelik denetimi olacağı gerekçesiyle talebi reddetmiş. Bir başka uyuşmazlık, yine işletme ruhsatının iptaliyle ilgili bir uyuşmazlıkta, daha önce ilgili firmaya iki sefer 3213 sayılı Yasanın 7. maddesi uyarınca iki defa uyarıda bulunulmuş. İşlem tesis edildikten sonra dava açılıyor, mahkeme bilirkişi incelemesi yapıyor. Bu bilirkişi incelemesini yaptırdıktan sonra şöyle bir sonuca varıyor: Tamam diyor, sen 5 yıl içinde üç defa ihlal

ettin bunu diyor ve talebi reddediyor. Burada Danıştay'ın bozma kararının gerekçesi şu: Üçüncüyü sen yaptın, idari işlem mahiyetinde bir karar verdin, bu olmaz diyor.

Bir başka uyuşmazlıkta, bir belediyenin nüfusu 2000'in altına düştü, bu belediyeyi kapatın diye vatandaş başvuruyor. İşte kapatılmayınca dava açılmış ve Danıştay kararı, davacının idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldıracak şekilde, belediyenin tüzel kişiliğinin kaldırılmasına yönelik istemi için yargı kararı verilemeyeceği açıktır diyerek talebi reddetmiş.

Yine idari işlem ve eylem mahiyetinde yargı kararlarına örnek olarak şunu söyleyebilirim: İmar Kanunu uyarınca verilen imar para cezaları var, 42. madde nedeniyle. Bu alt ve üst sınırlar içinde verilen para cezasının bazen mahkemeler bir kısmını iptal ediyorlar, bir kısmını reddediyorlar. İptal ettiği kısım açısından hukuka aykırı diyor. Danıştay sen şu kadarı hukuka uygun, bu kadar değil diyemezsin, bu şekilde ceza verilmesinde hukuka uyarlık yoksa iptal et, idare kendisi ne yaparsa yapar diyor, bu kadarına karışma diyor. Böyle bir yaklaşım da istikrar kazanmış bir yaklaşım. İstikrar kazanmış bir yaklaşım diyorum, ama sonra karar da değişirse, biriniz ya böyle dedin de, şöyle bir karar var derse mahcup olmayayım diye bunu da belirteyim, değişebiliyor tabi. Sonuç itibariyle bu yerindelik denetimiyle ilgili kararlardan benim çıkardığım, her somut olayın koşullarına göre yargıç kendisi bir değerlendirme yapıyor ve oradaki denetimin yerindelik mi, hukukilik mi olduğuna karar veriyor, durum bu.

Yargısal denetim konusunda bir araştırma yaparken, Fransızca şeyden bir-iki uyuşmazlık örneği aldım ve yine burada Fransa'da üçlü bir denetim varmış. İşte maksimum denetim, kolluk tedbirleriyle ilgili işlemlere uygulanan denetim, normal denetim ve minimum denetim şeklinde. Bu normal denetim bana şey geldi çevre meseleleri bakımından. Orada bir bilânço teorisinden bahsediyor. İlk defa bir kamulaştırma olayı nedeniyle bilanço teorisi uygulanmış, 70-71 herhalde o zaman. Kamulaştırmadan beklenilen yararla, kamulaştırma nedeniyle

karşı tarafın uğradığı mağduriyeti dengeleyerek, bir arada değerlendirerek kamulaştırmanın hukuka uygun olup olmadığına karar veren bir yaklaşım.

Aynı yaklaşımı yine Fransa'da Côte D'azur Bölgesinde bir gölde, gölün yakınında inşa edilmek istenilen elektrik iletim hattıyla ilgili uyuşmazlıkta da bu bilanço teorisini uyguladığını görüyoruz. Orada da işte enerji ihtiyacı filan gerekçesiyle, enerji hattının geçeceği ve koruma alanı ilan edilen ortamın uğrayacağı tahribat bir arada değerlendirilmiş ve kamu yararının hattın oradan geçmemesinden oluşacağı sonucuna varmış.

Bu tabi kamu yararı bilânço tekniği bizde de uygulanan bir teknik. Çevre Kanununda bir 3. maddede ilke vardır, faaliyetlerin çevreye vereceği zarar ve faaliyetten sağlanacak yarar uzun dönemli olarak değerlendirilir der. Özellikle ÇED uyuşmazlıklarında bu ilkenin uygulanması gerekiyor ve uygulanıyor da. Bu anlamda Türkiye'de idari yargının sıkı bir denetim yaptığını görüyoruz.

Şimdi Çevre Kanununun 3. maddesindeki ilkeler, bunlara bakıldığında; tabi direkt Anayasanın 56. maddesindeki maksat unsurunu doğrulayan şeyler. Orada işte sürdürülebilir kalkınma ilkesinden bahsediyor. Sabah tartışıldı, yani teorik olarak tanımın yanlışlığı doğruluğu tartışılabilir, ama şöyle genel olarak baktığımda ben, böyle bir kavramın Türkiye'de mevzuata girmesinin, halkın çevre bilincinin gelişmesi açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Birazcık bardağa dolu tarafından bakıyorum. Belki sürdürülebilir çevre kullanılsa daha mı iyi olurdu? Bunların hepsi söylenebilir, ama yani sokaktaki insanın anlayacağı şeyle, sürdürülebilir kalkınma. Arkadaş ben kalkınayım, etrafım da kirlenmesin, bozulmasın. Bozulursa bu kalkınmayı sağlayamam gibi basit bir değerlendirme. Bu tür basit değerlendirmelere de çok ihtiyacımız var işin açıkçası.

Çevreyle ilgili uyuşmazlıklar dedim, çevreyle ilgili uyuşmazlıklara baktığımızda, özellikle ÇED uygulamalarından kaynaklanan uyuşmazlıklar çok önem taşıyor. Sabah da konuşmacı arkadaşımız o kısmına tam giremedi zaman darlığı dolayısıyla,

onun bu şeyini de ben almış olayım. ÇED konusu malumunuz, ÇED Yönetmeliğiyle düzenlenmiş. ÇED Yönetmeliği bugüne kadar gerek kod yönetmelik şeklinde, gerek değişik maddelerdeki değişiklikler şeklinde çok değişikliğe uğradı, 5 tane filan değişikliği var.

Bu ÇED Yönetmeliği uygulamalarında şöyle bir şey ortaya çıkıyor. İlk ÇED Yönetmeliği çıktığı zaman mahalli çevre kurulları ÇED gereklidir-değildir kararı veriyordu. Mali çevre kurullarında, o ildeki il sağlık müdürlüğü, işte bayındırlık il müdürlüğü, belediye, tabip odası, başka meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları hepsi katılabiliyordu ve faaliyetle ilgili ÇED gereklidir ya da gerekli değildir kararını alabiliyorlardı.

Bunun faydası şu oluyordu: Bütün kurumlar o faaliyetten haberdar oluyordu. Daha sonra mali çevre kurulundan alındı ve yönetmelik değiştirilerek, il çevre müdürlüğünün denetim yapacağı bir iş haline getirildi. O zaman da proje tanıtım dosyası, il çevre müdürlüğüne verilince, üç kişi gidiyor mahalline bakıyor olay yerine, nedir, ne bitti, ne olacak, ne bitecek? Ha uygundur diyor, ÇED gerekli değildir diyor bunda. Eğer yönetmelik ekindeki şeylere de uygunsa, orada birtakım üretim değerleri var, tamam diyor bu faaliyeti yapabilir.

Şimdi burada uygulamada şu tür sorunlar çıkıyor. Hani Çevre Kanununda ilkeler dedik ya, katılımda var orada bir ilke, katılım esastır der karar alma süreçlerine. Bir kere kamu kurumları katılamıyor bu karar alma sürecine. O kamu kurumları ki, mevzuattan kaynaklanan birtakım görev ve yetkileri var. Bütün kurumların çevreden kaynaklanan birtakım görevleri var çevre sorunlarıyla ilgili. O faaliyet neyse, onunla ilgili bilgi sahibi ve karar alma sürecine katılma hakkından mahrum kalıyor.

Malatya'da bir uyuşmazlık vardı. Malatya'nın içme suyu kaynağıyla ilgili birtakım sıkıntılar olmuş, şuralardaki faaliyetleri durduralım demişler. Bir maden faaliyeti var, orayı da durdurmuşlar. Tabi durdurunca faaliyet sahibi dava açıyor ve davada ben diyor ÇED gerekli değildir kararı aldım. Nereden

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

aldın sen? Adıyaman'dan almış. Çünkü madenin bulunduğu Adıyaman ili sınırları içinde ve oradaki su kaynağı Malatya'yı besleyen bir su kaynağı. Böyle bir garip durum ortaya çıkıyor.

Kuşadası Davutlar'da bir olay vardı. Yine maden işletme ruhsatı verilmiş, fakat maden Davutlar'ın içme suyunu sağlayan DSİ'nin planladığı bir baraj gölünün ortasında kalıyor. Bu da yine dava sırasında DSİ bu durumdan haberdar oluyor. Bu tür sıkıntıları var bu ÇED süreçlerinin.

Bilgi edinme ve karar alma süreçlerine katılım açısından, kamu kurumları için nasıl geçerliyse halk için de öyle geçerli, aynı sorun halkın bilgi edinmesi yönünden de birtakım eksiklikler yaratıyor. Daha önce hatırlanacaktır yer tetkikiyle ilgili bir şey vardı, yönetmelikte bu kaldırıldı. Tabi bunun kaldırılmış olması, işte bir tür bilgilendirme, halkın kamu kurumlarının bilgilendirilmesi ile ilgili sorunlara yol açıyor bunu kaldırması. Bütün sorunların kaynağında bu yer tetkiki. Yani yer tetkiki konusunun yeniden girmesi lazım. Yer uygun mu, değil mi? Baştan yatırımcının da bilgilendirilmesi lazım.

Yine bu ÇED uyuşmazlıklarında bazı süreler. Bunlar tabi işlemi maksat unsuru yönünden de sakatlayan eksiklikler. Ne diyeyim? Bir tersane ÇED'i, tersane ÇED'ini hazırlayan ekip içinde bir tane tersane işinden anlayan mühendis yok, başka şeyler var. Bunu örneğin mahkeme ÇED raporunda ciddi bir eksiklik olarak değerlendirmiş ve iptal etmiş. Bir başka tesiste, rüzgârın yönü ve şiddeti araştırılmamış. Yani katı atık depolama alanı bu, öyle bir yere planlanmış ki, bütün rüzgâr şeyin kokusunu alıp şehrin üstüne götürüyor. Ya da son derece geçirimli bir arazide katı atık depolama tesisi planlanmış.

Bütün bunlar uyuşmazlıklarda ortaya çıkan şeyler. Yine tabi Yalova'da bir olay vardı, o çok ilginçti. Katı atık depolama alanı ÇED gerekli değildir kararı verilmiş. Dava açılmış, iptal edilmiş. ÇED olumlu kararı çıkmış, ona da dava açılmış, bilirkişi bir gidiyor şey dolmuş, ÇET gerekli değildir kararından sonra o bölge çöplük olarak kullanılmış, dolmuş bitmiş, bütün çöp suları da yeraltı sularına filan karışacak şekilde. Yani orada doğa bozulmuş.

Bu ÇED Yönetmeliğinde, biraz önce idare mahkemesi başkanı arkadaşım da anlattı. Karadeniz'de HES davalarında, ÇED Yönetmeliğinde bir hüküm vardır, hatırlanacaktır. Entegre projelerde bütün projeyi kapsayan bir ÇED yapılması gerekir diye. Orada birkaç davada, yani bırakılacak su miktarında yetersizlik nedeniyle iptal kararı vermiş, ama idare mahkemesi bir başka şey daha söylemiş. Bu nehir sistemi üzerinde sen şu kadar HES yapmayı planlıyordun. Bütün bu HES'lerin kümülatif etkisini bir arada değerlendirip, ona göre bir ÇED yapman gerekirdi. Bu büyük bir eksiklik diyor ve iki gerekçeyle iptal ediyor. Yönetmelikte hüküm var o konuda.

Bu ÇED Yönetmeliğinin bir başka sıkıntı verici boyutu, uygulamada yine karşılaşılan. Bazı faaliyetlerle ilgili birtakım sınırlamalar var. İşte maden arama, şu kadar hektardan aşağı olursa ÇED gereklidir, gerekli değildir. Ondan yüksek olursa ÇED gereklidir. Şimdi bakıyoruz, ruhsatı veriyor ÇED alacaksın diyor Enerji Bakanlığı. İşletme izni 24,99 hektar için. Alan çok büyük, işletme izni o kadar miktar için alıyor. Tabi ÇED gerekli değildir. Bir süre sonra kapasite artışlarıyla yine yönetmeliğin 1 sayılı listesine girme yükümlülüğünden kurtuluyorlar.

Bugüne kadar ki uygulamalarda, yani bu soruna ben Bakanlıktayken de dikkat çektim, bir çözüm bulalım buna dedim, ama pek mümkün olmadı, böyle geliyor. Bir başka husus, yani bu kapasite artırımıyla ilgili, otellerde vardır, yerleşim birimlerinde vardır, habire listelere girer çıkar bazı faaliyet türleri. Tabi bütün bunların hepsi yargı organının önüne çok ciddi uyuşmazlıklar olarak geliyor. Biz buradan bir konuya hemen bir parantezle değineyim. Hep iş yükü filan deriz, yargıdaki iş yükü deyip kanun, yani sorun idari yargıda değil, idarenin kendisinde. İdareler hakikaten yargı kararlarına uygun işlem yapsalar, katılım ilkesini göz önünde bulundursalar, inanın bu davalar çok ciddi oranda azalır.

Biraz önce bahsetti arkadaşlar, Sayın Başkan da bahsetmişti. Yani ÇED Yönetmeliğinde bir hüküm vardı, 1994'ten önceki planlanmış, yatırım programına alınmış, planı hazırlanmış, projesi çizilmiş faaliyetler ÇED'den muaftır diye. İşte son iptal

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

kararıyla idare bir süre verdi. Şimdi iş öyle bir garip ki, burada ÇED gerekli değildir kararı alırsan 5 sene içinde, yanlış söylüyorsam düzeltin arkadaşlar. ÇED olumlu alırsan 7 sene içinde yatırıma başlamazsan gitti diyor bu izni. Bakıyorsunuz 94, 20 sene oluyor değil mi? Tabi, 20 sene önce plana programa alınmış şeyler, biz hâlâ ÇED'den muaftır diyoruz.

Tabi ÇED uygulaması da Avrupa şeyinde artık geri uygulama olmaya başladı. Yani başka mekanizmalar geliştiriliyor. 5 senede bir, 10 senede bir en iyi teknoloji, en uygun teknik diye bir şeyler getiriyorlar, buna uyacaksın sen diyorlar. Biz hâlâ işte şu kapsama girdi mi girmedi mi sıkıntı çekiyoruz. Bütün uyuşmazlıklarda, iptal kararlarında şöyle baktığımız zaman, iptal gerekçesi olarak bu söylediğim hususlar çoğunda yer almıyor. Yani bu yönetmelik katılım hakkını göz önünde bulundurmuyor. O halde bu işlemi iptal ediyorum ben demiyor yargı organı. İşlemin ÇED olumlu kararının iptali için, işte dediğim gibi ya uygun mühendis çalıştırmadı, ya rüzgârının yönünü değerlendirmedi, bırakılacak su miktarında işte eksiklik var gibi gerekçelerle işlem iptal ediliyor. Tabi bu maksat unsuru yönünden de bir iptal demektir, ama işin asıl sıkıntı verici boyutu yönetmelikteki bu eksiklikler, çevre koruma açısından sorun yaratan açıklar. Bunları da dava dosyalarından böyle cımbızla çeker gibi tespit edebiliyoruz.

İdari yargının bugüne kadarki çevreyle ilgili uyuşmazlıklardan benim gözlemlediğim hususlar, denetimin tam yapıldığı. Yani idari işlemi denetlerken, hukukilik denetimi yaparken yerindelik alanını oldukça sahasını daralttığı değerlendirmesini yapıyorum. Bu anlamda da idari yargı kararları açısından, denetimi açısından diyeyim memnun olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bugüne kadar böyleydi, bundan sonra ne olur onu da bilemem tabi.

Sonuç itibariyle kararda işte yargıç dediğimiz bir insanın, kendi hayata bakış, hayatı algılayış biçimiyle doğru orantılı olarak değişebilir, gelişebilir de. Ben gelişeceği umudunu koruyarak hepinize teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

ÖMER AYKUL'UN KONUŞMASI

Av. ERALP ATABEK (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Buyurun Ömer Bey.

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Efendim merhabalar, ben Ömer Aykul, İstanbul Barosu, serbest avukat. 1972 Kara Harp Okulu, 1981 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunuyum. 1991'den beri serbest avukatlık yapıyorum ve yaklaşık 15 senedir de çevre davalarıyla meşgulüm ve aynı zamanda da TEMA Vakfının hukuk danışmanlığını yürütmeye gayret ediyorum.

Özellikle sabahki konuşmalardan, benim de biraz olumsuz etkilendiğimi itiraf etmeliyim. Hatta ben buraya hukuk fakültesini bitirmek üzere olan ve çevreye ilgi duyan bir genç öğrenci kızımızı da getirdim. Bu konuyu çok önemsedim, ama eğer benim büromda bulunduğu ön staj döneminde daima ona hep mücadele etmeyi, yeni şeyler bulmayı, avukatlığın aslında hukukun inceliklerini ortaya çıkarma sanatı olduğunu anlattım.

Yemek arasında da, merak etme bu mutlaka öğleden sonra düzelecektir, bu umut verilecektir dedim. Onun için bu küçük serzenişimi benden önceki konuşmacıların bunu saygısızlık olarak anlamayacağına güvenerek, inanarak bunu belirtmek istiyorum ve kendi konumu da sunmaya gayret edeceğim.

Şimdi efendim sunumumuzda biz ekolojik açısından üstün kamu yararı ve üstün ekosistem yararını sizlere anlatmaya gayret edeceğiz. Çevre hukuku tabirini kullanmayacağım, çünkü çevre hukuku insan merkezli bir hukuk. Evet, böyle başladık işe, ama artık gördük ki insan ekosistemin bir parçası. Ekosistemin bir parçası olduğuna göre, artık biz ekosistemin hukukunu savunmalıyız ve son olarak da ekosistemin aynı yarışan kamu yararlarında olduğu gibi, yarışan ekosistem yararlarındaki yeni düşüncelerimi de siz, bu konuda ilgi duyan çok değerli hukukçularla paylaşmak istiyorum.

Şimdi burada birtakım tanımlar var. Bu tanımlar hiçbir iddia taşımamaktadır. Ne yasal, ne akademik bir iddiası yoktur, sadece ben sizlere bu sunumu yaparken, böyle düşünüyorum

anlamındadır bu tanımlar. Özellikle dava açmaya başladığım zamanlardan beri hep kamu yararı üzerinde düşündük. Bunu öğrenmiştik biliyorduk, ama pratikte içine girdiğimiz zaman gördük ki, aslında her türlü idari eylem ve işlemde bir kamu yararı var. O zaman bunun yarıştırdığımız zaman, şimdi birazdan kendimce inceleyeceğim, kriterlerine göre yarıştırdığım zaman, hangisinin üstün olduğunu bulabildiğim takdirde veya bulabildiğimiz takdirde doğruyu, doğru eylemi veya işlemi bulabileceğimizi gördük ve onun için üstün kamu yararı tabirini ısrarla kullanmaya başladık.

Hemen belirteyim ki, açtığım ilk 1997 yılındaki davadan sonra, aldığım 2002 yılındaki bir Danıştay Daire ve İdari Dava Daireleri Kurulu kararında ilk kez "üstün kamu yararı" geçmiştir. Daha sonraki açtığım davalarda İdari Dava Daireleri Kurulu ve ilgili İdari Dava Dairelerinde ve hatta Bölge İdare Mahkemeleri kararlarında, üstün kamu yararı kavramı kararlara girmeye başlamıştır. Ama belirtmek isterim ki zamanın Adalet Bakanı Müsteşarı, "kamu yararının astı üstü mü olurmuş" diyerek, bizim dava konumuzun önemli gerekçesini istihza konusu yaptığını da bir anekdot olarak eklemek isterim. Tabi bunun en güzel cevabı Danıştay ve idare Mahkemelerinden verilmiştir.

Evet yeni tanım, üstün ekosistem, birazdan açıklayacağım. Artık ekosistemi bir hak süjesi olarak görmenin zamanı gelmiştir. Dünya bu aşamadadır ve biz ekolojik hukuk savunucuları, ekoloji hukukçuları bunu anlatmak, bunu savunmak ve bunun altyapısını oluşturmak durumundayız. İnanıyoruz ki yargı bugüne kadar huzuruna getirdiğimiz her konuya belirli bir süre sonra verdiği olumlu tepki gibi, buna da olumlu yanıtı verecektir.

Evet, üstün kamu yararının analizi için niceliksel ve niteliksel kriterler ve şu şemayla basitçe ayrıntısına da girerek arz etmeye çalışacağım. Tabi niceliksel kriterde kamu yararlarında bir sayısal çoğunluk, sayısal olarak fazlalığın yararlanması elbette çok önemli bir kriterdir, ama bazen öyle bir azlık veya azınlığın yararlanmasının önemi vardır ki, aslında o azınlık

hakkının varlığı kamunun yararının tam temelindedir, çünkü o bir uygarlık nedenidir. Bir diğeri de, kamunun sayıca azınlıkta olmasına rağmen niteliği nedeniyle yararlandığı bazı durumlar vardır. Örneğin, bir de milletvekili dostumuz var burada, kürsü dokunulmazlığı, yani milletvekili dokunulmazlığını bunun içinde sayabiliriz veyahut güvenlik kuvvetlerine verilen silah kullanma yetkilerini de bu tipte bir kamu yararı kavramı olarak, hukukun içinde olmak koşuluyla sayılabilir.

Tabii niteliksel kriterlerde benim için asıl olan anayasadır. Ben Anayasama bakarım ve Anayasamın başlangıç bölümündeki şu ilk paragraf benim için çok önemlidir: "Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip bir üyesi." Bu ne demektir? Demek ki dünyanın uygar ulusları, hangi hukuk düzenindeki haklara sahiplerse, somuta indiriyorum, benim ülkem bazı uluslararası anlaşmaları henüz imzalamamış olsa dahi, ben bu hakka haizim ve yüksek yargının birkaç kararında Türkiye'nin henüz taraf olmadığı bazı uluslararası sözleşmeleri dayanak değil, ama referans gösterdiğini de biliyoruz. Demek ki bu durum ekoloji hukukçularının üzerinde ısrarla durması gereken, bu başlangıcın 1. fıkrası bu açıdan son derece de önemlidir. Devamında da, "çağdaş medeniyet düzeyi"ni bir hukukçu olarak ben, uygarlığın ulaştığı hukuk düzeyi olarak algılarım.

Devamında özellikle buradaki son paragrafta, her Türk vatandaşının Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden, eşitlik ve sosyal adaletten yararlanması, hukuk düzeni içerisinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirmesi mevcut. Bu, bundan sonraki Anayasada önümüze gelecek maddelerle ilgili olarak, bana göre bir hukukçunun bu maddeleri kim nasıl yorumlarsa yorumlasın, onun yorumlarken bakacağı temel dayanak noktaları buradadır.

Tabiî ki özellikle 2. madde, değiştirilmez hükümlerden 2. maddedeki laik hukuk sistemi, buradaki üstün kamu yararı analizinde dayanak olacak çok ciddi kriterlerden bir tanesidir. 5. maddenin içerisinde, aynı başlangıçta olduğu gibi toplumun refahını, sosyal engelleri, ekonomik engelleri kaldırmayı bir görev olarak devlete yüklediğini görüyoruz. Yani bir bütünsel-

liği görüyoruz burada. Demek ki önümüze gelen idari eylem ve işlemin, üstün kamu yararı analizi açısından değerlendirirken, ben kamunun refahı ve tanınan temel hak ve özgürlüklere olan bu eylemin yatkınlığı benim için bir kriterdir.

Tabiî ki egemenliğin kullanış tarzı, kanun önünde eşitlik, yine 17. maddede bir kere daha önümüze gelen "yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme" ve özellikle biz hukukçuların en çok kullandığımız "Anayasa hükümlerinin bağlayıcılığı" konusu, üstün kamu yararı analizinin Anayasal dayanaklarındandır. Evet, sırayla Anayasanın 23. maddesi, mülkiyetle ilgili 35. madde düzenlemesi ve tanımı yapılmamasına rağmen -ki, katılıyorum- hiçbir hukuki metinde kamu yararının tanımı yapılmamalıdır, kişisel görüşüm odur. Bu her somut olaya göre yapılacak analizin sonucunda varılacak yargısal bir değerlendirmedir.

Burada özellikle kıyılardan yararlanma, toprak mülkiyeti, tarım hayvancılık, kamulaştırma maddelerinin "kamu yararı" başlığı altında olmasına dikkat çekerek, hemen hızlıca devam ediyorum. Evet, en önemli tanım, "devletin hüküm ve tasarrufu altında olma" tanımı. Hepimiz çok iyi biliyoruz ki, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki olan mallar, klasik mülkiyet hukukuna değil, egemenlik hukukuna dayanır. Bu nedenle bunların üzerinde irtifak hakkı dışında hak tesisi olası değildir. Yani daha somut söylersem, 648 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname bu açıdan fevkalade hukuka aykırıdır ve daha buna 6292 sayılı kamuoyunda 2A/2B denilen yasayı da eklemek isterim.

Evet, 44. maddede en büyük tehdit olan erozyon tabirini görüyoruz. Anayasaya girmesi ekolojik hukuk açısından son derecede değerlidir. 45. Maddede ise, tarım arazileri ve meraların amaç dışı kullanılması vardır. Bu bize 4342 ve 5403 sayılı Yasaları getirmiştir. Temel iki doğal varlıktır tarım toprakları ve meralar. Bunun her türlü idari eylem ve işlemdeki kamusal analizinde, kamu yararı analizinde dayanak kriter anayasal maddesi budur. 56. Madde için fazla bir şey söylemeye gerek görmüyorum, hepimizin çok çok iyi bildiği ve özellikle dava açan meslektaşlarımın çok kullandığı bir maddedir.

63. Maddede, burada tabiat varlıklarının ve değerleri korunmakta olup, bu değerlerin açılımı geniştir. Bu tanımın içerisine her türlü doğal sitleri ve tabiat anıtları dâhil, bütün tanımlanmış milli parklar dâhil her türlü doğal varlığı koymamız gerekir. Bu 166. Maddede, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli olması kavramı çok önemlidir. Anayasamız buradaki dengeyi özel bir madde içerisinde öngörmüştür.

Efendim bana göre bu ekolojik hukukta bilerek veya bilmeyerek nasıl yazılmışsa yazılmış 168. madde en güzel maddedir. "Tabii servetler". Yani şöyle okuyalım lütfen: Doğal varlıklar ve doğal kaynaklar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Anayasa, doğal varlıkla doğal kaynağı ayırmış. Değerli dinleyenler, ormanlarımız, meralarımız, sularımız, kıyılarımız, tarım topraklarımız bizim doğal varlıklarımızdır, bunlar kaynak değildir. Kaynak önce tüketmeyi, varlık ise önce korumayı, geliştirmeyi, ondan sonra yararlanmayı içerir. Bu nedenle Anayasamızın 168. maddesi benim bu açıklamalarım doğrultusunda pek çok davamda tarafımdan kullanılmıştır. Tabi ormanlarla ilgili 169. madde, zaten devletin hüküm ve tasarrufu altındaki alan olarak karşımızda sürekli bir dayanak olarak durmaktadır.

Sabah da görüşüldü, Anayasamıza 2005 yılında giren 90/ son maddesiyle çok ciddi bir ufuk açılması olmuştur. Yine hemen belirteyim, bu Anayasada bu değişiklik yapıldığından itibaren ben açtığım bütün davalarımda uluslararası sözleşmelere dayandım. Çok kısa bir sürede, 2009 senesinde madencilik yönetmelikleriyle ilgili açtığım davada, Danıştay'dan aldığım kararlarda, yazdığım bütün uluslararası sözleşmeler ve dayanak, aykırılık olarak aynen kabul edilmiştir. Hem yürütmeyi durdurma kararında, hem de asıl kararda.

Tabii ironi olarak da söyleyelim, o yönetmelik sonra dört kez değişti. Dördüne de dava açtık, hatta üçüncüsünde artık Danıştay dayanamadı, "hukuku dolanıyorsunuz" a gelen bir gerekçeyle derhal durdurdu, dördüncü için henüz karar alamadık, o devam ediyor. Bunların hepsinin de temyiz aşamasında Danıştay'da olduğunu belirtmek isterim. Madencilik, sabah kısmen değinildi, hukuki mücadelesi son derecede enteresan geçmiş bir ekolojik olaydır.

ÖMER AYKUL'UN KONUŞMASI

Demin değerli üstadımız, sabahtan acaba bir uluslararası sözleşmelerin bir derlenmesi olabilir mi diye söylemişti. Ben kendimce bunu çevreyle ilgili huzurlarınıza getirdim. Tabiî ki bunların içerisinde eksikler mutlaka olabilir, ama ben bunların pek çoğuna, özellikle RAMSAR'a, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme 3. sıraya, 10. sıradaki Avrupa'nın yaban hayatının korunmasına, özellikle 18. sıradaki biyolojik çeşitliliğe, 22. sıradaki Avrupa Peyzaj Sözleşmesine, 26'daki SİTES'e bunlara sürekli dayanıyorum.

Ben 26 tane uluslararası sözleşme tespit ettim, umarım daha ayrıntılı güzel bir çalışmayla daha farklı olabilir. Değerli üstadımın sabah söylediği konuda, ben demek ki sanki hissetmişim gibi küçük bir çalışma da yapmışım. Tabi doğal varlıklarımızla ilgili temel yasalar gördüğümüz gibi. Tasarı olarak sonda iki tane tasarıyı da belirttim. Maalesef "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu" nun Türkiye Büyük Millet Meclisindeki görüşmeleri çok olumsuz bir şekilde seyrediyor. Bununla ilgili çok ciddi şikâyetler aldım konuyu takip eden arkadaşlarımızca.

Suyla ilgili de, biz bir çerçeve kanun hazırladık, başka hazırlayanlar da var, umarız Türkiye iyi bir kanuna kavuşur.

Yönetmelikler var, ben bunun için de bir çalışma yaptım, kaynak olsun diye. Bunları tabii tek tek saymayacağım, sadece bu şekilde göstermek istiyorum. En azından kayda girdiği zaman faydalanacak arkadaşlarımız bundan yararlanırlar. Ben 76 tane tespit etmişim, daha fazla olabilir. Demek ki bunlar da üstün kamu yararı analizinde dayanak hususlardır, hukuk kurallarıdır.

Şimdi niteliksel kriterlerin ekolojik kriterler yönüne geçiyorum. Efendim, önümüzdeki olaylara bakarken şu konular değerlendirilmelidir: İklim değişikliği ve yaratanı olan karbon emisyonu ve bunun çözümü olan yutaklar, en değerli yutaklar. En değerli yutaklar ormanlar ve denizlerde de mercanlar. Eğer konu bu ise, bununla ilgisi varsa, ben önümdeki olaya önce bu bağlamda bakarım. Sonra ekosistemlerin hangisine girdiğine bakarım. Orada kara eko-sistemlerini sıraladığım gibi, onun ay-

rıntıları olan orman, mera, dağ, step, çöl ve buna bazı başka ekosistemler de eklenebilir. Tabiî ki deniz, kıyı, sucul ekosistemlerle birlikte "biyolojik çeşitlilik" kavramı da var. Bunu ekosistemden özellikle ayırdım, çünkü bu zenginliktir, bu farklılıktır, farklı bir bakış açısıdır, farklı bir incelemedir ve elbette ki bütün bunlarla ilgili olarak çözüm odaklı bilimsel değerlendirmelerdir.

Peki nasıl yapıyorum üstün kamu yararı analizini veya nasıl yapmalıyız? Efendim işte demin maddeleri söyledim. Bu maddelere göre, önce Anayasanın 17. maddesinde herkese, son derecede çağdaş ve uygar bir yaklaşım göstererek önce yaşama, bilahare de maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını tanınıyor. O zaman bu benim üstün kamu yararı analizimde benim için bir dayanaktır, benim Anayasamda bu var.

43. Maddede kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu, hem de yararlanmada kamu yararının esas alınacağı belirtilen ve içinde kamu yararı geçen nadir Anayasa hükümlerinden biri olup, "devletin hüküm ve tasarrufu altında kalma" kavramı son yıllarda çok tartışılan ve hukukumuzda ve idari yargıda gereğince değer de bulan bir uygulamadır.

Yine 44. maddede, demin de söylediğim gibi erozyon tabiri geçerken, 45. maddede tarım arazileri çayır ve meraların amaç dışı kullanılmaması da çok önemlidir. Bunun da dayanağını yine Anayasada görüyoruz ve benim davalarımda çok kullandığım bir ekolojik üstün kamu yararı ölçütüdür, dayanağı Anayasadır. Anayasanın 166. maddesindeki planlama ile demin ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştığım 168. maddedeki doğal varlık ve doğal kaynak kavramı ve bunların devletin hüküm ve tasarrufu altında olması hususu, üstün kamu yararı analizinde, 168. madde Anayasamızın ekolojik hukuktaki bana göre en temel dayanak maddesidir. Ayrıca 169. maddedeki ormanların korunmasını da sayarsak, dayanaklar tamamlanmış olur.

Bunun dışında ayrıca, tabiî ki bu analizde süreklilik, verimlilik, kolay ulaşılabilirlik, çevreye verilen zarar ve hiç hesaba katılmayan, doğal varlığın veya kaynağın yenilenme süreci, yani kendini yenileme süreci nedeniyle oluşan görünmeyen

zarar. Bu hiçbir analizde hesaba katılmaz. ÇED'leri filan saymıyorum zaten. Tabiî ki, elbette ki fayda maliyet analizleri gibi ekonomik kriterlerle ile yine burada saymadığım sosyal kriterler de bu analiz içerisinde bize yardımcı olacaktır.

Bu çağdaş dünyada gelişen ekosistemin bir hak süjesi olma olayıyla ilgili olarak, bizim de hukuk sistemimizde artık kullandığımız, kullanmaya başladığımız yeni bir kavram ve bende açtığım son davada "üstün ekosistem yararı" nı dilekçeme ekledim, buna dayandım. Tabi bununla ilgili olarak Danıştay'ın ve diğer idari yargı organlarının buna nasıl bakacaklarını zaman içerisinde hepimiz göreceğiz, ama ben umutlu olduğumu da burada belirtmek isterim.

Efendim neye dayanıyor bu üstün ekosistem yararı? Öncelikle ekosistemin bir hak süjesi olarak kabulü. Bunu bu hafta içerisinde bir üniversitenin hukuk fakültesinin küçük bir sohbet toplantısında anlatırken, hak süjesi olma kavramı tartışıldı, ama sonra tartışmada ben daha cevap vermeme gerek kalmadan, "Nasıl olur şirketler, dernekler ve vakıflar için kabul edilir de, ekosistem gibi içinde bizim de yer aldığımız, yaşamın kendisi olan bir mekanizmanın hak süjesi olmaz!" sonucuna ulaşıldı. Üstelik dünyada örnekleri de varken denildi. Ben yanıt vermeden tartışmacılar bu sohbetin güzel akışı içerisinde bu sonuca ulaştılar.

Tabiî ki tamamlayıcı hak olarak da "kişilerin, insanların ekosistemin korunmasını isteme" hakkı olmalıdır. Asıl hak "ekosistem hakkı", tamamlayıcı hak olarak da "insanların da bunun korunmasını isteme" hakkı. Bunu, çevreyle ilgili olan, davalar açan arkadaşlarım Bolivya ve Ekvator örneklerini biliyorlar, ben buraya özellikle getirmedim. Tabii ulusal hukuktaki dayanaklar, uluslararası hukuktaki dayanaklar, çözüm odaklı bilimsel değerlendirmeler ve aynı kamu yararında olduğu gibi, yarışan kamu yararlarında artık yarışan ekosistem yararları ve bunun sonucunda varacağımız üstün ekosistem yararı. Yani bir ormanı acaba üretim ormanı olarak mı korumak lazım, yoksa muhafaza ormanı olarak mı korumak lazım? Bu sadece hukuksal olarak yanıtlanabilecek bir konu değildir.

Burada size mutlaka ormancılık biliminin yardımcı olması lazım. Bunu diğer bütün doğal varlıklara ve sair doğal varlıkları ilgilendiren idari işlemler için de düşünmeliyiz.

Tabii bu analizi yaparken 56. maddenin insan odaklı olduğunu belirterek konuya başlamak istiyorum, ama artık bu temel bakış açısı değişiyor. Ekosistem bir insan gibi hak öznesi olarak kabul ediliyor ve önerilen yeni Anayasa maddelerinde ki, bu bizim de önerdiğimiz Anayasa maddesidir. Dikkat ederseniz başlığında "ekosistem ve ekosistemin korunmasını isteme" hakkı yazıyor. Yani asıl hak ve tamamlayıcı hak.

Bu bizim hazırladığımız bir örnek tanımdır. Çok daha değişik, çok daha güzel, çok daha başarılı örnekler olabilir, ama bir örnektir. "İnsanın da dahil olduğu canlılar ve cansızlar arasındaki iletişim ve bağın oluşturduğu ekosistemin" şeklindeki tanım uzun olabilir ama maalesef bu aşamada, bu kadar ayrıntılı tanımı yazmak zorundayız. Çünkü "ekosistem" bilinen bir tanım olmadığı için, insanın ekosistemde yer aldığı, zincirin sıradan bir halkası olduğu henüz herkesçe bilinmediği için, bu tanım böylesine ayrıntılı yapılmıştır. Belki bir Anayasa maddesi olarak bu tanımın fazlaca uzun olduğu da söylenebilir, ama bugünkü koşullar itibariyle bu böyle yapılmıştır.

Devamla, "Eko-sistemin bütün aşama ve çeşitlerinin korunması, yaşamın sürdürülebilmesinin temel şartı olarak başta insan olmak üzere bütün ekosistemin var olma hakkıdır. Herkes en geniş anlamda ve bu hakkın koruması için işbu Anayasada var olan veya henüz mevcut olmayan bütün haklarını kullanabilir." Bu önerinin de altını çizmek istiyorum. Hakkın sadece mevcut olanı değil, mevcut olmayan haklar da yani uygar dünyada mevcut olan, ama sizi henüz Anayasanızda tanımayan haklar da sizin haklarınızdır. Anayasanın başlangıç bölümünün ilk paragrafını tekrar hatırlayalım lütfen.

Evet, görüldüğü üzere ekosistem hakkı; hem ekosistemin korunmasını isteme hakkını içermekte, hem de ekosistem hakkını içermektedir. Artık ekosistem bir hak süjesidir, tabiî ki bu hukukumuzda yeni yeni tartışılmaktadır. Buradaki en önem-

li konu, hak süjesi olarak ekosistemin varlığını sürdürme ve kendini yenileme hakkıdır. Bu aslında tam içini dolduramadığımız, sürdürülebilir yaşamın da unsurlarındandır. Aynısı değildir, eşiti değildir, ama bunu da bir anlamda teşkil edebilir.

Uluslararası platformlarda ve Türkiye'deki tartışmalarda genelde atıf yapılan iki Anayasa vardır. Bunlar Ekvator ve Bolivya Anayasalarıdır. Bolivya hepimizin bildiği gibi doğanın yasal haklarını tanıyan ilk ülke olmuştur. Yine Ekvator Anayasasının 71. maddesinde de hayatın gerçekleştirdiği, doğanın ya da toprak ananın var olma hakkı tanınmakta ve Anayasa olarak koruma altına alınmaktadır. Tabii çağdaş hukuk, bu Orta Amerika uygulamasının ötesinde olup, temel olarak ekosistemi odak noktasına koymakta ve onu bir hak süjesi olarak görmektedir. Bu düşüncenin ulusal ve uluslararası hukukta dayanak olabilecek düzenlemeleri de mevcut olup, ekolojik hukuk bakış açısıyla bu düzenlemeler şöyle sıralanabilir.

Evet, demin de söylediğimiz gibi –hızla geçiyorum- Anayasanın 43-44-45-56-63-168 ve 169. maddelerinde yapılacak bir yorumla ekosistemin aktif olmasa da, pasif bir hak süjesi olarak yer aldığını Anayasamızda görebiliriz. Bu bir ekolojik hukuk bakış açısıdır. Yine ulusal hukukta kanun düzeyinde olan, özellikle bu sıralamadaki en son 5199 sayılı Kanun. Belirtmek isterim ki, bunun değişiklik hazırlığı aşamasında "Hayvan Hakları Kanunu" adıyla çıkmasını çok istedik. İstanbul Barosu Çevre Komisyonu Başkanıydım o zamanlar, ama olmadı. Bu çok yaygın bir kabul ve istek gördü. Bakınız hayvanları hak süjesi yaptık, yapmayı düşündük. Olmadı, olabilir, ama olacak bir gün, mutlaka olacak. Ekosistem bu Anayasaya bir hak süjesi olarak mutlaka girmek zorundadır.

Tabii aktif olmasa da bir kısım ekosistem ile flora ve fauna için ekolojik yorumla yansıda görülen bu kanunlara dayanarak hukuk sistemimizin ekosistemi bir pasif hak süjesi olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca benim sadece bir bölümünü aldığım, uluslararası sözleşmelerin içinde de bir pasif süjesi olma kavramını görmek mümkündür. Bakınız Çölleşmeyle

Mücadele Sözleşmesinde, çölleşme o kadar geniş bir tanımdır ki, sadece toprağın bozulması, bu sözleşmede çölleşme olarak kabul edilmektedir. Burada toprağın verilen önemin derecesini takdirlerinize sunuyorum. Uluslararası hukukta ve uygar dünyada -ki biz de buna katılmışız- sadece toprağa nasıl bakıldığına dair çok iyi bir dayanaktır.

Tabii üstün ekosistem yararına ulaşabilmek için muhtelif bilim disiplinlerinin toprak, su, orman, deniz, flora ve faunayla ilgili somut olay ve uygulamalar açısından ekosistem bakış açılı yarar değerlendirmelerinden, yani yarışan yarar değerlendirmelerinden, o ekosistem için en üstün yararı oluşturanın esas alınmasıdır bu analiz.

Peki, üstün kamu yararıyla, üstün ekosistem yararı arasında bir çelişme olabilir mi? Kanaatimiz odur ki, üstün kamu yararı niteliksel kriterler içinde ekolojik kriterlerin yer alması, insanın genel anlamda ekosistemin bir parçası olması, ekosistemin devamlılığında aslında kamu yararının da olması nedeniyle bir çatışma beklenemez ise de, eğer aralarında bir çatışma oluşursa ekolojik hukuk, üstün ekosistem yararını elbette ki tercih edecektir.

Evet, teşekkürler derken, şunu belirtmek istiyorum: Ben 15 yılda 170'e yakın dava açtım ve bu davalarda elde ettiğimiz, çevreyle ilgili, ekolojik hukukla ilgili davalarda başarı yüzdemiz %76'dır. Bu Ömer Aykul'un başarısı filan değildir. Benim müvekkillerimin kişiliğinin de önemi yoktur. Aslında bu Türk idari yargısının ekolojik hukuktaki bakış açısıdır. Onun için ben umudumu muhafaza ediyorum.

12 Eylül 2010 Anayasa değişikliğine rağmen umudumu yine de muhafaza ediyorum. Çünkü ben bir avukatım ve benim işim mücadele etmek. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Av. ERALP ATABEK (Oturum Başkanı)- Evet, soruları alabiliriz, her iki konuşmacımıza da. Bir sonraki oturumun da yoğunluğu dikkate alarak herhalde soru gelmeyecek anladığım kadarıyla. Evet, buyurun.

ÖZDEN SAV'IN KONUŞMASI

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Ekleme yapmak istiyorum izninizle, antlaşmalarla ilgili olarak Türkiye'nin Antarktika Sözleşmesine taraf olduğunu lütfen unutmayınız.

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Bilmiyorum, o konuda bilgim yok. Affedersiniz o konuda bilgim olmadığı için bir şey söyleyemeyeceğim.

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Dava konusu yapamayacağımız bir sözleşme, ama bilgimiz açısından önemli bir sözleşme.

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Olabilir, demek ki atlamışım.

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Antarktika Sözleşmesine taraf olduğumuzu lütfen unutmayın. Belki şu anda idari yargının konusu olamayacak bir konu, ama çevreye bakışımız bakımından çok önemli bir sözleşme, çünkü küresel orta mallar diye anılan ***logol commons'du*** onun İngilizcesi. Onun Türkçeye çevrilmesinde hiçbir zaman uzlaşamadık, ama bence orta malı olarak çevrilmesi gereken bir tabir.

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Ama taraf olmadık değil mi?

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Tarafız Antarktika Sözleşmesine.

ÖMER AYKUL'UN KONUŞMASI

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Efendim Pazartesi günü ilk işim bu sözleşmeyi bulmak, okumak ve öğrenmek olacaktır. Bilmediğimi itiraf edeyim, atlamışım. Yani belki de önüme gelen davalar beni buna yönlendirmemiştir ondandır, ama ilk işim öğreneceğim.

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- İç hukukun uygulama alanına girmeyen bir sözleşme.

ÖMER AYKUL'UN KONUŞMASI

Av. ÖMER AYKUL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Benim için çok önemli verdiğiniz bilgi, çok teşekkür ediyorum.

Dr. ÖZDEN SAV (Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri)- Bunun arkasından gelecek bir başka gelişme var, ona da hazırlıklı olmak bakımından önemli bence. ....76.55 bölgede çok fena bir parçalanma olacak, paylaşma olacak. O bakımdan önemli kanımca.

Av. ERALP ATABEK (Oturum Başkanı)- Buyurun Yakup Bey.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- Tacettin Beye bir sorum olacak, kendisi Çevre ve Orman Bakanlığı döneminde benim bildiğim kadarıyla, bana verilen cevap dilekçelerinde bildiğim kadarıyla hukuk müşavirliği. Bizim hidroelektrik santralleriyle ilgili olarak açmış olduğumuz pek çok dava var, özellikle Karadeniz bölgesinde. Oradaki tartışmaların en yoğun olarak yaşandığı, tartışmaların odaklandığı bir konuda, aslında stratejik ÇED'le ilgili olan bir konu.

Biz hidroelektrik santrallerini nokta nokta, tek tek vadinin bir deresi üzerinde, kolları üzerinde kurularak, sadece projeyle sınırlı olarak çevresel etki değerlendirmelerinin yapılmasının gerek Anayasanın 56. maddesine, gerek 17. maddeye ve 2872 sayılı Yasaya aykırı olduğunu ve bu şekliyle, bu uygulamayla, bu anlayışla çevrenin korunamayacağını hep söyledik. Çevre ve Şehircilik, Çevre ve Orman Bakanlığıysa o dönemde, ise bu yönetmelik henüz tasarı halindedir, çıktığı zaman olur, ama çıkmadığında da elimizdeki mekanizmayla elimizden geleni yapıyoruz, ediyoruz filan deniliyor.

Şunu biliyorum ki, Kyoto Protokolünde de benzer oldu, stratejik ÇED'de de anladığım kadarıyla benzer bir süreç bekleniyor. Kyoto Protokolünde benim yapmış olduğum bir tespit var. Yaklaşık 200'e yakın termik santral lisansı verildi, Kyoto Protokolü çıkmadan önce. Öncesinde 43 tane termik santral lisansı

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

vardı, termik santral vardı Türkiye'de. Kyoto Protokolü Şubat 2009 tarihinde onaylandı. Onaylandığında 2008'le 2009 arasında EPDK'nın sayfasından taradığımızda yaklaşık 200 civarında termik santral lisansı verildikten sonra onaylandığını gördük.

Aynı şekilde şu anda halen stratejik ÇED denilen o süreç bir türlü tasarı halinde bekletiliyor ve yasalaşamıyor. Onun dışında yine başka mekanizmalar da var bildiğimiz, onları belki biraz sonraki sunumumda ben anlatacağım, bir türlü yasalaşamıyor. Şöyle bir nokta oluyor; Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sanki öncelikle yapmak istediklerini yapıp, bunlarla ilgili kazanılmış hak oluşturup, arkasından bunları yasalaştırma gibi bir anlayışa sahip gibi duruyor.

Eğer çevreyi korumak istiyorsak, eğer Çevre ve Şehircilik Bakanlığı veya Çevre ve Orman Bakanlığı o dönemde çevreyi de koruması gereken bir Bakanlık ise, neden mevzuat eksikliklerini bu planlamalar, bu ruhsatlar, izinler, olurlar verilmeden önce bu mevzuat eksikliğini tamamlayıp da, bakın her şeyiyle dört dörtlük mevzuatımız hazır, biz bu değerlendirmeyi hidroelektrik santrallerini olsun, diğerlerini olsun bu kapsamda değerlendiriyoruz anlayışıyla hareket etmez de, gerçekten 56. madde, 17. madde kapsamında hak ihlaline sebep olmadan bir yürütümü sağlamaz diye ben merak ediyorum. İdareci olarak da o yüzden size sorma gereği duydum.

TACETTİN ŞİMŞEK'İN KONUŞMASI

Dr. TACETTİN ŞİMŞEK (Danıştay 8. Daire Üyesi)- Şimdi tabi soruyu sorarken cevabı da verdiniz zaten. Bana söyleyecek bir şey kalmadı. Yani bu hep böyle oluyor arkadaşım yapacak bir şey yok. Yani uluslararası sözleşme, ama bunu imzalamayalım diyoruz. Bunu imzalarsak şu şu nehirlerde şu işleri yapamayız biz diyoruz. Şu sözleşmeyi imzalamayalım diyoruz, yoksa şu tür sıkıntılarla karşılaşırız, bak şu yatırımımız var diyoruz. Hep böyle oluyor.

Niye Artvin'deki baraj yapılırken Gürcistan oradan bağırıyor çağırıyor? Niye biz sınırı aşan suyollarından hakça makul faydalanma ya da sınırı aşan ÇED'le ilgili şeylere taraf olmak istemiyoruz? Niye çevresel konularda bilgiye ulaşma, karar

alma süreçlerine katılımla ilgili sözleşmeyi imzalamıyoruz? Niye ulusal düzenlemelerde bu söylediğiniz şey, işte bunlar hep kalkınma kaygılarıyla yapılan işler. Yani bu Kyoto toplantılarına gitmeden önce siyasetçilerin, konuşurken çok rahat telaffuz ettikleri bir şey. Bizim kalkınmamız lazım, ama bunu bütün dünya söylüyor. Ben diyor bu protokolü imzalarsam, şöyle şöyle yükümlülükler altına gireceğim. İşte karbon emisyonlarımı şu yılın şeyine çekmem gerekecek, benim kalkınmam lazım diyor. Yani cevabı siz verdiniz.

Şimdi 200 tane termik santral, bu termik santrallerle ilgili size düşen tek şey tek tek dava açmak olacak çevreciler için. Biraz önce arkadaşım bahsetmişti, yani bu tabi önemli bir karardır. Bir yerde bir stratejik uygulama hatırlatmasıdır. Bir nehir sistemi üzeride 9 tane, 10 tane, 15 tane HES yapıyorsun ve bunların kümülatif etkisini değerlendirmiyorsun diyor. Şimdi bu yani çok önemli bir şeydir. Ben o kararı veren arkadaşları hakikaten kutluyorum. ÇED Yönetmeliğindeki bir başka hususu hatırlatıyor.

Stratejik ÇED Yönetmeliğiyle ilgili çalışma, kanun çıktığından beri Bakanlıkta görüşülüyor. İşte çıkacak herhalde, ben de öyle diyeyim.

Av. ERALP ATABEK (Oturum Başkanı)- Başka sorusu olan? Evet, iyice sarkan bu oturumu kapatıyorum. Bir aramız var 10 dakika kadar, daha sonra son oturumdayız. (Alkışlar)

(10 dakika ara verildi)

Uluslararası Sözleşmeler,
İkili Antlaşmalar ve Mahkeme Kararları

Oturum Başkanı

Av. Bedrettin KALIN
Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi
Artvin Barosu

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Çok değerli konuklar, değerli misafirler, Birliğimizin ve barolarımızın sayın başkanları, yargı organlarımızın değerli yargıçları, çok değerli meslektaşlarım, konuklar; hepiniz bugünkü son oturuma tekrar hoş geldiniz.

Çok değerli dostum ve sınıf arkadaşım Sayın Milletvekili Mahmut Tanal'a da bir kez daha hoş geldiniz demek istiyorum. Sabahtan beri sabırla dinliyor, bizi terk etmedi, teşekkür ediyorum.

Bugünün son oturumunu gerçekleştireceğiz, uluslararası sözleşmeler, ikili antlaşmalar ve mahkeme kararlarını gözden geçireceğiz hep beraber. Değerli sunum yapacak misafirlerimiz yanımdalar. Ben kısaca kendilerini tanıtacağım.

Sayın Rıza Türmen 17 Haziran 1941'de İstanbul'da doğmuş. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiş, yüksek lisansını Kanada'da, doktorasını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde tamamlamış. Dışişleri Bakanlığında Singapur, İsviçre ve Avrupa Konseyi nezdinde büyükelçi olarak görev yapmış. 1998'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargıçlığına seçilmiş ve 10 yıl süreyle bu görevi başarıyla yürütmüş. Daha sonra, bu görevinden sonra Türkiye Barolar Birliğinin 2009 yılı yılın hukukçusu ödülünü, Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin basın özgürlü ödülünü, Ortadoğu Teknik Üniversitesinin üstün

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

hizmet ödülünü, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin 2010 yılı Cumhuriyet ödüllerini almış ve benim için de aslında insan hakları düşüncesinin, hukuk sistemimizde tartışılmasının ve düşünce sistemimizde de kabul görmesinin en önemli çalışanlarından ve destekleyicilerinden birisi olmuş.

Özellikle İnsan Hakları Mahkemesindeki çalışmaları sırasında, ülkemizdeki iç hukuk normlarının gelişmesi açısından da son derece önemli çalışmaları olmuş Rıza Türmen'in. Benim için de böyle bir değeri var. Kendisine hoş geldiniz diyorum tekrar.

Sayın Noyan Özkan, İzmir Barosundan. Zonguldak'ta dünyaya gelmiş 1953'te. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Bir süre kaymakamlık görevi yaptıktan sonra, 1983 yılında bu görevden ayrılmış ve İzmir'de avukatlığa başlamış. O günden sonra da çevre hukuku mücadelesinin, çevre mücadelesinin her zaman içerisinde olmuş. Uluslararası Doğa Koruma Örgütü, Uluslararası Barolar Kurumu üyesi olmuş. Yine İzmir çevre hareketi avukatları içerisinde yer almış. Özellikle Bergama davası, Akkuyu nükleer santrali davasında, Gökova Yatağan termik santrali gibi davaların önemli hukukçularından ve avukatlarından olmuş. Esasen Noyan Özkan'ı tabi benim ne kadar anlatsam, o kadar da eksik kalır. Onun için zaten sizin tanıdığınız bir hukukçu, öncü bir hukukçu, daha fazlasını söylemeyeyim isterseniz.

Yine Yakup Şekip Okumuşoğlu, Fırtına Vadisi mücadelesiyle derelere bir girmiş, ondan sonra da bir daha da çıkamamış bir arkadaşımızdır. O günden bu yana da özellikle Karadeniz bölgesindeki bütün HES mücadelelerinde öncü rolü oynamış, bütün avukat arkadaşlarımıza yardımcı olmuş, yol göstermiş ve esasen hukuk yaratmış ve halen yaratmakta olan bir arkadaşımızdır. Ben son 5 yıl içerisinde kendisiyle birlikte mücadele etmenin hep gururunu ve onurunu yaşadım. Her aşamada yanımızda olmuş bir arkadaşımızdır, teşekkür ediyorum ona da. Ayrıca Çevre Komisyonu Üyemizdir ve Çevre ve Ekoloji Avukatlarının da bir üyesidir. Birlikte çalışıyoruz kendisiyle.

Şimdi Rıza Beyin galiba 18.45'te uçağı varmış, böyle bizim tabii toplantılar sarkınca biraz program değişti, ben kısa bir sunum da yapacaktım, ama çok kısa bir şeyler söyleyeyim isterseniz.

Şimdi gerçekten de insanın doğayla mücadelesi, doğayla iletişimi bin yıllardır devam ediyor. Yani insan doğadaki her faaliyetiyle doğada bir iz bırakıyor. Bu iz özellikle sanayi devrimi sonrasında daha da artmış, daha fazlalaşmış, çevresel etkileri de daha fazla görülmeye ve rahatsız etmeye insanları başlamış. 1900'lü yılların başında işte bu doğaya olan müdahalelerin etkileri, karşıtlarını ve çevre mücadelesini de yaratmış. 1900'lerin ortalarına doğru da sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı özellikle üçüncü kuşak haklardan sayılan bir insan hakkı haline gelmeye başlamış.

Bizim ülkemizde de aşağı yukarı bu süreç bu şekilde gelişmiş. Fakat bu şekilde son 10 yıl içinde bu trentte bir artma görülüyor. Normal seyrinde, doğayla insan arasındaki ilişkiler, iletişimler ve çelişkiler, çatışmalar bir biçimiyle bir sıçramaya dönüşüyor son 10 yıl içerisinde. Kısaca şöyle anlatmak gerekirse, örneğin bütün Cumhuriyet tarihi boyunca 1500 tane maden ruhsatı verilmişken, sadece son 10 yılda 43.500 tane maden ruhsatının dağıtılmış olduğunu öğreniyoruz.

Yine bu 43.500 maden ruhsatı, verilen bu maden ruhsatları ülkemizin neredeyse 5'te 2'sini geçiyor, 5'te 3'üne ruhsat alanları itibariyle yaklaşıyor. Yine bütün derelerimize, aklınıza gelen her türlü dereyi gözden kaçırmaksızın son 10 yıl içerisinde, daha önce olmayan şeyleri yaşamaya başladık, onun için bunu anlatıyorum. Son 10 yıl içerisinde ülkedeki derelerin tümünün üzerinde 2000 tane, 2000'i aşkın, şu anda 2300'lere yaklaşan hidroelektrik santraller projelendiriliyor. Yine bu da yetmiyor, daha küçük dereler için de 10.000 tane mikro HES planlanıyor.

Bunlar daha önce yaşadığımız şeyler değil, bildiğimiz şeyler de değil. Yani daha önceki çevre mücadelesiyle de anlatılabilecek ve kıyaslanabilecek şeyler değil. Çok farklı bir süreci yaşıyoruz. Yine sadece bu değil, dereler ve madenler de değil. Yani bir düşünün ki, 495 kilometrelik Çoruh Vadisi bir bütün olarak yok

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

edilebiliyor. Yani sadece Artvin sınırları içerisinde Batum'a döküldüğü noktaya kadar, 100 kilometrelik Yusufeli Vadisi bir bütün olarak yok edilebiliyor. 30'a yakın baraj ve bütün yan kollarının tümünde barajlar, barajlar, barajlar, yani inanılmaz bir şey.

Meralarımız yok ediliyor ve ormanlarımızı yok ediliyor. Turizm Kanunuyla turistik tesisler kurulacak diye sahillerimiz yok ediliyor. Petrol Kanunuyla yabancıların ülkenin petrollerine sahip olmasının önü açılıyor. Sayın Ömer Turgut Erlat'ın söylediği gibi, bu aslında bir talan. Yani bir talan dönemini yaşıyoruz ve talan da kendi hukukunu yaratıyor. Yine onun söylediği gibi bir talan hukuku giderek gelişiyor. Yani insan hakları hukukunun, çevre bilincinin gelişmesi gerekirken ve onun hukukunun daha egemen olması gerekirken, tam tersine son 10 yıl içerisinde bir talan hukukunu yaşıyoruz.

Bu nedenle biz bunun için mücadele eden hukukçular, avukatlar olarak iç hukuk yollarıyla çok da başarıya ulaşamayacağımızı görüyoruz. Çünkü giderek zayıflayan bir süreci yaşıyoruz, giderek gücümüzün azaldığı bir süreci yaşıyoruz. Bu anlamda da uluslararası sözleşmemler, uluslararası hukuk ve ikili sözleşmelerin bize neler sağlayacağı, hangi faydaların olacağını öğrenmek istiyoruz. Bu süreci çok bildiğimiz söylenemez. Yani biz çevre hukukçuları olarak da, bu uluslararası hukuka, uluslararası başvuru yollarına çok başvurmamışız şimdiye kadar, ama bunlar var ve üstelik ülkemizdeki iç hukuktaki, çevre hukuku normlarının gelişmesinin de önünü açan, bir anlamda da yolunu açan ve itekleyen bir süreç. Örneğin Rio Sözleşmesi yapıldıktan sonra ÇED Yönetmeliği ve Çevre Kanunu çıkarılıyor. Yani uluslararası çevre hukuku belki bu anlamda daha öncü sayılabilir.

En azından bu süreci öğrenmek açısından, İnsan Hakları Mahkemesinde uzun yıllar görev yapmış olan Sayın Rıza Türmen'e öncelikle söz verelim. Rıza Bey sunumunu yaptıktan sonra ayrılmak zorunda kalabilir. Onun için diğer misafirlerimizden izin alarak önce ona sorulacak sorular varsa, kısaca onlara cevap vermesini bekleyelim, sonra biz yine devam ederiz. Şimdilik teşekkür ediyorum.

RIZA TÜRMEN (AİHM Eski Yargıcı)- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Herkesi saygıyla selamlarım. Benim için söylediğiniz nazik sözler için de ayrıca teşekkür ederim. Ben bugün biraz şeyden söz etmek istiyorum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu çevre konusuna nasıl bakıyor?

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1950'lerde yazılmış bir sözleşme. O nedenle ayrı bir çevre hakkı, bir insan hakkı olarak burada düzenlenmiyor. Zaten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temel olarak birinci kategori hakları ele alır, onlar üzerinde düzenlemeler yapar. Ekonomik ve sosyal haklar, işte eğitim hakkı ya da mülkiyet hakkı gibi haklar sızmışsa da, sözleşmede ilke olarak yer almaz. Yani mülkiyet hakkı bile sözleşmeye sonradan eklenmiş bir haktır, 1 sayılı protokolle.

Çevre hakkı, yani çevrenin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu konuya eğilmesi, o nedenle içtihat yoluyla yorum yoluyla olmuştur. Mahkeme temel içtihatlarında her zaman şunu söyler: Sözleşme canlı bir belgedir, sözleşme yaşayan bir belgedir, onun için sözleşmeyi günün koşullarına göre, o koşullar ışığında yorumlamak gerekir, günün ihtiyaçlarına göre yorumlamak gerekir. Bunun için her zaman evolutif, her zaman evrimsel, her zaman ilerici bir yorum yapmak gerekir ve bu yorumu yaparken de sözleşmenin amacını, insan haklarını korumak olduğu bu sözleşme dikkate almak gerekir. Mahkemenin bu yorumu sözleşmeyi her zaman günün ihtiyaçlarına uydurmak çabasıdır ki, insanın temiz bir çevrede yaşama hakkının da sözleşmeye girmesine yol açmıştır yorum yoluyla.

Aslında bu sözleşmenin 8. maddesi çerçevesinde ele alınmıştır çevre hakkı. Mahkeme yorumlarıyla, ilerici evrimsel yorumlarıyla 8. madde, yani özel yaşama saygı, aile yaşamına saygı, konut hakkına saygıyla ilgili madde çerçevesinde, aynı zamanda insanın sağlıklı temiz bir çevrede yaşama hakkının da girdiğini kabul etmiştir. Mahkeme bu konuya daha çok devletin pozitif yükümlülüğü açısından bakmıştır. Yani devletin özel yaşamı korumak, bireyin sağlığını korumak, bireyin temiz bir çevrede yaşama hakkını korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü vardır açısından bakmıştır bu işe.

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

O nedenle, aslında bir taraftan devletin çıkarları, işte devletin ekonomik çıkarları, devletin kalkınmayla ilgili çıkarları, öbür taraftan bireyin çıkarları gibi bir karşıtlık görmemiştir mahkeme. Çünkü devletin bu bireyin çıkarlarını, bireyin temiz bir çevrede yaşama hakkını korumak gibi bir pozitif yükümlülüğü vardır. Yani karşıt olan iki tane çelişen hak değil, devletin bir hakkı korumak yükümlülüğü mevcuttur. Mahkemenin çevreye bakış açısı her zaman bu olmuştur.

Tabiî ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, diğer uluslararası belgelerden etkilenmiştir, bunları dikkate almıştır ve bunları dikkate alırken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, davayı açan devletin o uluslararası belgeye taraf olup olmadığını bir tarafa bırakarak dikkate almıştır davalarda. Çünkü demiştir ki, bu uluslararası toplumun kabul ettiği belgelerdir, onun için davayı açan başvurucu devlet o belgeye taraf olmasa bile, bu belgedeki ilkeler bu dava için geçerlidir şeklinde görmüştür. Bu uluslararası belgelere baktığımızda, temiz bir çevrede yaşama hakkının bir insan hakkı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Örneğin 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı bildirisinden sonra kabul edilen bildiride, insanın özgürlük, eşitlik ve yaşam için gerekli koşullara sahip bir yaşam sürdürme hakkı, aynı zamanda temiz bir çevrede yaşama hakkını kapsar demiştir. Burada tabi İnsan Çevresi Konferansı bildirisinde enteresan olan şey, temiz bir çevrede yaşama hakkını insan onuruna bağlaması olmuştur, insan haysiyetine bağlaması olmuştur. Bu bizim bakımımızdan da enteresan olabilir, çünkü yeni yapılmakta olan Anayasanın şimdiye kadar fazla bir mesafe alınmamış olsa bile, kabul ettiği, işte bütün tarafların kabul ettiği 1. maddesi, insan onur ve hasiyetiyle ilgilidir. O nedenle insan onur ve haysiyetiyle başlayacaktır yeni Anayasa.

Bu insan onur ve haysiyetinden hareket ederek, insanın temiz bir çevrede yaşama hakkının bulunduğunu ileri sürmek yeni Anayasada mümkün olacaktır ve bu kapıdan geçerek, yeni Anayasada çevreyle ilgili şimdiki mevcut 82 Anayasasından daha geniş kapsamlı hükümler yer alması olanağı bulunabileceğini düşünüyorum, en azından umut ediyorum.

Avrupa Birliği İnsan Hakları şartı çevreye büyük önem verir ve der ki; çevrenin korunması ve çevrenin kalitesinin geliştirilmesi mutlaka Avrupa Birliğinin politikalarının içine konulmalıdır, içine sindirilmelidir. Bu sürdürülebilir kalkınmayla birlikte değerlendirilmelidir der. Kyoto Protokolü açıktık ki, çevre kirliliği devletler üstü bir nitelik taşır. Çünkü çevre kirliliği hiçbir devletin tek başına baş edemeyeceği bir sorundur.

Avrupa Konseyinin parlamenter asamblesi 2003 yılında kabul ettiği karar birkaç yönden önemlidir. Bir tanesi, çünkü bu kararda bir şey söyler: Sağlıklı ve doğru dürüst bir çevrede yaşamak bir insan hakkıdır. Bunu bir insan hakkı olarak açıkça tanır ve devletin bu konudaki pozitif yükümlülüğüne değinir Avrupa Konseyinin asamblesinin bu kararı. Bu çevreyi korumak ve bu korumayla ilgili hükümleri yasalarına ve mümkünse Anayasasına koymak gibi bir talepte bulunur.

Bir bunu söyler, ikincisi de der ki; bu hakkı korumak için bilgiye girmek, bilgi sahibi olmak ve katılım hakkını sağlaması gerekir der. Yani bir taraftan çevreyi insan olarak tanır, devletin pozitif yükümlülüğünü sıralar, arkasından da bilgi sahibi olmak ve katılmak haklarını düzenler. O bakımdan bu karar önemlidir.

Tabi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açılan davalar bireysel davalardır. Yani zarar gören, mağdur taraf açabilir ancak davayı. Zarar görmeyen taraf, *aksiyo popularis* kabul edilmez. Zarar görmemişseniz eğer, sadece çevrenin kirli olması davada taraf olmak bakımından yeterli değildir. Bunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu Kritatos Yunan davasında açıkça söyler. Burada Yunanistan Timos Adasında bir kentsel dönüşüm projesi vardır ve bu Kritatos'un konut hakkını engeller, özel yaşam hakkı zedelenmektedir. Mahkeme der ki; 8. maddede öngörülen hakların olumsuz bir şekilde etkileyip etkilenmediğine karar verirken, çevrenin genel bir kötüleşmesi yeterli değildir der, genel bir çevre kötüleşmesi yeterli değildir, mutlaka davayı açanın bundan zarar görmüş olması gerekir der. Yani çevre biraz önce değinildiği gibi bağımsız bir çevre hakkı Avrupa İnsan Hakları bakımından yeterli bir dava sebebi değildir, mutlaka insana bağlanması gerekir çevrenin kirliliğinin.

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

Tabi ulusal ekonomik çıkarlarla, bireysel hak ve özgürlükler arasındaki denge belki önemli değil, ama birçok kararında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çevreyle ilgili kararında, bu dengeyi birey lehine kurmuştur. Devlet aleyhine ve birey lehine kurmuştur. Mesela Lopes Ostra kararında, kentin refahıyla başvurucunun konutuna ve özel yaşamına ve aile yaşamına saygı arasındaki dengeyi doğru kuramadığını ileri sürmüştür mahkeme. Lopes Ostra kararı İspanya'ya karşı açılan davada, bir çöp arıtma tesisi söz konusudur burada. Bu çöp arıtma tesisi usulüne uygun olarak kurulmamıştır bir kere, lisans yoktur ortada. O nedenle ihlal kararı verir, 8. maddenin ihlali kararını verir.

Aynı şekilde Guera İtalya kararında da, burada gübre üreten bir fabrika vardır. Burada da bilgi verilmez bir türlü. Ulusal makamlar başvurucuya bilgiyi ancak fabrikanın faaliyetine son verdikten sonra verirler. Şikâyet şudur: Yani ben hiçbir zaman der başvurucu, buradaki tesisin, bu gübre üreten fabrikanın benim yaşam hakkımı, temiz bir çevrede yaşama hakkımı etkileyip etkilemeyeceği hakkında bilgi edinemedim ve bilgi edinseydim belki de benim ailemi başka bir kente taşıyacaktım, belki de orada oturmayacaktım. Bu bilgi zamanında verilmediği için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi burada ihlal bulmuştur.

Yani Taşkın kararına ayrıca geleceğim, Taşkın kararında da aynı problem vardır. Yani usul, prosedür, bilgi verme ve katılım prosedürlerinin açık olması, bunların devlet tarafından ilgili makamlar tarafından kullanılması önem taşıyor. Eğer bunlar yapılmamışsa, bu yüzden sözleşmenin 8. maddesinin ihlaline karar veriyor Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

Bunlardan çıkan sonuç şu, şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bakımından iki tane test vardır çevre davalarında. Birinci test devlet pozitif yükümlülüğünü yerine getirmiş midir? Devlet davacının, başvurucunun temiz bir çevrede yaşama hakkını sağlayacak önlemleri almış mıdır ve zamanında almış mıdır? Öner Yıldız davasında, işte Ümraniye'de patlayan çöplük davasında, devlet orada bir pat-

lama olabileceğinin bilincindedir, böyle bir raporlar vardır ortada. Devlete birkaç tane rapor sunulmuştur. Burada metan gazı çıkmaktadır bu çöplükten, her an patlayabilir diye ve devlet hareketsiz kalmıştır, ilgili makamlar hareketsiz kalmıştır buna, belediye hareketsiz kalmıştır. Ümraniye Belediyesi de o zamanki, Büyükşehir Belediyesi de. Sonunda çöplük patlamıştır, işte dünya kadar insan ölmüştür Ümraniye'de filan. Devlet burada pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. Yani insanları korumak, canlarını korumak ve temiz bir çevrede yaşama hakkını korumak gibi gereken önlemleri almak yolundaki pozitif hükmünü yerine getirmemiştir, ondan ihlal çıkmaktadır.

Fakat bu yeterli değildir. Hem devlet pozitif yükümlülüğünü yerine getirmelidir, birinci test budur. İkinci test, devlet bilgi vermek ve insanların kendileriyle ilgili kararlara katılma hakkını sağlamakla yükümlüdür. Eğer bu ikinci testteki, bu ikinci kriteri de ihmal etmişse yine ihlale yol açmaktadır. Bu bakımdan Taşkın kararı tabi bizim için önemli bir karardır. Tabi Taşkın kararının ilginç yanı, bu masanın bir ucunda Taşkın kararının avukatı, öbür ucunda da Taşkın kararının hâkimi oturmaktadır. O zaman karşı karşıyaydık, şimdi yan yanayız gördüğünüz gibi. Aynı zamanda böyle bir şey de var, böyle bir değişik.

Taşkın kararında Bergama'daki altın arama, işte bildiğiniz gibi söz konusu ve siyanürle altın arama. Siyanürün olumsuz etkileri ortadadır ve Bergama'da oturan köylüler buna isyan ederler, buna ayaklanırlar, protesto ederler, bunu durdurmaya çalışırlar, bir türlü bunda başarılı olamazlar. Ta ki 1997'de Danıştay kararına kadar. Danıştay 1997'de verdiği kararla, siyanürün olumsuz etkilerini sıralar. İşte bir taraftan atmosferi zehirler, öbür taraftan toprağa sızar, suları zehirler ve bütün bunlar Bergama köylüleri için geçerli olan risklerdir, tehlikelerdir. O nedenle bunlara dayanarak Danıştay Bergama'daki altın madeni aranması ruhsatını iptal eder.

Fakat bu kararın uygulanması gecikir ve uygulandıktan sonra da karar, durdurulduktan sonra ikinci aşama gelir. Şirket büyük bir lobi yapar ve hükümet o sırada TÜBİTAK'tan bir rapor alır. TÜBİTAK der ki raporunda, işte bu şirket gerek-

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

li önlemleri almıştır, çok da güzel olmuştur, artık bundan sonra bu sakıncalar ortadan kalkmıştır, ruhsat verilebilir. Bunun üzerine hükümet yeni bir ruhsat verir. Fakat bu yeni ruhsatı verirken, ne bilgilendirir oradaki insanları, ne de ÇED Kanunundaki usullere uygun olarak onların katılımını sağlar, onlarla herhangi bir diyalog bile sağlamadan bu ruhsat verilir ve çalışmalarına başlar.

Onun üzerine tekrar işte protestolar devam eder, direnmeler devam eder. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi burada iki türlü ihlal buldu. Bir, bir kere 8. maddede ihlali var, özel yaşamın, konut hakkının ihlali var. Çünkü Bergama'daki köylüler siyanürlü altın aramanın maruz bıraktığı bütün felaketlerle karşı karşıya kaldılar. Ayrıca prosedürel, yani usule ilişkin yükümlülükleri devletin yerine getirilmedi. Yani ikinci ruhsat verilirken Bergama'daki köylülerin katılımı sağlanmadı, onlar bilgilendirilmedi ve bu prosedür, yani Türk yasasının gördüğü prosedüre uyulmadan bu ruhsat verildi. Bütün bunlardan dolayı, bir kere 8. maddenin ihlaline karar verir. Onun ötesinde bir de Danıştay kararının uygulanmamasından dolayı 6. maddenin, yani adil yargılama maddesinin ihlaline karar verir. Çünkü adil yargılama sadece yargılamayı değil, aynı zamanda mahkeme kararlarının uygulanmasını da kapsıyor. Burada mahkeme kararının uygulanmaması, işte adil yargılamayla ilgili 6. maddenin de ihlaline yol açmıştır.

Tabi Bergama kararından, Taşkın kararından sonra şöyle bir şey oldu. Taşkın kararında bir de tazminata hükmetti. Ne kadar tazminattı? 8 kişiye 3000 Euro verdi. Fakat ondan sonra Bergama'da yaşayan başka köylüler de var, onlar da aynı problemle karşı karşıya. Onlar da tuttular Türkiye'ye karşı Öçkan davası dünya kadar, kaç kişi? 150-200 kişi birden dava açtılar. Onlara da mahkeme 3000 Euro tazminata hükmetti. Tabi böyle 150-200 kişiye 3000 Euro verince, bu epeyce bir meblağa ulaştı ve devletin bir başka canını yaktı bu yüksek tazminat. Yani 100 kişiye, işte 200 kişiye verdiğiniz para epeyce büyük bir meblağ oldu. Taşkın kararı böyle.

Tabi buna benzeyen başka kararlar da bulabilirsiniz. Yani sadece yerdeki kirlenme değil, bir de havadaki kirlenme var. Ses kirlenmesi var, mesela Hatton kararı enteresan bir karardır. Hatton kararında İngiltere'ye karşı açılmış bir davadır. Burada havaalanına yakın bir yerde oturan başvurucu, gürültü nedeniyle uyuyamadığını ve sadece uyuyamamakla kalmayıp, bir de cinsel hayatının da olumsuz etkilendiğini söyler. Fakat bunu önlemek için uçakların iniş yolunun değiştirilmesi gerekir. Uçakların iniş yolunun değiştirilmesi ise, çok büyük bir ekonomik maliyeti vardır. O nedenle İngiliz Hükümeti reddeder bu şeyleri, mahkemede de kaybederler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi burada yanlış bir karar vermiştir bence ve işte demiştir ki: *"Efendim nasıl bir zarar gördüğü tam da açık değildir bu Hatton'un. Devletin işte çok büyük bir ekonomik güçlükle karşılaşacaktır, başka güçlükler de vardır"* deyip, bu davada ihlal bulmamıştır. İşte bendeniz 5 arkadaşımızla, 5 yargıçla beraber burada muhalefet görüşü yazdık. Yani orada da söylediğimiz şey, bir kere insanın uykusu gibi daha özel yaşama ait ne olabilir ki? İnsan uyku uyuyamıyorsa, bundan daha somut bir rahatsızlık olabilir mi? Cinsel hayatı etkileniyorsa, bundan daha somut bir rahatsızlık olabilir mi? Bu rahatsızlıklar son derece önemli. İnsanın özel yaşamına ilişkin rahatsızlıklardır. Yani bu teraziyi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hatton kararında benim kanımca çok yanlış bir yerde kurmuştur dengeyi. Diğer kararları bakımından da bu çelişen, diğer içtihadıyla onunla çelişen bir karardır Hatton kararı. Bazen böyle kararlar da çıkmaktadır.

Şimdi tabi bütün bunları ele aldığımızda, Türkiye bakımından önem taşıyor. Şundan: Anayasanın 90. madde aracılığıyla, bu kararlar Türk hukuku bakımından da dikkate alınması gereken, Türk hâkimleri bakımında da göz önünde tutulması gereken kararlar ve bu kararlardaki kriterler Türk hâkimlerine ışık tutmalı, yol gösterebilmeli.

Bir başka tabi, özellikle katılım ve bilgilendirme bakımından, bu prosedürün önemi bakımından Türk yasaları zaten var bu hükümler, ama bunlara daha uygun bir şekle getirilmesi

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

lazım ve hâkimlerin tabi bunu uygulamada dikkate almaları çok önemli. Tabi şimdi başka tarafı, yeni Anayasa yapılıyor. Bu yeni Anayasada işte bütün Türkiye, yani sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları değil, Türkiye'nin taraf olduğu bütün çevreyle ilgili sözleşme hükümleri göz önünde tutularak, işte çevreci bir Anayasa yapılabilmesi önemli.

Biz hiç olmazsa Cumhuriyet Halk partisi olarak konuşabilirim burada, diğer üç parti adına değil. Cumhuriyet Halk Partisi olarak biz böyle bir Anayasa için çalışacağız, çevreci bir Anayasa yapılması için çalışacağız. Mahmut Bey burada, o da benimle aynı düşüncede olduğuna eminim.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Efendim teşekkür ediyoruz. Birkaç soru alacak zaman var, soru varsa? Yani yoksa bilmiyorum, ama soru sormak isterseniz Sayın Rıza Türmen gitmeden birkaç soru alabiliriz. O zaman bir soruyla sınırlandıralım.

DENİZ TUNÇ'UN KONUŞMASI

DENİZ TUNÇ- Merhaba ben hukukçu değilim iktisat mezunuyum. Şöyle bir sorum var, Rıza Beyin Avrupa'dan verdiği örnekler üzerine veya hava, cinsel ilişki üzerinden. Ben yine bir çevre paneline katılmıştım ve orada bir gazetecinin verdiği bir örnek vardı, ilginçti, çok güzel bir örnekti. Avusturya'da tren rayları döşenirken ve tren rayları döşendikten sonra faaliyeti geçtikten sonra o çevrede hayvancılık yapan biri dava açıyor ve hayvanlarının, ineklerinin süt veriminin düştüğüne dair şikâyette bulunuyor. Devlet haklı buluyor, ödeme yapıyor. Tren raylarının gidişat güzergâhını değiştiriyor.

Demek istediğim şu: Orada, biz de burada bunca mücadele veriyoruz, bunca çevre için mücadele verilirken hiçbir şey yapılmıyor. Biz neden artık bir şeyler yapamıyoruz? Burada da onca canlı yitiriyoruz, bununla beraber insanlar da mağdur oluyor, yerinden oluyor. Biz ne yapabiliriz daha fazla?

RIZA TÜRMEN (AİHM Eski Yargıcı)- Bu toplumdaki çevre bilinciyle ilgili bir şey. Toplumdaki çevre bilinci ve toplum-

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

daki toplumsal muhalefet bilinciyle ilgili bir şey. Ben şuna katılıyorum en azıdan: Türkiye'de şu anda içinde bulunduğumuz dönemde toplumsal muhalefet çok düşük bir düzeyde. Toplumsal muhalefeti daha ileri bir aşamaya taşıyabilmek gerek. Ona rağmen, yani çevre konusunda bir direniş var.

HES'ler konusunda yapılanlar, yani işte bu Bergama davasından bahsediyoruz. O Bergama'daki köylülerin direnişi, bunu en iyi Noyan Bey bilir, gerçekten dikkate değer bir direnişti. Yani çevre konusunda aslında toplumda böyle bir bilinçlenme var, fakat tabi bunun sivil toplum örgütleri tarafından örgütlenilmesi, yöneltilmesi çok önem taşıyor. Bunun böyle örgütsüz, dağınık bir direniş olmaktan çok, sivil toplum örgütlerinin bu işe eğilim, bunları iyi örgütleyebilmesi. Sivil toplumun Türk toplumundaki önemi burada tabi ortaya çıkıyor.

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Son soru olarak Baturay arkadaşım soru soracak.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Katkılarınız için teşekkür ediyoruz. Bu Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya ilişkin getirilen iç hukuk yolunun, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılamasında etkin bir yol olup olmadığı konusunda deneyimlerinizle ilgili ve bunun aynı Kıbrıs'taki yaratılan mal tazmin komisyonu gibi etkin bir hukuk yolu olarak mı yaratıldığı, yoksa buna ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki bu tazminat yükünü azaltmak konusunda bir ara yol olarak mı uygulandığı konusunda fikirlerinizi almak istiyorum.

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

RIZA TÜRMEN (AİHM Eski Yargıcı)- Hayır, tabiî ki ikisi birden tabi. Yani elbette ki bu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davaların sayısını azaltacaktır, eğer etkili bir şekilde çalışırsa, işlerse. Onu bilmek lazım ki, bu otomatikman etkili bir iç yargı yolu olduğu kabul edilecek diye bir şey yoktur, böyle bir varsayım yoktur ortada. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yine Kıbrıs örneğini alırsak, Kıbrıs'ta tazminat komisyonu kurulduğunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunun etkili bir yargı yolu olmadığını söyledi önce ve neden olmadığını sıraladı.

RIZA TÜRMEN'İN KONUŞMASI

Xenides Alesnis Davasında, birinci davada, niçin bunun etkili yargı yolu olmadığını sıraladı. Çünkü efendim işte mal üstünde mal sahibi olan hâkimler vardı, manevi tazminat yok, bir yığın.

Şimdi ona göre KKTC yeniden ele aldı bunu ve düzeltti. O Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin söylediği şeyleri düzeltti. Yani otomatikman Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi etkili bir yargı yolu olduğunu kabul edecek diye bir şey yok, inceleyecektir. Anayasa Mahkemesinin verdiği kararları inceleyecektir. Bu kararlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına uygun mudur, oradaki kriterlere göre verilmiş kararlar mıdır? Yani Anayasa Mahkemesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi çalışmakta mıdır? O kararları, o içtihadı özümsemiş midir? Buna bakacaktır. Özümsememişse, pekâlâ diyebilir ki bu olmuyor, bu etkili yargı yolu olarak kabul etmiyorum ben bunu der, bu mümkündür.

Tabii Anayasa Mahkemesinin prestiji bakımından ağır bir darbedir bu. Yani tazminat komisyonundan farklı olarak, burada söz konusu olan Anayasa Mahkemesi, ama bu İnsan Hakları Mahkemesi bakımından tazminat komisyonu ve Anayasa Mahkemesi arasında hiçbir fark yoktur. Etkili bir yargı yolu var mıdır, yok mudur? Buna bakacaktır.

O bakımdan Anayasa Mahkemesinin çok dikkatli olması gerekir diye düşünüyorum. Eğer Türk Anayasa Mahkemesi etkili bir yargı yolu olmadığı yolunda bir karar çıkarsa, yani bugün fazla parlak olmayan prestijini büsbütün kaybedecektir diye korkuyorum.

Efendim çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Efendim teşekkür ediyoruz Rıza Türmen'e. Evet, Rıza Beyin yolcu ettikten sonra, şimdi toplantıya kaldığımız yerden devam edelim. Bütün misafirlerimiz yoruldu farkındayız, çok da ara vermeden kaldığımız yerden devam edelim.

Ben şimdi yine davetiyedeki sıraya bağlı kalarak Sayın Noyan Özkan'a söz vereceğim. Bir şey rica ediyorum Noyan

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Özkan'dan, özellikle son dönemlerde Avrupa Birliği çevre faslının görüşülmekte olduğu ve bir tıkanmayla ile de karşı karşıya olduğu bilinen ve duyulan bir şey. Çevre faslı bir türlü kapanmıyor. Bu konuda düşüncelerini öğrenmek istiyorum. Ayrıca bir de kendisinin de özellikle katkıda bulunduğu Uluslararası "Çevre Koruma Sözleşmeleri" diye bir kitap bugün basıldı, Türkiye Barolar Birliği basmış oldu bunu. Burada da birçok Avrupa Birliği sözleşmeleri, çevre hukukuna ilişkin sözleşmeler yer alıyor.

Yalnız bilmiyorum yanlış mı yorumluyorum, ama bütün bu sözleşmelerdeki yaptırımlara ilişkin hükümler çok zayıf kalıyor. Özellikle ben de Cerattepe'yle alakalı olarak Avrupa Birliğine başvuruda bulunmuştum. Strazburg'da Avrupa Birliği Sekretaryasına yaptığımız bir başvuru vardı. Tahmin ediyorum ki 4 yıla yakın oldu oraya başvurduğumuz. Bern Sözleşmesindeki korunan türlerin Cerattepe'de yer aldığına ilişkin ve bu yaptırımların uygulanması talebine ilişkin bir başvuruydu. Yaklaşık 4-5 yıl olmuştur tahmin ediyorum, bugüne kadar bir cevap alabilmiş değiliz. Bu konuda da bir fikrini almak isterim Noyan Beyin. Teşekküre ederim. Buyurun Noyan Bey.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Biraz yoruldunuz gerçekten. Gördüğünüz gibi program çok geniş, bize geniş bir konu verilmiş uluslararası sözleşmeler şeklinde. Ben esasında buraya gelirken şöyle bir hazırlık yaptım. Bir örnek olay seçeyim, onun üzerinden konuşayım şeklinde. Örneğin Akkuyu'yla ilgili uluslararası sözleşmeler nedir, bunlardan nasıl yararlanılabilir diye. Tabi bu sabahtan beri gelişen süreç içinde, sabahki oturum ve öğleden sonraki oturumda biraz benim kafamda bazı değişiklikler oluştu.

Bir de yaşadığımız dönem itibariyle, yeni bir dönem değil bu tabi. Bu Türkiye'deki siyasi atmosfer ve bunun çevre koruma, doğa koruma mücadelesine etkisi her alanda kendini çok yoğun bir şekilde yavaş yavaş hissettirmeye başlıyor. Hâlâ öyle ben görüyorum, çünkü bunun hâlâ ayırtına varamayan ve bu olayın ciddiyetinin vahametine varamayan, özellikle ana akım medya olmak üzere genel olarak bizi yönetenler açısından söylüyorum. Başta yasama organı parlamento, hükümet

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

zaten malum, hükümetin politikaları zaten malum. Fakat müthiş bir şey var, gerçekten aşılması gereken bir sürece girdik.

Ben oradan başlıyorum, bir olayla başlıyorum, uluslararası bir sözleşmeyle ilgili. 1990 yıllarında Greenpeace Gökova'da, benim bu çevre korumaya girmeme Gökova Santrali oldukça neden olmuştur, onu söylemek istiyorum. Çünkü yöreyi iyi biliyorduk. Biliyorsunuz çok güzel bir yerdir, özellikle ekolojik açıdan. Burada bir termik santral, kömüre dayalı bir termik santral olayına gerçekten merak içinde incelemeye başladık. O zamanlar tabiî ki Çevre Kanunu filan çıkmıştı, hatta Büyük Millet Meclisi Çevre Komisyonunu, Güneş Beyin de çok büyük bir katkısı vardır. Orada güzel bir komisyon raporu da vardı. Yavaş yavaş bu konuda bazı mevzuat oluşuyordu.

Fakat o zaman biz biraz acaba uluslararası da neler oluyor gibisinden ben bazı yazışmalar yaptım. O zaman internet yoktu, ama o kolaylık yoktu. Hakikaten İngiltere Çevre Bakanlığından çok güzel dokümanlar geldi. Bir termik santralin nasıl çalıştığı, evet kömürlü de olsa bunun nasıl **desülfürizasyon** tesisi olacak, şu olacak, bu olacak, bacasından ne çıkacak filan. Biz dehşet içinde kaldık. Yatağan, Gökova ve Yeniköy termik santrallerinin çalışması ve yöreyi etkilemesi açısından ve müthiş bir şikâyet var. Yatağan Belediye Başkanı bizi çağırdı, gittik dinledik, köylüler şikâyetçi, tahılları hep kuruyor, işte tütün üzerine bir şey geliyor, termik santralden kükürt dioksit geliyor mahvoluyor ve de özellikle göğüs hastalıkları, öksürüyorlar, büyük bir şikâyet.

Yörede âdeta bize yardımcı olun hukuk açısından vesaire gibi. Biz o zaman Gökova'da o zaman gündemdeydi ve bunun üçünü beraber gündeme aldık ve uğraşmaya başladık İzmir'deki bir grup avukatla. Burada bazen hani Noyan Bey filan diyorlar filan, ama değil, bunları hep biz grup olarak yaptık, ekip olarak yaptık. Ben arkadaşlarımla beraber bunların bir kısmını başardık, bir kısmında tosladık, bir kısmında da çok üzüldük, üzüldüğümüz olaylar da oldu.

Şimdi bu Gökova olayında, özelikle bu Greenpeace'nin bir şeyi oldu. Gittiler bacaya bir yazı astılar ve orada jandarma bölgesi, son derece sert bir şekilde gözaltına alındılar. Orada biz

CMUK'tu o zaman biliyorsunuz, onun uygulamalarını da yaptık. Ben aslında ceza avukatı değilim, ama bayağı çalıştım, gittim iki-üç arkadaşla beraber. Neyse Greenpeace'in de zaten uluslararası bir popülaritesi vardı. Esasında il jandarma alay komutanını az daha görevden alıyorlardı o dönemde. Çünkü santral alanı meğerse korunması gerekli çok önemli bir yermiş vesaire.

Mahkemeye çıktık, hâkim serbest bıraktı. Sonra bir buçuk ay sonra duruşma günü geldi. Ben dün akşam bunu birkaç arkadaşıma anlattım. Milas Asliye Ceza Mahkemesinde duruşma görülüyor, sanıklar yok, gittiler yurtdışına. Onlar kendi ülkelerine, yani gıyapta yargılanıyorlar. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasına muhalefetten, 3 yıldan filan başlar, yani öyle ciddi bir şey. Neyse hâkim bir ara veriyorum dedi birden bire, biz şaşırdık niye ara verdi diye. Gittik Milas avukatlar odasında oturuyoruz. Yanıma mübaşir geldi, sizin hâkim bey sizinle görüşmek istiyor dedi. İyi dedik, gittim. Hâkim bey bana şunu söyledi, genç bir adam, genç bir yargıç: Avukat bey dedi, şimdi hatırlamıyorum hitap için, ama böyle samimi bir şekilde. Siz bu dilekçenizde Paris şartından bahsediyorsunuz, bana bunu bulabilir misiniz şimdi dedi.

Ben tabi düşündüm bir anda kafamda çarptı. Şey var o sırada, fakslar yeni başlamıştı adliyede. Sizin yukarıda faks var mı, çalışıyor mu adliyenin faksı? Tabi dedi, ben şimdi talimat veririm. Ben üç yerden istedim geldi Paris Şartının Türkçesi geldi. Evet, o zamanlar Paris Şartı çok meşhurdu, çünkü onu Demirel diline dolamıştı o zamanlar Paris Şartı, Paris Şartı filan diye. Ben de bir gün bunu okumuştum, inanılmaz, içinde bir demokratik devlet nasıl olur, halkına nasıl, yurttaşlarına nasıl davranır? Bildiğiniz gibi AGİT sürecinde Helsinki Nihai Senedinden sonra imzalanan önemli bir sözleşme. Hâkim Paris Şartını gerekçe göstererek bütün sanıkların gıyaplarında beraatlarına karar verdi. Elimizde güzel böyle, yalnız çok kötü bir daktiloyla yazılmış bilmem ne, hâlâ durur o bende, hatıra olarak saklarım.

Ben bunu niye söyledim? Sabah da bu söz konusu oldu. Elbette ki bu araştırmayla, yani biraz ilgiyle, hep hâkimlerimize yükleniyoruz, biz avukatlarımıza hiç yüklenmedik bu sırada

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

sabahtan beri. Tabi buradaki çok değerli, zaten bu konuya ilgi duyan arkadaşlarımı, meslektaşlarımı, hukukçularımı, büyüklerimi tenzih ederim, ama avukatlar o kadar ilgisizler ki bu konuda, genel olarak söylüyorum.

İkinci olayı anlatıyorum: 1990 yılında Bergen Çevre ve Kalkınma Konferansına kendi çabamla, kendi yazışmalarımla katıldım, 9 gün orada bulundum. Orada muhtelif sivil toplum kurumları gelmişti. Onlar ne yapıyor, ne ediyor büyük bir merak içindeyim, süre de çok uygun. İsrail'den bir avukatlar grubu gelmiş, ama onlar dernek şeklinde örgütlenmişler. Böyle oturduk konuşuyoruz, bunlar ekolojiyle ilgili bir yerde işte ağaçlar kesiliyor, işte kent içinde bir problem var, kentin suyu kötü akıyor veyahut da işte bir hava, su, toprak, çevreyle ilgili ne buluyorlarsa rapor hazırlıyorlar, gerektiğinde dava açıyorlar böyle bir kurum. Ben ilk defa orada ciddi bir şekilde gördüm.

Bu benim çok hoşuma gitti, ama bunlar baro bünyesinde çalışmıyorlar, ayrı bir grup oluşturmuşlar. Orada biz şöyle bir şey yaptık. Çok enteresan, o sırada Bursa Barosu da girişimde bulundu, çok kıymetli değerli arkadaşlarımız Ali Arabacı ve Ertuğrul Yalçın Bayır sayesinde. Galiba biz daha önce kurduk veya onlar bizi geçti. Neden? Ben iki dönem ki, hepsi sevdiğim arkadaşlar, baro yönetimine başvuruda bulundum, şimdi yıllarını tam hatırlayamıyorum. Birincisinde tamamen gündeme bile almamışlar komisyon kurulmasını. Baro seçimlerinden sonra biliyorsunuz ilk veya ikinci toplantıda komisyonlar belirlenir, yeni komisyonlar kurulur vesaire. İkinci dönem yine reddedildi, üçüncü dönem 6'ya 5 oyla İzmir Barosunda Çevre Komisyonu kuruldu.

Yaklaşım şuydu: Biz bu kadar Türkiye'de ağır insan hakları ihlalleri varken, çiçekle böcekle mi uğraşacağız? Yani gitsin onu çevre dernekleri uğraşsın vesaire vesaire. Şimdi aradan yaklaşık olarak 20-25 sene geçti. Bazı tespitlerim var, sabah da Ömer Bey tespitlerini sıraladı, çok güzel bir sunum yaptı arkadaşımız. Evet, önce tespitlerden başlayalım. Bu bizi her yerde daima karşımıza çıkıyor, ben bunu görüyorum. Bir yerde çevre koruma mücadelesine gerek hukuksal, gerek siyasal alanda, arazide ol-

sun, arsada olsun veyahut da destekleyici olarak, gönüllü olarak katıldığınız zaman, karşı tarafın çok da tecrübe aldılar bundan, elbette hükümet nezdinde, diğer lobiler nezdinde elbette çok büyük çalışmaları oluyor. Yani karşı taraf dediğimiz devlet veyahut da şirketlerin vesaire, ne varsa karşımızda.

En önemli şey, bizim davalarımızı veyahut da bizim olaylarımızda bize en büyük engel şu olmuştur: Sizi marjinalize ediyorlar. Bu ''bir avuç çevreci avukat'', bakın bunlar çok kullanılıyor. Özellikle bunu şirketler medyası senelerce kullandı. Önce çok büyük bir heves, işte sabah da gördük, ''cinnet koyu'. Bu haberleri biz 30 senedir okuyoruz. O koyları önce kendileri methediyorlar, doğa harikası diyorlar, sonra oranın reklâmları yapılıyor. Reklâmlarla, ilanlarla susturuyorlar. Bu marjinalize etme olayı, bizim en büyük sıkıntılarımızdı. İlk zamanlar yaptılar bunu.

Bir de ikinci tespitim: Olaylar ciddileşince, yani sizin çiçek böceğin ötesinde bayağı ciddi devletin, hükümetin veyahut da onların yandaşı olan veya onlarla beraber yürüyen, gayet doğaldır siyasal sistemde şirketlerin hükümetleri yönetmesi veya Bakanlıklardaki lobisi çok kuvvetlidir veyahut da buna son senelerde biliyorsunuz uluslararası şirketlere büyükelçilerin lobisi bile girdi. Büyükelçiler resmen lobi yapıyorlar kendi yatırımları için. Bu karşımızdaki büyük güçlerle mücadele ederken ikinci tespitin de şu: Sizi daima, eğer işler ciddileşirse, sadece basın nezdinde değil öte yandan sizi itibarsızlaştırma, sadece küçümseme değil itibarsızlaştırma, gerekirse susturma, gerekirse baskı yapma.

Bununla ben sadece avukatları kastetmiyorum, alanda mücadele eden -burada bazı arkadaşlarımız var tanıyorum ben onları- insanların önce bir protesto şeklinde, işte basının da önce çok güzel, aman ne güzel çevreciler mücadele ediyor filan derken, işler ciddileşince devlet-hükümet, ama bizim hükümetimiz, yani burada devlet derken hükümetimiz, yeni bir şey de değil, yani bu AKP hükümetiyle de ilgili değil. İşte bu Bakanlar Kurulu kararnamelerinden filan bahsedildi. Biz bunları Ecevit dönemlerinde gördük. Yani kendisi hukukun üstünlüğünü çok önde sayan Adalet Bakanlarının zamanında gördük bu Bakanlar Kurulu kararlarını, ciddileşiyorlar.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Üçüncüsü, zor bir aşamaya geçtik diyorum, olaylar ciddileşti. Ben şimdi Akkuyu'yla ilgili neler hazırlamıştım? İşte Türkiye'yle Rusya Federasyonu arasındaki bir nükleer güç satın alma tesis işletimine dair anlaşma. Hatta bu konuda genç avukat arkadaşlarımızdan Fevzi Özlüer'in, Sevgili Ömer Aykul'un çok güzel çalışmaları var, size internetten gönderebilirler, onlara girmiyorum. Buradaki Türkiye'yle Rusya arasındaki uluslararası sözleşmeyle, bizim mevcut iç mevzuat arasındaki durum nedir şeklinde.

Burada tabiî ki değerlendirmeler Anayasa 90 ek maddeden nereye gidiyor? Deminden beri, Ömer Beyin de demin listesini sunduğu gibi, 27 tane. Sizin de dediğiniz gibi bu fazla da müeyyidesi olmayan, ama yine de kullanılabilecek sözleşmeler 90 ek maddesiyle biliyorsunuz. Bunlar çevre haklarını koruma sözleşmeleri oldukları için, temel insan hakları ve özgürlükleriyle ilgili sözleşmeler kapsamına da girdikleri için, mevcut bir kanunla veyahut da başka bir uluslararası sözleşme, kanun niteliğinde olan, Rusya Federasyonunun Türkiye'yle yaptığı kanun niteliğinde olan sözleşmesiyle çakıştığı zaman bunlar üstte kalıyor. Bu kullanılabilir, her zaman kullanılabilir.

Buna ilişkin biraz derinlemesine konuşmak yerine, olaylar o kadar çok gelişiyor ki. Dün akşam arkadaşlarımızla oturduk, yağmur gibi yağıyor, her yerden geliyor. Yani en son biliyorsunuz bugün afet riski hakkında bilmem ne diye kanun diye başımıza büyük bir Afet Kanunu koydular. İçinde işte yürütmeyi durdurma kararı verilemez şudur, budur, bilmem nedir. Yasal düzenlemelerle halletmeye çalışıyorlar. Yani önce genelge, genelge olmazsa işte yönetmelik, yönetmelik değişiklikleri, tabiî ki umudumuzu koruyacağız, ama ciddi bir gelişme var. Bu şekilde doğası, çevresi, tarım alanları, ormanı veyahut da bunları mahvolan ve bunlara karşı çıkan insanlara karşı, artık insan hakları bazında ve demokratik haklarımızı kullanma açısından perdeleyici, kısıtlayıcı, buyurucu, faşist bir eğilim var. Bunları görmemiz lazım, şimdi bunları tespit etmemiz lazım, olaylar ciddileşti artık.

Bu yeni de değil, bakın sadece AKP'yle de sınırlı değil, biz bunları gördük. Bergama'da halk nasıl susturuldu zannedi-

yorsunuz siz? Tabiî ki jandarma, MİT, valilik, büyükelçiler, generaller. Bütün bunlar bir araya gelince Bergama sustu, ama Bergama'da esas köylüyü susturan nedir? Defalarca uygulanmayan mahkeme kararlarıdır ve her seferinde köydeki vatandaş, orada da vardır onların kamuoyu önderleri. Avukat bey siz çok çalışıyorsunuz ediyorsunuz, ama zaten uygulanmayacak ki, artık size de yazık oluyor gibi bunları da söylemişlerdir.

Defalarca uygulanmayan mahkeme kararlarının müeyyidesi yok biliyorsunuz. Bu bizim kamu yönetimimizle ilgili bir şey. Bu yönetim iyi bir yönetim değil. Fakat şu var ki: Son senelerde, özellikle AKP hükümetiyle beraber, AKP 2004'e kadar esasında AB'ye uyum filan diye hem Avrupa Konseyi sözleşmelerine AB'ye uyum diye bir şey yaptı. Bazı gelişmeler, işte bazı reformlar yaptı, bunu kabul etmek lazım. Şey dışında, ama bu klasik çevre koruma dışında. İnsan hakları temelinde bunu alıyorum. Fakat bu 2004'ten sonra işler sertleşmeye başladı. Çünkü uluslararası sermaye Dünya Ticaret Örgütünün örgütlediği, Wall Street korsanlarının yönlendirdiği ve bizi her yönüyle saran bu ticari küreselleşme olayı, çok ciddi bir şekilde Türkiye'yi de örgütlemeye başladı.

Bunu Özal yapmak istedi, başaramadı, bu bir örgütlenmeydi. Odalar Birliğiyle, ticaret odalarıyla, bilmem işadamlarıyla öyle bir ortam yaratıyorsunuz ki siz, bırakınız yapınız, bırakınız geçsinler. Nasıldı onun Fransızcası? İşte o meşhur.'' Laissez faire'' Evet, bu olayı yavaş yavaş yavaş kurdular, anayasal ve yasal. Biliyorsunuz Milletlerarası tahkimi getirdiler. Barolar karşı çıkınca, niye karşı çıkıyorsunuz dediler o zaman, işte bunun için karşı çıkıyoruz. Hiçbir şey yapamıyorsunuz milletlerarası tahkimle.

Yalnız olaylar öyle bir yere geldi ki, bu uluslararası sermaye bunların yandaşı, özellikle AKP'nin siyasi önderleri ve onlara yandaş olanları çok önemli, âdeta Türkiye haritasına bir emlak komisyoncusu gibi bakıyorlar. Paylaşalım, istediğin gibi satalım, rantını yiyelim, kısa dönemde rant. Bu da onların üzerinde bir baskı yaratıyor. Yani adam bir kanun çıkarıyor mesela, söz veriyor bilmem ne Kuveyt bilmem nesine sana ikiz şey yapacağım diyor İstanbul'da. Sonra bir bakıyor Danıştay karar vermiş

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

bilmem idare mahkemesi. Böyle ters kepçe gelmeler bilmem ne. Yavaş yavaş bu yurttaşların veya sivil toplumun veyahut da bu konuda gerçekten mücadele eden meslek odaları başta ki, buna bazı baroların çevre komisyonları da ve barolar da dâhil oldu. Hatta ve hatta Türkiye Barolar Birliğini de dahil ettik biraz mücadeleyle. Yani çok gecikti Türkiye Barolar Birliği, onu da söylemek istiyorum, ama olsun dahil oldular.

Fakat atı alan Üsküdar'ı geçti arkadaşlar, sayın meslektaşlarım. Türkiye'de faşizm var, herkesin telefonu dinleniyor bir. Bunun Danıştay Başkanı söylüyor, ben demiyorum ki. Yatak odalarına kadar dinliyorlar diyor biliyor musunuz? Hukuk öğrencileriyle sohbet yapıyor Danıştay Başkanımız iki gün önce, ne çekiniyorsunuz, benim de telefonum dinleniyor ben rahatım, zaten yatak odalarına kadar dinleyecek teknik cihazları var diyor. Şimdi bunu esasında Ulaştırma Bakanı, telekomünikasyondan sorumlu Binali Yıldırım 3 sene önce söyledi. Niye rahatsız oluyorsunuz dedi, rahatsız olan, yani niye rahatsız oluyorsunuz filan, dinlenebilir telefon filan gibi.

İkincisi, özel yetkili mahkemeler. Sıkıyönetim mahkemeler, DGM'lerin devamı, 2005 Avrupa'ya uyum içinde, CMK'nın içine getirildi. Evet karşı çıkıldı, ama bir moda vardı AB'ye uyum yasalar, işte Bedrettin Bey de diyor ne diyorsunuz filan, ama hakikaten burada AB'nin hem buradaki delegasyonu olsun, hem o Stefan Fuller, bundan önceki o Verheugen, bilmem ne. O futbolcu bir tane vardı esas, yani böyle bir şey olamaz. Yani 2004'ten sonra bu yavaş yavaş gelişen

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Daniel Bendit'da dahil olmak üzere.

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Vallahi bilmiyorum, isim fazla da şey yapmak istemiyoruz, çünkü bunlar kayda geçiyor. Hiç kimseden çekincem yok da, kimselere cevap hakkı şey yapmak istemiyorum. Olabilir, bunların içinde Cem Özdemir'ler var, Yeşiller partileri şunlar bunlar. Bunların hepsini biliyoruz, ama bunlar ipin ucunu kaçırdılar. Neymiş? Reform oluyormuş bilmem ne derken, evet özel yetkili mahkemeler geldi.

Şimdi ben şuraya getirmek istiyorum: Benim klasik olarak şu kitapta topladığımız, bugün izah ettiğimiz, Ömer Beyin listesini çıkardığı, evet Anayasa 90 ek, bunları kullanalım. Evet, bazı hâkimlerimiz bunu kullanıyor, işte Rize'deki hâkim kullanıyor vesaire vesaire. Olay başka bir yerde, bizim bunu insan hakları sözleşmeleriyle veyahut da demokratik hak ve özgürlüklerimizi kullanmamızı temin eden uluslararası beyannamelerle, başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle, Avrupa Medeni ve Siyasi Haklar, Birleşmiş Milletler Sözleşmesiyle, diğer metinlerle, bunlarla birleştirmemiz lazım artık, olaylar çok ciddi.

Yani insanlar artık yakında tutup da protesto edemez duruma gelecekler. Ben şeyden bahsetmiyorum, yani kadın haklarından, kendi alanında biraz dar tutuyorum. Fakat bunlar yaşam hakkıyla, çevre hakkı çok bitişik. Mesela Aarhus Sözleşmesi biraz klasik. Tabiî ki bu uluslararası bir sözleşme olduğu için kolay bir şey değil, bir sürü karşılıklı şeylerle oluyor. Aarhus Sözleşmesi bunun güzel bir örneği, işte onun için imzalamıyor mesela Türkiye bunu. Bizim baroların veya meslektaşlarımın veya çevre kurumlarının bundan sonra bu bazda, yani bu temelde bunları öne almaları lazım.

Şimdi ben birkaç örnek söylemek istiyorum. İşte demin bahsettiğim Paris Şartının, özellikle çok beğendiğim bir cümlesini okumak istiyorum, bu her yerde okunabilir: İnsan hakları temel ilkelerine saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Zorba bir devlete, net söylüyorum, şu anda zorba bir devlet veya hükümet neyse, tam devlet diyemiyorum. Çünkü devletin içinde yargısı var bilmem nesi var, **zorba bir hükümet var şu anda, katılın katılmayın.**

Bunlara uyulması hürriyet, adalet ve barışın temelidir. Demokrasi ifade hürriyetinin, toplumun her kesimine karşı hoşgörünün ve herkes için fırsat eşitliğinin en iyi güvencesidir. Allah aşkına şu ülkeye bakın, ne tolerans ne hoşgörü. Üniversite öğrencilerinin başına copları patlatıyorlar, biber gazıyla insanlar ölüyor, bilmem kadın. Bakın daha dün 50 tane kadını kelepçelediler, her gün bir olay, her gün sindirme, her gün zor-

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

balık. Nasıl siz çevre koruma mücadelesi yapacaksınız? Davaları açın. Açarım ben bir şey demiyorum, hukuk mücadelesi devam eder, katiyen şey yapmıyorum, ama artık bizim çok kritik bir aşamaya gelme, yani bu davalarla, mahkeme kararlarıyla filan. Bizim hukukçuların bazı manifestolarla, bazı yasa tasarılarıyla vesaire, yani bir çıkışlarla bir şeyler yapmamız gerektiğine inanıyorum.

Ben süremi aştım mı acaba? O zaman bir 5 dakika daha devam edeyim, özür dilerim.

Şimdi burada bir madde daha var, demokrasilerde kamu görevlilerinin kanunlara uyma yükümlülüğü ve tarafsız bir şekilde dağıtılan adaleti sağlama yükümlülüğü vardır. Aman ne tarafsız adalet. İşte 12 Eylül referandumuyla başımıza örülen çoraplar. Elbette o referandumun maddeleri içinde son derece iyi maddeler vardı, ama 30 tanesi birden, elmalar armutlar pat diye önümüze getirdiler. Kınıyorum, şiddetle kınıyorum Avrupa Konseyini, Venedik Komisyonu bilmem ne. Venedik Komisyonu kararlarının hepsini okudum, bir referandum yaparsanız diyor, insanlara seçim hakkını tanımak ve buna uygun bir zemin hazırlamak zorundasınız diyor. Siz 30 tane maddeyi bir pakette nasıl insanlara dayatırsınız? Hepsi bunu kabul etti. Neymiş? İşte Türkiye demokrasiye geçiyormuş. **Bu konuda ben başta Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliğini kınıyorum, büyük çorap ördüler başımıza.** Yargı şu anda türbülânsta, yine de vicdanlı, adaletli insanlar her yerden çıkacaktır, ben buna inanıyorum. Yani vicdanının sesini dinleyen insanlar, ama yani böyle militan gibi, böyle kütle halinde oy toplayan insanlar aklını başına alsın, biraz onlar da türbülânsa girsin diye düşünüyorum.

Evet, biz çevre hakları sözleşmeleriyle birlikte neleri birleştirmeliyiz? Net olarak söylüyorum, düşünce özgürlüğünü getiren Birleşmiş Milletler, düşünceyi açıklamak. Sadece düşünce kafada düşündükçe zaten bir şeye yaramaz, bunu açıklama, yayma, bunun yöntemlerini kullanma, protesto, yani sokaklara çıkma, ama dökmeden, kırmadan, doğrudan eylem, ama şiddet yok. Bunu kullanamıyorsa insan ne demok-

rasisinden bahsediyorsunuz siz? İşte Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 19, 66 Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesi yine 19 madde, AHİS 10/1, AGİT Paris Şartı genel olarak AİHM'in bu konuda çok kararları var. Türkiye AİHM kararlarını uygulamak zorunda, 90 ek madde güzel bir madde, çok hoş bir madde.

Onun ötesinde, sabah milletvekilim bir şey söyledi, kendisine teşekkür ediyorum. Ben bu tip konferansları sonuna kadar izleyen bir milletvekili şimdiye kadar görmedim. Genelde gelirler, hemen böyle ondan sonra ilk şeyden sonra kaçarlar genelde. "*Direnme hukuku*" diye bir laf etti. Evet, şimdi bunu tartışmamız lazım, bunu geliştirmemiz lazım. Nasıl direneceğiz, direnme hukuku nedir? Bunu araştırmamız lazım. Ben bir ara bunu oturdum böyle iki gün filan, ama o zamanlar ki notlarımdan, biraz tabi üzerinde durmamız lazım. Üzerinde duracak çok değerli arkadaşlarımız var araştırmacı.

Şimdi efendim Alman Anayasasında bir madde var. Şimdi Anayasacılık yapıyoruz ya, hani Anayasayı değiştirmeye çalışıyoruz. Tabi Dimyat'a giderken, işte pirinçten olma filan öyle şeyler de başımıza gelmez inşallah. Almanya Anayasası madde 20/4: Tüm Almanların başka bir çare kalmadığı takdirde, anayasal düzeni ortadan kaldırmaya çalışan kişilere karşı direnme hakkı mevcuttur. Evet, Alman Anayasasında böyle bir hüküm var.

Çok ilginç, bunu Sosyalist Parti, o dönemin Sosyalist Partisi programına koymuş. Demiş ki, kamu makamlarının uygulayacağı haksızlık ve baskılara karşı, emekçilerin birlikte ve birey olarak direnme hakkı vardır, Sosyalist Partisi Tüzüğü. Bunu Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı iş edinmiş, Anayasa Mahkemesine götürmüş. Yani bu partiyi kapatmak için. Partinin kapatılmasını reddetmiş Anayasa Mahkemesi. Anayasa Mahkemesi bu ret kararını verirken, 1988'de oluyor bu, çok ilginç bir şekilde, bu Alman Anayasasının 1968'de getirilen bu hükmünü de koymuş karar gerekçesine. Alman Anayasasının 20/4 maddesinde de böyle yazıyor demiş.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Yani biraz klasik hukuk araştırılınca bazı şeyler bulunuyor, bulunmuyor değil. Zorba bir devlete karşı başta hukukçuların, bence elbette ki direnme hakları vardır, ama bu direnmenin hukuku nedir? Bu direnme hukukunu nasıl yaratacağız, nasıl yapacağız? Evet, bir kere geleceğimiz. Şimdi demin Rıza Beye ben dayanamadım, söylüyordu işte, bir insanın en, yani uykudan daha temel hakkı var mıdır dedi. Ben de şunu söylüyorum: O hayvanların yaşama alanlarının, bütün o doğal bitki örtülerinin, onların da uyku veyahut da o yaşadıkları alanların değiştirilmesini istememe hakkı var mıdır? İşte Ömer Beyin orada süje olayına geliyoruz. Bunları hakikaten çalışmamız lazım, alternatifleri sunmamız lazım.

Biz senelerdir biliyorsunuz Ahmet gider, Mehmet gelir, benim siyasi görüşüm itibariyle, özür dilerim tabi burada bazı arkadaşlarımız buna katılmayabilir. Biz senelerdir Türk-İslam sentezinin, bunların kurduğu kurumların bu ülkede neler yaptıklarını, neler ettiğini biliyoruz. İşte Aydınlar Ocağından tutun da, birinci MC'ler, ikinci MC'ler, o sokaklarda öldürülen arkadaşlarımız, zindanlarda yaşayanlar. Bunları biliyoruz, yani çok acı çekti bu ülke, halen de çekiyor. İşte gördüğünüz gibi zorbalık devam ediyor.

Zaman zaman, dönem dönem böyle bir şeyler oluyor. İşte Demirel çıkıyor işte ben karakolları şeffaf yapacağım diyor bilmem ne diyor. Esasında Erdal İnönü'yle Demirel çok büyük bir fırsat kaçırdı geçmişte. Neyse, şunu söylemek istiyorum: Bu muhafazakâr, bu sağ hükümetlerin bir şeyi var yalnız. Yani işleri yürütmeleri için, yani işadamlarının işlerinin iyi yürümesi lazım veyahut da uluslararası konjonktürde tutunabilmeleri için Amerika'yla çok bir kere iyi olmaları lazım. İşte biraz mesafe açılınca, hemen bir Kürecik'i verirler olur biter mesela. Amerikancıdırlar bir; ikincisi, bir Avrupa modacılığı başladı, batıcılık. Güzel bir şey bu, bir şey demiyorum. Yani doğuya bir şey söylemiyorum, ama alt taraf, tabi güney tarafta, özellikle Arap ülkelerinin durumunu görüyoruz.

Yani batı standartları açısından ben daima AB'yi destekledim. Yazılar yazdım, makaleler yazdım, bu barolarda biliyor-

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

sunuz büyük tartışmalara, AB'ciler, AB karşıtları vesaire. Söylediğim gibi, AB'yi desteklememin sebepleri, yıllardır özlemini duyduğumuz mesela bir ölüm cezasının kaldırılması mesela. Yani şimdi başka saymayacağım, ama özellikle 2004'ten sonra olaylar değişti. Bu direnmenin hukukunu yaratmalıyız diye düşünüyorum. Alman Anayasasından bahsettik, başka bir şey bulamadım, sizler arayın bulun lütfen.

KATILIMCI- 1958'de Muammer Aksoy'un Irak'taki hükümet devrilmesinden sonra ulusların direnme hakkıyla ilgili.

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Evet, sonra söz alıp konuşabilirsiniz, o önemli bir konu. Eskilerden var böyle, bunların üzerinde duranlar var, ben bir şey demiyorum, ama bunun çapını iyi tespit etmek lazım. Mesela bu ana muhalefet partisi böyle bir laf attı ortaya, o içini dolduramadı, dikkat edin geri çekildiler. Onu ortaya atıp da geriye çekilmek yok.

Hepinize çok teşekkür ediyorum, saygılar. (Alkışlar)

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Sayın Noyan Özkan'a teşekkür ediyoruz bu güzel sunumu için. Şimdi Yakup Şekip Okumuşoğlu, buyurun.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- Benden önceki konuşmacılar olan Sayın Rıza Türmen ve Sayın Noyan Özkan'a teşekkür ediyorum. İlginç olan şu: Biz bu bölümün panelistleri olarak daha önce oturup konuşmadık, yani kimin hangi konuda konuşacağı hakkında önceden bir görüşmemiz olmadı ama öyle bir denk geldi ki, benim yapacağım konuşma ile Noyan Bey'in ve Rıza Bey'in konuşmaları aynı noktaya dair olacak.

Geçen hafta iki defa Batı Karadeniz'de, bu hafta içerisinde de yine iki defa nu sefer Doğu Karadeniz'de hidroelektrik santral keşiflerine katıldım. Gitmesi, gelmesi, gerilimleri ile bir yorgunluk ve yoğunluk içerisinde önceden bir konuşma metni hazırlamış değilim. Sabah etkinliğinin başlaması ile konumu belirlemeye çalışıyorum.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Ben çevre temalı pek çok davada çalıştım, bunların arasında Taşocakları var, Karadeniz sahil yolu var, yayla yolları var ama son yıllarda özellikle hidroelektrik santraller üzerine çalıştım. Hidroelektrik santrallere ilgim 1998'den, 97'den başladı, devam ediyor. Bedrettin Bey'in de açıkladığı gibi Fırtına Vadisi ile girdik, halen de çıkamadık, çıkamıyoruz da. Fırtına Vadisi'nde yapılmak istenen Hes ile; hidroelektrik santralleri öğrenmeye başladık, halen de öğrenmeye devam ediyoruz. Hem mahkeme kararlarıyla öğreniyoruz, hem bilirkişi raporlarıyla öğreniyoruz, hem internetin olanaklarından yararlanarak dünyadaki uygulamaları öğreniyoruz, hem de bizzat idareden öğreniyoruz. Kanaatimce öğrenme süreci idare açısından da devam ediyor. Her davamızda, her dilekçemize yeni bir şeyler kendimize katarak, öğrenerek davalar açmaya devam ediyoruz. Pek çok dava da açtık, pek çok davada da çevre, doğa lehine kararlar elde edildi.

İlk başlarda yani hidroelektrik santrallerine açtığımız ilk davalarda tamamen çevre temalı davalar açtık, ama gelinen noktada özellikle son 2-3 seneden beri konu çevresel yanları ile değil ama "hak ihlali" yönü ile daha baskın hale geldi. Bu sebeple de son yıllarda dava dilekçelerimiz de değişmeye başladı ve daha çok anayasal tartışmalar yapmaya başladık.

Şimdi bir hidroelektrik santraline baktığımız zaman pek çok çevresel etkileri var, belki zaman kalırsa biraz girebilirim bunlara, uzun uzun anlatmak istemiyorum. Yarın atölye çalışmalarımızın sonuçlarını burada açıklarken, hidroelektrik santrallerin çevresel etkileri üzerinde duracağız.

Ama kısa ve öz olarak söylemek gerekirse Hidroelektrik santrallerin hem havzaya, hem havzanın oluşturduğu su kütlesine, hem de toprağa zararları var. Çevre tanımına baktığımız zaman çevrenin hava, su, toprak ile ilişkili olduğunu görüyoruz. Anayasa'da "Çevre Hakkı" bildiğiniz üzere sağlık hakkı başlığı ile düzenlenmiştir. Dolayısıyla çevrenin sağlıkla da ilişkisini görüyoruz. Sağlık başlığı altında çevrenin hem sağlıkla hem de doğrudan yaşam hakkı ile ilişkisini görüyoruz.

Anayasamıza baktığımız zaman ikinci bölümde temel hak ve hürriyetler, üçüncü bölümde yanlış hatırlamıyorsam ekonomik ve sosyal haklar düzenlenmiştir. Anayasanın 56. Maddesi ki bu davaların çıkış noktasını oluşturuyor, ekonomik ve sosyal hakların yer aldığı bölümde düzenlenmiştir.

Anayasanın 56. Maddesi şöyle diyor; "Herkes sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." Aynı maddenin devamında çevreyi koruma vatandaşa bir ödev, devlete de görev olarak yükümlük getiriyor. Herkes sağlıklı ve düzenli bir çevrede, dikkat buyurunuz "sağlıklı" diyor; yaşama hakkına sahiptir. Bir hidroelektrik santral tesis edilirken, su, toprak ve bunların oluşturduğu havza bundan zarar görüyor. Su ve toprak zarar gördüğünde doğa zarar görüyor, her türden yaşam zarar görüyor.Bu noktada zarar gören suyun kullanıcıları açısından uluslar arası düzeyde bir hak olarak kabul edilen su hakkı da zarar görüyor.

Diğer yandan işte yaşadığımız ortamın bize sunmuş olduğu doğal ortamın sağlığımız üzerindeki etkileri var. Yani ozonu delinmiş, etrafında pis dumanlar yükselen, gürültüden toza bulandığın bir yerde sağlıklı olabilme şansın olmadığı için, bütün bunların birlikte aynı zamanda Anayasanın 17. maddesindeki yaşam hakkıyla da ilişkili olan bir durum ortaya çıkıyor.

Şimdi davaların temelinde tartışılan haklar kapsamında en başta o yörede yaşayan insanlar bu haklarının zarar gördüğünü, korunmadığını ileri sürüyorlar. Davalı tarafta yer alan idarede aslında bir başka hakkın savunusunu yapıyor. Biz Çevreye, doğaya sağlığımıza, suyumuza zarar veren bu faaliyet dursun; yaşam hakkımız ihlal ediliyor, su hakkımız ihlal ediliyor, çevre hakkımız ihlal ediliyor, diyoruz. Bu arada açıklamak isterim; suya erişimin,yani temiz ve güvenli suya erişimin, biliyorsunuz 2010 yılında en son Birleşmiş Milletler Meclisinde insan hakkı olduğuna dair bir karar çıktı. Türkiye halen suyun insan hakkı olduğuna dair B.M kararına imza koymuş değil, çekince koymuş vaziyette. Bunun gibi birkaç ülke daha var, ama geri kalan 172 ülke bildiğim kadarıyla suyun, suya erişimin, sağlıklı ve güvenli suya erişimin bir insan hakkı olduğunu kabul etmiş vaziyette.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Şimdi biz su hakkımızı da elimizden alıyorsunuz diyoruz. Türkiye kabul etmese de suya erişim hakkı bir temel insan hakkı. Su, hem içme hem kullanma hem de tarımsal kullanma suyu üzerinden sağlık hakkıyla da ilişkili. Aynı zamanda çevre hakkı ile de ilişkili. Aynı zamanda ilişkili olduğu bu hakların konusu olan yaşam ile de ilgili yani Anayasanın 17. Maddesinde açıklanan yaşam hakkı ile de ilgili. İşte bu dört haktan bahsederek hidroelektrik santrallerine ilişkin davalarda tartışma yürütüyoruz.Çevre hakkı, su hakkı, sağlık hakkı, yaşam hakkı üzerinden tartışıyoruz. Dahası havamızı da -biraz sonra anlatacağım nasıl bozduklarını- bozan bir başka yanı daha var.

Devlet ya da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı diyelim; idari işlemi tesis eden Bakanlık olarak, idari birim olarak davada taraf oluyorlar ve onlar da dava konusunun hukuka uygun olduğunu, çevreye, doğaya, zararı olmadığını, aldıkları her türlü önlemle bunu giderdiklerini filan ileri sürüyorlar. Esasında bakıldığında bu tür davalarda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bizim yanımızda yer alması gerekiyor. Fakat bakanlık hayır diyor, sizin açtığınız dava yanlış, benim yaptığım işlem doğrudur diyor.

Bakanlık davada şunu söylüyor; Sizin açtığınız davada ileri sürmüş olduğunuz hakları bende savunuyorum, ama senin haklarının yanında diğer yandan şirketin de çalışma hakkı, çalışma hürriyeti var; ben onu da savunuyorum. Yani bir başka hak daha çıkıyor karşımıza.

Dolayısıyla burada yarışan haklar var. Yani çevre hakkı, su hakkı, sağlık hakkı ve yaşam hakkıyla beraber, idarenin tesis etmiş olduğu işlemle izin verdiği firmanın çalışma hakkı oluşuyor ve bu noktada da karşımıza birbiri ile yarışan haklar kavramı çıkıyor. Şimdi ben bu noktada, bu yarışan haklar arasında nasıl bir yorum yapılması gerektiği üzerinde oldukça düşündüm. Yarın biraz bunu anlatmaya çalışacağım.

Öncelikle hakların kimilerinin doğadan geldiğini yani devletin ya da başkasının verdiği haklar olmadığını akılda tutmak gerekiyor. Su hakkı, yaşam hakkı, sağlık hakkı hatta bizce çevre hakkı devletten önce var olan haklardır. Çalışma hakkı ise

bizce böyle bir hak değildir. Ama ben bu noktadan değil başka bir şeyden bahsedeceğim:

Biliyorsunuz Anayasada temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına dair kanundan kaynaklanan sınırlar ve genel sınırlandırma sebepleri var.

Genel sınırlandırma sebeplerinden bir tanesi "genel sağlıktır" bildiğiniz gibi. Genel sağlık nerede düzenlenmiş? Anayasanın 56. maddesinde düzenlenmiş. Bu ne demektir? "Genel Sağlık"; temel hak ve hürriyetleri bile gerektiğinde sınırlandırabilen, bir durum olarak Anayasa'da genel sınırlandırma sebepleri arasında sayılmış. Yani aynı madde kapsamında çevre hakkı ile birlikte düzenlendiğinden; ikisini de bir arada düşünebildiğimiz sağlık hakkı ve çevre hakkı; geri kalan temel hak ve hürriyetleri bile sınırlandırabiliyor. Yani temel hak ve hürriyetleri bile sınırlandırabilen bir hak üzerinden biz bu davaları açarken, sınırlandırılması mümkün olan çalışma hürriyetiyle ilgili olarak yarışan haklar olarak karşı karşıya gelindiğinde bizce çevre hakkı tarafında durmak gerekmektedir. Çünkü çevre hakkı, sağlık hakkı ile ilişkili ve zaten aynı madde içerisinde düzenlenmiştir. Sağlıkta; ki "genel sağlık" herhalde bu maddede açıklanan manada bir sağlığı da ifade eder, ve ilişkisi ve kapsaması üzerinden su hakkı da bu kapsama girer, hep birlikte temel hak ve hürriyetleri sınırlandırabilen genel sağlığı da oluştururlar ki açıklandığı üzere temel hak ve hürriyetleri sınırlandırabilen bu haklar bir tarafta, diğer tarafta ise çalışma hakkı durmaktadır. Bu noktada demokratik bir hukuk devletinde bu haklar karşı karşıya geldiğinde devletin yanında durması gereken haklar; temel hak ve hürriyetleri bile sınırlandırabilen sağlık hakkı kapsamındaki çevre ve su hakkı tarafı olmalıdır.Yargı da bu hakların yanında durmalıdır

Diğer yandan Rıza Bey de, Noyan Bey de o konuya girdiler. Bende biraz gireyim. Şimdi temel hak ve hürriyetlerle ilgili olarak, sınırlandırmaya ilişkin olarak Anayasada 13. maddede biliyorsunuz bir düzenleme var. 12. maddesinde de temel hak ve hürriyetlerin nitelikleri açıklanmış. Anayasada 12. maddede ne diyor? Herkes kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez,

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını ihtiva eder diyor.

Şimdi bu konuyla ilgili olarak 1988 yılında Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bir karar var. Diyor ki, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 12. Maddesindeki ödev ve sorumluluklar; Türk Anayasasında yer almayan ya da Türkiye tarafından onaylanmamış bile olsa uluslararası sözleşmelerde yer alan diğer bireysel hak ve özgürlükleri de etki alanına alır ve hatta Anayasada bulunmadığı halde bu temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasına karşı kişinin "direnme hakkı" da bu kapsamdadır. Karar bu mealde.

Şimdi buradan yola çıktığınız zaman da, çevre hakkının, sağlık hakkının, su hakkının yaşam hakkıyla, ister bunlar bir temel hak ve hürriyet olarak kabul edilsin, ister edilmesin, ki insan hakları kataloğuna baktığınız zaman, o kataloğun ucu açıktır, yani bugün olmasa bile yarın bu haklar o kataloğun içerisinde yer alabilir, bugün olmayan bir insan hakkı yarın kabul edilebilir, kaldı ki su hakkının bir insan hakkı olduğu Birleşmiş Milletler Meclisince kabul edilmiş vaziyette ve çevre hakkının keza bir insan hakkı olduğu söyleniyor doktrinde ve pek çok uluslararası içtihatlarda… neticede temel hak ve hürriyet olarak bu katalog içinde yer almasa bile ki bu hakların doğrudan ilişkili olduğu yaşam hakkı zaten bu katalog içinde yani dolayısı ile bu haklara, yani yaşam hakkına ve bunun temeli olan çevre hakkı, su hakkı, sağlık hakkına ilişkin olarak devletin yaptığı uygulayıcı işlemlerin bu haklara bir zararı ya da ortadan kaldırma durumu varsa sadece bizim kendi iç hukukumuz değil, kabul ettiğimiz uluslararası sözleşmeler değil, kabul etmediğimiz uluslararası sözleşmelerde yer alan temel hak ve hürriyetleri de kapsayarak bu olaylara bakılması gerekiyor. Anayasa Mahkemesinin o dönemde verdiği karar da zaten bu yönde. Anayasanın bu maddeleri değişmediği için mahkemenin bu kararı da halen geçerlidir.

Diğer yandan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin de vermiş olduğu kararlar var uygulamada. Avrupa Konseyine üye

olan ülkelerin tümünün kabul etsin etmesin, tüm bu uluslararası sözleşmelerin getirmiş olduğu yükümlülüklerle bağlayıcılığı vardır, bağlıdır der. Tüm bunlar bir arada değerlendirildiği zaman aslında Türk yargısının benim fikrimce hiç de iç hukukla sınırla kalmadan, doğrudan doğruya uluslararası sözleşmeler üzerinden de kararlarını verebilir. İster iç hukukumuza girmiş olsun, ister girmemiş olsun diye düşünüyorum. Çünkü konu temel hak ve hürriyetler konusudur.Temel hak ve hürriyetler arasında yarışma olursa, demokratik devletin nerede durması gerektiğini de biraz önce söylemiştik.

İdare tarafı özellikle 2005'ten bu yana yoğun olarak Hes'ler nedeni ile davalara muhatap oluyor. 2005 öncesi de yargı kararları vardı ama, yoğun olarak 2005 yılından sonra başlayan ve sayısı bir anda 60-70'i bulan davalar sonrasında idare yasal değişikliklere gitmeye başladı. Önce yönetmelik değişiklikleriyle başladılar, Mesela Çed Yönetmeliği bu arada iki defa değişti. Yönetmelikteki süreler daha da kısaltıldı, daha hızlı çed süreçlerinin alt yapısı oluşturuldu. Yönetmelik değişiklikleriyle yetinilmedi, arkasından yasal değişiklikler başladı. Sizler sundunuz Ömer Bey, hakikaten Milli Parklar Yasasında, Mera Kanununda, Tabiat ve Kültür Koruma Kanununda ikiye böldüler, ayırdılar, sürekli değişiklik devam etti. Halen bu günde de devam ediyor. Yani şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisi Çevre Komisyonunda Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Yasa Tasarısının 12 veya 14 maddesi kabul edilmiş vaziyette. Son halini bilmiyorum, ama geçen yıl seçimler nedeniyle bir türlü hayata geçemeyen o yasanın eski halini bilemiyorum. O yasa eğer o haliyle geçiyorsa ki, geçer, maalesef korunan alan denilen bir şey de kalmayacak ortada. Yani ne milli parkları koruyabileceksiniz, ne sit alanlarını koruyabileceksiniz, ne diğer işte tabiatı koruma alanları gibi hangi statüde tutulmuş olursa olsun herhangi bir korunan alanı korumanın da mümkün olmayacağını değerlendiriyoruz. Bununla beraber bu yasayı gündemde tutup, değiştirip ortadan kaldıracakları bu mevzuatlarda öyle değişiklikler yaptılar ki esasında Tabiatı Koruma ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Yasası'na da ihtiyaç kalmadı esasında.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Şimdi baktığımız zaman özel yasalarla korunan alanların bile korunamaz hale geldiği bir Türkiye'de, iç hukuktaki hangi yasa maddesine dayanarak siz kalkacaksınız çevre ve doğayı korumaya soyunacaksınız? Nasıl bir hukuk mücadelesi vereceksiniz? Dolayısıyla son zamanlarda artık hakikaten sadece uluslararası mevzuat üzerinden bu davaların açılıp, yürütülmesinin yollarını bulmaya dönük araştırmalara başladık. Yarın sunacağımız tebliğimiz kapsamında Anayasanın 12. maddesinden de yürüyerek, kabul edilsin edilmesin uluslararası sözleşmelere dayanarak doğrudan doğruya bu davaları açabilirmiyiz konusuna gireriz diye düşünüyorum.

Konuya dönersek havaya, suya, toprağa zararı olan hidroelektrik santrallerinden bahsettik. Suya olan zararını zaten üç aşağı beş yukarı herkes biliyordur, suyun yüzde 90'ını dere yatağından almış olduğu için, dere tabanındaki ekosistemin bu yüzde 90 suyun azalmasıyla ciddi şekilde etkilendiğini söylemek için uzman olmaya da ihtiyaç yok. Yüzde 90 suyun olmadığı yerde, yüzde 90 besin azalımı var demektir, oksijenin de yüzde 90 azalıyor demektir. Debinin düşmesi ile derede kalan su doğal ısısının üzerinde ısınmaya başlayacaktır. Çünkü suyun debisi düştükçe hızı düşer, yavaşlar, yatağa yayılır, çağlayarak da akamaz, oksijeni de değişir. Böylece suyun kalitesi bozulur. Debinin %90'nın yataktan alınması ile yatak kendisini temizleyemez hale gelir. Akarsular vücudun içerisindeki damarlar içerisinde akan kan neyse, doğa için odur. Milyonlarca canlının hayat kaynağıdır,doğanın kılcal damarlarıdır,kan bizim için ne ise su da daha büyük bir biyolojik sistem olan dünya için aynı işleve sahiptir. Akarsular adı dünya olan bir büyük ekosistemin temelidir. Elektrik enerjisi değil ama yaşamın enerjisidir.

Dolayısıyla yaşamı var eden bu enerjinin elektrik enerjisine çevrilmesi için dere yatağından alınması sonucunda, yaşamın enerjisi kesilmektedir. Dünya çok zengin bir biyolojik çeşitlilik barındırmakta ve bu çeşitlilik de su olduğu için vardır. Vadilerin susuz bırakılması ile sadece havza ekosistemlerinin değil, deniz ekosistemi de olumsuz etkilenmektedir. Çünkü akarsu-

yun taşıdığı besin, sedimantasyon,mineral, regülatör gerisinde kalmakta; birikmekte, neticede yeteri kadar besin ve sedimantasyon akarsuyun önü bir tıkaçla kapatılmış olduğundan denize ulaşamamakta ve neticede deniz ekosistemleri, deltalar, sulak alanlar ekosistemleri de son derece olumsuz etkilenmektedir.

Özellikle deltalarda; akarsuların denize yakın bölümlerde akarsuyun hızının düşmesi ile oluşan deltalara ki oluşumu sedimantasyon birikimi nedeni iledir, akarsudan artık sedimantasyon taşınımı olmadığı için deltalar küçülmeye başlamaktadır ve zaman içerisinde deniz bunları yutmaya başlayacaktır. Kızılırmak'ta ve Yeşilırmak'ta o deltaların olduğu bölümlerde deniz deltaları almaya başlamıştır, örneğin. Dolayısıyla akarsuları heslerle, barajlarla doldurmaya devam edersek sulak alan anlamında, sulak alanları besleyen akarsuların bu şekilde yüzde 90'ını alıp, besinlerinden, sedimantasyonundan arındırılması neticesinde, dünya biyolojik çeşitliliğinin yüzde 40'ını oluşturan sulak alanlarda inanılmaz bir habitat kaybı oluşacaktır.

Toprak yönüyle, hidroelektrik santralin proje ünitelerini yapabilmek için yeryüzünde yollar açmak zorundasınız, tüneller açmak zorundasınız, cebri borular döşemek zorundasınız. Yamaçları dik vadilerde büyük çaplı çalışmalar yapmak zorunda kalıyorsunuz. Büyük çaplı çalışmalar neticesinde ne kadar iyi bir çalışma gösterirseniz gösterin, mutlaka hafriyatlar yamaçlardan aşağı akmakta ve kesmediğin ya da işinin olmadığı doğal alanlar bile zarar görmekte, orman altı bitki örtüsü de bundan olumsuz etkilenmekte. Vadi yamaçları olduğu gibi inşaat alanına dönmekte, vadiler boydan boya şantiye alanları haline gelmektedir. Toprağa da bu şekilde zararları var.

Onun dışında da havayla ilgili zararları var diyoruz. Havayla ilgili zararları nasıl olabilir hidroelektrik santralin? En büyük savunudur, yerli ve yenilenebilir enerjidir, işte karbon emisyonu yoktur denir.. Maalesef karbon emisyonuna da sebep oluyor, ama doğrudan değil, ama dolayısıyla olunuyor. Nasıl olunuyor? Şimdi Kyoto Protokolünü biliyorsunuz, Kyoto Protokolü kabul edilmiş vaziyette. Türkiye sanayileşmekte olan ülkeler sınıfında OECD üyesi. Aslında gelişmiş ülkeler

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

sınıfında gösteriliyor, ama kendisi Türkiye olarak sanayileşmekte ülkeler sınıfında kalmayı tercih etmiş tek OECD ülkesidir, bu protokol imzalanırken. Neden? Çünkü bu durumda Kyoto'nun getirmiş olduğu birtakım yükümlülüklere uymak zorunluluğu yok.Yani Kyoto'nun avantajlarından yararlanırken getirdiği dezavantajlardan etkilenmeyecek şekilde Kyoto Protokolünü gönüllü ülkeler sınıfında imza etmiş. Bu kapsamda en önemli konu karbon emisyonu sınırlandırmasına tabi değil.

Kyoto Protokolünü kabul etmiş ülkeler, firmalarına karbon emisyon kotası getiriyor. Karbon emisyonun kotasından daha fazla karbon salınımı halinde yüksek vergi ve cezalar gündeme geliyor. Türkiye işte bu kota sınırlandırmasına tabi değil. Kotaya tabi olanlar açısından ise bir tür fedakarlığın denkleştirilmesi esası getirilmiş.Buna göre eğer bir firma üretimine göre kendisine tanınan kotadan daha fazla karbon emisyonuna sebebiyet verecek ise kendisine cezadan yada yüksek vergiden kurtulmanın bir yolu sunulmuş. Ya üretim modeli olarak karbon emisyonuna neden olmayan bir yenilenebilir enerji yatırımı yapacaksın ya da aynı şekilde yenilenebilir enerji üreten bir firmanın atmosfere salmadığı kadar karbon tutarını bu firmadan satın alacaksın,deniyor.

Kyoto'yu kabul eden ülkelerde bunun bir borsası oluşmuş vaziyette adına karbon borsası deniyor. Örneğin Kyoto'yu tüm yükümleri ile kabul etmiş AB'de karbonun tonunu 20-25 Euro'dur. Türkiye'de ise, Kyoto gönüllü tarafta kalınarak imza edilmiş olduğundan karbonun tonu çok daha ucuz; 2 ilâ 5 Euro arasında. Dolayısıyla Avrupalı firmalar, Kyoto'yu kabul etmiş ülkeler; yüksek vergi ödememek için atmosfere salacağı karbonu en ucuz nereden, hangi ülkeden bulabilirse oradan almak istiyor. En ucuz karbon şu anda Türkiye'de var. Dolayısı ile Türkiye karbon ticaretinde önemli bir ülke pozisyonunda. Örneğin Avrupa'da atmosfere üretimi arttığından kendisine tanınan kotadan daha çok karbon salmak zorunda olan firma,yüksek vergiden kurtulmak için en ucuza en çok karbonu satın alabileceği Türkiye'nin yolunu tutuyor.

Biliyorsunuz Türkiye'de hidroelektrik santraller maalesef bütünü ile yenilenebilir enerji sınıfında sayılmıştır. Maalesef diyorum, çünkü AB'de nehir tipi hidroelektrik santrallerin yenilenebilir sayılabilmesi için en çok 5 megavata kadar bir kurulu güçte olması gerekir. Kurulu gücü daha yükse yenilenebilir enerji sınıfında sayılmaz hidroelektrik santraller. Bunun iki istisna ülkesi var AB de. Bunlarda da üst limit 10 MW'tır.

Türkiye'ye geldiğimizde ise Yenilenebilir Enerji Kanunumuz 2005 yılına kadar 25 megavatın altındakileri kurulu gücü yenilenebilir sayıyordu. 2005'te 50 megavata çıkarttılar, 6 Ocak 2011 de yapılan bir değişiklikle, o sınırı da kaldırdılar ve dediler ki, rezervuar alanı 15 bin kilometrekarenin altında olan depolamalı ve depolamasız hidroelektrik santraller yenilenebilir enerji sınıfındadır. Dolayısıyla siz ister 200 megavat, ister 300 megavat, ister 50 megavat üretim için bir proje geliştirin, hepsi Türkiye'de yenilenebilir enerji sınıfında.

Bir hesap imkanı vermek adına örneğin Türkiye'de 40 megavatlık bir hidroelektrik santralin yılda 1,7 Milyon Euro karbon geliri getirisi sağlaması mümkün. Örneğin AB'den bir firma gelip size yıllık 1,7 Milyon Euro vererek, sizin üretmediğiniz karbonu satın alıp, satın aldığı karbon miktarına eşdeğer miktarda karbonu ülkesinde her hangi bir yaptırıma uğramadan eskisi gibi atmosfere salma hakkını kazanmış oluyor. Türkiye'de 49 yıllığına üretim lisansı verildiğinden 49x1,7 milyon Euro tutarında aslında havanın satışı ile bir gelirin sahibi olmanız mümkün. Yani anlayacağınız üzere karbon piyasası denilen bu piyasa Türkiye'de yenilenebilir enerjiye yatırım yapanlar için çok keyifli bir piyasa aynı zamanda. İşte tam da bu sebeple Türkiye'de hidroelektrik santraller bu kadar yoğun olarak gündemde. Çünkü yatırımcı bir yandan çok teşvikli bir piyasaya girmiş, diğer yandan dünya bankasının,özel bankaların kredi satmak için yarışta olduğu bir piyasaya girmiş hem de karbon denkleştirmesi yada karbon ticareti yada karbon kredilendirmesi denen bir piyasaya da girdiğinden hava satışı yolu ile de para kazanabileceği bir piyasaya girmiş oluyor. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de hesleri yenilenebilir enerji

sınıfına alırken, dahası kurulu güç sınırlarını kaldırırken amacı bu. Böylece Avrupa'dan akacak olan, karbon borsasından akacak olan bu paralar ile yatırımcıyı piyasaya çekmek istiyor ve özel sektörü bu türden teşviklerle kamçıladıkça kendisi piyasanın dışına çıkıyor.

İşte bu sebeple de Türkiye'de her dere üzerinde onlarca hidroelektrik santral planlanmış vaziyette. Bu piyasada yer almak için üstelik santralinizin bitmiş olmasına da gerek yok. Yani siz Devlet Su İşlerinden su kullanım hakkını alıyorsunuz, ÇED'inizi yapıyorsunuz, EPKD'dan lisansınızı alıyorsunuz, arkasından gidiyorsunuz ben lisansımı aldım diyorsunuz. Benim bildiğim kadarıyla Çevre Şehircilik Bakanlığına gidiyorsunuz, bir tane de belge alıyorsunuz, YEK belgesi deniyor buna. YEK belgesini aldıktan sonra da karbon sertifikasyon kuruluşları var, veriyorsunuz evrakınızı ve sizin firmanızın komisyoncusu oluyor o firma ve salmadığınız karbonu satmak için müşteri aramaya başlıyor.

Müşteri bulunduğunda kimden ucuz alabilirse karbonunu ondan satın alıyor. Sonra gidip kendi ülkesinde atmosfere kendisine tanınan kotanın üzerinde karbonu atmosfere salıyor.

Böylece de ekolojinin bir bütün olduğu dünyada o karbon senin ülkende salınmasa bile,yanı başındaki ülkede salınmış oluyor ve senin havan yine kirletilmiş oluyor.İşte HES'ler, esasında yenilenebilir enerji kaynağı olarak tanımlanan tüm tesisler için geçerli olarak karbonu salmanın bir yolu olarak kullanılmış oluyor Yani bu karbon işi, rüzgâr için de, HES için de, jeotermal içinde ve diğer yenilenebilir enerji olarak tanımlanan modeller için de geçerli.

İlginçtir,10 sene kadar önce yenilenebilir enerji diye bir şey yoktu. Vardı, ama HES'ler bunların arasında yoktu. Yani bildiğimiz geleneksel elektrik üretme yöntemlerinden bir tanesiydi, hidroelektrik santral derdik, termik santral derdik. Sonra bunların bir kısmı yenilenebilir enerji sınıfına sokuldu ve yenilenebilir enerji adı altında başka bir kavram ve başka bir vitrin içerisinde sunulmaya başlandı. Eskiden alternatif enerji derdik biz bunların çoğuna örneğin.

Yenilenebilir enerji deyince, çevreci, temiz enerji algısı yaratılmış oluyor. Hayır böyle bir şey yok, hidroelektrik santraller hiç de çevreci ve yenilenebilir değil.

Dolayısıyla çok karlı olan hes piyasasında çantacılar denilen lisans almış ama yatırım yapma niyeti ile almayıp, lisanslarını satarak para kazanmayı düşünen adamlar türemiştir Türkiye'de. Bu işlerden para kazanmak, havadan para kazanmak isteyen su simsarları türemiştir. Üç-beş tane proje yapıp 10-15 milyon dolara lisanslarını satanlar var. Bedavaya elde ettiği suyu kullanma hakkını satıyor milyon dolarla.

Şimdi uluslararası sözleşmeler dedik, niye? İç hukukumuzdaki yapılan yasa değişiklikleri nedeniyle, yönetmelikteki değişiklikler nedeniyle artık iç hukuktan maalesef çok da fazla beklentimiz olamıyor. Yani ben işte şu maddeye dayanarak, iptalini talep ediyorum dediğim zaman, ben biliyorum ki o kuralın mutlaka istisnası var. Zaten şöyle bir şey var: Yani uluslararası sözleşmeyi ve Anayasanın 56. maddesini dışarıya koyduğunuz zaman dayanak nedir? 2872 ve uygulama yönetmelikleri.

2872 sayılı yani Çevre kanunu nasıl bir kanun? Temeline bakarsanız, ilkelerine bakarsanız nasıl bir yasa olduğu ortaya çıkar. Temel ilkeleri üç tanedir, sürdürülebilir, kalkınma, koruma kullanma ve kirleten öder. Yani böyle bir felsefedeki bir yasanın yönetmelikleri de aynı felsefede doğal olarak. Şimdi termik santral geliyor elimize, ÇED raporları geliyor, termik santral yapan da ben sürdürülebilir bir tesis yapıyorum, sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygundur diyor. Nükleer için en son yapılan ÇED'le ilgili olarak HES'leri yerden yere vuran bir ÇED raporu var mesela. Orada da nükleer santrali yenilenebilir enerji sınıfında sayabiliyorlar. Gülünç olan şu Nükleeri öven çedçiler, Hes Çed raporları da yapıyorlar; hangi projeye ilişkin ise diğer modelleri kötülüyorlar.

Bakanlığa baktığınız zaman da şu söyleniyor, her yerde her şey yapılabilir, yapılamaz diye bir sözcük yok bizim lügatimizde. Her şey yapılabilir, ama nasıl yapacağız? Hem koruyaca-

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

ğız, hem kullanacağız diyorlar. Böyle bir anlayışla yola çıktığınız zaman, maalesef işte İkizdere'de 26 tane, Fındıklı'da 19 tane, Solaklı'da 36 tane hidroelektrik santrali, hepi topu uzunluğu 40 kilometre olan bir derenin üzerine sığdırabiliyorsunuz. Dolayısıyla en üst kottaki hidroelektrik santralinin dereden almış olduğu su, dere yatağına inip elektrik ürettiğinde çıkan su, kuyruk suyu diye ibare edilen bir yapıyla alttaki hidroelektrik santralinin su üretim yapısına giriyor. O döndürüyor suyu ve yeniden tekrar yatağa indiriyor, o şekilde. Ne zamana kadar? Akarsuyun hidrolojik enerji kapasitesi tükenene kadar derenin başından aşağı basamak basamak dereleri hidroelektrik santralleri ile dolduruyorlar.

Biz de diyoruz ki, bu ülkenin hidroelektrik santral ile elektrik üretmesi mümkündür. Enerjinin hani çeşitli üretilme yöntemleri var. İhtiyaç varsa, tabi hidrolik kaynak da kullanılabilir diyoruz, ama bu yöntem ve bu usul hiçbir şekilde kabul edilebilir değil. İşin başka yanları da var. Hidroelektrik santralin suyu almasının temelinde yatan iktisadi politikalar da var. Yani doğanın ticarileştirilmesine dönük uygulamalar yapıyorlar hesler aracılığı ile. Yani geçenlerde bir yerlerde okumuştum, bunlar apayrı eleştiriler ama bundan da bahsetmeden geçemeyeceğim. Coca Cola'ya, Viola'ya, Nestle'ye Dünya Bankası 400 Milyon Dolar kredi vermiş. Kredinin konusu ne? Şöyle diyor: Country by country water privazitation; su özelleştirmesi, ülkeden ülkeye su özelleştirmesi. Her ülkede varlar ve her ülkede büyük firmalar ve her ülkede de etkililer ve inanılmaz lobi yetenekleri var. Suyun özelleştirilmesi üzerine almış oldukları bu krediyi, suyun özelleştirilmesi noktasında dünyanın her tarafına yayma gibi bir dertleri var. Yani hesler konusunda işin bir yanında da en önemli sacayaklardan birisi olan özelleştirme politikaları vardır.

Su hakkı diyoruz. Yani evet, hepimizin canlıların suya ihtiyacı var suyu kullanma hakkı da var. Suyu en çok tüken kim? Suyu en çok tüketen, enerjiyi en çok tüketen kim diye bakıyoruz. Hepimiz evimizde şu kadar su kullanıyoruz, tarımsal sulamada şu kadar kullanıyoruz. Sabahki bölümde AVM'lere

bakalım dedi Sayın Hocam. AVM'lere, işte gökdelenlere bakalım, dahası endüstri tesislerine bakalım, en çok kullanan onlar.

Yani bir yanıyla fedakârlık bekleniyor yöre halkından, karşı çıkma, ülke kalkınıyor, gelişiyoruz, refahımız artacak deniyor. Öte yanıyla elde edilen enerji gidiyor AVM'lere,, ışıltılı dünyalara…Bir araba fabrikası bir araba için 400.000 m3 su tüketiyor.

Şimdi HES'lerle ilgili olduğum için Ramsar Sözleşmesi çok önemli benim açımdan. Ramsar Sözleşmesini kullanmaya başladığımız dönemde yani davalarda bahsetmeye başladığımız anda bir değişiklik yapıldı ve Ramsar Sözleşmesinin Türkiye'deki uygulanan yönetmeliğinde değişiklik yapıldı.

Şimdi önemli bir şey bu, bunu o yüzden ifade etmek istiyorum. Ramsar'ın tanımında sulak alanlar şöyle tanımlanmış: Bu sözleşmenin amacını teşkil eden sulak alanlar bataklık, sazlık, sulak çayırlık, türbiyeler ve sulardır. Bunlar doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı acı veya tuzlu olabilir. Denizlerin gelgit hareketlerinin çekimi devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikler de buna dahildir. Suyun olduğu her yeri neredeyse sulak alan olarak tanımlamış. Sözleşme bu, Türkiye'nin iç hukukuna girmiş.

Sulak Alanlar Yönetmeliğinin değişiklikten önceki tanımı aynen Ramsar'ın bu tanımınıydı. Değişiklikle şöyle bir hale geldi: Sulak alan doğal ve yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekimi devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşam ortamı olarak önem taşıyan bütün sular bataklık, sazlık ve türbiyeler ile bu alanların –burası çok önemli, zaten değişiklik de burada esas önemli olan- kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerleri.

Şimdi burada kıyı kenar çizgisi diyerek bir başka statüye geçiriyorsunuz durumu. Nereye geçiriyorsunuz? Kıyı kenar çizgisi nerede düzenlenmiş? Kıyı kenar çizgisi Kıyı Kanununda düzenlenmiş. Kıyı Kanununa gittiğiniz zaman kıyı kenar çiz-

gisinin ne olduğu tanımlanmış. Kıyı kenar çizgisinin nerelerde tanımlanacağına dair uygulama yönetmeliğine bakıyorsunuz, kıyı kenar çizgisi akarsularda sayılı nehirlerde tanımlanabilir diyor yönetmelik ve nehirleri de saymış, 7 tane, 8 tane nehir var, Meriç, Kızılırmak, Yeşilırmak vs. Ne oldu bizim Karadeniz'de dereler, var mı? Yok. Dolayısıyla siz bunları sulak alan sayabiliyor musunuz? Sayamıyoruz, gitti, uçtu yani.Bu dereler açısından sulak alan koruması bir anda kalkıveriyor.

Bununla ilgili dava açmıştık. Demek ki iyi anlatamamışız, sadece yapay sulak alanlar yönüyle bir yürütmeyi durdurma kararı geldi, mahkemeye anlatmaya gayret edeceğiz. Bu değişiklik bütün sulak alanları ortadan kaldırıyor aslında, Türkiye'de akarsular açısından sayılı 7-8 tane nehirle sınırlandırıyor.

Bunun dışında Bern Sözleşmesi var, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi var, Peyzaj Sözleşmesi var. Ben şöyle bakıyorum, kendim de Fırtına Vadisinde doğdum büyüdüm. Vadiye bakıyorsunuz dağları var, ormanları var, suları var, bulutları var, vadiden akan deresi var, kuşlar var, böcek sesleri var, kelebekler var,rüzgar var,her türden canlı yaşam var, çiçek var, mera var, kayalıklar var,dere sesi var, ben bunu görüyorum. Bir firma geliyor diyor ki, ben nehrin ırmağın şuradan şurasını alacağım, şöyle bir hidroelektrik santrali kuracağım. Senin uzağında, 7 kilometre, 8 kilometre uzağında, sana zararı yok diyor. Ama benim bakıp gördüğüm yer orası.Benim bakıp gördüğüm, içselleştirdiğim, vadi ile bir bütün olarak gördüğüm yer orası.. adam orada yıkım yapacak, değiştirecek topografyayı.

Burada benim bir başka hakkım da ihlal ediliyor bana göre. Benim bakıp da, ruhumu dinlendirdiğim, keyif aldığım, bakmaya doyamadığım, bunu nasıl tanımlamak lazım bilmiyorum ama ruhumun tam uyum içinde olduğu, bütünleştiğim bir coğrafyada adam yaptığı ile, yapacağı ile beni hançerliyor gibi geliyor bana.

Bana fizik bedenime bir zararı olmayabilir,evime, tarlama, meyve ağacıma bir zarar vermiyor olabilir. Ama benim bakabildiğim, görebildiğim her yer benimdir gibi bir durum var. Benim

olduğu kadar herkesinde aynı zamanda. Yani mülkiyet hakkından bahsetmiyorum benim derken, benim olduğu kadar bakan herkesin de orası aslında. Baktığında kimin ruhunda bir iz bırakıyorsa ona da ait o vadi, o alan. Böyle bir şey de var. Bunun tanımını yapmak da kolay değil. Belki Peyzaj Sözleşmesiyle bir parça karşılanabilir bu söylediğimiz şey. Yani insanların algıladığı şekliyle alanın bütünlüğü gibi bir tanım var peyzaja dair.

Bir yanda insan faaliyetleri var. Sürdürülebilir kalkınma deniyor,ne kadar doğrudur, içi ne kadar doludur? Sürdürülebilir kalkınmayla bu noktaya geldiğimize göre ,bu kalkınma modeliyle Türkiye'nin ne hale geldiğini de gördüğümüzde, kimin kalkındığını da gördüğümüzde anlamlı bir kalkınmanın yürümediğini söylersek hiç de yanlış olmaz benim bakış açımdan. Benim açımdan sürdürülebilir kalkınma bir vitrin, Truva atı. Koruma kullanma kavramı, sürdürülebilir kalkınma, kirleten öder yaklaşımı varsa koruma hukuku yoktur benim açımdan. Bu kavramlar üzerinden başımıza ne geliyorsa geliyor. Bu kavramların koruma hukukunda yer almaması gerektiğini düşünüyorum.

Sürdürülebilir kalkınma değil, ama belki sürdürülebilir yaşamı ilke olarak ortaya koymamız gerekiyor. Bizim yapmış olduğumuz atölye çalışmasında şöyle söylendi: Biz tükettikçe üretmeye devam ediyorlar. Biz belki ancak ihtiyacımız kadar tüketmeliyiz. Bir başkası öyle değil, biz kaynakların elverdiği ölçüye göre planlama yapmalıyız, kaynakların tükeneceği bir ihtiyaç kavramı üzerinden değil, kaynakların tüketilmeyeceği bir üretim modeli olmalı dedi. Bu ifade önemliydi.

Şimdi bir de uygulamada problemler var, ona da girmek isterim. Şimdi uygulamada bir-iki tane kararımız bozuldu. Danıştay 14. Daireden çıktı. 10-15 günlük konu. Deniyor ki, ÇED raporunda onlarca uzman var, siz 3 kişiyle yapıyorsunuz, artık HMK da yapılan değişiklikle sınır da kalktı, gidin daha fazla bilirkişilerle bu incelemeleri yapın.

Şimdi bilirkişi sayısı arttığı zaman, artsın da…ama bilirkişi ücretleri için en son 4-5 bin lira öderken örneğin 5 kişiye çık-

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

tığı zaman, bu 8'i, 9'u, belki 10 bin lirayı bulacak. Bu paraların ödenmesi konusunda ciddi bir sıkıntı oluşacak. Bu paralar ödenmediği zaman ya da ödenemeyeceği zaman insanların dava açmaktan çekineceği bir noktaya da girilecek. Bunun adil yargılamaya aykırı sonuçları olacağını değerlendiriyorum. Yani ta AİHM'e kadar gidebilir bu konu.

Diğer yandan, Rize İdare Mahkemesi kısa süre içerisinde yürütmeyi durdurma kararları veriyordu, bizce de çok doğru bir uygulamaydı, ama pek çok mahkemede şöyle veriliyor yürütmeyi durdurma kararı: Önce idarenin savunması alınıncaya kadar diyor. İdarenin savunması geliyor bilirkişi incelemesi yapılıncaya kadar diyor ve bilirkişi incelemesi yapılıncaya kadar dediği nokta da 8 ay sonrası oluyor. Arada müdahiller oluyor, ihbarlar oluyor, şu oluyor, bu oluyor. 7-8 ayı buluyor süreç içerisinde. Bir hidroelektrik santral 2 yılda inşa ediliyor. Dolayısıyla o 7-8 aylık döneminde zaten vereceği zararı vermiş oluyor. Nedir? İşte yollarını açıyor, ormanı kesiyor, hafriyatlarını döküyor, tünelini, kanalına başlıyor.

O saatten sonra Anayasanın 56. maddesine dayanarak açılmış bir dava veya diğer uluslararası sözleşmelere dayanarak açılmış bir davayı düşündüğümüz zaman, 8 ay sonra verilmiş bir yürütmeyi durdurma kararı hiçbir şey ifade etmez oluyor bizim açımızdan. Biz o davayı kazansak da hiçbir şey değişmiyor bizim açımızdan. Neden? Çünkü ben çevrenin ve doğanın yıkılmadan kalması için bu davayı açıyorum. 8 ay sonra 9 ay sonra bir yürütmeyi durdurma kararı verilecekse, hiçbir şey ifade etmiyor benim açımdan.Çünkü yıkılacak olan yıkılmış oluyor zaten.Dolayısıyla bir sene sonra bizim davayı kazanmamızın hiçbir anlamı kalmıyor. Hukuk etkisiz kalmış oluyor.

Diğer yanıyla da şöyle bir sorun var: Mahkemeler artık bilirkişi bulamıyorlar. Bunun da sebebi şu: ÇED raporu hazırlanıyor, onlarca akademisyen yer alıyor süreçte. Şimdi ekolojik değerlendirme raporu denilen bir rapor daha isteniyor ÇED raporlarının içerisinde. Ekolojik değerlendirme raporlarını da üçbeş kişi bir başka akademisyen heyeti oluşturuyor. Arkasından yine HES'lerle ilgili olarak su hakları raporu denilen bir başka

rapor istenmeye başlandı. İki-üç tane akademisyen de onun içerisinde yer alıyor. Dolayısıyla süreç içerisinde 20-25 tane uzman doğrudan doğruya dava konusu işlem tesis edilmeden önce çalışmış oluyor.Her gün çed raporu verilen ülkede, her bir çed sürecinde farklı heyetler yer alabildiğinden geride bu süreç içerisinde yer almamış, tarafsız olabilecek bilirkişi kalmıyor.

Bir de ÇED çıktıktan sonra karbon sertifikasyon süreci için yapılan bir çalışma var. Onlar da üç-beş kişiyle ayrıca gidip değerlendirme yapıyorlar dağda bayırda. Bu süreçte yer alan akademisyenlere ciddi bedellerde ödeniyor. Bu sebeple bilim adamları, bilirkişilik kurumu içerisinde yer almak da istemiyorlar. Niye? Bilirkişi olursa ve çevre doğa lehine karar verirse gazetelerde görüyoruz; böyle böyle bilirkişiler var,böyle bilirkişilik mi olur, uyduruk rapor veriyorlar deniyor haklarında. Bunu bakanlar söylüyor üstelik. Daha ötesine gidip bunları tespit ettik dava açacağız deniyor. Raporlarına kağıt parçası deniyor. Dolayısıyla akademisyen bir yanda kariyerini tehlikeye atmış, bir yanda da gelir getirici diğer raporlama işlerinin dışına atılmış oluyor. Dolayısıyla kimse bilirkişi de olmak istemiyor. Dolayısıyla mahkemeler bilirkişi bulma noktasında da zorlanıyorlar diye değerlendiriyorum. Bu da bir başka sorun.

Bunun dışında geldiğimiz noktada, Noyan Beyin de çok yerinde vurguladığı gibi, hakikaten çok tehlikeli bir noktaya gelmiş vaziyetteyiz bana göre de. Yöresinde hidroelektrik santral istemeyen, su hakkını, yaşam hakkını, çevre hakkını, sağlık hakkımı koruyacağım diye direnen insanlar var. Bir de ben buraya gireceğim, enerji üreteceğim, elektrik üreteceğim, devlet bana izin verdi, ruhsat verdi, sen beni engelleyemezsin diyen firma var. Bir çatışma durumu var. Devlet bu çatışma noktasında devreye giriyor, kolluk güçleri marifeti ile firmayla beraber o alana makineleri sokuyor. Bu noktada inanılmaz bir huzursuzluk ve gerginlik başlıyor ve zaman zaman olumsuz olaylar da oluyor.

En son şu anda Solaklı'da 600 tane jandarma, her evin başında bekleyerek firmayı soktular vadiye. Mahkemesinden bir türlü keşif için gün alamadık, bekliyoruz, halen bekliyoruz. Şubat'ın 20'sinde keşif günü verildi, Şubat'ın 20'sinde dağda 2

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

metre kar var, gidilemedi, gidilemezdi zaten. Böyle bir süreçde var. Bir yanda firmanın kolluk güçleri ile baskısı, bir yanda mahkemenin hızı, bir yanda vatandaşın beklentileri…

Yuvarlakçay'da binlerce insan yargılandı, Akseki'de yazın ortasında yüzlerce köylü susuz kaldı. Yapılan tesislerin bazılarının su üretim kanalları patladı. Birisi Artvin Erenler'de, öbürü yine Solaklı'da Uzuntarla'da. Az kalsın koca bir köy gidiyordu. Tortum'da şu an herhalde 1000-1200 civarında insan yargılanıyor, Solaklı'da öyle. İşçi ölümleri devam ediyor. Gümüşdamla Köyünde insanlar her gün şantiyede. Her yerde sorun var. Güneydoğu'dan da aynı sorunlar geliyor, İç Anadolu'dan da geliyor, Akdeniz Bölgesinden de geliyor, Karadeniz Bölgesinden de geliyor ve maalesef bu halkın sorununu kimse görmüyor. Bir yanında kolluk kuvvetleri diğer yanında inşaatı seyrediyor. Her gün manevi işkence.Yaşam alanım dediği alanları korumak; su hakkım, çevre hakkım demek nerde kaldı; üzerine devletin en tepesinden en alttaki kolluğuna kadar itilip kakılıyor, rencide ediliyor, aşağılanıyor, karakollara sürükleniyor.

Bunun bir temel insan hakkı tartışmasına dönmekte olduğunu ben değerlendiriyorum. Bu noktada temel haklarını koruma noktasında anayasanın 12 maddesi doğasından kaynaklı anayasal bir direnme hakkının sınırları nedir, ne şekilde uygulanması gerektiği ve bunun hukukunun ne olduğunun üzerinde düşünülmesi gerekiyor. Çünkü temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırılan köylüler var, insanlar var.

Teşekkür ediyorum, uzatmayayım daha fazla. (Alkışlar)

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Sevgili Yakup'a teşekkür ediyoruz. Ben kesemedim yani, gerçekten de her konuşmasında birçok şeyi öğreniyorum ben de. Olayın gerçekten de enerjiyle filan alakası olmadığını bir kez daha anlamış olduk zannediyorum hepimiz.

Şimdi birkaç soru alalım, herhalde Sayın Başkanım biraz geciktik zannediyorum. Birkaç soru alalım, arkadaşımızdan başlayalım.

HANDE COŞKAN- CHP İstanbul Milletvekili Melda Onur'un danışmanıyım, zaten Yakup Beyle aslında temaslarımız vardı daha önceden. Aslında bir sorudan önce bir davet yapacağım, ama o daveti bağlayacağım. Sanki bir … filminde gibiyiz. Yani hele dünyanın bir ucunda olan bir şey, hemen gelip bizi vuruyor. Yani bu küresel ticaret örgütlenmesi tamamıyla bir yerden alıp, başka bir insanın ölümüne sebep oluyor.

Şöyle söyleyeyim: Esenyurt'ta AVM inşaatının çadırında ölen işçilerin şirketiyle, Aşkale'de Karasu 2 HES barajında ölen 5 TEDAŞ işçisini çalıştıran şirket aynı şirket ve bu şirket daha geçen zamanlarda Almanlara satıldı. Yani karbon piyasası vesaire, hani bunlar konuşurken kâğıtta o muymuş, bu muymuş tesadüf gibi geliyor, ama insan ölümlerine sebep oluyor.

Bu konuda biz, yani Melda Onur dört tane Bakana soru önergesi verdi. İçişleri Bakanına, Çalışma ve Güvenlik Bakanına, Çevre ve Şehircilik Bakanına ve Enerji Bakanına. Yani bu önergelerin durumunu biliyoruz, çünkü Ana Muhalefet Partisinin yapabileceği tek şey önerge verebilmek ya da işte kanun taslağı hazırlamak. Yani başka hiçbir şekilde bir direnme durumunuz yok. Yani sonuçta parlamenter sistemde de mücadele veriyoruz. Bu siyasi partinin de ötesinde bir şey çünkü.

Bize daha geçen gün, çok teşekkür ederiz, genelde önergeye cevap vermezler, ama bizin 7 soruluk önergemize Enerji Bakanından bir cevap gelmiş, iki satır. Demiş ki, TEDAŞ özelleştirildiği için, bu işçi ölümlerini siz gidin Maliye Bakanına sorun demiş.

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- Ona Çevre ve Orman Bakanı da beni ilgilendirmiyor o, Enerji Bakanını ilgilendiriyor diye cevap vermişti yanlış hatırlamıyorsam.

HANDE COŞKAN- Birbirlerine atıyorlar, oraya da geleceğim. Yine aynı şekilde bir tane HES'le ilgili sürekli önerge veriyoruz. Biz veriyoruz, Mahmut Bey veriyor, Hüseyin Aygün veriyor, bu konuda bayağı bir çalışma içerisindeyiz, ama kopuk kopuk olduğu için, biz sizden de kopuğuz aynı zamanda.

HANDE COŞKAN'IN KONUŞMASI

Yani bir önerge cevabına şu geldi: Halkın yanlış bilinçlendirilmesinden dolayı çıkan olaylar onlar, hani bu Tortum'da yaşanan. Çünkü biz Tortum'a birçok kez Melda Hanım gitti, orada bulundu. Yani hani insanların yanlış bilinçlendirildiğini düşünüyorlar. Çevre komisyonundan bahsedeyim size biraz.

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Biraz kısa olsun, biraz kısa rica ediyorum.

HANDE COŞKAN- Çevre komisyonu bu tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu taslağı Perşembe günü çevre komisyonundaydı ve Melda Onur gerçekten 10. maddeye kadar hepsine tek tek parmak kaldırarak soru sordu ve Veysel Eroğlu ve Erdal Bayraktar yan yana oturuyordu. Veysel Eroğlu diyor ki onu Erdoğan Beye sorun, Erdoğan Beye soruyorsunuz ben misafir geldim diyor. Orada öyle bir hikâye anlatılıyor ki ve şurada maddeleri okumak isterim size. Orada bir STK temsilcisi yok, sadece bir tane Orman Mühendisleri Odasından bir beyefendi çıktı, ama işte o da böyle kısık bir sesle, ama işte bu maddede de böyle filan. Orada gerçekten bir hikâye okunuyor. Şu maddeyi okumak isterim size, gelecek olan madde. Bu Salı günü saat 15.30'a ertelendi bu. Çevre gününde bu yasa, eğer hani Melda Hanım da olmayacağı için hemen çıkacak. Çünkü biz yavaşlaştığımız için sonra bize kızıyorlar.

10. madde şu: Korunan alanda ve koruma alanında işletme yetkisi kısmen talepte bulunmaları halinde il özel idarelerine, belediyelere, bu kanunun amacına uygun faaliyetler yürüten vakıf ve derneklere, ilgili Bakanın onayıyla devredilebilir ve geri alınabilir. Yani istedikleri gibi sit alanlarını ona satar, buna satar.

Bir tane de madde 18'i okumak istiyorum ki, bu madde gelecek. Korunan türlerin tabi habitatları dışında çoğaltılması, üretilmesi veya yerleştirilmesine Bakanlık tarafından karar verilir. Şimdi bu ne demek? Yani ben bundan şunu çıkartıyorum: Diyecek ki, hamsiler burada yüzmesin, Akdeniz'de yüzsün. Çünkü onu oradan alma yetkisini kendinde görebiliyor. Başakları buradan alalım Orta Anadolu'da yaşamasınlar, Trakya'da yaşasınlar. Yani böyle bir şekilde kontrol etme hezeyanı içerisindeler.

HANDE COŞKAN'IN KONUŞMASI

Salı günü çevre komisyonu var, 15.30'da. Biz çevre günü için Perisuyu'na gidiyoruz, CHP milletvekilleri ve aynı şekilde aktivist vekiller olduk zaten. Oradaki Perisuyu Pembecik Barajındaki direnişe katılacağız, ama çevre komisyonu çok boş bırakılıyor. Yani STK'ların gidip burada konuşulanları orada direnmesi, onların hikâyelerine karşı bir cevap vermeleri gerekiyor diye düşünüyorum.

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Soru yoktu, ama Yakup Bey herhalde bir şey söyleyecek.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)**-** Yani o Biyolojik Çeşitlilik Koruma Kanun Tasarısının geçen sene Meclise geldiği noktada, onun bir maddesi vardı, şimdi maddesini hatırlayamıyorum, maddesi çok tehlikeli bir maddeydi. Çünkü yürütmeyi durdurma, idari yargıdaki yürütmeyi durdurmayı ortadan kaldırabilecek bir maddeydi. Çünkü şöyle diyordu: Sahada yapılacak çalışmalar nedeniyle ortaya bir zarar çıkarsa, bu zarar doğal haline getirilemiyorsa, doğal haline en yakın haline getirilecek.

Bu ne demektir biliyor musunuz? İYUK 27. maddede iki şartın bir arada olması gerekiyor ya. Açıkça hukuka aykırılık ve telafisi imkânsız zarar, o iki şart hiçbir zaman bir araya gelemeyecek, çünkü hiçbir zaman telafisi imkânsız zarar olamayacak. Çünkü her zaman eski haline getirme hikâyesini ortaya koyacaklar. Kanunda bu var ve artı doğa haline getireceğiz, dolayısıyla kanunun maddesi bu, dolayısıyla burada hiçbir zarar yok, telafisi imkânsız zarar da gerçekleşmeyecek diyecekler ve mahkemelerin yürütmeyi durdurma kararı verme konusundaki o düzenlemesini elinden alacaklar, açıkça bir düzenleme olmasa bile. O yönüyle çok tehlikeli bir çalışma idi o dönemde. Son halini ne halde bilmiyorum.

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Baturay buyur.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Bir katkı sağlamak istiyorum, herkesin sabrına sığınarak bir-iki dakikada toparlayacağım. Biliyorsunuz 1 Mayıs'ta meydana gelen protestolarla ilgili birtakım gözaltılar başladı. Bu gözaltılar kapsamında İstanbul'da merkezi bulunan "*Yeryüzüne Özgürlük*" diye aktivist, vegan ve vejetaryen bir topluluğun derneğine, derneğin yöneticilerinin evlerine, genç arkadaşlarımızın evlerine baskınlar yapıldı.

Bu baskınlar çerçevesinde 1 Mayıs'ta taşınan pankartlarda kürk fuarına, hayvan kürkü protestosu için kürk fuarına son ifadesi polis tutanaklarına "*Kürt fuarına son*" şeklinde geçirildi ve özel yetkili savcılıklar bu anlamda bir terör örgütü çıkarmaya çalıştılar bu dernekten. Sorgulama içerisinde iki kritik soru vardı: Hidroelektrik santrallere karşı mısınız, termik ve nükleer santrallere karşı mısınız?

Bunu şu yüzden açıklıyorum: Noyan Ağabeyin yaptığı sunum içerisinde de geçerli çevre hukukçuları, aynı zamanda iyi bir ceza hukukçusu olmak zorunda bundan sonra. Çünkü biz bugün Gerze'de yaklaşık 300 kişiyi termik santral protestoları dolayısıyla 11 ayrı soruşturmada ve 4 ayrı davada ceza avukatlığını yapıyoruz. En son açılan 2 davadaki sevk maddesini Türk Ceza Kanununda bulamadık. Kaymakamı alkışla protesto diye bir iddianame düzenlendi ve Gerse Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilerek, yargılama için duruşma günü verildi.

2011 sayılı Kanuna izinsiz gösteri ve yürüyüşü düzenlemek diye bir soruşturma daha açıldı. 2911 kapsamında herkes barışçıl amaçlarla silahsız, izinsiz, gösteri ve toplantı organize edebilir. Dolayısıyla artık daha böyle bir üzerlerine bir baskı yaratılacak bir ceza soruşturması sürecinden geçiyoruz. Bütün soruşturmalarda 2911'in bir sacayağı olarak şu çok önümüze çıkıyor: İnsanlar Gerze'deki hükümet konağı, ortadaki caddenin tam ortasında. İnsanlar protesto için Kaymakamlığın önüne, aynı zamanda adliye binasıdır geçmek için caddeyi kullanıyorlar ve bu esnada iki-üç tane araç durmak zorunda kalıyor,

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

trafik seyrini engellemek dolayısıyla da 2911'in şartları oluştuğu iddia ediliyor. Yani insanların caddeden karşıya geçmesi dahi bir suç emaresi olarak iddianamelerde yer alıyor.

Dolayısıyla hepimizin aynı zamanda, yarınki oturum içerisinde de muhakkak ki değerlendirilecek. Direnme hakkını ve buna bağlı olarak ceza yargılamasını çok iyi takip etmemiz gerekiyor. Artık bir sonraki aşama, bu zapturapt içerisinde bir sonraki aşamanın da ben örgütlü suçlar kapsamının içerisine alınması endişesini de taşıyorum.

Bir diğer katkı da son olarak, Ankara'nın Güdül ilçesinde Tahtacı Örencik Köyünde bir hidroelektrik santrali var. Şu anda fiili anlamda projesi, proje tanım dosyası ve ÇED gerekli değildir kararı dolayısıyla uygulaması en yakın olan proje buydu. Buna karşı davamızda keşif ve bilirkişi incelemesi yapıldı. Ankara Valiliği İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü temsilcisi keşifte, proje tanıtım dosyası içerisinde de yer almayan çok önemli ve kritik bir veriden bahsetti. Bu da biraz önce Yakup arkadaşımın bahsettiği, aslında hidroelektrik santrallerinin enerji üretim amacı dışında da nasıl bir planlamanın parçası olduğunu da çok net açıkça ortaya koyuyor.

Güdül ilçesinde meydana getirilecek ve faaliyete geçirilmek istenilen hidroelektrik santralin yıllık geliri 117 bin lira. Yani aylık 11 bin liraya denk geliyor. Aylık 11 bin lira için bir hidroelektrik santral kuruluyor Ankara'da. Teşekkür ederim.

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- Bir şey söyleyebilir miyim, yine Baturay'a ek olarak? Yani Baturay'ın söylemiş olduğu örgütlü suçlar kapsamında yarın öbür gün ceza avukatlığı da bilmemiz gerekiyor filan noktasında, artık benim de çok ciddi endişelerim var. Geçen hafta iki tane keşfim vardı benim Rize İdare Mahkemesiyle beraber. Jandarmayı her zaman görürdük yanımızda güvenliği sağlamak için, ama en son yaptığımız iki keşifte emniyet istihbarattan da polisler artık ta-

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

kip etmeye başladılar keşiflerimizi. Bunun hem benim üzerimde, hem yöredeki halkın üzerinde, belki hatta yargı sürecinin üzerinde bile etkileri olabileceğini de değerlendiriyorum.

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)- Çok özür dilerim, ona hemen katkı olarak. Yaklaşık 4-5 ay önce Bergama'daki altın madenciliği ocaklarında yapılan keşifte, şirketin güvenlik elemanları uzun namlulu ve ağır silahlı tüfeklerle keşif heyetini dolaştırıyorlardı.

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Av. BEDRETTİN KALIN (Oturum Başkanı)- Sevgili arkadaşlar, ceza yargılamasında, çevre hukukunda ceza yargılaması ve cezai sorumluluk konusu zaten yarın var. Birinci oturumdaki gündem budur. Dolayısıyla bunu yarın ayrıntılarıyla zaten tartışacağız. Başka soru var mı diye sormuyorum.

Kurultayın birinci günkü oturumları tamamlanmıştır. Hepinize sabrınız için teşekkür ediyoruz. Sayın Başkanımız Ahmet Bey bir şey, oturumu Eda Hanım kapatsın. Ben teşekkür ediyorum, iyi akşamlar diliyorum hepinize. (Alkışlar)

SUNUCU- Birinci oturumda konuşma yapan Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı Sayın Ahmet Gürel'e, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Ülke Azrak Beye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doç. Dr. Cüneyt Ozansoy bugün aramızdan ayrılmak zorunda kaldı. İzmir Barosu avukatlarımızdan Av. Ömer Turgut Erlat Beye; ikinci oturumda konuşma yapan, yine Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi Av. Ayşegül Altınbaş'a, Ankara 2. İdare Mahkemesi Başkanı Sayın Abdurrahman Başer'e, Türkiye Barolar Birliği ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi Av. Emre Baturay Altınok'a, Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi yine Av. Eralp Atabek, Dr. Tacettin Şimşek Danıştay 15. Daire Üyemiz ve Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi yine Av. Ömer Aykul'a plâketlerini takdim etmek üzere Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcımız Talay Şenol'u sahneye davet ediyorum. (Alkışlar)

TALAY ŞENOL'UN KONUŞMASI

TALAY ŞENOL (Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı)- Teşekkür ederim. Aramızda baro başkanlarımız var, onları da yanıma çağırmak istiyorum. Mustafa Bey var, İzzet Bey burada, Rize Başkanımız gitmiş, onlarla birlikte bu plâket törenimizi yapacağız.

SUNUCU- Ben tekrar Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi Av. Bedrettin Kalın, Avrupa İnsan Hakları Merkezi Eski Yargıcımız Rıza Türmen ve İzmir Barosu avukatlarımızdan Av. Noyan Özkan, yine Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı Üyemiz Av. Yakup Şekip Okumuşoğlu'nu da sahneye davet ediyorum. (Alkışlar)

(Plâketler verildi)

BARO BAŞKANI- Değerli arkadaşlarım, Muğla'da yapılan çevre ve ekoloji hareketi avukatları toplantısında bulunan arkadaşlarım biliyorlar, bugün ülkemizde demokrasiyi ve dördüncü kuşak insan hakları olan çevreyi, çevre hukukunu, doğayı korumak için suç işlemek zorundasınız. Bu nedenle orada söylediğimi burada da tekrar ediyorum: Hepinizi suç işlemeye davet ediyorum, su işlemelisiniz. Bunun anlamı şudur: Suç işleme riskini göze almadan hiçbir şeyi başaramayacak durumdayız, gerçek budur. Hepinize saygılar sunarım.

II. Gün
Birinci Oturum

Çevre Kirliliğinin Neden Olduğu Zararlardan Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk

Oturum Başkanı

Av. Burhan UYAN
Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi
İstanbul Barosu

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Saygıdeğer Başkanım, saygıdeğer hanımefendi ve beyefendi meslektaşlarım, değerli misafirlerimiz; günaydınlar. Güneşli bir Pazar sabahı, üstelik de bir eşek arısı fotoğrafı önünde bulunmanızdan biz sorumluyuz.

Buraya Edirne çevre toplantısına da katılan 8,5 yaşındaki oğlumla geldim. Dünkü konuşmalar epey bir içimizi karartmış olacak ki, oğlum kurultaya iletmem için bir öneri gönderdi. Diyor ki, çevre dosyalarında çalışan tüm hâkim amcalar kucaklarında birer kedi bulunduracaklar. Böylece onların zararına karar veremezlermiş. Bir kediyi severken, onun aleyhine karar verilmezmiş. Keşki büyüdükçe hep çocuk kalmayı becerebilen bir tarafımız olabilse.

Şimdi iki çok değerli Yargıtay hâkiminin arasında olmakla, hâkimlerimize de fazla yüklenmemiz lazım, dün de böyle konuştuk. Ayrıca hâkimlerimizin de şu dağı yaralım, işte ortasına da HES kuralım gibi bir düşünceden hoşnut olduklarını da sanmıyorum, ama sonuçta onlar ellerine teslim edilen bir mevzuata göre de hüküm kurmak zorundalar.

Şimdi çevre konusu geldiğimiz durum itibariyle bir çiçekböcek ya da bir avuç çevreci tip halinden çıkıp, güzelliğine doyulmaz ülkemizde ve değerdeki ülkemizde bağımsız ve özgür yaşamı tehdit eder bir hale gelmiş görünüyor, dünkü anlatılan şeylerden hareketle. Örgütlü bir cehaletin bilime ve yetişmiş

insan gücüne düşmanlık derecesinde bir yaklaşım geliştirdiğini gözlüyoruz tehlikeli biçimde. Bilim ve teknoloji sosyal aklı ile yorumlayamayan toplumların, her dönemde ve her durumda köle olduklarını hâlâ öğrenememiş olmamız, daha doğrusu bu gerçeği bizzat yaşadıktan sonra bedelini er veya geç ödeyecek şekilde unutmaya çalışmamız çok acı.

Günün sonunda sunacağımız atölye tebliğlerini bir seferde okuyan ve çevre mevzuatının son birkaç yılını takip eden aklı başında bir insanın ümitsizliğe kapılmaması çok zor, ama Başkanımız Ahsen Coşar'ın bir konuşmasında alındı yaptığı, Karl Popper'ın söylediği şekilde ben de söylemek istiyorum: Bizim ödevimiz iyimserliktir. Ömer ve Eralp Ağabeylerin, Baturay ve Yakup'un çocuklarımız için gerçek birer kahraman olduklarını anlayacak ve anlatacak genç avukatlara cesaret ve kuvvet vermek de bizim sorumluluklarımız arasında.

Yakın gelecekte çevreye ilişkin meşru müdafaa hakkı konusunda güçlü ve yeni teorilerin ortaya çıkacağı çok net. İkinci oturumumuz belki de bu konuda ülkemizde ilk defa gerçekleştirilecek bilimsel bir çalışma olacak.

Şimdi sabah sabah niye bir eşekarısı fotoğrafının önündeyiz, bunu açıklamak istiyorum. Eda Hanım sağ olsun, onun hiçbir günahı yok. Bunu aslında broşüre basacaktık, ama bir redaksiyon hatamız oldu. Efendim fotoğraf sanatına biraz meraklıyız. Fotoğraf biliyorsunuz anları tespit eder. Bu bir eşekarısı, kendisinden yüzlerce kez büyük ve elinde siyah çirkin bir şey taşıyan bir insanın 5 santim yanına kadar gelmesinden sonra kaçmayarak, sadece vücudunun arka kısmını kaldırıp, önünü eğerek bir savunma tehdidi oluşturdu bana fotoğrafını çekerken. Çünkü altındaki o beyaz şey, kendi vücut salgısıyla, henüz kuluçka halindeki çocukları için yaptığı yuva. Yani o eşekarısı bir hanımefendi ve bir anne. Çocuklarını korumak için de oradan kaçmamış, saldırma pozisyonuna geçmiş ve bize bir mesaj vermiştir, çocuklarıma dokunma.

Halkın gözünde her durumu din adamlarına soruyoruz algısını yerleştirmeye çalışan siyasetin, her türlü canlının or-

BURHAN UYAN'IN KONUŞMASI

tadan kaldırılmasına izin verdiği santral kurma ve maden arama izinlerine imzalarını attıktan sonra, gerçek din günü geldiğinde bu eşekarısı anneye neler söyleyeceğini ben çok merak ediyorum. Siyasetin ve idarenin ötekileştirici ve değersizleştirici dilini bu hanımefendi soksun diyerek oturumumuza başlayalım. (Alkışlar)

Efendim, Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı Sayın Hâkim Sabri Eyüp Yağcı Beyefendiye sözümüzü veriyoruz. Buyurun efendim.

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

SABRİ EYÜP YAĞCI (Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı)- Çevre bilinci, son dönemlerde gelişen ve artarak devam eden bir olgudur. İnsanlar ekonomik gelişmelerin bir aşamasında yalnızca bilim ve teknolojideki gelişmenin yeterli olmadığı ve insanı mutlu etmediği, sürekli doğadan bir kısım ödünler alındığında, bir gün doğanın da verdiklerini geri aldığı, almasa da insanlık adına yararlardan daha fazla zarara mal olduğu, kirletilen çevrenin dönüşünün olmadığının görülmesiyle birlikte çevre bilinci gelişmeye başlamıştır.

Çevreye verilen zararların canlılar ve insan nesli üzerindeki etkilere, bilim adamlarının dikkat çekmesi büyük tehlikelere işaret etmeleri, çevre bilinci üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır, neden olmuştur. Bu yüzdendir ki artık yasa koyucular bu duyarlılığın yasal temele oturtulmasını zorunlu görmüşlerdir.

Uluslararası alanda çevre hakkıyla ilgili ilk ve en önemli çalışmalardan biri, Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansıdır. Stockholm'de düzenlenen bu konferans, çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışlarına esin kaynağı olmuştur. "*İnsan onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren, nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir*" ilkesinin yer aldığı bildirinin kabul edilmesi ayrı bir önem arz etmektedir.

Bu konferansın ardından ulusal ve uluslararası alanda çevre hakkının korunmasına yönelik gelişmeler de hızlanmıştır. Ruhsatsız yapılarla ilgili mevzuatımızda daha önceden birtakım düzenlemeler yer almaktaydı. *Kısaca 3091 sayılı* **Taşınmaz Mal**

Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesine *Dair* **Kanunun** 15. maddesinde, gerçek ve tüzel kişilerin zilyet bulunduğu taşınmaz mallara kamu idareleri, kamu kurumları ve kuruluşları veya bunlar tarafından idare olunan veya devlete ait veya devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan sahipsiz yerlere veya menfaati umuma ait olan taşınmaz mallara yapılan tecavüz veya müdahalelerle ilgili hapis cezası öngörülmüştür.

20.07.1966 tarihli Gecekondu Kanununun 37. maddesinde: Belediye sınırları içinde veya dışında belediyelere, hazineye, özel idarelere veya katma bütçeli dairelere ait arazi ve arsalar üzerinde veya devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerde izinsiz yapı yapanlar-yaptıranlar, bu gibi yapıları satanlar, bağışlayanlar, rehin edenler veya diğer şekillerde devredenler, bilerek devir ve satın alanlar Türk Ceza Kanununun hükümlerine göre cezalandırılır hükmü vardır. 23.01.2008 tarihli 5728 sayılı Yasada ise, bu hüküm aynen korunarak, hapis cezası olarak öngörülmüştür.

765 sayılı Türk Ceza Kanunumuzun 513. maddesinde ise, başkasına ait emlak ve araziden izinsiz tasarruf eylemleri yaptırım altına alınmıştır. Ancak kişinin kendi arazisine yaptığı ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapı bu madde kapsamına göre suç oluşturmamaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 6835 sayılı Orman Kanunu, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgesi Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu gibi özel kanunlarda ruhsatsız inşaat yapmak suç olarak ayrı ayrı tanımlanmış, bu suçlar içinde idari ve adli müeyyideler öngörülmüştür.

Türk hukukunda 1980'den beri çevre hukuku sürekli gelişme halindedir. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasamızın 56. maddesinde: Herkes sağlıklı ve deneli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. Buna paralel olarak 01.06.2005 tarihinde yayınlanan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunumuzun 1. maddesinde, ceza kanununun amaçlan arasında kamu sağlığını ve çevreyi korumak amaç olarak sayılmıştır.

Ayrıca yasa çalışmaları sırasında, 2872 sayılı Çevre Kanununa göre, çevreyle ilgili suçların cezası idari yaptırımı gerektirmekteydi. Hâlbuki çağdaş ceza kanunlarında ekolojik dengenin bozulmasına neden olması, çevrede kalıcı etkiler doğurması bakımından bu fiillerin suç olarak tanımlanması yoluna gidilmiştir. Yakın tarihlerde ülkemizde yaşanan kimyasal ve radyoaktif madde atık ve atıklarıyla dolu varillerin gemilerle sahillerimize bırakılması, hatta gemilerin terk edilmesi, çevre kirliliğine karşı duyarlılığımızı arttırmıştır ve ceza hukuku komisyonunun çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi fiillerini suç saymıştır.

Çevre tüm dünyayı ilgilendiren, ülkeleri, uluslararası toplumun geleceğini etkileyecek bir konudur. 1987 yılında yürür olan, Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluğu Anlaşmasının 175. maddelerine çevreyle ilgili bölüm eklenmiş. Bu düzenlemeler Masrih ve Amsterdam Anlaşmalarıyla geliştirilerek, Avrupa Birliği düzeyinde çevrenin korunması sağlanmıştır, amaçlanmıştır. Bu yolda 27.01.2003 tarihinde Avrupa Birliği ceza hukuku yoluyla çevrenin korunmasına ilişkin çerçeve karar çıkartılmıştır. Bu çerçeve kararın en geç 27.01.2005 tarihine kadar iç hukuklarına aktarmalarını topluluğa üye ülkelerden talep etmektedir. Ülkemiz bunu kabul etmiştir.

Genel olarak çevre suçlarının özelliklerine kısaca göz atmak istersek:

A) Belirlenebilir bir mağdur yoktur çevre suçlarının. Fabrika bacasından çıkan dumanın kime zarar verdiği belli değildir, ama tüm ulusal ve uluslararası toplum bundan mağdur olmuştur, ozon deliği gibi.

B) Çevre suçlarında çevrenin zarar görmesi beklenemez, tehlike suçudur. Beklenirse zaten cezalandırırsanız ne olur ki? Suçun oluşması için çevrenin zarara uğraması beklenemez.

C) Zarar verici eylem, yalnızca veren ülkeyi değil, tüm dünyayı etkiler, Çernobil faciası gibi. En yakında Japonya depreminde nükleer santrallerin patlamasının çevreye olan zararlarını düşünmek bile ürkütüyor gelecek nesiller adına.

Görsel medyadan takip etmiş olabilirsiniz. Japonya'da batan bir gemi Amerika kıyılarında bulundu. Bunun çevreyle ilgili olan atığını düşününüz.

D) Fail herkes olabilir. Yaşı, cinsiyeti, ırkı, milliyeti önemli değildir. Çoğu zaman bu suçların failleri de şirketlerdir.

E) Suçun maddi konusu, çevreye zararlı atık ve atıkların, çevreye kasten veya taksirle verilmesidir, çevrenin kirletilmesidir. Toprağa, suya, havaya teknik usullere aykırı olarak ve çevreye verecek şekilde verilmesiyle suç oluşur. Suçun manevi unsuru genel kasttır.

01.06.2005 tarihinde yürür olan Türk Ceza Kanununda çevreye karşı suçlar ikinci kitap, üçüncü kısımda yer alan toplума karşı suçlar bölümünün, ikinci bölümünde yer almaktadır. 4 maddeyle belirtilmiştir. Bu bölümdeki suçlardan, Türk Ceza Kanununun 181. maddesinde çevrenin kasten kirletilmesi, 182. maddede çevrenin taksirle kirletilmesi, 183. maddede gürültüye neden olma suçu, 184. madde ki günümüzde de çok revaçta olan imar kirliliğine neden olma suçları olarak nitelendirilmiştir.

Kısaca bunlara birer cümleyle, birer paragrafla yanıt vermek isterim. 181. maddede kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşama haklarının korunması için, 1. fıkradaki çevreye zarar verecek şekilde atıkların toprağa, suya, havaya kasten verilmesiyle oluşur. Teknik usullere ve yönetmeliklere aykırı olarak yapılması suç teşkil etmektedir. Cezası 6 ayla 2 yıla kadardır. Somut bir biçimde çevreyi tehlikeye düşürecek, zarar verecek şekilde suya, havaya, toprağa verilmesini anlamak gerekmektedir, tehlike suçudur.

Bu eylem çevreye zarar verecek boyutta olmalıdır. 2. fıkrasında atık ve atıkları izinsiz olarak ülkeye sokulursa cezalandırılır. 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası vardır, ülke egemenlik sınırları, kara ve hava sahalarıyla sınırlı olarak anlamak lazımdır.

181/2. maddede ise, atıklar çevreye zarar verecek şekilde teknik usullere aykırı olarak verilmelidir. Eğer toprağa verilmiş, yurda da bu atık izinsiz olarak girmişse, o takdirde 44. madde olmaz, her ikisi de ayrı ayrı suç oluşturur.

181/3. fıkrada, kalıcı özellikten anlaşılması gereken atık veya atıkların çevreye

Karışması durumunda zararın hemen sona ermemesi, uzun süre devam edecek nitelikte olmasıdır. Yapılacak bilirkişi incelemesiyle atıkların verdiği zarar belirlenebilir, özellikle kalıcılığını tespit açısından. 4. fıkrada da, insanla havalar açısından tedavisi zor hastalıklar çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, bitkilerin doğallığına zarar vermişse, ceza çok daha artarak, 5 yıl hapis ve 1000 gün adli para cezasını öngörmektedir.

Bunların hepsi tehlike suçudur, maddede sayılan atıkların çevreye verilmesi sonucunu almaya, ortaya çıkmasına gerek yoktur. Çevreye atılan bir siyanürün kansere yol açmasını beklemeye herhalde gerek yoktur. Bu tür suçlara teşebbüs veya iştirak mümkündür, zincirleme suç mümkündür. Fabrika atıklarına ara vererek, 15 günde bir atarsa 43. maddeyi tatbik etmek mümkündür, eğer bu devamlılık arz ediyorsa tek suç olur, ancak cezası orantılılık ilkesi gereğince takdiren ve testiden verilmesi gerekmektedir.

Çevrenin taksirle kirletilmesi için, 1. fıkrası adli para cezası ön ödemeye tabidir. 2. fıkrası, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını gerektiren niteliktedir. Ancak bu yasa 12.10.2004 tarihinden 2 yıl sonra, yani 12.10.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir, 182. maddenin 2. fıkrası. Doktrinde atık katı, sıvı, gaz gibi maddelerin kullanıldıktan veya harcandıktan artan bölüm olarak tanımlanmaktadır, tarif edilmektedir. Atığı geniş bir yorumla, herhangi bir faaliyet sonucunda çevreye atılan veya bırakılan her türlü madde olarak tarif etmek mümkündür.

Önemli bir bölüm, Kabahatler Kanununun 41. maddesine göre, kişisel atık veya atıklar, evsel atıklar yemek pişirme, servis yerlerinin atıkları, hayvan atıkları, inşaat atıkları, kullanılamaz hale gelen ihtiyaç fazlası ev eşyaları çevre kirletme Kabahatler Kanununun kavramındadır, taksirle kirletme suçunun konusu değildir. Taksirli suçlarda malum olduğu üzere teşebbüs olmaz, iştirak olmaz, zincirleme suç mümkün değildir. Resen takibi gerekir, takibi şikâyete bağlı suç değildir.

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

Gürültüye neden olmak olan 183. maddede ise, 4 madde bu suçla ilgili olarak kendini vazifeli saymış. Türk Ceza Kanununun 123. maddesinde, sırf huzur ve sükunu bozmak maksadıyla bir kimseye sürekli telefon açmak, gürültü yapmak olarak tanımlanmaktadır. Ceza Kanunumuzun 171/c maddesinde, kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından tehlike olacak biçimde ya da korku, kaygı ve paniğe yol açacak tarzda silahla ateş eden veya patlayıcı madde kullanan kişiyi cezalandırmaktadır bu madde.

183. madde, sağlığa zarar verecek elverişlilik ve düzeyde gürültü çıkartmak ve 5236 sayılı Kabahatler Kanununun 36. maddesine göre gürültü çıkartmak bu maddelerin konusudur. 183. madde için konumuz itibariyle ses şiddetinin ölçü birimi desibeldir malum olduğu üzere. İnsan kulağının en hassas olduğu orta ve yüksek frekansların vurgulandığı bir ses değerlendirme birimi olarak tarifi mümkündür. 0,50 desibel sessiz, 50-60 desibel orta, 60-70 desibel gürültü, 70-80 desibel çok gürültülü olarak nitelenir. 85 desibel ve daha yüksek sesler zarar verir insana. İnsan kulağı 120 desibele kadar dayanabilir, onun üzeri kulakta fiziksel araz ve işitme kaybına neden olur.

Bu 4 maddenin Ceza Genel Kurulumuzda tartışılması sonucu, 29.05.2007 gün, 2007/8-109-115 sayılı içtihadında tartışılmış ve buna teşebbüsün olanaklı olmadığı, zarar verecek boyuta ulaşınca suçun tamamlanacağı, iştirakin mümkün olduğu, zincirleme suç olacağı ve Kabahatler Kanunu'nun 36. maddesine göre cezası 50 adli para cezası olarak kabul edildi ceza 2 aydan 2 yıla kadar hapis, 19.02.2006'dan önce 5 gün idi, daha sonra 60 gün karşılığı adli para cezasına çıkarıldı. Onun için özellikle turizm bölgelerindeki yüksek ses kirliliği bu kadar hafifle cezalandırılmak durumunda kaldı.

Asıl üzerinde durmak istediğim konu, 184. madde, yani imar kirliliğine neden olmak. Sizlere de en çok faydası olacak, ama turizm bölgelerinde çalışan arkadaşlarımız için bu yukarıda verdiğim bilgilerin faydalı olacağını düşünüyorum, ama geneli bu maddeden çok istifade ederler.

Günümüzde şehirlerin en büyük sorunlarından biri, ruhsatsız veya ruhsatsız aykırı yapılar nedeniyle meydana gelen imar kirliliği oluşturmaktadır. Önlenemeyen kontrolsüz göç süreçleri sonrasında, bireylerin konut ihtiyaçlarını gidermeleri için başvurdukları plansız, izinsiz, fen ve sağlık koşuluna uygun olmayan yapılar, şehrin düzen ve görünümünü bozmakla kalmayıp, içinde barındırdığı kişiler açısından da tehlike oluşturmaktadır.

20. Yüzyılda hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler, o gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan sanayileşme, göç ve çarpık kentleşme sonucu meydana gelen kirlilik, insan ve çevre sağlığını tehdit edici boyutlara ulaştığı gibi, bu tehlike karşısında uluslararası topluluğu çevre konusunda duyarlı olmaya da yönlendirmiştir. Çevre sorunlarındaki artışı birey ve toplum yaşamına doğrudan etkileri, çevreyle ilgili önlem alınması gerekliliğini ortaya çıkarmış, bu bağlamda sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması ve korunması için çevreye ilişkin hükümler uluslar ve uluslararası yasalarda yer almaya başlamıştır.

İmar mevzuatında belirlenen usul ve koşullara aykırı olarak inşa faaliyetlerinde bulunmak bu suçun konusudur. Yasa maddesi ve gerekçeye de bakılabilir. 1. fıkrada, yapı ruhsatı almadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapmak veya yaptırmakla 1. fıkradaki suç 184/1. fıkradaki suç oluşur. Böylece sadece binayı inşa eden yüklenici, taşeron, usta veya kalfa değil, inşaatın sahibi de fail olarak bu suçtan sorumludur. Ayrıca inşa faaliyetlerine kontrol ve denetim hizmeti veren teknik kişiler de, fail sıfatıyla sorumludur. Usta, kalfa ve işçilerin inşasında çalıştıkları yapının ruhsatsız olduğunu bilmemeleri mümkündür. Bu takdirde Türk Ceza Kanununun 30. maddesindeki hata hükümlerinin burada değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz ve böyle uyguluyoruz. Bunun cezası 1 yıldan 5 yıla kadar hapistir.

2. fıkrada, yapı ruhsatı olmadan başlatılan inşaat için, şantiyelere telefon, elektrik veya su bağlantısını yapmak, yapılmasına müsaade etmek 1. fıkradaki hükümle cezalandırılır. 3. fıkra, yapı kullanma izni, yani iskân ruhsatı alınmamış binalarda, herhangi bir sınaî faaliyetin yapılmasına müsaade eden kişi 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. 4. fıkra ise,

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

bunun sınırını getirmektedir. Maddenin uygulanma alanı olarak, belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır, mücavir alanlar gibi. Eğer parselasyon yapılmışsa ve özel imar rejimine tabiyse bu kanuna tabidir. Örneğin organize sanayi bölgeleri özel imar rejimine tabidir.

184. madde, çok önemli bir tarih 12.10.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bundan evvel ki tarihteki yapılan ruhsatsız yapılar suç teşkil etmemektedir kanuna göre. Bir nevi af niteliğindedir. 29.06.2005 tarihinde, 5377 sayıyla yapılan değişiklikle, 2. ve 3. fıkralar 12.10.2004 tarihinden önce yapılmış yapılarla ilgili olarak uygulanamaz. Bu tarihten önce yapılmış kaçak yapılarla ilgili imar mevzuatında gerekli tedbirlerin alınması gerektiği, geçiş dönemi gerekçeleriyle sınırlama getirilmiştir.

5. fıkrada etkin pişmanlık hükmü getirilmektedir. Kişinin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı, yaptırdığı binayı imar planına veya ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bunun bir zamanı yoktur, belediye tespit ettikten sonra belli bir süre içinde bunu eğer kaldır dedik ise masrafı kendisine ait olmak suretiyle yıkarsa suçtan ve cezadan kurtulur. Özellik arz etmesi sebebiyle her fıkra için sırayla izaha çalıştığımız bu imar kirliliği içinde, yanında getirmedim, ama içtihatları da getirseydim belki daha bir farklılık olurdu, ama özü bunlardır. Biz bunları bu şekilde uyguluyoruz.

1. fıkra için ruhsat almadan veya alınan ruhsata aykırı bina yapan, yaptıran veya gerekçede izah edilen kişiler suçludur. Bu bina 4. fıkradaki gibi belediye sınırları içinde olması veya özel imar rejimine tabi olması zorunludur.

Binanın tarifi, 3194 sayılı İmar Kanununun 5. maddesindeki yapı: Karada ve suda, daimi veya muvakkat, resmi veya hususi, yeraltı veya yerüstü inşaatıyla, bunların ilave değişiklik tamirlerini içine alan sabit ve hareketli, Osmanlı tabiriyle müteharrik tesislerdir. Bina ise, kendi başlarına kullanılabilen, üstü örtülü, insanların içine girebilecekler ve insanların oturma, çalışma, eğlenme, dinlenme veya ibadet etmelerine yarayan hayvanların ve eşyalarının korunmasına yarayan yapılardır. Yapı ve binanın tarifi bu şekilde.

Yapı ruhsatiyesi ise, İmar Kanununun 21. maddesine göre tarif olmamakla birlikte, bu kanun kapsamına giren bütün yapılar için, yetkili merciden yapı ruhsatı alınması zorunludur. Önceden ruhsat alınmış yapılarda herhangi bir değişiklik yapılması da, yeniden ruhsat almasına bağlı bulunduğu belirtilmiştir. 26. maddeye göre, kamuya ait bina ve tesislerle, 27. maddeye göre köylerdeki inşaatlar için istisnalar getirilmiştir. Diğer bir deyişle yapı ruhsatı yeni bir yapı yapılmasını veya mevcut bir yapının esaslı onarım ve tadilatı ve ilavesine yetkili makamlarca yeniden izin verilmesi gerekmektedir.

İmar kanununa giren bütün yapılar ruhsatlı olmak zorundadır. Bina, yapı çeşitlerinden birisidir. Bina niteliği olmayan bahçe, istinat duvarı, yüzme havuzu, iskele, gösteri çadırı, köprü, tünel, rıhtım, yol ve benzeri yapılar bu madde kapsamına alınmamıştır. Atılan bir temelin bina inşa etmek için yapıldığının kuşkuya yer vermeyecek şekilde teknik ve objektif verilerle tespiti gerekir. Bu konuyla ilgili inşaat mühendisleri ile birlikte keşif yapılmakla anlaşılabilir.

Kaçak yapının cezalandırılması için, o binanın bitmesi beklenemez tabiî ki, 184 buna amir. Ruhsatsız veya ruhsata aykırı bir inşaatın temel kazılması, su başmanına çıkılması, kaba inşaatın yapılması, kapı-pencere takılması, iç ve dış sıva yapılması, tavan kaplaması, çatı yapılması gibi eylemlerin her biri inşaat faaliyetinin yapım aşamalarından biridir ve ruhsat alınmaya mecburdur ve zorunludur. Eylem temadi eden niteliktedir. Dava açılıncaya kadar, iddianamenin kabulüne kadar bir suç, eğer ondan sonra inşaata devam edilirse ve tespit edilirse yeni bir suç oluşacaktır. Yani tutanaktan sonra yapılan her ilave ayrıca bir suç teşkil etmektedir.

Mesela kaba inşaattayken tespitten ve dava açıldıktan sonra sıva yapıldığı tespit edilirse yeni bir suç oluşturur. 12.10.2004'ten önce başlamak inşaata, bu tarihten sonra devam edilirse, başlamış olan hukuka aykırılık yeni dönemde de sürmekle suç teşkil eder. Bu nedenle yapım tarihini hiçbir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde tespiti için teknik, inşaat mühendisleri, tutanak 31.43 ve komşu binalarda oturanlar

da kamu tanığı sıfatıyla, tespit fotoğrafları ve keşifte alınacak fotoğraflarla bilirkişi incelemesi yaptırılarak tespit edilmelidir. Ruhsat alınmış binalarda bir değişiklik yapılması da, yeniden ruhsat alınmasına bağlıdır, İmar Kanununun 21. madde.

Ancak derz, derz dolgu, iç ve dış sıva, boya, batana, oluk, dere, doğrama, tavan kaplama, elektrik ve sıhhi tesisat tamiri, çatı oranı onarımı, kiremit aktarılması gibi İmar Yönetmeliğine göre taşıyıcı unsuru etkilemeyen, binanın taşıyıcı unsurunu etkilemeyen diğer tamirat ve tadilatlar için yeniden ruhsat almak gerekmez. Çünkü bunlar tamir, tadilat ve iyileştirme içindir. Yoksa ilk inşaat boya, badana, vesairenin mutlaka yapı ruhsatına bağlanması gerekir.

Tutanak içeriği ekli fotoğraflarla bilirkişi raporuna göre, ruhsatlı binanın birinci bodrum katında 35 metrekare batar boşluğun betonla kaplatılması ve açık haldeki çıkma bölümlerin duvarla örülerek kapatılması, içerilerine dahil edilmesi biçiminde ruhsata tabi tadilatların, ruhsatsız olarak yapılması karşısında suç oluşmuştur. Yetersiz gerekçeyle beraat kararı verilmesi doğru değildir. Dairemizin 24.06.2009 tarihli, 2009/12647 sayılı bir içtihadı.

Tutanak içeriğiyle binanın zemin katının yıkılarak, eski durumuna göre 2 metre yükseltilmesine yol açan nitelikteki yenileme çalışmasının, İmar Yasasının 21/3 maddesindeki ruhsat almasını gerektirmeyen tadilat ve tamirat işleri kapsamında bulunmaması karşısında, ruhsatsız yapım faaliyetinin 184. maddenin yürürlük tarihinden önce ya da sonra mı gerçekleştiği, keşif, bilirkişi raporu, tanık anlatımları ve diğer tüm kanıtlar birlikte ve yöntemince tartışılıp, saptandıktan sonra sanığın hukuki durumunun tayini gerekir. 2009 tarihli, 2009/11021 sayılı bir içtihadımız.

184. maddenin ruhsatsız veya ruhsata aykırı bina yapılmasını cezalandırıldığını belirtmiştim. 184/4'de de 3. fıkra hariç bu fıkra hükümleri, ancak belediye sınırları veya özel imar rejimlerine tabi yerlerde uygulanır hükmü vardır. Özellikle turizm bölgesi olan yerlerde, yani 2863 sayılı Yasanın uygulan-

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

dığı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasıyla İlgili Yasanın uygulandığı yerde görev yapan arkadaşlarımıza lazım olacağını düşündüğüm bir içtihadı okumak isterim.

Dairemiz kararlarında, özel imar rejimine tabi yerler, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gibi özel imar düzenlemeleri veya kısıtlamaları getiren yerler şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim 3194 sayılı İmar Kanunun 4. maddesinde belirtilen nitelikteki özel kanun hükümleri geçerliliği kabul edilmiştir.

Belirtilen kanunun düzenlemeler karşısında, 184/1 maddesindeki suçun, özel kanunlardaki eylemlere göre daha özel nitelikli bir hüküm olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda özel hüküm, genel hüküm çatışmasında, özel normun önceliği ilkesi gereği, 184. madde uygulanmalıdır. Ancak özel kanunlardaki diğer eylemler bakımından ilgili suçlarla ilgili uygulama o yasalara göre yapılmalıdır. Bizim üzerinde durduğumuz ve savunduğumuz, henüz tartışma halinde, bina ise biz görevliyiz, ama bina değil başka bir yapıysa, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununda, 44. maddeyi de çalıştıramazsınız, ayrı ayrı suçtur diyoruz. Örneğin sit alanında ruhsatsız bina yapılmışsa, 184. maddenin 1. fıkrası, diğer tesisler yapılmışsa 2863 sayılı Yasa hükümleri uygulanır diyoruz.

Sunumum buraya kadar, hepinize katıldığınız için çok teşekkür ediyorum.

BURHAN UYAN'IN KONUŞMASI

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Teşekkür ederiz Sayın Başkanım, sizden artık bir kitap bekliyoruz. Şimdi bir gözlemim var: Sayın hukukçu meslektaşımız İstanbul Milletvekili Mahmut Tanal Beyefendi iki gündür ısrarla bizden ayrılmıyor ve habire notlar alıp duruyor. Bir milletvekilinde özlediğimiz bir görüntü, çevre ve kent hukuku komisyonun da milletvekilleri, hukukçu milletvekilleriyle bu konuyu paylaşması açısından çok olumlu bir örnek. Şahsım adına teşekkür ediyorum.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

Şimdi Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi Sayın Hâkim Ali Akın Beyefendiye sözü veriyoruz. Buyurun efendim.

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Sayın Başkan teşekkür ederim. Değerli meslektaşlarım, hepinize saygılar sunuyorum. Ben sunum konusunda Başkan müsaade edersе anne eşekarısını geçici olarak bir kenara alıp, daha faydalı olabilir diye düşünüyorum.

Değerli meslektaşlarım, çevre kirliliği konusu giderek insanların gündemine daha fazla yer ediyor. Ben ana hatlarıyla, temel esaslarıyla arz etmeye çalışacağım. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında daha çok çevre kirliliği gündeme gelmeye başladı. Bütün dünya ülkelerinin çoğunluğunda 1960'lardan, 50'lerden sonra zaman zaman gündeme geldi.

Bizim ülkemiz çevre kirliliği, çevre hakkı, çevre mevzuatı konusunda erken uyanan devletlerden, ülkelerden sayılır. Mevzuat açısından, Anayasa ve Çevre Kanununu yürürlüğe koyma açısından. Ancak uygulamada ne yazık ki dünyanın önde gelen ülkelerinden sayılamayız. Çevre bilincinin yerleşmesi, uygulamada çevre kirliliğinin önlenmesi, bu konuda hem bireyler olarak, yurttaşlar olarak bilincin oluşması, hem de idarenin, devletin, mevzuat açısından, daha doğrusu uygulama açısından.

İlk önce Anayasanın 17. maddesi: Herkes yaşama, maddimanevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir, tartışmasız. Bir de 56. maddesi var: Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Bu çevre hakkı olarak ifade ediliyor. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devletin ödevi olduğu tartışmasız, zaten devletin varlık nedeni bu. Vatandaşların da ödevidir demiş Anayasa. Vatandaşlara sadece bir hak olmanın ötesinde, çevreyi korumak, kirlenmesine engel olmak ve kirlenmişse temizlenmesi için gayret göstermek, bu konuda eylemde bulunmak vatandaşa hakkın ötesinde, ödev olarak da verilmiş.

Anayasamızın 90. maddesinin 5. fıkrası var, 2004 yılında eklenen bir fıkra. Biliyorsunuz usulüne uygun yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmünde, iç hukukumuza girdi biliyorsunuz. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamıyor biliyorsunuz. Dolayısıyla mevzuat hiyerarşisi açısından, Anayasanın altında, kanunların üzerinde bir yeri var uluslararası sözleşmelerin bizim kabul ettiğimiz.

Usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümleri içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Biliyorsunuz bu şu demek: Kanunla, bizim imza attığımız, altına imza koyduğumuz, yürürlüğe girmiş olan bir uluslararası anlaşmayla çatışırsa, çelişirse, uluslararası anlaşmanın öncelik hakkı vardır. Kanun uygulanmaz, uluslararası sözleşme uygulanır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1954 tarihinde, 1950'li yıllarda yürürlüğe konuldu biliyorsunuz. Burada doğrudan doğruya o tarihler itibariyle henüz dünyanın gündemine tam olarak girmediğinden, çevreye dair münhasır bir düzenleme yok. Sadece 2. maddede, her ferdin yaşama hakkı kanunun himayesi altındadır, yaşama hakkı diye bir kavram var. Ancak çevre hakkı da, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olarak ifade edilen çevre hakkı da, yaşama hakkının doğrudan doğruya içerisinde olan bir kavram.

Bir de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesi, özel hayatın ve aile hayatının korunması başlığı altında, her şahıs hususi ve aile hayatına, meskenine, muhaberatına hürmet edilmesi hakkına maliktir. Çevre hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından bu iki maddenin kapsamı alanında değerlendiriliyor. Mahkemede daha çok 8. madde üzerinden içtihatlarını oluşturuyor, kararlarını buna göre oluşturuyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyinin bir organı biliyorsunuz. İlk zamanlarda çevreye dair yapılan başvuruları sözleşmede bir düzenleme olmadığı gerekçesiyle

reddediyordu. Okuduğumuz, araştırdığımız kaynaklara göre. Ancak çok geçmeden deyim yerindeyse uyanda AİHM de ve istikrarla 2. madde ve özellikle 8. maddeye aykırılık nedeniyle çevre hukukunu, çevre hakkını içtihat halinde geliştirdi AİHM de, bu konuda duyarlı.

Bir de bizim Türkiye'miz hakkında bir karar var. Taşkın Türkiye davası, 2004 tarihli. Bu siyanürle altın arama konusu Türkiye'nin çok uzun süre gündeminde kalmıştı biliyorsunuz. O konuyla alakalı yapılan bir başvuruyu, köylülerin yaptığı başvuruyu mahkeme kabul etti. Gerçi orada adil yargılanma hakkının ihlali ve diğer maddeler de var, ama bu arada çevre hakkının ihlali, 8. maddenin ihlali nedeniyle Türkiye'yi mahkûm etti AİHM.

Kuşbakışı mevzuatı tarayacak olursak, Türk Medeni Kanunu 23. maddenin 2. fıkrası: Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ve ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz. Bu temel hak ve özgürlüklerden vazgeçilemez, vazgeçilemeyen hak ve özgürlüklerdir. Hiç kimse ben bu hakkımdan vazgeçiyorum deme lüksüne ve yetkisine sahip değildir. Zorla o hakka sahip olmak zorundadır. Bunun şundan ötürü anlattım: Çevre hakkı da, yaşama hakkının alt unsuru içeriğinde, o kümenin içerisinde yer aldığı için, hiç kimse çevre hakkından vazgeçme yetkisine sahip değildir.

Şöyle örnekleyelim: İşte biz buraya nükleer santral ya da çevre mevzuatına, yani çevreyi kirleten bir müessese inşa edilmesinden köylülerin hepsi toplansa oybirliğiyle, biz çevre hakkından vazgeçiyoruz, buraya kurulsun deseler dahi, bu çevre hakkından vazgeçme yetkileri yoktur.

Bundan sonra işin esasına gelecek olursak, çevre kirliliği ve çevre hakkıyla alakalı Türk Medeni Kanununda 743 sayılı Kanunda da vardı. Sonradan yeni Medeni Kanun, 4721 sayılı Kanunda da var. Birkaç maddenin çerçevesinde dönüyor bu çevre kirliliği, çevreyle alakalı konular. Evvela 730. madde Medeni Kanunda, bir taşınmaz malikinin mülkiyet hakkını, bu hakkın yasal sınırlarına aykırı kullanması sonucunda zarar

gören veya zarar tehlikesiyle karşılaşan kimse, durumun eski hale getirilmesini, tehlikenin ve uğradığı zararın giderilmesini dava edebilir. Bu taşkın kullanma, taşınmaz malikinin sorumluluğuyla alakalı.

Hâkim yerel âdete uygun ve kaçınılmaz taşkınlıklardan doğan zararların, uygun bir bedelle denkleştirilmesine karar verebilir hükmü vardı. Yargıtay'ımızın değişik dairelerinin buna dayanarak verdiği çevreyi kirletenler hakkında 1970'li yıllarda verdiği, bugünkü anlayışa da uygun kararları var, mevcut. Bunun haricinde bir de komşu hakkı, komşuluk hukukuyla alakalı, 737. madde var. Herkes taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken, özellikle işletme faaliyetini sürdürürken komşularını olumsuz şekilde etkileyecek, taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür. Özellikle taşınmazın durumuna, niteliğine, yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak rahatsızlık vermek yasaktır. Yerel âdete uygun kaçınılmaz taşkınlıklardan doğan denkleştirmeye ilişkin haklar saklıdır diye bir düzenleme vardı. Bu eski Medeni Kanunumuza da aynen aktarıldı, ta 1926'dan beri bu düzenleme var.

Esas Çevre Kanunu, münhasıran konumuzla alakalı çerçeve mevzuat, Çevre Kanunu ayrıntısıyla düzenledi, gayet çağın ihtiyaçlarına cevap veren ileri bir kanun diyebiliriz. 1983 tarihli hatırladığım kadarıyla. Çevre kavramı "*tanımlar*" başlıklı 2. maddede: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik alan, fiziksel alan, bu en yaygın anlamıyla herkesin kabul ettiği. Buna ilaveten pek bilinmeyen yahut da sınırı çok geniş tutmuş tanımda sosyal alan, ekonomik alan ve kültürel ortam. Bunlar da çevre kavramına dahil, sadece fiziki alan değil çevreden kastedilen.

Çevre korunması, çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını, yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütününü ifade eder. Esas tazminata yönelik, dairemizin görev alanıyla alakalı, çevre kirliliğine gelince: Çevrede meydana gelen ve canlıların sağ-

lığını, sadece insanlar değil, eşekarıları da dâhil olmak üzere bütün canlıların sağlığını, çevresel değerleri, yukarıda arz etmiştik fiziksel alanın yanı sıra sosyal alan, ekonomik ortam ve kültürel ortamlar da dâhil çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi ifade eder.

Çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda "*ilkeler*" başlıklı 3. madde var, -çok uzun bentler halinde Çevre Kanunu, gerçekten ayrıntılı düzenlenmiş- g) bendinde: *-kirliliğin giderilmesi, çevrenin korunmasını öngören en önemli bentlerden birisi-* Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar, kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır.

Bunu çevre hukukuyla alakalı doktrinde kirlenen ödesin diye bir ilke haline getirilmiş vaziyette. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaları veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle, kamu kurum ve kuruluşlarınca idare tarafından yapılan bütün harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir.

Başta demiştik, Anayasanın 56. maddesi gereği çevreyi korumak hem devletin görevi, hem de yurttaşların da görevi. Bu durumda hem idare, yani kamu kurum ve kuruluşları, hatta vatandaşlar bile eylemde bulunabilir. Yani kirlenmenin önlenmesi, çevrenin eski haline getirilmesi için. Bu konudaki harcamalar da doğrudan doğruya kirleten tarafından amme alacakların tahsiline dair kanun hükümlerine göre tahsil edilecek.

Değerli meslektaşlarım, kirletenin sorumluluğu, esas tazminata yönelik kısma gelirsek, Çevre Kanunu 28. maddede düzenlenmiş, çok geniş bir yelpazesi var. Daha doğrusu kusur şartı aranmaksızın sorumlu tutmuş çevreyi kirletenleri. Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler, sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın ve tahsis özellikle belirtmiş, kusuru olsun olmasın sorumludurlar. Haksız fiil sorumluluğu ilkelerine göre

biliyorsunuz, unsurlardan bir tanesi de kusurdur. Ancak kusursuz sorumluluk bazı hallerde kanunda açıkça düzenleme yapılması halinde kusursuz sorumluluk söz konusudur.

Bunlardan bir tanesi de çevre mevzuatıdır, Çevre Kanunudur. Çevre Kanunundaki bu kusur aranmaksızın şartı, yazarlar da, kanun koyucu da çok geniş şekilde yorumlama eğilimi güdüyor ki, ağırlaştırılmış objektif sorumluluk olarak öngörüyorlar yazarların pek çoğu. Kirletenin meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır.

Şimdi biraz ileride göreceğiz, hem dairemizin bir kararı var eski tarihli, hem de 3. Hukuk Dairesinin. Yargıtay'ın yerleşik görüşü diyelim, burada zarar gören davacı tarafın seçimlik hakka sahip olduğu yönünde. Yani çevreyi kirleten vatandaş, Çevre Kanununun 28. maddesine göre tazminatla sorumlu tutulmanın yanı sıra genel hükümlere göre Borçlar Kanunu olsun, Medeni Kanun olsun veya başka kanunlar olsun, onlara dayanarak da sorumluluktan kurtulamaz.

Bu şu demektir: Dava açan vatandaş, tazminat hukuku yönünden asliye hukuk mahkemesine, isterse Çevre Kanunu 28. maddesine dayanabilir, isterse Borçlar Kanunu 41 ve devamına yahut 55'e yahut Medeni Kanunun 369'a dayanabilir. Şöyle bir örnek verelim: Hiç şüphesiz Çevre Kanunu tazminatla fail, yani çevreyi kirletene çok ağır yükümlülüklerle maruz bırakmış, bunlarla muhatap kılmış. Ancak öyle vakalar olabilir ki, davacımız Çevre Kanununa dayanmak yerine Medeni Kanuna dayanması veya Borçlar Kanununa dayanması menfaati açısından daha uygun olabilir. Örneğin, çevreyi kirleten vatandaş, fail çevreyi kirleten olduğuna göre, maddi tazminat açısından ekonomik gücü yoktur. Yani dava açsak ona karşı bir şey elde edemeyeceğizdir. Buna karşılık istihdam edenin sorumluluğu dediğimiz, Borçlar Kanunu 55'e dayanarak dava açarsak çok daha kolay bir sonuca ulaşacağızdır maddi yönden. Avukat olarak biz de 55'e dayanırız. Yani istihdam edenin de sorumluluğu var. Ancak Çevre Kanununa münhasır kalırsak, istihdam eden diyebilir ki ben kirletmedim, kirletenden gidin isteyin.

Bunun gibi, mesela diyelim ki 18 yaşını doldurmamış, henüz bir delikanlı diyelim çevre kirliliğine sebep oldu. Bunun faili, yani ceza sorumluluğu ve hukuki sorumluluğu olan delikanlıdır, 17 yaşını bitirmiş, 18'i daha doldurmamış, reşit değil, velayet altında. Çevre Kanunu açısından bakarsak fail ve dolayısıyla davalı çocuktur. Ancak biliyorsunuz bir de Türk Medeni Kanununun 369. madde var *"ev başkanının sorumluluğu"* başlığı altında. Ev başkanı diyor, idaresi altındaki yaşadığı hanesindeki kişilerin verdiği zararlardan kusursuz sorumludur.

Dolayısıyla böyle vakalar olabilir ki, Çevre Kanunu yerine, yerine göre Borçlar Kanunu, Medeni Kanun veya diğer kanunlardaki sorumluluk hükümlerine dayanmak daha avantajlı olabilir. Bu 28. maddenin 2. fıkrası bunu ifade ediyor. Davacı isterse diğer mevzuata dayanabilir.

Çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler, zarar gören, burada zamanaşımı süresi, fail ve zararı öğrendiği tarihten itibaren 5 yılda zamanaşımına uğruyor. Buradaki niye 5 yılla sınırlı tuttuğu konusunda kanun koyucunun iradesini tam bilemiyorum, genel olarak haksız fiil sorumluluğunda 10 yıl üst sınır vardır. Karayolları Trafik Kanunu haksız fiilin çok fazlasıyla uygulandığı bir kanun maddesi biliyorsunuz, orada da 2 ve 10 yıl kuralı var. Eski Borçlar Kanunumuzda 41'e göre 1 yıldı, şimdiki yeni Borçlar Kanunumuzla 2 yıla çıkarıldı. Karayolları Trafik Kanununa göre paralellik arz eden bir düzenlemeye gidildi. Üst sınır ise, her ikisinde de 10 yıl. Ancak Çevre Kanunu 5 yılla üst sınırı tutmuş, artı Borçlar Kanununda biliyorsunuz konusu suç teşkil eden vakalarda, fiillerde, ceza zaman aşımına tabi olacağına dair düzenleme getirilmiş. Çevre Kanununun 28. maddesinde bu konuda da bir, yani eğer suçsa ceza zaman aşımına tabidir diye bir ayrıcalık yok. O da olsaydı iyi olurdu diye düşünüyorum.

Sorumlulukların yarışması: Burada bahsetmiştim, Medeni Kanun 730, taşınmazın malikinin sorumluluğu, 737 komşuluk hukukundan kaynaklanan sorumluluk, bir de 28. madde kirletenin sorumluluğu. Arz ettiğim gibi, davacı vatandaş isterse 28. maddeye, isterse bu komşuluk hukukuna dair veya

mülkiyet hakkının kullanılmasına dair maddelere yahut da yerine göre bahsettiğim gibi istihdam edenin sorumluluğu, ev başkanının sorumluluğu gibi alternatiflere başvurup hakkını elde edebilir.

4. Hukuk Dairesinin 1987 tarihli bir içtihadı var, bir de 3. Hukuk Dairesinin 97 tarihli içtihadı. Bahsettiğimiz konuyla alakalı, sorumlulukların yarışması söz konusudur Yargıtay'ın görüşü. Zarar gören somut olayda hangi koşulları kendisi lehine görüyorsa, ona göre bir seçim yaparak davasını açabilir. Davacı tarafa, mağdur tarafa seçimlik hak tanınmış dolayısıyla.

Tazminatın unsurlarına gelince, haksız fiilin unsurları malumunuz. Kirleten bir fail olacak, hukuka aykırı bir fiille ve uygun illiyet bağıyla bir sonuca, bir zarara sebep olacak, bir de zarar gören olacak. Zarar gören, çevre tek başına zarar görendir, bütün toplum zarar görendir. Burada sadece haksız fiilin klasik o formülünden kusur unsuru yok, kusur aramıyor. Fail, yani çevreyi kirleten sadece illiyet bağının yokluğunu ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir. Dairemizin uygulaması ve yerleşik içtihatlarına göre. Yani benim fiilimle bu zarar meydana gelmedi, sonuçla benim fiilim arasında illiyet bağı yoktur. Bunu kendisi ispat ederse, sorumluluktan kurtulabilir, bunun dışında sorumluluktan kurtulamaz.

Tazminat türlerine gelirsek, maddi ve manevi tazminat: Maddi tazminat hepinizin malumu, malvarlığındaki azalmadır. Manevi tazminat da, iki çeşit manevi tazminat var mevzuatımızda ve uygulamamızda. Kişilik değerlerinde oluşan objektif eksilme olarak tarif ediyor yazarlarımız, hocalarımız manevi tazminatı. Borçlar Kanunu 47'de cismani zarar, yani bedenimiz bir zarara uğrarsa, bu manevi tazminatı gerektirir. Bedenimizin zararının giderilmesi, yani tedavi edilmesi, eski sağlığımıza kavuşulması bir maddi zarardır. İlaveten bu aynı zamanda manevi tazminatı da gerektirir, manevi de zarardır aynı zamanda, cismani zarar.

Bunun dışında, hani cismani olmamakla beraber, Türk Medeni Kanunu 24. maddesinde kişilik değerleri, kişilik hakları-

nı düzenleyen madde, 25'de de kişilik haklarının ihlalinden doğan davaları düzenleyen madde ve bir de Borçlar Kanunu 49. madde, kişilik haklarının ihlali. Bu doğrudan doğruya bedenimizin maddi zarar görmesi değil de, şerefimizin, onurumuzun, kişiliğimizin, karakterimizin, manevi değerlerimizin, resim gibi, isim gibi, mektup gibi her neyse. Bu tür manevi değerlerimizin ihlalinden kaynaklanan tazminat davaları.

Çevre hukuku, çevrenin kirlenmesi, çevre hakkının ihlal edilmesi, eğer maddi bir zarar varsa tartışmasız tazminatın konusu olur. Maddi zararın yanı sıra manevi tazminat konusu da olabilir mi? Bu sınırları, çerçevesi kolay çizilebilecek bir konu değil. Biraz önce bahsettiğim, siyanürle altın konusuyla alakalı, bizim dairemize de gelen bir içtihatta, bir yerel mahkemenin manevi tazminatla da sorumlu tutmasına dair verdiği kararın dairemize gelen görüşmesi sırasında, oyçokluğuyla manevi tazminat gerekmez içtihadında bulunmuş daire.

Ancak o zamanki başkanımız Bilal Kartal Bey muhalefet şerhi yazmış, burada manevi tazminat da gerekir muhalefetiyle. Buna karşılık, 1999 Marmara depreminde biliyorsunuz, Marmara depremiyle alakalı. Depremde insanlara yardım eden bir vatandaşımız, yakınlarda bulunan fabrikanın zehirli gazlar, zehirli atıklar sızdırması nedeniyle vücudunda değişik gelişmelerin olduğunu, rahatsızlandığını hissettiğini ve hastaneye gittiğini belirterek böyle bir dava açmış. Mahkeme davaya maddi ve manevi tazminat yönünden kabul etmiş. Dairemizde orada, o örnekte manevi tazminatın kabulüne dair kararı onamış. Yani her somut olayda, her dosyanın içeriğinde eğer, o somut olayda depremde zaten çok insanlar zor durumda, müşkül durumdalar. Onlara yardım ederken bir taraftan da işte bir gaz sızıntısı geliyor veya sıvı akıyor zehirli bir atık. Diyor ki, zaten o zor şartlardayken perişan oldum, insanlara yardım ederken, akrabalarımı kaybettim ve taşınmaz zorunda kaldım, oraya yaklaşamadım, işte yakınlarıma ulaşamadım, çoğu zor şartlardakine yardım edemedim. O örnekte manevi tazminat gerekir diye bir içtihatta bulundu, dolayısıyla her dosyada bunu ayrıca tartışmak lazım.

KATILIMCI- Esas numarasını söyler misiniz?

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- 4. Hukuk Dairesi 2003/114540 Esas, Karar da 2004/7006, evet ekranda görünüyor sanırım,1 Haziran 2006 tarihli. Şuradan okuyayım, dairemizin içtihadında belirtilen: Maddi manevi tazminat talebine ilişkin, davacı dava dilekçesinde şirketin fabrikasından kaynaklanan kimyasal madde sıkıntısı nedeniyle 17 Ağustos 1999 depreminde enkaz altında kalanlara yardım etmeye çalışırken, vücudunda farklı biyolojik belirtiler oluştuğunu, çevrede evcil hayvanların öldüğünü, nedeninin araştırıldığını. Davalı şirket tarafından işletilen tesisten deprem sonucu akrilonitril gazının tanklarında oluşan tahribat neticesinde çevreye öldürücü boyutta zehirli gaz yayıldığını, tüm canlılar için çok tehlikeli olan bu maddenin etkisinden kurtulmak için bu yerden uzaklaşmak gerektiğini öğrendiğini. Bunun üzerine yerden uzaklaşmaya çalıştığını belirtmiştir.

Bu zaman süreci içerisinde ve günlerce hiçbir koruma olanağı olmadan yüksek dozda bu zehirli gaza maruz kaldığını, bunun sonucunda vücudunda direnç düşüklüğü oluştuğunu, bunun ne gibi olumsuzluklar getireceğinden endişe ve korkusu içinde bulunduğunu açıklamış.

Yani fiziki ve fizyolojik zararlar da tam olarak belirtileri ortaya çıkmamış, ama kuvvetle muhtemel, ileride çıkma ihtimali var, ne olacağını bilmiyorum ve ben tedirginim diyor bu insan. Hani fiziken doktorun tespit ettiği ve teşhis ettiği somut bir hastalık belki yok, ama halsizlik hissediyorum, değişik belirtiler var, ne olacağını bilmiyorum diyor. Bu da manevi tazminat gerektirir sonucuna varmış dairemiz.

Son olarak men-i müdahale davası, kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin eski hale getirilmesi. Masrafı kirletenden alınmak üzere, öncelikle idarenin görevidir. Hani yukarıda biraz önce bahsetmiştik. 6183 sayılı Kanuna istinaden, eğer kirleten temizlemiyorsa, devlet, idare, kamu kurum ve kuruluşları temizletir, yaptığı masrafları da tahsil eder 6183'e göre.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

Bunun yanı sıra ilk başta 56. madde Anayasamızın bahsetmiştik. Çevrenin korunması hem devletin ve vatandaşların da ödevidir diye. Yani vatandaşların hakkıdırdan öte ödevidir, vatandaşlara da bir ödev olarak yüklenmiş. Bundan dolayı vatandaşlar da özel veya tüzelkişilerle aynı talepleri, yani çevreyi kirletenlerin temizlemesi, çevreyi kirletmesinin önlenmesi, men-i müdahale olarak asliye hukuk mahkemelerinde dava konusu yapabilirler.

En son 6100 sayılı Hukuk Muhakemesi Kanunumuz yürürlüğe girdi biliyorsunuz. Daha öncesi 1086 sayılı HUMUK'da böyle bir "*topluluk davası*" başlıklı madde yoktu. Yeni kanunumuz, toplumun geldiği evre, çağımızın gereklerini dikkate alarak, derneklere, sendikalara, tüzelkişilere de mensup oldukları toplulukların haklarını koruma adına dava açma yetkisi getirdi biliyorsunuz. Dernekler veya diğer tüzelkişiler temsil ettikleri kesim adına da maddi tazminat veya men-i müdahale davası, işte kirliliğin önlenmesi, bertaraf gibi davaları açabilirler.

Manevi tazminat kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olduğu için malumunuz, mensupları adına manevi tazminat isteyemez, ama o dernek ya da sendika veya işte tüzelkişilik kendi manevi değerlerinin ihlal edildiği, aslında kendisi için manevi tazminat davası açabilir.

Kuşbakışı genel esasları bunlardı. Faydalı olmuştur ümit ederim. Çok teşekkür ederim dinlediğiniz için. (Alkışlar)

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Çok teşekkür ederiz bu doyurucu sunum için. Şimdi sırada Barolar Birliğinin Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi de olan Av. Ali Yaşar Özkan meslektaşımız var. Evet, buyurun üstadım.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU ZARARLARDAN DOĞAN HUKUKİ VE CEZAİ SORUMLULUK

SORUMLU AVUKAT

Av. Ali Yaşar ÖZKAN

(İstanbul Barosu Avukatı, TBB Çevre ve Kent Hukuku Kom.Üyesi)

ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU ZARARLARDAN DOĞAN HUKUKİ SORUMLULUK

1)Genel Olarak

Sayın Birlik Başkanım, Yüksek Yargının değerli temsilcileri, değerli komisyon başkanım, TBB yönetim kurulu üyeleri ve Sayın Milletvekilim sayın çevre komisyonu üyesi meslektaşlarım, saygıdeğer konuklar;

"ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU ZARARLARDAN DOĞAN HUKUKİ VE CEZAİ SORUMLULUK " hakkındaki çalışmamızı sunuma geçmeden önce bu hususta planlamayı ifade etmek isterim.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır.

Bunlardan birincisi "çevre kirliliğinin neden olduğu zararlardan doğan hukuki sorumluluk " bölümü olup çalışmamızın esas kısmını bu bölüm teşkil edecektir.

2. Bölümde ise "çevre kirliliğin neden olduğu cezai sorumluluk " konusu incelenecektir.

Elbette bu kadar büyük ve kapsamlı konunun bu kadar kısa sürede ifade edilebilmesi mümkün değildir. Ancak özellikle şahsımın da çalışma alanı akademik anlamda Özel Hukuk alanını kapsaması nedeniyle çalışmamızda "çevre kirliliğinin neden olduğu zararlardan doğan hukuki sorumluluğa" ilişkin hususlara ağırlık verilecektir.

2) Giriş

Anayasamızın 56. Maddesiyle kabul edilen herkesin **sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı bulunduğu konusundaki ilke gereği aslında korunan psikolojik , kültürel ve biyolojik bir varlık olarak insanın yaşama hakkı içeriğinde kabul edilen kamusal nitelikte bir kişilik hakkıdır.**

Çevre doktrinde insan ve canlılar üzerinde ani veya süreli doğrudan veya dolaylı etkide bulunan fiziksel kimyasal toplumsal değerlerin toplamı şeklinde tanımlamıştır . Çevre tanımının kapsamı içine Çevre Kanununun 2. Maddesinde *"canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerinin bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik fiziksel ve kimyasal sistemin tamamından ibaret olan ekosistem den oluşur"* [1]. Çevrenin tanımını yaptıktan sonra sağlığın da Uluslararası kabul gören tanımını yapmadan "sağlıklı çevrede yaşama hakkının" tanımını tam olarak yapmış sayılmayız. **Dünya Sağlık Örgütü "sağlığı": "insanın beden ve ruh yapısı itibariyle tam bir iyilik hali içinde bulunması" şeklinde tanımlamıştır.**

Buna göre **sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı** "**biyolojik, psikolojik, kültürel bir varlık olarak insanın gerek insanlarla gerek sair canlılarla veya cansız çevreleriyle oluşturduğu ekosistemde beden ve ruh yapısı itibariyle tam bir iyilik hali içerisinde yaşamını sürdürmesidir"** şeklinde bir tanım sağlıklı çevrede yaşama hakkının içeriğinin anlaşılabilmesi için önemli bir vasıta olacaktır.

Zira tüm çevresel faktörlerdeki ve ekosistemdeki değişiklik o çevrede yaşayan tüm canlı ve cansız varlıklar olduğu gibi insanı da etkilemekte ve insanın beden ve ruh yapısını olumsuz etkileyici nitelikte ve onun iyilik halini bozacak nitelikte sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu halde çevre kirliliğinden doğan can ve mal zararından bahsedebiliriz. İşte bu noktada ortaya çıkan zararlar toprak, su, hava, ve gıdalarda oluşan kir-

[1] ERTAŞ, Şeref: Çevre Hukuku Ve Hayvan Hakları Hukuku, İzmir 2012,İleri Yayınevi 2. Baskı, s. 23.

lenmenin ekosistem içerisinde ilgili kirlenmeye maruz kalan insanın psikolojik ya da bedensel zararlara uğraması suretiyle çevre kirliliğinden doğan bir zarara maruz kalmaktadır. Bu beyanın hukuksal dayanağı Anayasanın 17. maddesindeki yaşama hakkı ve 56. maddesindeki sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı ile bu hakların özel hukuk yasalarındaki düzenlemesi olan Medeni Kanundaki kişilik haklarının korunması konusundaki hükümler, Çevre Kanunundaki 28. maddesinden doğan sorumluluk ve Borçlar Kanununun haksız fiil hükümleri ve diğer özel yasalardaki düzenlemelerdir.

Bu anlamda ekosistem doğal yapısı itibariyle bir denge içerisindedir. İnsanlığın nüfusunun hızlı artışı daha çok kazanma kaygısı ve sosyal hukuk devleti ilkesinin uygulamaya geçirilemeyip sözde kalması gibi nedenlerle dünya üzerindeki ekolojik dengede bozulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çerçevede hemen bütün canlıların ortak temel yaşam koşullarından olan toprak, su, hava ile flora, fauna, kültürel çevre (insan yaşamının sürdüğü yerdeki tüm yapı sanat ve sair) gibi çevre değerleri çevre kirliliği riski ile karşı karşıyadır. 2872 sayılı kanunun 5491 sayılı kanunla değiştikten sonra ortaya çıkan tanıma göre 2. m. ***"Çevre kirliliği;*** çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi" ifade ettiği yazılıdır. Bu nedenle canlıların sağlığını çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozan her türlü eylem çevre hukuku anlamında çevreyi kirleten eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki tanım çerçevesinde insan açısından bakıldığında **insanın gerek beden sağlığının gerekse ruh sağlığının iyilik halinin bozulmasına neden olan dış etkenlerin tümü çevre kirliliği olarak kabul edilebilecektir.** Bu çerçeveden bakıldığında gürültüden etkilenerek konutunda geceleri uyuyamayan buna bağlı olarak da çeşitli psikolojik sıkıntılara katlanan kişinin gürültü çevre kirliliğine maruz kalması sonucu ruh sağlığının bozulmasına bağlı olarak zarara uğradığını kabul etmek gerekir. Kaldı ki günümüzde birçok bedensel rahatsızlığın geri planında veya bedensel rahatsızlıkların hızlı ilerlemesinde

stres faktörlerinin etkili olduğunu bütün tıp bilim adamları bildirdiği gibi artık herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan çevre kirliliğinden doğan bedensel zararlar kadar psikolojik yani ruh sağlığının bozulmasına dayalı insan zararları da oldukça önemlidir.

Çevre kirliliği yalnızca ***aktif*** olarak eylemlerle olabileceği gibi ***pasif*** olarak yani aktif bir eylem sergilemeksizin özellikle kamu idareleri açısından gerekli denetim yükümlülüğü yere getirmeksizin de ortaya çıkabilir. Aktif müdahalede katı sıvı ve gaz şeklindeki çevre kirliliğinin oluşturduğu zararlar söz konusudur.

Bu bakımdan çevreyi kirleten ***gerçek ya da tüzel kişi olabileceği gibi*** çevre faaliyetleri dolayısıyla ***denetim yükümlülüğü bulunan Kamu İdaresinin bu sorumluluğunu yerine getirmemesi de bu anlamda hizmet kusuru sayılarak çevreyi kirleten konumun da olabilecektir.***

Özellikle çevre hukukunun en önemli ilkesi ***ihtiyat ilkesi*** olup bu ilke çerçevesinde bütün çevre faaliyetlerin çevreye zarar vermesi durumunda kesinlikle bu faaliyeti***n*** yürütül***memesi veyahut da kamu idareleri tarafından ruhsatlandırılmaması*** gerekmektedir. Bu yönüyle bakıldığında ruhsatlandırılmış ancak yürüttüğü faaliyet nedeniyle biyolojik kimyasal veya sair yollarla çevreye ve insana zarar verdiği tespit edilen faaliyetlerin ilgili zararlar ortadan kaldırılıncaya kadar faaliyetlerinin durdurulması şayet bu zararlar giderilemeyecek ve **telafi edilemeyecek nitelikte ise verilen izin veya ruhsatın tamamen iptal edilmesi gerekecektir**. Bu çerçevede bahsedilen hususlardaki yasalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyen idarenin sorumluluğu çağdaş sağlıklı çevrede yaşama hakkının tabii bir sonucudur.

Öte yandan bir diğer önemli çevre hukuku ilkesinde ***kirleten öder ilkesidir***. Bu çerçevede doğrudan doğruya Çevre Kanununun 28. Maddesi özel bir kusursuz sorumluluk şekli olarak düzenleme yapmış ve çevre zararının ortaya çıkmasına sebebiyet veren gerçek ya ***da tüzel kişilerin bu zarardan sorumlu olacağı düzenlenmiştir***.

Tabii hiçbir zaman çevrenin kirlenmesinin ve çevre zararlarının ortaya çıkmasının telafi edilemeyeceği yerine konulamayacağı gerçeği karşısında ihtiyat ilkesinin gerektiği gibi uygulanamayışı nedeniyle çevre kirlenmesi ortaya çıktığında buna bir bedel öngörerek telafi edilmeye çalışılmasının çevre hukuku anlamında hakkın mahiyeti itibariyle zararın doğmuş olması dolayısıyla artık gerçek anlamda yerine koyma mümkün değildir. Tam anlamıyla parasal yönden tazmini ve özellikle tazminat hukuku açısından cezalandırıcı nitelikte tazmini kuralları uygulanarak tatbiki halinde bir nebze olsun bu hakkın nitelik ve mahiyetine hizmet edebilecektir. Zira bu durumda çevre kirlenmesine ve çevre zararına neden olan kişiler yönünden tüm toplum açısından örnek yaptırım teşkil edecektir.

Çevreyi kirletenin sorumluluğu bu sorumluluğun hukuksal niteliği unsurları sırasıyla aşağıda incelenmiştir.

A) ÇEVREYİ KİRLETENİN GENEL HÜKÜMLERE GÖRE SORUMLULUĞU

Çevre Kanununun 28. Maddesinin 2. Fıkrasına göre "kirletenin meydana gelen zararlardan ötürü ***genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır*** " hükmünü içermektedir.

1. MEDENİ KANUNA GÖRE TAŞINMAZ MALİKİNİN SORUMLULUĞU

Medeni Kanunun 730. Maddesinin 1. Fıkrasında taşınmazın yasal kısıtlamalara aykırı ve ***taşkın olarak kullanılması durumunda ortaya çıkan zararın kusuru aranmaksızın taşınmaz maliki tarafından tazmin edilmesi*** hükmü düzenlenmiştir. Bu sorumluluk taşınmazı kullanırken özen yükümlülüğünün ihlali neticesinde doğan bir kusursuz sorumluluk şeklidir. Özellikle taşınmazın taşkın kullanımına bağlı olarak bir zarar ortaya çıkması durumunda tehlikenin kaldırılması, eski halinin iadesine ve ortaya çıkan zararın tazmini gibi taleplerde bulunmak mümkündür. Medeni Kanun'daki 730 -736 ncı maddeleri arasında bu hususdaki düzenlemeler hükme bağlanmıştır.

Taşınmazın **yapı eseri niteliğinde olması** ve yapım ve bakım durumundaki kusuru ya da eksikliğin zarara neden olması durumunda **haklarının yarışması** söz konusu olacağından hem Borçlar Kanunu 58. maddesindeki ***yapı malikinin sorumluluğu***, hem de Medeni Kanunun 730. maddesindeki ***taşınmaz malikinin sorumluluğu*** ile karşı karşıya kalınacaktır. Yine mülkiyet hakkı kullanılırken davranışlarından sorumlu olunan yardımcı kişilerin verdikleri zararlardan da taşınmaz maliki sorumludur bu nedenle hakların yarışması ana ilkesi gereğince Borçlar Kanunu ***adam çalıştıranın sorumluluğu*** ya da Medeni Kanunun 369. Maddesindeki ***aile başkanının sorumluluğu*** gündeme gelebilecektir[2].

2) ÇEVREYİ KİRLETENİN BORÇLAR KANUNUNDAKİ GENEL HÜKÜMLERE GÖRE SORUMLULUĞU

Çevreyi kirleten nitelikteki davranış dolayısıyla çevre kanunundaki sorumluluğu yanında Borçlar Kanununa göre doğan sorumluluklar da söz konusu olabilir. Bu nedenle çevrenin kirletilmesi sonucu Borçlar Kanunundan doğan hükümlere de özellikle Borçlar Kanunu 66. Maddesindeki ***adam çalıştıranın sorumluluğu***, Borçlar Kanunu 67. maddesindeki ***hayvan tutucusunun sorumluluğu*** ve yine Borçlar Kanununun 58. maddesindeki ***yapı malikinin sorumluluğu*** hükümleri Borçlar Kanunundaki çevre kirliliği nedeniyle dayanabilecek hukuksal sorumluluk çeşitlilerindendir.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 60. Maddesine göre ***"bir kişinin sorumluluğu birden çok sebebe dayandırılabiliyorsa hakim zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe zarar görene en iyi giderim imkanı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verir "*** **hükmünü getirmiştir. Bu çerçevede zarar görenin menfaatini hangi yasanın tatbikini gerektiriyorsa *hakim kendiliğinden uygulayacaktır.***

[2] PARLAR, Ali/ HATİPOĞLU, Muzaffer: Çevre Hukuku, Ankara 2010, Adalet Yayın Evi, s. 922.

6098 sayılı TBK nın "III. Tehlike sorumluluğu ve denkleştirme " başlık hükmüne göre "MADDE 71- Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur.

Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arz eden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sayılır.

Belirli bir tehlike hâli için öngörülen özel sorumluluk hükümleri saklıdır.

Önemli ölçüde tehlike arz **eden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler**."

Çevrenin kirlenmesinden zarar gören herkes yerine göre bu hükümlerden durumuna uyan tercih ettiği hükme dayalı olarak anayasal dava hakkını ve hak arama hürriyetini kullanabilecektir.

B) ÇEVREYİ KİRLETMENİN ÇEVRE KANUNUNA GÖRE SORUMLULUĞU

1) SORUMLULUĞUN HUKUKİ NİTELİĞİ

2872 sayılı kanun değişik 28/1. fıkrasına göre çevre***yi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve zarardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar***. Bu sorumluluk hukuki niteliği itibariyle kusursuz sorumluluk halidir. Doktrinde de çevre kanunundan doğan hukuki

sorumluluğun kusursuz sorumluluk olduğu konusunda tam bir birlik bulunmakla birlikte tartışılan konu bu sorumluluğun dayandığı esas hakkındadır. Sorumluluğun temelini her somut olayda durumun özelliğine göre ***"tehlike esası" "fedakarlığın denkleştirilmesi" "hukuki alan esası" "yarar ile zarar arasındaki denge düşüncesi"*** olabilecektir[3].

Çevre kanununda düzenlenen bu sorumluluk halinde çevreyi kirleten veya zarar verenin kurtuluş kanıtı getirmesine de imkan verilmediğinden ***ağırlaştırılmış bir kusursuz sorumluluk olduğu kabul edilmektedir.*** Özellikle Kurtuluş kanıtı getirilememiş olması tehlike sorumluluğu niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle çevreyi kirletenler kusurlu davranışlarından dolayı Genel Hükümler niteliğindeki Borçlar Kanunu ya da Medeni Kanunun ilgili hükümlerine göre sorumlu olacakları gibi tehlike esası çerçevesinde kusurlu olmasalar dahi eylem veya fiilleri nedeniyle çevrenin kirlenmesine dolayısıyla bir zararın ortaya çıkmasına sebebiyet vermeleri durumunda bu zarardan sorumlu olacaklardır. **Bu nedenle çevreyi kirleten mevzuattaki yasaklara uymuş tüm tedbirleri almış olsa dahi şayet ortada bir zarar bulunması durumunda bundan sorumlu olacaktır**.Nitekim Yalova depreminde sızan fabrika zehirli gazlarının oluşturduğu endişeye dayalı açılan dava tazminat yaptırımı ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle çevre kanunu 28. Maddesindeki sorumluluk objektif özen yükümlülüğüne dayanmadığından sorumluluk bakımından kirletenin hukuka aykırı olarak bir davranışı gerçekleştirmesi her zaman aranmayacaktır. Üstelik bu sorumluluk da **kurtuluş kanıtı getirme imkanı da bulunmamaktadır.**

Anayasanın ila 56 ncı maddesinin 2. fıkrasına ***göre çevreyi geliştirme çevre sağlığını koruma ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir***. Çevre Kanununun 8. maddesine göre her türlü atık ve artığı çevreye zarar verecek şekilde ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yön-

3 ANTALYA, Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2012, C. I, s. 683.

temlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak, ve benzeri faaliyetlerde bulunma yasaklamıştır. **Bu nedenle** özellikle idarenin sorumluluğunu veya çevreyi kirleten kişilerin sorumluluğunu belirlerken özellikle yürüttüğü faaliyet nedeniyle ***hiçbir yasa h***ükmü ihmal edilmemiş olsa bile ortaya çevre kirliliği veya zarar ortaya çıkmışsa bu husus başlı başına hukuka aykırılık için yeterli olacaktır özellikle çevre kanununda da açıkça hukuka aykırılık unsurundan söz edilmemiş olması nedeniyledir ki ***yürütülen faaliyete dayanak olarak bir kirliliğin ortaya çıkması veya çevre zararların oluşması durumunda hukuki olarak sorumluluk gerçekleşmiş demektir.*** Elbette gerek çevre kanununun gerekse sair kanunlara dayalı olarak çıkarılan yönetmeliklerdeki standartların aşılması durumunda tereddütsüz hukuka aykırılık unsuru gerçekleşmiş kabul edilmelidir.

2. ÇEVRE HUKUKUNDAN DOĞAN SORUMLULUĞUN KOŞULLARI

Çevre hukukundan doğan zarar ve kirlilikten sorumluluk söz konusu olabilmesi için;

1. Çevreyi ***bozma veya kirletme*** söz konusu olmalıdır.
2. Çevreyi ***kirletme veya bozma sonucunda bir zarar*** ortaya çıkmalıdır.
3. Çevreyi kirletme veya bozma ile zarar arasında ***uygun illiyet bağı*** bulunmalıdır.

Kanaatimizce yürütülen çevre faaliyeti yönetmelik hükümleri çerçevesinde bulunmasına rağmen ortaya bir çevre zararı çıkmakta ise ve bu zarar özellikle biyolojik ve insani bir zarar ise oluşan zarardan faaliyeti yürüten gerçek yada tüzel kişi Çevre Kanunu yada sair genel hükümlere göre ya da bu faaliyetin denetiminden sorumlu olan kamu idaresi de hizmet kusuru nedeniyle sorumlu tutulmalıdır. Bu hususta tam bir birlikten bahsetmek mümkün değildir.

Çevre zararlarını ve çevre kirliliği var olup olmadığının veya yürütülen bir faaliyetin canlıların sağlığı çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozacak nitelikte olumsuz etkileri bulunup bulunmadığı hususu tesbit edilirken özellikle çevre zararlarını eyleme maruz kalındığında değil zaman içinde ortaya çıktığı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle çağımızın insanlar açsından önemli sağlık problemleri olan kanser gibi rahatsızlıkların zararlı hava, su, gıda gibi kirlenmelere maruz kalma sonucu ortaya çıkabileceği gerçeği gözden ırak tutulmamalıdır.

Bu düşüncenin ve kanaatin ne kadar yerinde olduğunu bizzat bilirkişi olarak tazminat hesabı yaptığım bir dosyada müşahede etmiştim. Kısaca olay şöyleydi; doğalgaz borusu döşemede kullanılan yeraltının görüntüleme cihazındaki radyasyonlu malzemenin arızanın belirlenen yönetmelik kuralları dışında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu denetimi dışında tamir ettirilmeye çalışılması ve bu tamirin oto sanayindeki bir torna ustasına yaptırılması sonrasında ustasının el ve ayaklarında canlılığın sona ermesi adeta kuruması suretiyle ortaya çıkan bu rahatsızlığın nedeninin birkaç yıl önce meydana gelen radyasyonlu malzemenin tamir olayı olduğu uzun araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır.

Elektromanyetik alanların oluşturduğu zararlarda günümüz insanı açısından oldukça önem arz etmektedir. Zira belirli düzeydeki elektromanyetik dalgaların tek başına zararsız da olsalar aynı anda aynı ortamda kontrolsüzce bulunmaları özellikle kapalı alanlar açısından insanın zararlı elektromanyetik alanda kalmasının olumsuz sonuçlarına maruz kalmasını sağlayarak çevre hakkının zedelenmesi mümkündür. Bu bilgilere teorik olarak sahip olmakla birlikte dayanak ararken İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulunun 21.12.2009 tarihli baz istasyonları hakkında vermiş olduğu karar ve bu kararı içeriğindeki bilim heyetinin tespit ve belirlemeleri ile artık özellikle belirli yakınlık da bulunan baz istasyonlarının insan üzerinde canlılar üzerinde uzun vadede ciddi zararlar oluşturacağı iddiası sabit olmuştur.

Il Kurulumuzun 21.12.2009 tarihli toplantısında; toplanan bilgi ve belgeler doğrultusunda inceleme ve değerlendirme soncunda,

Başvuru konusu, yerleşim yerlerinde kurulan GSM Baz istasyonlarının insan sağlığı üzerindeki z etkileri ve bunun sağlık hakkı ile güvenli ve sağlıklı çevrede yaşam hakkı ihlali iddiaları ile Kurulumuzca; var olan ulusal ve uluslar arası belgeler, uygulamayı yapan kuruluşların bilgi ve i ile uygulama hakkında yapılan bilimsel çalışmalar ve Üniversitelerin, ilgili meslek inin teknik ve hukuki görüşleri incelenmiş ve aşağıdaki değerlendirme yapılmıştır.

Şikayete konu olan Uygulamaların Anayasal normlara ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin ldesine uygun olmadığı, bu nedenle doğurduğu telafisi zor sorunların çözümüne de örnek teşkil macıyla;

Küçük çocukların, gençlerin ve hamilelerin kablosuz telefon ve cep telefonu kullanımının mümkün olduğunca kısıtlanması gerektiği,

Okul, kreş, hastane, fabrika vb. toplu yaşamların bulunduğu yerlerde baz istasyonlarının kurulmasının sakıncalı olduğu,

Sağlık Bakanlığı'nın elektromanyetik dalgaların insan sağlığı üzerindeki riskleri konusunda halkı bilgilendiren, sağlık şikâyetleri ve rahatsızlıklarını istatistik verilere dönüştüren, tanı ve tedavi kapsamlı bir merkez kurması gerektiği ve sözü edilen merkezlerin DSÖ ve benzeri uluslararası kurumlarla koordineli çalışacak biçimde yapılandırılması,

Baz istasyonlarını kurma kararında halkın duyarlılığı ve estetiğin göz önüne alınması,

Cep telefonu operatörlerinin baz istasyonlarını kurma konusunda var olan ulusal ve uluslar arası teamül ve düzenlemelere özen göstermelerinin yasal ve toplumsal bir sorumlulukları olduğu,

Toplum sağlığı ve bireylerin başta sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşama haklarının eminden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşlarına bu temel görev ve sorumluluklarının bilinci ile hareket etmeleri gerektiği,

Sonucuna ulaşılmıştır. Karar metni bu konuda çalışan hukukçulara ışık tutacak niteliktedir. Bu bakımdan önemli bir hukuksal belge niteliğindedir. Bu anlamda HGK nun yakın zamanda baz istasyonlarının yerleşim yeri içine kurulmaması gerektiğine dair kararının da çevre hukuku açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz[4].

HGK nın baz istasyonlarının şehrin dışına çıkarılması kararı dayanağı insan yaşama hakkının korunması açısından yerinde olmakla birlikte esasen yeterli bir karar değildir. Zira baz istasyonlarının şehirden uzakta tutulması bu kerre şehrin merkezine frekans ulaştırabilmek kaygısıyla daha fazla frekens yollanmasına ve istasyona yakın bölgedeki kişiler açısından ciddi bir kirlenmeye maruz kalma ve sonuçta da önlenemez zararlara neden olabilecektir. Bu bakımdan anayasada planlama konusunun önemi çevre hukukunun her konusunda olduğu gibi bu konuda da öne çıkmaktadır. Elbette bu teknoloji çeşitli riskleri nedeni ile tıpkı trafikteki motorlu araçlar gibi tamamen kullanımdan kaldırılamayacağına göre önceden belirlenen yerleşim yerinin belirli noktalarına ancak en az 500 m. mesafesinden daha uzak yerleşim olan bölgelere monte edilebilmeli bu yapılırken olası çevre halkın süreçe katılım ve bilgilenme ve denetim hakkının kullanılması sağlanmalıdır.

Çevre zararları ***maddi yani mal ve can zararları şeklinde ortaya çıkabileceği gibi özellikle insanlar açısından manevi zararlar olarak da ortaya çıkabilecektir***. Maddi zararlar hukukumuzda kısaca ***fakat teorisi*** olarak adlandırılan teoriye göre zararlı faaliyet olmamış olsaydı ortaya çıkacak durum ne ise onun yerine konulması şeklinde anlaşılmaktadır. Ancak çevre faaliyetleri dolayısıyla ortaya çıkan zarar ya da kirlilik durumunda maddi zararın söz gelimi haksız kesilen ağacın yerine aynı cins ve yaşta ağaç bedeli olarak belirleme çevre hukukunun doğasına uymaz. Zira çevre hukukunda ana ilke olarak ihtiyat ilkesinin benimsenmiş olmasının nedeni yüzyıl-

[4] Karar İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu Raporu internet sitesinden alınmıştır.

lardır oluşan ekolojik dengenin korunması bu suretle biyolojik zincire zarar verilmemesi gayesidir. Bu bakımdan ihtiyat ilkesinin uygulanması çevre hukuku açısından devletin yaşama hakkını sağlama görevi en temel görevi olduğundan tartışmasız en önemli öncelik olmalıdır. ***Zira çevre hukukunda ortaya çıkan zararların çoğu zaman maddi olarak karşılığını yerine koymak tabiatı gereği bozulan ekolojik dengeyi yörüngesine oturtmak mümkün olamayabilir.*** Bu nedenle çevre hukukunda ortaya çıkan zararlar karşısında maddi zararlar belirlenirken çevre kanununda tanımlanmamış olan ***"çevre değeri" ni de hesaplamak gerektiği yargı kararlarına konu olmuştur.*** Çevre değerinin belirlenmesi özellikle önem arz etmekte olup bu hususun kanunda açıkça tanımlanmamış olması ve uygulamada da yeterince meselenin mahiyetinin bilinmemesi nedeniyle çevre zararlarının karşılanmamış olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle çevre değeri yönünden yani biyolog, ziraatçi, orman bilimci, **toprak bilimci gibi bilim adamlarının disiplinler arası hukuk çalışmaları yapmak suretiyle çevre değerinin daha iyi anlaşılması ve ortaya konulması için çalışmalara hız verilmelidir.** Zira basit gibi görünen bir çevre zararının mahiyeti itibariyle çok daha büyük maddi sonuçları olabileceği böylelikle ilgili bilim dalları açısından anlaşılabilecek ve meslek mensuplarınca gerek hukukçu gerekse ilgili bilirkişilik görevi yapan bilim adamlarınca da gerektiğinde tatbikata konu edilebilecektir.

Tazminatın miktarının tespit ve tayininde TBK m.51 ve devamı hükümleri uygulanacaktır.

Yine burada özellikle ***tazminat hukukunun yerine koyma ilkesinin ötesine geçen caydırma ve cezalandırılma özelli***ğin çevre hukuku açısından önemi ***çok daha büyüktür.*** **Zira** çevre hukukunda ortaya çıkan zararlar **dolayısıyla uygulamada her ne kadar bir yada birkaç kişi davacı ise de** ***açılan dava neticesinde aslında tüm insanlar ve canlılar ve cansız varlıklar korunmaktadır.Bu çerçevede çevre davaları bireysel olarak hak kayıpları nedeniyle gündeme gelen tüketici davalarından daha önemsiz olmadığından çevreyle ilgili davalar kurulacak Özel***

Çevre Mahkemelerinde ve harçsız olarak davaların açılabilmesi sağlanmalıdır bu şekilde adaletle erişimin önü açılmalıdır.Bu en temel insan hakkıdır.

Çevre kirliliğinden ***doğan zararlarda*** özellikle örnek yaptırım olması açısından ***tazminat hukukunun işlevlerinden olan caydırma ve cezalandırma özelliğini ortaya koyan kararlara da son yıllarda Avrupa ve Amerika hukukunda artışlar gözlenmektedir***. ABD de satılan bir yatın kısa sürede bozulması nedeniyle 1.460.000 Amerikan Doları cezalandırıcı tazminata ve 1.391.650 Amerikan Doları da tamir bedeline hükmetmiştir. Yani tamir bedeli kadar ve hatta aşan cezalandırıcı tazminat kararı verilmiştir[5].

Cezaların da temel işlevi suç işleyenleri tutsak almak değil, onları uslandırmak, caydırmak, yeniden topluma kazandırmaktır. Nasıl ki, trafik kurallarını çiğnediği için yüksek bir para cezası ödeyen sürücü, yeniden ceza vermemek ya da ehliyetine yitirmemek için daha dikkatli ve özenli davranmak gereğini duyacaksa, yüksek bir miktar üzerinden manevi tazminat ödeyen kişi de aynı sakınganlığı göstermeye çalışacaktır. Bu bağlamda, işveren, yeni bir iş kazası olmaması için işyerinde daha sıkı önlemler alacaktır. Araç işleten, sürücü seçiminde daha özenli davranacak, aracının bakımını düzenli yaptıracaktır. Bina veya tesis sahibi, çevreye ve kişilere zarar vermemek için alınması gerekli tüm önlemleri almaya çalışacaktır. Çevreyi kirletenlere, eğer onları caydıracak miktarda bir manevi tazminat ödetilirse, bu huylarından vazgeçeceklerdir[6]. Artık, 22.06.1966 gün 7/7 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararındaki acıyı üzüntüyü, öfkeyi yatıştırma anlayışından uzaklaşma eğilimine girdiğini gözlemlediğimiz Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararında belirtildiği gibi: "Manevi tazminat, gelişmiş ülkelerde

---

5 Fransız Yargıtay'ının 01.12.2010 tarihli Amerikan Mahkemesine dayalı olarak verilen tenfiz kararı, Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi, İstanbul 2012, Legal Yayınevi, C.1, S.1, s.162.

6 http://www.tazminathukuku.com/arastirma-yazilari/manevi-tazminatin-olcusu.htm-02.06.2012. (ÇELİK, Ahmet Çelik: Tazminat Hukuku isimli İnternet sitesinden alınmıştır.)

artık eski kalıplarından çıkarılarak **caydırıcılık** unsuruna da ağırlık verilmektedir. Gelişen hukukta bu yaklaşım, kişilerin bedenine ve ruhuna karşı yöneltilen haksız eylemlerde veya taksirli davranışlarda tatmin duygusu yanında **caydırıcılık** uyandıran oranlarda manevi tazminat takdir edilmesi gereğini ortaya koymakta; kişi haklarının her şeyin önünde geldiğini önemle vurgulamaktadır. Bu ilkeler gözetildiğinde, aslolan insan yaşamıdır ve bu yaşamın yitirilmesinin yakınlarında açtığı derin ıztırabı hiçbir değerin gidermesi olanaklı değildir. Burada amaçlanan sadece bir parça olsun rahatlama duygusu vermek; öte yandan da zarar veren yanı da dikkat ve özen göstermek konusunda etkileyecek bir yaptırımla **caydırıcı olabilmektir." (HGK.23.06.2004, E.2004/13-291 – K. 2004/370)**[7].

Öte yandan çevre hukukunda manevi tazminat tutarının cezalandırıcı nitelikte olması ihtiyat ilkesinin bir sonucu olarak ve gerçekleşen doğal dengeyi bozan eylemin tekrarını önleyici nitelikte olması, kamusal nitelikteki kişilik hakkı olan sağlıklı çevrede yaşama hakkının bir gereğidir. Çevre hukukundan doğan zararların tazmininde yukarıda da değinildiği gibi **maddi ve manevi tazminatın kapsam ve mahiyeti belirlenirken özellikle ortaya çıkan zararın yerine konulması önemli olmakla birlikte caydırıcılık unsurunun da öne çıkması çevre hukukunun ihtiyat ilkesinin zorunlu bir sonucu olduğu kanaatindeyim.**

3. HİZMETİN İYİ İŞLEMEMESİ/KÖTÜ İŞLEMESİ SONUCU UĞRANILAN ZARARLAR

Anayasanın 125. maddesi idarenin ***her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık olduğunu öngörülmüş ve bu çerçevede ortaya çıkan zararın idare tarafından ödenmesi gerektiği belirlenmiştir.*** Çevre Kanununun 30. maddesi gereğince çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya ***haberdar***

---

7 http://www.tazminathukuku.com/arastirma-yazilari/manevi-tazminatin-olcusu.htm-02.06.2012 (ÇELİK, Ahmet Çelik: Tazminat Hukuku isimli İnternet sitesinden alınmıştır.)

olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyet ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir .yine 4982 sayılı bilgi edinme hakkı kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere herkes ulaşma hakkına sahiptir. Uluslararası hukuk açısından da çevre hakkı bilgilenme, süreçlere katılım, ve etkin bir denetim ve yargı yolu unsurlarının tamamının sağlanmasıyla mümkündür. Bugün anayasa hükmü bu hakların dayanağını teşkil etmektedir. Öte yandan etkin bir yargı denetimi AİHS nin de ayrı bir gerekliliğidir.

2872 sayılı Çevre Kanununun 12. maddesi gereği denetim yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığına verilmiş olup bu bakanlık son düzenlemelerle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı olmak üzere iki ayrı bakanlığa ayrılmıştır. Yine ilgili bakanlık denetim yetkisinin çeşitli kamu tüzel kişiliklerine devredebilmektedir. Uygulamada idarenin eylem ve işlemlerinden dolayı bulunan zararlar nedeniyle hizmet kusuru esasına dayalı olarak hizmetin kötü işlemesi ya da hiç işlememesi nedeniyle tam yargı davaları açılmaktadır. Belediyenin su şebekesinin bakım ve onarımını zamanında yapmamasından dolayı oluşan hasardan idarenin sorumluluğuna gidilmesi karara bağlanmıştır[8].

İdarenin eylem ve işlemleri nedeniyle hizmet kusuru prensibine dayalı olarak çevre zararlarının tazmini talep edilebileceği konusunda bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak özellikle ***kişisel kusur söz konusu olan durumlarda kişisel kusura dayalı olarak Anayasanın 129. maddesine rağmen adli yargıda ve çevre kanununa dayalı olarak kusursuz sorumluluk ilkesi gereğince dava açılabilmelidir***. Yine bu hususun hukuksal dayanağı vekaletsiz iş görme hükümleri de olabileceği kanaatindeyim.

Esas itibariyle denetlenmemiş ve ruhsatsız ve kaçak olarak çalışan bir imalathanede meydana gelen patlama sonucunda ölen ya da yaralanan kişiler yönünden Çevre Kanunu'nun 28.

---

8 Danıştay 8. Dairesi 1989/353 Esas ve 1990/909 Karar sayılı kararı.

maddesine dayalı olarak ilgili imalathaneyi denetlemekle görevli ilgili kamu tüzel kişiliği ile faaliyeti yürüten gerçek yada tüzel kişi de müşterek ve müteselsilen ortaya çıkan zarardan sorumlu olduğu kanaatindeyim. Zira Anayasamız gereği hukuk devleti niteliğinde ve yaşama hakkını en temel hak olarak kabul edip bunu da anayasanın 56. maddesinde sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı şeklinde düzenlenmiştir.

Öte yandan idarenin işlem ve eylemiyle denetim görevini yerine getirmeyen sulamada kullanılan akarsuyun kirlenmesine ve dolayısıyla ekim alanlarının zarar görmesine neden olma bakımından Ergene Nehrindeki kirlilik nedeniyle açılan davalar sonucunda verilen kararlar da idarenin hizmet kusuru ile sorumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çevre Kanununun 28. maddesindeki hususları idarenin sorumluluğu açısından geçerli olmadığı ve hizmet kusurunun aranması gerektiği belirtilmiştir[9].

4. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU ZARARLAR NEDENİ İLE AÇILABİLECEK DAVALAR

Çevre Kanunundan doğan zararların tazmini 28. madde hükmü çerçevesinde mümkün iken çevre hukuku bağlamında kirlenmenin durdurulması, eski hale iadesi, gereken tedbirlerin alınması konusunda açık bir düzenleme bulunmadığından bu hususlaki talep ve değerlendirmelerin genel hükümler çerçevesinde yapılabileceği savunulmaktadır. Özellikle Medeni Kanun ve Borçlar Kanununun yukarıda sorumluluğa ilişkin hükümleri çerçevesinde bu davaların ve talepleri karara bağlanması ileri sürülmektedir[10].

Esas itibariyle Çevre Kanununda çevre açısından zarar ve tehlike oluşturma riski bulunan hususlar yasaklandığına göre

---

9 Danıştay 6. Dairesi 2002/648 Esas ve 2004/1834 Karar 31.03.2004 tarihli karar, ALICI, Süheyla: "Çevre Denetiminde Idarenin Sorumluluğu" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ekim 2011, C. 15, S.4, s.110.

10 ERTAŞ, s. 170.

aynı yasa çerçevesinde bu yasaklara uymayanlar hakkında Çevre Kanunu, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu kapsamında taleplerde bulunmak mümkündür.

Buna göre çevre kirlenmesinin önlenmesi, durdurulması, eski hale getirme, maddi ve manevi tazminat davaları açılabilecektir.

Çevre davalarında önemli hususlardan birisi de mevcut çevre hakkı ihlali durumunun tespitinde yatmaktadır. Özellikle çevre hukukuna dayalı olarak ister çevre kanunu bizden Borçlar Kanunu isterse Medeni Kanun hükümleri çerçevesinde yapılacak bir hukuksal müracaat için öncelikle Hukuk Muhakemeleri kanunu gereğince delillerin kaybolma ihtimaline binaen tespit talebinde bulunulması ve ***yapılacak keşifte bilirkişi incelemesiyle ilgili çevre hakkı ihlalinin tespit edilmesinde büyük fayda bulunmaktadır***. Özellikle ***gürültü, sıvı ve gaz atık elektromanyetik kirlilik, tabiatı gereği kaybolma ihtimali bulunan delillerin derhal tespiti bir zorunluluktur.*** Kaldı ki hukuksal değerlendirme deliller üzerinden yapılacağından ve delillerin kaybolma ihtimali bulunduğundan ayrıca yargılamanın da uzun sürme ihtimaline binaen delil tespiti oldukça önemlidir.

5. SİGORTA

Sigorta beklenilmeyen risklerin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkan zararların giderilmesini gaye edinen bir sözleşmedir. Özellikle tehlikeli ve riskli faaliyetleri yürüten çevreyle ilgili bütün kuruluşlar açısından zorunlu sigorta yaptırma yükümlülüğünün getirilmesindeki faydaları da gözetilerek Çevre Kanununun 13. Maddesi çerçevesinde tehlikeli kimyasal ve tehlikeli atık Mali Sorumluluk Sigortası yaptırılması zorunluluğu getirilmiştir.

Esas itibariyle çevre ilgili sadece tehlikeli kimyasal ve tehlikeli atık hakkında mesleki faaliyette bulunanlar dışında çevre ilgili sair faaliyetleri bulunanlar bakımından da zorunlu sigorta düzenlemelerin getirilmesinde ortaya çıkacak ris***k ve zararların giderilmesinde ve telafisinde gerekli olduğu kanaatindeyim.***

6. ZAMANAŞIMI VE YETKİLİ MAHKEME

Çevre Kanununun 28. maddesine göre açılacak davalarda zararı ve yükümlülüğü öğrenilmesinden itibaren ***5 yıl*** içinde bu hakkın zamanaşımına uğrayacağı belirtilmiştir.

Ayrıca Türk Borçlar Kanununun 72. maddesinde haksız fiil sorumluluğu öğrenme tarihinden itibaren ***iki yıl ve her halükarda 10 yıllık zamanaşımına*** tabii kılmıştır .Bu açıdan Borçlar Kanununun 72. Maddesindeki 10 yıllık azami süre çevre kanunu 28. Maddeden doğan sorumlulukta da geçerlidir [11].

Hukuk Muhakemeleri Kanununun 16 ncı maddesine göre çevre kirliliği***nin meydana geldiği ve zararın ortaya çıktığı veya çıkma ihtimalinin olduğu yer mahkemesi*** yetkili mahkemedir.

Çevre hukukundan doğan sorumluluk eylemlerin genellikle Uluslararası bir nitelik de taşıyabilmektedir. Bu bakımdan Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun 34. maddesinin 1. ve 2. fıkrası bu konuya çözüm getirmiş, kural olarak 1.fıkrada ***haksız fiilin vuku bulduğu*** ü***lke kanununun uygulanması gerektiği*** belirtilmekle 2. fıkrada ise haksız fiilin başka ülkede ***zararın başka ülkede gerçekleşmesi durumunda zararın ortaya çıktığı bu ülkenin hukuku*** uygulanacaktır[12].

II. ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU ZARARLARDAN *DOĞAN CEZAİ SORUMLULUK*

A)GENEL OLARAK

Çevre kirliliğinin neden olduğu zararlardan doğan cezai sorumluluk 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanununun ilgili hükümleri ile suçlar tanımlanmış olup bu suçlarla ilgili yatırımlarda ilgili hükümlerde yer almıştır.

---

11 ERTAŞ, s.172.

12 ERTAŞ, s.182-183.

1) ÇEVRE KİRLİLİĞİNE NEDEN OLDUĞU ZARARDAN DOĞAN CEZAİ SORUMLULUK

a) Çevreyle İlgili Genel Tehlike Suçları

Türk Ceza Kanununun genel tehlike suçları olarak ***170. Maddesinden başlayıp 180. Maddeye kadar düzenlenen;***

kamu güvenliğinin kasten tehlikeye sokulması suçu,

genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması,

radyasyon yayma,

atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet vermek,

tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi,

inşaat veya yıkımla ilgili emniyet kurallarına uymama,

hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması,

işaret veya engel koymama,

trafik güvenliğini tehlike sokma,

trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma,

başlıklı hükümlerde çeşitli çevreyle ilgili genel tehlike suçları düzenlenmiş ve yaptırıma bağlanmıştır.

Bu suçlar dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını tehdit edebilecek tehlikelere ilişkin olup her biri ayrı inceleme konusu olabilecek nitelik ve mahiyette olduklarından yalnızca isimleri sayılmak suretiyle yetinilmiştir.

b) Çevreye Karşı İşlenen Suçlar

Çevrenin ***kirletilmesinden dolayı doğan cezai sorumluluk esas itibariyle çevreye karşı işlenen suçlar başlıklı Türk Ceza Kanununun 181, 182, 183 ve 184. Maddelerinde düzenlenmiş olup çevrenin kasten kirletilmesi çevrenin taksirle kirletilmesi, gürültüye neden olma imar kirliliğine neden olma şeklinde düzenlenmiştir***[13].

[13] AYKUL, Ömer: Ekolojik Hukuk, Ankara 2010, Seçkin Yayınları s.42 vd.

Yine Kabahatler Kanununun ***41. Maddesinde kabahat niteliğindeki çevrenin kirletilmesi düzenlenmiş*** olup bu düzenlemede Türk Ceza Kanunundaki genel olarak hapis cezalarını içeren düzenlemeler yerine idari para cezaları yaptırım olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca Çevre Kanunu içerisinde çeşitli hükümlerle aykırılık halinde özellikle idari nitelikteki cezalar Çevre Kanununun 20 -27 .maddeleri arasında düzenlenmiştir .

c) Kamu Görevlileri Yönünden Çevreyle İlgili Cezai Sorumluluk

Ülkemiz açısından çevre hukukundaki sorunun uygulama sorunları olduğu özellikle ***yargı kararlarının gerektiği gibi uygulanmaması nedeniyle sorunlar yaşandığı bilinmektedir***[14].

Hukuksal süreçler çoğu zaman yavaş ilerlemekte alınan tedbir kararları ve ***mahkeme kararları gerektiği gibi zaman zaman uygulanmamakta bu hususta en temel insan hakkı olan sağlıklı çevrede yaşama hakkının ihlal edilmesi tehlikesini ortaya çıkarılmaktadır.*** Bu açıdan bakıldığında özellikle uygulanmayan tedbir ve mahkeme kararlarının karar uygulamayan ***kamu yöneticisinin unsurları bulunması halinde ceza hukuku yönünden şahsi sorumluluğunu gerektirdiği*** ifade edilebilir. Bu hususstaki düzenleme Türk Ceza Kanununun 257. maddesindeki görevi kötüye kullanma suçu ile tarif edilmiştir. Şöyle ki; "**Görevi kötüye kullanma Madde 257. -** (1) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan hâller dışında, ***görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan*** ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan hâller dışında***, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan*** ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu

14 DİNÇ, Güney: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümlerine Göre Çevre Ve İnsan, Ankara 2008, TBB Yayınları.

görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." Hükmü ile ***gerek kasten gerekse ihmal yoluyla ya da gecikme göstererek sağlıklı çevrede yaşama hakkını ihlal ederek bu hususlaki yargı kararlarını uygulamayan kamu idarecileri suçun unsurların oluşması halinde bundan şahsen ceza hukuku yönünden de sorumlu olacaklardır***.

Sürç i lisan ettikse affola, sağlıklı dengeli bir çevre, mutlu barış içinde sevgi dolu bir dünya dileklerimle saygılarını sunuyorum.

KAYNAKÇA

ALICI, Süheyla: "Çevre Denetiminde İdarenin Sorumluluğu" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ekim 2011, C. 15, S.4, s.110.

ANTALYA, Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2012, C. I, s. 683.

AYKUL, Ömer: Ekolojik Hukuk, Ankara 2010, Seçkin Yayınları s.42 vd.

DİNÇ, Güney: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümlerine Göre Çevre Ve İnsan, Ankara 2008, TBB Yayınları.

ERTAŞ, Şeref: Çevre Hukuku Ve Hayvan Hakları Hukuku, İzmir 2012, İleri Yayınevi 2. Baskı, s. 23.

PARLAR, Ali/ HATİPOĞLU, Muzaffer: Çevre Hukuku, Ankara 2010, Adalet Yayın Evi, s. 922.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Evet sayın misafirlerimiz, soru var mı?

Av. EROL ÇİÇEK (Bursa Barosu)- 4. Hukuk Dairesi Üyesi Ali Beye sorum. Baz istasyonları konusunda dairenizin yerleşik bir içtihadı vardı. Bundan döndünüz, bu içtihadınızdan, üstelik bana ilginç geldi, bir karar düzeltme safhasında döndünüz. En sonunda Hukuk Genel Kurulunun bu konuda bir kararı var. Bu konuda açıklama yapabilir misiniz?

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Teşekkür ederim. Baz istasyonları konuyu Yargıtay'da epeyce yıldır, 5-10 yıldır tartışma konusu. Bir sıkıntıdan bir tanesi, pek çok dairenin görev alanına giriyor olması, komşuluk hukukundan gelen davalar 1. Hukuk Dairesi, haksız fiilden gelen davalar 4. Hukuk Dairesi, eğer kat mülkiyetinden kaynaklanıyorsa 18'e gidiyor.

Pek çok dairenin kendi içinde içtihatları farklı, üstelik bizim 4. Hukuk Dairesinin de kendi içindeki içtihatları farklılık teşkil ediyor. Malumunuz geçen sene yeniden yapılanma ve üyelerin arttırılması, Yargıtay'daki terakümün eritilmesi kapsamında 4. Hukuk Dairesinin üye sayısı 9'a çıktı. 9'a çıktıktan sonra biz toplandık, Başkanımız bu ihtilaflı olan dosyaların, konuların görüşülmesini, topluca görüştük. Daha önceki dönemde oyçokluğuyla baz istasyonlarının, eğer sağlığa zarar verdiğine dair bir bilirkişi raporu varsa kaldırılması yönünde, içtihadımız o şekildeydi. 3'e karşı 2 oyçokluğuyla.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

Biz görüşmeden sonra malumunuz iki heyet halinde çalışıyoruz, ama birbirinden farklı bir karar çıkmaması için, ortak bir fikir birliğine vardık. Yapılan müzakere ve görüşmenin sonrasında oyçokluğuyla bu kez mevcut mevzuata uygunsa, o limit değerler var, yönetmelik var. Ondan sonra yapılan keşif sonucu bu limit değerlere ve mevcut mevzuata uygunsa kaldırılması talebinin reddedilmesi gerekir diye görüş, çoğunluk görüşü o şekildeydi. Ben de bu çoğunluk görüşte dâhil olanlardanım.

Bu sene 2012 yılında iş bölümünde, bu baz istasyonlarıyla alakalı davaların görülme yeri 14 Hukuk'a gitti. Yeni bir gelişme daha oldu, Hukuk Genel Kurulundan daha henüz metin haline gelmedi sanırım, ama bizim dairenin bir dosyası Hukuk Genel Kuruluna gitti, orada oyçokluğuyla ki, ezici de bir çoğunluk üstelik. 49 kişi toplam Hukuk Genel Kurulu, 40'a karşı 9 oyla direnme talebi uygun bulunmuş. Yani bizim dairenin kararının kaldırılmasına şeklinde karar verildi. Yani baz istasyonu kaldırılsın anlamına geliyor bu aynı zamanda.

Burada bir kavram kargaşasının yanı sıra bilgi eksikliğinin olduğu kanaatindeyim. Şöyle ki; baz istasyonu ve radyasyon meselesi, değerli meslektaşım da bahsetti, radyasyon kirliliği veya radyasyon tehlikesi. Bütün dünyada, sadece bizde değil bu sorun biliyorsunuz. Kanada'dan alın da, Avustralya'ya kadar, Endonezya, her yerde bununla alakalı tereddütler, endişeler ve araştırmalar var. İşin zor tarafı, bu araştırmaların çok uzun süreç almış olması. Bize gelen dosyaların içerisindeki bilirkişi raporları da aynı noktaya temas ediyor. Somut olarak bu tespit edilmiş ve cilt kanseri veya değişik hastalıkların münhasıran kaynağının baz istasyonu olduğuna dair illiyet rabıtasını doğrudan kuran bir doktor-hekim raporu yok henüz. Kuvvetle muhtemeldir, olma ihtimali vardır ve genellikle bunların sonucu 15-20 yılık araştırmaların sonucunda ortaya çıkabilir tarzında raporlar ve değerlendirmeler var.

Baz istasyonları malumunuz cep telefonlarının iletişimin sağlayan ara istasyonlar, ara araçlar. Bu cep telefonu bütün hayatımıza girmiş artık, medeniyetin ir gereği ve çok da büyük faydaları var biliyorsunuz. Burada iki dengeyi korumak zorundayız. Bütün cep telefonları tedavülden kaldırılsın, bütün baz

istasyonları hayatımızdan çıkarılsın diyemeyeceğimize göre, bunu diyemeyiz, bunda herkes mutabık. Baz istasyonlarının zararını bu sefer en aza indirmeliyiz. Bu nimetten, bu teknolojinin ürününden, medeniyetin gereğinden istifade için zararları en aza nasıl indirebiliriz? Bu çerçevede, yani yarar ve zarar dengesini kurarak hukuk bununla ilgilenir. Yarar ve zarar dengesini en aza indirerek, hayatımızı idame ettirmek zorundayız.

Bu çerçeveye oturtabilirsek, o meşrudur ve o zaman hak korunur. Bu da Dünya Sağlık Örgütü malum, sadece bizde olmadığı gibi Dünya Sağlık Örgütü de buna ilişkin ilkeleri belirlemiş, limit değerler belirlemiş. Baz istasyonunun şartları nasıl olabilir, nasıl kurulabilir? Onların teknik terimleri var, yaydığı radyasyon veyahut da diğer radyoaktif neyse o teknik ifadeler, limit değerlerini belirlemiş, bütün dünya ülkelerinin uymasını beklediği limit değerleri. Bizim ülkemizde de bu baz istasyonlarıyla alakalı yayınlanan yönetmelikte, Dünya Sağlık Örgütünün uygundur, şu şartlar, bu limitler altındaysa uygundur dediği sınırların dörtte biri kabul edilmiş. 1/ 4 yani, Dünya Sağlık Örgütünün uygundur dediği limitin 4/1'ini biz tavan olarak kabul etmişiz biz devlet olarak.

Bu yüzden biz bu limit değerlerin altındaysa ve mesela orada başka şartlar var. İşte okullardan, bazı topluca bulunulan yerlerden veya evlerden şu kadar mesafede uzak olması gerekir. Işıma yönü, onun yönü de önemli. Bunlara uygunsa oyçokluğuyla davanın reddi gerekir görüşünü savunuyoruz biz daire olarak şu anda da, çoğunluk olarak.

Burada bir bilgi eksikliğinin olduğu kanaatindeyim. Şöyle ki; denilen odur ki, bu işin teknik yönünü inceleyen, bizim okuduğumuz ki, bizim dairemizde Ali Kaya Bey var, UYAP hepiniz biliyorsunuz herhalde Bilgi İşlem Daire Başkanıydı. Teknolojik ve elektronik ve bu tür konularla alakalı bilgi sahibi, donanımı daha iyi. Şimdi bu konularla alakalı yapılan araştırmalarda şöyle bir ifade var: Eğer baz istasyonu cep telefonlarına irtibatı ve sinyalin gidiş gelişini sağlıyor. Bu baz istasyonu irtibat sağladığı cep telefonuna ne kadar uzaksa, yaydığı ışıma ve radyasyon da o kadar fazla oluyor.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

Bunun anlamı şu demek: Eğer baz istasyonunu siz Barolar Birliği binasındaysa, şöyle ifade edelim 10 güç sarf ediyorsa, 10 radyasyon yayıyorsa cep telefonuna ulaşmak için, bunu eğer Kızılay'a götürürseniz 50 yaymak zorunda, daha güçlü bir radyasyon yaymak zorunda. Üstelik hem baz istasyonu yayıyor, hem de cebinizdeki cep telefonu yayıyor. Yani aynı radyasyon cep telefonunuza da sirayet ediyor. Dolayısıyla da insanın sağlığına sirayet ediyor.

Eğer sırf psikolojik etki diye yahut da bu sağlığa zararlı olma ihtimali var diye bütün baz istasyonlarını şehir merkezlerinden uzaklaştırırsın sonucuna gidersek, şöyle bir sonuçla karşılaşacağız. Bütün baz istasyonları şehir dışlarına, yüksek tepelerin başına konuşlandırılsın, şehirden, belediye imar planı hudutlarından dışarıya çıksın, mücavir alanın dışına çıkarılsın dersek eğer, bu sefer bütün cep telefonlarımızda şimdi 10 radyasyona maruz isek, bu sefer 100 radyasyona maruz kalacağız.

Sanırım buradaki bir yanlış algılamadan veyahut da bilgi kirliliğinden, eksikliğinden kaynaklanan bir sıkıntı yaşıyoruz. Bundan ötürü, bu işin radyasyonla alakalı uzmanları ve elektronikle alakalı uzmanları diyorlar ki; radyasyon tehlikesini en aza indirmenin çaresi, düşük değerde, işte 25 Kw'lık değil de, 10 Kw'lık, 5 Kw'lık küçük değerde, düşük değerdeki baz istasyonu tarzı aletleri mümkün olduğu kadar sıklaştırmalıyız.

Örneğin, her binada, çünkü pek çok binada bu kablosuz bağlantıları sağlamaya yarayan cihazlar var. Yani her binada olursa, bu 10 KV yeter diyelim ki, ama her sokakta olursa 50 olması gerekiyor, daha uzaklaşırsa 100 olması gerekir. Bundan ötürü batı ülkelerinde, özellikle mesela Londra'daki, bir seferinde baz istasyonu sayısını değerlendirmiştik. Batılı ülkelerin pek çoğu bu baz istasyonlarının düşük değerde ve şehrin pek çok yerine yaygınlaştırması politikası izliyorlar.

Bundan ötürü biz daire olarak baz istasyonunun küçültülerek, yani değeri o neyle ifade ediliyorsa, Kw'sı küçük değerde daha çok olması gerektiği düşüncesindeyiz. Sırf dava dilekçesinde belirtilen psikolojik olarak etkileniyorum, bu karşı binanın çatısındaki bulunan cihaz beni etkiliyo5r düşüncesiyle

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

doğru olmadığı kanaatindeyiz çoğunluk görüşü olarak. Ancak belirttiğim gibi, Hukuk Genel Kurulundan geçen hafta geçti veya yakın sürede geçti. Orada ise, bizim savunduğumuz görüş 9'a karşılık 40 kişilik bir çoğunlukla baz istasyonu kaldırılmalıdır, insanları psikolojik yönden olumsuz etkiliyor yönünde bir karar çıkmış. O kararın metnini ayrıntısıyla daha henüz yazılmadığı için okuyamadım.

MAHMUT TANAL'IN KONUŞMASI

Av. MAHMUT TANAL (CHP İstanbul Milletvekili)- Çok teşekkür ederim, çok yararlandım. Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Milletvekili Av. Mahmut Tanal, sorum Sayın Yağcı'ya. Yanılmazsam not alırken havuzlarla ilgili Ceza Kanunu 184'te bir müeyyidenin olmadığını söylediler yanlış anlamadıysam. Yalnız bu anlamda Havuz Yönetmeliği var. Yani eğer hiç yönetmeliği uygun yüzme havuzunu yapmamışsa, yine aynı şekilde nitelendirebilecek miyiz?

Sayın Akın'a sorum şuydu: Biraz önce açıklamalarından dolayı, ama peki şunu da yapmak gerekmez mi? İmar Kanununa göre evet binanın üzerine baz istasyonunu kurduk. Onun gabarisi, yani onun ağırlığı binanın dengesini bozabilir. Yanılmazsam 2010 veya 2008 yılında Anayasa Mahkemesi işte bu tür olayların belediye tarafından ruhsata bağlanması lazım, ama günümüzdeki baz istasyonlarının kurulmasıyla ilgili telekomünikasyon müdürlüğünden izin alınıyor, efendim bu ruhsattır deniyor. Bu ruhsat anlamında değil, gabari anlamında, getireceği yük anlamında hiç bu tartışılmıyor. Bu konudaki düşünceleriniz nedir? Teşekkür ederim.

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

SABRİ EYÜP YAĞCI (Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı)- Teşekkür ederim. Sayın Tanal'a cevabım şöyle: İmar Kanununa aykırı olan yapılar, aykırı olmayan yapıları sayarken de yüzme havuzunu da saymıştık. Malum olduğu üzere bu yasa binalarla ilgili. İmar kirliliği binalarla ilgilidir, yasanın amacı da budur. Ruhsatsız yapı yapılmasın, çevre kirliliği bu nedenle oluşmasın. Bunun yanında bina niteliğinde olmayanlar bu yasanın kapsamında değil, onu söyledim. Saydıklarım içinde tekrar sayabilirim, bina niteliği olmayan bahçe, istinat duvarı, yüzme havuzu, iskele, gösteri çadırı, köprü, tünel, rıhtım, yol ve benzeri yapılar madde kapsamına alınmamıştır der Sayın Tanal.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Bizim 4 Hukuk açısından Sayın Milletvekilimizin sorusuna gelirsek, bahsettiğim gibi komşuluk hukukuna giriyor, Kat Mülkiyeti Kanununa giriyor ve Haksız Fiil Kanununa giriyor. Tabi komşuluk hukuku açından, Kat Mülkiyeti Kanunu açısından bir aykırılık varsa elbette ki kaldırılması gerekir. Yani Kat Mülkiyeti Kanununun uygulaması açısından 18 Hukuk Dairesi açısından diyorum. İşte diyelim ki ortak alana kuruldu, bütün kat maliklerinin –*tam uygulamayı bilmiyorum*- oyçokluğuyla veya oybirliğiyle karar almaları gerekiyor. Onların belli düzenlemeleri var. Eğer onlara aykırılık teşkil ederek kurulmuşsa, sadece bir daire sahibinin izniyle kurulmuşsa veya yöneticinin izniyle kurulmuşsa, elbette ki kaldırılması gerekir. İlaveten o teknik şartlarında aykırılık teşkil ediyorsa, yani binanın gabarisini etkileyecekse, güvenliğini etkileyecekse elbette ki kaldırılması gerekir.

Bir de baz istasyonlarıyla alakalı şu ayrıntıyı da söylemiş olayım: En çok bize gelen dosyalarda, hemen hepsine yakınında limit değerler sınırlar içerisinde çıkıyor. Yani bütün GSM şirketlerinin baz istasyonlarına işte malumunuz keşfe gidiliyor elektronik mühendisleriyle beraber. Bütün itirazlar şu yönde: Tabiî ki düşük çıkacak, çünkü biz keşfin tarihi ve saati belli doğal olarak, mahkemenin açık kararı gereği. Tam gitmeye yakın işte onlar teknik bilgisayarın uçlarında klavyeye dokunuyorlar düşürüyorlar, mahkeme heyeti ayrılır ayrılmaz gidiyor.

Şimdi baz istasyonlarıyla alakalı Ulaştırma Bakanlığıyla irtibatlı, Bilgi Teknolojileri Kurumu BTK ilgileniyor bu yönetmeliğin takibi, ruhsatların verilmesi işlemlerini onlar takip ediyor. Öğrendiğimize göre şöyle bir hazırlık içerisindeler. Bütün baz istasyonlarını internete bağlayacaklar, teknik olarak çok kolay bir şey ve bütün yaydıkları radyasyonların takibi 7 gün 24 saat açık olarak bütün vatandaşların iletişimine açık hale gelecek. Yani bu da psikolojik etki açısından bütün vatandaşların tatmin edilmesi yönünde faydalı bir uygulama olacaktır. Altyapısını hazırlıyorlardı, uygulamaya başladılar mı bilmiyorum. Teşekkür ederim.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Buyurun sayın meslektaşım.

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- İki sorum olacak, ama sorumdan önce Ali Beyin söylemiş olduğu dijital ortamda internete aktarılacak baz istasyonlarının değerleri noktasındaki ifadesine karşı bir şey söylemek istiyorum. Benzer, yani benzer dediğim çevresel sorunları tartışılan hidroelektrik santrallerde de hep suyun sürekli ölçüleceği ve internet ortamına aktarılacağı ve böylece regülâtörlerden sonra sürekli debi ölçümlerinin yapılacağı, merak etmeyin gerekli can suyunun dere yatağına sürekli bırakılacağına dair taahhütler var.

Efendin uygulamada şöyle yapıyorlar: Bir çubuk düşünün, o çubuk suya iniyor ve sürekli oradan suyun dokunduğu yerden vesaire veri aktarımı yapıyor. Çubuğun ucunu firmalar kuma saplıyorlar şu anda ve kum üzerinden sürekli veri alıyorlar ve sürekli sabit bir şekilde, sanki orada o su varmış gibi aktarım yapıyorlar ediyorlar ve bunun denetimini ancak il çevre şehircilik müdürlükleri gidip yerinde görürlerse şikâyet üzerine tespit ediyorlar vesaire. Yani bunların çözümü çok kolay teknolojiyi kullananlar açısından. Dolayısıyla hiç de güvenli bulmuyorum ben kendi şahsım adına.

Benim sorum şu efendim, hem Sayın Yağcı'ya, hem yine size. Yağcı'ya sorum şu: Yine hidroelektrik santrallerle ilgili olarak mevzi imar planları yapılmak durumunda. Mevzi imar planlarını il özel idareleri yapıyor, fakat bu konuda tartışmada var. Hidroelektrik santrallerin bir kamu yatırımı olduğu, enerji için yapılan yatırımların imar planına tabi olmadığı şeklinde bir tartışma da var, somut bir davamda var zaten, o şekilde de gidiyor. Bu hidroelektrik santrallerinin mevzi imar planının yapılıp yapılmaması, yani bu konuda yapılmalı mıdır, yapılmamalı mıdır noktasındaki görüşünü merak ediyorum.

Sayın Akın'a da, çevresel zarardan dolayı tazminat yoluna başvuracaklar açısından orman içerisinde yapılan çalışmalar-

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

da Orman Genel Müdürlüğüne ait veya hazineye ait arazide yapılacak çalışmalarda hafriyatlar, heyelanlar vesaireler oluyor. Herhangi bir vatandaş bundan taşınmazı yoluyla vesaire bir zarar görmüyor, ama ben bir doğasever olarak gidip, sen bu ormanı sana verilen kesim izninin de dışında zarara uğrattın, kestin veya yıktın veya heyelana uğrattın deyip tazminat davasına konu edebilir miyim acaba?

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

SABRİ EYÜP YAĞCI (Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Okumuşoğlu. Sayın Tanal'a verdiğim cevabın aynısını vermek zorundayım. Türk Ceza Kanununda bahsettiğim gibi 181 ve 184'e kadar olan maddelerde çevreyle ilgili nelerin suç sayıldığını ben size sundum ve HES'lerin çevreye verdiği zararı veya yararı tartışmak istemiyorum, o benim konum dışında. Bunlar siyasilerin işidir ve yargı önümüze geldiği zaman biz hükmümüzü veririz.

Benim konum, binayla ilgili. Bina ruhsatsız mı değil mi? 12.10.2004'ten evvel yapıldı mı yapılmadı mı? Bilirkişiler tespit ettiği takdirde bunu cezalandırır Türk Ceza Kanunu. Bunun dışındaki bina niteliği olmayanları, ben konumun dışında ve araştırmadığım için de size şudur budur demem doğru olmaz. İlginize teşekkür ediyorum.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Değerli arkadaşlar baz istasyonuyla alakalı, o bahsettiğim konu doğrudan yargıyı ilgilendirmiyor idarenin sorumluluğunda. Bizimle alakalı kısma gelince yargıyı ilgilendiren, bizim içtihadımız olan konuya tekrar dönersek tekrar etmiş olayım. Bizim dairemizin çoğunluk görüşünün *-ki, içinde bulunduğumu ifade ettim-* gerekçesi şuydu: Bu işin teknik açıklamalarında deniliyor ki, baz istasyonu ne kadar uzağa giderse, radyasyon o kadar çok artar. Biz bu gerekçeyle baz istasyonu şehrin dışına çıkarılamaz, Dünya Sağlık Örgütünün de belirlediği ilkeler çerçevesinde ve şartlarına uygun olarak yapılmışsa, şehrin içinde bulunabilir. Bunun da insanın sağlığına hukuka aykırı bir zararı yoktur düşüncesiyle bu içtihadı oluşturduk ve bu içtihat üzerindeyiz.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

Bahsettiğim gibi hukuk genel kurulu aksi yönde bir irade ortaya koydu, metnini okumadım henüz. Şu anda bu fikrim değişmiş değil dolayısıyla, ayrıntısını bilmiyorum.

Diğer konu ormanla alakalı, bahsetmiştim Anayasanın 56. maddesinin 2. fıkrasında bütün vatandaşların ödevidir diyor. Arkadaşlar biliyorsunuz çevre ortak değerdir. Bütün herkesin hissesi olduğu bir bakıma değerdir. Hiç şüphesiz maddi manevi tazminat davasına da konu olabilir. Hatta o köyde değil de, bir başka, ben oradan geçiyordum, Karadeniz'e gezmeye gitmiştim. Baktım ki burada bir bozulma var, maddi-manevi tazminat davasına konu olabilir.

Fakat işin zor kısmı ondan sonra başlıyor. Maddi tazminatın sınırlarını ve çerçevesini, miktarını, rakamları nasıl belirleyeceğiz? O yargılama safhasında uyuşmazlık konusu yapıldıktan sonra, işte belli tartışmalardan sonra bir rakam ortaya çıkması gerekir. Bu ispatlandıktan sonra hiç şüphesiz olabilir.

Sunum sırasında Marmara depremi örneğini vermiştim. O depremde vatandaş oraya yardım maksadıyla gitmiş ve bir zarara maruz kalmış ve manevi tazminata hükmedilmiş. Bunu örnek olarak gösterebiliriz. Eğer o vatandaş maddi zarar da isteseydi, maddi zarara da hükmedilebilirdi. Maddi zarara bir rakam telaffuz etmeniz gerekir. İşte 5000 Türk Lirasının davalıdan alınıp, davacıya verilmesi şeklinde. Bu rakama tespit etmek çok kolay olmayacaktır, ama mutlaka hani bizim yine 4 dairemizin baktığı davalarda olduğu gibi destekten yoksun kalma tazminatları vardır hepiniz bilirsiniz. Bu geleceğe dönüp ihtimal hesapları üzerinde bulunan rakamlardır. Değişik yöntemlerle bu artık uygulamada ortaya çıkacak. Bu çevreye verilen zararın maddi karşılığının tespiti de bir şekilde hesaplanması gerekir. Mümkündür sonuç itibariyle. Teşekkür ederim.

BURHAN UYAN'IN KONUŞMASI

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Ben bir şey ekleyeyim, bu baz istasyonları meselesiyle ilgili. Bilimsel olarak Sayın Akın'ın ifadeleri bilimsel yazılı kaynaklar ifadesi itibariyle doğru, ama şunu eklemek gerekir: Bu aslında bir planlama sorunu. Yani ne çok yakın olmalı, ne de çok uzak olmalı. Çünkü

BURHAN UYAN'IN KONUŞMASI

elinde orada bahsettiğim insan hakları kurulunun raporuna göre, işte birçok araştırma var. 300 metre, 350 metre, 400 metre ve 500 metreyi ifade ediyor. Bu yakınlık içerisinde olanlarda ciddi hastalıkların tespit edildiğine dair birçok çalışma var.

Elbette o çok uzaklaşmasıyla birlikte, verilecek olan işte sinyal gücünün de zarar verdiği de ayrı bir gerçek. İşte bir planlama sorunu daha karşımıza çıkıyor. Zamanında bu tür cihazların konulacağı yerlerin usulüne uygun bir şekilde tespit edilmiş olsa, bugün bu sorunları aslında hiç yaşamazdık. Belki böyle bir davaya bile gerek duymayabilirdik. Bu o açıdan, bir de o süreçler içerisindeki tabi denetimler ayrı bir mesele. Yani Sayın Akın ifade etti, davalar açılmadan önce yapılacak tespitler de son derece önemli. TÜBİTAK'a müracaat edilmesi halinde TÜBİTAK kendiliğinden bu anlamdaki çalışmayı yapacaktır.

Kaldı ki, öteki taraftan sulh hukuk veya asliye hukuk mahkemelerinde yaptırılacak tespitlerde de aynı şeyi yapmak mümkün, haberdar etmeksizin değişik iş tespitleriyle o tespiti yapmak mümkündür diye düşünüyorum.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Sayın Başkanım bir şey daha ilave edeyim. Bütün bu kargaşalar nedeniyle bir hafta kadar önce bizim 4 Hukuk Daire Başkanımız içtihadı birleştirme talebinde bulundu. Sanırım ne zaman gündeme gelir bilemiyorum. Velhasıl bütün bu kendi dairemizdeki içtihat farklılıkları zaman itibariyle, hem de diğer dairelerle içtihat farklılıklarının hepsi uzun uzun tartışıldıktan sonra bir içtihadı birleştirmeyle sonuca bağlanacak. Herhalde önümüzdeki sene, bu sene içerisinde olur sanıyorum.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Buyurun üstadım.

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Av. BEDRETTİN KALIN (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Artvin Barosu)- Bir somut durumdan söz edeceğim, aslında çok benzer durumlar her yerde oluyor. Özellikle madenler ve HES'lerle ilgili yatırımların tümünde rastladığımız genel bir durumdan söz edeceğim.

BEDRETTİN KALIN'IN KONUŞMASI

Şimdi Artvin'in merkez köylerinden birisinde bir maden işletmesi, köy sınırları içerisinde bir maden işletmesi yapılmaya çalışılıyor. Bu maden işletmesinin bütün ağır vasıtaları, iş makineleri ve kamyonları sürekli hafriyat taşıyorlar. Bu taşıma sonucunda da genel yollar kullanılıyor, yani köy yolu kullanılıyor esasen. Dolayısıyla köy yolu sürekli olarak bozuluyor. Zaten çok zor durumda olan köy halkı bundan son derece de zarar görüyor.

Şimdi Çevre Kanununun ilgili maddelerini biraz önce söylediniz. Çevrenin kirletilmesi ve bozulmasının önlenmesini, vatandaşlara bir görev olarak da yüklüyor. Anayasanın 76. maddesinde bunun bir ödev olduğu da belirtiliyor. Dolayısıyla bu köylülerimiz, örneğin hem cezai açıdan her iki Sayın Yargıtay Üyemize sormak istiyorum, hem cezai açıdan hem tazminat hukuku açısından. Örneğin bu köylülerimiz bozulmasının önlenmesi kapsamında, yasanın tanımladığı çevrenin bozulmasının önlenmesi kapsamında bu yollardan geçen araçları engellemeye kalkarlarsa bunun cezai yaptırımı var mıdır, yoksa yasal sınırlar içerisinde bir önleme, çevrenin bozulmasının önlenmesi olarak yorumlayabilir miyiz? Ya da bozanlar açısından cezai yaptırımları ne olabilir?

Bir tazminat hukukuyla yeterli kalmamak üzere açıklamanızı rica ediyorum. Çünkü bozacaklar, efendim özel idare bir gün bunu yapar da, ondan sonra da zararı o şirketten özel idare isterse, işte o olur. O değil, köylünün sorunun çözen bir şey değil bu söylediğimiz ya da bu çözüm önerisi bir öneri değil bana sorarsanız. Dolayısıyla köylünün bu önleme bozulmayı kapsamında fiilen yapacağı şeylerin cezai bir yaptırımı olabilir mi, olamaz mı? Köylülere böyle güzel bir şey söylemek mümkün mü bu konuda? Biz söylüyoruz da, cezai yaptırımları var mıdır diye size soruyorum. Teşekkür ediyorum.

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

SABRİ EYÜP YAĞCI (Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı)- Sayın Kalın teşekkür ediyoruz. Sanki davayı bize çözdürmeye çalışıyorsunuz gibi geliyor bana. Türk Ceza Kanununun 181'den başlayan 184'e kadar olan maddelerini size okudum. Bunlardan yapıyı dahi tarif ettirdim, binayı da tarif ettirdim.

SABRİ EYÜP YAĞCI'NIN KONUŞMASI

Biz binayla uğraşıyoruz. 1. maddesinde taksirli suçlar, kasten kirletilmesi, taksirle kirletilmesi; 2. maddesinde gürültüyle ilgili; üçüncü maddesinde sınaî mağaza açamazsınız, sınaî tesis kurduramazsınız, elektrik, su, telefon bağlatamazsınız ve dördünce maddesini de asıl diye de üstüne basa basa da söyledim binayla ilgili, bina ruhsatıyla ilgili. Sınırını da belirttim, belediye sınırlarıyla ilgili, köylerle değil. Bunlar benim konumun dışında. Teşekkür ediyorum.

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Tazminat yönüyle herhalde soru bana tevcih edildi.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Noyan Ağabey ısrarla söz istiyor, son bir Noyan Ağabeye mikrofonu verelim, cevabınızı alalım.

ALİ AKIN (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyesi)- Kısacık ben cevap vereyim. Tabi Sayın Başkanımın dediği gibi somut olay üzerinden şöyle dava açılırsa kabul edilir, böyle olursa bozulur dememiz mümkün değil doğal olarak, ilkeler bazında diyebiliriz. Çevreden zarar gören, diğer meslektaşımızın sorduğu gibi, herkes çevrenin hissedarıdır bir bakıma, ortak değerdir. Dava açabilir, ancak çerçevesi ne olur? O dosyanın içeriği ve safahatına göre açıklanacak bir şey. Örnek içtihatlarımız var, örneğin kısacık cevap vereyim: İşte bu tür nakliyeler yapanın çıkardığı, işte çimento fabrikasının yahut da kamyonların çıkardığı tozlar nedeniyle benim üzüm bağım zarar gördüğü diyen vatandaşın maddi tazminat davası kabul edilmiş dairemiz tarafından. Örnek içtihat ben yanımda getirdim, isteklisi varsa verebilirim.

Bunun hesaplama yöntemleri kolay ve basittir. Yani eğer o toz olmasaydı ne kadar ürün elde edecekti, fiyatı nedir? Üründen dolayı ne kadar kayıp var? Aradaki farka maddi tazminat olarak hükmedilir.

Bir de şunu son olarak söyleyeyim: Çevreye zarar bu medeniyetin getirdiği güzelliklerden de istifade de etmek gerekir. Hani bahsettiğim gibi baz istasyonlarını, bütün cep telefonlarını imha

ALİ AKIN'IN KONUŞMASI

edelim, iptal edelim, tedavülden kaldıralım diyemeyiz. Bundan daha bariz ve daha fazla şu var: Şehirlerarası enerji nakli sağlayan yüksek gerilim hatları var biliyorsunuz. Bunların verdiği radyasyonlar ve çevreye verdiği zararlar sabit. Yani bunlar artık doktorlar-hekimler somut olarak belirleyebiliyorlar, o çok daha sabit. Baz istasyonları şüpheli, tereddütlü, ihtimal dahilinde filan, kuvvetli şüphe de olsa, ama yüksek gerilim hatlarının yaydığı radyasyon daha fazla ve zararları da somut olarak hekimler açısından sabit. Buna rağmen biz bütün gerilim hatları kaldırılsın diyemeyiz. Bunun yerine yarar-zarar dengesi, işte bu en az zarar verecek şekilde nasıl ulaştırılabilir, nasıl tesis edilebilir bir ortalamayı tutturmak gerekir. Teşekkür ederim.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı**)-** Buyurun Ağabey.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Teşekkür ederiz katkılarınız için. Özellikle yeni Borçlar Kanunu 1 Temmuz'da yürürlüğe giriyor. Sayın meslektaşım çok isabetli bir şekilde tehlike sorumluluğunu içeren 71. maddeyi ele aldı. Şirketlerin veya işletmelerin çevreye verebileceği zararla ilgili olarak. Burada işletme tabiri kullanılıyor. Ben bunu birkaç oturumda borçlar hukuku hocalarıyla tartıştık İzmir'de, ortada bir şey var, bir tartışma var, bu hepimizi yakından ilgilendirecek.

Şöyle ki; ben idari yargının artık çevre koruma veyahut da çevreyi tahrip edecek faaliyetleri önleme yöntemi olarak geri plana düşeceği ve geçmişten beri savunduğum gibi adli yargı yöntemlerinin daha güçlü, daha seri ve bu konuda daha ele avuca gelebilecek şekilde yöntemler olduğunu, usul yöntemler olduğunu burada tespit etmek istiyorum. Kendi açımdan tespit etmek istiyorum ve özellikle idari yargı alanındaki son yapılan bu değişikliklerden sonra bu konulara da eğilmemiz gerektiğine inanıyorum.

Şimdi Sayın Ali Akın Beyin, Sayın Yargıtay Üyesinin özellikle çevreyi korumanın tüm vatandaşların ödevi şeklinde, biraz da bu ödevi genişleterek yorumlaması bana biraz umut verdi tabiî ki. Elbette işletmelerin ki, çevreye vereceği diyelim ki on binlerce zeytinin bulunduğu bir alanda, her türlü çevre

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

koruma dahil her türlü, imar dahil izni almış bir işletmenin, siz yakın zamanda faaliyete başlayacağını biliyorsunuz ve orada diyelim ki 10 bin tane zeytin ağacının kesileceğini biliyorsunuz. Her şey yasal, ama ve her şey mevcut yasalara göre, yönetmeliklere. Çünkü malum her şey uyduruldu zaten, düzen böyle gidiyor. Yani düzen sadece ve sadece bozanın lehinde düzenlemelerle devam ediyor şu an.

Bu durumda bana göre pek denemediğimiz ki, geçmişte de Bergama olayının başında 15 sene önce düşündüğümüz ve sonra da idari yargıda karar verdiğimiz muarazanın men-i, sataşmanın önlenmesi gibi, daha ziyade zarar-sonuç-sebep-illiyet bağı tespit edilmeden veya sizin dediğiniz gibi tespitler yaptırılmadan, daha olayların başında adli yargı yöntemi usulleri kullanılması. Bu konuda tespitler tabiî ki yapılamaz, yapılabilir yapılabilir de doğal varlıkların tespiti açısından yapılabilir, zarar ileriye dönük çünkü.

Şimdi Sayın Yağcı nükleer santral konusunda ne kadar duyarlı olduğunu gördüm ben, Fukuşima örneğini verdim. Görüyorsunuz nükleer yalanlar her yeri sardı. Neymiş, o iyi bir örnek değilmiş ki, Japonya en gelişmiş ülkelerden birisi, meydana gelen zararı görüyorsunuz. Şu ana kadar 10 milyar dolar ödediler, bu 300 milyar dolara yaklaşacağı yolunda bilimsel raporlar var.

Yani biz her şey olup bittikten sonra, her şey mahvolduktan sonra idari yargıda uğraşalım. Karar alın, arkasından dolansınlar, hatta çok ciddi kararlar alın Bakanlar Kurulu Kararı çıkarsınlar. Tabiî ki bunlar bir hukuk devletinde olmaz, bunlar çadır devletlerinde olur. Bunları yaşıyoruz, her gün yaşıyoruz, ama her yerde vicdanlı, hukuka saygılı ve de bağımsız hür düşünebilen avukatlar, yargıçlar, hukukçular, bilim adamları, bilirkişiler olduğuna ben her zaman inanırım, her zaman umudumu yitirmem.

Şunu söylemek istiyorum: Biz bu muarazanın men-i davalarına biraz öncelik verelim diyorum. Bu aşamada özellikle sayın meslektaşım incelemiş konuyu, bu 71. maddeyi siz nasıl yorumlarsınız, siz nasıl yorumlarsınız Ali Bey? Yani bu ileride

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

çok tartışılacak. Bu işletmeden ne anlıyorsunuz siz? İlla da işletme başlaması mı lazım, yoksa o işletme için planlama sürecinden itibaren bu madde uygulanabilir mi? Teşekkür ederim.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Evet, ihsası reyinizi alalım mı? Özür dilerim, bir saatten fazla geciktik, cevabı çok kısa alalım, çünkü bir sonraki oturumun başkanı sayın meslektaşım hem benden daha iri, hem de bir daha Edirne'ye gidersek o ciğerlerden bizi mahrum eder diye endişeliyim.

ALİ YAŞAR ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Av. ALİ YAŞAR ÖZKAN (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İstanbul Barosu)- Sözü uzatmadan, tabi önemli tespitlerde bulundu Noyan üstadımız. Şimdi elbette çevre yok olmadan, ekosistem yok olmadan ona mani olmak, onunla ilgili çalışmak yeğlenmeli, bu yönden çalışma yürütülmeli. O açıdan tabi uygulama içerisinde avukatlara, bilim adamlarına, bilirkişilere ve yargıçlara, iyi yargıçlara, iyi bilim adamlarına, iyi avukatlara ihtiyaç olduğu düşüncesindeyim. Saygılarımla, uzatmak istemiyorum sözü. Zannedersem mesajımız anlaşıldı.

Av. BURHAN UYAN (Oturum Başkanı)- Benim de bir sorum var, ama ikici bölüme saklıyorum, Bülent Beyin bakışlarından da. Sabrınız için çok teşekkür ederim. 5 dakika aradan sonra ikinci bölüm için buluşacağız.

SUNUCU- Bir plâket takdimimiz var. Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı Sayın Sabri Eyüp Yağcı'ya, Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Üyemiz Sayın Ali Akın'a, Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı Üyemiz Sayın Av. Burhan Uyan'a ve Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyon Üyemiz yine Av. Ali Yaşar Özkan'a plâketlerini takdim etmek üzere Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcımız Sayın Av. Talay Şenol'u davet ediyorum.

(Plâketler verildi)

(5 dakika ara verildi)

II. Gün
İkinci Oturum

Çevre Ceza Hukukunda
Hukuka Uygunluk Halleri

Oturum Başkanı

Av. Bülent KAÇAR
Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi
Edirne Barosu

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım; Türkiye Barolar Birliğinin çok yakın zamanda yayınladığı *"Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri"* başlıklı kitapta, Türkiye Barolar Birliği Başkanımız Sayın Vedat Ahsen Coşar'ın önsözünden bir alıntıyla sözüme başlıyorum.

Çevreyi tehdit eden, çevre hakkına tecavüz eden bir diğer fail, kapitalist ekonomiyle işbirliği yapan, çoğu zaman kural tanımayan açgözlü sermaye sahiplerine servis sunan siyasal iktidarlardır. Bu bağlamda doğanın insanın emrinde sınırsız bir yağma alanı olması, kapitalist anlayışın ve pratiğin doğal sonucudur. Bu perspektifle çevreyi, doğayı, yaşamı savunma koruma mücadelesinde yaşam savunucuları maalesef tazminat ve ceza davalarıyla karşı karşıya bugün.

Yaşam savunusunun hak mücadelesinin meşruluğu bizlerce, hukuken de açık ve tartışmasızdır. Çünkü hukukumuzda da yer aldığı gibi çevre korumacılık bu bağlamda her tür eylem bir ödevdir. Yaşam hakkına, doğaya bir tehdit, bir saldırı varsa, doğayı, çevreyi koruma hakkı, direnme hakkı, meşru savunma da olacaktır diye düşünüyoruz.

Kurultayımızın ikinci gününün ikinci oturumunda başlığımızı "Çevre ceza hukukunda hukuka uygunluk halleri" olarak belirlemiştik. Bu bağlamda ilk sözü İzmir Barosu Avukatlarından Av. Arif Ali Cangı'ya veriyoruz. Buyurun.

ARİF ALİ CANGI'NIN KONUŞMASI

Av. ARİF ALİ CANGI (İzmir Barosu)- Teşekkür ederim. Değerli meslektaşlarım, hepinizi sevgi ve saygılarımla selamlıyorum. Ben sunumun başlığını "Çevreyi koruma suçu" attım, bunu bilinçli olarak koydum. Çünkü çevreyi korumayı Anayasanın 56. maddesi ödev olarak yüklüyor, ama eğer korumaya kalktığınız zaman, o koruma faaliyetleriniz bir taraftan suç, bir taraftan da tazminat sonucunu doğuracak haksız eylemmiş gibi nitelendirilmeye başlandı.

Buna dikkat çekmek için ve bu soruna ilişkin çözüm bulma gayretiyle böyle bir başlık attım. Başlangıçta Barolar Birliği Başkanımızın önsözdeki sözlerinden yola çıkarak Bülent Kaçar meslektaşımız da belirtti, aslında çevre kirliliğinin yaşamın, canlı yaşamının riske atılmasının nedenlerini ve politikasını görmek gerekiyor sanıyorum. Bu politika es geçtiğimiz takdirde, bulabileceğiniz çözümler de ne yazık ki günlük çözümler olabiliyor.

Ben bunu kuralsızlaştıran, vahşileşen kapitalizm diye nitelendiriyorum. Ekonomik siyaset anlamında, neoliberal politikalar olarak nitelendirilir. Artık insanla birlikte, insanın emeğiyle birlikte doğa da kapitalizmin sömürü alanı içinde. Bunu böyle görmek gerekiyor. Öyle ki, çok sıradanlaşan, belki burjuva demokrasisi olarak kimilerimizce küçümsenen kurallar bile yok sayılmaya başlandı. Onlar ayak bağı halinde görülmeye başlandı. Böyle bir süreç yaşıyoruz, buna da deregülasyon, serbestleştirme, kuralsızlaştırma adı veriliyor.

Serbest piyasa ekonomisine geçiş çerçevesinde iktisadi faaliyetleri kamunun koyduğu kuralların sınırlayıcı etkisinden kurtarmak amacıyla yasal düzenlemelerin azaltılması veya ortadan kaldırılması, bir anlamda koruma sağlayan, güvence sağlayan yasal hükümlerin ortadan kaldırılması. Bunun için de neo liberal politikaların uygulandığı ülkelerde, meclislerden istedikleri yasaları rahatlıkla geçirebiliyorlar, bizim ülkemizde olduğu gibi.

Sadece Meclislerden yasaların geçmesiyle kalmıyor bu organizasyon, diğer yandan kendi güdümündeki ya da kendine ait

medyayla yandaş kamuoyu oluşturma, diğer yanıyla yandaş kamuoyu oluştururken sizin faaliyetlerinizi, sizi suçlayan, sizi bir anlamda terörize eden bir dil kullanarak, size yönelik hararet içeren, küçümseyen, aşağılayan bir yayın politikası izlenebiliyor.

Devletin kurumları siyasi iktidardan başlamak üzere zaten hizmetlerinde görülüyor. İstedikleri izni, istedikleri kolaylık kendilerine sağlanabiliyor. Başka bir şey daha var, başka bir tehlike daha kendini göstermiş vaziyette. Bu oluşum aynı zamanda kendi çevre örgütlerini oluşturuyor. Taşeron görevi yürüten kendi çevre örgütlerini oluşturabiliyor, buna da dikkat çekmek lazım. Son aşamada, gelinen aşamada eğer bunlara rağmen amacına ulaşamıyorlarsa, doğrudan saldırı, fiili saldırılar da yaşanabiliyor. Dünyanın değişik yörelerinde olduğu gibi henüz çok yaygın olmasa da öldürme eylemleri olmasa da ülkemizde, ona giden bir süreç işliyor. Bunun da dikkate alınmasında yarar var.

Peki, bu süreç içinde çevreyi koruma suçu derken neyle suçlanıyoruz? Onların bir başlıklarına bakalım: Kamu görevlisine görevi yaptırmamak için direnme suçu. Şayet siz bir eylem yapıyorsanız, bir protesto eylemi, demokratik bir eylem yapıyorsanız, bir şekilde kamu görevlileri sizi dağıtmaya kalkarsa, her halükârda siz onlara direnmiş oluyorsunuz. Bir anlamda kamu görevlilerinin size karşı işlemiş olduğu suçun örtbas edilmesinin bir aracı haline gelmiş vaziyette bu kamu görevlilerine direnme suçu. Sadece çevre alanında değil, bütün toplumun demokratik tepkisini dile getirdiği alanlarda kolluk güçlerinin aşırıya kaçan önlem alması, aşırıya kaçan bir müdahalesiyle oluşan suçları örtmenin yolu, kamu görevlisine direnme suç duyurusudur ve siz mağdurken, bir anda kendinizi sanık durumunda görebiliyorsunuz.

Mala zarar verme, şayet bir işletmeye yönelik protestoda küçük bir zarar oluştuysa, o mala zarar verme suçu olarak nitelendirilebiliyor. Kişilerin hürriyetini yoksun kılma suçu tanımına sokuluyor. Bu da nasıl oluyor? Bir yolun trafiğe kapatılmasıyla olabiliyor. İş ve çalışma hürriyetini ihlal gibi bazı olaylarda özel bir nitelemelerde bulunuldu. Şirketin çalışmasını engellediyseniz, iş ve çalışma hürriyetini ihlal suçunu işlemişsiniz gibi iddi-

anameler düzenlenebiliyor. Klasik her zaman karşımıza çıkan, aslında toplantı ve gösteri yürüyüş hakkını koruması gereken, ama bizim ülkemizdeki uygulamasında bu hakkı ortadan kaldıran, sınırlayan, kullanılamaz hale getiren, toplantı, gösteri yürüyüş arasında muhalefet suçlamaları, çevre hakkının korunmasında karşılaşacağınız suçlamalardan bir tanesi.

Ben birkaç örnekle sunumuma devam edeceğim. Burası 5 Haziran 2005 Dünya Çevre Günü nedeniyle İzmir'den bir grup çevre hareketi üyesi yaşam savunucusunun, Ovacık altın madeninin hemen dibindeki anıtın bulunduğu çam köyde, Dünya Çevre Gününe ilişkin toplantı yapmak için, Çamköy'e gitmeye kalkmaları karşısında yaşadıkları, karşılaştıkları görüntü. Bunlar turuncu adamlar madenin adamları, tek amaçları var; o yoldan bizleri geçirmemek. Çanakkale yolu dâhil, bütün geçenlerin araçlarını taşlamak, yumurta atmak şeklinde bir eylem söz konusu. Bu şekilde yol trafiğe kapatılabiliyor ve yolu trafiğe kapatan ekibin başında komuta edasıyla bu şirketin Yönetim Kurulu Başkanı Hamdi Akın İpek yer alıyor. İsmini telaffuz etmekte hiç sakınca görmüyorum. Zira şu anda bunun yargılaması da sürüyor, sanık statüsünde yargılanıyor.

Bu süreç ilk başta sanki bu olay üzerine birinci bölümde konuştuğumuz gibi çevre hakkının korunmasına ilişkin koruma içeren ceza hükümleri işleyecekmiş gibi gözükse de, 5 yıllık süreç sonunda nasıl bir iddianame düzenlendiyse, nasıl bir mantıkla düzenlendiyse, bize saldıran madenciler de, bizler de aynı kategoriye tabi tutulup, hürriyetinden yoksun bırakmak, mala zarar vermek gibi suçları işlediğinizden karmaşık bir dava açılma başarısı gösterebildiler. Şu anda Bergama Asliye Ceza Mahkemesinde dava devam ediyor. Bu dava sonunda ne çıkar bilemiyorum, ama büyük olasılıkla zaman aşımına uğrayacak. Yargılamanın sürecinde bir-iki noktayı anımsatmak istiyorum.

Üç ayrı tarihte, üç ayrı iddianame düzenlendi. İddianameler çeşitli eksikleri nedeniyle asliye ceza mahkemesinden geri döndürüldü. Önceki iddianamelerde sanık statüsünde olan ve asliye ceza mahkemesinin geri çevirme gerekçeleri içinde yer almamasına rağmen, son iddianamesinde, başta gördüğünüz

başkomutan sanık olmaktan çıkarıldı. Dava açıldığı zaman hakkında takipsizlik kararı verilmediği halde, iddianamede adının görülmemesi üzerine, başvurumuz üzerine, itirazlar üzerine sanık statüsünde şu anda yargılanıyor.

Ancak, onlar da boş durmuyorlar, başta ben olmak üzere, benim hakkımda da takipsizlik kararı vardı. Bir grup arkadaş hakkında onlar da itiraz yoluna, bizim yoldan gittiler. İtirazları Akhisar Ağır Ceza Mahkemesi tarafından reddedildi halde vazgeçmediler. Kanun yararına bozma yoluna gittiler, şu anda dosya Adalet Bakanlığında veya Adalet Bakanlığı Yargıtay'a olumlu görüş verdi, belki Yargıtay'a gitti. Her duruşmaya giderken müdafi miyim, yoksa sanık mıyım tereddüdüyle gidiyoruz, böyle bir süreç işliyor.

Somut bir olay olması açısından bunu anlatma gereği duydum. 2005 Ovacık Çamköy yolundaki olaydan bir yıl sonra, 2006 yılında Dikili'de Barış Festivalinde bir panel düzenlendi, Siyanür Altın Çevre Paneli. Bu panelde kendilerine söz hakkı verilmediği gerekçesiyle önceden organize edilmiş biçimde bir saldırı düzenlendi panele. Bu saldırının davası devam ediyor, yine saldıranlar da sanık, mağdur olanlar da sanık. Sanıyorum somut olaylardan bir tanesi de bu.

Bir başka somut olaydan söz etmek istiyorum. Kışladağ altın madeninin işletmesi öncesinde köylerindeki suyun madene taşınması için suyolu yapılması, kanal açılması sırasında, İnay köylüleri ilk kez, başlarına gelecekleri ilk kez o anda fark ettiler ve suyolunun açılmasına engel olmak istediler ve önemli bir protesto eylemi yaptılar. Jandarma müdahale etti, jandarma bütün köylüleri kadın-erkek demeden dövdü, ama köylüler hakkında dava açıldı, jandarma hakkında dava açılmadı.

Yargılama sonunda umut verici bir karar çıktı. Orada iş ve çalışma hürriyetini engellemek gibi bir suçlama vardı. Köylü vatandaşların tepkilerinin demokratik tepki niteliğinde olduğu ve beraat etmeleri yönünde karar çıktı ki, bir rahatlatan karardı. Daha sonraki süreçte İnay köylüleri Kışladağ altın madenine yönelik ciddi bir muhalefet görevi yürüttüler. Buna rağmen tabiî ki maden çalışıyor şu anda, kapasitesini arttırarak.

ARİF ALİ CANGI'NIN KONUŞMASI

Diğer bir yön, çevreyi koruma suçu kapsamında değerlendirilebilecek, suç deyince illa cezasının hürriyeti mahrum bırakma şeklinde olması gerekmiyor, tazminat ödemek de bir cezalandırmadır. Şirketlerin açmış olduğu tazminat davaları. Bu şirketler çok alınganlar her nedense, ne söylerseniz, nasıl bir eleştiri yöneltirseniz yöneltin, hemen alınıyorlar, kişilik haklarının ağır biçimde zedelendiğini iddia ediyorlar, ticari itibarlarının sarsıldığını ileri sürüyorlar. Nasıl bir sarsılmaysa bu ticari itibar, hiç toplum içinde, siyasi iktidar gözünde hiçbir değişiklik olmadan, istediklerini elde edebildikleri halde itibarları sarsılmış oluyor. Aslında yapmak istedikleri kendilerine bir ayrıcalık sağlamak, ayrıcalıklı bir ortam yaratmak, kendi faaliyetlerine yönelik demokratik tepkilerin dolayısıyla yürütülen hukuksal mücadelelerin önünü kesmek, bir korku yaratmak, yıldırmak gibi bir amaç çok somut bir şekilde görülüyor.

On binlerce liralık manevi tazminatlar açılıyor. Onlar için dert değil, onların harcını yatırmak, masrafını yapmak. Üstelik davalar suçun işlendiği yerde değil, basında haber olduğu gerekçesiyle Ankara'da, İstanbul'da açılabiliyor ve insanları yollarda perişan eden davalara dönüşüyor. Şu ana kadar bu davaların hiçbirisinde tazminat çıkmadı. Ancak halen sürüyor, halen tazminat davaları devam ediyor.

Bunlardan bir örnek, özellikle 4. Hukuk Dairesi Üyesi Ali Bey buradaysa, bunu bir aktüel bilgi olarak dinlesin. Çünkü Salı günü 5 Haziran, üstelik Dünya Çevre Gününde Salı günü orada zaten bu davanın içeriğini tartışacağız. Hukuksal itirazlarımızı, savunmalarımızı yapacağız. Evet, Dikili Belediye Başkanı Osman Özgüven duyarlı bir insan, farklı bir insan, biraz deli bir insan. Deli olmadan da zaten bu düzene karşı duramazsınız.

Geçtiğimiz yıllarda Ovacık altın madeninin kapasitesinin de tamamlanması, orada altının kalmaması üzerine, o büyük işletme için nereden rezerv bulacağız araştırması sonucunda Kozak Yaylası'nda bir miktar rezervin bulunması ve Kozak Yaylası'nda maden ocaklarının açılması gündemdeyken, Bergama Belediyesinde öncelikle yörede belediye başkanlarının yer aldığı, Bakırçay Belediyeler Birliği Üyesi belediye başkan-

larının yer aldığı yöre insanlarının Kozak Yaylası köylülerinin yer aldığı bir toplantı yapıldı. Bilgilendirme ve ondan sonraki süreçte ne yapılacağı toplantısıydı.

O toplantıda Osman Özgüven söz alıp şunları söylemiş, biraz uzun bir konuşma, ama ben davaya konu olan kısmın bir kısmını aldım: Oksijen deposu Kaz Dağları ve Kozak Yaylası'nda altın arama faaliyetleriyle insanımızın oksijenini yok etmeye çalışıyorlar. Onların Allah'ı para, parayı da kendileri için istiyorlar. Şirket bu sözlerden dolayı, ağır şekilde kişilik haklarının zedelendiği gerekçesiyle, ticari itibarının sarsıldığı gerekçesiyle Şişli Asliye Hukuk Mahkemesinde tazminat davası açtı. Olay konuşma Bergama'da yaşandı, üstelik basında bile yer almadı bu. Bergama Belediyesinin web sitesinde yayınlandı ve biz Şişli Asliye Hukuk Mahkemesine taşındık, epey gittik geldik.

Dedik ki, tabiî ki şirketin Allah'ı da, inancı da, her bir şeyi paradır, şirket niye kurulur ki? Bir inancı, Allaha inandığı için filan şirket kurulmaz, şirket ticari şirkettir dedik. Kozak Yaylası'nda oluşabilecek riskleri anlattık. Dedik ki, belediye başkanı kendi ilçesine gelecek su kaynaklarının korunması için söz söyleyemeyecekse, nasıl yapacak bu görevini dedik ve birkaç başka savunmalarımızı ileri sürdük ve mahkemenin güzel bir kararı çıktı, örnek oluşturacak bir karar. Daha henüz kesinleşmedi, sözünü ettiğim gibi Salı günü temyiz duruşması var.

Altın madeninin işletilmesi sırasında çevre kirliliğinin oluştuğu genel bir kabuldür. Kozak Yaylası'ndaki işletme sırasında çevre kirliliğinin oluşacağı, halkın kullanacağı suyun kirleneceği şüphesizdir değerlendirmesiyle davanın reddine karar verdi. Gerçekten önemli bir karar. Zaten Türkiye'de çevre hukuku biz hukukçuların ve yargı içtihatlarının sayesinde gelişmektedir arkadaşlar. Yoksa imzalanan sözleşmelerin, yapılan yasaların çok bir kıymeti yok. Bizim yöneticilerimiz uluslararası sözleşmelere törenlerle güzel güzel imza atmayı çok iyi biliyorlar. Hatta bazı yasaları Meclisten geçerken siyasilerimiz ne sonuç doğuracağını düşünmeden, biraz göz boyama olsun, biraz şirin görünelim diye kabul edebiliyorlar, ama uygulamaya

geldiği zaman, uygulama yönetmelikleriyle, uygulamasında o yasalar, o yasalardaki haklar ve koruma kuralları uygulanamaz hale geliyor.

İşte çevre hukukunun gelişmesinde biz hukukçuların çabaları ve yargı içtihatlarının önemli bir işlevi var. Bu nedenle hepimize büyük sorumluluk düşüyor. Ben buradan içinde de yer almaktan onur duyduğum İzmir Çevre Hareketleri Avukatları grubunu bir kez anmak istiyorum. Çünkü 1990'ların başında gerçekten Türkiye çevre hukukunun gelişmesi anlamında, başta Noyan Özkan üstadımız olmak üzere önemli katkısı olmuştur. Şu anda da ÇEHAV bu yoldan gidiyor, gerçekten umut verici bir gelişme, ama değerli yargıçlarımıza da önemli iş düşüyor. Ben bütün duruşmalarda bunu ifade ediyorum. Siz sadece ve sadece yasaların ve Anayasanın biçimsel yorumuyla yetinemezsiniz. Sizin yorumlarken hukuka uygun yorum yapma gibi göreviniz var ve vereceğiniz kararlar içtihatlar, insanlığın geleceği açısından önemli sonuçlar doğuracaktır. Bu sorumluluğu hatırlatma gereği duyuyorum.

Evet, çevre hareketinin veya yaşamın savunulmasının ne noktalara doğru getirildiğine başka bir somut örnek: Geçtiğimiz 1 Mayıs'ta bir grup anarşistin bankaların camlarını kırdığı iddiası vardı. Buna ilişkin İstanbul Terörle Mücadele Şubesi ekipleri, Yeryüzüne Özgürlük Derneği üyelerini de gözaltına almışlar. Büyük olasılıkla onlar da siyah giyinmeyi seviyorlar, o yüzden gözaltına alınmışlardır ve sordukları soru HES'e, nükleere, üçüncü köprüye karşı mısınız? Buyurun işte size, sistemin HES'e karşı olmayı, nükleere karşı olmayı, üçüncü köprüye karşı olmayı nasıl değerlendirdiğinin somut bir göstergesi.

Sistem diyor ki, eğer bunlara karşıysan, çevre koruma faaliyeti içindeysen suçlu olabilirsin, suçlusun, hatta terör suçlusu bile olabilirsin diyor. Bu noktaya doğru gidiyoruz. Ben de üçüncü köprüye karşıyım, ben de HES'e karşıyım, ben de nükleere karşıyım, ne olacak şimdi? Hepimizin aslında yüksek sesle, toplumun yüksek sesle dile getirmesi sanıyorum buna en güzel cevap olacak.

Anayasanın 56. maddesi çok konuştuk, bu suçlamalar karşısında ne anlamı var? O zaman bu ödevi çıkartınız, yurttaşa böyle bir ödev yüklemeyiniz. Yurttaş ödevini yerine getirmeye çalışıyor, ama diğer taraftan sanık oluyor. Ceza Kanununun 26. maddesinin 1. fıkrasında bir hüküm var, ben buna da dayanmaya çalışıyorum. Hakkını kullanan kimseye ceza verilemez. Yani çünkü eylemlerin hepsinin tek amacı var, yaşanabilir bir çevreyi korumak amaç. Bundan daha iyi bir hak koruma yöntemi olabilir mi, hakkını kullanma biçimi olabilir mi, hakkını kullanma biçimi olabilir mi? O zaman barışçıl eylemlere, yok toplantı gösteri yürüyüş yasasına muhalefet, yok şuydu, yok buydu şeklinde ceza verilemez içtihadını da bir şekilde çıkarmamız bizim görevimiz olarak gözüküyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir içtihadı var. Bu da dayandığımız bir içtihat. Çevre Koruma Yasası uyarınca sahip olduğu sivil denetçilik rolü icra eden derneğin görevlileri etkin bir şekilde icra edebilmesi için, kamuoyunu bilgilendiren, meselelere dair bilgi yayabilmesi, kendi değerlendirmesini halka sunabilmesi ve sonuçta kamu makamlarının faaliyetlerine dair şeffaflığa katkı sunabilmesi gerekmektedir içtihadı. Yine dayandığımız bir içtihat, çünkü çevre hareketi alanında çalışma yürüten dernekler, vakıflar ve diğer örgütlerin sivil denetçilik gibi bir görevi de var. Bilgi almak, bilgiyi yaymak, bilgiye ilişkin kamuoyuna bilgilendirmek gibi bir görevi de var. Bu da aslında bizim önümüzü açabilir. Henüz sivil denetçilikten dolayı, sivil denetçi rolü oynadığından dolayı davanın reddi kararı henüz çıkmadı, ama inatla bunun için de çabalıyoruz.

Evet, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 19. maddesi, 10 maddesi, Anayasanın 25. maddesi. Özellikle yapılan basın açıklamalarına ilişkin kişilik haklarının ihlal ettiği gerekçesiyle açılacak tazminat davalarında, düşünceyi ifade özgürlüğünün kapsamının değerlendirilmesi açısından önemli. Zaten ifade özgürlüğü demokratik toplumun da olmazsa olmaz bir kuralı. Bunu pek çok konuda tartışıyoruz, bu konuda da tartışmamız, biraz da sistemin gidişatını özgürlüğün kullanılması yönünde geliştirmemizde yarar var.

Kişisel haklar kamu yararı çatışması, Yargıtay'ın içtihatlarına konu olmuştur bu. Kişilik haklarına saldırıda bulunulduğu iddia olunan kimse, eğer daha üstün bir çıkarı korumak için davranmışsa, kişilik hakkı korumadan yararlanamaz diyor. Şayet bir çevre kirlenmesine ilişkin bir faaliyeti eleştiren, ağır biçimde eleştiren kişi, şirketin kişilik haklarını zedelemiş olsa bile, amacı kamu yararını sağlamak olduğu için, yine burada bir hakların yarışmasında kamu yararı söz konusu olduğu için, kişilik hakları saldırıya uğramış olsa bile, ihlal edilmiş olsa bile, bundan sorumlu tutulması gibi bir sonuç çıkarmak gerekir diye düşünüyorum.

Peki ne yapacağız? Bir sömürü var, bu sömürüye geçit vermemek gibi bir de sorumluluğumuz var. Çok tartışmamız gereken günler bekliyor, önümüzdeki günler. Çünkü yapılan mücadeleler önemli kazanımlar elde etmenizi sağlıyor, ama bunlar da yetmiyor. O yüzden doğayla uyumlu bir kültürün oluşması, doğayla uyumlu siyasetin oluşması, doğayla uyumlu hukukun oluşması; eşitlik, özgürlük, adalet, demokrasi, barış ve yaşam için daha çok örgütlenmek, daha çok dayanışmamız gerekir.

Bir konu daha önümüzde duruyor. Bu iş siyasetçilerin işi diye bırakacağımız bir konu değil. Artık yaşamı savunmanın siyasetini mutlaka oluşturmak zorundayız. Zira bu tahribat, bu yıkım belli bir politikanın uygulanmasıdır. O zaman bu politikaya da politik duruşla karşı durulabilir. Ekolojinin siyasallaşması, siyasetin ekolojistleşmesi için bize de önemli görevler düştüğünü, önümüzdeki dönemde bunun tartışılması gerektiğini düşünüyorum, tartışmayı açıyorum. Bundan sonraki süreçte hep beraber tartışalım, bunun da bir yol haritasını çizelim diye öneriyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Katkılarından dolayı Sayın Av. Arif Ali Cangı'ya teşekkür ediyoruz. "*Demokratik hakların kullanılması ve idari yaptırımlar*" başlığında katkılarını sunmak üzere, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanı Sayın Ilgın Özkaya'ya sözü bırakıyoruz.

ILGIN ÖZKAYA (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Teşekkür ederim Sayın Kaçar. Ben öncelikle Türkiye Barolar Birliğinin düzenlediği bu etkinlikte emeği geçen herkese teşekkür ediyorum ve siz değerli katılımcıları da saygıyla selamlıyorum, şimdiden teşekkür ediyorum.

Sayın Cangı konuşmasında emeğin ve doğanın haklarını savunan ve mücadelenin içinde yer alanların karşısında bulunan çeşitli tehlikelerden söz etti. Bu tehlikelerin giderek büyümesinin yanında, sevindirici olan şeylerden biri de muhalefetin de giderek büyüyor olması ve bu büyüyen muhalefetin de, demokratik hakların kullanımı konusunda çeşitli biçimlerle, veçhelerle tekrar tekrar karşımıza çıkıyor olması.

Şimdi demokratik hakların kullanımı üzerine yapacağımız bir konuşma için öncelikle tabi Türkiye'deki merkezileşme ve otoriteleşme eğilimi üzerine konuşmadan geçmek mümkün değil. Özellikle son 10 senedir ülkenin geçtiği dönem içinde, merkezileşme eğiliminin de, otoriterleşme eğiliminin de çeşitli vesilelerle günlük hayatımızın içine kadar hissetmiş bulunuyoruz.

Tabi unutmamamız gereken bir şey var. Bu merkezileşme ve otoriteleşme eğiliminin iki boyutu var. Birincisi, bildiğiniz gibi tüm gücün ve iktidarın merkezi idarede toplanması olduğu kadar, merkezi idarenin muhalefeti ve sokağı bastırmak gibi de ikinci bir boyutu vardır otoriterleşmenin, merkezileşmenin. Biz bu ikisinin de, iki boyutuyla görüyoruz. Özellikle bir yetki yasasına bağlı olarak çıkartılan 35 tane kanun hükmünde kararnamenin, tüm güçleri, tüm yetki ve görevleri merkezi idarede toplaması. Diğer yandan son dönemde yine çok da tartışılan Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanundaki merkezi idarenin güçlendirilmesi. Diğer yandan da yine muhalefetin ve sokağın bastırılması bağlamında, işte Türk Hava Yolları çalışanlarının grev hakkını engelleyen yasa örneğin dün onaylandı. Diğer yandan yine toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kolluk güçlerini sınırsız ve aşırı şiddet kullanma konusundaki eğiliminin artması, yine benzer biçimde pek çok bilgi edinme başvurusuna da konulan biber gazlarının sınırsız ve korkusuzca kullanılıyor olması, pek çok insanın hayatını

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

kaybetmesine rağmen kullanılıyor olması. Bu üzerine konuştuğumuz merkezileşme ve otoriteleşme eğiliminin ne denli büyüdüğünü ve daha da büyümeye devam edeceği korkusunu bizlere yaşatıyor.

Tabi şimdi tek başına demokratik hakların kullanımı konusu üzerine konuşacağımız zaman, bu hakkın -*yine dediğim gibi Sayın Cangı'da bunlardan bahsetti*- çeşitli yasalarla, çeşitli yollarla engellenmeye, sınırlanmaya vesaireye çalışıldığını biliyoruz. Özellikle benim çalışmada idari yaptırım konusunda ısrar etmemin nedeni, aslında idarenin devlet gücünü, devlet iktidarını, otoritesini tek elde toplamak. Aslında hayatın içinde en sık karşılaştığımız erklerden biri olarak ve sayıca daha fazla karşı karşıya gelmemiz nedeniyle, o otoriterleşmeyi en sık gördüğümüz yer olması itibariyle idari yaptırımlar konusunun önemli olduğunu düşünüyorum. Başka vesileleri de elbette var.

Ancak idari yaptırımlar konusu, özellikle son dönemde Kabahatler Kanununun da yürürlüğe girmesiyle birlikte, hakların kullanımı konusunda çeşitli başka sınırlamaların da idarenin aklına gelmesine neden oldu. Şimdi tabi ben dediğim gibi, demokratik hakların kullanılmasının son 10 senedir Türkiye'nin gündeminde çok önemli bir yeri olmasının dışında, özellikle ekoloji ve çevre mücadelesinin içinde de artık çok önemli bir yeri olmasının dışında, idari yaptırım kavramını seçerken de kavramsal bir tercihte bulunmayı uygun gördüm. Yani idari ceza ya da bir ceza değil, idari yaptırım kavramını tercih etmesi. Bunun tabi hani 14. Uluslararası Ceza Kongresinde de tartışılmış ve idari yaptırım kavramının ceza hukukundaki cezaları çağrıştırıyor olması niteliğinden uzaklaştırabileceği düşünülerek, idari yaptırım kavramının daha doğru olabileceği söylenmiş.

Elbette hepimiz hukukçuyuz, yaptırım ve ceza arasındaki farkın derinlemesine tartışmasını yapmaya gerek yok. Ancak ceza hukukunun amaçlarıyla, idari yaptırımların amaçları arasındaki farklılığa vurgu yapmak açısından, bu kavramsal tercihin bir tesadüf olmadığını söylemem gerekiyor. Bu amaçların farklılığı hangi boyutta önemli olacaktır? Öncelikle biliyoruz ki, idari yaptırımlar idarenin tek yanlı işlemiyle ortaya çıkarlar.

Ceza yaptırımları gibi, Ceza Kanununda düzenlenen emir yasak ve kurallara aykırılık halinde, devletin egemenlik yetkisini kullanarak, mahkemeler tarafından yargılama usulleri izlenerek verilmezler. İdare görür ve yaptırımı uygular.

Haliyle buradaki tanımlamalar vesaire, hep idarenin elinde bir araç olarak bulunuyor. O yüzden de bu yargılama usulleri ilke ve esaslar mevzusunun diğerlerinden daha önemli bir çağrışım olduğunu da hatırlatmak isterim. Diğer yandan yine ben amaçlar konusuna dönmek istiyorum. İdari yaptırımların amacıyla, ceza hukuku anlamındaki cezaların yaptırımlarının farklılıkları. Amaçsal farklılıklarının tekrar vurgulanması gerektiğini düşünerek oraya geri dönüyorum.

Her ne kadar biz, işte doktrinde farklı tartışmalar var, idari yaptırımlar ve ceza yaptırımlarının tamamen ayrı ele alınması gerektiği, bir ele alınması gerektiği, bir de tahmin edebileceğiniz gibi bir karma görüş var ki, bunların tamamının kamu hukukunun içinde, kamu gücünün elindeki yaptırımlar kuramı olduğu için, ortak ilke ve esaslara tabi, fakat farklı disiplinlere ait yaptırımlar olduğunu düşünen görüş.

Şimdi biz üçüncüsü üzerinden gideceğiz. Her ne kadar her ikisinde, yani ceza yaptırımlarımda, idari yaptırımlarında, sosyal düzeni sağlamak gibi bir amacı olmasına rağmen, çünkü idare devletin egemenlik hakkını kullanarak yaptığı bir yaptırım gücü olduğu için, sosyal düzeni sağlamak her ikisinde de sonuç hedefi olabilir. Ancak her ikisinin de özel başka amaçları da var. Örneğin ceza yaptırımları açısından doktrinde pek çok tartışmalar var tabi bu konuda. Modern ceza hukukunun gelişimiyle birlikte, sadece cezalandırma amacının ceza hukukunun da artık amacı olmadığı söylenilen görüşler var. Artık ıslah amacının benzeri güvenlik tedbirleriyle alınan başka amaçların da bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen görüşler var.

Fakat yine de ceza hukukunun amacında failin tenkili amacının, cezalandırma amacının hâlâ öncelikli olduğu. Cezalandırma amacının sağlanması boyutuyla sosyal düzenin sağlan-

dığı konusunda bir görüş birliği var doktrinde. Benzer şekilde ise, idari yaptırımlar açısından ise, yine sosyal düzeni sağlamak bir nihai hedef olmakla birlikte, bozulan düzenin ya da bozulma tehlikesi olan düzenin tesisi, kurulması hedef. Yani bozulduğu düşünüle -*tabi disiplin yaptırımlarını dışarıda bırakarak konuşuyorum bunları*- düzeni bozan kişi çağırılır. Yani o düzen tekrar tesis edilir. O düzenin tekrar tesisinde ise, idari yaptırımların bedeli başka daha özel amaçları da vardır.

Şimdi bu özel amaçların neler olduğuna geçmeden önce şunu söylemem gerekiyor: İdari yaptırımların karakteristik özelliğinin idari bir işlem olmasından kaynaklandığını unutmamız gerekiyor. İdari işlemlerin de yine Anayasamızda da genel olarak düzenlenen her tür idari işlem ve eylemin yargısal denetime tabi olduğu kuralını hiçbir zaman unutmamamız gerekiyor. Bunları tabi rezerv ederek söylüyorum, bu amaçları hedefleri gerçekleştirilmesi açısından.

Ancak idare hukukunun, özellikle idarenin öncelikli amacı önlemedir. Yani bir düzenin bozulmasını önlemektir. Haliyle idari yaptırımda aslında, idarenin belirli amaçlarını gerçekleştirememesi, yerine getirememesinin sonucunda ortaya çıkar. İdare düzenin bozulmamasını sağlamalı, eğer düzen bozuluyorsa ya da bozulma tehlikesi varsa da, o kişi o düzene çağırılmalıdır. Haliyle sonuç olarak ceza yaptırımları açısından cezalandırma, ıslah ve tenkil amacının idari yaptırımlar açısından da toplum düzeninde eksilmenin giderilmesinin amaç olarak görüldüğünü söylemem gerekiyor.

Şimdi bir de şundan da bahsedelim: Ceza hukukunda özellikle bu tartışılır. Cezalar ağır olsun, cezalar ağır olsun ki korksunlar, korksunlar ki cezalandırma geleceğe ilişkin olarak da kişileri o suçları yapmaya engel olsun gibi bir eğilim vardır. Benzer tartışmalar idari yaptırımlar açısından da söyleniyor. Örneğin idari para cezalarının, özellikle Çevre Kanunundaki idari cezaların yükselmesi gerektiğine dair, her zaman daha korkutucu, daha büyük rakamların orada bulunması gerektiğini, yani cezalandırmadaki korku unsurunun idari yaptırımlar açısından da geçerli olması gerektiğini söyleyen doktrinde görüşler var.

Şimdi bu görüşler bir yere kadar doğru evet, ama insanların düzen içinde kalmasını sağlayan şeyin ben korku unsuru, tek başına bir korku unsuru olduğunu düşünmüyorum. Özellikle Sayın Cangı'nın da konuşmasında belirttiği gibi, büyük şirketler açısından örneğin büyük paralar, bizim için olan büyük paralardan daha farklı. Yani bir demokratik hakkını kullanan ya da bireysel bir hak arama özgürlüğünü kullanan kişi için harçların ne kadar büyük olduğu sorununun yanında, herhalde bir şirketin, b ir işletmenin bilirkişi raporlarını yahut harç masraflarını dert ettiğini düşünmemiz mümkün değil.

Demek ki korku da aslında bu yaptırımların *–her ikisi açısından da söylüyorum-* tek unsuru olmuyor. Ya da işte Ceza Kanununda adam öldürmenin cezası ağır olmasaydı, ben üç kişi öldürürdüm gibi bir mantıkla insanlar suç işlemiyor değiller. Farklı başka etkenler de var, bizi düzenin içinde tutan şeyler. İşte ben idari yaptırımlar açısından, o bozulan düzen ya da bozulma tehlikesi olan düzene beni çağırdıkları yer yani, ben o düzenin ne olduğuyla ilgili bir uzlaşmaya varma kaygısıyla bu çalışmayı çerçevelendirmeye, düzenlemeye çalıştım.

Şimdi üzerine konuştuğumuz konu tabi kamu düzeni olunca, kolluk olunca, bütün hukuk çalışmalarında gördüğünüz gibi bir tanım ihtiyacı her zaman ortaya çıkıyor. Ancak sizin de bildiğiniz gibi, her iki kavram açısından da bir tanım çeşitliliği, bolluğuyla karşı karşıyayız. Hem denemeler, hem tanımlar, her zaman bir kısmını eksik bırakan şeylere neden oluyor.

Ancak burada belirgin olan, kolluk ve kamu düzeni açısından belirgin olan karakterin, kamu düzeniyle özgürlükler alanıyla ilişkili bir kavram olduğu. Yani kolluk ve kamu düzeni kavramının özgürlükler alanıyla ilişkili bir kavram olduğu konusunda bir uzlaşı var. Bütün doktrin de, bütün içtihatlar da bunların karşılıklı biri ilişkisi olduğunu söylüyor.

Şimdi biz bu kamu düzeni dediğimiz kavramın, özgürlükle ilişkili olduğunu gördükten sonra, kamu düzeni olan şeyin, yani maddi ve hukuki düzenin, dış ve maddi düzenin ne olduğu hususu üzerine konuşuyoruz. Genel klasik biliyorsunuz

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

üç tane temel unsur sayılır bu anlamıyla. İşte dirlik ve esenlik, genel ahlak ve milli güvenlik gibi böyle unsurlar sayılır. İşte güvenlik, sağlık, dirlik ve esenlik gibi üç tane unsur sayılır.

Şimdi bu kavramların ne kadar belirsiz olduğu, gölgeli olduğu ve nasıl değişken olduğu. Yani kamu düzeninin zaten belirgin, dinamik, yaşayan, canlı bir kavram olduğunu hatırlayacak olursak, idare hukukunun da idarenin lehine canlı, yaşayan ve somut duruma göre yeniden ve yeniden karar alan bir organizma olduğunu düşünecek, bir organizasyon olduğunu düşünecek olursak. Bu kavramların belirsizliği konusu üzerine odaklanmak, belki demokratik hakların kullanımında, özellikle kamu düzeniyle, özgürlükler arasındaki bir karşıtlık ilişkisi yerine, bir birliktelik ilişkisi, bir kavramsal olmasa bile, uygulamada iç içelik sağlanabilir mi tartışmasını yapmaya uygun.

Bunları söylerken şunu söylüyorum, şunları ima etmeye çalışıyorum. Örneğin genel ahlak kavramı. Şimdi Türkiye'de bildiğiniz gibi tartışmalar geldi oturdu, ahlâk konusunun artık kadının kendi bedenine ilişkin haklarının bile genel ahlâk içinde tartışılabildiği bir belirsizliğe oturtuldu. Kürtaj hakkı tartışması tam olarak buydu bence. Yani kişinin bedensel hakkının dahi genel ahlâk kavramının içine çekilerek tartışılabildiği, buna cüret edilebildiği bir dönemden geçiyoruz.

Öyleyse bizim dirlik ve esenlik dediğimiz kavram ki, bu en çok çalışmalarda da bütün idari hukuk kitaplarına da "*dirlik ve esenlik*" başlığı altında sıkça görürüz, toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkıdır. Şimdi biz bu kavramın da, yani dirlik ve esenlik kavramı bağlamında kamu düzeni kavramındaki o genel dirlik ve esenliği nasıl düzenleyebiliriz üzerine ya da nasıl anlamlandırabiliriz? Ya da anlamlandırılması için nasıl mücadele edebiliriz üzerine birazcık akıl yürütmeye çalışıyorum.

Şimdi toplantı ve gösteri yürüyüşleri hususu bildiğiniz gibi ilk önce belki hani kanaatlerin, fikirlerin, görüşlerin, düşüncelerin yayılması. Sözle, yazıyla, pankartla, sesle, resimle -*bunlar çeşitlendirilebilir tabi, muhalefetin birazcık da, toplumsal muhalefetin hayal gücüne de bağlı olarak çeşitlendirilebilir*- dile getirilmesi ve yayılması.

Yine gösteri yürüyüşleri de kamuya ait yollarda, halkın yararlandığı sokak, cadde ve meydanlarda oluşma özelliğiyle karakterize olan bir hak. Şimdi bu özelliklerini ortaya koyduktan sonra, bu hakkın nasıl düzenlendiği üzerine birazcık konuşalım ve bunun kavramlarını nasıl genişletebiliriz, haklar boyutuyla nasıl genişletebiliriz? Bunu tartışabiliriz. Bildiğiniz gibi İnsan Hakları Evrensel beyannamesinin 20. maddesinin 1. fıkrasında, herkesin barışçıl toplanma hakkına sahip olduğu belirtiliyor. Yine Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinin 21.maddesinde de, barışçık bir biçimde toplanma hakkının hukuk tarafından tanınacağı ifade ediliyor.

Bu haklar açısından ulusal güvenlik veya kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık ve ahlâk ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla bazı sınırlamalar uygulanabileceği söyleniyor. Bunların dışında sınırlamaların mümkün olmadığı belirtiliyor. Yine benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin 1. fıkrasında da, herkesin asayişi bozmayan toplantılara katılma hakkına sahip olduğu söyleniyor. Burada da hakkın demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin, kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın korunması için kanunla sınırlandırılabileceği söyleniyor.

Şimdi bizim Anayasamızda da 2001 yılında yapılan değişiklikle beraber, 34. maddede bazı değişiklikler yapıldı. Burada diyor ki, şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla, yetkili idari makama tanınan gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit etme olanağı kaldırılmış oldu. Değiştirilen maddeler, kaldırılan maddelerden biri bu oldu. Tabi bu uyumlaştırma süreci, tahmin edebileceğiniz gibi uluslararası sözleşmelere gönderme yapılacak şekilde yapıldı. Yani bu o anlamıyla yer ve güzergâhı idari makamın tespit etme olanağının kaldırılması aslında olumlu bir gelişmeydi.

Yine benzer biçimde toplantı ve gösteriyi erteleme ve yasaklama yetkisine son verildi Anayasadaki düzenlemeyle. Son olarak da yine çok önemli bir düzenleme: Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları-

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

nın kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler hükmü kaldırıldı. Bu üç kaldırılan hüküm de aslında çok olumlu gelişmelerdi ve fakat sonuç olarak Anayasada herkes önceden izin almadan silahsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir gibi bir serbestlik ilkesi getirildi.

Şimdi bu serbestlik ilkesi getirildi ve fakat bazı sınırlama sebepleri hâlâ Anayasada var. Bunlar dediğim gibi yine uluslararası sözleşmelere paralel biçimde milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel alakanın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlandırılabileceği hükmü varlığını koruyor.

Şimdi bunu böyle kurduktan sonra, tabi mevzuata bakacağız. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa bakacağız. Söylenilen bu Anayasadaki değişikliklerin yansımalarını arayacağımız yer Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası olacak. Tabi ben öncelikle bu sınırlamalara, hâlâ Anayasaya aykırı olarak bulunan bazı sınırlamalara değinmeden önce, kanunun 2. maddesindeki tanımlar bölümüne dikkatimi çekti. Orada toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için, gerçek ve tüzelkişiler tarafından düzenleneceği belirtiliyor.

Şimdi ben burada gösteri yürüyüşleri ve toplantı kavramının yer aldığı bu 2. maddedeki halkın aydınlatılması vurgusunun önemli olduğunu düşünüyorum. Tabi aklımıza gelen bütün aydınlatma tanımları bir yana, TDK'nun aydınlatmayla ilgili kavramına baktım, tanımına baktım. Bir yerin karanlığının giderilip, görünür duruma getirmek. Bir konu üzerine açık-seçim bilgi vermek, eğiterek aydın düşünür kazandırmak. Şimdi bilgi vermek için yapılan etkinlik, gösteri, yürüyüş buradaki temel maksat bunlar. Bu amaçla, yani insanların birilerini aydınlatmak, yeni bir düşünüş kazandırmak, onlara yeni bir yol kazandırmak için yapabileceği şeylerin arasında örgütlenmek ve burada gösterildiği gibi, kanunda düzenlendiği gibi toplantılar ve yürüyüşler yapmak var.

Bu yürüyüşler nasıl yapılır? İnsanlar sokaklarda yan yana gelirler, seslerini başkalarına duyurmak için slogan atarlar, bunları başkalarına duyurmak için afiş asarlar, bildirileri vardır. İşte zaten şeyde de yazıyor, A4 boyutunda diye, mevzuatta da bulabilirsiniz bildirinin ne olduğunun tanımını. İşte A4 boyutunda ya da küçük … bu bildirileri yazarlar ve düşüncelerini yaymaya çalışırlar.

Şimdi hakkın kapsamını bu şekilde kurduktan sonra, korumaya çalıştığımız, yani biraz önceki diğer tüm tartışmalara gelecek olursak, söz ettiği kamu düzeni dediği şey, aslında bu hakların kullanılabildiği. Yani insanların yan yana geldiği, fikirlerini, görüşlerini paylaşabildiği, seslenebildiği, birilerini bir yola sevk etmek üzere çağırabildiği bir düzendir aslında bizim kamu düzeni diye bahsettiğimiz şey.

Eğer bu kamu düzeni kavramıyla özgürlükler alanına, sanki karşı karşıya, iki zıtlıkmış gibi korumaya çalışırsak, idare de kamu düzenini korumak amacıyla her zaman hak ve özgürlükleri diğer yanıyla ittirecektir ve onu sınırlayabildiği ve hatta kullanamaz hale getirdiği düzeyde de kamu düzenini koruduğunu düşünecektir. Ancak dediğim gibi, eğer bu iki kavramı yan yana getirebilecek bir geniş yorum için mücadeleye devam edilirse ki, bunun için avukatlara, hâkimlere, savcılara, doktrine oldukça büyük işler düşüyor; Israr etmek, muhalefet etmek, mücadele etmek bu anlamıyla, bu kavramın genişletilmesi anlamıyla çok önemli.

Şimdi geri döneyim ben Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasının 6. maddesine. Burada diyor ki, şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde, hangi meydan ve açık yerlerde, yollarda toplantı ve gösteri veya yürüyüş yapılabileceği ve bu toplantı ve yürüyüş için toplanma ve dağılma yerleriyle, izlenecek yol ve yönler vali ve kaymakamca kararlaştırılır. Toplantı yerlerinin tespitinde gidiş,-geliş, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak biçimde, toplantıların genel olarak yapıldığı elektrik tesisatı olan yerler tercih edilir diyor.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

Şimdi biraz önceki konuşmaya geri dönelim. Biz birilerini bir yere çağırıyoruz ve bu hakkın kullanımı için sokakta olmak şart. Hakkın ayrılmaz parçalarından biri bu. Şimdi ben trafiğe engel olmadığım ki, bunun için şunu düşünebilirsiniz, pek çok yerde şu an genel eğilim şehrin dışında büyük alanlar tercih ediliyor, insanların kendi kendine seslendiği, kendi kendini dinlediği eylemlere neden olabilecek. Yani aslında hakkı kullanılmaz hale getirecek yer tespitlerine neden olabiliyor. Trafiğe engele olmayacaksa, elektrik tesisatının olacağı yer arayacaksam, semt pazarlarına engel olmayacaksam, yani aslında yine dediğim gibi kamu düzeni dediğim şeyleri bunlar dışında bir şey değilmiş gibi algıladığımız sürece, bu hakkı tabi buralara ittirmek mümkün.

Diğer yandan kanunun 22. maddesinde de, genel meydanlarda, toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere, valilik ve kaymakamlarca yapılacak düzenlemelere uyulması zorunluluğu dile getirilmiş. Ayrıca genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde toplantı yapılamayacağı, şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşü düzenlenemeyeceği düzenlenmiştir.

Kanuna göre kamu düzeninin korunması amacıyla bir ayı geçmeyecek bir toplantı veya bir yerdeki tüm toplantılar ertelenebilecek, belirli bir toplantı süresiz biçimde, bir yerdeki tüm toplantılar ise bir ayı geçmemek üzere yasaklanabilecektir. Ancak biraz önce bahsettim, 34. maddede bir değişiklik yapıldığından bahsettim. Burada da yasaklama ve erteleme yetkisinin metinden çıkarıldığını söyledim. Ancak gördüğünüz gibi, diğer yandan şunu da unutmayalım: Tek başına buradan yola çıkarak söylemiyorum, Anayasanın 13. maddesinde de genel sınırlama nedenleri kaldırıldı. Yani bunlarla birlikte düşünüldüğü zaman, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bu erteleme ve yasaklamaya ilişkin hükümlerinin varlığını sürdürüyor olması, bence Anayasaya aykırılık. Yani Anayasa aykırı ve bu şekilde de uygulanıyor, yani aykırı olduğu için uygulanmıyor ve kullanılmıyor da değil.

Diğer yandan düşünceyi açıklama aracı olarak toplantı ve gösteri hakkı, demokrasinin en önemli haklarından biri bildiğimiz gibi. Özellikle toplantı gösterilerinin 48 saat önceden idareye bildirilmesi, yani bir serbestlik ilkesinden bahsettim biliyorsunuz. Bu hakkın kullanımı için bir serbestlik var, ancak idareye bildirim yükümlülüğü var. 48 saat önceden, belirtilen sayıdaki kişiler bildirimde bulunacaklar ve bu bildirim üzerine de idare çeşitli şeyler yapacak.

Şimdi bu 48 saatlik süre ne için yapılıyor? Benim yorumum: Eğer kamu düzeni dediğimiz şey hakkın kullanımıysa, hakkın kullanılabildiği bir düzense, bu 48 saat içinde idare trafiği düzenleyebilir, bu 48 saat içinde elektrik tesisatı sağlayabilir, bu 48 saat içinde orada eylem yapmayı düşünen, sesini yükseltmeyi hedefleyen insanları koruyucu önlemler alabilir. Ancak tam tersi yapılıyor, bu 48 saat içinde idare size yeni bir yer söylüyor ya da erteleme fikrini düşünüyor. Dediğim gibi, kamu düzen kavramının yeniden ve tekrar tartışılması gerekiyor.

Şimdi Kabahatler Kanununun mevzusuna geçeyim. Özellikle Kabahatler Kanununun çok sık kullanılan bir araç haline geldiğini söyledim. Zaten bu hakkın kullanımı konusunda yeterince sınırlamalar yokmuş gibi, otorite iktidar başka türlü araçlarla da bu hakkı sınırlayabileceği tüm yolları kullanıyor. O yüzden de mesela Kabahatler Kanunu çok iyi bir örnek oldu.

Ben basına yansımış bazı örnekler buldum. Örneğin şöyle şeyler diyor: Bu benim de dahil olduğum 14 Aralık 2006 günü Sinop'ta gerçekleştirilen ve Nükleer Yasa olarak yasanın gündeme taşındığı dönemlerde, Sinop'ta gerçekleştirilen nükleer karşıtı eylem sonrasında Kabahatler Kanununun 32. maddesine dayanılarak, bu eylemi örgütleyen kişilerin tamamına idari para cezası kesildi, yıl Aralık 2006.

Yine Erzurum'un Tortum İlçesine bağlı Bağbaşı beldesine yapılacak HES'e karşı oturma eylemine katılanlara idari para cezası kesildi, Eylül 2011. Kocaeli'nde tutuklu gazetecilere destek vermek ve basın açıklaması yapmak isteyen gazetecilere idari para cezası kesildi, Mayıs 2011. Kamu emekçilerinin

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

21 Aralık'ta gerçekleştirdiği 1 günlük grev nedeniyle, Adana Karşıyaka Endüstri Meslek Lisesinde "*Bu işyerinde grev vardır*" pankartı asan EĞİTİM-SEN eski şube başkanına yasaya aykırı pankart astığı gerekçesiyle idari para cezası verildi Şubat 2012.

Yine en sonuncusu ve bence de ironik olduğu kadar da aslında bizi düşünmeye sevk etmesi gereken bir olay, Bursa Adliye Sarayı önünde, Hopa davasına destek vermek için saç kesme eylemi yapan, Uludağ Üniversitesinden 4 öğrenciye, Osmangazi İlçe Belediyesi tarafından çevreyi kirletme gerekçesiyle idari para cezası kesildi, Mart 2012. 4 öğrenci saçlarını kestikleri için çevreyi kirletme suçundan idari para cezasıyla karşılaştılar.

Şimdi geldiğimiz nokta itibariyle, eğer özgürlük ve düzen arasındaki ilişkiyi bir çatışma olmaktan çıkartıp, bunları aslında bir ve aynı düzen içinde var olabileceğini kabul edecek bir düzen yaratabilirsek. O hukuk için mücadele edebilirsek, otoritenin elinde, özellikle idarenin elinde bu hakların sınırlandırılması, kullanılmaz hale getirilmesi, hatta muhalefetin içinde yer alan insanların sindirilmesi, korkutulması, bu tür çalışmalardan muhalefetin uzaklaşmasına neden olabilecek şekilde bu araçların kullanılması sınırlanır, engellenir.

Tüm bu konuşmalarımın sonundan şunu anlamanızı istemem: İdari yaptırımlar gereksiz midir? İdarenin her somut durumda yeniden ve hızlıca karar alarak müdahale etmesi olmamalı mıdır? Hayır, tam olarak idare her somut olayda, her durumun şartına uygun olarak yeniden ve tekrar durumu değerlendirmelidir. Eylemin niteliği, eylemin konusu, yapılan muhalefetin ya da toplantı ve gösteri yürüyüşünün konusu, eğer en kalabalık caddede yapılmasının daha uygun olduğu, yani daha fazla insanın sesini duyması gerektiği bir durumdaysa, bazı yolların açılmasına izin verilirken. Bazı durumlardaysa çevrenin, estetiğin bozulması nedeniyle afiş asmak, evet idari para cezasıyla karşılaşmalıdır.

Ancak bu cezalandırma, biraz önce dediğim gibi, yaptırım diye başladığım kelimeye, artık cezalandırma diye devam ediyorum. Çünkü kullanımı artık bir cezalandırmaya varmış hal-

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

de, insanların bu tür yaptırımlarla karşılaşıyor olması. Bunların artmaması için gerçekten idare her somut durumda ve hukuka uygun biçimde, hem de denetlenebilir bir biçimde idari işlem tesis etmesi gerekir.

Bu noktada son bir şey söylemem gerekiyor, bunu atlayamayacağım, her ne kadar konumun içine dâhil olmamasına rağmen. İdari yaptırım bir idari işlem olduğu konusunda bir oydaşlık var, herkes bunu kabul ediyor. Kabahatler Kanunuyla bunların adli mahkemelerin eline verilmesi, bir idari işlemin unsurları yönünden incelenmesinin önüne bir engel olarak karşımıza çıkar. Bizim bir idari işlemin hukuka uygun olması için saydığımız beş unsuru, adli hâkimin değerlendirme imkânı zaten bulunmamaktadır. Haliyle adliye hâkimin yaptığı şey şudur: Olay gerçekleşmiş mi, para cezası verilmiş mi? Para cezası söz konusu kanunun sınırları içinde midir, değil midir?

Peki, somut durumun şartlarını değerlendirme hususu nerededir? Hâkimin kavramları ve somut durumu yeniden gözden geçirme imkânı, bu yargılamanın hangi aşamasında yapılmaktadır? Bunu bir alan korumacılığı olarak görmeyin, ancak bunun bir idari işlem olması nedeniyle idari yargının koruması altında, denetimi altında, idarenin tüm işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetleyecek mekanizmaların altında yürütülmesinin hukuk devleti açısından daha uygun olduğunu düşünüyorum.

Sabrınız için çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Biz de Sayın Ilgın Özkaya'ya çok teşekkür ediyoruz. Değerli konuklarımız sorularınız varsa biz cevaplamak üzere bu soruları sizden alalım.

Buyurun Sayın Noyan Özkan.

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

Av. NOYAN ÖZKAN (İzmir Barosu)- Teşekkür ederiz sunumlarınız için. Ben bir tespitte bulunmak istiyorum, çünkü meslektaşım Arif Beyin de üzerinde durduğu gibi, netice olarak bizim uygulamalarımız, yani girişimlerimiz, davalar vesaire. Bunlar tabi belli bir yerden sonra mahkeme kararlarına

NOYAN ÖZKAN'IN KONUŞMASI

veya içtihatlara da neden olabiliyor. Bunlar da bazen yargının önünü açabiliyor veyahut da bu yargı kararları idarenin bazı politikalarını değiştirebiliyor. Gerçi idare bu politikaları sıklıkla aşmak için yeni yöntemler buluyor, ama bu bir mücadele tabi, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması. Bugün de daha ziyade toplantı ve gösteri yürüyüşü düşüncelerimizi açıklamak, yaymak üzerinde durduk.

Bir tespitim var: Şimdi daire başkanı da Türk Ceza Kanununun 1. maddesinden bahsetti, esasında gözden kaçırılan bir madde. Gerçekten önemli, yani orada çevre ve insan hakları açısından Türk Ceza Kanununun 1. maddesinde bir ilke var. Artı yanılmıyorsam, internet varsa bağlanabilirsiniz, 115-119. maddelerinde düşünceyi açıklama, siyasi hakları kullanmak ve hatta işte bir dernekçilik, tam kavramları şey yapamıyorum şimdi. Yani siz temel hak ve hürriyetlerinizi kullanırken bunların engellenmesi, bunlar ceza, suç ve ceza bunlar. Ancak ben şimdiye kadar böyle ne bir karar gördüm, ne rastladım.

Tabiî ki bunun bir sebebi de, biz kendimize de bulmalıyız, neden bunlarla uğraşmıyoruz? Yani her toplantı ve gösteri yürüyüşünün son derece kanunun ilgili hükümleri suiistimal edilerek, büyük bir ölçüde de zorbalıkla önlenmesi, tamamen yasanın ihlal edilmesi karşısında. Efendim biz hemen polisi şikâyet ediyoruz, bilmem ne yapıyoruz. Ediyoruz da, bu maddeleri pek işletemiyoruz gibime geliyor. Yani burada biz derken, bu olaydan mağdur olanların avukatlarını kastetmiyorum. Bunu internette gören veyahut da herhangi bir şekilde buna canı sıkılan ve bunları kendine vazife edinen kişiler de bu suç duyurusunda bulunabilir. Netice olarak bunlar toplumsal olaylar ve o maddeler şikâyete de tabi değil, onu da söylemek istiyorum.

Yanılmıyorsam 115'le 119. maddeler, şimdi önümde metin yok. Bunları işletmeliyiz diye düşünüyorum. Sağ olun.

NEŞE MENDERES'İN KONUŞMASI

Av. NEŞE MENDERES (Çevre Komisyonu Üyesi)- Şimdi uygulamadaki sıkıntılardan bir örnek paylaşmak istiyorum. Kabahatler Kanununa göre, Maden Kanunundan kaynaklanan cezalar kesiliyor idare tarafından, özellikle il özel idareleri

NEŞE MENDERES'İN KONUŞMASI

tarafından. Bu tabi sulh ceza mahkemesinde incelemesi yapılıyor. Yapılırken işte tekrar keşifler yapılıyor, bilirkişi incelemeleri geliyor. Sonuç olarak mahkeme karar verecek, bir karar veriyor. O kararın sonucunda asliye ceza mahkemesine gidiyor.

Şimdi öyle bir şey oluyor ki, A ilçesindeki hâkimin, yargı yerindeki hâkimin verdiği karar aynı birbirine benzer konularda, B yargı yerindeki verilen hâkimin kararıyla hiç uyuşmuyor ve o kadar bir kavram kargaşasıyla karşı karşıya kalıyoruz ki. Sizin biraz önce söylediğiniz gibi, idari işlemin unsurlarını hâkim hiç değerlendirmiyor, ama cezai yaptırımı, kabahatler sonuçta suç, Ceza Kanununun içerisinde değerlendiriliyor, bir yan dal olarak, suç olarak bakıyor. Öyle bir şey ki, bazen 1 yıl, 2 yıl, 3 yıl yargılama devam ediyor. Yargılamanın sonucunda bunun eğer idari işlemle birlikte ruhsat iptallerine gittiyse, idari işlemlerle birlikte bunun görüldüğü mahkemenin idari yargı, görevli mahkeme yerinin idare mahkemesi olduğuna karar veriyor oraya gönderiyor.

Böylece, özellikle ruhsatların kanuna aykırı olarak uygulanmasıyla ilgili olarak, çevreye zarar verici işlemlerden dolayı siz bir yaptırım elde edemiyorsunuz, bir sonuç elde edemiyorsunuz. Yargı bütünlüğü yok, kimse bu konulardan bilgi sahibi olamıyor. İçtihat birleştirme veya bu konuda hâkimlere yön verici bir yasal mevzuat doğmuyor. Yani bu sorunların nasıl çözüleceği tabi çevre hukukçuları açısından çok önemli bence. Sizin de değerlendirmenizi alırsam sevinirim.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

ILGIN ÖZKAYA (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Teşekkür ederim sorunuz için. Şimdi belki bazı kavramlar üzerine tekrar geri dönmek gerekiyor. Şimdi suç olmaktan çıkarma eğilimiyle ilgili olarak tabi farklı görüşler var. Bu görüşlerden bir tanesi, idari yaptırımlarla suç, yani idari yaptırımın konusunu oluşturan haksız fiillerle ya da işte eylemlerle her neyse, bunların suç oluşturan eylemler arasında bazı farklılıklar olduğunu. Bu farklılığın da temel olarak hafif ve ağır ayrımı yaptığı, yani etki ve sonuçları daha ağır olanların suç, daha hafif olanların ise idari yaptırımın konusunu oluşturan eylem fiil olduğuna yönelik böyle bir eğilim var, böyle bir düşünce eğilimi var.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

Şimdi ben bu eğilimin doğru olmadığını, aslında biraz önce tarif etmeye çalıştığım gibi, ceza hukukunun konusuyla, amacıyla daha doğrusu, yani ceza yargılamasının sonucundan elde edilecek amaçla, idari yaptırımların uygulanması sonucunda hedeflenen, amaçlanan düzen arasında bir farklılık olduğunu kabul edecek olursak, bu ikisinin arasında ağırlık ya da hafiflik ayrımına gitmemizin doğru olmayacağını düşünüyorum.

Kaldı ki, Çevre Kanununda bolca yer verilen idari yaptırımları göz önüne alacak olursak, çevreyi kirletmeye ilişkin eylemlerin, fiillerin hafif olduğunu kimse söyleyemez. Kaldı ki, bazı idari yaptırımların da miktar olarak çok büyük olduklarını hatırlayacak olursak, bazıları için gerçekten bunlar ağır kabule dilebilir. Demek ki ağırlık hafiflik bu anlamıyla suçlarla, yani ceza hukuku anlamındaki suçlarla, idari yaptırımların konusunu oluşturan eylemler arasında bir farklılık oluşmasına neden oluyor.

Şimdi gelecek olursak, bu ikisinin amaç ve hedeflerinin farklı olduğunu söyledim. Bu amaç ve hedeflerin farklılığı, idareyi her seferinde, her coğrafi alanda, her somut olayda, her bulunduğu şartlar içinde yeniden karar almaya, yeniden düşünmeye, yeniden bir idari yaptırım uygulayacaksa bununla ilgili araştırmalar yapmaya sevk eder. Söylediğiniz gibi bir bölgede idari yaptırımla karşılaşan bir kirletme olayı, diğer bir olayda eğer söz konusu belediyenin-beldenin vesairenin, ilgili görevlilerin eğer ilgisini cezp etmediyse, idari yaptırıma konu olmayacaktır örneğin, yani böyle bir eşitsizliğe neden olacaktır.

Şuna da söyleyeyim: Doktrinde bunun iyi olduğunu söyleyenler de var. Örnek olarak da şunu veriyorlar: Küçük kasabalarda yere tükürmek bir kirletme faaliyetiyken, İstanbul'da takdir edersiniz ki yere çöp atmak da o kadar büyük bir olay değildir diyorlar. Şimdi dediğim gibi düzen dediğimiz şeyi yeniden ve tekrar tanımlamak çok önemli. Eğer biz ekolojik dengenin, çevrenin, doğanın, insanların daha onurlu, daha sağlıklı bir ortamda yaşayabileceği düzeni kamu düzeni olarak kabul edecek olursak, evet ikisi de idari yaptırımın konusunu oluşturmalıdır. Evet, ikisi de eşitlik ilkesi bağlamında uygulanması gereken iki tür yaptırım olarak karşımıza çıkar.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

Sizin söylediğiniz gibi, mahkemeler çoğu zaman bunların değerlendirilmesi açısından bazı hususları göz ardı edebiliyorlar, ama dediğim gibi bu idari yargı-adli yargı arasındaki bir alan paylaşımının dışında bir sorun sizin söylediğiniz. Bazı unsurların göz ardı ediliyor olması, bazı tartışmaların adli mahkemelerin önünde yapılabilmesinin idare mahkemelerindeki göre daha zor olması. Dediğim gibi bir idari işlem olmaktan kaynaklı ilke, usul, esaslar var ve bu esasları tartışabileceğiniz bir ortam değil haliyle.

Söylediğiniz kaygılara ben de katılıyorum bu bağlamıyla.

Av. NEŞE MENDERES (Çevre Komisyonu Üyesi)- Kaynak yoksunluğu da çekiyoruz, yani bu anlamda hâkimlere yön verecek kaynak problemi de var.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Sayın Av. Burhan Oyan buyurun.

BURHAN OYAN'IN KONUŞMASI

Av. BURHAN OYAN- Çok somut ve yeni bir konuda bir şey soracağım. Bulunduğumuz bölgede iki tane derenin birleşerek, üçüncü bir dere oluşturduğu Y harfine benzer bir yerde, 4-5 tane ufak çağlayancık şeklinde manzara oluşturduğu, olağanüstü güzel cennet gibi bir bölge var. Çok yüksek bir dağ değil, ama âdeta platomsu, böyle yaygın yüksek bir yerde. Bir şirket granit taşı elde etmek üzere, bir taşocağı işletme izni alıyor ve ihale şartnamesinde, o ocağın bulunduğu yerde 8500 metrekare yaklaşık alan üzerindeki orman arazisindeki ağaçların kesilmesi de gündemde.

İdare orman müdürlüğüyle bir ihaleye çıkıyor, o alandaki ağaçların kesilmesi işini ihaleye veriyor ve bunun da maddi bedel olarak karşılığında, yani bedava ormanı kestirmiyor, o ormandaki ağaçları tespit edilen bedel üzerinden kesen adama ödeme yapılması konusunda da bir ihale açıyorlar.

Şimdi bu nasıl anlatılır bilmiyorum, nasıl açıklanabilir? Tabi köylüler bir araya geliyor, işte yaşlı insanlar, nineler bir araya geliyor, işte üç-beş kimi altın getiriyor ve dava hazırlığı yapılıyor ve yürütmeyi durdurma kararı alınıyor. Hem taşocağının

BURHAN OYAN'IN KONUŞMASI

işletilmesi, hem ormanın kesilmesine ilişkin, fotoğraflar çekiliyor vesaire. Şimdi bu mevzuat değişikliğinde çevre konusunda yürütmeyi durdurma kararı verilemeyeceğine ilişkin yasa Meclisten geçtikten sonra olacak olanı söylüyorum: Bu şirketin 4-5 tane daha o arazide maden arama izni var, taş elde etmek için ve bunu yapmak için de derelerden bir tanesinin suyolunun da değiştirilmesi lazım.

Şimdi muhtemelen bu olaylar böyle cereyan ederse, bir sonraki taş ocağı işletmesi konusunda yürütmeyi durdurma da alamayacağına göre burada insanlar, şimdi burada acaba çevre hukukunda bir ıztırar hali ya da meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılmayacağı konusunda başka da çare yok. Ne düşünürsünüz, yani ne yapmak lazım, yani nereye gidecek olay? Böyle bir şey bir çevre hukukunda meşru müdafaa hakkını burada uygulayabilir miyiz veya geliştirebilir miyiz bir teori olarak?

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

ILGIN ÖZKAYA (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Kişisel kanaatimi söyleyeyim, evet meşru müdafaanın kullanılabileceği alanlardan biridir. Şu an yasa elimde olmadığı için Türk Ceza Kanununun ilgili hükmünü okumam mümkün olmayacak, ancak doğrudan bir tehlikenin oluşması halinde, bir hakkın doğrudan bir tehlike halinde bulunması halinde korumadan bahseder meşru müdafaa hakkının düzenlendiği ilgili madde. Dediğim gibi şu an yasa hükmü elimde olmadığı için, ancak bir hakkın dediğine göre ve bu hakkın ne tür bir hak olduğu eğer tanımlanmadıysa, Anayasanın 56. maddesinde de etkisini bulan çevre hakkı, buna bağlı olarak yaşama hakkını da ben buraya koyarım. Doğrudan bir zarar varsa, doğrudan bir tehlike varsa, bu tehlikeyi önlemeye yönelik tüm önlemleri almak, evet bence meşru müdafaa.

Evet, sanırım şu an pek bulmam mümkün olmayacak meşru müdafaaya ilişkin. Özellikle de şu hususu gözden kaçırmamak gerekiyor: Bu hakkın tehlikeye düşmesi süresince, yani sizin uzunca tarif ettiğiniz bir süreç var. İlgili tüm yetkililer, görevliler, yapmaları gereken, şu cümlemi tamamlayayım.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

Sizin tarif ettiğiniz süreç boyunca ilgililer -*yani buradaki idareyi kastediyorum*- alması gereken önlemleri almamışlarsa, bu hakkı savunmasız ve tehlike altında bırakmışlarsa, kişi doğrudan bu hakkın kullanılması için, bunun doğanın hakları da diyebilirsiniz, kişinin doğrudan yaşam hakkı da diyebilirsiniz, çevre hakkı da diyebilirsiniz, doğal dengenin korunması da diyebilirsiniz. Yani hak kategorisine eğer dayanmak istiyorsak bunların hepsini de kullanmak bence mümkündür. Evet, bu hakkın doğrudan tehlike altında bulunduğu durumlarda meşru müdafaanın geçerli olabileceğini, bu tartışmanın da Türk hukuku açısından yeni ve çok önemli bir tartışma olduğu kanaatindeyim.

Bu konuda henüz Türk hukuku açısından yazılmış doktrinel bir çalışmaya rastlamadığımı söylemem gerekiyor. Ancak okuldaki değerli hocalarımla yaptığım sohbetlerde de, genel itibariye meşru müdafaa tartışmasının içinde çevre hakkının, doğanın haklarının kullanılması konusunda da kullanılabileceğini söyleyen görüşler var.

Benzer biçimde, biraz önce Sayın Yakup Beyle de yaptığımız konuşma içinde, kendisinin örnek bir davası olduğundan bahsetmişti. Belki bunu bizimle paylaşır. O davada da kendisi meşru müdafaa savunmasında bulunarak değil mi? Meşru müdafaa savunmasında bulunarak, ilgililer hakkında beraat kararı almayı başarmış. Yani aslında doktrin için henüz başlamamış bir tartışma olmakla birlikte, aslında yargı kararları için başlamış ve aslında buradan da büyümesi gereken bir tartışmadır.

Çok teşekkür ediyorum katkınız için, çok önemli.

ARİF ALİ CANGI'NIN KONUŞMASI

Av. ARİF ALİ CANGI (İzmir Barosu)- Meşru müdafaa yaklaşımı yeni bir yaklaşım olsa gerek. Barışçıl eylemde eğer suç işlendiği iddiası olursa, savunmada bir hakkın kullanılmasına yönelik bir eylem yapıldığı yönünde bir savunma geliştirilebilir.

Meşru müdafaayı biraz daha geliştirmemiz gerekiyor sanıyorum. Orada suç işleyen birinin kabul edilmesi ve suçun önlenmesi, silahların eşitliliği, orantılılık gibi unsurları tartışmaya gireceğiz. Ilgın Özkaya'nın dile getirdiği gibi doğanın hakları,

ARİF ALİ CANGI'NIN KONUŞMASI

doğaya karşı işlenen suçlar kategorisini kabul ettirebilsek onu aşarız, ama güzel bir tartışma, iyi bir tartışma. Bence bu yoldan yürütmekte yarar var.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Buyurun Sayın Okumuşoğlu.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Av. YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Zonguldak Barosu)- Yani arkadaşların duyması açısından, Ilgın Hanımla da paylaştığımız o davadan biraz bahsetmek isterim. Loç Vadisi'nde imar planları olmadan çalışmaya devam etmesi, insanların, köyün merasının Kamulaştırma Kanununa aykırı olarak kamulaştırılması, ağaçların kesilmesi, derenin içerisinde çalışmalar nedeniyle idari yargıda zaten yürüyen idari işlemin iptali davası vardı. Öteki unsurlar yönünden pek çok dilekçeyle valiliğe, il özel idaresine, kaymakamlığa, Cumhuriyet başsavcılığına, jandarmaya pek çok şikâyette bulunuldu. Fakat bu şikâyetlerimizin hiçbirisine biz idareden bir olumlu tepki almadım.

Cevap verildi, yoktur böyle bir şey, hukuka uygundur vesaire vesaire şeklinde. Bunun üzerine yörede bulunan insanlar, hani biz söylediğimiz için değil, kendiliklerinden harekete geçerek, çalışmaları kimi zaman durdurdular, dozerin üzerine çıktılar, önüne geçtiler vesaire, jandarma bunları tespit etti ve bunlar hakkında davalar açıldı. Bunlardan birisi hakkında açılan davada, biz şöyle bir savunma yaptık. Dedik ki, valiliğe başvurduk, burada bir suç işleniyor, daha sonra da bizim o suçlarla ilgili olarak elde etmiş olduğumuz idari yargıda kararlar vardı. İşte kaymakamlığa başvurduk, kaymakamlık men-i müdahale talebimizi reddetti, zilyetliğin korunmasına dair talepte bulunmuştuk, onun idari yargıda iptalini sağladık vesaire vesaire.

Biz kaymakama başvurduk, biz valiliğe başvurduk, il özel idaresine başvurduk, savcılığa başvurduk, jandarmaya başvurduk, hiçbirisi harekete geçip buradaki çevre hakkının, su hakkının, yaşam hakkının korunmasına dair herhangi bir adım atmadılar. Atmadıkları için halk kendi hakkını kendisi korumak zorunda kaldı. Bu suçlanan vatandaş da, aynı şekilde bu

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

hakkını kendisi korumak için burada dozerin önüne geçti. Biz olanı biteni en iyi şekilde anlatabilmesi açısından valiyi, savcıyı, kaymakamı, hâkimi, savcıyı, il özel idaresi kamu görevlilerinin hepsini tanık olarak mahkemenize davet ediyoruz diye delillerimizin de toplanmasını istedik ve açıklamalarımızı da yaptık. Meşru müdafaaya dayandık, bu hakların ihlal edilmemesi için insanlar kendi haklarını devlet, kamu görevlileri harekete geçmediği için kendi haklarını korumak için bu yola başvurmuşlardır dedik ve beraat kararı aldık. Henüz gerekçe elimize gelmedi.

ILGIN ÖZKAYA'NIN KONUŞMASI

ILGIN ÖZKAYA (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)- Ben izninizle bu 25. maddeyi de paylaşmak istiyorum, 2. fıkrasını: Gerek kendisine, gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korumak olanağı bulunmayan, ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığıyla konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşuluyla işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.

Bir de biraz önce Noyan Beyin rica ettiği, 115. maddeyi de paylaşmak istiyorum: Cebir veya tehdit kullanarak bir kimseyi dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan men eden kişi, 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.

Dini ibadet veya ayinlerin toplu olarak yapılmasının cebir ve tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi halinde, yukarıdaki fıkraya göre ceza verilir diyor 115'te. Konut dokunulmazlığı, iş ve çalışma hürriyetini ihlal diye devam eden sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi de yine bu bağlamda hükümler var. Evet benzer biçimde, hakkın kullanmasının engellenmesi bağlamında.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Değerli konuklar son iki soruyu alıyoruz, bayağı uzattık biz de oturumumuzu. Buyurun Sayın Ayşegül Altunbaş.

AYŞEGÜL ALTUNBAŞ'IN KONUŞMASI

Av. AYŞEGÜL ALTUNBAŞ (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-İzmir Barosu)- Efendim teşekkür ederim. Bu etapta özellikle Ilgın Hanımın konuşmalarından müthiş feyiz aldığımı, keyif aldığımı da söylemek istiyorum. Ema Goldman 1900'lerin başında Amerika'da yaşamış bir feminist ve anarşist devrimci kadın. Onun hatıratında şöyle bahseder, çok radikal söylemleri vardır ve o günün Amerika'sına dair radikal gelen ki, özgürlükler ülkesi üzerine bir söylemi vardır. O kadar radikal söylemleri vardır ki, fikirlerini açıklar. O düzen içinde, düzene uymayan bir söylemdir. Sonunda onu Sovyet Rusya'ya gönderirler, Rusya'da işte devrim olmuştur vesaire, onlarda farklı bir özgürlük vaadi vardır. Rusya'ya gittiğinde aynı söylemlerinin ne kadar sert, değişik bir sertlikle karşılandığını ve bunun üzerine hani düşünce, fikir ve bunları açıklama özgürlüğünün aslında çok su götüren, her düzen içinde tanımlanan, her iktidar sahibinin söylemi üzerine inşa edilen bir kavram olduğunu ve nereye giderse gitsin sert karşılaşılacağına ilişkin hatıratında bölümler vardı.

Bu şeylerden de işte hakikaten egemen olan düşünce iktidarların düşüncesi, egemen olan düzen tanımı da onların düzeni, ama hukuk böyle bir şey değil ve sanırım yeniden kurmaya başlamamız gerekiyor. Kamu yararı kavramından, düzen kavramına, genel ahlak kavramına ve uygulamadan yeniden bunu kurmaya başlamamız, bu kavramları konuşmamız. Biz özellikle avukatlık olarak, hukukçu nosyonumuzu bir tarafa itmeden, her dilekçemizde, her söylediğimizde, her durduğumuz yerde bu kavramları konuşup, özgürlükler üzerine, özgürlüklerin, hakların tanımı kapsamı üzerine defalarca düşünüp, bunun üzerine davranış geliştirmemiz ve uygulamadan gerçekten hukuku elbirliğiyle kurmamız gerektiğini düşünüyorum.

Bu yüzden de bu açıklamalarınız benim için çok önemliydi, çok keyifliydi, teşekkür ediyorum.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Sayın Av. Fevzi Özler buyurun.

FEVZİ ÖZLER'İN KONUŞMASI

Av. FEVZİ ÖZLER- Teşekkür ediyorum. Ben konuşmaları dinledikten sonra aslında kafamda şöyle bir şey canlandı. Özellikle 2911'le ilgili açılan davalarda ya da Arif Ağabeyin bahsettiği kolluk güçlerine görevini yaptırmamak, kamu malına zarar vermek suçlarıyla ilgili açılan davalarda savunulacak noktalardan birisi de, özgürlüklerin kullanımının bizatihi kendisinin kamu düzeninin sağlanmasını tesis etmeye yönelik bir faaliyet olduğu, bu nedenle de kamu düzeninin bozulmadığı ve kamu düzeninin bizatihi sağlanmasına yönelik bir faaliyetin kendisi olduğu. Bunun da hak kategorisiyle bağlantısı, bir yanıyla da meşru müdafaayla bağlantısı kurularak, hakların doğrudan kullanılması, meşru müdafaa kapsamında değerlendirilebilecek bir husus olduğunu düşünmek gerektiğini ben işin açıkçası düşündüm. Bilmiyorum siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

İkincisi de bu meşru müdafaa hususu yanı sıra, sizin söylediğiniz bu kolluk güçlerine görevlerini yaptırmama ve kamu malına zarar hususlarıyla ilgili, 2009 yılında bu davalarla karşı karşıya kaldığımız zaman savunduğumuz hususlardan birisi de şuydu, onu sizinle paylaşmak isterim kısaca. Burada aslında ÇED kapsamındaki faaliyetlerle ilgili, ÇED kapsamından önce şirketin gelip alanda sondaj faaliyeti ya da benzeri faaliyetler yürütmesinin bizatihi kendisinin Çevre Kanununun 10. maddesine aykırı olduğu ve herhangi bir hakka dayanılacaksa Çevre Kanununun 10. maddesinden doğru da bu hakkın kullanılabileceği. Her türlü izin, ruhsat, onay, ÇED alınmadan bu tür faaliyetlerin yapılamayacağı hususuna dayanmak ve bu nedenle de eylemin kamu görevlisine yönelmiş bir eylem değil, faaliyeti yürütmek isteyen şirkete yönelmiş bir eylem olduğu hususu üzerinde biz durduk.

Yani burada kamu görevlisine bir görev yaptırmamak suçu değil, izin almadan gelip faaliyet yürütmeye kalkan şirkete yönelmiş bir eylem olduğu hususu üzerinde durduk ki, aslında böyle. Yani hep de bu örneği verdik, evinize gecenin kör bir saatinde bir hırsız girmeye çalışıyor ve yanına iki tane polis almış ve siz pencereden girmeye çalışan hırsızı engellemek istediğiniz zaman, polisleri doğal olarak pencereden dışarı çıkart-

FEVZİ ÖZLER'İN KONUŞMASI

mak zorunda kalırsınız. Aşağı düştüğü zaman kolluk güçleri, vay efendim kamu görevlisine görevini yaptırmadın diyemez. Benzer bir durumla karşı karşıya kaldığımız aşikâr, yani yanına jandarmayı alan şirket girmek istediği araziye girmek için elinden geleni yapıyor. Araziyi satın almış olabilir ya da almamış olabilir önemli değil, ama Çevre Kanunu uyarınca izinler alınmadıysa, en azından ÇED'le ilgili izinler alınmadıysa ve bir hak kategorisine dayanarak bunun çevrenin korunmasıyla ilgili bir gerekçeye dayandırılarak, bu tür eylemlerin kolluk güçlerine yönelmiş bir faaliyet olarak değil, şirkete yönelmiş bir eylem olarak değerlendirilmesi. Bu suç kapsamından çıkartabileceğine yönelik de kararlar verdi.

Genelde de Yakup'un söylediği davalarda, genel olarak delil yetersizliğinden beraatlarına karar verdiler. Yani o kararı verebilecek bir süreçle daha karşı karşıya değiliz galiba, öyle yumuşatalım.

BÜLENT KAÇAR'IN KONUŞMASI

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı Fevzi Özlüer önemli bir konuya vurgu yaptı. Korunması istenilen kamu düzeni nasıl bir kamu düzeni, kimin kamu düzeni? Onu çokça tartışmamız gerekiyor. Bugün artık kolluk güçlerine direnme o kadar basit eylemlerle oluşturulabiliyor ki, kolluk geliyor gaz sıkıyor, cop kullanıyor. Eylemci diyor ki niye gaz sıkıyorsun, niye cop kullanıyorsun, ben hakkımı kullanıyorum diyor. Orada arbede çıkıyor, polisin bir yeri çiziliyor, tırnakla çiziliyor. Eylemci perişan olmuş vaziyette, yerlerde sürükleniyor. Polisin yaptığı aşırı güç kullanımı suç olarak nitelendirilmiyor, ama o çizikten alınan doktor raporuyla mahkûmiyet kararları tesis ediliyor.

Zaten burada dikkatinizi çekmeye çalıştığım konu oydu. Polisin o kullanmış olduğu aşırı güç, işlediği suçu örtbas etmek amacıyla direnme suçu iddiasında bulunuyor, şikâyetinde bulunuyor. Tutanağı tutan polisler veya jandarma tanık olarak dinleniyor, ona göre karar tesis ediliyor.

Son olarak yeni yaşadığımız bir olayı ben size aktarmak istiyorum. 2005 yılındaydı sanıyorum, Başbakanın İzmir'de yapmış olduğu bir ziyaret sırasında, Hilton Otelinden çıkarken

BÜLENT KAÇAR'IN KONUŞMASI

iki arkadaş, iki tane partili arkadaş gitmişler "*ekmeğime, toprağıma dokunma"* şeklinde "*Efemçukuru altın madenine izin verme*" gibi bir pankart açmak istemişler. Pankartı açamamışlar, çünkü 20 tane polis üzerlerine çullanmış, slogan atmışlar. O sırada polisin birisinin boynu çizilmiş, eylemcilerden birisinin tırnağıyla çizildiği iddiası var ve kolluk güçlerine direnmekten dava açıldı. Ciddi ciddi bilirkişi incelemesi yapıldı, orada eylemli bir direnme olmadığı tespit edilmesine rağmen mahkûmiyet kararı tesis edildi.

Dava bitiminde dayanamadım, Sayın Yargıç nasıl bir yaklaşım bu dedim. Kararınızı verdiniz, neye dayanarak karar verdiniz? Şimdi 20 tane polis çullanmış iki kişinin üzerine, slogan bile atamamışlar, pankartlarını açamamışlar, nasıl direnebilirler, yani direndikleri saptamasının bir mantığı var mı, neye dayanıyorsunuz? Dedi ki "...Yargıtay inşallah bozar...". Şimdi böyle bir sistemde yaşıyoruz, böyle bir düzende yaşıyoruz. İşte aslında o koruması istenilen düzen nasıl bir düzendir. Fevzi'nin dile getirdiği gibi Jandarma niye benim yanımda değil de çevre suçu işleyen şirketin yanında? Kolluk orada olursa ben de şirkete karşı müdahale ediyorum... Bu konuyu önümüzdeki süreç içinde çokça tartışmalıyız.

Teşekkür ederim.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Son soruyu pozitif bir ayrımcılık yapıp, kadın konuğumuza veriyorum. İsmail Hakkı teşekkür ediyoruz, çok teşekkür ediyoruz sana.

İSMAİL HAKKI ATAL'IN KONUŞMASI

Av. İSMAİL HAKKI ATAL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi)-Şimdi Tufanbeyli termik santraline yürütmeyi durdurma kararı aldık, fakat ilgili şirket gelmiş orada işte arazide geziyor dolaşıyor filan. Köylü gençler de gitmişler şirketin yetkililerin üzerine yürümüşler, biraz da itiş kakış olmuş, bunları zorla dışarıya çıkartmışlar. Biraz sonra muhtar aradı beni, ben de o sırada Adana'dayım. Avukat Bey dedi, jandarma bizim çocukları gözaltına aldı dedi. Ver bakalım dedim o jandarma komutanını bana. Tamam dedi, biraz sonra yanına geçiyorum dedi. Gittim, yani tekrar telefonlaştık. Dedim

İSMAİL HAKKI ATAL'IN KONUŞMASI

komutan, sen kimin yanındasın? Bunlar saldırmışlar. Kardeşim dedim, orada bizim yürütmeyi durdurma kararımız var, şu anda bu adamlar orada hiçbir şekilde, hiçbir iş yapamazlar. Sahayı geziyorlar. Gezemezler dedim, bunlar herhangi bir mesleki faaliyet yürütemezler, çünkü yürütmeyi durdurma kararı var.

Aynen şunu söyledim telefonda: Sen dedim, eşkıyaya karşı halkı koruyacağına, halka karşı eşkıyayı koruyorsun dedim. Yarın gidiyorum il jandarma alay komutanına senin hakkında şikâyet dilekçesi veriyorum dedim. Ondan sonra 5 dakika sonra telefon geldi, çocukların hepsini serbest bırakmışlar. Ama ne oldu? Biraz sonra belki termik santral sunumunda da anlatacağız. Tufanbeyli termik santrali, yani gittik orada mitingler yaptık, şey yaptık, halk karşıydı filan. Ondan sonra geçen Arif'ten bir dava dilekçesi örneği istedim, çünkü lisans iptali davamızın yürütmeyi durdurma kararı uygulanmadı, acele kamulaştırmanın iptali davası örnek dilekçe istedim. Sağ olsun Efemçukuru davasının dilekçesini gönderdi. Acele kamulaştırmanın iptali davasında, oradan 5-6 tane köylü vatandaş bulmaya çalıştım, bulamadım. Çünkü şirket şu anda mevcut araziye yaklaşık 10 kat, 20 kat fazla tutarda para veriyor ve şu anda köylü susmuş durumda.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Çok teşekkür ediyorum. Buyurun.

FATMA KALSEN'İN KONUŞMASI

Av. FATMA KALSEN (Tunceli Baro Başkanı)- Ben tüm katılımcıları saygıyla selamlıyorum. Gerçekten de yapılan bu toplantıyla çok güncel ve hayati bir mesele olan doğanın korunması, çevrenin korunması ve bundan kaynaklı olarak tüm Türkiye'de yaşanılan ve son zamanlarda özellikle de kamuoyunun gündeminde çok da sıkça yer almaya başlayan, ama bir yandan da çevre bilincinin artmasıyla birlikte gelişen birtakım olaylara tanık oluyoruz.

Ben kendi bulunduğum bölgeye dair pratiklerden ve birkaç olaydan bahsetmek istiyorum. Şimdi Tunceli bilenler bilir, dağlık bir bölgedir ve aynı zamanda doğal güzellikleriyle de tanınan bir yer. Bizim bölgede toplamda üç-dört vadi var ve

bu vadi dışında zaten yerleşim alanlarının sınırlı olduğu bir bölge. Bu her üç vadi ve Munzur Suyu üzerinde yapımı planlanan onlarca baraj projesi var. Bu projelerden üç enerji santrali şu an elektrik üretiyor, geriye kalan projeler ise henüz hazırlık aşamasında ve bir an önce de idare tarafından açıkçası sürecini tamamlanıp hayata geçirilmesi planlanan projeler.

Bahsettiği HES ve baraj projelerine ilişkin tabiî ki biz hukukçular, baro ve avukat arkadaşlarımız dava açıp, bir yandan mücadelemizi sürdürüyoruz, fakat son olarak Peri Vadisi üzerinde yapımı planlanan Pembelik Barajı ve HES projesi var. Bu projeye ilişkin açılan üç ayrı dava var. Birincisi acele kamulaştırma yoluyla yapılan kamulaştırmaların işlemlerinin iptaline ilişkin. Bu davada Danıştay yürütmeyi durdurma kararı verdi yaklaşık 1,5 ay önce. Karar ilgili taraflara tebliğ edildi. Buna rağmen idare tarafından bir yandan çalışmalar yapılmaya devam ediliyor, yani yargı kararına rağmen.

Hal böyle olunca orada kendi yaşam alanlarını korumaya çalışan köylülerin bu noktada tabiî ki bir direnişleri söz konusu oldu ve halen de o direniş devam ediyor. Ben şuraya gelmek istiyorum: Benden önce konuşan meslektaşlarım da gerçekten de bana göre çok önemli bir konuyu tartışmaya açtılar, meşru müdafaa ve direnme hakkı üzerine. Biz bir yandan diyoruz hani hukuk içerisinde kalalım, her şey yasal mevzuat çerçevesinde yürüsün, ama gerek bu davaların uzun bir sürece yayılması ve bundan kaynaklı, bir yandan da şirketin çalışmalarını duraksamadan devam ettirmesi, bir yerde o alanda belirli bir sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet veriyor.

O insanların şu an elinde tek olanakları, tek çareleri var direnmek, fiili olarak direnmek. Yani aslında bunu tabi o çalışmaları yürüten şirketin araçlarına ya da işte oradaki mekânlarına zarar vermek şeklinde değil, ama bir yandan gerçekten de hem biraz önce de meslektaşlarım, özellikle Yakup Bey ifade etti. İdari yargı kararının gereğini yerine getirmeyen ilgililer hakkında suç duyurusunda, yani yüzlerce suç duyurusunun yapılmasına rağmen, adli makamların bu noktada gösterdiği duyarsızlık diyebilirim ben ancak. O duyarsızlık neticede ya da işte ilgili

kaymakamlık, valilik ya da oradaki yetkililere bu durumun izah edilmesine rağmen çok şey bir tavır sergileniyor, yani duyarsız bir tavır sergileniyor. Anlayış şu: Öyle veya böyle bu barajlar yapılacak, siz boşuna burada direniyorsunuz, boşu boşuna işte zamanınızı harcıyorsunuz, ne olursa olsun bu barajlar yapılacak.

Şimdi hal böyle olunca yani oradaki hem köylülerin ya da işte bir bütün olarak, yani çünkü dediğim gibi sadece orada bir Peri Vadisi üzerinde yapılan bir baraj yok, ta şehir merkezine kadar uzanan bir baraj alanı var. Neredeyse belediye binasına kadar uzanan büyük ölçekte bir baraj gölünden bahsediyoruz. Yani burada insanların gerçekten de yaşam hakları çok ciddi şekilde ihlal edilmiş durumda. Öbür yandan dediğim gibi diğer bu projelerden kaynaklı sorunlar ortada.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Özür diliyorum Sayın Başkan, eğer soru yoksa bu başlıkta öğleden sonra tebliğ sunumlarından sonra bir forumumuz olacak, katkılarınızı orada da bekliyoruz. Çok geciktik, yemeğe geçsek affınıza sığınıyoruz.

Av. FATMA KALSEN (Tunceli Baro Başkanı)- Rica ederim. Benim demek istediğim meşru müdafaa ve direnme hakkının tüm meslektaşlarımız tarafından ön plana alınarak, bunun yargısal kararlarla da desteklenerek biraz daha bu kavramın önemi hakkında gerekli duyarlılığın sağlanması noktasında bir tespitim olacak teşekkür ediyorum.

Av. BÜLENT KAÇAR (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ediyoruz. Oturumumuz sona erdi, çok teşekkür ediyoruz sizlere, katılımcılara.

SUNUCU- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Ilgın Özkaya, Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyemiz Sayın Avukat Bülent Kaçar'a ve İzmir Barosu Avukatlarımızdan Sayın Av. Arif Ali Cangı'ya plaket takdimini gerçekleştirmek üzere Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcımız Talay Şenol'u takdim ediyoruz.

(Plâketler verildi)

II. Gün
Üçüncü Oturum

Bölge Atölye Çalışmalarının Tebliğlerinin Sunumu

Oturum Başkanı

Av. Dr. Mehmet Bülent TOKUÇOĞLU

Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi

Aydın Barosu

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Arkadaşlar programımıza göre üçüncü oturum Bölge Atölyeleri çalışmalarının tebliğlerinin" sunuyla ilgili, oturumu açıyorum. Bu arada CHP Artvin Milletvekili Av. Uğur Bayraktutan'da aramızda, kendilerine hoş geldin diyoruz, katılımlarından dolayı da teşekkür ediyoruz. (Alkışlar)

Biliyorsunuz 5 Haziran Dünya Çevre Günüyle ilgili olarak Türkiye Barolar Birliğinin Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu tarafından, Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı düzenlenmişti. Bununla ilgili 6 konu başlığı seçti komisyonumuz ve şimdi sıra o komisyonun bölgelerde yaptığı, atölyelerde yaptığı çalışmaların tebliğlerinin sunumuna geldi. Daha bilimsel bir çalışma olması hedefiyle, konular komisyonda şu şekilde paylaştırılmıştı:

İmar ve kentsel yapılaşma, afet, planlama, kentin ve kırın imarı yönetimi; çevresel etki değerlendirme; HES ve su hakkı; İklim değişikliği, termik santraller, Nükleer santraller; GDO, tarımda kimyasallar tarımda şirketleşme ve gıda egemenliği; maden, orman ve kırsal çevre.

Şimdi bu çerçevede bizim programımızı da düşünerek ve tartışmayı da düşünerek, konuşmalarda tebliğler uzun, özet

isteyeceğiz arkadaşlardan. Çünkü bu tebliğler daha sonra kitap halinde Barolar Birliği tarafından yayına sunulacak ve arkadaşlarımıza da kitap halinde aktarılacak. Dolayısıyla biz zamanlamamızı da bu anlamda iyi yaparsak, arkadaşlarımızla beraber, tebliğ sunacak arkadaşlarımızın da özet halinde yapmalarını rica ederek başlayacağız.

İki gündür yaptığımız çalışmalarda görülen şu ki: Doğa ve çevreyle ilgili yapılan düzenlemelerde yaşadığımız bir öğretilmiş çaresizliği görüyoruz burada. Biliyorsunuz o öğretilmiş çaresizlik içerisinde bırakılmak istenen hukukçular olarak da, en yoğun olan çevre alanının yağması söz konusu. Biz burada tüm baroların yaptığı atölye çalışmalarında, birazdan görüleceği tebliğler üzerinde her konuda yalnız olmadığımızı bize hatırlatan böyle birlikteliklere de ihtiyacımız olduğunu anlamış bulunuyoruz.

Dolayısıyla Barolar Birliğimizin bu tür çalışmalarını sürdürmesini ve devamlılığının olmasından yanayız. Çünkü iktidar daha evvel de anlatıldı, tekrardan kaçınmak konumuyla, koruma diyor, ama korumuyor biliyorsunuz. Kalkınma diyor, yine doğayı sermayeye peşkeş çekiyor. Sürdürülebilir kalkınma diyor, yine sürdürülebilir bir talan içerisinde ve kirleten öder diye Çevre Kanununda konulan en temel ilke, parası olanın kirletmesi ve ödemesi bunun karşılığında öngörülüyor. Yasalar kirletenler lehine maalesef düzenleniyor ve biz de bunlara seyirci bırakılmak isteniyoruz.

En son kentsel dönüşüm adı altında yeni çıkarttıkları bu Afet Yasasıyla da kentler yağma ve talan düzenine sokulmaya çalışılıyor. Mevcut iktidar zamanında herhalde kendilerini kapının dışında, boynu bükük, el pençe bırakılmış hissetmenin ezikliğiyle olsa gerek, tarihten, İstanbul'dan ve tüm diğer kentlerimizden intikam alıyor diye düşünüyorum artık ben. İmar Yasalarıyla bu yüzden oynuyorlar, sit alanlarını kaldırıyorlar. Asıl mesele belki de geçmişte şikâyetçi oldukları tüm kurumları kaldırmak, yerine o kurumların sahip oldukları baskı olanaklarını kendileri için kullanma pragmatizmi içerisindeler.

Geçenlerde, iki gün önce Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu tasarısının sit alanlarının yeniden düzenlenmesiyle ilgili 14. maddesi biliyorsunuz çevre komisyonundan geçti. Bu tasarıya göre, önceden ilan edilen tüm koruma kararları kaldırılabilecek, böyle büyük bir tehlike ile karşı karşıyayız. Koruma alanlarının sınırları değiştirilebilecek ve kısmen veya tamamen farklı bir statüye alınabilecek. Buna da kendileri yeniden değerlendirme adını vermekteler.

Her türlü çevre talanı karşısında kısmen koruma sağlayan bu sit alanı uygulamalarının kaldırılması gerçekten doğanın yağması ve talanı anlamında büyük bir tehlike. Her türlü taşınmazın yine kamulaştırılmasına olanak sağlıyor bu değişiklik ve biyoçeşitliliğin ticarileşmesinin de önünü açıyor. Ayrıca tüm yetkiler iki Bakanlığa paylaştırılıyor bu konuyla ilgili. Çevre ve Şehircilik Bakanlığıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığına yetkiler devrediliyor. Doğa varlıklarının şirketlerce yağmasının da bu anlamda önündeki engeller kaldırılıyor.

Tasarı yine kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını da aslında engelliyor. Milli park ve birinci derece sit alanlarının da kullanıma açılması söz konusu olacak. Yani bütün kazanılmış hakların, çevreyle ilgili kazanılmış hakların yok edilmesi ile karşı karşıyayız. Bu süreç yeni kurullar oluşturuluncaya kadar ve göreve başlayıncaya kadar kuralsızlığın egemen olacağı bir dönemi başlatacak. Yine bu sürenin de yeni yönetmeliklerin hazırlanması ve yeni kurulların görevlerine başlaması, en az 3 yıl süreceği tahmin ediliyor. Bu arada büyük bir yağma ve talanla karşı karşıya kalacağımız ve bu anlamda da hukukçulara gerçekten, daha önceki oturumlarda da anlatıldığı üzere yeniden hukuk yaratmanın yolu belki açılacak ya da zorlanacağız bu konularda, ama çalışmalarımıza bu anlamda devam edeceğiz.

Yine Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu ikiye ayrılıyor. Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bırakıldı, sit alanlarını yeniden düzenleyecek bu kurullar ve 10 yıl içinde bu tür bir yağma yine söz konusu. Bizim tebliğlerde öngördüğümüz konulara ilişkin esas tehlikeyi de

bu konu oluşturuyor. Sit alanı olan bölgeler içerisinde sadece HES projelerine değil, taşocakları, maden aramaları, turizm yatırımlarıyla ilgili çalışmaların da önü açılıyor. Dolayısıyla hukukla ilgili kendilerinin önünde olan engeller bu şekliyle kaldırılmış olacak. Korunması gereken doğa da bu şekliyle yağmaya açılıyor.

Sit alanları oluşturulana kadar doğada dönüşümü mümkün olmayacak tahribatlar yaşanıyor. Biz bu anlamda anlatılan, hakkını kullanan insana ceza verilemez ve doğayı korumak için sivil denetçilik, gerekirse sivil itaatsizliği de kullanıp direnme hakkımızı kullanmamız gerektiğini anlamış bulunuyoruz. Yaşamı savunmak, biz yaşam savunucuları ve savunma mesleğinin gereği avukatların da görevi haline döndü.

Bu anlamda ilk sunumunu yapmak üzere "*İmar ve kentsel yapılaşma, afet, planlama, kendin ve kırın imar yönetimi*"yle ilgili tebliğini sunmak üzere Av. Bülent Kaçar arkadaşımızı davet ediyorum.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

İMAR VE KENTSEL DÖNÜŞÜM, AFET, PLANLAMA, KENTİN VE KIRIN İMARI YÖNETİMİ

İSTANBUL BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR

Av. Ali Yaşar ÖZKAN (İstanbul Barosu)

Av. Bülent KAÇAR (Edirne Barosu)

ÇEVRE VE KENT HUKUKU YÖNÜNDEN İMAR VE KENTSEL DÖNÜŞÜM, AFET, PLANLAMA, KENTİN VE KIRIN İMARI YÖNETİMİ

İnsanın mutluluğu bedensel ve ruhsal sağlığının korunması Anayasanın 5. maddesi gereği maddi manevi kişiliğinin gelişiminin önündeki engellerin devlet tarafından kaldırılması ve güvenlik esenlik ve sağlık içinde yaşamasına ve toplumda kendisini gerçekleştirmesine bağlıdır. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı ancak "üçüncü kuşak" haklar arasında anılmaktadır. Çevre-dizgenin kendi kendini yenilemesinde ve süregitmesinde temel öğe biyolojik zenginliktir.

İnsan yaşamı ve esenliği yalnızca ekolojik dengeyi destekleyen tür çeşitliğine değil, bunlara ek olarak insana özgü düşünsel, sanatsal zenginlik ve kültürel kalıtlara da bağlıdır. Doğal ve kültürel varlıkların korunmasını amaçlayan bir dizi uluslararası düzenlemenin yürürlüğe konulması, böyle bir arayışın ürünüdür. Çevre ile ilgili yasal düzenlemelerde büyük bir sorun çevre gerçeğini tek bir yapı altında ve bütünlük içinde ele alan geniş kapsamlı anlaşılır ve kolay uygulanır bir düzenlemenin bulunmamasıdır. Kamu çevre denetçilerinin ölçülebilir ve denetlenebilir bir yapısı olmaması imar ve afet açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

1972 yılında Stockholm'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı' ile. "*İnsanın; özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içindeki bir çevrede yaşamak, temel hakkıdır. İnsanın, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır. Bu bakımdan; kayıtsızlık, ırk ayrımı, ayrımcılık, sömürgecilik veya diğer biçimlerde ortaya çıkan baskı, yabancı egemenliğini destekleyen, sürekli kılan politikalar mahkum edilmiştir ve terk edilmelidir.*" deniliyordu. "*…özenli planlama ve yönetim ile dünyanın doğal kaynaklarının, hava, su, toprak, flora ve fauna*" ile birlikte, doğal ekosistemlerin korunmaları öngörülüyordu.

İlk kez insanın "*onurlu bir çevrede yaşama hakkı*" 1982 Dünya Doğa Şartı, 1992 Rio Dünya Zirvesi, on yıl sonraki 2002 Johannesburg Zirvesi, insanlığın ortak varlıklarının korunup geliştirilmesi konusundaki yeni ilkelerin saptandığı girişimler oldu.

Barınma hakkı, konutuna ve özel yaşamına saygı gösterilmesini isteme hakları, eğitim ve öğrenim olanakları, malvarlığı hakları ile bütünleşen tüm yaşamsal işlevler, bu çerçeve içinde gerçekleştirilecektir. **Böylesine bir bütünlüğü ayakta tutacak en önemli ölçütler, orantılılık, denge, kamu yararı ve demokratik bir toplumun gerekleri ilkeleri çevresinde odaklanmaktadır**. 1 Haziran 1992'de Rio De Janerio'da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ardından benimsenen "Rio Çevre Kalkınma Bildirgesi"nin 10. ilkesi, Avrupa Konseyi'ni ve AİHM' ni de etkilemiştir. "*Çevre konuları, duyarlı bireylerin belirli düzeydeki katılımları ile en iyi biçimde ele alınabilir. Ulusal düzeyde, her birey kamu otoritelerindeki çevreyle ilgili bilgilere (tehlikeli maddelere ve faaliyetlere ilişkin bilgiler de içinde olmak üzere) ulaşılacak ve karar verme sürecine katılma olanağına sahip olacaktır. Devletler, bilgileri tüm kişilerin ulaşabilecekleri duruma getirerek kamu duyarlılığını ve katılımını kolaylaştıracak ve destekleyeceklerdir. İvedi çözüm ve yeni düzenlemelerle birlikte, adli ve idari uygulamalar etkin bir biçimde sağlanacaktır.*"

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi de 27 Haziran 2003 te, 2003/1614 sayılı "*Çevre ve İnsan Hakları Öneri Kararı*"nı kabul

etmiştir. "…çevresel korunma gereksinimini gözeterek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2,3,8. ve Ek Protokolün 1. maddesine uygun olarak, devletler, kişilerin özel mülkiyetinin, fiziksel bütünlüğünün, özel ve aile yaşamının, sağlığının ve hayatının uygun şekilde korunmasını sağlamalıdır; ulusal yasalarda, özellikle anayasal düzeyde devletlerin çevreyi korumaya yönelik nesnel yükümlülüklerini içeren, benimsenebilir, yaşanabilir, sağlıklı çevre, bir insan hakkı olarak tanınmalıdır; bilgiye ulaşım için bireysel olarak yargı sürecine erişim ve Aarhus Sözleşmesi'nde ortaya konulduğu gibi, çevre konularında halkın yargıya ulaşma ve karar sürecine katılma olanakları korunmalıdır." (AHİS GÖRE ÇEVRE VE İNSAN GÜNEY DİNÇ 2008 VEDAT KİTAPÇILIK)

ÇEVRE VE KENT HUKUKU AÇISINDAN ÖNEMLİ HUSUSLAR VE SİVİL TOPLUM VE İLGİLİLERİN DEĞERLENDİRMELERİ

1) Halen İstanbul'un yıllardır biriken **trafik sorunu** devam etmekte ve kişilerin ruh ve beden sağlığını olumsuz etkilemektedir.

2) Sağlıklı beden gelişiminin temeli olan Anayasanın 56 . maddesi gereği " Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." Hükmüne göre maalesef yeterince **bisiklet yolları** bulunmamaktadır. Aslında bisiklet yolları ve Paris yada Moskova gibi kentlerdeki metro türünden yapılanmaların eksikliği maalesef bırakın sağlıklı insanları engelli yaşlı ve çocukların güven içinde kentlerde hayatlarını sürdürmeleri için yeterli değildir. Bu durum başlı başına sağlıklı bir çevrede yaşam hakkının ihlalidir.

3) Bu gün özellikle yerleşim yerleri içindeki otoban yolların çevresinde ses düzeylerinin yüksekliğinin oluşturduğu **gürültü kirliliği** ile ilgili yapılan neredeyse hiçbir çalışma olmadığını görebiliriz. Kentleşme, endüstrileşme, teknolojik gelişmeler

giderek daha gürültülü yaşam biçimlerini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde gürültü bir çevre ve sağlık sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

4) Çevre ve kentin **temiz havaya** sahip olmasının temel koşulu olan yaşam kalitesini yüksek tutan Orman alanlarını 2- b gibi orman yasasına getirilen bir hükümle orman alanı dışına çıkarma şeklinde tarif edilebilecek bir uygulama ile ve Tapu Yasasında getirilen değişikliklerle özel mülkiyete konu olma durumu bulunmakta bu da orman alanlarına girişilen yeni tecavüzleri ve işgalleri özendirmektedir. Esasen 2-B uygulaması derhal kaldırılmalı tahliyesi mümkün olan orman olarak yeniden düzenlenebilecek alanlar ormana dönüştürülmeli ve kesin olarak orman alanlarını daraltan uygulamadan vazgeçilmelidir.

"Kamuoyunda "2B yasası" olarak anılan düzenleme sonunda 6292 Sayılı "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun" adıyla çıkarıldı ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı ve 26 Nisan'da da Resmi Gazete'de yayımlandı. Böylece, Anayasaya aykırı bir hukuksal düzenleme daha gerçekleştirildi. Yasa, Anayasanın 170. maddesine ve Anayasa Mahkemesi'nin kararına açıkça aykırıdır. Yasanın özellikle 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2. maddesinin "A" bendi ile ilgili düzenlemeleriyle;

i- 21,2 milyon olduğu öne sürülen tüm "orman" sayılan arazilerin "orman olarak muhafaza edilmesinde yarar görülmediği" gerekçesiyle yerleşime açılabilmesi alabildiğine kolaylaştırılmış;

ii- Bu "kolaylıktan" yararlanabileceklerin sayısı Anayasada öngörülenin yaklaşık üç katına çıkarılmıştır. Ek olarak; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın her türlü keyfi uygulaması daha da artırılmıştır. Şimdi artık "2B"den çok daha yıkıcı sonuçları olabilecek "2A" serüveni başlıyor.

6292 Sayılı "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Sa-

*tışı Hakkında Kanun"la yap*ılan düzenlemeler, yalnızca "2B arazilerinin" Anayasanın 170. maddesinde sözü edilen amaçlarla "değerlendirmemekte", aksine bu maddedeki kurallara aykırı amaçlarla ve herkese satışını öngörmektedir. Öte yanda, 6292 sayılı yasayla siyasal iktidara yalnızca "2B arazilerinin" satılması değil, "orman" sayılan 21,2 milyon hektarı da dileğince değerlendirebilme olanağı sağlamıştır."

Bir Anayasa'ya Aykırılık Daha Yasalaştı .(Yücel ÇAĞLAR) Ekoloji Kolektifi (*www.ekolojistler.org)*

Hava kirliliği, su kirliliğinde de görüleceği gibi ulusal sınır tanımamakta, kirlilik kolayca yayılabilmektedir. Bu nedenle, hava kirliliğinin önlenmesi, denetlenmesi uluslararası işbirliğini gerekli kılmaktadır. İnsanlığın varoluşundan beri ormanlara ve elde edilen çeşitli ürünlere ve hizmetlere sürekli gereksinme duyulmuştur. **Ormanlar varoluşlarıyla topluma temiz hava, çevre sağlığı, görsel zenginlik, toprağı koruma, iklimi iyileştirme ve su rejimini düzenleme gibi hizmetleri aracısız olarak sunmaktadırlar**.

5) Doğal su kaynaklarının, akarsuların, **ormanların, deniz ve su kaynaklarının hızla kirlenmesi** ve su kaynaklarının kuruması ile oluşan çevre zararlarının oluşumuna neden olan sanayi işletmelerinin çevreye verdikleri zararların önlenmesi için atıklarının kontrolü hakkındaki etkin idari tedbirlerin titizlikle uygulanması gereklidir. Trakya bölgesine geçmişte hayat veren Ergene nehrinin bugün deşarj kanalı haline gelmiş olduğu gerçeğinden hareketle sermayenin doğal varlıklarımıza ve yaşam hakkımıza yönelen kirletici faaliyetlerine etkin idari tedbirlerin ve yasal cezaların eksiksiz uygulanmasının ne kadar önemli olduğu tartışmasızdır. Siyasi iktidar ve yerel yönetimlerce Kent ve Kırın İmar Yönetimi sadece sermayenin yatırım alanlarının planlanması ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması olarak benimsendiği günümüzde kentin ve kırın imar yönetiminde halkın katılımı ilkesinin ne kadar önemli olduğu açıkça görülmektedir.

6) Karadenize akan Avrupadan doğarak geçtiği ülkelerin bütün **sanayi atıklarının kontrolsüzce dökülerek toplanarak geldiği TUNA nehrindeki kirlenmenin** de ülkemizi önemli ölçüde etkilediği gerçeği karşısında boyutun uluslararası niteliğinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

7) Toprak kirliliği, genel bir tanımla, insan etkinlikleri sonucunda, toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır. **Toprak kirliliği, toprakta yanlış tarım teknikleri, hatalı sulama, yanlış ve fazla gübre ile tarımsal mücadele ilaçları kullanma, atık ve artıkları, zehirli ve tehlikeli maddeleri toprağa bırakma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yerli tohumlar için bitki bankası oluşturulmalıdır.** Yerelde ve kırın yönetiminde mutlaka **yerel hayvancılık ve özellikle organik tarım ve hayvancılık özendirilmelidir.**

8) Çevre ve Kent Hukuku ihlalleri açısından özellikle **çevre ve kente karşı işlenen suçlar mutlaka kurulacak Çevre Suçları Savcılığı tarafından soruşturulmalı, kurulacak hukuk ve ceza ihtisas mahkemelerince yargılama yapılmalı** ve bu tür ihlallerde esasen müşteki yada davacı olanın esasen kendi çıkarından öte kamu yararı korunmakta olduğundan adli yardımdan faydalandırılmalı hiçbir yargılama harç ve ücreti alınmamalıdır. Kendisine giderleri devletçe karşılanacak avukat tayin edilmelidir. Çünkü çevre ve kent suçları tüketici haklarından daha önemsiz değillerdir. Burada davacı sadece kendisi için değil tüm doğa ve varlıklar için kamu yararına da davasını yürütmektedir.

9) Türk Ceza Kanunundaki çevreyi kirleten ve imar yasasına aykırı olarak inşaat yapanlar ve gözyuman yetkililer hakkında getirilen cezai hükümler isabetli olmakla birlikte yeterli olmadığı zira **seçim dönemlerinde hala bu suçların arttığı özellikle kaçak inşaatların hızla yükseldiği** bir gerçektir.Yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin il ve ilçe örgütlerinin yetki ve sorumlulukları arttırılmalıdır.

10) KENTSEL DÖNÜŞÜM : Mayıs 2012 tarihi itibariyle "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında

Kanun", TBMM Genel Kurulu`nda kabul edilerek yasalaşmıştır. Kamuoyuna yansıtıldığı gibi ülkemizin gerçek ihtiyacı olan **kentlerin afetlere karşı duyarlı içerikli planlanmasını, denetimsiz ve mühendislik hizmeti almamış yapılaşmanın engellenmesini sağlama gayesi ile yapılmış ise de özellikle mevcut uygulamalara göre çeşitli riskleri bünyesinde barındırmakta sağlıklı kent ve çevrede yaşama hakkını zedeleme ihtimali bulunmaktadır.**

Yasa ile birlikte, kamunun elinde kalan son araziler, orman, tarım, mera, kıyı ve koruma alanlarının ortadan kalkması ihtimali bulunmaktadır. Yasada şehirlerimizin son derece önemli bir sorunu olan "afet"e yönelik açık ve net bir düzenleme yer almaz iken; keyfi uygulamaların önünü açan, insanların hak arama yönündeki hukuki kanallarını zorlaştıran ve bir kısmını ortadan kaldıran hükümler de bulunmaktadır. Hazırlanan yasa sürecinde özellikle meslek odalarının görüşünün alınmaması ve değerlendirilmemesi yerinde olmamıştır.

Plan yapma ve uygulama süreçlerinin birlikteliği ve buna uygun olarak kademelendirilmesi ilkesine aykırı olarak çeşitli yasal düzenlemelerle, planlama yetkileri birbiriyle bağı olmayan farklı kurumlara verilmiştir. **Yerel yönetim ile merkezi yönetim arasındaki yetki karmaşası planlama ve kentin kırın imar yönetiminde en önemli sorun teşkil etmektedir**.

"Ülkemizde kısa vadede en büyük rant ve buna paralel olarak politik çıkar ; özellikle doğal alanlarda arazinin arsaya dönüştürülmesi ve sonra imar planı uygulamaları ile elde edilen arsa ve yapılaşma rantının bölüşümünden kaynaklanmaktadır. İşte bu nedenle evvelce yalnızca DPT, Bayındırlık Bakanlığı ve belediyelerde olan merkezi ve yerel yönetim planlaması yaklaşık 10 kuruluş arasında dağıtılmış ve bu *ortamdan yararlanılarak plansız ve hukuksuz girişimler artmıştır.Bu defa TOKİ ve Tapu Kadastroyu bünyesine alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, KHK'ler ile tepeden inme plan, proje ve hatta inşaat ruhsatı/yapı kullanma izin belgesi verme yetkileri ile donatılarak büyük inşaat projelerinin daha çabuk ve engelsiz yürütülmesi sağlanmıştır. Böylece arap emirlerine, uluslar arası inşaat firmalarına, HES ve nükleer*

BÜLENT KAÇAR'IN TEBLİĞİ

*enerji pazarlamacılarına, masa başında söz verilen ancak DOĞA KORUMA ve PLANLAMA HUKUKU engeline takılan büyük projelerin önü açılacaktır".**648 Sayılı KHK : Dikensiz Gül Bahçesi Operasyonu (Av.Noyan Özkan www.ekolojistler.org)***

"...Amaçlanan gerçekten afet riskinin azaltılması ise, bütüncül bir yaklaşım gerekir. Afet öncesi ve sonrasına dair oluşturulmuş stratejiler, belirlenen sıra ve amaç dâhilinde uygulanmalıdır. Bir süreç yönetimi olarak afet yönetimi, belli bir sistematik içinde yapılmalıdır. Aksi takdirde, geniş ölçekli, geri dönüşü mümkün olmayan ve sosyo-ekonomik, psikolojik biçimleriyle farklı ve etki alanı itibariyle deprem coğrafyasındaki Türkiye'nin tamamını kapsamına alacak müdahale biçimlerinin daha ciddi sorunlara yol açması ve hatta bu haliyle yeni afet riskleri doğurması kaçınılmaz olacaktır...Önemli yanılgılardan birisi, 'durumun aciliyeti'ne binaen afet riskinin azaltılmasında yapılması gerekenler konusunda uluslararası düzeyde sürdürülen tartışma ve deneyimlere sırt çevrilmesidir. Bu deneyimlerin gerektirdiği köklü değişiklikler ve kapsamlı toplumsal, idari, mali ve hukuki dönüşümün zorluğu bahane edilerek, böylesine bir değişiklik ve dönüşümün gerçekçi olmadığının ima ediliyor ve görmezden geliniyor olması büyük bir politik hatadır. Oysaki asıl gerçekçi olmayan, 'doğru' adımlar atmak için kapsamlı düzenlemeler yapma zorunluluğunun göz ardı edilmesidir.

Planlama süreçlerinde politik hedefler belirlenmeye çalışılmış olsa da Türkiye'nin planlama ile yasa yapma arasındaki gerilimi afet yönetimi sürecinde de devam etmiştir. Büyük ve iddialı sözcüklerin kavramsal, idari, politik olarak unsurlarının inşa edilememiş olması, sonuçlarını afet ve kentleşme ile ilgili yasalarda da göstermiştir. Afet süreçlerini yönetmenin, parlamenter bürokrasi sınırları içinde görüldüğü bu otuz yıllık "afet planlaması" deneyimi, afet politikasının kurumsallaşmasını yaratamamıştır. Bu politikasız süreç nedeniyle, afet yönetimi planlamaya ve uygulamaya dönüşememiştir.

Planlamanın imar faaliyetine indirgenmesi afet politikasının oluşmamasına zemin hazırlamıştır. Özellikle kente göçü esas alan kalkınma politikası, gecekondulaşmayı ucuz emek gücünün temel girdisi sayan siyasalar, kentsel krizi "af yasalarıyla" öteleyen kliyentalizm afet yönetimi odaklı bir kır kent politikasını sürekli gündem dışı tutmayı becermiştir.

Türkiye'nin afet yönetimi politikasının gelişim, dönüşüm ve çöküşünü kalkınmaya odaklı kentsel gelişim dinamikleri içinde değerlendirmek gerekir. Bu eksende, hem devlet, hem de özel girişimler için, deprem riskine karşı önlem almak ve afet yönetimiyle ilgili idari, mali ve hukuki bir bütünlük içinde karar ve eylemler üretmek, ekonomik büyümenin sırtında kambur olarak görülmüştür. Afet yönetimini sermaye bir maliyet kalemi, kar oranları önünde bir engel olarak algılamıştır. Devlet ise afet yönetimi süreçlerinin çok paydaşlı inşası konusunda katıldığı Uluslararası anlaşmalara karşın, bu çok paydaşlı yönetimi ve afet yönetimine katılımı dahi bilindik merkeziyetçi devlet refleksini tehdit eden bir unsur; mali, idari ve hukuki bir yük olarak algılamıştır. Afet yönetim süreçlerini inşa eden erken kapitalistleşmiş ülkeler açısından, uzun vadeli büyüme stratejilerinin önemli bir risk giderme kalemi olarak ortaya çıkan afet yönetimi, geç kapitalistleşen Türkiye devleti ve sermayesi için kısa vadeli birikim rejiminin önünde her daim bir sorun olarak dikilmiştir."

Afet Yönetimi ve Politik Depremlerin Altında Kalmak (Yeliz Galioğlu*, Fevzi Özlüer*) Ekoloji Kolektifi

"16 Mayıs 2012 tarihi itibariyle yasalaşan "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun", kamuoyuna yansıtıldığı gibi ülkemizin gerçek ihtiyacı olan kentlerin afetlere karşı duyarlı sakınım içerikli planlanmasını, denetimsiz ve mühendislik hizmeti almamış yapılaşmanın engellenmesini sağlayacak bir düzenleme olmaktan uzaktır.

Yaklaşık 10 yıldır Türkiye'de, özellikle büyük kentlerin gündeminde olan "kentsel dönüşüm"; "afet ve deprem riski" adı altında meşrulaştırılarak, son derece anti-demokratik, merkeziyetçi, bilimsel temelden yoksun, Anayasa ve uluslararası sözleşmelere açıkça aykırı bir yasa ile uygulamaya konulmuştur. Toplumun ilgili kesimlerinin görüşü ve onayı dahi alınmadan Meclis'ten geçirilen bu yasa toplumsal meşruiyete sahip değildir. Bu yasanın yapılması sürecinde, toplumsal adalet ve kamu vicdanı göz ardı edilirken, insanlar özellikle deprem gerçeği ile korkutulmaktadır.

Karşımızdaki yasa artık bir yol ayrımıdır. Ülkemizde kentleşme konusunda izlenen "ikiyüzlü" politikalar, bir yandan riskli yapı ilan

edilen yapıların yıkıldığı, diğer yandan yeni riskli yapıların üretiminin sürdüğü, afet riski gerekçe gösterilerek tüm kentlerimizin bir getirim aktarım alanı haline dönüştürüldüğü bir gerçekliğe doğru yol almaktadır. Ortak kullanıcısı olduğumuz şehirlerimizde bizlere "insanca yaşama hakkı" tanımayacak boyutlarda, özellikle inşaat sektörünün gelişmesini amaç edinerek hazırlanan bu yasa ve uygulamalarının meşruiyeti yoktur. Bugüne kadar afet ve kentsel dönüşüm konusunda yapılmış olan bütün bilimsel çalışmalar, depremle ilgili alınması gereken gerçek tedbirler ve ilgili alanlarda yaşayan nüfusların talepleri rant hırsı ve açgözlülükle göz ardı edilmiştir. Yasa ile birlikte, kamunun elinde kalan son araziler, orman, tarım, mera, kıyı ve koruma alanlarının dahi elden çıkarılması söz konusudur. Çıkarılan yasada şehirlerimizin son derece önemli bir sorunu olan "afet"e yönelik neredeyse hiçbir şey yer almaz iken; keyfi uygulamaların önünü açan, insanların hak arama yönündeki hukuki kanallarını tamamen ortadan kaldıran birtakım hükümler de yer almıştır.

Bugüne kadar "kentsel dönüşüm" adı altında yapılan tüm uygulamalar; Dikmen'de, Sulukule'de, Ayazma'da, Tarlabaşı'nda… ve daha birçok yerde, bölge halkının yıllardır yaşadıkları yerlerden zorla tahliye edilmelerine, işlerini kaybetmelerine, borçlandırılmalarına, sosyal, ekonomik ve kültürel hak ihlallerine maruz kalmalarına ve insan hakları mağduriyetlerine yol açarak, yıllarca kurdukları ilişkilerinin yok olmasına yol açmıştır. Boşaltılan tüm bu yerlerin rantı, lüks konut ve alışveriş merkezleri yapılarak; inşaat şirketleri, yerel ve merkezi idareler tarafından paylaşılmıştır. Diğer taraftan, bugün afet riski adına seferberlik ilan edilen yasayı çıkarmadan önce deprem adı altında yıllarca toplanan vergilerin duble yollara harcandığı görülmüştür. İşin özüne gelinirse bugüne kadar görülen "kentsel dönüşüm" projelerinin toplumun çok küçük bir kısmının aşırı derecede zenginleşmesine yol açarken toplumun büyük çoğunluğunun yoksullaşmasına, evsizleşmesine, kent çeperlerine sürgün edilmesine neden olduğu gözlemlenmektedir.

Yasa ile planlama kararlarına yönelik "özel" standart belirleme yetkisi, sosyal ve teknik altyapı standartlarının düşürülmesinin önünü açan, yenilenen alanların yaşanabilir alanlar olmaktan uzaklaşmasına neden olabilecek bir düzenlemedir. Ayrıca kentsel, arkeolojik

ve tarihi sit alanlarında yapılacak tespitlerde hangi bilimsel kriterler çerçevesinde değerlendirme yapılacağı ile ilgili açıklayıcı ifadelerin yer almadığı bu tasarı; kültürel ve tarihi varlıkların korunmasını amaçlayan bütün kanun, yönetmelik, ilke kararları ile çelişmektedir. Tasarı, yeraltı ve yerüstü kültür varlıklarını göz ardı etmekte, sahip olunan kültürel birikimin yok olmasına yardımcı olmaktadır. Yeterli tanımlamalar yapılmadan; koruma kavramı ve korumacı yasalar devreden çıkarılarak hazırlanan bu tasarı, arkeolojik ve kültürel mirasın yitip gitmesine sebep olacaktır. Yine tasarıda öne çıkan deprem riski gerekçesiyle yapılacak yıkımlarla şehirlerin tarih içinde oluşan mekansal dokularının ortadan kaldırılması söz konusudur. TOKİ'nin yıkılan binaların yerine inşa edeceği tek tip ve kimliksiz apartmanları bu şehirlerin kimliklerini de tek tipleştirecektir.

"Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" ile birlikte, devletin üzerinde şekillenmesi gereken "toplumsal adalet ve eşitlik zemini" afete maruz kalmıştır. Anayasa`nın 56. maddesinde yer verilen "Konut Hakkı"nı göz ardı eden yasa, yerinde dönüşüm, kiracıların durumu, geçici barınma sorunu, kaynak temini, toplumsal adalet ve eşitliğe uygun finansman modelleri ve tüm paydaşların dâhil olduğu uygulama ortaklıklarının kurulmasına yönelik ülkemizin gerçek ihtiyacı olan yasal boşluğu doldurmaktan, bu anlamda kentlerin afetlere dirençli hale getirilmesi hedefinden oldukça uzaktır. "insanca, güvenilir, sağlıklı, kimlikli alanlarda barınma hakkı" nı savunmak , bu mücadelede rant hırsına karşı "yaşamdan, adaletten, dayanışmadan ve eşitlikten" yana olan herkesi bir arada durmak günümüzde çok büyük bir anlam taşımaktadır." ***(AFET RİSKİ ALTINDAKİ ALANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİ HAKKINDA KANUNA YÖNELİK SİVİL TOPLUM VE MESLEK ODALARINCA HAZIRLANAN DEKLERASYON)***

Özellikle plan değişiklikleri ile **plan bütünlüklerinin bozulması** ulaşım ve şehir sorununlarını daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Plansız yapılan alt-üst geçitler, tüneller kavşaklar trafiği daha da arttırmaktadır. Uygulamalar genelden özele bilimsel planlama yapılmadan hayata geçirildiğinden istikrar ve düzen bozulmaktadır. Bu nedenle yıllardır İstanbula düzenli bir toplu taşıma raylı sistem ve metro hattı kazandırılamamıştır.

BÜLENT KAÇAR'IN TEBLİĞİ

İstanbul 'un **otopark sorunu**, yasalar gereği harç ve ödemeler geçmiş dönemlerde alınmasına planlarda yer ayrılmasına rağmen; yapıların otopark için ayrılan katları konut veya işyeri olarak kullanılmakta ve yetkililer buna göz yummakta ve yerel yönetimlerde bu nedenle **yapılar nedeni ile almış oldukları harç ve bedellere rağmen vatandaşa ücretsiz otopark** üretmemektedir.

Plansız kentleşme, göçler, kaçak yapılaşma, denetimsizlik, risk-yasaklı alanlarda yapılaşmalar gibi başlıca imar faaliyetlerine yönelik sorunların yanı sıra risklere karşı önlem alınmaması, afete yönelik gerekli hazırlıkların yapılmaması, yeteri bütçe ve teknik donanımın sağlanmaması, toplumsal bilincin oluşmaması vb. birçok neden afet risklerini artırmaktadır.

1999 yılında yaşanan büyük Marmara depreminden sonra **deprem konusu** gündemden hiç düşmemiştir. Büyük acılara, kayıplara sahne olan bu "**doğa olayı" nın bir felakete dönüşmesinin nedeni ise yıllardan beri süregelen sorumsuzluk, vurdumduymazlık, tedbirsizlik, plansızlıktır.**

İstanbul'da su havzalarının giderek yapılaşmaya daha fazla açılması ile Planlamadan bağımsız bir gelişme gösteren ve buna bağlı olarak her geçen gün artan nüfus, bugün kentin en önemli sorunları arasındadır, havzalardaki bu denetimsiz ve yasadışı gelişmenin nedenleri imar afları, mevzuattaki boşluklar ve kurumlar arası yetki çatışması ve karmaşası, ulaşım kararları ve yatırımları, kaçak yapılaşma ve nüfus artışıdır. Nitekim, Elmalı, Ömerli ve Büyükçekmece havzalarını bir bıçak gibi kesen TEM otoyolunun işletmeye açılması su havzalarını büyük ölçüde tahrip etmiştir.Öte yandan Formula pisti nedeni ile İstanbul daki doğal hayatın bulunduğu alan bugün tamamen yapılaşmaya açılmış ve hemen yanındaki Ömerli Havzasını kirletme durumu ve ekolojik yapıya zarar verme durumu ortaya çıkmıştır.

İstanbul **tarihi silüeti** yapılan yeni gökdelenler sayesinde tehlikeye girmiştir. Haliç Metro Köprüsü'nün İstanbul'un tarihi siluetini etkilemeksizin inşa edilmesi mümkün değildir. **Y**üksek katlı binalardan da özellikle silüete zarar ver**ileceğin den kaçınılmalıdır.**

Kamulaştırılan yerlerdeki vatandaşlara başka yerde arsa verilmektedir. **Kentsel dönüşümün amacı o bölgede yaşayan halkın alışkanlıkları ve yaşadığı ortamı, sosyal şartları göz önüne alınarak yaşadıkları yerden koparmadan daha iyi barınma hakkı ve sosyal imkanlar sağlanması olmalıdır**.

Kentsel dönüşümün bilimsel sosyal ve plan bütünlüğü içinde çevresel duyarlılıklara saygılı doğal yaşama alanlarını koruyan insanların sosyal ilişkilerini zedelemeyecek bir şekilde yapılması durumunda gerçek bir dönüşümden bahsedilebilir. Yoksa yapıların yıkılıp yerine oraya yeniden yapılacak binalarla halkın bulunduğu sosyal alanlardan uzaklaşmasını ve **sosyal çevresini kaybetmesini sağlayan ve büyük şirketlerin daha çok kar etmesinden başka bir neticesi olmayan dönüşüm sosyal hukuk devleti anlamında bir kentsel dönüşüm değildir.**

Kültürel çevre, tümü insan eliyle üretilmiş olan çevredir. Kültürel çevrenin korunmasına yönelik toplumsal bilincin yeterince gelişmemiş olması, kentleşmenin hız kazanması ile kentsel arsa rantının çok yüksek düzeylere ulaşması, ekonominin yapısal nedenleri ile taşınmazların spekülasyon aracı olması, kültürel çevreyi korumak, onarmak için yeterli kaynak bulunmaması ile birleşince, kültürel çevreyi korumak oldukça güçleşmektedir. Korumaya aday çok sayıda yapı olması, zaman ve para açısından güçlük yaratmaktadır. **Deneyimsizlik, proje hataları, yapım hataları gibi teknik yetersizlikler de eklenince tarihsel çevrenin korunması güçleşmektedir**. Bunların dışında ekonomik, toplumsal, tüzel ve siyasal nedenlerle de korumayı kısa vadede gerçekleştirmeyecek ölçüde güçleştirmektedir.

Hazırlanma ve onama şekli açısından hukuka aykırı olan , temel kararları ve öngörüleriyle ciddi sakıncalar taşıyan, şehircilik ve planlama ilkelerine ve kamu yararına açıkça aykırı olan 1/100 000 ve bunlara bağlı olarak hazırlanan 1/25.000 Çevre Düzeni Planları, telafisi olanaksız sonuçlara yol açmadan, bir an önce iptal edilerek yürürlükten kaldırılmalıdır. Bölgelerimizin **kültürünü, tarihini ve geleceğini tehlikeye atmadan, ülke planlamasına uygun, gölleri, nehirleri, kıyıları, ormanları, tarım alanlarının korunmasını**

BÜLENT KAÇAR'IN TEBLİĞİ

içeren doğal ortamların sürdürülebilirliğini sağlayan, bilime ve planlama ilkelerine uygun, toplumsal mutabakata dayalı gerçek bir Çevre Düzeni Planı çalışmasının, şeffaf ve halkın katılımını sağlayan biçimlerde acilen başlatılması vazgeçilemez bir zorunluluktur.

Trakya'yı bir havza temelinde bütüncül olarak da değerlendirmeyen İstanbul'un sorunlarını çevre illere ve bölgeye ihraç etmeyi temel alan bir planlama anlayışı ile karşı karşıyayız. İstanbul'un sorunu; Türkiye'nin sorunudur. İstanbul'un sorunu, ulusal politikalarla çözülmelidir. İstanbul'un sorunlarını bölgeye ihraç suretiyle hafifletme politikası, içinden çıkılması çok daha zor sorunların kaynağı olacak ve Türkiye'nin eşsiz bölgelerinden biri olan Ergene Havzası' nın ekolojik dengesini bozacaktır. Nitekim planların yürürlüğe girmesiyle halkın itirazlarına rağmen Ergene Havzasında yeni sanayi tesisleri, ormanlık alanlarda ve Ergene su kaynaklarında taş ocakları, Muratlı'da termik santral, Çorlu'da Katı Atık Bertaraf Tesisleri, Angus Çiftlikleri hızla kurulmaya başlanmıştır.**Ergene nehrinde ve havzasında idarece etkin idari tedbirlerle önlenmeyen kirliliğin, yeraltı ve yerüstü sularını da kirlettiği gerçeğini dikkate aldığımızda, revizyon plan olduğunu iddia eden "YENİ PLAN"ın kirliliğin önlenmesini hedeflemediği, aksine havzayı ve sularımızı kirletici yeni yüklerin bölgeye taşınmasına, yerleşmesine olanaklar sağladığı görülmektedir.**

13) KOCAELİ DİLOVASI : İstanbul un hemen yanında Kocaeli'de , **sanayi nedeniyle hava kirliliği ve ağır kimyasallar sonucu halk sağlığında sorunlar yaşanmaktadır.** Dilovası'nda özellikle metal, kağıt ve kimya sanayinin yol açtığı **çevre kirliliğinin** yanında gürültü ve görüntü kirliliği de endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Dilovası›nın da içinde bulunduğu bölgede sanayileşme hızı gözönüne alındığında, ilgili önlemler ve yatırımlar yerine getirilmediği takdirde çevre ve yeraltı sularının kirliliği ile karşı karşıya kalınacaktır.Geçmiş yıllara ait veriler ve uyarılar yetkililer tarafından dikkate alınmadığı için bugün Dilovası'ndaki çevre kirliliği had safhaya ulaşmış olup çevre beldeleri de tehdit eder bir hal almıştır.

14) ERGENE NEHRİ KİRLİLİĞİ :Trakya bölgesinde alternatifsiz iç su kaynağı olan Ergene nehrine İstanbul'un desantralizasyonu politikalarıyla sayısı sürekli artan fabrikaların atıklarının, evsel ve kentsel atık suyun hiç arıtılmadan, doğrudan alıcı ortama boşaltılması yüzünden Ergene havzası ileri derecede kirlenmiştir.

Edirne İdare Mahkemesinin 1998 tarihli kararında;

"Ülkemizde kirlenmenin mevcut olduğu bölge ve sektörleri tespit ederek izlemek ve bu problemlerin çözümü için çalışmalar yapmak ; atıklar ile ekolojik dengeyi bozan , suda ve toprakta kalıcı özellik gösteren kirleticileri çevreye zarar vermeyecek şekilde bertarafını sağlamak için denetim yapmakla görevli davalı idarenin , 2872 sayılı Çevre Kanunu ve bu kanunun uyarınca çıkarılan Yönetmelik hükümlerinin uygulanması hususunda gerekli önlemleri zamanında ve etkin bir şekilde almamış olması neticesinde Tekirdağ , Kırklareli ve Edirne İl sınırları içerisinde kalan çok sayıdaki endüstriyel kuruluş atıklarını doğrudan ve dolaylı olarak Ergene Nehrine deşarj etmiş , davacının ekimini yaptığı çeltiğin en fazla ihtiyaç duyduğu suyun o bölgedeki alternatifsiz tek kaynağı olan Ergene Nehrinin oldukça kirli hale gelen suyu ile sulanması sonucu hasat edilemez veya az ürün alınabilir duruma düşmesi nedeniyle davacının uğramış olduğu zararı tazmin etmesi sosyal hukuk devleti ve hakkaniyet ilkesinin bir gereğidir." denmektedir.

15) **Yaşam ortamları, son yüzyıl içinde sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin baskısı altında biçimlenmektedir.** Kirlenme bir bakıma sanayileşmenin istenmeyen çocuğudur. Ekonomik büyüme ve tüketme isteğinin itici gücü sanayileşme ve sanayileşmenin harekete geçirdiği kentleşme , çevreye karşı sorumlu kaygı duymadığı için yaşam ortamlarını yalnızca bozmuş yok olma sürecine sokmuştur.

16) **Hızlı nüfus artışı kentleşme ve sanayileşme, toplu ısınma ve ulaşım sistemleri sonucunda atmosfere bırakılan kirleticiler, zaman içinde belli oranlara ulaşmakta ve havanın doğal yapısını değiştirmekte, yani havayı kirletmektedirler**. Hava içindeki zararlı maddelerin yoğunlaşması ile hava, insan ve insanın doğal ve yapay çevresi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya başlamaktadır**.**

BÜLENT KAÇAR'IN TEBLİĞİ

17) Meselenin önemi bilinmesine rağmen **çevre etki değerlendirmesi bakımından ülkemiz başarılı bir uygulama içinde olamamıştır.** Aksi takdirde çevre düşmanı sanayi kuruluşlarının özellikle çevre duyarlılığı yüksek tarımsal ve turizm alanlarına kurulmuş olmasını ekolojik açıdan ve hukuki açıdan izah etmek mümkün değildir..

18) Dünya doğal fiziki olayların yarattığı bir iklim dengesi içindedir. Dünyada Sera Etkisi yapıp dünyanın ısınması veya soğumasına sebep olabilecek olgular bu şekilde önlenmektedir. **İnsanlar tarafından yürütülen bazı faaliyetlerle birlikte doğanın korunmasını gaye edinmeyen imar ve yapılaşmalar dünyanın bu iklim dengesini bozmaktadır.**

19) Dünyamızın dörtte üçünü kaplayan deniz ve okyanuslar olmadan dünyamızda hayat mümkün değildir. **Marmara denizi başta olmak üzere denizlerdeki kirlenme acilen önlenmelidir.**

20) İnsanlar ve birçok canlı türünün beslenme kaynağı karada oluşmaktadır. Dünyanın çok az kısmı bu canlıların beslenmesi için kaynak olmaktadır. **Bu doğal kaynakların oluşumu binlerce yıl aldığı halde, bunların bir kaç yıl içinde yok olması mümkündür. Bugün erozyon ve kötü toprak kullanımı, plansız yapılaşma nedeniyle ülkemiz çölleşme tehdidi altındadır.**

21) **Daha fazla tüketme arzusu daha fazla yatırıma ve büyümeye, bu da daha fazla doğal varlığın yok olmasına plansız ve çevreye zararlı yapılaşmaya neden olmaktadır.**

22) Kamusal ve özel yatırım projelerinde çevre etmeninin hala hesaba katılmaması, kaynak yetersizliği, çevreden sorumlu kuruluşlar arasında eşgüdüm bulunmaması, elverişli bir izleme sisteminin kurulamamış olması, çevre kirliliği ölçümlerinin geliştirilmemiş olması, başarısızlık nedenleri arasında sayılabilir. Çevre sorunlarının kaynağında kentleşmenin düzensizliği ve çarpıklığı ile ekonomik sistemin niteliği yatmaktadır. Bu nedenle, çizilecek politikaların hedefi, bu çarpıklıkları

gidermek olmalıdır. Son olarak, nüfusun, ekonomik etkinliklerin ve hizmet kuruluşlarının belli yörelerde aşırı ölçülerde yığılması ve desantralizasyon politikaları çevre sorunlarını belli semtlerde, bazı kentlerde ve belli yörelerde göze daha çok çarpar duruma getirebilmektedir.(" ERTAŞ Şeref Prof Dr. Çevre Hukuku Ve Hayvan Hakları Hukuku" ileri yayınevi 2. Baskı 2012 İzmir)

24) BAZ İSTASYONLARI: İstanbul İl İnsan Hakları Kurulunun baz istasyonları konusundaki almış olduğu karar ve içeriğinin önemle uygulanması gereklidir. Zira bu karar içeriğine göre belirli mesafede yakın ve etkin elektromanyetik kirliliğin canlılara ve insanlara kısa vadede olmasa bile uzun vadede ciddi zararlar verebileceği bilimsel verilerle tespit edilmiştir.

Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2012 yılında verdiği kararında, baz istasyonlarının 'uzun zaman diliminde insan sağlığına zarar vereceği, insanların psikolojik yapısında tedirginlik ve ümitsizlik yarattığı, bu nedenle kaldırılması' kararı veren yerel mahkeme kararını oy çokluğuyla onamıştır. Aile bireylerinin, baz istasyonu ile karşı karşıya kalmasının psikolojilerini olumsuz etkileyeceğinin doğal bir sonuç olduğunun haberleşme hakkının 'bireyin konutunda huzurlu ve sağlıklı yaşama hakkından üstün tutulamayacağının' vurgulandığı kararda, yönetmeliğe uygun olarak kurulup işletilse dahi baz istasyonlarının 'uzun zaman diliminde insan sağlığında zarara neden olacağını' ve 'ölçülebilen bir zarar olmasa da insanların psikolojik yapısında tedirginlik ve ümitsizlik yarattığını' belirterek, baz istasyonlarının yerleşim yerlerinden uzaklaştırılmasına karar vermiştir.

25) Karayollarının , yaya kaldırımı ve halkın ortak kullanım alanlarının özellikle yaşlı ve engellilere de uygun olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Kent ve Kırın İmar Yönetiminde engellilerin sorunlarının çözümü öncelikle ele alınmalıdır. Mevcut durumu itibariyle normal yayalar için bile tehlike oluşturan yol ve yaya kaldırımlarının engellilere göre düzenlenmesi gerekir. **Karayollarındaki belli başlı "kör nok-**

ta " olarak adlandırılan ve çok sayıda sıkça kaza olan alanların mutlaka mühendislik çalışmaları ile ıslah edilmesi ve kazaların önüne geçilmesi gerekir.

26) İSTANBUL VE ÜÇÜNCÜ KÖPRÜ: İstanbul **1/100.000 ölçekli İl ÇDP'da 3. Köprü planlamada olmadığı gibi özellikle planın 668. sayfasındaki 7.8.1.1. bölüm tam aksi görüştedir. Bu bölümden bir pasaj aşağıya alınmıştır:**

"İstanbul'un doğusu ile batısı arasında sürekliliği karayolu ile sağlanmış bir Boğaz geçişinin İstanbul'un kentsel gelişimi açısından olumsuz sonuçları, ***Fatih Sultan Mehmet Köprüsü geçişi sonrasında ortaya çıkan kentsel gelişme deseni ile deneyimlenmiştir.*** *TEM Otoyolu boyunca kentin doğusu ile batısı arasında uzanan, yağ lekesi şeklinde büyüyerek doğal yapıyı tahrip eden, niteliksiz bir yapı stoku ve Sultanbeyli ve Sarıgazi gibi yerleşmeleri oluşturan süreçlerin tekrarlanmasına neden olacak gelişmelerin önüne geçilmesi; hazırlanan Plan'da esas alınmıştır. Çünkü* ***İstanbul'un doğal eşikleri benzer bir süreci yaşamayacak derecede hasar gördüğünden, su toplama havza alanlarının ve ormanların daha fazla yok olmasına neden olacak gelişmelerden kaçınılması gerekmektedir.***

*1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın "****İstanbul genelinde demiryolu ağırlıklı toplu taşıma sisteminin kurulması ve doğu-batı yönündeki doğrusal gelişmeye paralel olarak raylı ulaşım sistemlerinin planlanması" yaklaşımı doğrultusunda; özellikle Boğaziçi Köprüsü'nün kullanım ömrünü tamamlayıp aynı güzergahta yeniden yapılması durumunda, İstanbul'un güneyinde (Marmara Denizi tarafı) ulaşım talebi, nüfus ve günümüzde var olan Boğaz araç trafik yoğunluğu dikkate alındığında, hazırlanacak projede raylı sistem geçişi yer almalı ve lastik tekerlekli araçların kullanımına yönelik şerit sayısı arttırılmalıdır.****"*

1992 Kentli Hakları Bildirgesi İçeriği Konusunda Toplumun Bilgilendirilmesi Ve Sürekli Olarak Bu Hakkın Talebi Konusunda Adalete Erişimin Kolaylaştırılması Etkin Bir İşleyiş Sağlanması İçin ;

1. *Suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent,*

2. *Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;*

3. *Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması;*

4. *Mahremiyet ve dokunulmazlığın garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir veya kiralanabilir, yeterli miktarda konut stoku,*

5. *Toplu taşım özel arabalar yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ye dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir trafik düzeni,*

6. *Beden ve ruh sağlının korunmasına yardımcı bir sağlık düzeni,*

7. *Yaş yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanaklar,*

8. *Herkese açık ve çeşitli kültürel faaliyetlere, yaratıcı aktivitelere ve benzeri olanaklara uygun mekanlar,*

9. *Geçmişten günümüze farklı kültürel ve etnik yapıları bir arada barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlandığı demokratik bir ortam,*

10. *Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekanların yaratılması;*

11. *Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbirleriyle ilintili olmasının sağlanması;*

12. *Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması;*

13. *Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması; maddeleri yürütme ve yerel yönetimlerce gözetilmek ve uygulanmak zorundadır.*

SONUÇ YERİNE ;

Planlamada ve yönetimde demokratiklik ve halkın katılımı,

Barınma ve sağlıklı konut hakkı,

Afetlerle ilgili rant temelli olmayan gerçekçi yasal düzenlemeler,

Kentin ve kırın imar yönetiminde sosyal hukuk devleti ilkesi çerçevesinde sağlıklı çevrede yaşama hakkı korunarak doğa korumacı uygulamalar ve etkin idari tedbirler,

GERÇEKLEŞTİRİLMELİDİR.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

MADEN,ORMAN VE KIRSAL ÇEVRE

ANTALYA BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR

Av. Tuncay KOÇ (Antalya Barosu)

Av. Bora SARICA (Muğla Barosu)

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde ormanlık alanlar giderek azalmaktadır. Artan çevre kirliliği nedeniyle temiz su kaynakları tehlike sinyalleri vermekte küresel ısınmaya ilişkin haberler, günlük bültenlerde artık her gün yer bulmaktadır. İnsanoğlunun yaşamak için muhtaç olduğu doğal kaynaklar, yine insanoğlunun aşırı hırsları yüzünden tehdit altındadır. Bu nedenle giderek artan biçimde çevresel etkiler üzerinde araştırmalar artmakta, hukuk mevzuatı üçüncü kuşak haklardan olan çevre hakkı yönünde gelişmektedir.

Başlık olarak inceleyeceğimiz alan ormanlık alanlar ve buna bağlı olarak maden ve kırsal çevreden oluşmaktadır. Dünya topraklarının yaklaşık %30"u orman alanıdır. Bu da yaklaşık 3,9 milyar hektar orman sahası demektir.

Bizler, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları olarak, doğal kaynakların kullanımında azami dikkat ve özeni göstermekle, kaynaklarımızı iyi planlamakla yükümlü bulunmaktayız. Ülkemiz yüzölçümünün %26'sı orman niteliğinde bulunsa da bunun daha az bir bölümü nitelikli orman kapsamındadır. Bu da Türkiye'de 21,2 milyon hektar orman sahası var anlamına gelmektedir. Orman ve Su Bakanlığı, her yıl yaptığı çalışmalarla bu rakamı artırmaya çalışmaktadır. Buna karşın hukuk mevzuatında son yıllarda yapılan değişiklikler ormanlar için büyük tehlikeler arzetmektedir.

Ormanlarımızı ilgilendiren çok sayıda mevzuat bulunmakla beraber en önemlilerinden bazıları aşağıda incelenmiştir.

TUNCAY KOÇ'UN TEBLİĞİ

Ormanlarımız ve 6831 sayılı ORMAN KANUNU

Ormanlar ile ilgili temel düzenleme Anayasa'nın 169. Maddesinde bulunmaktadır. Anayasanın 169. Maddesine göre; "Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi ile ilgili tedbirleri almakla yükümlüdür. Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz, kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez." Denmiştir. Burna karşın bazı dönemler getirilen madde değişiklikleri ile Orman Kanunu delinmiştir.

Bunlardan ilki 1987 yılında 3373 sayılı kanunla değişik Orman kanunu 17 maddesinin 3 fıkrasında " *Turizm alan ve merkezleri dışında kalan Devlet ormanlarında kamu yararına olan her türlü bina ve tesisler için gerçek ve tüzelkişilere, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığınca bedeli karşılığı izin verilebilir. Bu izin süresi kırkdokuz yılı geçemez*." hükmü getirilmiş ancak bu madde 2000/75 E. 2002/200 K. sayılı kararıyla 2002 yılında Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptal gerekçesinde " **Devlet Ormanlarının gerçek ve tüzel kişilere tahsisinin karayolları, telefon, elektrik, su, gaz, petrol boru isale hatları, savunma tesisleri, sanatoryum gibi öncelikli kamu hizmetlerinin ormandan geçmesi ya da anılan bina ve tesislerin orman arazileri üzerinde yapılması zorunluluğu bulunduğu hallerde sınırlı olması gerekir."** demek suretiyle kamu yararından neyin anlaşılması gerektiği belirtilerek, bu kavramın ormanlar özelinde dar yorumlanması gerektiği ve ormanın orman olarak kalmasının en büyük kamu yararı olduğu vurgulanmıştır.

Bu iptalden sonra kanun koyucu önce 2004 yılında bir değişiklik yapmıştır. En son Orman Kanunu 17. maddesinin 3. fıkrası 25/6/2010 yılında değişmiştir. Buna göre "Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tü-

zel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir" denmek suretiyle kamu yararı ve zaruret halinin birlikte olması halinde tahsise konu olabileceği kanunla düzenlenmiştir.

-05.11.2003 gün ve 4999/1. sayılı Kanunla Orman Kanunda 1. maddesinin 2. fıkrasının H bendinde değişiklik yapılarak Orman sınırları içinde yetişmiş veya yetiştirilecek olan aşılı kestanelik fıstık çamlıkları ve palamut meşelikleri dahil olmak üzere her nevi meyveli ağaçların bulunduğu alanlar orman kapsamından çıkarılmıştır.

-10.06.2010 gün ve 5995/19. Sayılı Kanunla Orman Kanununda değişiklik yapılarak Devlet ormanlarında maden arama ve işletmesi için gerekli her türlü tesis ve alt yapı tesislerine fon bedeli de alınmadan Bakanlıkça izin verileceği düzenlenerek altta da göreceğimiz üzere Maden kanunuyla paralellik sağlanmış fakat bu paralellik ormanlık alanların yararına olmamıştır.

-Son olarak 2-B kanunu olarak bildiğimiz 6292 Sayılı "**Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun'** 26/4/2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla yaklaşık 400,000 hektarlık orman alanının 2-B olarak satış süreci başlamıştır.

3213 Sayılı MADEN KANUNU

Son yıllarda ormanların karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike Maden Kanununda kendini göstermektedir. 2004 yılında yapılan 5177 sayılı kanunla değişik 3213 sayılı Maden Kanunun 7. maddesiyle orman alanları maden ocaklarının tehdidi altına girmiştir. Ayrıca taş ocakları maden kanunu kapsamında değerlendirilmiştir. Bu tarihten sonra ormanlık alanların maden ocaklarına tahsisi hızlanmıştır. Çeşitli meslek örgütlerinin açtıkları dava sonucu; Anayasa Mahkemesi 5177 sayılı kanunun 3. maddesiyle değiştirilen 4.6.1985 günlü, 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 7. maddesinin birinci ve sekizinci fıkralarının Anayasa'ya aykırı

olduğuna ve iptaline, 5. maddesiyle 3213 sayılı Yasa'nın 10. maddesine eklenen altıncı fıkranın Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline 15.1.2009 gününde OYBİRLİĞİYLE karar vermiştir. İptal edilen maddeler için bir yıllık bir süre kanun koyucuya tanınmıştır. Bu süre sonunda Anayasa Mahkemesinin iptali çerçevesinde ve önceki kararlar ışığında bir düzenleme yapması gerekirken kanun koyucu tam tersi bir yol izlemiştir.

10.06.2010 gün ve 5995 Sayılı Kanun 24/6/2011 tarihli 27621 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak, bu kanunla Maden Kanunda değişiklik yapılmıştır. Artık bu değişiklikle muhafaza ormanları ve milli parklar dahil tüm devlet ormanlarında maden arma ve işletme faaliyetine ve bu faaliyetler için gerekli yapılaşmalara izin veren düzenlemeler yayımlanan bu kanunla yürürlüğe girmiştir**.**

06.11.2010 gün ve 27751 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Madencilik Faaliyetleri Uygulama Yönetmeliği ile sit alanları, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları, orman alanları, mera alanları, sulak alanlarda madencilik arama ve işletme faaliyetlerinin usulleri düzenlenerek bu alanlarda madencilik faaliyetlerine açılmıştır.

Bir maden ocağı için ortalama 100-200 hektarlık bir alanın tahsis edildiği düşünülürse 2011 yılı sonuna kadar yaklaşık 43500 maden ruhsatı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından verildiği bilinirse en alt durumdan dahi hesaplansa yaklaşık 4,5 milyon hektar alan maden ocaklarına tahsis edilmiş durumdadır. Bu alanların önemli bir kısmı ormanlık alandır. **Ormanlık alan kısmının 1/3 olduğunu dahi kabul etsek bile en az 1,5 milyon hektar ormanlık alan maden ocaklarının tehdidi altındadır**. Maden ocakları yer altı ve yer üstü tüm florayı ve toprak örtüsünü yok ettiğinden tekrar ıslahı yüzlerce yıl sürmektedir.

2634 Sayılı TURİZMİ TEŞVİK KANUNU

1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunu 8.maddesi ile yine orman alanları turizme tahsis edilmiştir. Bu kanunla beraber özellikle kıyılarda bulunan orman alanları turizme tahsis

edilmeye başlanmıştır. 2007 yılında görülmekte olan bir davada Anayasa Mahkemesi 2006/169 E 2007/55 K 7/5/2007 tarihinde verdiği kararla Turizmi Teşvik Kanununun 8. maddesinin değişik fıkralarında bulunan 'Orman' kelimesini iptal ederek, ormanların turizme tahsisine izin vermemiştir. Gerekçe olarak daha önce Orman Kanunu 17.madde ile ilgili iptal gerekçesine benzer bir gerekçeyle, ormanlık alanların hangi şartlarda tahsise konu olabileceği bir önce anlattığımız karar ışığında sayılmıştır. Mahkemenin kararında "kamu yararı" ilkesinin açık olmadığından hareketle benzer gerekçeyle karar vererek ormanların orman olarak kalmasındaki üstün kamu yararı vurgulanmıştır. .

Buna karşın 7/5/2008 tarihinde 5761 sayılı kanunla yapılan değişiklikle Turizmi Teşvik Kanununun 8. maddesi yeni düzenlemeyle tekrar ormanların turizme açılmasına belirli şartlarda (tüm ilde orman varlığının binde beşini geçmemek ve daha uygun yer olmamak şartıyla) izin verilmiş ve orman sayılan yerlerin turizm yatırımı amacıyla yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere tahsis edileceği düzenlenmiştir. Bu kanunun da Anayasaya aykırılığı iddia edilerek Anayasa Mahkemesinin önceki kararlarına atıfla başvuru yapılmış fakat Anayasa Mahkemesi bu kez oy çokluğu ile yasanın Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna varmıştır.

-Aynı Kanunla; Kamu Kuruluşlarına, gerçek ve tüzel kişilere ve vakıflara ait orman alanlarının kamulaştırılarak turizm yatırımı amacıyla yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere tahsis edileceği düzenlenmiştir.

Orman Bakanlığı verilerine göre yaklaşık 36,000 hektar orman alanı turizme tahsis edilmiş durumdadır ve bir o kadarı daha tahsis edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

2873 sayılı MİLLİ PARKLAR KANUNU

Anayasanın 63. Maddesi ile Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür.2863 Sayılı Kanunla Bakanlık her kimin mülkiyetinde olursa olsun taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını korumak ve denetimini sağla-

makla yükümlü kılınmıştır. 11.08.1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile de koruma alanlarının özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunması ve geliştirmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Buna karşın; 2873 sayılı Milli Parklar kanunu 8. maddesi turistik amaçlı bina ve tesislere izin vermektedir.

-29/12/2010 tarih ve 6094 sayılı kanunla Milli Park, tabiat parkı, tabiat anıtı ile tabiat koruma alanları, yaban hayatı geliştirme sahalarında, özel çevre koruma bölgelerinde, doğal sit alanlarında Hidroelektrik Santralları ile tüm yenilebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesislerinin kurulmasına izin verilmiştir.

-17.07.2008 gün ve 26939 sayılı RG. Yayınlanan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmenliği ile 7/2/1993 tarihi öncesine ait projelere ÇED yönetmenliğinin uygulanmayacağı belirlenerek Ek- V listede "Duyarlı Yöreler" olarak sıralanan Milli parklar, tabiat parkları, koruma alanları, özel çevre koruma alanları, yaban hayatı koruma alanları ÇED süreci dışında bırakılmıştır.

ORMAN KANUNU ve AĞAÇLANDIRMA ALANLARIYLA İLGİLİ MEVZUATTA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

.-09.07.2008 gün ve 5784 Sayılı Kanunun 23. maddesiyle Yenilebilir Enerji Kaynakları Kanunda değişiklik yapılarak orman alanlarında ve devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan taşınmazlarda elektrik enerjisi üretim tesisleri ile bunların ulaşım yollarının yapılabileceğine ve bunun için Devlet ormanlarında kullanım hakkı tesis edileceğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

29.12.2010 gün ve 6094 Sayılı Kanunla Yenilebilir Enerji Kaynakları Kanunda değişiklik yapılarak orman sahalarında da yenilebilir enerji kaynakları üretim tesislerinin kurulmasına izin verileceği düzenlenmiştir.

Aynı Kanunla Devlet ormanlarında kurulacak yenilenebilir enerji üretim tesislerinden kira ve irtifak hakkı bedellerin-

de yüzde seksen oranında indirim yapılacağı, orman köylüleri kalkındırma geliri ve ağaçlandırma erozyon gelirinin alınacağı düzenlenmiştir.

-26.05.2004 gün ve 5177 sayılı Kanun ile Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanununa bir fıkra eklenerek ağaçlandırma ve erozyon kontrolü alanlarında petrol ve maden arama ve işletme faaliyetlerine izin verileceği düzenlenmiştir. Aynı Kanunla ağaçlandırma ve erozyon kontrolü alanlarında izinsiz olarak yürütülen petrol ve maden arama ve işletme faaliyetlerine de bir tür af getirilerek ağaçlandırma ve erozyon kontrolü alanlarında ruhsat süresi sonuna kadar ormansız alan statüsü uygulanacağı belirtilmiştir.

Sonuç:

Görüldüğü gibi orman alanlarımızla ilgili ve ona bağlı milli parklar, tabiat parkları ile ilgili çok sayıda mevzuat ve kanun maddesi bulunmaktadır. Belirtmeye çalıştığımız gibi özellikle son 8 yılda yapılan değişikliklerle orman ve milli park sınırları içinde maden ocağı ve enerji tesislerine izin verilmiş ve ormanlar ile özellikle ormanlık alanları yokeden bu iki faaliyet sektörü karşı karşıya gelmiştir. Elbette ki bu bir tercihtir. Tercihini maden kaynakları ve enerjiden yana kullanan iktidar, tüm insanlığın yaşam alanı için gereken ormanlık alanları gözden çıkarmıştır. Kaldı ki maden olarak söylenen bir kısım madde, eskiden taş ocakları yönetmeliğinde düzenlenen, taş ve mıcır türevi inşaat sektöründe kullanılan malzemelerdir.

Korunacak en önemli doğal varlıkların başında elbet ormanlar gelmektedir. Orman demek, ağaçlar bütününü ifade etmez, yaşayan en büyük ekosistemlerden biridir. Bu nedenle kesilen orman ağaçlarının yerine yenilerini dikmek orman yaratmaya yetmez. İnsanoğlunun geleceği bozulmamış bir ekosisteme dolayısıyla orman ve akarsu sistemine bağlıdır.

Çevresel sürdürülebilirlik endeksine göre Türkiye 2008 yılında 76 puanla 142 ülke arasında 72. sırada iken 2010 yılında

TUNCAY KOÇ'UN TEBLİĞİ

60 puanla 77. sıraya gerilemiştir. (kaynak http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13629/utez-rfyikmaz.pdf)

Acilen Maden kanununda değişikliğe gidilerek ormanların maden sahaların tahsisine ciddi sınırlamalar ve belirli kıstaslar getirilmelidir. Orman Kanunu ve Milli Parklar Kanununda belirlenen tahsislerin daraltılmasına gidilmeli, idareye maden işletmeleri lehine olan takdir hakkı ormanlar lehine kısıtlanmalıdır. Orman ve tabiat varlıklarını daraltıcı mevzuat değişikliklerine ve işlemlere son verilmelidir. En önemlisi bakış açısının değiştirilmesi ve doğal varlıklarımıza hammadde ve ucuz kaynak olarak bakmak yerine insanın varlığının doğal hayatın varlığına bağlı olduğu bir bakış açısı geliştirilmelidir. Aksi takdirde doğal varlıklarımız bugün değilse bile yarın tükenecek, bu da insanın dışındaki dünyanın sonu olduğu gibi, bizzat insanlığın da kendi sonu olacaktır.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ VE ÇEVRE İHLALLERİNE ETKİSİNE DAİR ATÖLYE ÇALIŞMASI

İZMİR BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR

Av. Cem ALTIPARMAK (İzmir Barosu)

GİRİŞ

Bu tebliğ, 02-03 Haziran 2012 tarihinde Ankara'da yapılacak olan Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı'na sunulmak üzere, İzmir Barosu'nun ev sahipliğinde, İzmir ve Aydın Barosu'na kayıtlı avukatlar, şehir ve bölge planlamacıları, çevre, inşaat ve ziraat mühendisleri, akademisyenler ve yerel yönetim temsilcilerinin katılımıyla, 24.03.2012 tarihinde yapılan ***"ÇED süreci ve çevre ihlallerine etkisi"*** konulu atölye çalışmasının bir sonucu olarak kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, ÇED süreci hem mevzuat hem de uygulama açısından ele alınmış, ÇED süreci ile ilgili mevcut hukuki düzenlemelerin, kimler için nasıl bir avantaja ve dezavantaja yol açtığı, çevre ihlallerine yol açan ya da zemin hazırlayan faktörler arasında ÇED mevzuatının ve uygulamasının rolünün ne olduğu sorularına yanıt aranmış; ÇED raporu vermeye yetkili kuruluşların proje sahipleri (özel sektör) ve kamu idaresi ile ilişkileri değerlendirilmiş; ÇED sürecinin adilane bir şekilde işlemesi için uluslararası çevre mevzuatı da dikkate alınarak, özellikle şeffaflık ve doğru bilgilendirme, karar alma süreçlerine halkın katılımı ve denetim açısından ne tür alternatifler getirilebileceği tartışılmıştır.

ÇED Mevzuatında Mevcut Durumun Tespiti

Türkiye'de mevcut çevre koruma mevzuatının başında 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu gelmektedir. Çevre Kanunu'nun çıkarılma amacını açıklayan birinci maddesi, bu kanunun amacının ***"bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak"*** olarak ifade etmektedir.

Bu amaca uygun düşmesi açısından, Çevre Kanunu'nun 10.maddesi, gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin, Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu almasını şart koşmuş ve bu sürecin bakanlıkça çıkartılacak bir yönetmelikle düzenleneceğini ifade etmiştir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği olarak adlandırılan bu yönetmeliğin çıkarılıp, yürürlüğe girmesi için ne yazık ki aradan 10 yıl geçmesi gerekmiştir.

1993 yılında çıkarılan ilk yönetmelikten bu zamana kadar geçen yaklaşık 20 yıllık süre içinde ÇED Yönetmeliğinde, **1997 yılında bir kez, 2002 yılında 2 kez, 2004, 2008 ve 2009 yılında birer kez ve 2011 yılında 2 kez olmak üzere toplam 8 defa değişikliğe gidilmiş, yönetmelik 3 kez tamamıyla yürürlükten kaldırılmıştır.**

Yönetmelikte yapılan değişiklikler incelendiğinde, ÇED yönetmeliğinin, 1997 yılından sonra yapılan değişikliklerle Çevre Kanunu'nda yer alan amaçtan gittikçe uzaklaştığı, açıkça görülmektedir:

1997 tarihli ÇED Yönetmeliği'nin amacını açıklayan 1.maddesi: *Bu Yönetmeliğin amacı,* ***gerçek ve tüzel kişilerin gerçekleştirmeyi planladıkları Yönetmelik kapsamına giren faaliyetlerinin çevre üzerinde yapabilecekleri bütün etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi ve tespit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi için gerçekleştirilecek*** *Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir"* diyerek, çevre koruma yönünün de dikkate alındığı bir denge sağlamayı amaçlamış iken;

Halen yürürlükte olan 2008 tarihli ÇED Yönetmeliği'nde ise amaç, ***"Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek"*** olarak belirlenmiş, ÇED süreci, çevresel koruma ve yatırımın çevreye olumsuz etkilerinin tespit ve önlenmesi için yapılan bir çalışma olmaktan çıkarılarak, yatırımcının her halükarda önünü açmayı hedefleyen basit bir prosedüre indirgenmiştir.

ÇED sürecini yöneten idari birim olan ***ÇED Planlama Genel Müdürlüğü'***nün ismi dahi ***ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü*** olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliği dahi ÇED sürecine yönelik idari algıyı göstermek için önemli bir örnektir.

Siyasi iktidarların ÇED sürecini yatırımcının önünde bir ***"engel"*** olmaktan çıkaran ve çevre koruma-kullanma dengesini kullanma yönünde değiştiren politikalarının sonuçları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED istatistikleri ile de örtüşmektedir.

ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü tarafından tutulan 1993-2010 yılları arasındaki ÇED kararları istatistiklerine göre, **17 yıllık dönem içinde verilen 33824 ÇED kararınıdan sadece 32 tanesi "ÇED olumsuz" olarak verilmiştir. "ÇED gerekli değildir" kararı sayısı ise 31285'tir.**

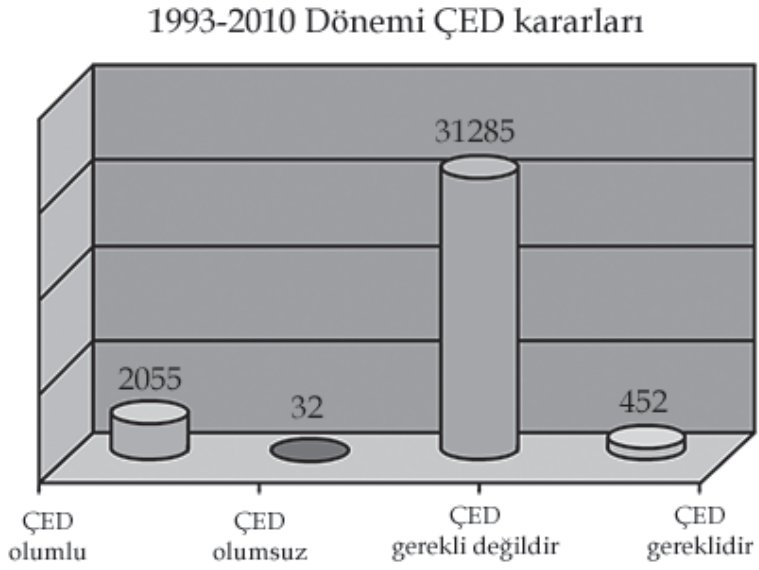

ÇED OLUMLU: *Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun saptanması üzerine gerçekleşmesinde sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararı.*

ÇED OLUMSUZ: *Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle uygulanmasında sakınca görüldüğünü belirten Bakanlık kararı.*

ÇED GEREKLİ DEĞİLDİR: *Seçme eleme kriterlerine tabi projelerin önemli çevresel etkilerinin olmadığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasına gerek bulunmadığını belirten Bakanlık kararı.*

ÇED GEREKLİDİR: *Seçme eleme kriterlerine tabi projelerin çevresel etkilerinin daha detaylı incelenmesi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasının gerektiğini belirten Bakanlık kararı.*

Geçen 17 yıllık süre içinde, ÇED yönetmeliği kapsamına dahil olan faaliyetler sonucu yaşanan ekolojik sorunlar dikkate alındığında, sadece 32 proje için olumsuz karar verilmiş olması, hem politik iradenin ***"kalkınmacı"*** politikalarının niyet ve sonuçları, hem de idarenin ve ÇED raporu düzenleyen firmaların tarafsızlığı konusunda ciddi endişe ve kuşkular duyulmasına yol açmaktadır.

ÇED yönetmeliklerinin sürekli olarak, çevre koruma politikalarının aleyhine değişmesinin yanında, mevcut yönetmeliği dahi var olduğu şekliyle uygulamamada ısrar, yasal zorunlulukları gözardı etme, idarenin mevzuata aykırı karar ve uygulamaları, üzerinde durulması gereken ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇED düzenlemelerinin genel ruhunu, çevre koruma-kalkınma dengesinin her ne pahasına olursa olsun kalkınma lehine

bozulması olarak nitelendirmek mümkündür. **Karar alıcı ve uygulayıcılarda, yatırımcının önünü açarken çevreye verilecek zararı görünmez kılmayı hedefleyen bir politik yaklaşımın mevcut olduğu,** atölye çalışmasında yapılan tespitlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

ÇED sürecinde yaşanan ve yukarıda ana başlıklarıyla aktarılan gelişme ve tespitler, kaçınılmaz olarak, Türkiye'de hukuk yapmanın ne anlama geldiğinin ve hukukun ikili yapısının doğru tespit edilmesini de gerektirmektedir.

Türkiye idare geleneği açısından hukuk yapma-uygulama süreci, idarenin bir takım kurallara uymayı ya da bazı davranış şekillerinden vazgeçmeyi taahhüt etmesi kadar, aynı zaman da o kuralları dolanma faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de çevre ihlâllerine karşı hukukun etkili bir savunuculuk yöntemi olarak kullanılmaya başlanması, daha doğru bir tespitle bu yöntemin kamuoyunda görünür hale gelmesi, 1990'lı yılların ikinci yarısına tekabül etmektedir.

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye, küresel enerji politikalarının bir yansıması olarak nükleer enerji tartışmalarıyla, Mersin Akkuyu'da yapılacak nükleer santralin ihale edilmesinin ardından tanıştı.

Yine bu yıllarda Muğla Kemerköy (Gökova), Yeniköy ve Yatağan termik santrallerinin çevresel etki ve tahribatı gözardı eden uygulamalarına karşı açılan davalar; Siyanürlü altın aramaya karşı çıkan Bergamalı köylülerinin AİHM'e varan hukuk mücadelesi, 1990'lı yıllarda gündeme oturan davalardan bir kaçı oldu.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası nitelikli mahkemelerin bu gibi davalara yönelik olarak vermiş olduğu Türkiye aleyhindeki hak ihlâli kararları, basın ve kamuoyunda yankı buldu ve çevre ihlâllerine karşı hukuk ve dava yolunun bir savunuculuk yöntemi olarak gelişmesine katkı sağladı.

Bununla birlikte, yukarıda ifade edilen savunuculuk pratiğinden zarar gördüğünü düşünen yatırımcı sınıf ve ağırlıklı olarak bu sınıfın temsilciliğini yürüten ve hukukta "*Yasa Yapıcı*" olarak tanımlanan cari politik irade ve onun idari örgütlenmesi, bu savunuculuk pratiğinden ve bu pratiğin kendi iktidar alanlarında yarattığı "*mağlubiyetlerden*" kendi lehine dersler çıkarmayı bildi:

Savunuculuk mücadelesinin temel dayanağı olan çevre mevzuatı yeniden revize edildi. Kapsamı çevre aleyhinde sonuçlara yol açacak şekilde daraltıldı ve esnetildi;

Çevre mevzuatında yapılan değişiklikler sonucunda, hukuk ve adalet sistemi, çevrenin ve doğanın tahribi yolunda bir araç haline getirildi;

Politik bir tercih ile yatırımcının yanında yer alan devlet, idari ve yargısal mekanizmasını ve silahlı kuvvetlerini çevre ihlallerinden mağdur olan ya da olma riski taşıyan vatandaşlarının karşısına dikmekten çekinmedi;

Devletin jandarma ve polis gücü, hak ihlallerine karşı çıkan savunuculara yönelik özel yetkili operasyonlarla, yatırımcı için *'sahayı temizlerken'*, bazı medya ve üniversiteler bu *temizliğin* toplumsal ve akademik alanda meşrulaştırılması görevini üstlendi.

Çevre Ihlallerine Yol Açan Ya Da Zemin Hazırlayan Faktörler Arasında Çed Yargılamasının Rolü

1) Çevre ihlallerini görmezden gelen ÇED raporlarına karşı mağdur vatandaşların ve ağırlıklı olarak köylülerin açtığı davalarla şekillenen yargılama sürecinde yaşanan temel sorunları 3 ana başlıkta toplamak mümkündür:

Dava sürecinde tarafların yanlış kurgulanması: ÇED mevzuatına dayanılarak açılan davaların ağırlıklı ortalamasını, idari işlemin (Bakanlığın ÇED kararlarının) iptali davaları oluşturmaktadır.

Bu süreçte davalı taraf idare olurken, yargılama süreci kaçınılmaz olarak idarenin yatırımcının savunuculuğunu üstlendiği bir istikamette yol almakta, idarenin desteklediği ve savunduğu yatırımcının yatırımları adeta ***'milli mesele'*** haline getirilmektedir.

Bu süreçte aynı zamanda çevrenin korunması hususunda kendisine yasal zorunluluklar yüklenilen idare, bu sorumluluğunu görmezden gelmekte ve dava konusu edilen çevresel sorunun yol açtığı toplumsal maliyeti göz ardı etmektedir.

Devletin sadece müteşebbis yanında yer aldığı ve vatandaşı ile çatıştığı bu tuhaf dava pratiğinden vazgeçilmelidir. Bu tür davalarda, idarenin, yatırımcının savunucusu olma rolünü terk edeceği ve menfaatleri zedelenme riski olan gerçek tarafların yani mağdur vatandaş ve yatırımcının arasında tarafsız bir hakem pozisyonunda kalacağı yasal düzenlemeler, acilen hayata geçmelidir.

2) Üniversitelerin Pozisyonu/Bilirkişi Kurumu: Söz konusu davalarda yaşanan ve davanın kaderini tayin edecek en önemli aşama bilirkişi incelemesi aşamasıdır. Mevcut yargılama pratiğinde, bilirkişi incelemesi, dava konusu alanda bilgi ve tecrübesi olan ve ağırlığını üniversiteli akademisyenlerin oluşturduğu bilirkişiler eliyle yapılmaktadır.

Geçen 30 yıllık süreçte, devletin üniversitelere kaynak aktarımı konusunda isteksiz davranması, üniversitelerin farklı bir takım yollarla, döner sermaye gibi yöntemlerle kendilerine kaynak yaratma arayışına girmesine yol açmıştır.

Bu arayış, yatırımcı çevrelerle üniversitelerin yakınlaşmasına yol açmıştır. Yatırımcıların kendilerini ilgilendiren bazı problemli çevresel alanlarda akademik çalışmalara sponsor olması, destek sunması, ortak projeler yürütmesi, çevre mücadelesinde hakem rolü görecek olan bilimin bu menfaat çatışmasında yatırımcıdan yana taraf olması riskini arttırmıştır.

Bu süreç, aklını, vicdanını ve bilgisini bağımsız olarak kullanan bilim insanlarının yanında farklı tür bir akademisyen grubunun da ortaya çıkmasına yol açmıştır.

3) Yargıdaki yapısal değişimler: Hukuk devleti, en kısa tanımıyla faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, vatandaşlarına hukukî güvenlik sağlayan devlet demektir. Bir başka tanımda hukuk devleti, vatandaşların hukukî güvenlik içinde bulundukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistem olarak belirtilmiştir.

İptal davasının amacının hukuk devletini kaim kılmak olduğu; **iptal davasında davacının rolünün idarenin hukuka ve kanuna aykırı işlemlerini ortadan kaldırmak suretiyle idarenin hukuka bağlılığını sağlamak ve böylece hukuk düzenini korumaktan ibaret bulunduğu**; dikkate alındığında, iptal davası ve hukuk devleti arasındaki ilişki, oldukça berrak bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki bu ilişki ve denge, politik iradenin idari yargı kurumunda, tercihleri doğrultusunda yaptığı değişiklikler sonrası ciddi bir dejenerasyon sürecine girmiştir.

İdari Yargılama Usul Kanunu'nda mahkemelerin yürütmeyi durdurma kararı vermesini zorlaştıracak düzenlemeler de dahil olmak üzere, yatırımcı lehine yasal mevzuat oluşturma çabaları;

10.05.2012 tarihinde Danıştay'ın 144. kuruluş yıl dönümü dolayısıyla TBMM'de verilen kokteylde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın nükleer santrallere ilişkin soru üzerine, çalışmaların devam ettiğini belirterek, "***Bu konuda yasamanın, yürütmenin ve yargının yeknesak bir halde olduğunu görüyoruz. Bu bizim için sevindirici bir durum. Bu Türkiye'nin meselesi, hepimizin meselesi. Sanayileşmeyle, elektrikteki çeşitlendirmeyle alakalı önemli bir başlık. O yüzden yasama, yürütme ve yargının tüm mensuplarına teşekkür ediyoruz*** " demesi;

Aynı kokteylde idari yargının başı konumundaki Danıştay Başkanı'nın da nükleer enerji konusunda, Danıştay'ın yürütmeyi durdurup durdurmayacağının gazeteciler tarafından sorulması üzerine ***"Ne varsa durduruyoruz. Yok, durdurma yok artık. İlerleme var. Ben espri yapıyorum, siz ciddiye alıp yazıyorsu-***

nuz. Devletin, milletin lehine ne varsa yapılacak. Bunun lamı cimi yok. Öyle bir şey mi var? Onu durdur, bunu durdur. Durdurduk ne oldu?" şeklindeki ihsas-ı rey niteliğindeki açıklaması;

Bu ve buna benzer yürütme ve yargının iç içe girdiği bir ilişki biçimi, idare mahkemelerinde ve yüksek yargıda görev yapan hakim ve savcılar üzerinde ciddi baskı oluşturmakta ve mahkemelerin tarafsızlığını ciddi olarak zedeleyecek gelişmeler olarak not edilmektedir.

Çevre Ihlallerine Yol Açan Yada Zemin Hazırlayan Faktörler Arasında Çed Firmalarinin Rolü

ÇED sürecinde yaşanan problemlerin bir diğer önemli kısmını, uygulama safhası oluşturmaktadır. Uygulama aşamasının önemli aktörlerinden biri olan ÇED raporu düzenleme yetkisine sahip firmalara yönelik eleştiriler, üzerinde ciddiyetle durulmayı hak etmektedir.

Bu eleştirileri şöyle sıralamak mümkündür:

- ÇED firmalarına başvuruda bulunan yatırımcıların proje dosyasında taahhüt ettikleri veriler ile fiili uygulama alanlarında karşılaşılan verilerin uyumsuzluğuna rağmen, ÇED başvuru sürecinin hemen akabinde yatırımcının yatırıma başlaması, yatırımcının denetlenmesindeki bürokratik yavaşlık, çevre ve işçi sağlığı konusunda tehlikeli sonuçlara yol açmaktadır.
- ÇED raporları, işletmenin bireysel verileri esas alınarak hazırlanmakta, işletmenin bulunduğu havzanın bütünü ele alınarak, yatırımın havza bazında kirlenmeyi ne şekilde tetikleyeceği hesaplanmamakta, yatırımlarda çevresel tahribata yol açacak unsurların çoğu görmezden gelinmektedir.
- ÇED raporları dikkatini sadece çevresel etkinin hesaplanmasına vermekte, o çevrede sürmekte olan yaşamın oluşturduğu kültürün maruz kalacağı tahribat, göz ardı edilmektedir.

- ÇED firmalarının hizmetlerine karşılık gelen ücretin, olumlu ÇED raporu beklentisi içindeki yatırımcı tarafından ödenmesi, ÇED firmalarının yatırımcının baskısına maruz kalmasına ve ÇED firmasının da vereceği raporda tarafsız davranamamasına yol açmaktadır.
- ÇED firmalarının merkezî bürokrasi ile olan ilişkileri şaibe yaratmaktadır. Piyasada, Ankara merkezli ÇED firmalarının yatırımcılarının işini istedikleri gibi halledebileceklerine dair bir kanaat oluşmuştur.
- Ismarlama ÇED raporları, ÇED firmalarının güvenilirliğini ciddi bir şekilde zedelemektedir. ÇED firmalarında görev alan kimi bilirkişilerin akademik çalışmalarında rahatlıkla savunduğu ya da karşı olduğu hususları, ÇED raporu hazırlarken aynı rahatlıkla savunmamaları ya da karşı olmamaları, bilimsel özgürlüğün zedelenmesine, ÇED firmalarının ve bu raporları kullanarak hüküm tesis eden mahkemelerin tarafsızlığına zarar vermektedir.
- ÇED raporlarının çoğunluğunda, değerlendirmeler eksik ve hatalıdır. Kes-kopyala-yapıştır yöntemi ile daha önce hazırlanmış raporlardan alıntılar yapılmakta, yatırımın uygulanacağı sahaya gidilmeden, kimi kataloglardaki bilimsel tanımlar kopyalanıp, yapıştırılarak rapor hazırlanmakta, bu gibi veri tabanları yatırımcının işine gelir şekilde kullanılmaktadır.
- ÇED firmaları ciddi bir şekilde denetlenmemektedir. ÇED firmalarının hatalı ve gerçek dışı rapor hazırlamalarının önüne geçebilecek, caydırıcı nitelikte cezai ve hukuki (tazminat) sorumluluk halleri düzenlenmemiştir.
- Özellikle yakın bir zamanda basına da yansıyan bir olayda, Akkuyu Nükleer Santralı için hazırladığı ÇED dosyası ile gündeme gelen Ankara merkezli bir ÇED firmasının, "Sera gazı-asit yağmuru etkisi sıfır" diyerek nükleer santralı çevreci ilan ederken, aslında hangi tür enerji yatırımı ve hangi tip santral için ÇED raporu hazırlama işini almış ise o enerji yatırımını çevreci ilan ettiğinin ortaya çıkması, yukarıda yer alan eleştirilerin somut bir örneği olarak tezahür etmektedir.

Gerçekten de ÇED firmalarının denetimsizliği ve gerçek dışı rapor hazırlamaları durumunda maruz kalacakları caydırıcı cezai ve hukuki yükümlüklerden yoksun oluşları, ÇED firmalarına yönelik diğer eleştirilerin de temelini oluşturan bir olumsuzluktur.

ÇED Firmaları olarak bilinen ve görevi yatırımcı firmalar için Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve Proje Tanıtım Dosyası hazırlamak olan kuruluşlara ilişkin yasal usul ve esaslar, 17.07.2008 tarihli ve 26939 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 18'inci ve 26'ncı maddelerine dayanılarak, Çevre ve Orman Bakanlığı'nca hazırlanan 18.12.2009 tarih ve 27436 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış ***"Yeterlik Belgesi Tebliği"*** ile düzenlenmiştir.

İlgili tebliğin, yeterlik belgesi alan kuruluşların yükümlülüklerini düzenleyen 9.maddesi ile yeterlik belgesi alan kurum/kuruluşların denetlenmesi, belgelerinin iptali ve askıya alınmasını düzenleyen 10.maddesi incelendiğinde;

- ÇED Raporlarında Verilen Taahhütlere Ait Yatırımın İnşaat Dönemi İzleme-Kontrol Formunda belirtilen hususların, Nihai ÇED Raporundaki taahhütlerle ve proje alanındaki verilerle uyuşması zorunlu olduğu;

- Yeterlik belgesi alan kurum/kuruluşların hazırlayacakları ÇED Başvuru Dosyasında veya ÇED Raporlarında veya PTD'de; proje veya Rapor konusu ile ilgisi olmayan bilgi veya belge sunulamayacağı;

İfade edilmesine rağmen, <u>sadece ÇED Başvuru Dosyası veya ÇED Raporlarında veya PTD'de imza uyuşmazlığı olması durumunda</u>, ÇED firmaları hakkında ilgili makamlara suç duyurusunda bulunulması kararlaştırılmıştır.

ÇED firmalarının ve bu firmalarda çalışan personelin yanlış veya yanıltıcı beyanları ile ya da gerçek dışı ya da sahte belgelerle hazırlanan ÇED raporları nedeniyle, ÇED firmalarına karşı uygulanan tek müeyyide, ilgili Tebliğin Ek-5'inde örneği

verilen ceza puanı tablosuna göre, bir vize süresi içerisinde altmış ceza puanına ulaşılması halinde kurum/kuruluşun yeterlik belgesinin Komisyon tarafından iptal edilmesidir.

Kaldı ki böyle bir durumda dahi, yeterlik belgesi iptal edilen kurum/kuruluşlar, iptal tarihinden bir yıl sonra yeniden belge almak için müracaat edebilime hakkına sahiptir.

Görüleceği üzere ÇED firmalarının caydırıcı cezai ve hukuki müeyyidelerden yoksun oluşu, ciddi bir sorundur ve acilen bu konuda yasal düzenleme yapılarak, firmaların yasal denetimi, kurumsal ve bireysel sorumluluğuna dair boşluklar doldurulmalıdır.

Çed süreçlerine halkın katılımı önündeki problemler ve alternatifler

ÇED süreçlerine halkın katılımına dair yönetmelik ve kanunlarda mevcut düzenlemeler ve buna ilişkin toplantılar, tamamıyla göstermelik olarak yapılmaktadır.

Halkın katılımı toplantıları, idarece çok daha önceden belirlenen bir amacın, kararı alınmış bir faaliyetin hayata geçirilmesine yönelik bir zihniyetin halka dayatılması toplantısı olarak kurgulanmaktadır.

İdarede, halkın karar alma süreçlerine katılımını yok sayan, halkın görüşlerinin ne olduğuyla değil de bilgilendirme toplantısının yapılıp yapılmadığı ile yani şekille ilgilenen bir anlayış mevcuttur. Bu haliyle halkın katılımı toplantıları son derece anti demokratik bir uygulamadır.

Halkın karar alma sürecine katılımı sadece halkın bilgilendirme toplantısına katılımı ile sınırlı kalmamalıdır. Sürecin başından itibaren ilk ilanla birlikte sonuna kadar sivil toplum örgütleri ve halkın bu sürecin içinde olacağı bir yöntemin yaratılması gerekmektedir.

Halkın görüşlerini sadece toplantılarda değil, farklı ve alternatif iletişim araçları ile de ifade etmesinin yolu açılmalı, bu konuda idarenin teşvik edici bir pozisyonda olması lazımdır.

Halkın görüşlerini özgürce ifade edebilmesine imkân tanınmalı, toplantılara katılımın kolluk güçleri tarafından engellenme çabalarından derhal vazgeçilmelidir.

Halkı bilgilendirme toplantılarında dile getirilecek olan görüşlerin, karar alma süreçlerine bir etkisi olmalıdır. Bu toplantılarda halkın oyunun o faaliyetin akıbetini belirleyecek bir ağırlığa sahip olmasının yasal alt yapısı oluşturulmalıdır.

Çevresel konularda halkın karar alma süreçlerine katılımını güçlendiren **"BM- AB Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Almada Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru (Aaurhus) Sözleşmesi"** ve **"BM Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi (Espoo) Sözleşmesi"** imzalanarak, yürürlüğe girmelidir.

Ne var ki, Dışişleri Bakanlığı Enerji, Su, Çevre İşleri Genel Müdürlüğü'nün, İzmir Barosu'nun 09.02.2012 tarihli bilgi edinme başvurusuna karşı vermiş olduğu, 21.02.2012 tarih ve 5839781 sayılı, Aarhus Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından imzalanıp imzalamayacağına dair Türkiye'nin tutumunu açıklayan cevabında:

"…Aarhus Sözleşmesi'nin temel yaklaşımı, halkın bilgiye erişim ve karar alma sürecine katılımında şeffaflığın sağlanması olarak özetlenebilir. Sözkonusu Sözleşme'nin Genel Hükümler başlıklı ***3.maddesi'nin 9.bendinde yer alan, halkın bulunduğu ülkeye, tabiiyetine ve ikametgâhına bakılmaksızın çevreyi ilgilendiren konularda karar alma sürecine katılması, bu konuda hiçbir menfaati bulunmasa dahi bilgi edinmesi ve gerektiğinde yargı yoluna başvurmasının güvence altına alınmasıyla,*** *ülkemiz açısından büyük önem taşıyan sınıraşan sular kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen büyük baraj ve HES projelerine ilişkin olarak kıyıdaş ülkelerin birinin vatandaşı olsun ya da olmasın her ülke vatandaşı gerektiğinde projeleri durdurma imkânına sahip olabilecektir…* ***Neticede Aarhus Sözleşmesi'ne taraf olunması halinde, uygulamada karşılaşılacak en büyük sorunun bu hakkın istismarı ve bazı projelerin engellenmesi veya geciktirilmesi yönünde yapılacak olan girişimlerden kaynaklanacağı değerlendirilmektedir. Anılan Sözleşme'ye ilişkin tutumumuz bu endişelerden kaynaklanmaktadır…"***

Denmek suretiyle, **yatırım uğruna çevre korumadan vazgeçmenin ve çevresel konularda halkın demokratik katılımını gözardı etmenin, uluslararası bir devlet politikası haline geldiği itiraf edilmiştir.**

Çed Sürecine Dair Diğer Öneriler

Halkın yerinden yönetiminin temsilcileri olan yerel yönetimlerin ruhsat verme yetkilerinin daraltılması, yetkinin il özel idarelerine ve valiliğe devredilmesi gibi düzenlemeler, karar alma süreçlerinin çevre aleyhine sonuç doğurmasına yol açmaktadır. Yerel yönetimlerin çevresel konularda karar alma süreçlerine etkin katılımı sağlanmalıdır.

Çevre ihlallerinin tespiti ve raporlanması amacıyla, ağırlıklı yapısının sivil toplum kuruluşları, hukuk örgütleri ve meslek odaları temsilcilerinden oluşan bağımsız ve icrai nitelikte karar verme yetkisine sahip ***çevre izleme kurulları*** oluşturulmalıdır.

Belli bir hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe bulunması halinde, bilimsel bir kanıtın ortaya çıkmasını beklemeden, yani çok geç olmadan önlem alınması anlamına gelen ***"İhtiyat İlkesi"***, çevre mevzuatında yerini almalıdır.

Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve özelikle Barolar gibi hukuk örgütlerinin çevresel konularda idarenin hukuka aykırı eylem ve işlemlerine karşı iptal davası açma hakkının bulunmadığına dair, son dönemde idari yargıda verilmeye başlanan ehliyetten ret kararları, özgürlükçü, bağımsız, uluslararası sözleşmelerle korunan temel hak ve özgürlüklere saygılı bir yargılama alanından geriye gidişin tezahürü olması açısından tehlikeli bir gelişmedir. Bu kötü gidişin önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması, hem siyasetin, hem de yüksek yargının, baroların ve Barolar Birliği'nin ortak sorumluluğundadır.

ÇED Yönetmeliği'nin Geçici 3.maddesi *(yönetmelik kapsamı dışında bırakılan projeler)* iptal edilmelidir.

ÇED Yönetmeliği'nin 23.maddesi değiştirilmeli, Askeri projeler ÇED prosedürüne dahil edilmelidir.

ÇED Yönetmeliği'nin 24.maddesinde yer alan olağanüstü durumlar ve özel hükümlerin kapsamı daraltılmalı; (c) bendi kaldırılarak Organize Sanayi Bölgeleri, İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri, Endüstriyel Bölgeler, Serbest Bölgeler, Stratejik Çevresel Değerlendirme yapılacak alanlar, Su Ürünleri Potansiyel Üretim Alanları ile Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde kurulması planlanan projeler, ÇED prosedürüne dahil edilmelidir.

ÇED Yönetmeliği EK-II'de Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi'nde yer alan aşağıdaki projeler, mutlak suretle EK-I ÇED Uygulanacak Projeler Listesi'ne kaydırılmalıdır:

Kimya, petrokimya, ilaç ve atıklar

2- Toplam depolama kapasitesi 500-50000 m3 arası olan doğalgaz, petrokimya, petrol ve kimyasal ürün depoları (Perakende satış istasyonları bu kapsamın dışındadır.).

3- Tarım ilaçları ve farmasotik ürünlerin, boya ve cilaların, elastomer esaslı ürünlerin ve peroksitlerin üretildiği veya elastomer esaslı ürünlerin işleme tabi tutulduğu tesisler, bitki gelişim düzenleyiciler.

4- a) Belediye atıkları dahil olmak üzere atıkların kompost ve diğer tekniklerle ara işleme tabi tutulması, düzenli depolanması ve bertaraf edilmesi için kurulan tesisleri,

6- Kümes ve ahır gübrelerinin geri kazanılması ve bertaraf edilmesine yönelik tesisler.

7- Toplam depolama kapasitesi 500 ton ve üzeri kapasitede olan patlayıcı ve parlayıcı madde depoları.

Sanayi tesisleri

9-Kaplama tesisleri:

a) Elektrolitik veya kimyasal proseslerle metal veya plastik-

lerin yüzeylerinin metalle kaplandığı tesisler (vakum altında kaplama hariç) veya metallere yüzey temizleme işlemi (mekanik işlem hariç) yapılan tesisler (toplam havuz hacmi 5 m^3ve üzeri),

12- Her çeşit kâğıt üretim tesisleri.

14- Ham deri işleme tesisleri (konfeksiyon ürünleri hariç).

22- Klinker öğütme tesisleri.

23- Tehlikeli ve özel işleme tabi atıkların ara depolanması

26- Yıllık 1000 ton ve üzeri fosfor, azot ve potasyum bazlı basit veya bileşik gübrelerin üretimi.

Tarım, orman, su kültürü ve gıda

28- Hayvansal ürünlerin üretimi ile ilgili projeler:

ç) Kültür balıkçılığı projeleri (30 – 1.000 ton/yıl),

d) Balık kuluçkahaneleri (40 milyon adet/yıl ve üzeri yavru üretimi),

e) Büyükbaş (50 adet/gün ve üzeri) ve/veya Küçükbaş (300 adet/gün ve üzeri) hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler,

f) Kanatlı hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler (10.000 adet/gün ve üzeri),

g) Rendering tesisleri.

29- Arazi kullanım vasfını değiştirmeyi amaçlayan projeler:

b) İşlenmemiş veya yarı işlenmiş alanların, tarım ve orman amacı ile kullanımını amaçlayan projeler (500 hektar ve üzeri),

c) Orman alanlarının başka amaçla kullanıma dönüştürülmesi projeleri (500 hektar ve üzeri),

30 – Hayvan Yetiştirme Tesisleri:

a) Büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvan besi tesisleri (500–

5000 adet büyükbaş, 1000–10000 adet küçükbaş kapasiteli),

b) Tavuk veya piliç yetiştirme tesisleri (Bir üretim periyodunda 20.000 ile 60.000 adet arası tavuk, 30.000 ile 85.000 adet arası piliç veya eş değeri diğer kanatlılar),

Ulaşım, altyapı ve kıyı yapıları

31 –Altyapı tesisleri:

ç) Denizden 10.000 m2 ve üzerinde alan kazanılması projeleri,

h) Havaalanları (Ek-I'de yer almayanlar),

i) Belediye mücavir alanı dışındaki yolların şerit sayısına bakılmaksızın güzergahtan ayrılan kısımların toplam güzergahın yarısı ve üzerinde değişen yollar,

j) 300.000 m3 ve üzeri malzeme çıkarılması planlanan dip taraması projeleri,

l) Tekne veya 24 m uzunluğa kadar yat imalatı yapan tesisler

m) 1 milyon m3/yıl ve üzeri yeraltı suyu çıkarma veya yeraltında depolama projeleri,

n) Su depolama tesisleri (göl hacmi 5 milyon m3 ve üzeri baraj ve göletler),

o) Derin deniz deşarjı projeleri.

Enerji, turizm, konut

32 – Kurulu gücü 0-25 MWm arasında olan nehir tipi santraller.

33 – 10 MWe ve üzeri Rüzgâr enerji santralleri.

34 – Jeotermal kaynak kullanarak enerji üreten ve kurulu gücü 5 MWe ve üzerindeki tesisler

35 – Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su elde edilmesi ve/

veya nakledilmesi için kurulan endüstriyel tesisler (20 MWt – 300 MWt arası).

39 – Toplu halde projelendirilen konutlar (200 konut ve üzeri).

40 – Turizm konaklama tesisleri (100 oda ve üzeri oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri, ve benzeri.).

43 – Temalı parklar (halkın eğlenmek amacı ile para ödeyerek girdiği, geniş alanlara kurulu parklar).

45 –Arabalar ve motosikletler için kalıcı yarış ve test sahaları.

46 – Spor kompleksleri ve hipodromlar.

47 –Golf tesisleri.

48-Alışveriş merkezleri (10.000 m2 ve üzeri kapalı inşaat alanı).

Madencilik

49 – Madencilik projeleri (maddenin tamamı)

51 – Kömür işleme tesisleri,

a) Havagazı ve kok fabrikaları,

52 –Petrokok, kömür ve diğer katı yakıtların depolama, sınıflama ve ambalajlama tesisleri (perakende satış birimleri hariç).

54 – (Ek:RG-30/6/2011-27980) EK-I'de yer alan projeler kapsamında bulunmakla birlikte, yeni bir metot veya ürün denemek ve geliştirmek amacı ile hazırlanan ve iki yıldan uzun süreli olmayan projeler.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

İMAR VE KENTSEL DÖNÜŞÜM AFET, PLANLAMA, KENT VE KIR'IN İMARI, YÖNETİMİ

İSTANBUL BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR
Av. Alev Seher TUNA (İstanbul Barosu)

Sayın katılımcılar,değerli meslektaşlarım Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği Çevre Kurultayı'na hoşgeldiniz.Herkese iyi günler diler, saygılarımı sunarım.

- İstanbul Barosu adına sizlere sunacağım tebliğde; Kentsel –Bölgesel Dönüşüm ve Afetlerle ilgili planların uygulanmasında, varlıkların sınırlandırılan Mülkiyet ve Yapılaşma-İmar- Yerleşme- Barınma-Konut- İnsan ve Yaşam Haklarının, Kamu Yararı- Özel Mülkiyet arasında Denge sağlanarak bir bütün olarak değerlendirilerek yapılan çalışma sonucu belirlenen görüşümüz aktarılacaktır.

- Çalışma,şahsen 3 yıl ,İstanbul Barosu,Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu olarak ;mahalle ve bölgelerde yapılan (sahada yapılan) bir buçuk yıllık bir süreci kapsamaktadır.

- Bu konuda, İstanbul Barosu-İTÜ.Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ile birlikte ;Konu ile ilgili meslek sahibi ve TBMM.Komisyon üyesi Milletvekilleri,

- Tüm meslek odaları Başkan ve YK.üyeleri,

- Yerel Yönetimlerin yetkilileri,

- Hukukçular, Mimar-Mühendisler, Akademisyenler,

- Sivil Toplum kuruluşları Dernek/Vakıf/ Platformlar

- Uluslar arası kuruluşlardan BM Habitat Danışma Kurulu Türkiye Temsilcisi,
- Ve vatandaşların katılımı ile hem saha çalışması hem de 12 mayıs 2012 tarihinde bir FORUM gerçekleştirilmiştir.

İMAR VE KENTSEL DÖNÜŞÜM AFET PLANLAMA KENT VE KIR'IN İMARI, YÖNETİMİ

İnsanların toplum olarak bir arada yaşamaları gereğinin bir sonucu olarak **KENT** dediğimiz yerleşimler oluşmuştur.

Tarım devrimi ile birlikte yerleşik hayata geçilmesi, köy ve kent kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuş, endüstri devrimi ve beraberinde yaşanan ekonomik kalkınma, sayıları ve nüfusları artan bugünkü modern kentleri meydana getirmiştir.

Bir toplum, belli başlı 5 bileşenden oluşur. Bunlar:

1. **İnsanlar**
2. **İnsanların mal ve mülkleri** (altyapı, birey, kamu ve iş sektörü, servet ve kıymetler, kült. ve doğ.kaynaklar).
3. **İnsanlara verilen hizmetler** (hükümet, yerel yönetim, özel sektör, ticari etkinlikler ve STK hizmetleri)
4. **İnsanların gündelik hayatı ve yaşamlarını kazanma imkânı** (kırsal alan ve kent, resmi ve gayri resmi)
5. **İnsanların yaşadığı çevre** (hava, su ve toprak; şehir ve kırsal ve yeşil alan; yerleşime açılmış ve açılmamış doğal alanlar) **yi kapsar**.

Kentsel alanlar, insan ve doğal değerlerin birlikteliğinden ve bütünleşmesinden ortaya çıkan canlı bir organizmadır .

Nüfusun coğrafi mekânda sürekli yer değiştirmesi ve sosyo-ekonomik yönden nitelik değişimi,

- Kentlerimizde konut açığı,
- (Gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma) gibi plansız gelişmeler
- Ulaşım ve teknik altyapı gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır.

İlk önceleri bir barınma içgüdüsünden, kentlerin uzak köşelerinde ortaya çıkan gecekondular, yeterli önleyici ve ıslah edici önlemlerin alınmaması sonucunda alanları genişlemiş, barındırdığı nüfusu da artmıştır.

Yerleşme özgürlüğü ve konut hakkı, insanlığın yaşaması ve toplumsallaşması için; olmazsa olmaz, en temel insan hakları arasında yer almaktadır.

- Sosyal haklar içinde yer alan konut hakkı, temel hak ve özgürlükler içinde yer alan yerleşme özgürlüğüyle birlikte; kişilerin konut değiştirme, diledikleri yerde konutlarını seçme ve yerleşme temel haklarını da kapsamaktadır..
- Konut hakkı güvence altına alınmadan, konut dokunulmazlığı ve sağlık hakkının bir anlamı olmayacağı gibi, dengeli bir çevre ve kentleşme de olanaklı değildir.
- Konut hakkı, uluslar arası insan hakları sözleşmeleriyle de güvence altına alınmış ve bu belgelerde konut hakkının gerçekleştirilmesi yönünde devletlere somut görevler yüklenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi m. 25, Avrupa Sosyal Şartı m. 16, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı 34. mad.
- Bütün doğal ve toplumsal afetlerden korunma , en temel insan hakkıdır. Daha güvenli, daha sağlıklı ve yaşanabilir bir çevrede yaşamanın her yurttaş için temel insan hakkı olduğu Anayasalarda yer almıştır.
- 1982 Anayasası'nın 17. maddesi, 56 ve 57. maddeleri; bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama ve barınma haklarını koruma altına alınmıştır.

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

Toplumsal gelişmeler doğrultusunda gelişen çevre ve kentlilik bilinci, kent ve çevre hukukunu yarattığı gibi konut hakkı yanında; kent ve kentli haklarıyla birlikte kentsel dönüşümü de içine alan bir değişme sürecine girilmiştir.

Ülkemizdeki Yerel Yönetimlerin önemli bir kısmı hep kısa vadeli çözümlere yöneldiği için bugünün çözümleri 10-20 yıl sonra kalıcı sorunlar haline dönüşebilmektedir.

Kentsel yaşam kalitesinin arttırılması ve kentsel risklerin azaltılmasında planlama politikası önem kazanmaktadır. Kent ve çevre haklarının yalnızca bugünkü kuşaklar için değil, gelecek kuşaklar içinde güvence altına alınması gereği, kent ve çevreye ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Konut hakkı temeldir, kalkış noktasıdır; varış yeri ise yaşam kalitesi evresidir. Bu noktaya nasıl ulaşabiliriz? kent çevresi, düzenli kentleşme ve planlama, etkili ve katılımcı bir kent yönetimi anlayışı bizi kentli haklarına ulaştırır.

Gecekondular ki bu bölgelerdeki konutların çoğunun tapusu mevcut Türkiye'de kentlerin asli bir unsurudur. Hatta şehirlerin gelişimine bakıldığında Türkiye'de kentleşmenin gecekondulaşmadan geçerek bugünkü hallerini aldığını söylemek mümkün .

Kent merkezlerinde eskiyen yapılarda oturanlar, genellikle Kentsel dönüşüm projeleriyle; buraların onarımı ve yenilenmesiyle,; onarımda oluşan değer artışını karşılayamadıklarınd an,yaşadıkları yeri terk eder ve terke zorlanırken; süreç içinde barınma ve konut hakları ihlalleriyle karşılaşırlar.

Zira ekonomik yetersizlikleri ile bu insanlar hem soylulaştırılan yeni alanların maddi talebini karşılayamamakta, hem de soylu mekanlara ekonomik yetersizlikleriyle uyum sağlayamadıklarından ister istemez kendi yerleşim bölgelerinden çıkmak ve çıkarılmak zorunda kalmışlardır. Büyük çaplı konut ihlallerine yol açan örneklerinden biri Ankara Dikmen vadisindeki gecekondu alanı için hazırlanan Dikmen Vadisi

Kentsel Dönüşüm Projesi. Diğer güncel kentsel dönüşüm projesi Sulukule kentsel dönüşüm projesidir.Sonra Tarlabaşı –Fener- Balat projesi.

Gelir seviyeleri oldukça düşük olan bu yerleşim alanlarının eski sakinlerinin; yeni konutları elde etmek için gereken bedeli sağlama olanakları yoktur. Bedeller konusunda kendilerine imkan yaratılsa bile bu yeni soylulaşan alanlarda yaşamlarına idame ettirecek ekonomik güçleri yoktur.

Kentsel dönüşüm projelerinin yanlış uygulanması; konut hakkı ihlalleriyle buralarda yaşayanların buralardan çekilmeleriyle; bu alanlarda yaşayanların kendi konutlarından zorla çıkarılmaları ve kent dışına itilmiştir.

Nasıl, *şu an içinde yaşadığımız kentler geçmişin izlerini taşıyorsa,* bugünkü tercihlerimiz de gelecekte çocuklarımızın ve neslimizin yaşam alanını biçimlendirecek ve bizim izlerimizi taşıyacaktır.

Yarına sağlıklı ve yaşanabilir kentler bırakmak istiyorsak, bugünden başlamamız gerekir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, tehlikeli bölgelerde yapılaşmayı engellemek, sağlıksız durumda yıkılmak üzere olan binaların yıkılmasını sağlamak sureti ile yaşama hakkının korunmasını sağlamak üzere gerçekleştirilmelidir.

Oysa mekansal ve ekonomik öncelikler tam tersi sonuçları ortaya koymaktadır. İstanbul ve çevresinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarından ; üst ve orta gelir grubunun faydalandığı, gecekondulardaki kiracıların ise dönüşümlerde konut hakları ihlal edilen ve kaybeden taraf olduğu gözlenmektedir.

Kentsel dönüşümle yaşanan süreç, kentlerin gayrımenkul ve rant odaklı büyümesi sonucunu doğurmuş; toplumsal ve çevresel gelişmeyi yetersiz bırakmıştır.

Kentsel dönüşüm ve kent planlaması yanında kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamalarında; nüfus akını, yerleşme, iskân, sanayi için kuruluş yeri sağlanması gibi temel hak ve hürriyetlerle mülkiyet hakkı ve konut hakkıyla ilgili sorunlar çıkmaktadır.

İMAR VE KENTLEŞME

Kentleşme sanayi toplumlarının bir ürünüdür. Aynı zamanda sanayileşme de kentlerin bir ürünüdür. Kentleşme ve sanayileşme birbirlerini üreten, geliştiren olgulardır. Kentleşme toplumsal değişmenin hem nedeni hem de bir sonucudur. Kentleşmenin başlıca sebepleri;

1. Kırsalın iticiliği

a) Kentleşmede , kırsalın nüfusu tutamaması ve kendi dönüşümünü sağlayamaması önemli bir faktördür. Kırsaldaki nüfus adeta kentlere doğru itilmektedir.

b) Bunda etkili olan hususlardan birisi tarımda yaşanılan teknolojik dönüşümdür.Traktör ve biçer-döver gibi araçların tarımda kullanılmaya başlanması gizli işsizliği doğurmuş, açığa çıkan nüfus kentlere yönelmiştir.

c) Toprak **yetersizliği** ve toprağın miraslarla **parçalanması** veya Karadeniz Bölgesi'ndeki gibi toprağın mevcut nüfusun i**htiyaçlarını** karşılayamaması kırsalın iticiliğini artırmaktadır.

d) Yine kırsal kesimdeki durağan yaşam ve aşırı nüfus artışı bu yörelerin nüfus ihracına sebep olmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için kırsalın iticiliği kentleşme açısından çok önemli bir etkendir.

2. Çekici Sebepler ve Kent Olanakları

a) Kentler fırsat ve olanak açısından kırsaldan zengindir. Eğitim,sağlık ve kültür alanında çok çeşitli alternatif ve kaliteli hizmet kentlerde mevcuttur.

b) Yaşam kalitesinin, gelir seviyesinin ve konforun yüksek olması kentleri cazip mekânlar haline getirmektedir.

c) Büyük sanayi kuruluşları ; ulaşım, iletişim ve altyapı yeterliliği sebebiyle büyük kentlere yakın yerlerde kurulmaktadır. Bu da istihdamın kentlerde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır.

d) Kentler çocuklarına iyi eğitim vermek isteyen, kaliteli sağlık hizmeti almak isteyen veya iş bulma umudunda olan insanları kendine çekmektedir.

e) Kentin çekiciliğinin bir nedeni de marjinal sektör olarak adlandırılan iş kollarının varlığıdır. Bu durum nüfusun önemli bir bölümünün, marjinal işler olarak adlandırılan işportacılık, hizmetçilik, değnekçilik, hamallık gibi alanlarda iş istihdamına yol açmıştır.

3. Teknolojik Nedenler

Ulaşım alanındaki değişmeler, insanların kolay yer değiştirmelerini sağlamakla birlikte; kırsal kesimin ekonomik açıdan pazara açılmasını da kolaylaştırmıştır.

Ulaşım ve haberleşme alanında sağlanan ilerlemeler kentleşmeyi etkileyen önemli öğelerdir.

4. Siyasal Sebepler

Kentleşmenin önemli nedenlerinden birisi de siyasi alanda yaşanan gelişmelerdir.

Osmanlı da köyden kente göçü zorlaştıran yasalar bulunmaktaydı. Köyde yaşayanlar, köyü terk ettiği takdirde bir bedel ödemekle yükümlüydüler. Bu da kentleşmenin önünde önemli bir engel teşkil etmekteydi.

Merkezi idare bazen kentleşmeyi teşvik etmiş, bazen de bu konuda istekli olmamıştır. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında merkezi idare, nüfusun ağırlıklı olarak köylerde yaşaması yolunda politika takip etmiş, buna mukabil kırsal kesimde önemli oranda destek elde eden siyasi Parti, seçmen tabanının talepleri doğrultusunda kentleşme yolunda politika izlemiştir. Ülkemizde kentlerin hızlı gelişimi de 1950'li yıllarda başlamıştır.

Yine ülkemizde özellikle 1980 sonrası Güneydoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler neticesinde merkezi idare eliyle bu böl-

gede kentleşme mecbur tutulmuştur. Kentleşmede siyaset / toprak mülkiyeti / tarım ve sanayi politikaları / uluslar arası anlaşmalar gibi sebepler d etkin olmaktadır. Örneğin ülkemizde tarım alanına gereken önem verilmemesi neticesinde, bu alanda yaşanan sıkıntılar kente göçü hızlandırırken, sanayileşme politikasında yaşanan çarpıklıklar da (tarım arazilerinin sanayiye açılması gibi) aynı etkiyi göstermektedir.(Trakya- İzmit gibi)

Tarım arazilerinde mülkiyetin belirli ellerde yoğunlaşması çok geniş bir nüfusun ise çok küçük parçalarda toprak sahibi olması kırsalda iticiliğe yol açmaktadır .

5. Sosyo-psikolojik Nedenler

Sosyo-psikolojik etmenler, köy ve kent yaşam biçimleri, ölçütleri arasındaki ayrımlardan doğmaktadır.. Bunlar, kentlerin çekici özellikleridir. Hatta köyden kente göç etmeye, belirli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir "yükseliş" gözüyle bakılmaktadır .Günümüzde medya, sosyo-psikolojik nedenleri oluşturan en önemli faktördür. Televizyonun yaygın kullanımı ve kolay ulaşılabilirliği, ayrıca kente daha önce göç etmiş olanların kırsal kesimle ilişkilerinin belli bir ölçüde devam etmesi, kentlerin yaşam biçiminin kırsal alanda iyi bilinmesine yol açmaktadır.

Göç sıradan bir toplumsal olay değildir. Göçle birlikte hem göç veren,hem de göç alan yerde son derece karmaşık sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Köyden şehre gelenlerle birlikte kamu kurumlarından hizmet talebinde yoğun bir artış olmaktadır.Kentin imkanları sınırsız değildir. Coğrafi sınırlar,doğal kaynaklar itibari ile kentlerin de bir sınırı bulunmaktadır.

Bu had aşıldığında kentin olumsuzlukları ortaya çıkmak- ta, yeterince hizmet verilememekte ve megapollerde birden fazla yaşam türü görülmektedir.

Kentler bizim eserimizdir. İyi ve kötü yönleriyle onları biz inşa ettik ve dolayısıyla sonucundan da bizler sorumluyuz.

Özellikle kırdan, kentsel alanlara ve küçük ölçekli yerleşmelerden büyük kentlere doğru olan hızlı göç ve nüfus artışıyla beraber, kentsel alanların sayısı ve hacmi de büyük oranda artmaktadır. Özellikle sanayi ve teknolojik bağlantılı olarak hızla gelişen tüketim ve atık madde üretimi sonucu, doğal kaynakların giderek azalması ve kirletilmesiyle ekolojik denge bozulmaktadır.

İnsanlık bir kent medeniyetine doğru gitmektedir. 2025'e kadar, kentler kırsal alanlara oranla giderek artacak, nüfus % 80-90 oranında kentlerde yaşayacaktır. Yaşamın gerektirdiği enerji miktarının, bu güne göre on kat artması, buna karşılık çevre kirliliğinin de bu oranda yükselmesi oldukça gerçeğe yakın bir olasılıktır.İstanbul da kurulması planlanan 2 yeni şehir ,Kanal Projesi, 3.Köprü gibi. Günümüzde mevcut yerleşim yerleri ve kentlerin giderek gelişerek daha büyük kentlere dönüşmesi kaynak kullanımını ve ortaya çıkacak çevresel etkileri daha da artırabilecektir.

İMAR HUKUKU İLGİLİ KANUNLAR

Mevzuatımızda imar hukuku ile ilgili yasa ve yönetmelik bazında birden çok düzenleme bulunmaktadır.

Bu nedenle, imar ile ilgili herhangi bir konuda fikir sahibi olabilmek için tüm imar mevzuatının incelenmesi zorunluluğu doğmaktadır. Yapılan son düzenlemeler ile imar planlarının yapımı konusunda yetkili idareler bakımından, çok önemli yenilik ve değişiklikler olmuştur.

İmar ile ilgili 59 adet Kanun 76 adet yönetmelik mevcut. 16 mayıs 2012 tarihli,Yeni Afet Riski altındaki alanların dönüştürülmesi Yasası'nda,mevcut yasalarda söz konusu yasaya aykırı olan hükümleri uygulanmayacaktır ifadesi yer almaktadır.

İmar kanunu (3194)

- İl özel idaresi kanunu (5302)
- Belediye kanunu (5393)
- Büyükşehir Belediyesi kanunu(5216)
- Kamulaştırma kanunu (2942)
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunu (2863)
- Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması hakkında kanun (5366)
- Yapı Denetimi Hakkında kanun (4708)
- Gecekondu Kanunu (775)
- *İmar ve Gecekondu Af Kanunu (2981/3290)gibi*

İMAR HUKUKU İLE İLGİLİ YÖNETMELİKLER

- Belediyeler Tip imar Yönetmeliği
- İmar Affı Yönetmeliği
- Plansız alanlar Yönetmeliği
- Plan yapım Yönetmeliği
- Koruma amaçlı imar pln. Yönetmeliği
- Kıyı kanunu uygulama Yönetmeliği
- Tarım alanları Yönetmeliği
- Karayolları kenarlarında imar Yönetmeliği
- 18. madde uygulama Yönetmeliği
- Plan müellifleri Yönetmeliği
- Gecekondu yönetmeliği

Bir ülke ile bir şehrimizi karşılaştırmak istiyorum. Hollanda ve Konya'nın yüz ölçümleri birbirine yakın; Hollanda 41.500 km2 - Konya 39.000 km2. Hollanda'da 16 milyon 700 bin - Konya'da 2 milyon 100 bin kişi yaşamaktadır.

Hollanda dünyanın nüfus olarak en yoğunluklu, tarımı, sanayisi olan ve hayvancılıkta da Avrupa'nın et ve süt mamullerinde ihtiyacının büyük kısmını karşılayan bir ülkedir. Buna karşılık bu ülkede yaşayan insanların büyük bir kısmı %80'e yakını müstakil evlerde veya az katlı binalarda konut olarak yaşamaktadır. Bu ülkelerde ofis alanlarını, otel ve benzeri binaları genellikle çok katlı yapıyorlar. Konya'da ise insanlarımızın % 70 çok katlı binalarda yaşamaktadır.

Benzer karşılaştırmayı Japonya ve Türkiye arasında yapabiliriz. Japonya'nın toprakları 378 000 km2 -Türkiye'nin ise 780 000 km2, Japonya'nın nüfusu 130 milyon kişi, Türkiye'nin ise 74 milyon kişi Japonya Türkiye'nin 4 misli nüfus yoğunluğuna sahip bulunmaktadır.

Japonya 4 büyük ada ve etraflarındaki yüzlerce küçük adadan oluşan bir ülkedir. Japonlar, Tokyo ve yanındaki Yokohama şehrini çıkarırsak bizden daha az katlı binalarda ve çoğunlukla müstakil konutlarda yaşamaktadır. Japonya aynı zamanda büyük bir sanayi ülkesi olduğundan ülkenin her yanında büyük fabrikaları görebilirsiniz.

Buna rağmen şehircilik açısından daha sakin ve doğayla barışık bir şehirleşmeyi ülkenin her yerinde görebilirsiniz. Üstelik bugün Tokyo'nun şehir merkezine yakın yerlerinde müstakil bir evi İstanbul'daki şehir merkezine aynı yakınlıktaki bir daireden daha ucuza alabilirsiniz. İlginç değil mi?

Bizim kaybettiğimiz ne,onların muhafaza ettikleri ne?

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel Dönüşüm;

Bir kentin tümünün veya belli kesimlerinin değişmesi, başka bir biçime girmesidir.

Bozulmaya ve çökmeye uğrayan kentsel alanın, ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin tümüdür.

Bir kentin dokusunu bozan sorunların giderilmesidir, şeklinde tanımlanabilir.

Kentsel dönüşümün amacı;

- Yerleşimi tehdit eden her türlü tehlikelerin risklerini azaltmak
- Yerleşimlerin içindeki düzensiz ve kötü yapılaşmayı gidermek,
- Afete/depreme dayanıksız ve sağlıksız yapılaşmaları yenilemek,
- Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Yapı, çevre ve kentsel yaşam kalitesini arttırmak,
- Mimari ve tarihi değerleri gün ışığına çıkarmak ve yeni işlevler kazandırarak kullanıma açmaktır.

Kentsel dönüşüm, kentsel gelişmenin, toplumsal, ekonomik ve mekansal olarak yeniden ele alındığı ve kentteki sorunlu alanların sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi için yıkıp, yeniden yapma, canlandırma, sağlıklaştırma veya yeniden yapılandırma için proje üretilmesi ve uygulama yapılmasıdır.

Özetle kentsel dönüşüm bir kentin dokusunu bozan sorunların giderilmesi anlamına geliyor.

Gecekondu dönüşüm/kentsel yenileme projelerinde;

"Kent içinde kaçak yapılaşma alanları ile ekonomik ömrünü doldurmuş bulunan çöküntü alanlarının, gerekli tüm kentsel ve sosyal donatı hizmetleri getirilerek, olası tüm doğal afet risklerini de bertaraf edilecek şekilde yeniden fenni ve sıhhi standartlara haiz bir şekilde yapılandırılması" amaçlanmaktadır.

Kentsel dönüşüm, sadece bir yıkım ve alan temizliği demek değil, bir proje ve plan dahilinde eskimiş, yıpranmış ve afet riski taşıyan alanların planlanıp modellenerek yenilenmesini sağlamaktır.

Kentlerdeki çarpık yapılaşma ve yarattığı sorunların çağdaş şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarına uygun olarak yeniden yapılandırılmasını sağlamak üzere kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmiştir.

Bu nedenle sağlıklı ve yaşanabilir kentler yaratabilmek için yapılacak **kentsel dönüşüm projelerini** lokal olarak değil; kentin diğer alanları ile karşılıklı etkileşimlerini dikkate alarak **kent bütünü içinde değerlendirmek** gereklidir.

1950'li yıllarda Sanayileşme ve kentlere Göç

1960-1970'lerde Kır-Kent G*öçü* iken;

1970'lerin sonundan itibaren Kent-Kent G*öçü* başlıca göç türü olmaya başlamıştır.

1) 1966 yılında Gecekondu Kanunu,

Gecekondulaşma, kırdan kente göçen nüfusun temel konut edinme biçimi olarak Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarında ortaya çıkmış ve 1950'lerde de kurumsallaştırılmıştır .1966 yılında gecekondu kanunu çıkarılmıştır.

Gecekondular Türkiye'deki kentlileşme süreci içinde çeşitli işlevler yüklenmektedir.

Bunlar; **mülkiyet** aracı olma**, tasarruf** aracı olma**, sosyal güvenlik** aracı olma, **kırsal kesim değerlerini koruma** aracı olma, **tarımsal ve marjinal üretim yeri** olma vb. işlevlerdir.

2) 1984 yılında "İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanan Bazı İşlemler ve 6785 S. İmar Kanunu Değişiklikleri.

3) Çeşitli tarihlerde İmar Kanunu değişiklikleri.

Ülkemizde 1980'li yıllarda özellikle göç alan kentlerde hızlabüyüyen gecekondu artışını sınırlamak ve artan konut ihtiyacını en ekonomik yolla karşılamak üzere 1984 yılında Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Bu tarihte yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile özerk Toplu Konut Fonu oluşturulmuştur.

1**990** yılında 412 ve 414 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile **Toplu Konut İdaresi Başkanlığı** ve **Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı** şeklinde iki ayrı idare olarak örgütlenmiştir. TOKİ Satıştay denetiminden çıkarılmıştır.

1993 *yılından itibaren de Toplu Konut Fonu›nun Genel Bütçe* kapsamına alınmasıyla İdare kaynaklarının azalması, İdareyi konut üretiminden uzaklaştırmıştır .

4- 1999 tarihli 4452 sayılı Doğal afetlere karşı Alınacak Önlemler ve afet zararlarının önlenmesine dair Kanun

5- 2000 yılında Gecekondu Kanunu'na Ek madde.

Toplu Konut Fonu, 20.6.2001 tarih ve 4684 sayılı Kanunla da tamamen **yürürlükten kaldırılmıştır**.

06/08/2003 tarih ve 4966 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle,

Toplu Konut İdaresinin 2985 sayılı Kanunla. Konut sektörüyle ilgili ***şirketler kurmak*** veya kurulmuş ***şirketlere iştirak etmek*** gibi.yeni *görevler eklenmiştir*

Ayrıca ; İdare, **Hazineye ait arazileri** bağlı olduğu Bakan ve Maliye Bakanı teklifi ve Başbakan onayıyla **bedelsiz** olarak **devralma** yetkisine sahip olmuştur

2004 tarihli ,Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu.

6 -2005'de KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARI

1) Belediye Kanunu (madde 73)

2) 5366 s.K.Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un amacı /

Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler , Bu bölgelere ait koruma alanlarının,Yeniden inşa ve restore edilerek ,Konut alanı, ticaret alanı, kültür alanı , turizm alanı ve sosyal donatı alanı oluşturulması,

- Tabiî afet risklerine karşı tedbirler alınması,
- Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması
- Yaşatılarak kullanılmasıdır.

TOKİ, makro düzeyde planlama ve sürdürülebilir kalkınma modelinin aksine anlık çözüm ürettiği, tek tip mimari uygulamalarla kentin mimari dokusuna uyuşmayan yapılaşmayı oluşturduğu, çevre ve kentin sosyal,kültürel, coğrafi özelliklerinin göz ardı edildiği, teknik altyapıdan yoksun, gerekçeleriyle birçok alanda eleştirilmektedir.

"İstanbul nasıl bir küresel şehir olmalı ? Bilim adamları, İstanbul`un topografyasının dünyanın hiçbir yerinde bulunmadığını, Mimar Sinan'ın bu topografyayı göz önünde bulundurarak eserlerini inşa ettiğini ,günümüzde ise birçok konut projesi olarak sunulan gökdelenlerin İstanbul'un topografyasına aykırı olduğunu, bunun da İstanbul'un kimliğini kaybetmesine yol açtığını ve İstanbul'un bu gidişatıyla küresel bir şehir olamayacağını ifade etmektedir.

"İstanbul'u İstanbul yapan 500–600 senelik siluetinin korunması gerektiği ve günümüzde sayıları her geçen gün artan site-rezidans ağırlıklı yalıtılmış, temiz, düzenli üst sınıf mekan-

larla gecekondu ağırlıklı, kirlenmiş ve bakımsız orta alt sınıf mekanlarda yaşayan insanların tamamen birbirinden kopuk yaşantısının tarihi şehir kültürümüzde bulunmadığı açıktır.

7) 2010 yılında Belediye Kanunu 73. madde Değişikliği.

"Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek

- Konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak,
- Kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak,
- Deprem riskine karşı tedbirler almak veya **kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir**." hükmü yer almaktadır.

69. maddesinde de, "Belediye; **düzenli kentleşmeyi** sağlamak, beldenin **konut, sanayi ve ticaret alanı** ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alanda…. ortak **projeler gerçekleştirmek** yetkisine sahiptir."hükmüne yer verilmiştir**.**

Avrupa Birliği ve UNESCO, kentsel ölçekteki yenileme çalışmalarında halk katılımına büyük önem vermekte. Bu nedenle, Fener ve Balat semtlerinde gerçekleştirilen yenileme çalışmalarının uygulama ve karar aşamalarında katılımcı bir anlayış geliştirilerek, *bölgedeki evler ve* dükkânlar gezilmiş, halkı bilgilendirici toplantılar düzenlenmiş.

Şimdi kentsel dönüşüm alanı ilan edilen Bölge halkı "Bizim evler tarihi, yıkamazlar! Hem biz UNESCO'ya yaptırdık evimizi, madem yıkılacaktı neden yaptı UNESCO?" diye sormaktadır.

Afet riski olan yerlerde **yapı ve konut** yapımının **sınırlanması** ya da bazı özel **kurallara bağlanması** da afetten önce alınabilecek ve hasarı minimize edecek tedbirlerdendir.

Ayrı*ca binaların gerekli yapı mühendisl*iği teknik **afete uygun yapılaşma** ile deprem riskine karşı dayanıklı olarak yapılması ve **yapı denetimlerinin** mutlak suretle **yapılması** da depremden önce alınacak **hayati tedbirlerdendir.**

Bu nedenle kentleşme politikası da afetlerin zararlarını azaltıcı bir araç olarak düşünülmelidir. Kısaca özetlemek gerekirse, 2981-3290 sayılı İmar affı Yasası' nın 10/c maddesi ile, *üzerinde imar mevzuatına aykırı yapı bulunmayan alanlarda ya da boş alanlarda* **uygulanmasının söz konusu olmadığı** gibi ***üzerinde yapı*** **bulunmayan alanda kentsel dönüşüm projesi uygulamasından da bahsetmek mümkün değildir**.

Esas sorun ise üzerinde eski yapı dokusu bulunan eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etme işinin nasıl yapılacağı hususudur.

5393 sayılı Yasanın 73. maddesinde, "kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır" *hükmü yer almaktadır. Anlaşma olmaz ise ne yapılacağı belli değildir. Bu da kamulaştırmadır. .*

Kamulaştırma tehdidi altında mülkiyet sahiplerinin ne kadar güçleri olabilir. Bu sebeple anlaşmaya mecbur edilmektedirler. Bir taraftan belediyelerin eline kamulaştırma yetkisi verilerek diğer taraftan anlaşma yolu esastır demenin olumlu bir mantığı bulunmamaktadır. Üstün olan tarafın anlaşmaya ihtiyacı yoktur.

Yasada, "Kentsel dönüşüm ve gelişim projesi kapsamında bulunan mülk sahipleri tarafından açılacak davalar, mahkemelerde öncelikle görüşülür ve karara bağlanır." kuralı getirilmiştir. Ancak, uygulamada böyle olmadığı herkes tarafından bilinmektedir.

İstanbul,Tarlabaşı -Sulukule örneğinde olduğu gibi,hak ihlalleri nedeniyle AİHM ne dava açılmıştır.

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

8) 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

2011 tarihli 648 s. KHK. ile TOKİ nin yetkileri genişletilmiştir. Kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Harita, her tür ve ölçekte ***çevre düzeni***, **nazım** ve **uygulama imar planlarını**, parselasyon planlarını ve değişikliklerini **resen yapmak**, yaptırmak, onaylamak, iki ay içinde Yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde ruhsat ve yapı kullanma **izni** vermekle yetkilendirilmiştir. aslında yerel yönetimler yetkisiz kılınmıştır.

648 sayılı KHK ile **depreme karşı dayanıksız** yapıların bulunduğu alanların **dönüşüm projelerini** ve uygulamalarını yapmak ve yaptırmak; 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ek 7. maddesi ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu uyarınca **TOKİ** Başkanlığı tarafından yapılan uygulamalara ilişkin **her tür ve ölçekte etüt, harita, plan, parselasyon planı** ve yapı projelerini **yapmak, yaptırmak, onaylamak, kamulaştırma**, ruhsat ve yapım işlerini gerçekleştirmek, gibi.vs. ve bu alanlarda kat mülkiyetinin kurulmasını sağlamak yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiştir.

648 s.KHK.**2863** sayılı Yasa'nın değişikliği ile tabiat varlıkları diğer deyişle **doğal sit alanları** Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na transfer edilmiş olup, " Yalnızca doğal sitler değil aynı zamanda doğal sitlerle kesişen **arkeolojik, kültürel, kentsel ve tarihi sitler** de bu kapsama dahil edilmiştir.

Köylerde yapılacak yapılara uygulanacak esaslarda, **Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı** Kanunu'nun **uygulanmaması**, buralarda kurulacak yapılarda **ruhsat** ve **imar planı aranmaması** tarım arazileri için tehlike oluşturacaktır.

3194 sayılı İmar Yasası'na eklenen madde ile de **mera, yaylak ve kışlaklar, 29** *yıllığına* **kiralanıp yapılaşmaya** *açılmıştır.*

Yapı Denetimi Hakkında Yasa Tasarısı bu KHK ile yürürlüğe girmiştir.

9) 16 Mayıs 2012 de TBMM.de kabul edilen **Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi** Hakkında Kanun

Tasarının genel gerekçesinin **;**

1. paragrafında "kentlere hızlı göç sonrasında düzensiz, sağlıksız ve güvenli olmayan bir takım yerleşim alanları ortaya çıkmıştır.

Ayrıca, bu bölgelerdeki koruma alanları da yer yer tahrip edilmiş, tarım alanları, orman alanları, su havzaları ve yapılaşmaya uygun olmayan zeminler üzerinde kaçak veya mevzuata aykırı yapılaşmalar oluşmuştur."

4. paragrafında ise, "nitelikli ve yaşanabilir kılınması için afet riski taşıyan alanların, fiziki, sosyal ve ekonomik köhneme alanlarının, korunması gerekli doğal, tarihi ve_kültürel çevre alanlarının toplum yararı esas alınarak dönüşüm plan ve projeleri kapsamında tasfiye, yenileme ve iyileştirmeye tabi tutulması gerekmektedir."denilmektedir.

Tasarıya gerekçeler yaratılırken, Anayasanın 56. ve 57. Maddeleri öne çıkarılmış, **Anayasanın**

"Kıyılar"a ilişkin 43.mad.si,

"Tarım arazileri ile çayır ve meralara " ilişkin 44 ve 45.mad.si

"Tarih, kültür ve tabiat varlıklarına" ilişkin 63.mad.si,

"Tabi servet ve Kaynaklara" ilişkin 168. maddesi,

"Ormanlara" ilişkin, 169. mad.si dikkate alınmamıştır.

Tasarının genel gerekçesinde yer alan **"düzensiz, sağlıksız ve güvenli olmayan bir takım yerleşim alanları"** tasarının kapsam mad. içerisinde yer almamaktadır.

Tasarı, gerekçenin aksine, **"kırsal ve kentsel, imarlı ve imarsız, binalı ve binasız**, ***ülkenin tüm topraklarında"***, il özel idaresi ve belediyelerce uygun görülen en az 5 hektarlık bütün ya da dağınık alanların "dönüşüm alanı" olarak ilan edilmesini ve bu alanlarda imar ve iskan uygulamaları yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Tasarı genel gerekçeleri ile birlikte incelendiğinde, tasarının iki temel amacının olduğu görülmektedir. Bunlar;

1)Kamuya ait **"sahipsiz ve orta mallarından"** kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetindeki mallara kadar tüm kamusal mülkiyeti özel mülkiyet emrine açmak, toprak rantı piyasasını genişletmek,.

2) Dar gelirli kesimlerin taşınmazlarına el koyarak mülkiyetleri belirli bir zümreye devretmektir.

Yasa da Afet ile ilgili hiç hüküm yoktur. Sadece deprem nedeniyle dönüşüm yapılmasından bahsedilmektedir. Afet zararlarını önlemeye yönelik alınması gereken tedbirlere ait bir husus yer almamıştır.

En yetkili makamlarca, dönüşüm yapılmaz ise, İstanbul' un çökeceği bunun da ekonomik olarak Türkiye'nin tamamen çökmesi demek olacağı söylenerek,Toplum üzerinde korku ile baskı uygulanmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri, uygulamada mülkiyet hakkı ve diğer hak ihlallerine neden olabilmektedir.

HAKLAR YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRME

5393 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun, **"Kentsel Dönüşüm ve**

Gelişim Alanı" başlıklı 73. Maddesi, 5998 Sayılı Yasa Tasarısı'nın 17 Haziran 2010 tarihinde kabul edilmesi ile değiştirildi.

ilçe belediyelerine tanınan yetkileri büyükşehir belediyelerine devrederek "yerelliğin" yok sayılması, acele kamulaştırma ile kamulaştırmada esas olan **"kamu yararı"** yerine "**ayrıcalıklı el koyma**" hakkı verilmesi, **mülkiyet haklarına müdahale edilmesi** gibi, başta içinde bulunduğu 5393 Sayılı Kanun'a aykırı olmak üzere ilgili yasalarla çelişmekte ve Anayasa ile bağdaşmamaktadır.

Yine bu yasayla kamulaştırma yasası kapsamı dışında farklı

bir "istimlak" yöntemi getirilerek yurttaşların mülkiyet hakları ihlal edilebilmekte ve "zorla el koyma" yöntemi benimsenmektedir.

Bunun karşısında da yurttaşın kendi mülkünü savunma hakkına yine aynı yasa maddesi içerisinde engeller getirilmekte ve haklarına el koyma işlemi karşısında savunmasız bırakılmaktadır.

Anayasa'nın 35. maddesinde, "Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz", kuralına yer verilmiş, temel hak ve özgürlüklerin sınırını gösteren**13. maddesinde** ise, temel hak ve hürriyetlerin, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz . Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir .

Afet riskinin azaltılması gerekçesiyle oluşturulan yasa da, bir yandan hukuka aykırı durumlar söz konusuyken, diğer yandan da bilimsel gerçekler ve sürdürülebilir yaşam hiçe sayılmaktadır. Yaşamımızın devamlılığı için gerekli, ormanlar, meralar, sulak alanlar, kıyılar ve tarım alanları gibi doğal varlıklarımızın ,imara açılarak yok edilmesine olanak sağlanarak yeni afetlerin oluşmasına da neden olunacaktır.

Kamu mülkiyetindeki alanlardaki tek yetkiyi , bakanlığa vererek yerinden yönetim ilkesini tamamen ortadan kaldırmaktadır, Riskli alanlardaki yapılar ile riskli yapılarda ikamet

edenleri mağdur edecek şekilde zorla tahliyelerin yapılmasının önü de açılacaktır.

Anayasal bir hak olan, dava açma hakkı yeni bir kanunla daha kısıtlanmış olacaktır .

Yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu başta olmak üzere bir çok yasa ile de çelişmektedir.

Kanunun maddeleri ile çelişen diğer kanun maddelerinin aykırı hükümleri uygulanmaz" şeklinde ifadeler hukuk sistematiği açısından kabul edilebilir bir durum değildir.

TOKİ'nin ,(merkez idarenin)bu kadar güçlendirilmesi Anayasa'nın 127.md. ne yine bir aykırılık teşkil etmektedir.

Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleriyle, 90. mad. ile birlikte değerlendirilerek bu sürecin durdurulması gerekmektedir.

BM şartının 25. maddesi, yine 1966 yılında imzalanan ikiz Sözleşmeler adını verdiğimiz Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesindeki ilgili maddeler özellikle barınma hakkı, konut ihtiyacı ve sosyal, ekonomik hakları düzenlemiştir.

Zorla tahliyeler gitgide bir küresel salgına dönüşmeye başlayınca 2000'li yıllarda "BM"in *bünyesinde* bu konu tartışılmaya başlanmıştır.

BM. İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde 3 tane "**konut hakkı" mekanizması** kuruluyor, bunlardan bir tanesi, AGFE. (BM) HABITAT Genel Başkanlığı'na bağlı, "Zorla Tahliyeler konusunda Danışmanlar Kurulu" .

1) BM. İnsan Hakları Komisyonu tarafından atanan ve *çalışma* alanı da "**yaşamaya elverişli konut hakkı**" olarak belirlenen konut hakkı **raportörü**. Davet ile *Ülkelere giderek kentlerde konut hakkı ihlallerini rapor ediyor.*

BM. Eko. Sos.Kült.Haklar sözl.nin **11 mad.1. paragr.da elverişli konut hakkı, barınma hakkı tanımlanıyor.** Bu madde kapsamında barınma hakkı, onurlu bir yaşam standardı olarak bir sürü hak kavramı içinde tanımlanıyor..

2) 1991 senesinde ilk defa bu maddeye atfen, 4 numaralı genel yorum diye adlandırılan bir yorum yazılıyor. Burada **elverişli konut hakkı 7 alt başlıkta tanımlanıyor.**

Bu kapsamda öncelikle **"kullanım hakkı"**nı tanımlıyor. Bunun Türkiye'de bilinmesi çok çok önemli. ***Çünkü HABİTAT, kullanım hakkını mülkiyetten bağımsız tanımlıyor*** , **kiracılık hakkını da dahil ediyo**r ve artı **yasa dışı iskan ve işgali de kullanım hakkı olarak tanımlıyor.** *Çünkü kullanım hakkı öyle bir hak ki barınma ve konut hakkı şu veya bu şekilde elde edilemezse sağlık, eğitim gibi diğer haklara erişim mümkün olmuyor. Öte yandan bu hakkı elde edemeyen kişilerin ikametgâhı olmadığı için medeni sivil hakları, sosyal hakları da olmuyor..*

Bu kapsamda **konutun yasal güvenliği** bir kriter olarak ele alınıyor.

Sonra maddi olarak devletin şahıslara sağladığı **konutun ödenebilir olması** gerekiyor. İşte bu bağlamda Bezirganbahçe'de bulunan TOKİ binalarına yerleştirilen nüfus için konut hakkının ihlali söz konusu oluyor çünkü ödemeleri mümkün olmuyor.

Bir diğer kriter ise **konutun sağlam ve güvenli olması**… İnsanların konutlarında sağlıklı bir şekilde ikamet edebilmeleri, konutun depreme dayanıklı_olması ya da kırık dökük olmaması, insanları iklimsel faktörlere karşı koruması bu alt başlık kapsamında önem taşıyor.Konutun **herkes için ulaşılabilir olması** ise bir diğer kriter.

Ayrıca **kültürel yeterlilik** çok önemli bir yere sahip. Sağlanan konut alanda yaşayacak grupların kültürel yeterliliğinin paralelinde olmalı;

Örneğin avlulu sistemde yaşayan romanları Taşoluk'ta inşa edilen TOKİ binalarına yerleştirmek bu kriterin ihlalini oluşturmuştur.

Diğer bir kriter ise **konutun yeri, konumu**... Yerin, niteliği ve merkeze yakın olması özellikle ekonomik ilişkiler bağla-

mında önem taşıyor. Yine Sulukule'de yaşayan, iş ilişkilerini bu duruma göre kurgulayan insanların bir anda Taşoluk'a taşınması erişilebilirlik bağlamında sorun yaratıyor ve bu durum gerek hizmetlere gerekse iş imkanlarına erişim anlamında bir ihlal oluyor .

2002 senesinde ise başka bir mekanizma devreye giriyor. Burada da yine **HABİTAT BM İnsan Yerleşimleri ile BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri işbirliği** ile elverişli konut hakkı üzerine **"Konut Hakkı Programı"**nı oluşturuyorlar.

HABİTAT gündeminin 61. paragraf.da *şöyle yer alıyor: "Hükümetler yeterli konut hakkını* **hukuksal ve ileriye dönük olarak gerçekleştirilmesini teşvik etmek, savunmak, sağlamak üzere…"** şimdi burada ileriye dönükten kasıt devletin konutla ilgili yasaları ileriye yönelik olarak hazırlaması.

Oysa Türkiye'deki **5366 sayılı yasa** ve 5393 sayılı **yasanın 73.** maddesine ve son **Afet Riski altındaki** alanların dönüştürülmesi Hak. yasaya baktığımız zaman biz tamamen geriye gidiş ve mahalle yıkımları görüyoruz.

3) 2004 yılına geldiğimizde de en son mekanizma **HABİTAT bünyesinde zorla tahliye ve ev boşaltmaları ile ilgili raporlama yapmak, HABİTAT'ı bilgilendirmek üzere** danışmanlar **grubu (AGFE)** kuruluyor.

İstanbul dan 20 mahalle derneği ve Sivil Toplum örgütünün AGFE'ye gönderdiği rapor üzerine İstanbul'a gelerek ,Sulukule-Tarlabaşı-Halkalı-Fener- Balat ta saha çalışması yapan AGFE İstanbul Raporu'nda da vurgulandığı üzere, 8000 yıllık geçmişiyle dünyanın en eski kentlerinden birini küresel kente dönüştürme gayretleri, kentsel arazilerin üzerinde muazzam bir baskı oluşturmakta. 5-yıldızlı küresel kent projeleri, yerleşik toplulukların mahallelerinden zorla tahliyelerine neden olurken, bu mahalleler de üst gelir gruplarının ihtiyaçlarına göre yeniden tanzim edilmekte. Gezilen mahallelerde insanlar evlerine yatırım yapmışlar,Belediye de su-elekt.-yol hizmeti götürmüştü.Yaşanan süreç bu yatırımları sosyal ve

fiziki olarak yok ediyor. Rapor, '' İstanbul'da zorla tahliye ve ev boşaltmaların gerçekleşmekte olduğunu'' açıklıyor, sözleşmelere atılan imzaların ardındaki kamulaştırma / acele kamulaştırma baskılarına da değinerek 'insan haklarının ihlali' olarak nitelendiriyor . Yıkım tehdidi altında yaşayan ailelerin hukuki haklarının yok sayıldığı ve insanların şehir merkezlerinden kopuk alanlara TOKİ evlerine götürüldüğü, ancak insanların aylık ödemeleri karşılayamadıkları için haciz geldiğinden orayı terkederek eski mahallelerine kiracı olarak döndükleri,belirtiliyor.

2009 da İstanbul kentsel dönüşüm bölgelerini ziyaretinde, iki farklı siyasi partiye mensup yerel yönetimlerin uygulamaları olan ;Sulukule kentsel yenileme bölge si ile Küçükbakkalköy *dönüşüm uygulamasının incelen* mesinde, **aynı ihlal ve mağduriyetler** not alınıyor.

AGFE Heyeti'nin değerlendirmelerine göre, **kentsel dönüşüm modeli evsiz insanlar yaratarak, devamlı hareket halinde bir nüfusa yol açmakla kalmayacak, yoksulluğun katmerleştirilerek kent çeperlerine taşınması ile gerilimleri de arttıracaktır. Gerilim politikaları üzerine oturan bir model ise 'çökmeye mahkûmdur'**

(AİHM) in 24 Nisan 2012'de Bulgaristan'da Roman vatandaşların yaşadığı mahalle ile barınma hakkı ihlali İle ilgili olarak verdiği bir karar bizim ülkemizi de yakın dan ilgilendiriyor.

AİHM: Bulgaristan, savunmasız insanları evsizliğe sürükleyen, keyfi tahliyeye izin veren yasasını değiştirmelidir. diyor. Bulgaristan'ın başkenti Sofya'nın Belediyesi Batalova Vodenitsa *bölgesinde daha önce devlete ait olup sonra belediyeye devredilmiş bir arazi üzerinde, 1960ve 1970* li *yıllarda ev yaparak yaşamlarını sürdüren Roman vatandaşların evlerinin yıkılarak zorla tahliyesini öngören bir dizi hukuki sonucu, "İşgalci" olarak nitelendirilen vatandaşların üzerindeki arazinin boşaltılması için mahkeme kararı çıkartan belediye hemen yanındaki araziyi özelleştirerek satıyor.*

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

23 Bulgar vatandaşı Roman'ın 23 Haziran 2006 tarihinde AİHM'e açtığı davada verilen kararda;

- Yasadışı olarak belediye topraklarını işgal eden başvuru sahiplerini tahliye etmesinin, belediyenin hakkı olduğu, ancak
- Belediyenin on yıllarca bu vatandaşların orada yaşamasına göz yumduğu,
- Bu arazideki evlerin artık onların **yuvaları** olduğu,
- Hiçbir çözüm üretmeden bu vatandaşların zorla tahliye edilemeyeceği,
- Bulgaristan'ın bu vatandaşların tahliyesini öngören yasalarını değiştirmesi gerektiği, vurgulanmaktadır.

Burada Sözleşme'nin açık olduğu ve bu nedenle işgali "yasadışı" olarak tanımlayan iç hukuk mevzuatının "ilgisiz" olduğu açıkça belirtilmektedir.

AİHM'in verdiği bu karar benzer özelliklere sahip kamu arazileri üzerinde "gecekondu" yaparak yaşamlarını sürdüren ve devlet-belediye tarafından işgalci olarak nitelendirilen vatandaşlarımızı yakından ilgilendiriyor. Ülkemizde 1984 imar affı sonrasında o tarihten sonra kamu arazileri üzerine yapılmış bütün "gecekondu"lar yasadışı ve işgalci olarak değerlendiriliyor. Yasalar bu durumdaki vatandaşlarımıza hiçbir hak tanımıyor.

"Afet Yasası" adı altında kentsel dönüşümü daha da genişletecek bir çalışma yapılan bu günlerde, bu karar Ankara'da sayıları neredeyse mevcut gecekonduların yarısına yakın olan, ülkemizin başka kentlerinde de yüz binlercesi bulunan "işgalciler" açısından çok önemli.

Daha önce İstanbul, Ümraniye-Hekimbaşı *Çöplüğü'nün* 28 Nisan 1993'te patlaması sonucu çok sayıda vatandaşımızın evlerinin yıkılmasına ve hayatını kaybetmesine neden olan olayla ilgili açılan davada, **yaşam hakkı ihlali ve mülkiyet hakkı ihlalinden** karar veren mahkemenin **yeni kararı daha ileri bir adım** teşkil etmektedir.

AİHM, Bulgaristan'da ki davada verdiği kararda, arazi kamu mülkiyetinde olmasına karşın mülkiyet üzerinden bir tartışma yürütmemektedir. Mahkeme 8. Madde'nin ((Özel hayata ve aile hayatına saygı) dan hareket ederek, "başvuru sahiplerinin sosyal olarak avantajsız grup olmalarını" göz önüne almakta ve barınma hakkı tartışması yapmaktadır.

Bu karar kamu arazisi üzerine ev yapmış ve on yıllardır oluşturdukları mahallelerde yaşayan tapusuz-belgesiz vatandaşlarımızın AİHM nezdinde yeni bir hukuk mücadelesi sürdürmesinin önünü açmaktadır.

Şu anda Tarlabaşı Ev Sahiplerini ve Kiracılarını Koruma Derneği 2010 de AİHM de dava açılmıştır.Sulukule ve Tarlabaşı'nda işgal değil, mülkiyet söz konusudur.

Sulukule Roman Derneği ve mahallelinin 2007 yılında projenin iptali için açtığı davada görevli bilirkişi heyeti, üçüncü kez "Bu proje yasadışı" dedi. Sulukulelilerin *açtığı davada bilirkişi üçüncü kez* "Yapılan inşaat kamu yararına değil. Tarihi doku da korunmadı" diye karar verdi. Bilirkişi heyetinin ikinci raporundaki saptamaları şöyleydi:

- UNESCO'nun belirlediği Sur Koruma Bandı Avan Proje'de yarıya inmiş.
- Özgün ada morfolojisi ve sokak dokusu korunmamış.
- Mevcut durumda kamuya ayrılmı***ş alanlar projede yapılaşmaya açılmış,***
- Sokak kesitleri büyütülmüş Yeşil alan ve parklara yer verilmemiş
- Mevcut sokak dokusu ve tescilli yapılara uygun olmayan yapı tipolojisi oluşturulmuş.
- **Fatih Belediyesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ise "Düzeltmeler yapıldı, bunları hesaba katmıyorsunuz" diyerek bu rapora itiraz edince bilirkişi üçüncü kez projeyi inceledi ve yine "Projede eleştirdiğimiz noktalar sabit" dedi.**

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

Bir aile için ev ne kadar önemli ise aileler için de şehir o kadar önemlidir. Nasıl ki evimize dışarıdan müdahaleyi uygun görmüyorsak şehirlerimize de dışarıdan müdahaleyi tasvip etmek mümkün değildir?

Sulukule olarak bilinen Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerinde evleri yıkılan 900 hissedar arasından en fazla 50'si 640 dairelik projede hak sahibi. imzaladıkları sözleşmelere göre 125 metrekare ev hayali kurarken Şimdi belediye, "Kaç metrekarelik evde oturacağınız kurada çıkacak" diyor. belediyeyle yaptıkları sözleşmeye rağmen ne kaç metrekarelik evde oturacaklarını ne de evlerine ne kadar para vereceklerini biliyorlar Evlerinin yıkılmasına karşı çıkmamışlar, belediyeyle anlaşmışlar. Ama şimdi onlar da mağdur. 125 metrekarelik bir ev için sözleşme imzalamış. yıkılan evi 58 bin liraya sayılmış 107 bin lira borca girmeyi kabul etmiş, beş senedir bu evi bekliyor.

TÜRKİYE DE KENTLEŞME VE DOĞAL AFET RİSKLERİ

Kentler, nüfusun, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu açısından diğer yerleşim birimlerinden ayrıldıkları gibi bu özellikleri nedeniyle afetler başta olmak üzere her tür tehlike karşısında da yüksek risk taşımaktadır.

Kentlerin bu yapısal özellikleri ile yerleşim yerine ait coğrafi, fiziksel, sosyoekonomik, kültürel özellikler; hızlı ve düzensiz kentleşme, gecekondulaşma gibi kentleşme sorunları birleşince mevcut riskler artmaktadır**.** *Ülkemizde depremler başta olmak üzere doğal afetlerin sık yaşanması doğal afetleri kentleşme, kent planlama sürecinde dikkate alınması gereken esas unsurlardan biri haline getirmektedir.*

İnsanların ve canlıların yaşamlarını yitirmesine, doğal ve kültürel varlıkların tahrip olmasına neden olan Afetler, konusunda ,ülkemize baktığımızda; düzensiz ve plansız yapılaşmanın olduğu şehir merkezlerinden uzak alanların ve kırsal kesimlerin deprem, sel baskını, toprak kayması, çığ ,kuraklık ,fırtına gibi afetlerden daha çok etkilendiği görülmektedir.

Türkiye'de Kentlerin tüm bu sorunlu gelişme / büyüme özellikleri yanında ülkemizde deprem başta olmak üzere sık yaşanan afetler, kentler ve burada yaşayanlar için büyük tehdit oluşturmaktadır ki 1999 Marmara –Düzce-Van depremleri bunun en somut kanıtlarıdır . fay hattına yakın yerlerde şehirleşmenin yoğun olması, dere ağızları ve tepe yamaçlarında yerleşkelerin kurulması, akarsuyataklarına ve sahil şeritlerine aşırı dolgu yapılması, plansız ve kaçak yapılaşma, kontrolsüz ve tedbirsiz sanayi ve insan faaliyetleri gibi unsurlar sonucu doğal ve yapay afetler gerçekleşmektedir. (Değirmendere,Karadeniz Sahil otoyolu gibi)

Türkiye'de **1959 yılında** *yürürlüğe giren 7269 sayılı* **Afet** kanunun 1. maddesinde afetler sayılırken sadece;

1. Deprem
2. Yangın
3. Su baskını
4. Yer kayması
5. Kaya düşmesi
6. Aşırı kar yağışı ve Çığ vb. afet olarak belirlenmiştir.

Kuraklık ve iklim değişikliği afet olarak kabul edilmemiştir. Halen başta İstanbul olmak üzere bütün kentlerimiz de, kar, yağmur, deprem, heyelan, hortum, kuraklık gibi doğa olayları büyük afetlere dönüşebilmektedir.

Ayrıca, pek çok hatalar zinciri kentlerimizi birçok insan kaynaklı afet riski havuzuna dönüştürmüştür.

Örneğin, Ümraniye çöplüğünün patlaması, sel altında kalan mahalleler, itfaiyenin giremediği sokaklar nedeniyle yanan konutlar, patlayan benzin istasyonları ve sanayi tesisleri, terör ve bu olaylar sonucu ortaya çıkan can kayıpları kentlerimizin ne denli risk altında olduğunu ortaya koymaktadır.

ALEV SEHER TUNA'NIN TEBLİĞİ

TÜRKİYE'DE DOĞAL AFETLER KARŞISINDA HASAR GÖREBİLİRLİK KAYNAKLARI

1- KORUNMASIZLIK

Fiziksel korunmasızlık riskli bölgelerdeki insan, doğal çevre, mal ve hizmetlerin varlığını,tanımlanan potansiyel kayıp ve hasarları ifade eder.

Türkiye'de doğal afetler karşısında fiziksel korunmasızlığın başlıca kaynakları; ülkenin büyük bölümünün birinci derece deprem bölgesi olması, büyük kentlerin çoğunun fay hatlarının üzerinde veya çok yakınında yerleşmiş olmaları ve dolayısıyla büyük miktarda yapı stokunun ve insanın deprem karşısında güvensiz bölgelerde yerleşmesidir.

Sosyo-ekolojik korunmasızlık ise, doğal kaynakların tahribatını, toprakların kötü kullanımını, iklim değişikliği gibi durumları ifade eder . ilk akla gelen tarım topraklarının konut, sanayi amaçlı kullanılmasıdır. Bilindiği üzere tarım toprakları, özellikle de alüvyal ovalar, deprem karşısında yerleşime uygun olmadıkları gibi, buralarda yerleşme, toprak gibi önemli bir doğal kaynağın geri dönüşümsüz olarak tüketilmesine de neden olur.

Kentler, boşluksuz büyürken, kentlerin giderek genişleme eğilimleri içinde tarım topraklarının kent toprağı haline geldiği, büyük kentlerin çeperleri ve yakınındaki kırsal alanların hızla gecekondular, sanayi alanları,konutlar ve yollarla, atık tesisleriyle, kıyı alanların yazlık konutlarla tüketildiği görülmektedir.

2- KAPASİTE YETERSİZLİĞİ

Kapasite yetersizliği ise, tehlike ve afetleri önleme, afetlere hazırlık ve afetlerle mücadele konusunda fiziksel, yasal, kurumsal, teknik, politik, sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel yapıdan kaynaklanan kapasite yetersizlikleridir.

Bir topluluğun hasar görebilirliği tüm bu konulardaki yetersizliklerin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkar.

a) Fiziksel yetersizlikler

Türkiye için düşünüldüğünde, afetler karşısında **fiziksel ve teknik yetersizlikler,**inşaat yapımı konusundaki yetersizlikleri, standartların altında inşaatlar yapılmasını ifade eder. Bu durum, kentleşme sisteminin yapısından kaynaklanan özelliklerle birleşince sorun daha da büyümektedir.

b) Yasal yetersizlikler

Ülkemizde afetler karşısında ele alınması gereken ilk konu, kaçak ve sağlıksız yapılaşmadır. Ülkemizde geliştirilmeye çalışılan tüm politikalara rağmen, kaçak ve sağlıksız yapılaşma, gecekondu bölgeleri, özellikle büyük kentlerimiz için hala birer sorun alanı teşkil etmektedir. Bunun yanında **kent içinde bulunması yasak** olan ve gerek **halk sağlığı** *için tehdit oluşturması gerekse afetler karşısında birer risk unsuru olan yanıcı ve patlayıcı madde üreten ve depolayan tesisler çöp toplama ve depolama alanları, sanayi tesisleri ve siteleri her tür yasal önleme rağmen mevcuttur.*

Gecekonduların inşaat kalitesindeki yetersizlikler, yerleşim açısından uygun olmayan yamaç, dere yatağı üzerinde yerleşmiş olmaları, gecekonduları afetler karşısında önemli risk bölgeleri haline getirmektedir

Önceki dönemlerde belediyelerin sorumluğunda olan yapı denetim sistemi, 1999 depremlerinden sonra özel sektöre devredilmiştir. 1999 depremlerinde görüldüğü üzere, hasar gören binaların çoğu, planlara aykırı yapılaşmalardır. Planlarda belirlenen şekilde yol payları ayrılmamış, kıyı dolgusu yasak olmasına rağmen, kıyılar doldurularak yüksek katlı binalar buralarda yükselmiştir (Değirmendere'de olduğu gibi).

Sanayi tesislerinin çevresinin yerleşime kapatılması, güvenlik şeritlerinin oluşturulması gerektiği halde, bu yasal kurallara uyulmadığı, TÜPRAŞ ve AKSA örnekleri ile görülmüştür.

c)Politik-Kurumsal yetersizlikler

Afetler karşısında kurumsal yetersizlikler genel olarak yönetim sisteminde, afetleri önleme ve azaltma konularında gö-

revli kamu kurumlarının, yöneticilerin görev alanlarına giren sorunlardan, bu alanın işlemesinden kaynaklanmaktadır.

Konunun bir başka boyutu ise afet yönetimi politikalarının yetersizliğidir .Ülkemizde 1940'lı yıllarda temelleri atılan bir afet yönetim sistemi olmasına rağmen, söz konusu sistem, yıllar içinde kent-kır nüfusu oranlarının değişmesi, nüfus artışı, afetlerin niteliğinin değişmesine rağmen aynı kalmış, dolayısıyla günceli yakalayamamıştır.

Afet yönetiminde hakim olan merkezi eğilimler, bu süreçte olaya en yakın ve en etkili birim kabul edilen yerel yönetimlerin ikinci planda kalması da mevcut sistemin temel zafiyetlerindendir.

Mevcut sistem afet öncesinde etkin azaltım önlemleri geliştirerek risk azaltımı yerine, afet sonrasına müdahale üzerine inşa edilmiştir. Sadece yasal düzenlemeler yaparak, tatbikat ve denemeleri göz ardı eden bir sistem vardır. Afet yönetimi sürecinde çok sayıda sorumlu kuruluş varken, bunlar arasında koordinasyon, bilgi paylaşımı yoktur. Bu durum afet anında müdahalenin gecikmesine yol açmaktadır

kentleşme politikaları nedeniyle, kent ve bölgeye ilişkin planlama çalışmalarının, amaçlanan hedeflere ulaşama dığı *görülmektedir.. Kente dair karar verici konumunda bulunan yerel yöneticiler, seçmene hoş görünmek için kat artışı kararları alabilmekte, yeşil alan ihlallerine göz yumabilmektedir.*

d) Sosyo-ekonomik yetersizlikler

Afetler karşısında **sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklanan yetersizlikler** de ülkemizde, afetlerle mücadele kapasitesini zayıflatan sonuçlar yaratmaktadırlar.

Kentsel yoksulluk ve işsizlik bunların başında gelmekte, Türkiye'de kentleşmenin sanayiye dayanmaması, kentlerde sanayi yatırımlarının azlığı, istihdam olanaklarının da sınırlı kalmasına neden olmakta, işsizliği ortaya çıkarmakta, işgücünün marjinal sektörlerde, örgütsüz iş kollarında yoğunlaşmasına neden olmaktadır .

Bunun dışında, kente gelen kitlelerin kentle bütünleşmeleri , kentin kültürel özelliklerini benimsemeleri, başlı başına bir sorun iken, gelir dağılımında eşitsizlik, sosyal tabakalaşmanın derinleşmesi, kültürel farklılıkların belirginleşmesi, sosyal yapıda çözülmeler, özellikle gecekondu alanlarında suç ve şiddet olaylarının artması gibi sosyal sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

e) Psikolojik ve kültürel yetersizlikler

Afetler karşısında **psikolojik ve kültürel yapıdan kaynaklanan yetersizlikler** vardır. Doğal afetler sık yaşanmasına rağmen ülkemizde afetlere hazırlıklı olma, Kişisel bazda, bilinçsizlik, güvenliğe önem verilmemesi, ekonomik nedenlerden dolayı, bunun getireceği ek maliyetlerden kaçınılması; yapıyı projelendiren mimar ve mühendisin konuya gereken duyarlılığı göstermemesi, yapıyı inşa eden ustanın güvenlik endişesi olmaması, bilgisizliği ve e*ğitimsizliği diğer sorunlardır özellikle son depremde görüldüğü şekilde "kadercilik" anlayışı hakimdir*.

Ülkemizde meydana gelecek olası afetlerin etkilerinin azaltılmasında şimdiden başlanacak risk belirlemenin yapılması,özellikle sosyal yapının, kurumların afetler konusunda bilgi, beceri düzeylerinin artırılması gereklidir.

*Ö*nlem alma konulardaki yetersizlikler, afet kültürünün olmaması da toplumun afetler karşısında dayanıklılığını azaltan bir durumdur.

Bir doğa olayının afet sayılabilmesi için yerel toplulukların yaşamını etkilemesi, aksatması ve bozması gerekmektedir. Alınan tedbirlerle bu etkiler tamamen engellenemese de sınırlandırılabilmekte ve asgari seviyeye çekilebilmektedir. Afetlerin yıkıcı etkilerinin en asgari seviyeye çekilebilmesi büyük oranda afetlerden evvel alınacak önlemler ile mümkündür.

Bu önlemlerin başında kentleşmenin gelişimine ve yerleşim düzenine o bölgenin afet riskini göz önünde bulunduracak biçimde yön vermek gelmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde kentli nüfusun oranının artmasına paralel olarak kentlileşme yapısında da değişiklikler olmuştur.

Özellikle 1980'lerden sonra dengeli yerleşim düzeninden vazgeçilmiştir. Bu yapılaşma özellikle İstanbul, Sakarya, İzmit, Bursa gibi doğal afet açısından riskli alanlarda nüfusun ve yapılaşmanın artmasına yol açmıştır.

Kısacası izlenen politika neticesinde bu bölgelerde yapılan kentleşmede afet riskleri göz ardı edilmiş ve afetlerin yıkıcı etkilerinin önüne geçecek bir kentlileşme politikası izlenmemiştir.

Oysa kentleşme politikası , **kentleşmenin yönünün belirlenmesi yani nüfusun deprem riski daha az olan yerlere yönlendirilmesi, bölge ve kent planlarının afet riskine göre hazırlanmasının sağlanması ve yapı denetimi gibi birçok yolla afetlerin zararlarını önceden azaltılmasını sağlayabilir.**

Sonuç olarak, 17 Ağustos , 12 Kasım ve 2011 Van depremlerini , şehir sellerini hatırlayacak olursak ülkemizde olası olumsuzlukları azaltıcı önlemlerin yeterince alınmadığını görmekteyiz. Oysa ***öncelikle ekonomi, sanayi, kentleşme, altyapı ve ulaşım gibi kentsel politikalarda afet riskinin göz önünde tutulmasının zorunluluğu ,yaşanacak afetlerde zararın en aza indirilmesi için olmazsa olmaz şarttır.***

Bu nedenle kentleşme politikası da afetlerin zararlarını azaltıcı bir araç olarak düşünülmelidir.

Dünyaya baktığımız zaman afet yönetimi bir bilim dalı, bir uzmanlık, teknik bir konu olmasına rağmen Türkiye'de bu böyle ele alınmıyor. iklim değişikliği nedeniyle 30 yıl sonra İstanbul boğaz haritasının ciddi şekilde değişeceği öngörülmektedir.

Kentsel dönüşüm, planlamanın altında sadece bir uygulama aracıdır. 10/7/2001 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinin u fıkrasında; Afetlerle ilgili planlamaların ve diğer hazırlıkların Büyükşehir ölçeğinde yapılması ve diğer afet bölgelerine de destek sağlanması belediyelerin görev ve sorumlulukları içerisinde olduğu belirtilmekte.

İlgili kanun maddesinden yola çıkarak kentlerimizde meydana gelebilecek depremler, büyük yangınlar, seller, yoğun kar ve fırtına, buzlanma, şiddetli lodos gibi afetlere Valilik ile irtibatlı olarak en kısa zamanda dinamik bir şekilde müdahale etmek için İstanbul, Bursa vb. şehirler de Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) kurulmuştur.

yerel yönetimler ve sorumlu tüm kurumlar, bilimsel kesinliği olan deprem vb. afetlerin riski karşısında vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlama konusunda gerekli tedbirleri almak zorundalar.

Afetler,

- Can ve mal güvenliğimiz ile birlikte kültür varlığımız için çok büyük bir tehdittir.
- Maliyetleri çok yüksektir.
- Sosyo-ekonomik gelişmemizi uzun dönemde önemli ölçüde baltalar ve zayıflatır.
- Milli gelirdeki artışı önler veya yavaşlatarak tehlikeli bir "yoksulluk tuzağı" haline gelir.
- Mevcut kaynakların gelişmeye değil yardım ve onarıma (müdahale-iyileştirmeye, ya da yıkım-yara sarmaya) harcanmasına neden olur.

Birleşmiş Milletler **1990-2000 on yılı 'Doğal Afetleri Azaltma On yılı'** ilan etmiş, bu sırada Yokohama Konfr. (1994) düzenlemiş, bu alanda '**Afet Azaltma Uluslararası Stratejisi'** ile bir yeni organ oluşturmuş,

2005 yılında gerçekleştirdiği Kobe Konferansında **2005-2015 on yılının yeni bir eylem dönemi** olarak tanınmasını sağlamıştır.

Bu dönemde ;risklerin azaltılmasında **katılımlı karar** alma ilkesini tanımlamış, **kentsel alanların** ve dar **gelirli kesimlerin risklerinin azaltılmasına** öncelik vermiştir.

Çok önemli bir sonuç:

Risk azaltma çalışmalarının yerel düzeyde başlatılmasını kaçınılmaz gören Incheon Konfrns. (G. Kore,2009) ve Bildirgesi. **risk azaltma giderlerini piyasacı yaklaşımla 'maliyet' olarak değil, kamusal bir anlayışla 'yatırım'** olarak tanımlamıştır.

Doğal afetler meteorolojik ve jeolojik oluşumlar veya doğanın insan etkilerine cevap vermesi şeklinde meydana gelmesine karşılık, İnsani faktörlerin etkin olduğu **savaşlar, iç çatışmalar, terör olayları, büyük göçler gibi küresel olayların yanı sıra yanlış ve eksik planlama ve uygulamaların** neden olduğu yerel ve bölgesel karakterli olgu ve olaylar ile bunların doğurduğu **afet nitelikli sonuçların tümüdür.**

İnsan faktörlerinin etkin olduğu yani "yapay" olan afetler, Bazen "terör" gibi kendi başına tetikleneceği gibi bazen de "depremin neden olduğu baraj yıkılması" gibi bir doğal afet tarafından da tetiklenebilir.

Anadolu'da yok olan medeniyetlerin hemen hemen hepsi deprem ve sel felaketleri gibi doğal afetlerden zarar görerek yıkılmışlardır.

Ve 21. yüzyıl'da *Türkiye; insanlar yine doğal afetlerle karşı karşıya, yine doğal afetler karşısında çaresiz kalıyor, insanlar ölüyor, binalar yıkılıyor. Oluşumu insana bağlı, çoğunlukla dikkatsizlik ve tedbirsizlik nedeniyle meydana gelen ve afet boyutu kazanan teknolojik olayların bazıları şunlardır:*

- Asit yağışları
- Ateşli silahlar ile taciz, silahlanma, Ayaklanma, işgal, rehin alma, sabotaj, boykot, grev vb. toplumsal olaylar
- Baraj yıkılmaları
- Bina,yol, tünel inşaatı ve madencilik faaliyetleri ile maden çökmeleri

AFETLERİN ÇEVRESEL SONUÇLARI

Afetler sonucunda salgın hastalıkların baş göstermesi temiz su ve besin ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle son yıllarda kimyevi ve petrol türevli değişik yapı, dekorasyon, izolasyon ve kaplama malzemeleri üretilmiştir. Özellikle petrol türevleri ve alaşımların inşaatta kullanılması sonucu; felaketlerle yıkılan yapıların hafriyatları doğada parçalanamaz nitelikte materyalleri daha çok içermektedir. Doğada parçalanamayan veya parçalanamadığında değişik zararlı son ürünler meydana getiren bu inşaat malzemeleri çevrede önemli ölçüde kirliliğe neden olmaktadır. Doğrudan doğaya bırakılan aşırı miktardaki enkaz atıkları toprak ve suyun kalitesini etkilemekte ve ekolojik döngüyle zararlı ve toksik etkileri insan bünyesine kadar geçmektedir.

Dünyanın *önde gelen bağımsız Tıp Dergisi* Lancet'te yayınlanan yazıda **İnsan sağlığını çok etkileyen felaketin DEPREM olduğu** belirtilmektedir.

Depremlerden ve diğer bütün doğal ve toplumsal afetlerden korunma yönündeki istemler, **en temel insan hakkı olarak** ele alınmalı ve **daha güvenli, daha sağlıklı ve yaşanabilir bir çevrenin her yurttaş için temel insan hakkı olduğu ana ilke olarak kabul edilmelidir**.

Türkiye aktif bir deprem kuşağı üstünde bulunmakta; ülke topraklarının, sanayisinin ve barajlarının büyük bir kısmı deprem kuşağı içinde yer almaktadır

Deprem ve afetlere ilişkin yapılacak düzenlemelerin, siyasi ve ekonomik rant kaygılarından arındırılmış bir şekilde gerçekleşeceği, bütün düzenlemelerin insan odaklı olacağı, can ve mal kayıplarının göz ardı edilmeyeceği, Anayasal bir güvenceye dayandırılmalıdır. Afetlerden korunmak, "bir insan hakkıdır" böyle algılanmalı ve siyaset üstü bir yere yerleştirilmelidir.

"Ulusal Deprem Strateji ve Eylem Planı" nın *içerdiği*

belirsizliklerin Giderilmesi, finans, yetki ve sorumlu luklara *açıklık getirilmesi, dar bir yapıdan çıkartılması ve uygulanabilir bir şekilde düzenlenmesi gerekir.*

Afet yönetimin temel ilkelerinden biri olan ve afet güvenliği için son derece önemli olan " imar, planlama, kentleşme, yapılaşma ile afet mevzuatı arasındaki bütünsellik göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ

İnsan hakları ve özgürlükleri çerçevesinde yapılması şartı ile Kentsel dönüşümün ve başta deprem olmak üzere kentlerimizin tüm afetlere karşı iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması gerekliliği, tüm kesimler tarafından kabul edilmektedir.

Afet yasasıyla birlikte yaşanacak olumsuzlukların en başında deprem riski sebebiyle Türkiye'deki şehirlerin uzun tarihsellik içinde meydana getirdiği mekan dokularının ortadan kaldırılıp, yerlerine TOKİ'nin estetikten uzak, tek tip ve yüksek katlı apartmanların dikilecek olması ve burada oturanların şehir dışına gönderilmesi olacaktır.

Kentsel dönüşüm ile yaşadıkları mekana müdahale edilecek insanların aynı zamanda yaşamlarına da müdahale edilecek ve farklı alanlarda yaşam kurmak zorunda bırakılacaklardır (Sulukule-Ayazma-Tarlabaşı-Süleymaniye-Fener-Balat-Ayvansaray örneği gibi.)

AİHM de açılan davalarda Türkiye tazminatlara mahkum olacaktır.

İdarenin işlemleri sonucu tazminatları yine vatandaşlar vergi olarak ödeyecektir.

2007 de revize edilen **Türkiye Deprem Yönetmeliği**'nin **depreme dayanıklılık tasarımı kuralları 60 metreye kadar olan binalar için geçerlidir**. **Daha yüksek binalar için yeni-**

den düzenlenmesi gereklidir. Resmi bir yönetmeliği olmayan yüksek yapıların nasıl depreme dayanıklı olacağı bilinmemektedir.

Kentlerin büyümesi ile, daha fazla konut, daha fazla inşaat aynı zamanda daha fazla enerji anlamına da geldiğinden HES, TES, NES gibi kırda büyük tahribatlar yapan santraller ve kırsal üretimde kırsal nüfusun dışlanması tektipleşme, tekelleşme gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kanallar açılması, denizin içine yapay adalar oluşturulması gibi projeler tüm ekosistemi bozacaktır.

Kırsal üretimin kırsal nüfustan büyük sermaye gruplarına geçişi ve tarım alanlarında yaşanan tahribat buradaki nüfusun, kentlerde gelişen inşaat sektöründe mevsimlik işçi olmak üzere yüzer gezer ve güvencesiz çalışan kitleler haline gelmesine yol açmaktadır .

Afetlere hazırlık konusunda yapılacak yasal düzenlemelerin imar planlama ve yapı sürecini düzenleyen diğer kanunlarla mutlaka uyum içerisinde olması gerekmektedir.

Kamu yararı ve insan hakları çerçevesinde ,yerinde iyileştirme ile sürdürülebilir bir planlamayı dikkate alan bir düzenleme yapılmalıdır.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.Saygılarımla,

Kaynakça;

Balkır, Z.G, (2009), Türk Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması, Ankara.

AGFE- 2009 İstanbul Raporu

Kadıoğlu,M.-Afet Yönetimi-marmara Belediyeler birliği, 2011

Mimar mühendisler grubu nisan 2012,

YTÜ,7.Şehircilik Kongresi,2011

TMMOB.Afet sempozyumu

Lancet Tıp Dergisi

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

TERMİK SANTRALLER

ADANA BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR
Av. İsmail Hakkı ATAL (Adana Barosu)

TERMİK SANTRALLERİN ÇEVRE ve EKOLOJİK ETKİLERİ

Türkiye"de özellikle son 10 yıldır birçok kömürlü ve doğalgazlı termik santrale , eletrik üretimi ve satışı amacıyla üretim lisansı verilmekte ve bu termik santrallerin kurulduğu bölgelerde halk sağlığına ve çevreye olumsuz etkileri nedeniyle bir çok tartışma gündeme gelmektedir.

I - TERMİK SANTRAL NEDİR VE NASIL ÇALIŞIR ?

Termik santral fosil yakıtların (kömür , fuel-oil,gaz)yakılması yoluyla mekanik enerji elde edilen ve mekanik enerjinin de elektrik enerjisine çevirildiği sistemlerdir. Burada su kazan bölümünde dolaşan sıcak buhar haline dönüşür.Ve bu buhar yüksek basınç altında (135 bar) yüksek sıcaklıkta (535 derece) türbinin yüksek basınç bölümüne daha sonra da tekrar kızdırılarak orta ve alçak basınç bölümüne gönderilir.Bu devam eden olaylar sonrasında ısı enerjisi mekanik enerjiye döndürülmüş olur Kömürle çalışan santrallerde dumanın daha sonra elektrostatik düzenekler yardımıyla tozu alınır ve bacadan dışarı atılır. Bu arada türbinde yaratılan mekanik enerji bir alternatöre iletilir ve burada elektrik enerjisine dönüştürülür. Modern bir termik santralın verimi %40 dolayındadır. Termik santralın bilançosu incelendiğinde, üretilen bir kilowatt için 4000 kilojoule'dan fazla bir enerjinin soğutma suyuna harcandığı

anlaşılmıştır. Su bir akarsudan alınırsa, bu suyun günümüzde en çok 7-10'C arasında ısıtılmasına izin verilmektedir; bu da büyük bir debi gerektirir. Sözgelimi, 600 megawattlık bir enerji grubunda soğutma için saniyede 22 metreküp su gerekir. Bu nedenlerden ötürü, büyük santraller ancak büyük akarsuların üzerinde ya da deniz kıyısında kurulur.

Büyük bir termik santralin kömür tüketimi günde 5000 tonu aşar.

II-TÜRKİYE"DE ÇALIŞAN TERMİK SANTRALLER :

Türkiye Elektrik Üretim A.Ş.(EÜAŞ) tarafından işletilen termik santraller, fuel-oil, taşkömürü linyit, motorin, jeotermal ve doğal gaz türde enerji kaynağı kullanmakta olup sayıları 30'u aşmaktadır. TÜRKİYE'DEKİ TERMİK SANTRALLAR (EÜAŞ)Afşin Elbistan A Termik Santralı -3 X 340 MW + 1 X 335 = 1.355 MW (Linyit)Afşin Elbistan / MARAŞAfşin Elbistan B Termik Santralı - 4 x 360 MW = 1440 MW / (Linyit)Afşin Elbistan / MARAŞAliağa GTKÇ Santralı 6 x 30 MW = 180 MW (Motorin) Aliağa / İZMİREngil Gaz Türbinleri 1 x 15 MW = 15 MW (Motorin) Merkez / VANAmbarlı Fuel Oil - KÇ Santralı - 3 X 110 MW + 2 X 150 MW = 630 MW (Fuel Oil) - Avcılar / İSTANBULAmbarlı Dogalgaz - KÇ Santralı - 6 X 138.8 MW + 3 X 172.7 MW = 1350.9 MW (Dogalgaz) –AvcılarBursa DGKÇ Santralı- 4 x 239 MW + 2 x 238 MW = 1.432 MW'lık (Dogalgaz) BURSAEntek A.Ş. - 2 X 42 MW + 1 X 31 MW + 1 X 25 MW = 140 MW - (Dogalgaz) BURSAEntek A.Ş. - 1 X 27 MW + 1 X 24 MW + 1 X 12 MW = 140 MW - (Dogalgaz - Kombine çevrim) İZMİTİç Taş Termik Santralı - 1 X 130 MW = 130 MW Biga / ÇANAKKALEÇan 18 Mart Termik Santralı- 2 x 160 MW = 320 MW (Linyit - Akışkan Yataklı) Çan / ÇANAKKALEÇatalağzı Termik Santralı -2 X 150 MW = 300 MW / (Taşkömürü) Çatalağızı / ZONGULDAKHopa Termik Santralı - 2 x 25 MW = 50 MW (Fuel Oil) Hopa / ARTVİN

Kangal Termik Santralı -2 x 150 MW + 1x 157 MW = 457 MW (Linyit) Kangal /SİVASOrhaneli Termik Santralı- 1 x 210 MW = 210 MW (Linyit) Orhaneli / BURSASeyitömer Termik

Santralı- 4 X 150 MW / = 600 MW (Linyit) Seyitömer / KÜTAHYATunçbilek Termik Santralı-1 X 65 MW + 2 X 150 MW = 365 MW (Linyit) Tunçbilek / KÜTAHYAHamitabat DGKÇ Santralı - 12 ÜNİTE = 1120 MW (Doğal Gaz) - Lüleburgaz / KIRKLARELİSoma A Termik Santralı - Soma / MANİSASoma B Termik Santralı 8 ÜNİTE = 1034 MW (Linyit) Soma / MANİSAKemerköy (Gökova) Termik Santralı- 3 x 210 MW = 630 MW Kemerköy (Gökova) / MUĞLAYatağan Termik Santralı- 3 x 210 MW = 630 MW (Linyit) Yatağan / MUĞLAYeniköy Termik Santralı- MW ? MUĞLAÇayırhan Termik Santralı - 2 x 160 + 2 x 157 MW = 634 MW Çayırhan / ANKARAYumurtalık Sugözü Termik Santralı - 2 x 605 MW = 1210 MW (İthal Kömür) Yumurtalık / ADA

M O B İ L....(Fuel Oil) TERMİK SANTRALLARVan II - 4 X 6.184 MW = 24.7 - (Fuel Oil) Merkez / VANBatman - 4 X 18.380 MW + 3 X 14.781 MW = 117.9 MW (Fuel Oil) Merkez / BATMANPS3A İdil II - 4 X 6.1 MW = 24.4 MW -(Fuel Oil) Merkez / ŞIRNAKHakkari II - 4 X 6.2 MW = 24.8 MW - (Fuel Oil) Merkez / HAKKARİIsparta - 4 X 6.982 MW = 27.9 MW - (Fuel Oil) Merkez / ISPARTASiirt - 4 X 6.4 MW = 25.6 MW - (Fuel Oil) Merkez / SİİRTMardin - 3 X 11.35 MW = 34.1 MW - (Fuel Oil) Merkez / MARDİNKırıkkale - 13 X 11.075 MW + 1 X 9.903 MW = 153.9 MW - (Fuel Oil) Merkez / KIRIKKALEEsenboğa - 7X 7.68 MW = 53.8 MW - (Fuel Oil) Merkez / ANKARASamsun I - 7 X 17.535 MW + 1 X 8.590 MW = 131.3 MW - (Fuel Oil) Merkez / SAMSUNSamsun II - 7 X 17.535 MW + 1 X 8.590 MW = 131.3 MW - (Fuel Oil) Merkez / SAMSUN

III- TERMİK SANTRALLERİN ETKİLERİ :

a) Termik santrallerin ormanlara, deniz ortamına, havaya ve tarım alanlarına etkileri bulunmaktadır. Deniz canlılarının yok olmasına, havanın kirlenmesine, atmosfere atılan partiküller v.s. nedeniyle tarım alanlarının zarar görmesine, asit yağmurlarıyla toprağın çoraklaşmasına, soğutma suyuyla deniz veya akarsu ortamının ısısını yükselterek özellikle termik santral çevresindeki canlı yaşamının tamamen tahrip olmasına neden olmaktadır. Termik santrallerin bacasından atmos-

fere atılan SO2 (kükürdioksit) gazı H2SO4(sülfirik asit)"e dönüşerek bu gazlar yaş ve kuru çökelme mekanizmaları ile toprağın ve denizin üzerine çökelmekte , ulaştığı toprak veya su kütlelerinin PH seviyelerini düşürmekte , ayrıca fuel-oil ve kömür kullanımı sonucu oluşan kükürtoksit-karbonmonoksit-azot oksit , yanmamış hidrokarbonlardan toz ve küllerin çökelmesi sebebiyle deniz ekosistemi, tarım alanları tahrip olmaktadır. Termik santrallerin bacalarına takılan elektrostatik filtreler bu zararı engellememekte , filtreler sadece toz ve partikülleri tutabilmekte ve termik santral bacasından çıkan bu zehirli gazları tutabilen bir sistem dünyada bulunmamaktadır.Nitekim Termik santrallerin kurulmasından önce alınan ÇED raporlarında doğalgaz , fuel-oil ve kömür kullanımı sonucu atık kükürdioksit (SOx) ve azotoksit (NOx) , karbonmonoksit(CO) toz ve küllerin ortaya çıkacağı , verimsiz yanma sonucunda başta yanmamış hidro karbonlar olmak üzere çok miktarda toz ve kül çıkabileceği belirtilmektedir. Yine ÇED raporlarında atmosfere atılan SO 2 gazlarının çevrede yaratabileceği diğer bir etki sülfirik asite (H2 SO4) dönüşebilen bu gazların yaş ve kuru çökelme mekanizmaları ile yere çökerek toprağın veya ulaştığı bölgede bulunan su kütlelerinin PH seviyelerini düşüreceği belirtilmektedir.

Bir örnek vermek gerekirse 28.12.2010 – 3.01.2011 tarihleri arasında Erzin ve çevresinde yaklaşık 5 gün süren yağmurlar sonucunda Erzin narenciye bahçelerindeki narenciye , Sugözü termik santralinin bacasından çıkan atık SO2 (kükürtdioksit) ve azotoksit (NO3) gazlarından kaynaklanan asit yağmurları(H2SO4) sonucunda dalında çürümüştür. **(Bkz.Ek-1 / 21.Ocak.2011 tarihli Cumhuriyet –Birgün –Yeni Adana Gazete haberleri) (Bkz. Ek-2 / Dalında çürümüş Erzin narenciye bahçesi fotoğrafları)** Erzin Narenciye bahçeleri üzerine asit yağmuru düşmesine neden olan termik santral kaynaklı kükürtoksit (SOx) , azotoksit (NOx) , karbonmonoksit(CO) gazlarının , rüzgar olmadığı zamanlarda körfez üzerinde çıplak gözle dahi görülebilen zehirli gaz bulutu ise (**Bkz. Ek-3 / İskenderun körfezi Sugözü termik santrali zehirli gaz bulutu fotoğrafı)** termik santrallerin toplum sağlığı ve doğal yaşam

üzerinde ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir .

Termik santral kaynaklı atık zehirli gazların etkisi küçük bir bölgeyle sınırlı olmayıp ve bu olumsuz etki hava hareketleriyle çok geniş bir alana yayılabilmektedir. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Toprak İlmi ve Ekoloji Ana Bilim Dalı üyesi Prof.Dr. Doğan Kantarcı"nın 2008 yılında Hatay"da düzenlenen Hava Kirliliği ve Kontrolü Ulusal Sempozyumu"nda sunduğu "" İskenderun körfezinde hava kirliliğinin yayılması" başlıklı bilimsel rapor da İskenderun körfezinde kurulmuş olan bir termik santralin bacasından çıkan gazların , körfezdeki hava hareketleri sonucunda Erzin"deki narenciye bahçeleri üzerine asit yağmuru olarak nasıl düşebildiğini göstermektedir. **(Bkz.Ek-4/ İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Toprak İlmi ve Ekoloji Ana Bilim Dalı üyesi Prof.Dr. Doğan Kantarcı - "" İskenderun körfezinde hava kirliliğinin yayılması" başlıklı rapor)** Bu bilimsel çalışma da göstermektedir ki ; herhangi bir yerde kurulu bulunan bir termik santralin verdiği zarar sadece kurulduğu alanla sınırlı kalmamakta , yağmur ve rüzgarla çok geniş bir alana dağılan asit ve ağır metaller çok geniş bir bölgeyi çürütecek etki yapmaktadırlar.

b) Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ali Osman Karababa"nın *"kömürle çalışan termik santraller ve sağlık etkileri "* konulu raporuna bakıldığında ise termik santrallerde kömür ve doğalgaz yakılması sonucunda oluşabilecek olan ağır metal kirliliğinin canlı yaşamına nasıl olumsuz bir etkisi olduğu görülmektedir.

" ……. Termik santral kaynaklı toprak , hava ve sudaki ağır metal kirliliğinin (vanadyum , bakır , arsenik , kadmiyum , kurşun , civa , antimon , çinko , krom , nikel) bitkinin bunları emdiği suyla yapısına almasıyla beslenme zincirine katıldığı , yararlandığımız ürünleriyle bize aktarıldığı ve insan sağlığının olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır ……...baca emisyonunda ve yanma sonucu oluşan küllerde bulunan radyoaktif maddelerin uranyum , toryum , radyum olduğu saptanmıştır . ……radyoaktiviteye maruziyet gebeliğin ilk 10 günü içinde olması halinde embriyonun ölümü , gebeliğin ilk 6

İSMAİL HAKKI ATAL'IN TEBLİĞİ

haftası içinde olması halinde doğumsal anomaliler , gebeliğin 6. haftasından sonraki dönemde olması halinde ise gelişme geriliği ve fonksiyon bozuklukları gibi sorunlarla karşılaşılabilmektedir ……" **(Bkz. Ek-5 / Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr.Ali Osman Karababa *kömürle çalışan termik santraller ve sağlık etkileri* konulu rapor**)

Bir örnek vermek gerekirse Sugözü termik santralinin kurulu bulunduğu Sugözü köyünde son 2 yılda 29 tane sakat buzağı doğmuş , 260 tane sakat ve ölü kuzu doğmuştur. Ekteki fotoğrafta kucağında sakat kuzuyla görülen Mahmut Kınık isimli hayvan yetiştiricisinin **(Bkz.Ek-6/ Mahmut Kınık ve sakat kuzu fotoğrafı)** 2 yılda 100 civarında sakat kuzusu doğmuştur. Bu konuda sakat ve ölü hayvan doğumları nedeniyle Ayten Karaboyun , Gül Nazik Ateş , Aysel Yörük , Adem Gök , Ayşe Şen , Durmuş Burhan , Kezban Çolak, Yonca Gül Aslanbay , Emina Aslanbay , Hasan Karaboyun, Emine Karaboyun isimli Sugözü köylülerinin Sugözü Çevre Koruma Derneğine sakat ve ölü hayvan doğumları nedeniyle verdikleri şikayet dilekçeleri bilinmektedir. **(Bkz. Ek-7/ Sugözü köylülerinin Sugözü Çevre Koruma Derneğine verdikleri şikayet dilekçeleri)**

Şikayet dilekçeleri üzerine Sugözü Çevre Koruma Derneği tarafından hayvanlardaki süt ve kan numunelerindeki ağır metal ölçümleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Etlik Merkez Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstititüsü Müdürlüğü"nce yapılmış ve sütteki kurşun oranı öngörülen en alt değerin 8 katı , öngörülen en üst sınır değerin ise 2 katı olarak belirlenmiştir. **(Bkz. Ek-8/ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Etlik Merkez Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstititüsü Müdürlüğü 28.01.2011 tarihli raporu)**

Yine ölü hayvan doğumları sonrasında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Adana Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstititüsü Müdürlüğü"nce yapılan 8.12.2010 tarihli tahlilde ise atık (ölü) yavrularda herhangi bir "*bakteriyel atık etkeni tespit edilemediğini – brucellois hastalığı olmadığı* " belirlenmiştir. **(Bkz.Ek-9/ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Adana Veteriner Kontrol ve**

Araştırma Enstititüsü Müdürlüğü"nce yapılan 8.12.2010 tarihli tahlil) Bu rapor ise , termik santral kaynaklı asit yağmurları ve ağır metallerle kirlenen toprakta yetişen bitkiler ve su kaynakları tek besin kaynağı olan hayvanlarda doğumsal anomalilerin , tıpkı yukarıdaki raporda belirtildiği şekilde gerçekleştiğini göstermektedir.

Termik santrallerin kurulduğu bölgelerdeki doğumsal anomaliler medyaya da konu olmaktadır. Sugözü köyünde Şükran Aslanbay isimli köylü kadının biberonla beslemek zorunda kaldığı ayağa kalkamayan ön bacakları açılmayan sakat buzağısı medyada haber olmuş , 30.03.2011 tarihli Adana yerel Kanal A -TV haber programında yayımlanmıştır. **(Bkz. Ek-10/ Sugözü köyünden Şükran Aslanbay ve sakat buzağı fotoğrafı)** Sugözü termik santralindeki etkinin aynısı, Afşin –Elbistan termik santralinde de gerçekleşmiş , Afşin"de de doğan sakat –genetiği bozuk buzağı haberleri medyada yer almıştır. **(Bkz.Ek -11 / Afşin"de genetiği bozuk buzağı haberi – 13.02.2010 Cumhuriyet gazetesi)**

c) Termik santrallerin deniz ekosistemine verdiği zarar da en az diğer etkileri kadar vahim boyutlardadır. **Modern** termik santrallerin deşarj borularında bulunması gereken ***balık engelleme sistemi (Fish blocking system) ve balık geri kazanım sistemine (Fish recovery system) Türkiye"deki termik santrallerde yer verilmemektedir. Sugözü termik santrali örneğinde saniyede 24 ton*** hergün 5.313.600 ton denizden soğutma suyu çekilmekte ve geri verilmektedir.***Balık engelleme sistemi (Fish blocking system) ve balık geri kazanım sistemi (Fish recovery system)*** bulundurmayan termik santraller balık,yavru balık ve balık yumurtalarını boruların içine çekip telef ederek deniz ekosistemini tahrip etmektedir.Nitekim Yumurtalık Asliye Hukuk Mahkemesinin 2003 / 89 D.İŞ sayılı dosyasında yapılan bilirkişi tespitinde *"..tesisin derin deniz deşarj sistemi olarak yüksek hızda deşarj seçeneği kullanılması nedeni ile deniz dip yapısına zarar verebileceği tespit edilmiştir….Difüzör yakınlarındaki jet hızları fazla olacağından ,jet akışın deniz tabanında bozulmalara sebep olması muhtemeldir. "*denilmektedir. Yumur-

İSMAİL HAKKI ATAL'IN TEBLİĞİ

talık kamuoyunun malumu olduğu üzere tonlarca ağırlıktaki kayaların deşarj borularının altına destek yapılmıştır.

Yine Sugözü termik santrali nedeniyle, Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesinin hazırlamış olduğu "*deniz ekolojsi izleme çalışması raporları"* (**(Bkz. Ek-12/ Ç.Ü. Su Ürünleri Fakültesi -İsken Sugözü Enerji Santrali Etki Alanı Deniz Ekolojisi İzleme Çalışması Projesi 2002 -2007 yılları raporları)** Sugözü termik santralinin deniz ekosistemini ve denizel canlı yaşamını nasıl ve ne derecede tahrip ettiğini somut bir şekilde göstermektedir. Bu raporlarla İskenderun –Yumurtalık körfezinde deniz suyunun ısındığı, , bazı balık türlerinde üst sınırın 10 katı değerde ağır metal ölçümü yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu raporlar gazetelere de haber olmuştur. **.(Bkz. Ek -13 / 5.11.2008 tarihli Bölge gazetesi- 6.11.2008 tarihli Cumhuriyet gazetesi)**

Bu raporlardan kısaca bazı alıntılar yapacak olursak ; İsken Sugözü Enerji Santrali Etki Alanı Deniz Ekolojisi İzleme Çalışması Projesinin 2008 -2007 -2006 ve 2005 yıllarındaki raporlara baktığımızda

Raporlardaki deniz suyu sıcaklığının ölçümüne baktığımızda

A1 - 2005 yılı Yaz döneminde saat 9.15"**de 26. 82 C olmuş** ,(2005 raporu syf. 124)

2006 yılı Yaz döneminde saat 7.35"**de 28.57** C"ye çıkmış ,

2007 yılı Yaz döneminde saat 9.34 "de **28.44 C"**ye çıkmış ,

2008 yılı yaz döneminde ise saat 08.55"de **28.95 C"ye** kadar çıkmıştır.

Yani 2005"den 2008"e kadar yaz döneminde deniz suyu sıcaklığının yaklaşık 3 C arttığı görülmektedir.

A2 - Bu raporlarda yer alan ağır metal yoğunluğu ölçümle-

rine baktığımızda 2004 yılı keserbaş barbundaki Zn (çinko) yoğunluğu 3.04 iken (2004 raporu sayfa 73) , 2005"de 10.54"e (2005 raporu syf. 108), 2006"da 12.86"ya (2006 raporu syf. 93), 2007"de 24.59"a (2007 raporu syf. 109), 2008"de 19,28"a (2008 raporu syf. 128) kadar çıkmıştır .

2004 yılı ıskarmozdaki Zn (çinko) yoğunluğu 1.78 iken (2004 raporu sayfa 73), 2005"de 11,11"e (2005 raporu syf. 108), 2006"da 11.09"a (2006 raporu syf. 93), 2007"de 29.90"a (2007 raporu syf. 109), 2008"de 17,11"e (2008 raporu syf. 128) kadar çıkmıştır .

2004 yılı kırmızı mercandaki Zn (çinko) yoğunluğu 2.46 iken (2004 raporu sayfa 73) , 2005"de 7.50"ye (2005 raporu syf. 108), 2006"da 10.58"e (2006 raporu syf. 93), 2007"de 24.95"e (2007 raporu syf. 109) , 2008"de 20,19"a(2008 raporu syf. 128) kadar çıkmıştır .

Deniz canlılarındaki, insan sağlığını tehdit eden ağır metal yoğunluğu ölçümlerindeki bu artış korkutucu boyutlardadır.

Termik santraller deniz suyunu aşırı derecede ısıtmakta deniz canlılarının yokolmasına neden olmaktadır. 30.05.2007 tarihli gazetelerde yayımlanan bir başka haberde Ç.Ü. Su Ürünleri Fakültesi Öğretim üyesi Yrd. Doç.Dr.Cem Çevik"in yaptığı açıklamada "*Deniz ekosistemi için önemli bitkilerin gelişimini engellediği ,sınırladığı ve biyolojik çeşitliliğe verdiği zararlardan dolayı katil yosun olarak adlandırılan Caulerpa Taxifolia"ya Adana"nın Yumurtalık ilçesi sahillerinde rastlandığı …..yosunların Yumurtalık sahillerinde deniz suyu sıcaklığının da artmasıyla hızla yayıldığı* "**(Bkz. Ek -14/ 30.05.2007 tarihli Yeni Adana Gazetesi)** belirtilmiştir.Bu gazete haberine konu olan ve deniz suyunun ısınmasıyla birlikte Yumurtalık sahillerine yerleşen Caulerpa Taxıfolanın zararlarını ortaya koyan bilimsel makaleyi de uluslar arası dergilerde yayımlanmıştır. (**Bkz.Ek -15 / Sicence Direct -Esturaine Coastal and Shelf Sicence 74(2007) 549-556 sayfalar)** Görüldüğü üzere Termik Santrallerin çevreye ve canlı yaşamına verdiği zarar tahmin edilenden çok daha fazladır.

İSMAİL HAKKI ATAL'IN TEBLİĞİ

Termik santraller yakınında bulunan çok değişik ekosistemleri de olumsuz etkilemektedir. Yumurtalık Tabiatı Koruma Alanı sınırlarında yer alan Akyatan gölü ve (Yaban Hayatı koruma sahası) ve Ağyatan gölü **(1. derecede doğal SİT alanı**) barındırdığı kuş türleri açısından Türkiye"deki A sınıfı niteliğindeki 19 sulak alandan 2 "sini oluşturmakta ve Türkiye"nin de taraf olduğu Ramsar Sözleşmesiyle koruma taahhüdünde bulunulmuştur. Sulak alanların en önemli özelliklerinden birisi , barındırdıkları su kuşlarıdır. **Buna rağmen *"yumurtalık lagünlerinde 45 yıl önce sayıları 3 milyonu bulan su kuşunun son yapılan sayımlarda toplam 76.500 civarında* "olduğu belirlenmiştir. Yumurtalık lagünlerinde su kuşları %95 oranında azalmıştır.(Bkz. Ek-16 / 3.12.2007 tarihli Cumhuriyet gazetesi)** Bilindiği üzere doğada canlı türlerinden bazıları yok olduğunda zincir içinde yok olan canlı türüne bağlı olan diğer halkalar da yok olmakta ve yokoluş süreci bir süre sonra doğal yaşamı ve dolayısıyla insan varlığını tehdit eder hale gelmektedir. Her biri diğerine bağlı ekosistemlerin işlevi ; dünya üzerindeki canlı yaşamının devam etmesine olanak sağlayacak biyolojik üretimi yapmaktır. Yani bu ekosistemlerdeki kendine özgü canlı yaşamı ve biyolojik üretim devam edebilmelidir ki ; dünyanın diğer alanlarında tarım , hayvancılık , balıkçılık yapılabilsin insanlar yaşamlarını devam ettirebilecek hava ,su ve yiyecek bulabilsin.

d) Termik santrallerin kuruluş sürecinde halkın katılımı toplantıları yapılmakta ve ÇED yönetmeliği doğrultusunda halk bilgilendirilmektedir. Ancak bu bilgilendirme toplantıları daha çok bürokratik gereklilikler olarak algılanmakta ve termik santralin kurulacağı bölgede halkın tepkisiyle bu toplantılar gerçekleşemezse , Bakanlık yetkilileri tarafından " *halk bilgilenme hakkını kullanmak istemedi* " denilerek tutanak tutulmakta ve prosedüre devam edilmektedir. Diğer yandan 3 yıl önceki Çevre Bakanlığı verilerine göre 3 yıl öncesine kadar 38.000 ÇED başvurusu olmuş ve bunların sadece 33"ü ÇED olumsuz almıştır. ÇED süreçleri çoğunlukla göstermelik , bürokratik bir gereklilik olarak işlevsellikten uzak bir şekilde uygulanmaktadır. Yapılan son değişikliklerle ÇED sürecinin

kapsamı iyice daraltılmak istenmektedir.

e) Termik santrallerin kurulacağı yerler kırsal alanlarda ve genellikle şehirden uzak yerler arasından seçilmektedir. Termik santrallerin kurulacağı alanlarda yaşayan halkımız ise tarım –hayvancılık –balıkçılık olmak üzere doğal kaynaklardan geçimini sağlamaktadır. Ancak son 10 yıldır geçim kaynaklarını doğal kaynaklardan sağlayan köylümüzün geçim kaynakları kısıtlanmıştır. Türkiye"nin AB süreci doğrultusunda 2006 yılında verdiği taahhütle , Türkiye kırsal alanda yaşayan %35 (25 milyon) nüfusunu 10 yıl içinde % 8"e (5 milyona) indirmeyi kabul etmiştir. Bu taahhüt doğrultusunda oluşturulan politikalarla, tarım – hayvancılık –balıkçılıktan geçimini sağlayan özellikle küçük üretici – küçük balıkçı –küçük hayvancının geçim kaynakları azalmıştır. Çiftçilikten ve hayvancılıktan ümit kesen halkımız bu şirketlerde çalışmak için ümit beslemektedir. Oysa ki ; bu enerji santralleri istihdam da yaratmamaktadır. Termik santrallerin istihdam sağlamadığı ise Yumurtalık –Sugözü termik santraliyle ilgili olarak Adana Valiliği İl Genel Meclisinde , İl Genel Meclisi üyesi Ahmet Baştagül"ün verdiği soru önergesi sonrasında , www.kenthaber.com adlı internet sitesinde Yumurtalık bölge halkının mesajlarından anlaşılmaktadır. "**(Bkz.Ek -20 / www.kenthaber.com yayın tarihi 9.01.2007 tarihli internet forum) İnternet forumda** Erdoğan Aydoğan adlı genç 30.01.2007 tarihinde gönderdiği mesajda şöyle demektedir. "*Termik santralin genel müdürü…… .e sesleniyorum. 99-2000"li yıllarda öztur otelin altındaki toplantılarda biz Yumurtalık gençleri olarak termik santralin kurulması için kendisine çevre örgütü diyen bir çok grupla mücadele ettik .Fakat şu anda Yumurtalık gençlerinin termik santralde çok azı çalışıyor .O da müteahhit firmalarda .Yumurtalık insanı termik santral kurulurken sizlere karşı çıkmadı .İlçemize yatırım gelsin işsizliğimize çare olsun dedi. Dışarıdan gelen provokatif eylemcilere karşı çıktı. Yumurtalığa sahip çıkın ki onlar da size sahip çıksın* **Bkz.Ek -21 / www.kenthaber.com mesaj tarihi 30.01.2007 internet forum)**

Erkan Demir isimli kisi ise aynı internet sitesinde 5.07.2007 tarihinde şunları söylemektedir. "*Yumurtalıklı olarak termiğin*

zararını biz de görüyoruz. Köyümüzdeki üzüm bağları kurumaya başladı .Yumurtalık civarındaki bütün gençler iş diye kıvranırken termikte başka illerden işçi getiriyordunuz. "" **(Bkz.Ek -22 / www.kenthaber.com mesaj tarihi 5.07.2007 internet forum)** İş bulacakları ümidiyle termik santrale tepki göstermeyen ve yaşama alanlarını kaybeden Yumurtalıklıların mesajları devam etmektedir. Bu mesajlardan ortaya çıkan en çarpıcı 2 tespitten birincisi halkın iş ve aş vaadiyle ikna edilmiş olmasıdır. İkinci çarpıcı tespit ise halkın ve çocuklarının geleceğini korumak için kendi özkaynaklarıyla kimseden yardım almaksızın mücadele eden yurtsever çevrecilerin , bazı çevreler tarafından halka provokatif , halkın iyiliğini istemeyen eylemciler olarak lanse edilmiş olmasıdır.

Termik santraller yapılırken halkın nasıl ikna edildiğine ilişkin önemli bir örnek de , Torosların tepesinde Tufanbeyli ilçesinde inşa edilmekte olan Enerji-sa Şirketine ait Tufanbeyli termik santraliyle ilgili yaşanan olaylardır. Tufanbeyli termik santraliyle ilgili Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri tarafından EPDK"ya idari başvuruda bulunulmuş ve idari işlem oluşturulmuş , red niteliğindeki işlem üzerine Ankara 3. İdare Mahkemesinde 2009/1296 E. sayılı dava açılmış , yürütmenin durdurulması kararı alınmış ve 2011 / 4 K. sayı ile davacılar lehine sonuçlanmıştır.Davalı EPDK ve müdahil Enerji-sa Enerji Üretim A.Ş. tarafından karar temyiz edilmiş ve halen Danıştay"da temyiz aşamasında olan karara rağmen termik santralin inşaatına başlanmıştır. Başlangıçta inşaat öncesinde , köylü termik santrale karşı çıkmış , 16.04.2011 tarihinde Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri ve Adana Ziraat Mühendisleri Odası ,termik santralin inşa edileceği Yamanlı köyünde köy halkıyla birlikte termik santral karşıtı miting yapmışlardır. **(Bkz. Ek-23/ Tufanbeyli miting fotoğrafları)** Süreç içinde kırsal alanda yaşayan köylü halkın yoksullaşması fırsat bilinerek , 1000"lerce kişiye iş verileceği söylentisi köylerde yayılmıştır. Ancak 1000"lerce kişiye iş verilmediği gibi ; köy dışından 40-50 kişilik bir işçi grubunun inşaat şantiyesine getirilip çalıştırılmasıyla birlikte köyde gerilim tırmanmış ; 1 Kasım 2012 Perşembe gecesi spontane bir araya gelen 3 köy halkı- 500 kadar kişi Enerji-sa

şantiyesine saldırmışlardır. Olay haber kaynakları tarafından şu şekilde aktarılmıştır.:

"Işe alınması talebiyle bir grup çarşamba günü şantiyeye geldi. Yetkililerle görüşen köylüler, işe alınma taleplerini ilettiler. Enerjisa yetkilileri talepleri değerlendireceklerini söyleyerek grubun sakince dağılmasını sağladı. Ancak bu gelişmenin üzerinden bir gün geçtikten sonra, Tufanbeylili işsizler işe alınmadığı gibi, Güneydoğulu 40 kadar işçi, Enerjisa'da işe yerleştirildi. Bu durumu hazmedemeyen köylüler Perşembe günü birbirlerini örgütleyerek bir araya geldiler ve saat 21 sularında Enerjisa santralinin bulunduğu şantiye alanını bastılar.

ENERJİSA ÇALIŞANLARI TUFANBEYLİ'Yİ TERK ETTİ!

Zorla şantiye binasına girerek, önlerine çıkan herşeyi kırıp-döken köylüler, Sabancı Grubu'na bağlı çalışanları dövdüler. Bununla da yetinmeyen köylüler, Koreli taşeron firmanın personelini de dövüp, şantiye binasını yıktılar. Şantiyede bulunan ofisler, mutfak ve yemekhaneyi yerle bir eden köylüler, üst düzey tüm yöneticeleri kovalayarak yakalayıp ciddi şekilde darp ettiler. 15-20 arabayla olay yerine baskına gelen köyüller şantiye binasından kaçanları da Tufanbeyli'ye kadar takip ettiler. Enerjisa çalışanları evlerine dağılmış olmasına karşın taciz devam etti ve Enerjisa Genel Müdürü tüm çalışanlarına Tufanbeyli'yi terk etmeleri talimatını verdi.Bunun üzerine Enerjisa çalışanları Tufanbeyli'den ayrılarak Kayseri'deki otellere gittiler.

TRAKTÖRLERİ PARÇALADILAR

Baskın sonrası ortaya çıkan durum vahim! Türk ve Koreli onlarca yaralı var. Yemekhane, ofisler ve çalışma alanları yerle bir olmuş durumda. Şantiye alanındaki traktörler parçalanmış, araçlar kullanılamaz halde. **(Bkz. www.**Ahaport.com/ **1.11.2012 -23.44) (Bkz. Ek-24 / Saldırı sonrası Enerji-sa şantiye fotoğrafları)**

Dikkat çekici olan nokta ; köylülerin saldırısının sebebinin köye termik santral kurulması değil , santralde kendilerine iş verilmemiş olmasıdır. Yoksullaşan Türk köylüsünün getirildiği son noktayı göstermesi açısından çok önemlidir.

İSMAİL HAKKI ATAL'IN TEBLİĞİ

III) EPDK Türkiye"nin tamamında 100"lerce termik santrale lisans vermiş olup bir çok termik santralin de lisans başvuruları değerlendirme sürecindedir.

Anayasanın 56. maddesine göre " Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" ve EPDK"nın verdiği termik santral lisansları Anayasaya ve ilgili mevzuata aykırıdır. Şöyle ki ;

a) Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu yasaya göre lisans başvurularını reddetmek zorundadır. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunun görevlerini belirleyen 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu 5. madde P fıkrası şöyle demektedir :

a1) " *Elektrik enerjisi üretiminde çevresel etkiler nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarının ve yerli enerji kaynaklarının kullanımını özendirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak ve bu konuda teşvik uygulamaları için ilgili kurum ve kuruluşlar nezdinde girişimde bulunmak"* EPDK"nın görevidir. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarının özendirilmesi yönünde tedbirler almak ve teşvik uygulaması yapmak EPDK"nın kanunla belirlenmiş görevi iken, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili lisans başvurularının reddedilip (rüzgar enerjisi başta olmak üzere) yapılan termik santral başvurularına lisans verilmesi açıkça yasaya aykırıdır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu son 3 yılda 80.000 MGW RES (rüzgar enerji santrali) başvurusunu bekletmiş **(Bkz. / EPDK kayıtları) (Bkz. Ek-25 / 3.01.2010 .tarihli Zaman gazetesi)** , bunun yerine kömürlü ve doğalgazlı başta olmak üzere termik santrallere lisans verilmiş , nükleer enerji santrali anlaşmaları yapılmıştır. Türkiye"nin (rüzgar, hidro-elektrik, kömür vs.) kurulu gücü toplam 49.000 MGW iken yapılan hesaplamalara göre , RES (rüzgar enerji santrali) potansiyeli 48.000 MGW"dır. Kurulu gücü kadar RES potansiyeli olan Türkiye"de , 80.000 MGW RES başvurularının yarısına lisans verilse , kurulu güç 2 katına çıkacak ve Türkiye"nin enerji ihtiyacı fazlasıyla karşılanacaktır. EPDK yasayla verilmiş görevinin tam tersini yapmakta RES"ler yerine kömürlü termik santrallere lisans verilmektedir.

EPDK yasayla verilmiş olan yenilenebilir enerji kaynaklarının özendirilmesi yönündeki bu görevini yerine getirmemektedir. Verbund ve Sabancı ortaklığıyla kurulan Enerji-Sa şirketinin Tufanbeyli Yamanlı köyünde yapmak istediği termik santrale karşı EPDK"ya lisans iptali talepli başvuruda bulunulmuş , başvuru dilekçesinde belirtilen hususlara **(Bkz. Ek-26/ EPDK"ya başvuru dilekçesi)** verilen cevapta **(Bkz. Ek- 27 / EPDK"nın 13.02.2009 tarih ve 1196 sayılı cevabı)** yenilenebilir enerji kaynaklarının özendirilmesi için çalışmalar yapıldığından bahsedilmekteyse de ; bu konuda hiçbir çalışma örneği verilmemiş , şu anda EPDK nezdinde kaç tane rüzgar ve güneş enerji santrali başvurusu olduğundan bahsedilmemiş , eğer yenilenebilir enerji ile ilgili başvuru mevcutsa bu başvuruların ne kadar zamandır bekletildiği konusunda hiçbir bilgi verilmemiştir. . Oysa ki ; EPDK ve Enerji Bakanlığı tarafından rüzgar enerji santrallerine ilişkin başvurular 3 yıldır bekletilmekte ve lisans verilmemekteyken , ilk olarak birkaç lisans 2011"in ilk aylarında verilmeye başlanmıştır.. (**(Bkz. Ek- 28 / 22.04.2011 .tarihli Cumhuriyet gazetesi)**

Diğer yandan ; 5710 SAYILI NÜKLEER ENERJİ SANTRALLERİNİN KURULMASI VE İŞLETİLMESİ İLE ENERJİ SATIŞINA İLİŞKİN KANUNUN geçici 2. maddesine göre kömürlü termik santraller için *"……..TETAŞ arasında ihale sonucu belirlenen elektrik enerjisi satış fiyatı ve asgari üretim miktarı üzerinden, santralın işletmeye geçme tarihinden itibaren onbeş yıl süreli enerji satış anlaşması imzalanır."* Denilmektedir. **YANİ KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLERE 15 YIL ELEKTRİK ALIM GARANTİSİ VERİLMEKTEDİR.**

A2) Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları olan rüzgar ve güneş enerjisi açısından Avrupa"dan 3 kat daha fazla imkana sahiptir. ABD"de ise 1978"deki petrol krizinden sonra 15.000 rüzgar türbini yapmış olup , 1 milyon ev güneş piliyle elektrik enerjisini sağlamaktadır. Türkiye"de ise 5 milyon evin çatısını güneş piliyle donatabilmek mümkündür. AB ülkelerinden Almanya"da her yıl 1 nükleer santral kapatılırken 3 rüzgar santrali açılmaktadır.Ayrıca Almanya"da 8 yılda 170.000 kişiye rüzgar türbinlerinde iş imkanı sağlanmıştır.

İSMAİL HAKKI ATAL'IN TEBLİĞİ

"ALMANYA"NIN YENİLENEBİLİR ENERJİ ATAĞI "başlıklı haber

"Almanya , petrol ve doğalgaz gibi geleneksel enerji kaynaklarıyla yapamadığını " yenilenebilir enerjiler alanında yapmaya kararlı .Dün Bonn"da kuruluş toplantısı yapılan Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı çerçevesinde görüşlerini açıklayan uzmanlara göre ,Alman teknolojisinin rüzgar , güneş ve biyoenerji dallarındaki üstünlüğü yeni atılımlarla kısa bir sürede tartışmasız bir liderliğe dönüşecek ……Araştırmalara göre , halen dünyadaki her 3 solar enerji aygıtından 1 "i Alman ürünü. Aynı şekilde her 2 rüzgar enerjisi üreten aygıtın 1 "i de Almanya merkezli . 2020 yılında bu sektördeki toplam dünya cirosunun 2.2. trilyon Avro olacağı ve Almanya"nın bu alandaki atılımlarıyla geleneksel otomotiv ya da makine imalat sanayisi cirolarını çok geride bırakabileceği kaydedildi. **(Bkz.Ek-29 /Cumhuriyet gazetesi -27.01.2009- IRENA / Uluslar arası Yenilenebilir Enerji Tüzüğü haberi)**

13.07.2009 "da Almanya-Münih"te bir araya gelen Sıemens , Deutche Bank ve RWE tarafından hazırlanan 400 milyar avroluk Desertec projesiyle Kuzey Afrika ve Ortadoğu"nun çöllerinden elde edilecek güneş enerjisinin Avrupa"ya aktarılacağı haber verilmektedir.

Japonya ise uzaya kuracağı uydu paneller vasıtasıyla güneş enerjisini dünyaya daha fazla yansıtmak ve uzaydaki güneş enerjisinden elektrik elde edecek projeleri gerçekleştirmek üzeredir.

Dünyadaki gelişmelerle ilgili bu haberler aynı zamanda yenilenebilir enerji kaynaklarını özendirmenin ülkemizin ekonomik geleceği için ne kadar önemli olduğunu da bize göstermektedir.Oysa ki Türkiye"de kömürle çalışan termik santrallere teşvik uygulanıp 15 yıl elektrik alım garantisi verilirken , rüzgar ve güneş enerjisiyle ilgili yatırımlara teşvik verilmemekte, tam tersine RES başvuruları bekletilmektedir. AB ülkeleri ve ABD önümüzdeki yıllarda enerji ihtiyacının tamamını rüzgar ve güneş enerjisinden elde edecek projelere yönelirken ; bizde kalkınma ve gelişme halen doğayı kirletmek ve canlı

yaşamını tahrip etmekle eş anlamlı tutulmaktadır. Oysa ki; küresel ısınmanın neden olduğu gereklilik Almanya gibi ülkeleri yenilebilir enerjiye yöneltirken bir yandan da ülkelerini dünya lideri haline getirecek *2.2. trilyon Avro* ekonomik getiri sağlayacak yatırımlar yapmaktadırlar.

Eski Alman Yeşiller Partisi lideri ve eski Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer dahi Türkiye"nin özellikle güneş enerjisinde çok büyük potansiyeli olduğunu ; buna rağmen hiçbir şey yapılmadığını belirtmektedir. **(Bkz. Ek -30 / 12.04.2008 tarihli Sabah gazetesi (Bkz.Ek-31 / 12.04.2008 tarihli Cumhuriyet gazetesi)**

b) EPDK"nın görevlerini belirleyen 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu 11. madde g fıkrasının EPDK "ya getirdiği zorunluluk ise şu şekildedir.

" Lisans verilmesine esas olan şartların lisansın yürürlüğü sırasında ortadan kalktığının veya bu şartların baştan mevcut olmadığının saptanması halinde lisans iptal edilir. "

Bu durumda Türkiye"nin son olarak imzaladığı uluslar arası anlaşmalarla Lisans alan termik santraller için lisans verilmesine esas olan şartlar değişmiştir ve bu lisanslar iptal edilmek zorundadır. 26.01.2009 Salı günü Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA) tüzüğü hazırlanmış, petrol – nükleer enerji döneminin kapatılmasına ve yenilenebilir enerji türleri olan rüzgâr ve güneş enerjisine geçilmesine karar verilmiştir. Tüzüğü, içinde ülkemizin de bulunduğu 75 ülke hükümet yetkilileri imzalamıştır. Başlıca nedeni fosil yakıtlı termik santraller olan "Küresel Isınma" nın önüne geçilemediği takdirde iklim değişikliği nedeniyle dünyanın felaketlerle karşılaşacağının kesinlik kazanması üzerine bu anlaşma yapılmıştır. Diğer yandan Türkiye Kyoto protokolünü de imzalamıştır. Küresel ısınmaya sebep olan karbon kökenli sera gazlarının % 30"u termik santraller kaynaklı olup , bir termik santral 2 milyon otomobilin ürettiği sera gazına eşit sera gazı üretmektedir. Başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere 75 ülkenin hükümetleri enerji politikalarında değişiklik yapmaya ve bu tüzüğü

imzalamaya karar vermişlerdir. Türkiye'nin birkaç yıl sonra ölü yatırım haline gelecek olan bu termik santralleri, ülkenin topraklarını üzerinde sağlıklı yaşanamayacak hale getirmek pahasına inşa etmesi ise kabul edilemez bir durumdur.

Bu arada yukarıda belirttiğimiz şekilde, uluslararası protokollerden doğan yükümlülükler veya toplu insan ölümleri-kanser vakaları sonrasında termik santraller kapatılacak olduğunda , 5710 SAYILI NÜKLEER ENERJİ SANTRALLERİNİN KURULMASI VE İŞLETİLMESİ İLE ENERJİ SATIŞINA İLİŞKİN KANUNUN geçici 2. maddesi yürürlüğe girecek , şirketler 15 yıllık elektrik parasını peşinen alacaklardır. Sera gazlarını sınırlamak konusunda yükümlülük altına girecek olan Türkiye termik santralleri kapatırken , şirketlere karşı taahhüdünü yerine getirecek elektrik parasını peşinen ödeyecek , ve kamu zarara uğrayacaktır. **Diğer yandan 48.000 MGW RES potansiyeli olan ve EPDK "nın 80.000 MGW RES başvurusunu beklettiği Türkiye"de bu termik santrallere ihtiyaç da yoktur.**

IV a) Termik Santraller küresel ısınmaya sebep olmaktadırlar. Bugün küresel ısınma ve küresel ısınmaya bağlı iklim değişiklikleri dünyanın en önemli sorunudur. Küresel ısınmaya neden olan karbon kökenli sera gazlarının % 30"u termik santrallerden kaynaklanmaktadır. Bir termik santral 2 milyon otomobilin ürettiği sera gazına eşit sera gazı üretmektedir. Atmosfere yayılan karbon kökenli sera gazları , atmosferin üst tabakalarında bulunan ve dünyada yaşamın sürmesine olanak sağlayan mantoyu kalınlaştırmakta , dünyayı çok hassas bir ısı dengesinde tutmayı sağlayan bu manto kalınlaştıkça , dünyaya giren güneş ışınlarının dünyadan yansıması zorlaşmakta ve sera etkisi adı verilen sonuca yol açmaktadır. Sera etkisi nedeniyle de dünyanın ısısı gün geçtikçe artmaktadır. Isının artması sonucunda su olan yerlerde daha fazla buharlaşma sonucunda dengesiz ve düzensiz yağışlarla meydana gelen sel felaketleri , su olmayan yerlerde ise daha fazla buharlaşma sonucunda kuraklık meydana gelmektedir. Herhangi bir belgesel kanalını açtığınızda , eriyen buzul dağları artık sıradan

görüntüler arasındadır.2040"larda son buzulların da eriyeceği tahmin edilmektedir. Küresel ısınmanın en önemli sonucu ise , artan ısı nedeniyle su olan yerlerde daha fazla buharlaşma ve daha fazla buharlaşma nedeniyle dengesiz ve orantısız yağışlar sonucunda meydana gelen sel felaketleridir. Onlarca kişinin öldüğü İstanbul"daki 2009 sel felaketinin **(Bkz. / Türkiye "deki tüm ulusal gazetelerin 9-10-11.09.2009 tarihli nüshaları)** asıl nedeni küresel ısınma , küresel ısınmanın en önemli nedeni ise termik santrallerdir. İstanbul"da en fazla yağış olan yıl 1996"da m2"ye 64 kg yağmur düşmüşken , 2009"daki sel felaketinde m2"ye 225 kg yağmur düşmüştür. İşte küresel ısınma nedeniyle daha şimdiden ucunu gösteren felaketlerin , gelecekte tahmin edilen boyutu çok ürkütücüdür. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Çevre Bakanlığı"na göre küresel ısınma ve buna bağlı oluşan iklim değişikliğinin yani su olan yerlerde **SELİN ,** su olmayan yerlerde ise **KURAKLIĞIN** en önemli nedeni **KÖMÜR** ve doğal gaz gibi fosil yakıtlarla **ELEKTRİK** elde etmektir.

Küresel ısınma sonucunda bir çok bölge etkilenmekte bu konuyla ilgili çeşitli raporlar hazırlanmakta , yetkililer tedbir almaya çağırılmakta ve uyarılmaktadır. Örneğin Akdeniz Bölgesine küresel ısınmanın etkilerini ele alacak olursak Çukurova Üniversitesi, TÜBİTAK ve RIHN'nin (Japonya) yaptığı çalışmadaki öngörülere göre; 2070 yılında **Seyhan Havzası**'nda hava sıcaklığı 2-3,5°C artacak, **yağışlar % 25-35 azalacak**, dağlardaki karlar daha erken eriyecek, sulama suyu azalacak, tarımsal ürün deseni değişmek zorunda kalacak, kuru ve sulu tarım bölgeleri etkilenecek, yeraltı suları üzerindeki kullanım baskısı artacak ve kirlenme riski oluşacak, kıyı bölgelerinde 10 km içerilere kadar yeraltı sularına tuzlu deniz suyu karışacaktır. (**Bkz.** http://www.iklim.mdgf-tr.org/index.php?ID=309&LNG=1) Hükümetlerarası **İklim Değişikliği** Paneli'nce (IPCC) yürütülen ön çalışmalar uyarınca; **Seyhan Havzası'nın** da içinde yer aldığı **Akdeniz Bölgesi** küresel ısınmaya karşı en hassas ve savunmasız bölge olarak tespit edilmiştir. Yukarıdaki Birleşmiş Milletler in verilerine göre bu bölge yakın gelecekte ciddi boyutta kuraklığa maruz kalacaktır.Bütün bu gerçeklere rağmen

Türkiye"de kurulacak olan 100 "lerce termik santralin sebep olacağı sera gazı salınımı düşünüldüğünde ülkemizin tamamının tıpkı Akdeniz Bölgesinde olduğu gibi çok ciddi bir sıkıntı yaşayacağı anlaşılmaktadır.

V . Türkiye"de termik santral lisansları verilirken kümülatif değerlendirme ve toplumsal maliyet hesabı yapılmamaktadır. .Şöyle ki ;

a) Termik santrallerin yaratacağı kümülatif etkinin de hesap edilmesi mutlaka zorunludur. Nitekim İskenderun Çevre Koruma Derneği adına İskenderun Organize Sanayi Bölgesi içinde planlanan Diler Termik Santrali aleyhine **Hatay İdare Mahkemesinin 2008 / 1383 E. sayılı dava dosyasıyla açılan ve 2011 / 374 K. Sayılı ile davacı Dernek lehine sonuçlanan ÇED iptal davasındaki** karar gerekçesinde en önemli husus ise *"……..ÇED raporunu hazırlayan firmanın İSDEMİR tesislerini göz ardı ederek yaptığı Hava Dağılım Modellemesi ile Hava kalitesi ve Katkı Değerlerini Belirlemesinin Yeterli olmayacağını …..yapılan çalışmanın eksik olduğunu ve* ***kümülatif değerlendirme için*** *Hava Modelleme çalışmasının İSDEMİR tesislerini kapsayacak şekilde yeniden yaptırılması ve etkilerinin değerlendirilmesi gerektiği* "şeklindedir.

Kümülatif değerlendirme yapıldığında sera gazı etkisi olan bir çok tesisin (termik santral – Petro kimya tesisi , rafineri v.s.) yan yana kurulmasına ve ÇED olumlu kararı verilmesine olanak yoktur. ÇED raporlarında yan yana kurulması planlanan birçok sera gazı veren tesisin her birinin kullanacağı ayrı bir hava , su ve toprak varmış gibi, her biri ayrı ekosistem içinde yer alıyormuşçasına ÇED raporları hazırlanmakta, lisans verilen santralin kuruluşuyla ilgili tüm değer ve hesaplamalar o bölgede başka bir rafineri - Petro kimya tesisi-termik santral v.s. yokmuş gibi yapılmaktadır. Bunların kümülatif etkisi hiçbir şekilde hesaplanmamaktadır.

Gelişmiş ülkelerde yapılması gereken bir diğer hesap olan toplumsal maliyet hesabı da Türkiye"de ÇED raporu aşamasında veya başka bir aşamada yapılmamaktadır. Bu tesisle-

rin kurulması hiçbir şekilde tek bir insanın dahi yaşamından daha önemli olamaz. Ancak batı ülkelerinde sistem içinde termik santraller kurulurken , termik santrallerin topluma faydası ve gerekliliği , toplumsal maliyet hesaplaması yapılarak da sorgulanmaktadır. Bir termik santral nedeniyle insanlarda meydana gelebilecek başta kanser olmak üzere , bronşit , astım v.s. rahatsızlıklar hesaplanmakta ; bu hastalıkların tedavisi için harcanacak para ve insanların hastalanıp erken ölmesinden dolayı meydana gelecek işgücü kaybı hesaplanmakta ve harcanacak para işletme maliyetine eklenerek gerçek zarar hesaplanmaktadır. Bu santrallerin çevreye ve insanlara vereceği zarar ve bu zarar için harcanacak para işletme maliyetine eklendiğinde ; zararının faydasından çok daha fazla olduğu ve yapılmaması gerektiği de ortaya çıkacaktır. Doğru planlamada yukarıdaki temel kurallar vazgeçilmezdir.

Aynı hesaplama termik santraller nedeniyle yok olan balıkçılık , hayvancılık ve tarımla ilgili de yapıldığında termik santral kaynaklı toplumsal maliyetin inanılmaz boyutlarda olduğu ortaya çıkacaktır.

b) Termik santrallere İdare tarafından verilen lisans ve izinler idari işlemler olarak ortaya çıkmakta ve termik santrallere karşı ÇED iptal davası , lisans iptal davası gibi davalar açılabilmektedir. İdari davalara konu olan bu işlemlerin kamu yararı amacını taşıması gerekmektedir. İdare işlem tesis ederken kişisel, siyasal, üçüncü kişilere yarar sağlama amacı gütmemeli, mali çıkar sağlama amacıyla yetki saptırması içinde bulunmamalı, ayrıca birden fazla kamu yararının çatışması durumunda "üstün kamu yararını" dikkate almalıdır. Dolayısıyla idari işlemin maksat yönünden yargısal denetimi de işlem ile sağlanan her türlü yarar ve işlemin ortaya çıkardığı zararlar (toplumsal maliyet , kümülatif etki, tahkim yasası uyarınca tazminat olarak ödenecek 15 yıllık elektrik bedeli başta olmak üzere) göz önüne alınarak yapılmalıdır. Diğer yandan yukarıda belirttiğimiz şekilde termik santraller dışında yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji ihtiyacını karşılama imkanı da bulunmaktayken ,EPDK"da 80.000 MGW RES başvurusu bekleti-

lirken kömürlü-doğalgazlı termik santrallere lisans verilmesi hiçbir şekilde kamu yararına yönelik değildir. Türkiye"de kurulu –kurulacak termik santraller milyonlarca insanın kullandığı havayı , suyu , toprağı geri dönüşü olmayacak şekilde zehirleyecektir. Türkiye"de gelecek nesillerin sağlıklı bir şekilde yetişmesi ve yaşaması imkanı ortadan kalkacaktır.Kırsal alanda yaşayan halk daha da yoksullaşacak ve yakın zamanda asit yağmurlarıyla beslenen zehirli topraklardan yetişen ürünler para etmeyeceği gibi , bu zehirli topraklardan yetişen buğdayla , bu zehirli topraklardan beslenen hayvanların etiyle –sütüyle beslenen çocuklarımız farkında olmadan yavaşça zehirleneceklerdir.

Termik santrallerin kurulmasına yönelik tüm bu idari işlemler Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına , Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine , Türkiye"nin taraf olduğu IRENA ve KYOTO protokollerine ; Türkiye"nin taraf olduğu ve kanun hükmünde olan uluslararası sözleşmelerden 12.06.1981 tarih ve 17368 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan" Akdeniz"in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme", 19.03.1987 tarih ve 19404 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Akdeniz "in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü ", 1992 tarihli "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Deklarasyonu ", 29.08.1996 tarih ve 4177 sayılı kanunla onaylanan **"Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ",** 20.02.1994 tarih ve 18318 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Avrupa"nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi ", Bakanlar Kurulunca 15.03.1994 gün ve 5434 no"lu kararla kabul edilen "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme"lere , de aykırılık teşkil etmektedir.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

HİDROELEKTRİK SANTRALLERİN ÇEVRE VE EKOLOJİK ETKİLERİ VE SU HAKKI TEBLİĞİ

RİZE BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR

Av. Yakup Şekip OKUMUŞOĞLU (Zonguldak Barosu)

Av. Bedrettin KALIN (Artvin Barosu)

GİRİŞ

Özellikle son on yıldır, Türkiye'nin tartışılan gündem maddelerinden biri 4628 sayılı yasa kapsamında kurulmak istenen Hidroelektrik Santraller (HES) olmuştur. Kamuoyuna çokça yansıdığı üzere "Hesler" bir yanı ile çevre hakkının ve hukukunun konusu olmaya devam ederken, diğer yandan artan tepkiler ve buna karşın idarenin orantısız kuvvet kullanımı sonucunda ortaya çıkan hak ihlallerinin de konusunu oluşturmaya başlamıştır. Bu maksatla, y**örelerine hidroelektrik sa**ntral kurulan ya da kurulması planlanan yerlerde halkın hidroelektrik santrallerine nasıl baktığı, hangi gerekçelerle hidroelektrik santrallerine karşı çıktığı ya da karşı çıkmayan var ise hangi gerekçelerle karşı çıkmadığı **öğrenilmek istenmiştir.**

Bu amaçla tartışmaların yoğunlaştığı yöreleri kapsayan bir atölye çalışması planlanmış, Rize-Artvin-Giresun illerini kapsayan bir duyuru yapılmıştır. 2012 Şubat ayında Fırtına Vadisi'nde ;Rize-Artvin-Giresun illerinden gelen yaklaşık 50 kişinin katılımı ile atölye çalışması gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılara çalışmanın konusu açıklanmış ve ilk olarak hidroelektrik santrallerinin olumlu ya da olumsuz yanlarını açıklamaları istenmiştir.

ÇALIŞMAYA KATILIMCILARINDAN ELDE EDİLEN BULGULAR

Ülkede kayıp kaçak oranları çok yüksektir. Kayıp kaçaklar önlenmeden hemen her vadiye onlarca hidroelektrik santral yapılması kamu kaynaklarının heba edilmesi anlamına gelmektedir.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

Hidroelektrik santraller; istihdam amacı ile devlet tarafından savunulmaktadır ama yöredeki istihdama bir faydası yoktur. İnşaat döneminde çalışanlar başka illerden getirilmektedir. Yöreden hes inşaatlarında çalışanlar birkaç kişiden ibaret kalmaktadır. Çed raporlarında işletme aşamasında bile 10-15 kişinin istihdam edileceği bildirilmesine rağmen, işletme aşamasına geçen hidroelektrik santrallerde ise 3-5 kişi ile işletmeler yürütülmektedir.

Turizm ile elde edilecek gelir geniş bir tabana dağılabilir ve gerçekten kalıcı istihdam yaratılmış olur. Karadeniz Vadilerinin tümü turizm olanakları için idealdir. Hidroelektrik santrallerle vadiler şantiye alanına döndürüldüğünden, vadilerin turizm ile kalkınma umutları ortadan kalkmaktadır.

Devlet sularımızı yerli ve yenilenebilir enerjinin kaynağı olarak sunmaktadır. Sular yaşam enerjisinin kaynağıdır, yenilenebilir enerjisinin kaynağı olabilecek rüzgâr, güneş, jeotermal, dalga enerjileri varken bu alanlara yatırım yapılmaması ve fakat akan tüm suların borulara alınması; amacın enerji değil rant olduğunu göstermektedir.

Hidroelektrik santraller meselesi bir enerji meselesi değildir. Tekel haline gelmiş firmaların su kaynaklarını ticarileştirme girişimidir.

Amaç, hidroelektrik santraller üzerinden mülkiyete benzer rüçhanlı haklar oluşturarak sular üzerinden rant yaratmaktır.

Yenilenebilir enerji denerek sermaye kesimine ucuz krediler kullandırılmaktadır. Dünya Bankası dâhil ülkenin tüm bankaları hidroelektrik santraller için ucuz krediler vermektedir. Bir yanda da yine sermaye kesimi hidroelektrik santralleri üzerinden karbon kredisi satmaktadır. Devletin satın alma garantisi, verdiği teşvikler hep birlikte düşünüldüğünde hidroelektrik santraller yolu ile sektöre çok ciddi bir para akışı vardır.

Devlet bu vadilerin arkasında dursa, tüm hidroelektrik santrallerden elde edilecek gelirden çok daha fazlasını turizm ile elde eder. Sadece Ayder Yayla'sına her yıl 500.000 kişi gelmektedir. Ayder'in toplam 2000 yatak kapasitesi vardır.

Hidroelektrik santraller bu derelerdeki endemik türde balıklarımızı yok ediyor.

Karadeniz yöresindeki kültür, ormanlarımızı bu güne kadar korumuştur. Her kesilen ağaç ile acı çekmekteyiz. "Hesçiler" ormanı sadece odun olarak görüyorlar.

Ormanlarımızı katlediyorlar. Devlet ne görüyor, ne duyuyor, ne acı çekiyor. Acı çeken yine biziz. Her gün yeniden her kesilen, her hafriyat altında kalan ağaç ile ağlıyoruz.

Hidroelektrik santraller nedeni ile dereler yatağından akmadığından yeterli nem oluşmuyor, bunun sonucunda da vadilerde sık sık don olayı yaşanmaktadır.

Suların kanallara, borulara alınması meyveleri dölleyen arıların ve diğer böceklerin de azalmasına neden oldu. Bu sebeple de meyve ve fındık üretimi düştü.

Bizi yaşadığımız vadilere bağlayan şey, dedelerimizin toprağı olması, çocukluğumuzun bu vadilerde geçmesidir. Anılarımız hep vadinin eksiksiz görünümü üzerine kuruludur. Hidroelektrik santraller nedeni ile topraklarımız kamulaştırılmakta, dedelerimizden bize geriye her hangi bir şey kalmamaktadır.

Hidroelektrik santraller nedeni ile göçler başladı. Hem anılarımızın yıkılması, hem topraklarımızın yok pahasına elimizden alınması sonrası herkes kendine büyükşehirlerde iş aramaya, yer aramaya başladı.

Kültürümüzü yok ettiler. Komşu komşu ile baba oğul ile hes nedeni ile kavgalı. Köylerimizin birlik ve bütünlüğü bozuldu.

Projeler kâğıt üzerinde zararsız gözüküyor ama çalışmalar başlayınca gerçek ortaya çıkıyor. Dinamit atımlarından sularımız kurudu. Dere yatakları hafriyatlarla doldu. Santrallerin su iletim hattı için dik yamaçlarda açılan geniş yollar nedeni ile çok sayıda ağaç kesildi, çıkan hafriyatlar yamaçlardan aşağı döküldü, meralar, ormanlık alanlar hafriyatlar altında kaldı.

Santraller yapıldıktan sonra da enerji nakil hatları için ormanları doğramaya başladılar.20-30 km boyunca orman üze-

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

rinden yüksek gerilim hatları inşa ediyorlar. Bunun altında kalan orman, hattın kenarlarında kalan orman yok edildi.

Çocukken bir çam ağacına adımızı yazmışız, bir baktık adımızı yazdığımız çam ağacını kesmişler. Anılarımızı yaşadığımız coğrafyadan kazıyorlar.

Ben yüzmeyi derede öğrendim. Çocuğuma da benim yüzmeyi öğrendiğim derede yüzme öğretmek isterdim, ama ortada dere kalmadı.

Artvin tarafında su her şeydir. Sulama suyu ihtiyacı var. Farklı iklimsel koşullar var. Artvin'de Çoruh boyunca Akdeniz İklimi benzer bir iklim var. Çocukluğumda Artvin'e dışarıdan sebze meyve gelmezdi. Muz dışında yetişmeyen meyve yoktu. Pirinçten narenciyeye her şey yetişirdi. Çoruh projeleri ile havza barajlar altında kaldı. Tarım bitti, Artvin'in nüfusu sürekli düşüyor, herkes göç ediyor.

Artvin sadece hidroelektrik değil, madenlerle de başı dertte bir il. 325 maden sahası var. Her bir taraftan yaşam alanlarımız tehdit ediliyor.

İş olacak, iyi yollarınız olacak, firmalar okullarınızı yenileyecek, daha iyi bir yaşam standardınız olacak dediler, kandırdılar bizi. Artvin de hiçbir şey eskisinden daha iyi değil. Mevcut yollarımızdan daha da kötü yollarımız var şimdi. İş de yok.

Çoruh yüzyıllardan bu yana balıkçılık yapılan bir nehirdi. Balıkçılık da barajlar nedeni ile bitti. Sizin taşınmaz dediğiniz şeyler Artvin de taşınırdır mesela İnsanlar Çoruh kıyılarından sırtlarında toprak taşıyarak bağ bahçe yapmış-lardı. Bu toprakların metrekaresi 2-3 liradan kamulaştırıldı.

Murgul'da 5 hidroelektrik santral inşa edildi. İş bitip de resimleri çekildikten sonra anlaşıldı felaketin boyutları. Kabaca vadisinde yılda 18 ton bal elde edilirdi, şimdiden 8 tona düştü. Arıların polen toplayacağı çiçek kalmadı doğada. Dağları yıktılar.

Çoruh Vadisi göç eden kuşların ana güzergâhıdır mesela. Çoruh'un Sulak alanları hep barajlar altında, hafriyatlar altında kaldı.

Hidroelektrik santrallere karşı çıktığımızda çıkar ilişkimiz sorgulanıyor, bizim ne çıkarımız olacak? Yaşam alanlarımız yıkılıyor, daha ne olsun?

Çoruh havzası dönümünde 34 ton domates üretilen Türkiye'de tek yerdir. Konya da bu 4 tondur örneğin. Çoruh havzasında zeytinlikler vardı, pek bilinmez ama buranın zeytinini alıp, Edremit'ten, Gemlik'ten özel zeytin diye Türkiye'ye satarlardı. Zeytinliklerde kamulaştırıldı.

Artvin sarptır. Tarım yapılabilen alanları hem sulama sorunu yüzünden hem de küçük küçük düzlükler ancak Çoruh kıyılarında olduğundan Çoruh kıyılarında, Çoruh'a inen derelerin kıyılarında yapılırdı. Barajlar ve hesler yüzünden bu alanlar hep su altında, hafriyatlar altında kaldı.Tarım yapılabilecek arazi kalmadı Artvin'de.

Artvin'de yoksulluk bilinmezdi. Sadece kiraz satarak geçinen aileler vardı. Kamulaştırdılar yok pahasına. Köylü hakkını arayamadı. Barajlardaki geçici işler bitti, Şimdi iş yok, tarım da bitti. Verdikleri kamulaştırma paraları da zaten çok azdı, o da bitince göçler başladı. Artvin bitti. Artvin'in geleceği de bitti.

Yollar su altında kalınca barajın üstünden yeni yollar yaptılar. Artvinliler her gün bu yeni yolda ölüyor. Hafriyatları da şevlerden döktüler gece gündüz. Bu barajlar tüm ekosistemini yok etti, Artvin'in.

Koru ormanlarımız vardır. Bu ormanlar, altındaki yerleşim yerlerini heyelanlardan korur. Yörede kimse tavuğunu bile ormana sokmaz. Bu maden ve hidroelektrik santralleri inşa edilirken, koru ormanlara da bakan yok. Doğayı yok ediyorlar, bizi de yok edecekler. Karadeniz'i insandan arındırıyorlar bu projelerle.

Bizim köyümüz 1000 yıllıktır. Su altında kalmak üzere. İnsanlar kendilerine büyük paralar verileceğini düşündü, başta karşı çıkan pek olmadı. Ne zaman kamulaştırmalar başladı, o zaman anladık verecekleri parayı.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

İş işten geçti. Şimdi kapımıza icra emri geldi. Evlerimizi boşaltmamızı istiyor. Gelavera Vadisi bitti. 1000 yıllık kültürümüz de bitti.

Gelavara da vadinin her iki yamacından 7 km boyunca 120 metre genişliğinde orman kesildi. Kim Giresun spor için para veriyor, hidroelektrik santralci oldu. Tekstilcisi de beyaz eşya satıcısı da hidroelektrik santral kuruyor.

Gelavere Vadisinde kimse gelip bize projeyi de anlatmadı. Hep kulaktan dolma bilgilerle öğrendik, neler olduğunu. Sonradan öğrendik meğer çed raporu bile verilmesine gerek yokmuş projelere. Bir vadiyi yok eden bir projeye çed raporu istenmesine bile gerek yok ise bunlar hangi projeye çed raporu istiyorlar, biz anlamadık.

Bizim topraklarımız, vadimiz böyle satıldı, yok oldu. Belediyeler bile size dava açarız deyip, bizim ihtiyaçlarımız şudur, karşılarsanız dava açmayız diyor. Böyle bir anlayış ile ya**şam alanlarımız nasıl korunacak?**

Hidroelektrik santraller nedeni ile üretilecek elektrik sonucu ısınma elektrik ile olursa ağaçların daha az kesilmesine neden olabilir.

Devletin hep birbirine çivi çakan şeyler yaptığını görüyoruz. Biri sen balık tutamazsın burada derken diğeri aynı yerde baraj yapılacak diyebiliyor.

Atölye katılımcılarına su hakkı kapsamında; Su tüm canlılar için temel bir ihtiyaç olduğundan, insan ihtiyaçları bir yandan artarken doğanın ihtiyaçları, diğer canlıların suya ihtiyaçları dikkate alındığında nasıl bir yöntem ya da paylaşım önerirsiniz, su öncelikle kimin hakkıdır, su kimin hakkıdır? Sorusu sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

İhtiyaç ayrımını daha gerçekçi yapmalıyız. Alışkanlıklarımızı değiştirmeliyiz.

Dünya çölleşiyor. Yanlışlık bizim kendimizi kaynaklarımıza göre ayarlamamız gerekiyorken, ihtiyaçlarımıza göre kaynak-

ları kullanmaya çalışıyoruz. Omurgası dik bilim adamlarının olmaması da Türkiye Cumhuriyetindeki büyük sorunlardan biri. Bilimin ticarileşmesi nedeni ile bu sorun yaşanıyor.

Endüstrinin ihtiyacı, içme suyu ihtiyacı, kullanma suyu ihtiyacı, doğanın bizzat kendisinin ihtiyacı hakkında yalan yanlış görüşler, kararlar veriyorlar. Kaynağa göre de değil, ihtiyaçlar üzerinden bile değil; kaynaktan elde edilecek gelire göre bir paylaşım modeli var.

Diğer canlılar gibi davranmalıyız. Mesela bir karaca suya indiğinde, karnını doyuracak kadar içer gider. Biz ise tükettikçe onlar üretiyor. İhtiyacımızdan fazlasını aldığımız sürece bu böyle devam edecek.

Su hakkı; Hiç dokunulmaması gereken bir haktır. Çünkü bu sular akması gerektiği için buradan akarlar. Yapacağımız tek şey hiçbir şey yapmamaktır. Dünyada elektrik için başka örnekler var.

Suyla ilgili kararı suyun kenarındakiler rantsız, ticarileştirmesiz vermelidir. Alışkanlıklarımızı en basite indirgemeliyiz. Bir grup insan alışkanlıklarından asla vazgeçmeyecektir ancak bizim de bu haklarımızı hatırlatarak mücadelemizi başarıyla götürmemiz gerekiyor.

Kimse balık tutmaya ve evi için odun kesmeye karşı değil. Biz ticarileşme için büyük kıyımlardan bahsediyoruz.

Katılımcılara ne yapılmalı sorusu sorulmuştur.

Hidroelektrik santraller nedeni ile bakkal manav dışında yarar sağlayan yok. Bu sebeple bu kesim hidroelektrik santrallerine ses çıkartmıyor. Bizim ara kademeli örgütlenmelerimiz yok. Siyasi partiler, barolar vs bu işin çözümü olamazlar. Yani mesela her tarafta aktif, dinamik derneklerimiz olmalı, sivil toplum örgütlenmemiz olmalı. Her taraftaki bu örgütlenmelerin birbirine bağlanması gerekiyor.

Yerellerde olmalıyız, belediye meclis toplantılarına katılmalıyız Ankara'dan bu işi çözemeyiz. Kararların içinde olmaya çalışmalıyız ki önceden haberdar da olabilelim.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

Buranın insanlarının, buranın gerçek sorunlarını bilmesi gerekir ve buna ilişkin kararlar almalı ve aktif olarak kararlarını hayata geçirmek için mücadele etmelidir. Taleplerini planlı, programlı bir şekilde yetkili makamlara sunmalı ve takip etmelidir.

Çevreciler birbirini tatmin etmesin. Dağılsın o beş çevreci mahallelere köylere. Onlara anlatsın. Yerinden örgütlenme çok önemli elbette ama hukuksal mücadele de kesinlikle göz ardı edilmemeli.

Su hakkı insan hakkıdır. Adli davalarda yaşam hakkına ilişkin olarak barolar avukat gönderirken su hakkı yaşam hakkı olduğuna göre çevre davalarına da barolar avukat göndermelidir.

Barolar su hakkı kapsamında bu konuyu sahiplenemez mi?

Çevre davalarına bakan avukatlar bu işten para kazanmıyorlar, fedakârlık gerektiriyor, her avukattan bu özveriyi bekleyemeyiz.

Her şeye rağmen Rize'de çok önemli adımlar atıldı Rize İdare Mahkemesi TC'de büyük bir örnek oldu ilklere imza atıldı.

Tek başına hukuk mücadelesi ile sonuç alınamaz. Hep beraber tüm vadiler karşı çıkarsak ve halkı bilgilendirerek demokrasi kurallarını işletebilirsek ancak sonuç alınabilir.

Maden olsun, taş ocakları olsun, hidroelektrik santraller olsun; hayatlarımız üzerinde alınan bu kararların hiç içinde değiliz. En son evimiz su altında kalmak üzereyken icra emri geldiğinde konuşuyoruz ne yapabiliriz diye…

HİDROELEKTRİK SANTRALLERİN EKOLOJİK ETKİLERİ

Nehir tipi hesler, hepimizin bildiği üzere akarsuyun önüne bir regülatör inşa edilerek debisinin belli bir bölümünü kanal, tünel yada borulara (Su İletim Hattı) yönlendirilmesi, uygun düşü yüksekliği elde edinceye kadar suyun vadi yamaçlarından taşınması, yeterli düşü elde edildiğinde suyun cebri borular vasıtası ile dik bir yamaçtan dere yatağı tabanında kurulu ve elektrik üretmek için tasarlanmış değişik tipteki türbinlere dü-

şürülmesi sureti ile türbinlerin döndürülmesi, türbinlerin dönmesi ile de suyun kinetik enerjisinin elektrik enerjisine çevrilmesine dönük elektromekanik teçhizatın kurulu olduğu yapılardır.

Bir nehir tipi hidroelektrik santral kurmak için önce uygun özelliklere sahip "akarsu" gereklidir. Santralinin kurulma aşamasında ve işletme aşamasındaki ilk etkisi "akarsu" üzerinde gerçekleşmektedir. Akarsuyun ne olduğu, bir hesin akarsu ekosistemine etkisini anlamak için ise **"Akarsuyu"** anlamak gerekir. Anadolu'nun hemen her bir akarsuyu üzerinde birden fazla hidroelektrik santraller planlandığı bir vakıadır.

"Akarsu"; güneş nedeni ile oluşan buharlaşmanın neticesinde yüksek dağlara yaklaşan havanın yoğuşması ile yağışa geçen, yağış nedeni ile suyun bir araya gelip akışa geçtiği, akışı boyunca aktığı zemini aşındıran, aşındırırken aktığı zeminin yapısına ve aşınım süresine bağlı olarak çeşitli vadileri oluşturan, oluşturduğu çukurluğun içinde akışına devam ederken karasal ekosistemlere etkilerde bulunan, su çağlayanlarının yeniden okyanusa, denize ve göllere ulaşmasını sağlayan, böylece su döngüsünün oluşturduğu, ve bu döngüyü milyonlarca yıldır sürdürülmesine hizmet eden yapı ve kendi başına da ayrı bir ekosistemdir.

Diğer yandan akarsu akışa geçtiği dağların en üst notasından okyanusa denize ya da göllere karışına kadar aktığı zeminin etkileri ile değişen, değiştikçe kendi ekosistemi de değişen ve aktığı zeminin ve çevresinin de ekosistemini değiştiren, böylece yaşamı çeşitli yönlerden etkileyip, biyolojik çeşitliliği destekleyen ve nihayet gezegenin canlılığını hem sağlayan hem devam ettiren bir büyük sistemin ana "eko"destek sistemdir.

Bir başka anlatımla akarsular; insan fizyolojisinde damarlar içinden akan kana benzer. Damarlar Vadi ise, damarın içinden akan kan ise akarsudur. Her an vadiler içinden akarsular akmakta, her an denizden, okyanustan yeniden buharlaşmakta, her an atmosferde hareket ederek yağışa geçmekte, her an akışa geçerek ve birleşerek su çağlayanları, neticede akarsular oluşmaktadır. Su çevrimi olarak adlandırılan bu sistemin her bir bölümü ayrı ayrı ekosistemin kendisini oluşturur, ve sistemin devamını sağlar. Okyanus, deniz ve göllerden ve

hatta bizzat akarsulardan buharlaşarak yoğuşma sonucu tekrar yeryüzüne dönen suyun; birleşerek akarsuları oluşturan kısmı, aktığı vadi/havzayı şekillendirir ve oluştururken diğer yandan bünyesinde yaşamın temelini oluşturmakta, doğanın en küçük yapısına kadar ihtiyaç duyduğu H2O'yu, aktığı zeminden kendisine kattığı minerallerle, inorganik maddelerle yaşamın devamı için sürekli hazır tutarken, diğer yandan su çevrimini devam ettirmektedir.

Anlaşılacağı üzere akarsu "boşa" akan bir su değildir. Aksine, "akarsu" akmadığında boşa harcanmış olur. Tıpkı yaşamın var olabilmesi için güneşin her gün boşa doğmaması gibi, tıpkı rüzgarın boşa esmemesi gibi, tıpkı arıların boşa uçmaması gibi, akarsu da boşa akmaz. Akarsular; bir büyük yaşamsal sistem içinde var olması gerektiği için vardır. İster teolojik yönden bakılsın, ister bilimsel yönden, "akarsu" akması gerektiği için akar, varlığı ile yaşamı var eder.

Akarsular bu yönü ile yaşamın enerjisidir. Tıpkı damalarımızdaki kanın hücrelerimizi, organlarımızı, bedenimizi beslemesi gibi, akarsular da daha büyük bir sistem içinde mikro organizmaları, organizmaları, biyolojik çeşitliliği ve neticede doğal yaşamı destekler ve besler.

Akarsuyun belirlenmiş belli bir kesiti üzerinde suyun akışı regülatör vasıtası ile durdurulur ve yönü değiştirilir. Yönü değiştirilen akarsu, vadi yamaçlarında inşa edilen su iletim hattına (projesine göre tünel ya da kanal ya da boruya) yönlendirilir. Bir mühendislik projesi olarak, hangi düşü de ne miktar debi ile ne kadar elektrik üretilebileceği hesabı yapılır ve bu hesaba bağlı olarak akarsuyun ne kadar bir debisinin su iletim hattına alınması gerektiği mühendislik formülleri ile belirlenir. Hidrolik kaynak kullanılarak üretilecek elektrik enerjisinin miktarını belirleyen iki ana unsur debi miktarı ve düşü yüksekliğidir. Bu sebeple akarsuyun su iletim hattına alınacak debisi ne kadar fazla ise, teorik olarak o kadar fazla elektrik enerjisi üretilebilir. Enerjinin insan ihtiyaçları açısından en çok kullanıldığı türü elektrik enerjisi olduğundan ve enerji de insan kullanımına uygun olarak doğada hazır olmadığından elde edilmesi maliyet gerektir-

mektedir. Talep nedeni ile de sürekli birim fiyatı da arttığından ekonomik anlayış içinde değerli bir üründür. Enerjiye(üretim birimine) sahip olan açısından iyi bir getirisi vardır. Bu sebeple de akarsuyun hidroelektrik santralin su iletim hattına alınacak debiyi oluşturan her bir litre su, bir hidroelektrik santral için o kadar fazla elektrik enerjisi üretme anlamına gelir. Bu sonuç nedeni ile "mühendislik"; bir hidroelektrik santral planlarken en çok elektrik enerjisini üretebileceği debiyi akarsudan almayı planlar. Akarsudan alınan su ve planlanan düşü yüksekliğine bağlı olarak; hidroelektrik santral o kadar çok enerji üretir, o kadar çok karlı olur, o kadar çok verimli olur. Fakat diğer tarafta akarsuyun doğal yatağında akışı azalır hatta durur ve ekosistem içindeki işlevi ortadan kalkar. Akarsuya bağlı ve etkileşim içinde olduğu ekosistem yıkılır, akarsuyun var ettiği biyolojik çeşitlilik zarar görür, azalırken suya bağlı tarımsal faaliyetler de kaçınılmaz olarak zarar görür. Başka bir şekilde anlatırsak; doğal yaşam ve doğal koşulların oluşturduğu geleneksel insan yaşamı suyun yatağından alınması ile zarar görür. Bir başka anlatımla yaşamın enerjisi ve yaşam yerine elektrik enerjisi tercih yapılmış olur. Doğal ortamında yaşamı var eden enerji, elektrik enerjisine çevrilerek doğal ortamından çok uzaklara taşınıp, başka bir yaşam biçiminin hizmetine sunulur.

Nehir tipi hidroelektrik santrallerin sahadaki uygulama yöntemi üzerinden hidroelektrik santrallerin ekolojik etkilerini açıklamaya çalışırsak, öncelikle ifade etmemiz gereken ilk husus; **ülkemizde akarsulara sadece "hidrolojik kapasiteleri" yönü ile bakılmakta olduğudur.**

DSİ'nin uzun ve köklü geçmişi ile akarsulara sadece hidrolojik yönden bakılmış, geçmişten bu yana akarsuların "hidrolojik enerji kapasitesi" ne değer atfedilmiş ve bu anlayışın bir tezahürü ile de akarsular üzerinde; kaynağa yakın kotlarından başlayıp, hidrolojik enerji kapasitesinin tükendiği denize kadar birbirini takip edecek şekilde onlarca hidroelektrik santralleri planlanmıştır.

En üst kotta yer alan hidroelektrik santralin su iletim yapısına giren su; santral yapısında türbinlendikten sonra kuyruk

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

suyu kanalı ile hemen altındaki bir başka firmaya ait hidroelektrik santralin su iletim yapısına girmekte ve bu şekilde su, bir hidroelektrik santralden diğerine yönlendirilerek akarsuyun yatağından akışı sonlanmaktadır. Böylece ilk ve en travmatik etki; akarsu yatağının en az %90'nın kuruması sonucu suyun toprakla, toprağın su ile karşılıklı ilişkisinin kesilmesi ile meydana gelmektedir.

18/08/2006 gün ve 27323 S.R.G. Yön/7.mad. ile ***"doğal hayatın devamı için mansaba bırakılacak su miktarı projeye esas alınan son on yıllık ortalama akımın en az %10 u olacaktır. ÇED sürecinde ekolojik ihtiyaçlar göz önüne alındığında bu miktarın yeterli olmayacağının belirlenmesi durumunda miktar artırılabilecektir. Belirlenen bu miktara mansaptaki diğer teessüs etmiş su hakları ayrıca ilave edilecek ve kesin proje çalışmaları belirlenen toplam bu miktar dikkate alınarak yapılacaktır. Nehirde son on yıllık ortalama akımın %10 undan daha az akım olması halinde suyun tamamı doğal hayatın devamı için mansaba bırakılacaktır."*** hükmü " Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe" (SKHA) eklenmiştir.

Görüleceği üzere yönetmelik uzun yıllar ortalama akımın en az %10'nun ekolojik ihtiyaç debisi olarak belirlemiş iken uygulamada kaynağından denize kadar akarsuyun her bir kotuna özel sektör tarafından hes inşa edilmek istenmesi sonrasında; hidroelektrik santralin gerek rantabilitesinin zorunlu kılması, gerek yatırımcısının daha çok gelir elde etme arzusu ve ısrarı, gerekse de DSİ'nin akarsuya sadece hidrolojik enerji kapasitesi yönü ile bakması neticesinde; regülatör yapılarından mansap yönünde doğal yaşamın devamı için bırakılması önerilen ekolojik ihtiyaç debisi; (Can suyu olarak tabir edilmektedir) sanki yönetmelik düzenlemesi **"%10 düzeyinden daha fazla olmayacaktır"** şeklinde bir düzenleme getirmiş gibi, genellikle her bir hidroelektrik santral projesinin "can suyu" debisi miktarı genellikle akarsuyun yıllık ortalama debisinin %10 civarı olarak belirlenmektedir.

Dünya Biyosfer Rezerv Alanı olan Maçahel'de bile planlanan hidroelektrik santrallerinde durum böyledir. Yönetmelik değişikliği öncesi yapılan Su Kullanım Anlaşmalarında ise durum çok daha vahimdir. Bir örnek vermek gerekirse İkizdere'de bir projede yıllık ortalama debisi 25,44 m3/sn olan İyidere için, can suyu oranı ortalama 250lt/sn olarak belirlenmiştir. Açılan dava sonrası can suyu oranı %1 düzeyinden,%10 düzeyine ancak çıkartılabilmiştir. Yönetmelik değişikliği öncesi hazırlanmış tüm projelerde can suyu oranları birbirinin benzeri şekilde; her hangi bir belirleyici kıstas, bilimsel dayanak olmadan belirlenmiştir.

Açıklamak gerekir ki Su Kullanım hakkı Anlaşmasına dair Yönetmeliğe eklenen en az %10 can suyu oranı da , bilimsel değildir. Dünyada can suyu oranlarının belirlenmesine dair iki yüzden fazla ekolojik derecelendirme metodu bulunmakta olup, bu metotları yaratan hiçbir hidro biyolog ; %10 ve civarındaki "can suyu"nu "can suyu" olarak kabul etmemektedir.

Akarsuyun yıllık ortalama debisinin %90'nın akarsu üzerine kurulan regülatör yardımı ile su iletim yapılarına alınması sonucu;

Akarsuda besin taşınımı azalmakta ya da durmaktadır.

Tatlı su ekosistemine dahil sucul yaşam, akarsuyun taşkın dönemine, suyun ısınıp soğumasına, besin çeşitliliğine ve üreme dönemlerine göre akarsu boyunca aşağı yukarı göç etmekte olduğundan, regülatörler göçü engellemektedir.

Göçün devamı için tasarlanan balık geçitlerinin işlevsel olup olmadığı yönünde her hangi bir çalışma bulunmamaktadır. Gözlemlerimiz, pek çok projede balık geçitlerinin akarsu ile bağlantısının dahi kesik olduğunu göstermiştir.

Mansap tarafına bırakılan "Can Suyu"nun yatağına oranla debisi minimum %90 oranında azaldığından, suyun akış hızı da düşmekte, su geniş yatağa yayılmakta neticede bir akışı varsa bile, debisi düşen akarsu ısınmakta, ısı; akarsuyun doğal ısı değerlerinin üstüne çıkmaktadır. Akarsudaki en küçük ısı değişimlerine bile duyarlı olan türler için koşullar, daha da olumsuz ya da zorlayıcı hale gelmektedir.

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

Doğal debisinin %90 düzeyindeki miktarı su iletim hatlarına yönlendirilmiş akarsu; daha çok küçük göletler şeklinde basamak basamak yatağa yayıldığından, hem akarsuyun devamlılığı kesilmekte, hem çağlayarak akış durduğundan, akarsu zengin oksijenli yapısını yitirmektedir.

Mevsimsel taşkın dönemlerinde taşkın akış regülatörler vasıtası ile kesildiğinden, akarsu yatağını temizleyememekte, kıyılardan başlayan yosunlaşma suyun kalitesini bozmakta ve neticede suyun PH değerleri değişime uğramaktadır.

Akarsu, regülatör sonrası yaz kış aynı debi ile yada birbirine çok yakın debilerle en az 49 yıl boyunca akışını sürdüreceğinden yatağını temizleyemez duruma da gelmekte, dik yamaçlardan gelen taş, toprak ve kayaların yatağı zamanla doldurması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Akarsuyun taşıdığı doğal sedimantasyon ise hidroelektrik santralin kum çakıl geçitlerinde tutularak çökeltilmektedir. Sedimantasyon taşınımının durması; hem besin açısından hem de ekosistemin devamlılığı açısından diğer bir olumsuz durum yaratmaktadır.

Regülatör gerisinde biriken sedimantasyon zaman zaman kapaklar açılarak mansap yönüne atılmakta ise de mansap yönünde yeterli taşıma kapasitesine sahip bir akış olmadığından regülatörün gerisinde biriken sedimantasyon bu sefer regülatörün hemen alt kısmında birikmektedir. Birikinti maddeleri ise balık geçitlerinin mansap yönünde akarsu ile bağlantısını kesmektedir.

Yıllık ortalama debinin %90 kadarı akarsu yatağından akmadığından, geri kalan su ise genellikle yatağın en derin noktasından büyük kayalar ve taşların arasından aktığından balıkların üreme alanı olan akarsu kıyıları ve göller su altında kalamamakta, balıkların doğal **üreme** alanları ortadan kalkmaktadır.

Yamaçlardan akarsuya katılan küçük yan derelerin genellikle insan yerleşimlerinden kaynaklanan biyolojik atıkları akarsuyun ana gövdesi üzerinde taşınamadan kalmakta, akarsu yatağının kokmasına neden olmaktadır.

Regülatör nedeni ile akarsuyun sediman taşınımı durmakta, akarsu boyunca ve akarsuyun denize yakın bölümlerinde oluşan deltalar ve bu alanların oluşturduğu sulak alanlar **büyük zarar görmekt**edir.

Sediman ve besin taşınımı durduğundan; diğer yandan suyun kalitesi de değiştiğinden deniz ekosistemi açısından da akarsu ağızları değerini yitirmektedir.

Yamaçlarda büyük inşaat çalışmaları sonrası doğal peyzaj bütünlük bozulmaktadır.

Yamaçlarda çıkan hafriyatlar, genellikle oldukları yere depolanmakta, zamanla akışa geçerek yamaç boyunca orman ekosistemi hafriyat altında kalmaktadır.

Eğimi %70-80 kimi yerlerde %90'na ulaşan arazide yapılan çalışmalar en iyi **çalışma yöntemlerinde bile şevlerden aşağı hafriyat akıntısını engelleyememektedir.**

Yamaçlarda kalan hafriyat nedeni ile her yağışta heyelan, erezyon olmakta; dere yatağına çamur akışına neden olunmaktadır.

Akarsuyun oluşturduğu yamaçlar aynı zamanda doğal vahşi yaşamın da yaşam alanlarını parçalamakta, yaban hayatın yaşam alanları su yapıları nedeni ile bölünmektedir. Yaban yaşamın suya erişiminde güçlükler ortaya çıkmaktadır.

Planlanan pek çok hidroelektrik santral, tüm ya**şamın suya bağlı devam ettiği ,**tarıma bağlı geçimin aynı zamanda suya bağlı olarak da sürdüğü vadiler açısından daha da büyük bir sorundur.

Tarımsal sulama suyu ya bırakılmamakta, ya da son derece yetersiz bırakılmaktadır.

T**üm su hakları akarsuyun ortalama debisi üzerinden hesaplandığından;** akarsuyun debi değerlerini daha düşük gösterme eğilimi gözlenmekte; böylece hem tarımsal sulama ihtiyacı, hem can suyu için gerekli su az hesaplanmaktadır.

Proje alanlarında ideal sulama sistemi ve ideal tarımsal arazi mevcutmuş gibi değerlendirme yapılması da tarımsal su ihtiyacını az göstermede bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

SU HAKKI (Su hakkı -Çevre hakkı-Yaşam Hakkı İlişkisi)

Yukarıda da ifade edildiği üzere hidroelektrik santraller (Hesler) yaşam hakkı, çevre hakkının üzerine basılarak inşa edilmektedir. Bu bölümde; hiç değilse şimdilik, uluslar arası sözleşmelerle teminat altına alınan ayrı ve bağımsız bir temel hak olduğu vurgulanan "**su hakkı"**nın ne olduğunu, yaşam ve çevre hakkı ile ilişkisini irdelemeye çalışacağız:

"Çevre konusunun ve bu arada su konusunun birlikte ele alındığı uluslar arası düzeyde ilk metin, 1972 yılında Stockholm Konferansıdır. Konferansı, suyu korunması gereken doğal kaynaklardan biri olarak belirtmiştir. Stockholm İnsan Çevresi Deklarasyonu'nun 2. İlkesi sunu ifade etmektedir: ***"Bugünkü ve gelecek nesiller için ihtiyaca göre özenli planlama veya yönetim ile dünyanın doğal kaynakları, hava, su, toprak, flora ve fauna dahil, özellikle de doğal ekosistemleri temsil eden örnekler korunmalıdır."***

Beş yıl sonra ise herkes için bu kez bir hak olarak su, Mar Del Plata Konferansı'nda (1977) ifade edilmiştir.

Sonraki en önemli gelişme ise 1992 tarihli Dublin Konferansı'dır. Konferans sonundaki Dublin Bildirisi'nde "hak" ifadesinin yanında suyun ekonomik bir mal olarak değerlendirilmesi ile su hizmetlerinde ve yönetiminde yapısal bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Su hakkının varlığı, suya ekonomik yaklaşım ve bunun sonuçları açısından Dublin Konferansı günümüzde tartışmaların odağında yer almaktadır.

Ekonomik mal olarak su yaklaşımına karsı çıkış olarak bir insan hakkı olarak su hakkını savunanlar; Dublin'in eleştirisi üzerine yükselmektedir. Dublin Konferansı ile suyun hak olduğu ifade edilmekte, ancak baskın düşünce suyun ekonomik bir mal olarak görülmesi olmaktadır. Mar Del Plata Konferansından sonra suyun bir insan hakkı olarak tanımlanması açısından önemli iki uluslararası daha sözleşmeye açılmış ve BM sistemi içinde hazırlanan bu sözleşmelerden

ilki 1979 tarihli Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına iliksin Sözleşme (CEDAW), ikincisi 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)'dir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde özellikle belirtilmemiş olmasına karşın yaşam hakkının (3. Madde), suya erişimi kapsadığı iddia edilebilir. 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı'nda herkesin yeterli standartlarda yaşama hakkı içinde su ve sağlığın korunması da yer almıştır. 1999'da Genel Toplantı Kararı (53/175) temiz suyu temel insan haklarından bir olarak tanımıştır

Su hakkının sonraki en geniş tanımının yapıldığı uluslararası belge, 26 Kasım 2002 tarihinde yayımlanan, Birleşmiş Milletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Açıklama 15'dir. Birleşmiş Milletlerin Açıklamasına göre herkesin yeterli, güvenli, fizikî olarak ulaşılabilir ve bedeli ödenebilir suya erişim hakkı vardır. Bir ailenin gelirinin yüzde 2'sinden fazlasını su faturası oluşturamaz."[1]

Süreç içinde açıklanan pek çok tartışma sonrasında pek çok uluslararası metinde su hakkının giderek temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi yönünde eğilimler artmış ve nihayet suyun sağlıkla olan ilişkisi, sağlığın yaşam hakkı ile ilişkisi tartışmalarından sonra Haziran 2010'da, BM Genel Meclisi, "***su hakkını"; "güvenli ve temiz içme suyu ve yeterli sağlık koşulları hakkını, yaşam hakkı ve tüm insan haklarından yararlanmak için temel olan bir insan hakkı"*** olarak kabul etmiştir. *(A/RES/64/292, 28 Haziran 2010)* Türkiye ise "su hakkını" insan hakkı kabul eden bu sözleşmeye çekince koymuş ve henüz tanımış değildir.

Çok geriye gitmeden Türkiye'nin Anayasal yönden iç hukuk düzenlemelerine baktığımızda; **1961 Anayasası'nın 130'cu maddesi "Tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı**

---

1. "Bir insan Hakkı olarak Su Hakkı"-Erol Topçu-2009 Doktora tezi sayfa 10,13,14,33,37 http://acikarsiv.ankara.edu.tr/eng/browse/6267/

devlete aittir. Arama ve işletilmesi devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya doğrudan özel teşebbüs eliyle yapılması kanunun açık iznine bağlıdır." hükmünü getirmiştir.

Su hukuku ile ilgili 1982 Anayasası'nın 168. maddesi de 1961 Anayasası'na paralel bir hüküm getirmiştir. Anayasanın 168. maddesi **"Tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzel kişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin Devletin gerçek ve tüzel kişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzel kişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır."** hükmüne yer vermektedir.

1961 Anayasası'na karşın, 1982 Anayasası'nda özel şirketler eliyle doğal kaynakların aranması ve işletilmesi kolaylığı sağlanmıştır.

Hiç kuşkusuz su doğal bir kaynaktır. Bununla birlikte suyun yaşamsal nitelikleri gereği, diğer tabii kaynaklardan ayrılan yanları vardır. Yani su bir (doğal) kaynaktır ama servet olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan mevcut düzenlemelerde suyun diğer paraya çevrilen servet ya da kaynaklar niteliğinde kabul edilip, bunların kamunun hüküm ve tasarrufundan çıkartılıp, gerçek ve tüzel kişilere devri ile, bu kaynakları imtiyaz sözleşmelerinin konusu haline getirilmesi, suyun özüne ve yaşama dair yanına, yani "yaşam hakkı" na aykırıdır.

"Su hakkı ile ilgili devletin yükümlülüğü tam olarak tanımlanmamış olsa da devlet, su hakkı açısından güvenli, ulaşılabilir su temin etmekle sorumludur. Devlet, toplumun tüm kesimlerine güvenli ve sağlıklı su sağlamakla yükümlüdür."[2]

İnsan sağlığı, çevrenin insanın üzerinde yarattığı etkilerle son derece ilgilidir. Çevresel bozulma; asit yağmurları, hava kirlenmesi, toprak erozyonu, ormanların yok olması, akarsula-

---

2. Kartal, F. Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet, TMMOB Su Politikaları Kongresi 2006, S:478

rın kurutulması, göllerin kurutulması, okyanusların kirlenmesi, kalitesinin bozulması insan sağlığı ve hayatı açısından büyük bir risktir. Bunun yanında aynı tehlikenin tüm canlı türler açısından da geçerli olduğu bir gerçektir.

Sağlık ve çevre arasındaki bu etkileşimin bir insan hakkı olan "yaşam hakkı" ile olan ilişkisi, sağlık ve insan hayatı arasındaki etkileşimle bir arada değerlendirildiğinde; "çevre"nin, "ekosistemin" insan üzerindeki etkisi de apaçık ortaya çıkmaktadır. "Çevre" bir yandan insan sağlığını, yani yaşamını doğrudan etkilerken diğer yandan insan da çevreyi ve ekosistemi her bir adım ve faaliyeti ile etkilemektedir.

Anlaşılacağı üzere çevrenin durumu, insan sağlığı yani yaşamı açısından belirleyici bir etkendir. Durum böyle olunca "çevre hakkı"nın Anayasada yer almış olması, ya da insan hakları kataloğunda yer almış ya da almamış olması dahi önem taşımaz. "Yaşam hakkı" ile ilgili olarak **"sağlık"**; dengeli ve düzenli, bozulmamış, kirlenmemiş bir "çevreye" öncelikle ihtiyaç gösterdiğinden, bozulmamış bir çevreyi talep etmektir. Sağlıklı bir yaşamı talep etmek yani "**sağlıklı bir yaşam hakkı";** bizce devletten önce de var olan haktır ve devletin Anayasasında kendisine açık ya da kapalı yer verilmemiş olması bu gerçeği değiştirmez. B.M Meclisinin "***güvenli ve temiz içme suyu ve yeterli sağlık koşulları hakkını, yaşam hakkı ve tüm insan haklarından yararlanmak için temel olan bir insan hakkı"*** olduğuna dair kararı da suyun bu yanını ortaya koymuştur

1982 Anayasanın "ikinci kısmı"; "Temel Haklar ve Ödevler" başlığını taşımakta ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "genel hükümler", ikinci bölümde "kişinin hakları ve ödevleri", üçüncü bölümde ise "sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler", dördüncü bölümde ise "siyasi haklar ve ödevler" yer almaktadır.

"Anayasa da "Çevre Hakkı" teorik olarak "üçüncü kuşak haklar" ya da "dayanışma hakları" diye isimlendirilen haklar gurubunda yer almaktadır. Bir hususu belirtmek gerekir ki temel hak ve hürriyetlerin değişik açılardan sınıflandırılması ya da gururlandırılması o temel hak ve hürriyetinin özü ve değe-

rine etki etmez. Temel hak ve hürriyetler bir bütün oluşturur, bölünmesi söz konusu değildir. Çevre hakkının 1982 Anayasasında " Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde yer alması da bu hakkın özü ve değerini azaltmaz.

"Üçüncü kuşak haklar" arasında ise bir takım farklılıklar vardır. Bir kısmı klasik hak ve hürriyetlere benzediği halde bir kısmı ise hakların gerçekleşmesi konusunda devletin daha çok sorumluk almasını gerektirmektedir. Üçüncü kuşak haklar arasında yer alan "çevre hakkı" ise Anayasada yer alış sırasına göre kendisinden daha önce yer alan iki kuşak haktan farklıdır. Her iki kuşak haklara benzemekle birlikte bir takım farklılıklar da içermektedir. Sosyal haklarda hakkın konusu üzerinde devlete daha çok hakkın konusu üzerinde faal olma yükümü getirilmekte ve iktidara bir hedef sunulmaktadır. Faal olma durumu zamana ve özellikle iktidarın tutumuna bırakılmaktadır. Hak sahipleri devlete faal olma konusunda baskı yapamazlar. Bu durum Anayasanın 65. Maddesinde de açıklanmıştır. Halbuki çevre hakkının düzenlendiği 56.madde de hakkın sahibi bellidir. Yükümlüsü de bellidir. Hakkın sahibi "herkes", yükümlüsü ise devlet ve vatandaştır. Hakkın konusu "sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşmak"tır. Madde metninden de açık görüleceği üzere hak sahibinin talep edebileceği, yükümlüsünün ise yapma ya da yapmama şeklinde bir edim borcu vardır.

Anayasanın bütünlüğü içinde ele alındığında Anayasanın 56.maddesinin diğer hak ve hürriyetlerle olan ilgisini belirlemekte yarar vardır. Bu irtibat iki şekildedir. Çevre hakkını sınırlayan hükümler ve çevre hakkının muhtevasını geliştirmeye yarayan hükümler.

Anayasanın 12. Maddesinde temel hak ve hürriyetlerin nitelikleri belirtilmiştir. Buna göre Temel ve hak ve hürriyetler; ***" Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder."*** *niteliklerine sahiptir. Ancak nitelikleri bu şekilde açıklanan temel hak ve hürriyetlerin bir takım genel ve özel sınırlama sebebi ile "kanunla" sınırlanabileceği yine Anayasanın 13. Maddesinde açıklanmıştır. Anayasanın 13. Maddesinde "Temel hak ve hürri-*

yetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." Denmiştir. Anayasanın 13. Maddesinde "çevrenin" bir sınırlama sebebi olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak bağımsız bir hak olarak kabul edilseler bile "çevre" ve "sağlık" arasındaki ilişki açıktır. Temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran ***"genel sınırlama"*** *sebepleri içinde* ***"genel sağlık"*** *da yer aldığından ve her iki konu yani sağlık ve çevre arasında ret edilemez bir ilişki olmasından ve her iki konunun da zaten aynı maddede yani Anayasanın 56.maddesinde birlikte* düzenlenmesinden ***"çevrenin"*** *de, temel hak ve hürriyetleri sınırlayan* ***"genel sınırlama"*** *sebebi olduğunu söylemek mümkündür.*[3]

Buradan yol çıkarak, **"genel sağlık"** (çevrenin)"ın temel hak ve hürriyetler açısından bir genel sınırlama sebebi olması sebebi ile diğer hakların önünde yer alan bir hak olduğunu, **"Genel sınırlama"** sebebi olan **"genel sağlık" (çevre)** ile Anayasanın 12. Maddesinde nitelikleri ifade edilen temel hak ve hürriyetlerin bile sınırlanabildiği gerçeği karşısında, su hakkının sağlıkla ilişkisi, sağlığın çevre hakkı ile ilişkisi nedeni ile su hakkını ve sağlık hakkını da kapsayan Anayasa'nın 56.maddesinde ifade edilen **"sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı"**nın, diğer tüm hakların önünde olduğu söylemek yanlış olmayacaktır.

"Çevre hakkının insanın var olma ve yaşamını sürdürme hakkı ile dolayısıyla diğer haklarının kullanılabilmesinin bir önkoşulu olması karşısında, kendisi de bir insan hakkıdır."[4]

Tekrar Anayasaya dönersek; Anayasanın 12. Maddesinde "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." İfadesi ile temel hakların nitelikleri belirlenmiştir.

---

3. Çevre hakkı -1982 Anayasası Hasan Tunç-Yusuf Güven

4. Nükhet Turgut-Çevre Hukuk S.149

YAKUP ŞEKİP OKUMUŞOĞLU'NUN TEBLİĞİ

"Anayasa Mahkemesinin, Anayasanın 12. Maddesinin; Türk Anayasasında yer almayan, ya da Türkiye tarafından onaylanmamış uluslararası sözleşmelerde yer alan bireysel hak ve özgürlükleri de etki alanına alabileceği, ve hatta Anayasada bulunmadığı halde "direnme hakkının" da bu kapsamda olduğunu ifade eden kararı karşısında"[5] çevre hakkının yerine getirilmesi ve hakkın korunması için zaman zaman devlet güçleri ile karşı karşıya gelen hakkın sahibi **"herkesin"**; Anayasanın 12. Maddesi kapsamında yasal ve meşru tarafta kaldıklarını söylemek hukuk mantığı içinde yanlış olmayacaktır. Gerçekten *"İnsan hak ve hürriyetlerini en çok ihlal eden devletin kendisi olunca temel hak ve hürriyetlerin sadece anayasal ve yasal düzenlemeler, yargısal yollar ve usuller vasıtasıyla korunması da her zaman mümkün olamamaktadır."*[6]

Anlaşılacağı üzere; Anayasamızın saydığı temel hak ve hürriyetlerin tamamı için genel bir sınırlandırma sebebi olan **"genel sağlık"** gerekçesi, esasen "genel sağlık"ın tehlikeye düştüğü durumda diğer tüm temel ve hak hürriyetlerin sınırlandırabileceğini tartışmasız ortaya koymaktadır. **(Genel) "Sağlık"**ın gerçekleşebilmesinin **"çevre hakkı"** ile olan bağlantısı, Anayasanın 56. Maddesinde birlikte düzenlenmesinden de anlaşıldığına göre; **"sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı"** ancak **"*güvenli ve temiz su hakkı*"**[7] nın sağlanması ile mümkündür. Bu bağlantının uluslararası metinlere de girdiği dikkate alındığında **"su hakkının"**; ilişkili olduğu **"sağlık hakkının"** gerçekleşebilmesi için bir ön koşul olduğu, sağlık hakkının ön koşulunun ise **"çevre hakkı"** olduğu açıktır.

Bütün olarak bakıldığında hem temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran; su ve çevre hakkının birlikte ya da ayrı ayrı birer unsuru olduğu, **"genel sağlık"** gerekçesinin, gerektiğinde diğer temel hak ve hürriyetleri sınırlandırabilmesine dair hukuki ge-

---

5. E. 1988/2, K. 1988/1, RG 16.5.1989- 20167, S. 59; Gönül, 1990: S. 8

6. Fatih Aydın -2010 Yüksek lisans Tezi, s.3

7. B.M Meclisi;A/RES/64/292, 28 Haziran 2010

rekçesinin altında yatan sebepler, hem bu hakların tümünün ayrı ayrı, ya da birlikte yaşam hakkının unsurları olması; bu haklara ister tek bir kavram altında "genel sağlık" denerek, ister tek başına "su hakkı" denerek, isterse de "çevre hakkı" densin, bu kavramların özü diğer temel insan haklarının var olabilmesi için, yine birlikte ya da ayrı ayrı birer ön koşuldurlar ve bu yönleri ile yine birer insan hakkı olarak kabulleri zorunludur. Anayasanın bu hakları ayrıca ve açıkça temel bir hak olarak saymamış olması, çevre hakkının sosyal ve ekonomik haklar kapsamında sayılmış olması bu hakların yaşam hakkı ile olan doğrudan ilgisi nedeni ile niteliklerini, manasını ve sonucu değiştirmez.

Temel haklar bugün Devletin temel yapısının bir parçası haline gelmiştir. Devlet otoritesinin kullanımı, temel hakların denetimi altındadır. Bu sebeple de devletin **"çevre hakkını"** koruma gayretinde olanlara müdahalesi hem varlığını oluşturan ve erkini sınırlandıran sınırı aşması, hem de hakkın özünü zedelemesi nedeni ile bir insan hakkı ihlalidir.

Pratikte çokça gördüğümüz üzere; halk kendi yaşam alanında "su hakkını", "çevre hakkını", dolayısı ile "yaşam hakkı" ile ilgili olan bu temel haklarına sahip çıkmak istemekte, bu haklarını kullanmak istemekte; "devlet" ise kendi tesis ettiği idari işlemlerle verdiği yetkiye istinaden su hakkına, dolayısı ile çevre hakkına ve sağlık hakkına ve dahi bu hakların unsur olarak yer aldığı yaşam hakkına aykırı olarak şirketin "çalışma hakkını" nı korumak amacı ile şirketin yanında yer almaktadır.

Halbuki **"Çalışma hakkı"** bile öncelikle var olması gereken **"yaşam hakkı"** nın teminat altına alınması ile mümkündür. Açıklandığı üzere hidroelektrik santraller ise gerek çevre üzerinde, gerek ekosistem üzerinde suyun doğal mecrasından alınması nedenine ve diğer pek çok nedenle yaşam üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Yani bir yandan su hakkı, su hakkı dolayısı ile ve diğer olumsuzluklarla beraber çevre hakkı ihlal edilmekte, öte yandan bu kavramların ilişkili olduğu "sağlık" olumsuz etkilenmekte ve ister ayrı ayrı, ister birlikte tümü ise yaşam hakkının ihlal edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

"Mühendislik" bilim ve matematiksel prensipleri, tecrübe, karar ve ortak fikirleri kullanarak insana; "faydalı ürünler" ortaya koyma sanatı olarak tanımlanmaktadır. Hiç kuşkusuz elektrik enerjisi insan yaşamının bir gereksinimi, dolayısı ile insana faydalı bir üründür. Ama elektrik enerjisi elde edilmesi uğruna yaşam azaltılıp, yok edilerek bu ürün elde edilmekte ise, yaşamın karşılığında elektrik enerjisi üretilsin denilemez. Başka koşullarda ve türde devam eden bir yaşam, başka bir yaşam türünün konforuna feda edilsin denemez. Temel olan yaşamdır. Yaşamın her biçimi bir büyük ekosistemin devamlılığını sağladığı için bu sistem içinde yer alan insan yaşamı da kaçınılmaz olarak ekosistemin her bir derecesinde meydana gelen her bir değişimden olumsuz olarak etkilenmektedir. Neticede bir hidroelektrik santral sisteminde her bir litre su, daha fazla enerji ve daha fazla gelir anlamına geldiğinden üreticisi açısından ekonomik getirim, hem üreticisi hem tüketicisi olan insanlar açısından daha fazla konfor elde edilmiş olur. Konu hangi yaşam türünün diğer yaşam türlerinden daha üstün ve daha çok yaşamayı hak ettiğine kadar gelmektedir. Biz, yaşamın hiçbir türünü diğerine tercih edilemez bulmaktayız. Doğanın insan dili ile tanımlanamayacağını da değerlendirmekteyiz. Milyonlarca türün milyonlarca yıldır kendi ekosistemleri içinde yaşamlarını devam ettirirken, insan türünün; insan dili ile tanımladığı kendi hukukunun her zaman eksik olacağını, insanoğlunun kendi türü için diğer türleri görmezden gelmesini, gözden çıkartmasını ise kendi varlığına da bir ihanet olarak değerlendirmekteyiz. Hiç bir ekonomik değerin yaşamın kendisinden daha değerli olmadığını değerlendiriyoruz. Ekonomi insan yaşamının daha refah ve konforu için bir araçtır. Yani temel olan yaşamdır. Yaşamı yok ederek ya da azaltarak "ekonomi" yapmak, yaşamın yerine ekonomi koymak demektir ki, bunun kabul edilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte dünya genelinde hakim ekonomik düzene genel bir bakış yaptığımızda tüm gezegende ekonomi adına doğal kaynaklar hızla kirletilmekte, tüketilmekte, hatta yok edilmektedir. Hakim ekonomik düzen ve insan dili, maalesef dünyayı ekonomi için yaşanılan, ekonomi için var olunan bir gezegen haline getirmiştir.

Anlaşılacağı üzere "hes tartışması"; "yaşam hakkı", ve "**çevre hakkı" nın tam üstüne oturmaktadır.**

Bu hakların kaynağı bizzat anayasal metinlerdir. İdare tarafında ise bu tartışmalar "bir takım çevreciler", " her şeye karşı çıkıyorlar" " milli menfaatlerimiz" "kalkınacağız" düzeyinde karşılanmaktadır. Kimsenin "kalkınmayalım" dediği yoktur, ama öncelik, her türlü canlı yaşam korunmasında olmalıdır. Kimin kalkındığının bile tartışmalı olduğu bir anlayış ile, ülkenin maddi ve manevi yönden çok değerli doğal kaynaklarının yok edilmesi, ülkenin prestij alanlarının yıkılması anlaşılamaz bir tutumdur. Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ortadan kaldırılan insanlara "kalkınmışlık", ya da daha iyi bir gelir düzeyi vaadi anlamlı değildir.

Kaldı ki doğal yaşam alanları yık**ılan insanların ekonomilerinde** hiçbir düzelme olmadığı gibi, aksine; metrekaresi 2-3 TL karşılığında, zaten az olan arazileri de kamulaştırılmakta, insanlar yaşadıkları vadilerinde topraksız, hatta evsiz kalmaktadırlar. Yaşadıkları coğrafyalar yıkılmakta, yine de sessiz kalmaları istenmektedir. Yaşadıkları vadilerde kadimden bu yana gelmiş toplumsal hafızlarına ait anıları, atalarının mezarları, kültürlerinin öznesi olan dereleri, suları akmaz kılınmakta; ormanları hafriyat altında bırakılmakta ama kendilerine "karşı çıkmayın", **çıkanlara ise "vatan haini" bile denerek vatandaşlık hakları ihlal edilmektedir.**

2001 yılında çıkartılan 4628 sayılı yasa ile; **"enerji"** bir sektör faaliyeti olarak kabul edilip gerçek ve tüzel kişiler aracılığı ile bu hizmetin verilmesi planlamıştır. Enerji üretim ve dağıtımında özelleştirmeler yapılmış, bunun yanında temeli hukuken tartışmalı **"su kullanım hakkı anlaşmaları"** ile akarsular da gövde oluşturduğu rakımlardan itibaren **"hidrolojik enerji kapasiteleri"** üzerinden, parçalar halinde 49+49 yıllığına özel sektöre satılmıştır. Enerji faaliyetinin kamu hizmeti olarak görülmesinden çıkartılıp kar-zarar ekonomisi kapsamına ele alınması ile ülkenin dört bir yanındaki akarsuların "hidrolojik kapasiteleri" özel sektör tarafından adeta kapışılmış; kar etme dışında kaygısı olmayan özel sektör, akan her suyu ekonomik olarak değerlendirilmemiş boşa akan bir doğal kaynak olarak görmüş, ve

neticede Anadolu'da 2000 civarında küçük orta büyük, 10.000 civarında ise mikro hidroelektrik santral için proje oluşturmuştur. Anadolu'nun tüm vadilerinin şantiye alanına döndüğü bir gerçeklikte; anadolu kırsal yaşamının temeli akarsular ve bu alanlarda kültürler maalesef ortadan kalkmak üzeredir.

Tüm bu pratik içerisinde, tarafımız hidroelektrik santrallerin bir yandan **"su hakkı"** kapsamında, diğer yanda ilişkili olduğu **"çevre hakkı"** üzerinden ve çevre hakkının sağlıkla ilişkisi üzerinden yaşam hakkı ile ilgili olduğunu;***"Anayasa Mahkemesinin, Anayasanın 12. Maddesinin; Türk Anayasasında yer almayan, ya da Türkiye tarafından onaylanmamış uluslararası sözleşmelerde yer alan bireysel hak ve özgürlükleri de etki alanına alabileceği***," kararı ışığında Türk iç hukukunda ayrıca ve açıkça **"su hakkı"** tanınmamış olsa bile; **"su hakkı"**nın, "çevre hakkı" ile birlikte ayrı ayrı birer insan hakkı olduğunu, Türk İç hukukunda kabul edilmiş olmasalar bile etkili ve yaratıcı yol ve yöntemler ile yargısal içtihatlar oluşturulabileceğini, hukukçuların kendi pratikleri içerisinde hukuk yaratılmasına bu şekilde katkıda bulunabileceğini değerlendirmekteyiz.

KAYNAKÇA

1. "Bir insan Hakkı olarak Su Hakkı"-Erol Topçu-2009 Doktora tezi sayfa 10,13,14,33,37 http://acikarsiv.ankara.edu.tr/eng/browse/6267/
2. Kartal, F. Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet, TMMOB Su Politikaları Kongresi 2006, S:478
3. Çevre hakkı -1982 Anayasası Hasan Tunç-Yusuf Güven
4. Nükhet Turgut-Çevre Hukuk S.149
5. E. 1988/2, K. 1988/1, RG 16.5.1989- 20167, S. 59; Gönül, 1990: S. 8
6. Fatih Aydın -2010 Yüksek lisans Tezi, s.3
7. B.M Meclisi;A/RES/64/292, 28 Haziran 2010

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

NÜKLEER SANTRALLER

MERSİN BAROSU

SORUMLU AVUKAT

Av. H. Rıza ERGÜN (Mersin Barosu)

Giriş:

Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında 12.05.2010 tarihinde Ankara'da "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır. TBMM tarafından da 15.07.2010 tarih ve 6007 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan bu Anlaşma 27.08.2010 tarihinde Bakanlar Kurulunca 244 sayılı Kanun gereği onaylanmıştır.

Söz konusu Nükleer Güç Santrali ile ilgili projeye ait ÇED Başvuru Dosyası 02/12/2011 tarihinde 17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliğinin 8.maddesi 1. bendi gereğince Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunulduğu bildirilerek Akkuyu Nükleer Güç Santralı projesi Çed raporu web sitesinde yayınlanmıştır.

ÇED Süreci ile ilgili Mersin İli Büyükeceli Beldesinde 29/03/2012 tarihinde halkın katılımı toplantısı yapılmak istenmiştir. Bu toplantıya Barolar Birliği tarafından yapılan görevlendirme ile katılım sağlanmış, toplantı ile ilgili olarak, toplantıda hazır bulunan avukatlarla birlikte tutanak tutulmuş ve konu ile ilgili Barolar Birliğinin Çevre ve Kent Komisyonuna bilgi verilmiştir. Konu ile ilgili ayrıntılı açıklamalara aşağıda ki bölümlerde yer verilecektir.

Yapılmak istenen halkın katılımı toplantısından sonra, Ankara'da Nükleer Santralle ilgili format belirleme toplantısı yapılmış, ancak sonuçları konusunda bilgi sahibi olunamamıştır. ÇED Süreci halen devam etmektedir.

Mersin Halkının Nükleer Santrale Yaklaşımı :

Mersin Nükleer Karşıtı Platformla yapılan çalışmalar ve çeşitli toplantılar sonucunda Mersin halkının Nükleer santrale karşı oldukları tespit edilmiştir. Mersin ili çapında yapılan 17/04/2011 tarihindeki insan zinciri eyleminde, Tarsus'tan Büyükeceli ilçesine kadar onbinlerce kişi insan zincirine katılmış, özellikle Fukuşima sonrası, bu konudaki duyarlılığın arttığı gözlenmiştir.

Mersin NKP tarafından yapılan etkinliklerde özellikle, BDP, CHP, MHP, ÖDP, EMEP, HDK , Mersin'de bulunan çeşitli sivil toplum kurumları, meslek örgütleri , Nükleer Santrale karşı olduklarını ifade etmişler, bir bölümü aktif olarak bütün etkinliklerde yer almıştır. Mersin'de halen sürmekte olan Nükleer Santrale karşı imza kampanyası ile ilgili Mersin'in her yerinde standlar kurulmakta, AKP hariç bütün parti ve meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri imza kampanyasında aktif rol oynamaktadırlar.

Ancak özellikle Büyükeceli beldesinde halkın bir bölümü iş vaadi ile nükleer yanlısı haline getirilmiştir. Özellikle, işe alınan ve güvenlik elemanı olarak çalışan kişilerin yakınları Nükleer Karşıtı harekete aktif olarak karşı duruş sergilemektedir. Beldenin kapalı bir ekonomik yapısı olması, demografik ve sosyal durumu dikkate alındığında geniş bir şekilde tabana yayılan nükleer karşıtı hareket örgütlenememiş olsa da, halkın bir bölümü yine nükleer karşıtlığını sürdürmekte olup, halen seçilmiş olan Belediye Başkanı da karşı duruş sergilemektedir.

Özellikle Mersin ili merkezinde Nükleer Karşıtlığı önemli bir durumdayken, bu konuda hareketlilik devam ediyor olsa da, diğer ilçe ve kent merkezi dışında bu konuda muhalefet gelişememiştir.

Nükleer Santral Alanı Açısından Değerlendirme:

Nükleer santralin yapılması düşünülen Mersin-Karaman Planlama Bölgesi'nde tümü Mersin İli'nde olmak üzere 2 adet kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi ve 6 adet turizm merkezi bulunmaktadır. Bunlar:

- Tarsus Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi
- Tarsus Karboğazı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim
- Silifke-Kargıcık Turizm Merkezi
- Silifke-Taşucu-Boğsak Turizm Merkezi
- Silifke-Narlıkuyu-Akyar Turizm Merkezi
- Silifke-Ovacık Turizm Merkezi
- Gülnar-Ortaburun Turizm Merkezi
- Anamur-Melleç Turizm Merkezi'dir.

Nükleer Santralin etkileşim bölgesi'nde 18.01.1990 tarih ve 90/77 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit ve ilan edilmiş olan Silifke-Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi bulunmaktadır. Bölge kapsamı içinde Silifke İlçesi'ne bağlı Arkum Beldesi ile Çeltikçi, Bahçeköy, Sökün, Ulugöz, Kurtuluş ve Gülümpaşalı Köyleri bulunmaktadır.

Nükleer Santralinin etkileşim bölgesi doğal yaşam alanları bakımından zengin bir bölgedir. Burada bulunan doğal yaşam alanları şunlardır :

- Mersin-Erdemli-Alata Deniz Kaplumbağası Yuvalama Kumsalları
- Mersin-Silifke Göksu Deltası Sulak Alanı
- Mersin-Silifke-Göksu Deltası Deniz Kaplumbağası Yuvalama Kumsalları
- Mersin-Anamur Deniz Kaplumbağası Yuvalama Kumsalları
- Mersin-Gazipaşa-Anamur Arası Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Bozyazı-Kızılliman Akdeniz Foku Yaşam Alanları

- Mersin-Bozyazı-Kızılliman ve Anamur-Sancak Burnu Arası Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Bozyazı-Aydıncık Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Aydıncık Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Yeşilovacık-Taşucu Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Beşparmak Adası Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Dana Adası Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Aksaz Adası Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Büyük Ada (Gilindire Adaları) Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Yelkenli Ada Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Anamur-Pullu Orman Dinlenme Yeri Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Anamur-Karaağan Burnu Akdeniz Foku Yaşam Alanları
- Mersin-Aydıncık Adaları Önemli Kuş Alanları
- Mersin-Silifke-Göksu Deltası Önemli Kuş Alanları
- Mersin-Silifke-Göksu Deltası Önemli Bitki Alanları
- Karaman-Ermenek-Sarıveliler Gevne Vadisi Önemli Bitki Alanları
- Karaman-Başyayla-Sarıveliler Gökbel Yaylası Önemli Bitki Alanları
- Karaman Ermenek Vadisi Önemli Bitki Alanları
- Karaman-Ayrancı İlçesi yakınındaki Akgöl-Ereğli Önemli Kuş Alanları
- Karaman-Ayrancı İlçesi yakınındaki Akgöl-Ereğli Sulak Alanı ve Önemli Bitki Alanları
- Karaman-Merkez İlçe kuzeyindeki Hotamış Sazlığı Sulak Alanı ve Önemli Kuş Alanlarıdır.

Nükleer Santral alanı planlanan etkileşim bölgesinde bu kadar önemli doğal Dünya miras niteliğinde alanlar ve koruma alanları ile önemli turizm gelişme alanları vardır.

Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmeliğin 8.maddesinde şu hüküm vardır."-(1)Çevre düzeni planı sınırları içinde kalan alanlarda;

a) Kalkınma planı ve varsa bölge planlarının esas alınması,

b)Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının gözetilmesi,

c) Birbirine bitişik planlama alanlarında ekosistem bütünlüğünün ve arazi kullanım kararlarının sürekliliğinin sağlanması,

ç) İlgili kurum ve kuruluşların, meslek ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alınarak, planlama sürecine katılımının sağlanması,

d) Doğal, tarihi ve kültürel çevre değerlerinin korunması,

e)Ekolojik dengeyi bozucu plan kararlarının getirilmemesi," hüküm altına alınmış iken, Büyükeceli Beldesinin ve tüm Mersin'in doğal, tarihi ve kültürel çerçevesi dikkate alınmaksızın , Mersin-Antalya arasında uzanan alanda, bir çok Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi /Turizm Merkezi var iken böyle bir planlamanın yapılmasının hiçbir rasyonel gerekçesi yoktur.

Bunlara rağmen Mersin-Karaman Planlama Bölgesi 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeninde plan değişikliği yapılarak, Mersin İli Büyükeceli beldesinde Nükleer Güç Santralini plana işlemiştir. Bu değişiklik askıya çıkmış, Mersin NKP ve kentimizde yaşayan vatandaşlar ile kurumlar tarafından bu plan değişikliğine itiraz edilmiştir.

İtirazlarımızın kabul edilmemesi üzerine, Mersin-Karaman Planlama Bölgesi 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Nükleer Güç Santralinin işlenmesine dair 10/03/2011 tarihli plan değişikliğine karşı Mersin NKP bileşenleri tarafından

dava açılmıştır.

Danıştay 6.Dairesinin 2011/6181 Esas sayılı dosyasında açılan dava da, söz konusu değişikliğin, hukuka aykırı olduğu, değişiklik öncesi halkın bilgilendirilmediği, geniş anlamda hiçbir araştırma yapılmaksızın tarım ve turizm alanlarına böyle bir santral kurmanın kamu yararına aykırı olduğu, bölgenin tamamı tarım ve turizm alanı olarak ayrılmış iken böylesi bir kapsamlı değişikliğin, çevre düzeni mevzuatına uygun olmadığı, bu plan değişikliği ile yapılan planlamanın ekolojik dengeleri korumadığı ifade edilmiştir.

Danıştay 6.Dairesinin 2011/6181 sayılı ve 21/11/2001 Tarihli kararı ile Yürütmenin Durdurulması Kararı verilmiştir. Yürütmenin durdurulması kararında "Dava konusu Çevre Düzeni Planının ekolojik kararların birarada düşünülmesine olanak veren, strateji ve politika oluşturan bir plan niteliğinde bulunmadığı, sağlıklı çevrenin oluşturulmasına yönelik hedef, ilke ve strateji üretmediği…;

Ayrıca niteliği ve yönetmelik hükümleri bağlamında dava konusu Çevre Düzeni Planının vizyonunun, amacının, hedeflerinin, stratejilerinin, ilkelerinin ve politikalarının açıklandığı ve bunlar doğrultusunda belirlenen projeksiyon nüfusuna, sektörel yapıya, alan büyüklüklerine, plan kararlarına, plan uygulama araçlarına, kurumsal yapıya ve denetime ilişkin gerekçeli açıklamaların yapıldığı, bir plan raporu ve açıklama raporunun bulunmadığı, plan açıklama raporunda belirtilen saptamaların dava konusu Çevre Düzeni Planını farklı kurumların yetki ve sorumlulukları çerçevesinde aldıkları kararların aktarıldığı ve kısıtlı düzenlemelerin yapıldığı, çevre odaklı değil de çevresel etkiler konusunda duyarlılığın saptanmaya çalışıldığı bir plan biçimine getirildiği anlaşıldığından, dava konusu işlem bu açıdan da mevzuata uygun olmadığı " belirtilmiştir.

Bu kararla birlikte 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Nükleer Güç Santralinin işlenmesine dair 10/03/2011 tarihli plan değişikliğinin yürütülmesi durdurulmuştur.

Bu karar verilirken Danıştay 6.Dairesinde Mersin Ticaret ve Sanayi Odasınca ve TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından açılan davalardaki bilirkişi raporları esas alınarak Yürütmenin Durdurulması Kararları verilmiştir.

Çed Süreci Açısından Değerlendirme :

Nükleer Santralle ilgili olarak yukarda yer verdiğimiz üzere ÇED süreci başlamıştır. **Söz konusu Nükleer Güç Santrali ile ilgili projeye ait ÇED Başvuru Dosyası 02/12/2011 tarihinde 17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliğinin 8.maddesi 1. bendi gereğince Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunulduğu bildirilmiş ve ÇED süreci başlamıştır.**

Konu ile ilgili olarak Çed Sürecine Halkın Katılımı Toplantısı 29/03/2012 Tarihinde Büyükeceli ilçesinde yapılmış olup, söz konusu toplantı, hukuka aykırı bir biçimde gerçekleşmiş, toplantı halka hiçbir bilgi sunumu yapılmadan halkın sorularının cevaplanması beklenmeden yarıda bırakılmış, ancak tutulan tutanakla ve daha sonra basın yayın yolu ile verilen bilgilere göre , halkın katılımı toplantısının usule uygun bir şekilde gerçekleştiği açıklanmıştır.

ÇED Sürecine halkın katılımı toplantısının usule uygun gerçekleştiğinin bildirilmesi tümüyle gerçeklere aykırı olup, Bakanlık yetkilileri bu konuda gerçekleri tahrif etmişlerdir. Öncelikle toplantı yasaya, yönetmeliklere ve uluslararası sözleşmelere uygun bir biçimde planlanmamıştır. ÇED Yönetmeliğinin 2.maddesinin n) fıkrasında şu hüküm vardır.: " Halkın katılımı toplantısı: Kapsam ve özel format belirleme toplantısından önce halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere yapılan toplantı, " aynı maddenin o) fıkrasında ise "İlgili halk: Gerçekleştirilmesi planlanan projeden etkilenen veya etkilenmesi muhtemel olan halk,"ibaresi yer almaktadır. Söz konusu maddeye göre , öncelikle Halkın Katılımı toplantısının projeden etkilenen veya etkilenmesi muhtemel olan halkın olduğu yerlerde yapılması zorunlu olup, oysa toplantı sadece Büyükeceli beldesinde ya-

pılmıştır. Bilindiği üzere Nükleer Santrallerde yaşanacak herhangi bir aksaklık halinde etki alanı sadece, 2 km yanındaki Büyükeceli Beldesi olmayıp, bütün bir Mersin ve Antalya illeridir. Ancak Büyükeceli beldesi dışında hiçbir yerde halkın katılımı toplantısı yapılmamış, Santralin etki alanındaki halktan bu toplantılar sakınılmış, laf olsun diye sadece küçük ve teknik olarak yetersiz bir salonda toplantı gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanı sıra toplantı günü toplantı salonun girişinde büyük bir baskı uygulanmış, toplantıya gelen halka suçlu muamelesi yapılmış, TOPLANTIYA KATILMAK İÇİN BELDEYE GELEN YÜZLERCE KİŞİ TOPLANTI SALONUNA ALINMAMIŞTIR.

Toplantı salonunda hazır bulunan bir çok meslek örgütünün, Odaların, Barolar Birliğinin, Mersin Barosunun, derneklerin, halkın söz alması engellenmiş, bu kişi ve kurumlara söz hakkı verilmeden toplantı terk edilmiştir. Açıkçası toplantıyı düzenleyenler halkın ve kurumların bu konuda görüş bildirmesinden korkmuş, HALKIN NÜKLEER SANTRALLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİ, DÜŞÜNCELERİNİ AÇIKLAMASI ADETA YASAKLANMIŞTIR.

Ülkemizce imzalanan Rio Sözleşmesinin 5.Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ülkemizi bağladığı kabul edilen 1992 - Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Zirvesi Sonuç Deklarasyonu 10.maddesi'ne göre: ""Çevre konuları en iyi şekilde, ancak ilgili bütün vatandaşların katılımı ile yönetilir. (.) Ulusal düzeyde, her birey, kamu otoritelerinin elinde bulunan, bölgelerindeki tehlikeli atıklar ve faaliyetler dahil çevre ile ilgili tüm bilgilere, erişme ve karar alma süreçlerine katılım haklarına sahiptir. Devletler, geniş çapta çevre bilgilendirmesi yaparak kamuoyu aydınlatılmasını ve katılımı gerçekleştirecek ve teşvik edecektir." Hükümleri bulunmakta olup, ayrıca Rio Sözleşmesi ve ÇED kavramını içeren tüm doğa koruma sözleşmelerine göre, evrende çevreye zararlı olabilecek faaliyetlerin hiç birisi çevresel etki değerlendirme incelemesinden muaf tutulamaz. Önemli olan kamu yararıdır. Bu günkü ve gelecek nesillerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamalarıdır. Bunu sağlayacak ise kamu otoriteleridir.

Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Nükleer Santralle ilgili ÇED sürecini hukuka uygun bir şekilde işletmemektedirler. ÇED SÜRECİNE HALKIN DAHİL EDİLMESİ HEP ENGELLENMEKTEDİR. İLGİLİ MEVZUATA VE SÖZLEŞMELERE GÖRE ÇED SÜRECİNDE PROJENİN ETKİ ALANINDAKİ BÜTÜN HALKIN SÜRECE DAHİL OLMASI GEREKMEKTEDİR. BU NEDENLE SÜREÇ TÜMÜYLE HUKUKA AYKIRI BİR BİÇİMDE GERÇEKLEŞMİŞTİR.

Konu ile ilgili bilim insanları , Akkuyu ile ilgili hazırlanan ÇED raporunun , Avrupa Nükleer Güvenlik Yönetmeliğine uygun olmadığı için lisans alamayan Bulgaristan Belene'deki raporun kopyası olduğunu ifade etmişler, EUA'nın son yıllara getirdiği yeni standart ve güvenlik kriterlerine ÇED raporunda yer vermedikleri ifade edilmiştir.

Halen ÇED Süreci sürmektedir. Format belirleme toplantısı yapılmış, bu toplantılara Mersin'den hiçbir meslek ve sivil toplum örgütü çağrılmamıştır. Halen ÇED süreci Mersin halkının yokluğunda, katılımları olmadan sürmektedir.

Durum Değerlendirmesi :

Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile ilgili geniş bir değerlendirmeyi komisyon üyemiz Sayın Avukat Ömer Aykul yapmış olup, komisyona sunulan makalesinin sonuç bölümünde ' Temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyetinin usulüne uygun olarak onayladığı ve yukarıda belirtilen ve maddeleri sayılıp açıklanan milletlerarası andlaşmalar karşısında; Anayasa md. 11, 13 ve 90/son gereği Akkuyu NGS Andlaşması hukuka aykırıdır, uygulanamaz." demiştir.

Meslektaşımızın bu makalesinde hukuksal değerlendirme kapsamlı bir şekilde yapılmıştır. Bu makalede Akkuyu NGS Antlaşmasının hukuka aykırı olduğu özellikle belirtilmiştir. Belirttiğimiz gibi ÇED süreci sürmektedir. ANCAK ÇED SÜRECİ SÜRERKEN, 21/03/2012 TARİHLİ VE 2012/8 SAYILI GENELGEDE "… inşa edilecek nükleer santrallerden üretilecek elektriğin enerji arz portföyümüze katılması önem

taşımaktadır. Elektrik enerjisi ihtiyacımızın karşılanmasında nükleer santrallerin de yer alabilmesine ilişkin, Yüksek Planlama Kurulunun 18 Mayıs 2009 tarihli ve 2009/11 sayılı Kararı ile kabul edilen Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'nde elektrik üretiminde nükleer santrallerin kullanılması konusunda başlatılan çalışmalara devam edilmesi, bu santrallerin elektrik enerjisi üretimi içerisindeki payının uzun dönemde daha da artırılması, ayrıca 9'uncu Kalkınma Planında (2007-2013), elektrik arzında sağlıklı bir çeşitlendirme yaratmak için elektrik üretim kaynakları arasına nükleer enerjinin dahil edilmesi hedeflendiği, Bu hedef doğrultusunda, 12 Mayıs 2010 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma" imzalanmış, akabinde 15/7/2010 tarihli ve 6007 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve 6/10/2010 tarihli ve 27721 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiğini, Söz konusu hükümetler arası Anlaşma ile gerçekleştirilmesi öngörülen Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi kapsamında kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyon, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından sağlanacaktır. Projenin gecikmeye mahal vermeden zamanında tamamlanabilmesi için, kamu kurum ve kuruluşlarımızca her türlü iş ve işlemler ivedilikle sonuçlandırılması "GEREKTİĞİ BİLDİRİLMİŞTİR.

Görüldüğü üzere halen ÇED süreci sürerken böyle bir genelge yayınlanarak, kurumlara emir verilerek, bir an önce gerekli izinlerin verilmesi istemek, gerek iç hukukla gerekse de uluslar arası hukukla bağdaşmaz. Bu genelge ile devlet, ÇED SÜRECİNDE YAŞANANLARIN BİR ÇADIR TİYATROSU OLDUĞUNU, BÜTÜN MÜSAMERENİN ÇED UYGUNLUK BELGESİ VERMEK İÇİN YAPILDIĞINI DA SERGİLEMEKTEDİR. BU GENELGE SONRASI ÇED SÜRECİNİN BAŞBAKAN'IN EMİR VE DİREKTİFLERİ HARİCİNDE GELİŞMESİ DÜŞÜNÜLEMEZ. BAĞIMSIZ VE BİLİMSEL VERİLER IŞIĞINDA BU İNCELEMENİN YAPILDIĞI ARTIK İDDİA EDİLEMEZ.

Bu genelge ile Devlet iradesini açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle artık nükleer santral sürecinin hukuka uygun olarak geliştiğinden söz edilemez. Bu genelge ile süreç büyük bir yara almıştır.

Yukarda söz ettiğimiz üzere Danıştay 6.Dairesince Nükleer Santralin işlendiği 1/100.000 Çevre Düzeni Planı değişikliği ile ilgili olarak yürütmenin durdurulması kararı verilmiştir. Bu yürütmenin durdurulması kararı Çevre Düzeni Planında Nükleer Güç Santralinin işlenmesine dair 10/03/2011 tarihli plan değişikliğine dair olup, bu karardan sonra acilen ÇED sürecinin durdurulması gerekmektedir. ÇED Süreci başlamadan, Nükleer Santralin Çevre Düzeni Planına İşlenmesi, bu konuda araştırma ve değerlendirme yapılmadan, planın stratejik amacı ile örtüşüp örtüşmediği, çevre ile ilişkisi, gelişme planlarına etkisi, diğer sektörlere zarar verip vermeyeceği, uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınan doğal koruma alanlarına etkisinin tartışılmadan, tarım ve turizm alanlarının ortasına nükleer tesis planlamak hukuka uygun değildir. Yürütmenin Durdurulması kararı bu yönden verilmiş olup, BU NEDENLE ÖNCELİKLE ÇED SÜRECİNİN DURDURULMASI, NÜKLEER SANTRALLE İLGİLİ VERİLEN BÜTÜN İZİN VE RUHSATLARIN İPTAL EDİLMESİ GEREKMEKTEDİR.

Fukuşima sonrası Japonya bütün nükleer santrallerini kapatmış, Fransa ve Almanya Nükleer Santrallerin faaliyetlerini sona erdirmek için karar almışken, Türkiye'nin ısrarla nükleer santral açmakta direnmesi rasyonel olmamasına karşın, küreselleşen dünyada, doğanın sömürüsüne ve artı değerin doğa üzerinden sömürüsüne yönelik, enerji emperyalizmi anlamını taşımaktadır. Ülkemizin bütün doğası sömürülebilir artı değer yaratan bir sermaye aracı olarak görülmeye başlanmıştır.

Sadece kar amacı güden, insan ve doğayı hiçe sayan yeni bir emperyalist saldırı ile karşı karşıyayız. Ardı ardına Nükleer Santrallerin yapılacağının açıklanması, HES 'lerin ve inşaatlarının giderek bir doğa katliamına dönüşmesi, maden ocaklarının artarak ormanların yok edilmesi, Avrupa'da kapanan termik santral ve çimento fabrikalarının ülkemizde açılması,

RIZA ERGÜN'ÜN TEBLİĞİ

doğa ve yaşam dengesinin yok sayılarak, ülkemizin coğrafyasına karşı başlatılan topyekün saldırı; ideolojik bir nitelik taşımaktadır.

Başta Nükleer Santraller olmak üzere, doğal yaşama ve insan hayatına saldırı anlamını taşıyan enerji politikalarına karşı salt hukuksal mücadelenin yetmediği; Yürütme ve Yargının giderek bütünleştiği, Yargının giderek iktidarın hegemonik bir aracına dönüşmesi karşısında hukuksal mücadelenin yanında , yaşam hakkının diğer mücadele araçları ile birlikte savunulması gerektiği düşüncesindeyiz.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ÇEVRE VE KENT HUKUKU KURULTAYI

Ankara, 02-03 Haziran 2012

GDO'LAR, TARIMDA KİMYASALLAR TARIMDA ŞİRKETLEŞME VE GIDA EGEMENLİĞİ

SAMSUN BAROSU

SORUMLU AVUKATLAR

Av. Burhan UYAN (Samsun Barosu)

Av. Eralp ATABEK (Bursa Barosu)

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Atölye çalışmamızın konusu 'GDO'lar, tarımda kimyasallar ve tarımda şirketleşme' olarak belirlenmiştir. Bu üç konu aslında her biri başlıbaşına inceleme gerektiren ve üzerlerinde çok çalışılması mümkün ayrıntılı konulardır.

Atölye çalışmasında güncelliğini koruyan bu konular hakkında çok sayıda bilimsel makale, araştırma, konular ile ilgili sivil toplum örgütlerinin açıklamaları ve raporları ile güncel hukuki konular irdelenmiştir.

Çalışmada ziraat mühendisleri, çevre mühendisleri, gıda tahlil laboratuvar görevlileri, tarım alanında faaliyet gösteren firmaların temsilcileri de dahil edilerek, farklı mesleklerin farklı bakış açıları üzerinde de durulmuştur.

BULGULAR /GÖRÜŞLER

Taraf olduğumuz 1985 Evrensel Tüketici Hakları Bildirgesi'nde sıralanan temel tüketici haklarının arasında sağlık ve güvenlik hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı vardır.

Günümüz biyoteknolojisi sayesinde, canlıları özelliklerini bir sonraki nesile aktarmakla görevli ve vücudun işleyişinin kodlarının saklandığı gen yapısıyla oynanabilmekte ve doğada bulunmayan, doğanın kendi işleyişi içinde tamamen yeni ve farklı organizmalar, yeni canlı türleri 'tasarlanarak' üretilmektedir.

BURHAN UYAN'IN TEBLİĞİ

AB 2001/18 Sayılı Direktifine göre GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) ' İnsan hariç olmak üzere, genetik materyali doğal yolla gerçekleşmeyecek şekilde değiştirilmiş organizma' dır. Bir canlı türüne başka bir canlı türünden gen aktarılması yoluyla yeni genetik özellikler kazandırılmasını sağlayan doğal süreçler ile elde edilmesi mümkün olmayan yeni özellikler kazandırılmış organizmalar, genetiği değiştirilmiş organizmalardır.

Günümüzde tarım, hayvancılık ve gıda endüstrisinde temel girdi maliyetlerini oluşturan bitkiler üzerinde GDO'lu üretim yapılmaktadır. Mısır, soya, kanola, pamuk, yonca, keten, mercimek, kavun, erik, domates, patates, pirinç, şekerpancarı, ayçiçeği, tütün, buğday vs. ürünlerin genlerine müdahale edilmektedir. Özellikle mısır, soya, pamuk ve şekerpancarı dünya ekonomisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada soya üretiminde GDO payı % 80'i pamukta % 60'ın, mısırda % 30'un üzerindedir. Bu 4 temel gıda ürünü gıda endüstrisinde olduğu gibi tarımsal yakıt üretiminde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizde GDO'lu tohumla üretim yapmak yasaktır. Ancak ithalat belirli sınırlar içerisinde serbesttir. GDO'lu ürünler, tüm dünyanın tarımda, tohumda ve tarım ilacında birkaç biyoteknoloji şirketine bağımlı hale gelmeleri için bir kontrol mekanizması oluşturulmasıdır. Bu uygulama fikri mülkiyet/patent/lisans anlaşmalarıyla şekillendirilmektedir. GDO'lu tarım biyoçeşitliliğin (biodiversity) daraltılması demektir. Ülkemizin GDO'lu ürünlere ihtiyacı olmadığı gibi GDO'lu ürünleri savunmak, ülkemizin tarımsal ürünlerde ithalatçı konumda kalmasını istemek sonucunu doğurur. Mısır, soya, pamuk ve kanola ülkemiz coğrafyasında son derece rahatlıkla yetişebilen ürünlerdir. Ülkemizin gerçek ihtiyacı kendine yeterliliği hedefleyen bir tarım politikasıdır.

GDO'lu ürünlerden özellikle soya ve mısır, süt ve et gibi değerlerinden yararlandığımız hayvan yemlerinde, meyve sularında ve diğer içeceklerde, ev ve endüstriyel hazır sanayide yapılmış tüm gıda maddelerinde kullanılmaktadır. Soya ise bisküvi ve çikolata gibi bir çok gıdada mevcuttur. GDO'lu şekerler ve nişasta bazlı şekerler ise özellikle çocukların ve gençlerin kullandığı tüm şekerli gıdalarda mevcuttur. Mısır yakla-

şık 700 farklı üründe soya ise yaklaşık 300 farklı üründe temel girdi/hammadde/katkı maddesi olarak kullanılmaktadır.

GDO'lu hayvan yemi – örneğin soya - kullanıldığında ortalama olarak transfer edilmiş genlerden % 60'ı ineğin sindirim sisteminde sindirilemeden aktif formda olarak dışkı yoluyla tezek olarak toprağa ulaşmaktadır. Bu aktif ve sindirilememiş bozuk genler, toprakta önce bakterilere sonra böceklere sonra bitkilere ve oradan da yağmur ve sulama yoluyla derelere, yer altı sularına yani içme suyuna geçmektedir. Dolayısıyla GDO'lu ürünlerin sınırlarımızdan geçmesi sırasında ve sonrasında olağanüstü yetkin bir ölçme ve kontrol mekanizması uygulanması mutlak zorunluluktur.

Ülkemizde GDO'lu tohumların kaçak girişlerinin ve yasadışı şekilde ekilmelerinin önlenmesi gelecek nesillere karşı sorumluluğumuzdur ve yaşamsal önemdedir.

GDO'lu ürünlerin tesbitine yönelik olarak çalışan yüksek teknolojili bölgesel laboratuvarların kurulması ve gümrük, tarım ve adli mekanizmalar içinde çalışmalarının yerleştirilmesi aciliyet arzetmektedir.

Nişasta Bazlı Şekerler, gıda katkı maddesi olarak ülkemizde son derecede yaygın olarak kullanılmaktadır. Nişasta Bazlı Şekerler, normal şekere göre çok daha fazla karaciğer yağlanması yaptığı, siroza yol açtığı ve kanser oluşumunu tetiklediği tespit edilmiştir. Bu türlü şekerlemelerin kullanımının tıbbi ve bilimsel kontrol altına alınması zorunludur.

Gıda ürünlerinde kullanılan kimyasal gübre ve ilaç uygulaması dehşet verici boyutlardadır. Özellikle bakır içerikli gübre ve ilaç uygulaması ile üretilen sebzelerin, el değmeden hazırlanması, gözalıcı biçimde ambalajlanması ve taze olarak tüketiciye ulaştırılması halinde dahi, zararlarının ortadan kalkmadığı çok açıktır. Gıda güvenliği kavramı bütünleşik olarak ve tıbbi mekanizmalarla çok sıkı kontrol altına alınmalıdır.

İnsan ve hayvan gıdalarında İlaç Kalıntı Etkisi, Hormon Etkisi ve Kimyasal Gıda Katkı Maddeleri Etkisi, çok ciddi olarak

araştırılması ve tüm süreçlerin tıbbi ve bilimsel kontrol altına alınması gereken temel etkilerdir.

GDO'lu ürünlerde insan ve hayvan sağlığı açısından; Yatay Gen Transferi, Yiyecek Alerjileri, İşaret Genleri ve Antibiyotiklere Direnç Artışı, Toksin Birikimi, Tüketicilerde Metabolizma Değişiklikleri gibi sağlık riskleri mevcuttur. Bu risklerin GDO'lu gıda üreticisi firmaları korur şekilde 'zararlıysa siz saptayın' sistemi ile değil, ' önce zararsız olduğunu isbat edin' sistemine geçiş şarttır. GDO'lu ürünlerin, tıpkı ilaçlar gibi nesiller boyunca amacı dışında bir olumsuz etki yaratmayacağının ve küçük yan etkilerinin de nasıl giderilebileceğinin tespit edilmesi ve farklı durumlarda tazmin riskinin düzenlenmesi gereklidir.

GDO'lu ürünlerin tesbiti için gereken kitlerin geliştirilmesi, hassasiyetlerinin artırılması ve maliyetlerinin düşürülmesi için devlet ve özel sektörün birlikte hareket etmesi, ARGE çalışmalarının yapılması, vergi indirimleri ve teşvik unsurlarının uygulanması zorunluluktur. GDO analizlerinde a.GDO Var mı? b.Hangisi (hangi gen) Var? C.Ne Kadar Var? sorularına doğru cevap vermek hayati önemdedir. Yöntemlerin geçerliliği ve hızı ekonomik hayatın gereklerine uygun olarak düzenlenmeli ve geliştirilmelidir.

GDO teknolojisi yaşamı patent altına alma fikrine dayanmakla, Anadolu toprakları gibi tüm dünyanın gözünün üzerinde olduğu bir hazineyi talan etmenin yolunu açacak bir uygulama olarak görülmelidir.

Günümüzde özellikle gazlı içecekler, meyve suları ve/veya konsantre meyve suları gibi bir çok hazır gıda içinde bulunan 'Yüksek Fruktozlu Mısır Şurubu' insülin direnci yaratarak obezite ve şeker hastalığı oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu gibi hiçbir besleyici değeri olmayan 'besinler' boş kalorilerdir. Ayrıca çikolata, kek, bisküvi, kraker ve şeker gibi abur-cubur yiyecek tüketme alışkanlıklarından çocukları korunması çok önemlidir. Fruktoz, sukroz ve glukoz maddeleri fazla kullanıldığında, karaciğerde trigliserid üretilmesine ve iyi huylu kolesterol olan HDL-

K'nın miktarının azalmasına neden olmakta ve sonuçta kalp ve damar hastalığı riskini artırmaktadır. Sağlıklı gelecek nesillerin varlığı, tıbbi gıda araştırmalarının artırılmasına ve sonuçlarının halkla paylaşılarak bilinçli tüketiciler oluşturulmasına bağlıdır.

Tarımda şirketleşme olgusu ülkemizde çok yenidir. Türkiye'de tarım işletmelerinin küçük ve parçalı yapıda olması, üreticilerin eğitim seviyelerinin nispeten düşük olması üretimde kurumsallaşmanın önündeki en büyük engellerdendir. Tarımsal üretimde kurumsallaşma, ürünü işleme ve pazarlamadaki kurumsallaşmaya nazaran çok az düzeydedir.

Tarımsal üretimde kurumsallaşma sistemi ile endüstriyel tarım ve gıda uygulamalarından ziyade yerel iyi tarım uygulamalarını destekleyici yapılar öngörülmelidir. Bir araştırmaya göre üreticiler kendilerine daha fazla kazanç sağlayacağına inandıkları sürece kurulacak tarımsal üretim şirketine arazilerini sermaye olarak vermeye ve ortak olmaya hazırdır. Şirketleşmenin özellikle orta ve büyük ölçekli tarım işletmesi sahipleri tarafından tercih edilebileceği ve tarımsal örgütler içerisinde alternatif bir örgütlenme modeli olarak yer alabileceği sonucuna varılmıştır.

Çocukluğumuza ait 'ANADOLU'nun kendine yeter bereketli toprakları' kavramı ile ihraç edilen tarımsal ürünlerin yıllara göre istatistikleri incelendiğinde, aradaki farkın korkunç büyüklüğü karşısında, gıda güvenliği kavramının ülkemizin bağımsızlığı ile değerlendirilebilecek konuma ulaştığı görülmektedir. Ülkemizin sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilir tarım geleceği açısından gıda egemenliği kavramının önemi tartışılmazdır.

Küresel iklim değişikliğinin biyosferde yol açacağı olumsuzluklar üzerinde bilimsel çalışmaların olası en ayrıntılı biçimde yapılması ve sonuçlarının kamuya açıklanması zorunluluktur. Küresel iklim değişikliğinin ANADOLU üzerinde olası etkilerinin değerlendirilmesi ve buna ilişkin konu ile ilgili tüm biliminsanlarının katılımı ile sürdürülebilir gelecek stratejisinin oluşturulması devletin en önemli ve acil sorumluluklarından biri olarak görülmelidir.

SONUÇ

Ülkemiz sadece kara, deniz ve hava alanları ile belirlenmiş sınırlardan ibaret değil, sahip olduğu yaşam kaynakları ve canlı organizmaları ile de bir bütündür. Şimdilik üzerinde yaşamımızı sürdürebileceğimiz yegane gezegen olan Dünya gezegeninin biyosfer tabakasının önemli bir bölümünü oluşturan ANADOLU toprakları, içinde barındırdığı - çoğu endemik - biyoçeşitlilik açısından eşsiz, olağanüstü zengin ve bereketlidir. Anadolu toprakları bu özelliği ile gıda endüstrisinin temel oyuncuları olan çokuluslu şirketlerin her türlü gücünün ağır baskısı altındadır.

İnsanlığını gelecekte varlığını sürdürmesini sağlayacak temel bilimlerden biri olan biyoteknoloji bilimi, artık hayal gücünün de ötesinde bir şekilde ilerlemektedir. Tüm canlılar için çalışılan gen mühendisliğinden hareketle gıda konusunda daha önce karşılaşılmamış şekilde ve türlerde gen transferleri mümkün hale gelmiş durumdadır.

Gezegenimizin yaşam kaynakları, çokuluslu endüstri firmaları tarafından sermaye kaynakları olarak düzenlenmeye çalışılmakta, patent hakları kullanılarak, gezegenimizin biyosferi kontrol altına almaya çalışılmaktadırlar.

Teknolojinin sınırlı kullanımı ve yüksek maliyeti sebebiyle, tespit edilmesi için çok ayrıntılı ve pahalı laboratuvar analizi gerektiren GDO'lu ürünlerin tesbiti ve önlenmesi, uygulamada neredeyse imkansız bir hal almaktadır.

Ekolojik yapının çevrimsel bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle, sağlıklı ve doğal bitki yetiştirilmesi, hayvanların sağlıklı ve doğal beslenmesi, insan türünün sürdürülebilir geleceği için yaşamsal önemdedir. Gezegenimizin biyosferinin 3.85 milyar yılda evrimleştiği düşünülürse, biyolojik yaşamda var olmayan türlerin adeta yaratılması sonucu meydana gelecek biyolojik etkilenmenin sonuçları üzerinde düşünmek ve bu konuda girişimde bulunmak, vazgeçilemez ve devredilemez bir insan hakkıdır.

Ülkemizde bütünleşik biyo güvenliği sistemi kurularak, bitki, hayvan ve insan gıdasının sınır girişlerinden pazara

ulaşmalarına kadar çok sıkı olarak kontrol altında tutulması stratejik olarak zorunludur.

Endüstriyel tarım yerine geleneksel tarım yöntemlerinin geliştirilmesi, endemik bitki türlerinin gıda sektöründe kullanılması, Anadolu topraklarına özgü gen kaynakları kullanılarak gıda sektörünün yönlendirilmesi, devletin vatandaşına karşı sorumluluğu altındadır.

Ülkemizde devletin sıkı kontrolünde biyoteknolojik araştırmalar yapılması ve bu konuda dünyadaki tüm gelişmelerin en yüksek derecede takip edilmesi stratejik olarak zorunludur.

Gıda güvenliğinin temini açısından ' Gıda Güvenliği Ekipleri' oluşturulmalı, yaşamımızı sürdürmek için yediğimiz ve içtiğimiz tüm gıda ve içeceklerin, ambalajlarında yazılanların ne olduğuna bakılmaksızın, sürekli olarak yüksek teknolojili bölge laboratuvarlarında sistematik analizi yaptırılmalıdır. Bu amaçla gıda güvenliği konusunda özel eğitilmiş Cumhuriyet Savcılıkları oluşturulmalıdır. Her türlü sağlığa aykırı gıdanın sadece üreticisi ve satıcısı değil gıdanın üretilmesine ve satılmasına izin veren ve denetleme yetkisini kullanan yetkili kişi ve kurumların da yasal takibi sağlanmalıdır. Yediğimiz içtiğimizi ve sonuçta bedenlerimizi zehir deposu haline getirenlerin ekonomik yaşam içinde yer almamaları için gereken her türlü yetki ve imkan kullanılmalıdır.

Temiz bir çevrede ve doğal yaşam koşullarında yaşamayı temel alan sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi, çalışmalarının duyurulması, tüketicilerin bu konuda bilinçlenmelerinin sağlanması ve bunun için etkin medya kullanımının sağlanması zorunluluktur.

ANADOLU'nun geleceği tehlike altındadır. Bu topraklardan karnımızı doyurabileceğimiz onurlu bir yaşam sürdürebilmeyi istiyorsak, dalındaki meyvesinden toprağındaki bakterisine kadar temiz bir besin zinciri sağlamayı başarabilmeliyiz.

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)**-** Sayın Başkanım tartışmaya gerek var mı, siz kapatır mısınız? Sorular varsa alalım, ama yoksa herhalde herkes yoruldu, başka bir zamana erteleyebiliriz. Buyurun.

Bir de bu arada belki bir sonuç bildirgesi gibi bir hazırlığımız var. İsterseniz onu siz mi söylersiniz, biz mi aktaralım. Tamam, okuyalım daha sonrasında. Buyurun.

Av. EMRE BATURAY ALTINOK (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Ankara Barosu)**-** İki günlük yoğun bir mesai sonucunda hepimiz yorulduk, biraz moraller de bozuldu. Ben son sunuş olması itibariyle Orhan Beyin de konuya vakıfiyeti sebebiyle sunuşu için kendisine teşekkür ediyorum. Çok ufak bir katkım olacak.

Özellikle biz hukukçular, hukuki alana ilişkin mücadelelerde, dünkü oturumda Sayın Danıştay Başkan Vekili Sinan Yörükoğlu'nun İdari Yargılama Usulünün, Hukuk Muhakemeleri Kanunundaki gibi sınırları belirlenmiş bir usul kanunu içerisine sıkıştırılamayacağı, Danıştay'ın içtihatlarıyla usul hukukunun belirlendiğine ilişkin yaptığı yorumlara kamusal anlamda geliştirilen hukuk tekniği ve yorumlar açısından fevkalade katılıp desteklememe rağmen, uygulama içerisinden çıkan maalesef bazı sıkıntılar ve yorumlar sebebiyle de ciddi hak mahrumiyetlerinin tespitini yapmak istiyorum şöyle bir örnekle.

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

GDO'lara ilişkin 2009 Ekim ayında çıkan ilk yasal mevzuat olan yönetmelikten bu yana, en son Biyo Güvenlik Kurumunun verdiği 3 soya, 13 mısır ve takibindeki 3 mısır türüne ilişkin davalar olmak üzere, şu anda yaklaşık 22 tane davayı ben yürütüyorum. Özellikle yönetmeliklere ilişkin Ziraat Mühendisleri Odası, Tüketici Hakları Derneği, Ekoloji Kolektifi Derneği adına ve şahsım adına asaleten davacı olarak. Bu davalar içerisinde yaşadığımız en büyük sıkıntılardan birisi, özellikle genel düzenleyici işlemler yönünden Danıştay'ın sürekli değişen mevzuat ve yönetmelik hükümleri sebebiyle verdiği, karar verilmesine yer olmadığına kararları.

Yani bir usul hukuku açısından Danıştay'ın bir içtihat niteliğinde çıkardığı ve bu içtihat niteliğini idare mahkemelerinde benimsendiği günümüzde, biz hukuka aykırılığın gerekçeleriyle tespitini maalesef mahkemelerden yapamıyoruz; mevzuatın sıkça ve dava esnasında değişmesi sebebiyle. Şu örneği de vermek istiyorum: 6 Mayıs 2009 tarihinde çıkan bir GDO uygulama talimatı var. Bu talimat daha sonra dava süresi içerisinde, yine başka bir talimatla yürürlükten kaldırıldı ve karar verilmesine yer olmadığına karar verildi ve ikinci talimat hükmünde de, biraz önce Burhan Beyin de bahsettiği menşei ülkelerden ithal edilen ürünler açısından bir liste var.

Bu liste uyarınca her bir ürünün ithal edildiği menşei ülke açısından belirlenen risk gruplarına göre, en fazla yüzde 10 olacak şekilde bir kontrol sıklığı var. Yani 100 birimlik bir ithalatın, aradan seçme usulüne bağlı olarak sadece 10 birimi numune alma yoluyla analizi yaptırılıyor, o da analizi yaptırılabilirse. Teknik açıdan da çok ciddi anlamda sıkıntı var.

Danıştay'da görülen davalarda, Danıştay Tarım ve Köy İşleri Bakanlığından, şu anki Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından sadece ve sadece bu araştırmalara menşei bilimsel çalışma raporlarının, EFSA raporlarının, Avrupa Güvenliği Otoritesi Raporlarının teminini ve oraya ilişkin raporların kendisine sunulmasını istiyor. Herhangi bir bilirkişi incelemesi yaptırılabilmesi mümkün değil diyor. Bu raporlarda da EFSA'nın raporları 1997 tarihli. Yani bilim ve teknolojinin bu

EMRE BATURAY ALTINOK'UN KONUŞMASI

kadar hızlı geliştiği bir alanda, 97 yılında EFSA tarafından yapılan analiz sonuçları sonucunda ve bir parlamento niteliğinde siyasal bir organ olan Avrupa Parlamentosunun onaylamasıyla yürürlüğe giren bu raporlara dayalı olarak biz 13 yıldır anılan işte Monsanto'nun ve diğer şirketlerin ürünlerinin ithaline izin veriyoruz. Yani GDO'lar konusunda da bu anlamda hukuk çok ciddi yargısal anlamdaki denetimini yapamıyor. Diğer bilim ve teknik alanlarına ilişkin olarak da yapamıyor.

Son olarak şunu söyleyeyim: Bahsettiğimiz gibi hem moral-lerimiz bir anda bozulabiliyor. Fakat bir araya gelmek ve bu mukavemeti geliştirebilmek hepimiz için bir direnç kaynağı, aynı zamanda bir moral motivasyon toplantıları bunlar. Şunu yapmak lazım, ben kendi şahsım adına asla vazgeçememek, sürekli direnmek, hukukçular olarak da yeni içtihatlar geliştirmek. Meslek örgütleri olarak barolarımız ve Barolar Birliğimizin de bu anlamda hukuken Danıştay'ın içtihat kararı niteliğinde çıkardığı kararları gerek davacı, gerekse müdahil, gerekse de kamuoyuna yapacağı açıklama ve raporlarıyla ciddi anlamda eleştirmesi gerektiğini düşünüyorum. Bunun yolunun da komisyon çalışmalarının etkin ve verimli olabilmesiyle mümkün olabileceğini düşünüyorum.

O yüzden kendi alanımıza ilişkin Kent ve Çevre Hukuku Komisyonuna da bu anlamda tarihsel bir görevi olduğunu düşünüyorum. Katkıları için tüm katılımcılara ve konuşmacılara teşekkür ediyorum.

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Çok teşekkürler. Son olarak iki arkadaşımız var.

DENİZ TUNÇ'UN KONUŞMASI

DENİZ TUNÇ (Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün'ün Danışmanı)- Bütün katılımcılara bu güzel panel için teşekkür ediyorum. Ben iktisat mezunuyum, fakat çok zevk aldım iki gündür, hukuki terimler olmasına rağmen çok zevk aldım. Bu yüzden hepinize çok teşekkür ediyorum.

Ben buraya kötü bir tablo içinde gelmiştim, umutsuz bir şekilde gelmiştim. Yine kötü ve karamsar tablolar gördük, ama

DENİZ TUNÇ'UN KONUŞMASI

ben çok umutlu bir şekilde gidiyorum. Çünkü çok iyi hukukçular, çok gönülden, yürekten çevrecileri gördüm tanıdım burada ve hepsi çok candan mücadele ediyorlar. İnanıyorum ki biz çevreciler olarak kazanacağız, onlar kaybedecekler. Onlar da yasaları da emperyalizm de, yani kapitalist sistemde elbet kaybedecektir. Bu yüzden bu mücadelede birlik olalım, bu sorun bölgelerin sorunu olmasın, derelerin veya illerin sorunu olmasın. Zaten en büyük temel sorun da, ülkenin bir sorunu, dünyanın bir sorunu olduğunu biz aktaramıyoruz. Buna yönelik çalışma yaparsak daha büyük başarı sağlayacağız.

Hepinize tekrar çok teşekkür ediyorum.

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Son olarak Afyonkarahisar'dan bir avukat arkadaşımız.

KATILIMCI- Dert çok, hem dert çok, yüreklerin kulakları sağır, hava kurşun gibi ağır, vur, vur bağırıyorum. Evet, dertleri söyledik fakat bir enseyi karartma hastalığına tutulma riskimiz var. Aman ha sevgili dostlar, aman ha! Zaten bizden bir şey olmaz düşüncesini beynimize kazımaya çalışıyorlar. Atilla İlhan bakın ne diyor?

"Karşıtlarıyla yüklüdür her şey, mutlak çözümlerden vazgeç. Tartışılmaz mükemmellikler ne gizli kusurlarla gelir. Sen sen ol, korkma karanlıktan, dik ışık çekirdeklerini. Bil ki dünyayı sarsan sıçramalar, birikmiş ruhlarla gelir. Nasıl doğmakla başlarsa ölüm, ölmekle başlar öyle hayat. En berrak sular, en yağlı çamurlarla gelir."

Şimdi sevgili dostlar, Afyonkarahisar Barosunun bir mensubu olarak, Türkiye genelinde ben bu mücadelenin bu düzeyde yürütüldüğünü 15 yıllık TEMA gönüllüsü olmama rağmen bilmiyordum, kendimden utandım ve meslektaşlarımla gurur duydum. Bu topluluk deliler topluluğu. Hani diyor ya Hazreti Mevlana: Diyorlar ki aşk deli, ama biz zırdeliyiz, bunlar zırdeli. Türkiye'nin zırdelilere ihtiyacı var. O yüzden enseyi kararmadan, rahmetli Mumcu'nun dediği: Bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olunmaz görüşünden yola çıkarak, bu farkındalığı birçoğumuz bilmiyoruz. Çok kıskandım, fesatlandım, bana da dik dik bakıyorlar, bir de benden yakışıklılar. Bu Adana,

Karadeniz temsilcileri ne yaptınız güzel kardeşim? Sizleri sınıyorum, yadsıyorum, oturun büronuzda ne kadar çok para kazanacağımıza yönelik davaları araştıralım.

Şimdi ne yapmamız lazım noktasında sonuç bildirgesine istirham ediyorum, bu çok önemli. Biz şu anda çevreci olduğumuzu sanıyorduk, ben kendimden utandım diyorum. Kendi çapımızda mücadelelerimiz var onları konuşmaya gerek yok, bu güzel dostlarımızın etkili mücadeleleri karşısında. Biz bunu yüksek yargıya, hâkimlerimize, Mecliste grubu bulunan bulunmayan siyasilerimize, şuradaki yaşam hakkımızın yok edildiğini ve bunun AK partili, gök partili ne olursanız olun herkesi kapsadığını, geri dönülemez bir sürece girdiğini, bu Allahsız kapitalistlerin dünyayı yok edinceye kadar tüketeceklerini, kâr için insanlık, gelecek, biyolojik çeşitlilik filan tanımadıklarını ve bunun onları da içine alacağını anlatmamız gerekiyor.

O yüzden bu toplantıları Barolar Birliğinin organize etmesi bence tarihi bir dönemeç, ama bunu Mecliste grubu bulunan partilere anlatalım, STK'larla, Doğal Hayatı Koruma Derneğiyle, TEMA'yla, ÇEKÜL'le işbirliği yapalım ve bunu nasıl anlatacağımızın, hangi yöntemlerle anlatacağımızın tartışıldığı. Gelece bakışımız, vizyonumuz, var oluş nedenimiz, misyonumuzu oluşturacak kurumsal yapıya büründürülmüş bir organizasyonu kuralım.

Bu çevreci hukukçu kardeşlerimize de beter olun diyorum. Derdiniz sıkıntınız artsın. Samsun Barosu beter ol, uykuların kaçsın. Çünkü biz beter olmadan, bu deliliğimizi atmadan bu mücadeleyi bitiremeyiz. Kurtuluş Savaşı da aynı böyle delilerle olmuş. Her şey bittiği noktada yedi emperyalist ülkeye karşı mücadele verilmiş. Enseyi karartmayalım.

Ben sustum, onlar yola çıktılar, bir gül bahçesinden bir gül bahçesine doğru. (Alkışlar)

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Toplantımıza kapatırken, son olarak genç bir arkadaşımız söz istiyor, ona da verelim, bağlayalım.

MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU'NUN KONUŞMASI

KATILIMCI- Buradaki en genç, 25 yaşında Ankara Barosunun bir avukatı olarak Özdemir Asaf'ın sözüyle ben de sevgili meslektaşımdan cesaretlenerek dört mısralık bir şiirini söylemek istiyorum.

İnsansız adalet olur mu? Adaletsiz insan olur mu? Olur, olmaz olur mu? Ama olmaz olsun. (Alkışlar)

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Böylelikle eksik olan sanat yönümüzü de tamamladık toplantımızda. Sayın Komisyon Başkanımız, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi Ahmet Bey kapanış konuşmasını yapmak üzere buyursun.

Çok özür dilerim, ondan sonra da bir sonuç bildirgemiz olacak. O sonuç bildirgemizi de sizlerin bilginize sunacağız. Sabrınıza sığınarak bir üç-beş dakika daha beklemenizi istiyoruz.

AHMET GÜREL'İN KONUŞMASI

Av. AHMET GÜREL (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı-Samsun Barosu)**-** Sevgili çevre dostları, iki gündür çok yoğun bir çalışma geçirdik. Ben açış konuşmamda, özellikle Kızılderili reisinin Amerikalı büyük şefe yazdığı mektuptan alıntıyla başlamıştım. Vahşi kapitalizmin bu dünyayı çölleştireceğini ifade ediyordu o mektubunda.

Gördük ki, iki günlük toplantıda ortaya çıkan sonuç: Para kazanma hırsı adı altında yaşam hakkımızı yok etme noktasına doğru giden bir vahşi kapitalizm yaşıyoruz. Elbette ki, avukatlar, hukukçular sadece hukuk tahsil etmiyorlar. Gördükleri her davada o davanın içeriğine nüfuz ederek, işte örneğini bugün gördük. Barajların ne olduğunu, GDO'ların ne olduğunu, HES'lerin ne olduğunu, nükleerin ne olduğunu ayrı ayrı inceleyip, değerlendirip, bunun sonuçlarına göre bir mücadele yöntemini ortaya koydular. Ben hepsini kutluyorum. Gerçekten ben bireysel olarak çok yararlandım, ama bu çalışma burada kalmayacak. Elbette ki, ülkemizin, dünyamızın geleceği için siz aydın insanlara ihtiyaç olduğu bir kez daha ortada.

Hepinize toplantıyı kapatırken ayrı ayrı katkılarınız nedeniyle teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum. (Alkışlar)

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Sayın Av. Ahmet Gürel'e biz de teşekkür ediyoruz. Sonuç bildirgesini okumak üzere Bülent Kaçar arkadaşımızı davet ediyorum.

Av. BÜLENT KAÇAR (TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Üyesi-Edirne Barosu)- Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı sonuç bildirisini sizlerle paylaşıyoruz.

Küresel sermayenin sınırsız kâr hırsının hukukun önüne geçtiği günümüzde, yargı organı başta olmak üzere, anayasal ve yasal tüm denetim mekanizmaları sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı aleyhine yok edilmektedir.

Hukuk haksızlıklara karşı mücadele eden insanların başvurdukları bir yol olmaktan çıkarılmakta, ekmeğini, suyunu, toprağını, kısacası yaşam hakkını savunan halk, yeni yasal düzenlemelerle suçlu konuma düşürülmek istenmektedir.

Gerçekte çevre hakkına yönelen bu tehditlerin, tehlikelerin en önemli faili kapitalist ekonominin kendisidir. Kapitalist ekonominin özünün insanın ve doğan yağmalanması, ekonomiye tabi kılınması, özgürlüğün insanlara bir yanılsama olarak sunulmasını oluşturmaktadır.

Doğanın insanın emrinde sınırsız bir yağma alanı olması, kapitalist anlayışın ve öğretinin doğal sonucudur. Çevreyi tehdit eden, çevre hakkına tecavüz eden bir diğer fail, kapitalist ekonomiyle işbirliği yapan, çoğu zaman kural tanımayan, çevresel değerleri açgözlü sermaye sahiplerine sunan siyasal iktidarlardır.

Son zamanlarda ülkemizde gördüğümüz çevreye ve doğaya zarar veren hidroelektrik, nükleer ve termik santrallerin, maden ve taşocaklarının işletilmesi gibi kirletici pek çok işletmeye engel teşkil eden çevre koruma ilkelerinin ve çevreyle ilgili hukuk kurallarının değiştirilmesi, çevreyle ilgili uluslararası sözleşmelere aykırı kanunların yürürlüğe konulması, kapitalist ekonomiyle günümüzün siyasi iktidarı arasındaki işbirliğinin somut örnekleridir.

Yaşamı ve bütün doğal varlıklarımızı korumak, hukukun üstünlüğünü ve yargı kararlarının uygulanmasını istemek, doğayı

BÜLENT KAÇAR'IN KONUŞMASI

tahrip edenlerle mücadele etmek en başta gelen insanlık görevimizdir. Sağlıklı bir çevrede onurlu bir biçimde özgürlük, eşitlik, adalet içerisinde, diğer tüm canlılarla birlikte yaşama hakkına sahibiz. Günümüzde ekolojik krize dönüşen çevre sorunlarını çözülmesi, bütüncül politikaların uygulanmasıyla, etkin hukuksal ve etkin idari düzenlemelerin geliştirilmesiyle mümkündür.

Merkezi ve yerel yönetimler çevre koruması davranmak, Anayasa ve yasalardaki sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına ilişkin hükümlerin etkin olarak uygulanmasını sağlamakla görevlidir. Hukukçuların havasını, suyunu, toprağını doğrudan barışçı eylemlerle koruma ve direnme hakkını kullanırken, hükümet ve şirketler tarafından baskı ve tehditlerle karşılaşan duyarlı yurttaşlara, yaşamın her alanında destek olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Türkiye Barolar Birliği bu anlayışla ve sorumluluğunun gereği olarak 2-3 Haziran 2012 tarihinde Ankara'da Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı düzenlemiştir. Ülkeye ve halka karşı sorumluluğumuz temelinde, Türkiye Barolar Birliği olarak Türkiye'nin dört bir yanında doğal ve kültürel değerlere yönelik talan ve hukuksuzluğa karşı tüm meslektaşlarımızı, barolarımızı, halkımızı, çevre ve ekoloji mücadelesinde dayanışmanın bir parçası olmaya davet ediyoruz.

Teşekkürler. (Alkışlar)

Av. Dr. MEHMET BÜLENT TOKUÇOĞLU (Oturum Başkanı)- Biz teşekkür ederiz. Sonuç bildirgesini daha sonra paylaşıyoruz mail grubumuzla ve Başkanımıza da gönderiyoruz Barolar Birliği yönetimine iletilmek üzere.

Hepinize katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ediyoruz. Sabırla dinlediğiniz için ve katıldığınız için çok teşekkürler. Durmak yok, yola devam diyelim. Teşekkürler.

SUNUCU- Bülent Bey size plâket takdimimizi gerçekleştirelim. Yine Yönetim Kurulu Üyemiz, aynı zamanda Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanımız Ahmet Gürel.

(*Plaketler verildi)*